

Абдужаббор ОБИДОВ

**БАХТИНИ
ЙЎҚОТГАН
ГУЗАЛ**

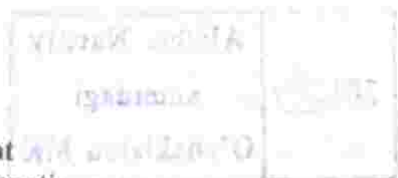
20161102
4944

АБДУЖАББОР ОБИДОВ

БАХТИНИ ЙЎҚОТГАН ГЎЗАЛ

Саргузашт роман

Toshkent «Tafakkur qanoti»
2015

УДК: 821.512.133-3 1 -
КБК: 84(5Ў)7
О-14

Ўзбек адабиёти

Тақризчилар:

*Худойберди Тўхтабоев,
Ўзбекистон халқ ёзувчиси.*

Ҳайдар Муҳаммад,

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг аъзоси, шоир ва драматург.

Абдуманноб Тожиёв,

Педагогика фанлари номзоди, доцент.

Обидов, Абдужаббор

О-14 Бахтини йўқотган гўзал: саргузишт роман/ А.Обидов. –
Тошкент: «Tafakkur qanoti», 2015. – 480 б.

Бу дунёда ҳар бир инсон саодатли бўлишни истайди. Аммо кўпчилик ўз оёғи остидаги иқболни кўрмай, уни узоқлардан излайди. Кутилмаган қизиқарли воқеа-ҳодисаларга бой бу асарнинг хусну малоҳатда тенги йўқ бош қаҳрамони Лайлони тасодиф бошқа ўлкаларга отади.

Лайлонинг бошидан кечирганларидан ушбу китоб мутолааси жараёнида огоҳ бўлган ҳар қандай китобхон ҳам, бахту бахтсизлик чегаралари ҳақида хаёлга толади.

УДК: 821.512.133-3
КБК 84(5Ў)7

Alisher Navoiy

2016/102 nomidagi

4944 O'zbekiston MK

ISBN 978-9943-382-36-7

© Абдужаббор Обидов, 2015.
© «Tafakkur qanoti», 2015.

ИЛК СЕВГИ ИЗТИРОБЛАРИ

БЕКАЧ ХОЛА

Лайлонинг опаси Адибанинг турмушга чиққанига олти ойдан ошди ҳамки, онаси Хайрихоннинг ичи ёришмайди. Адиба оғиз очиб, лом-мим демаса-да, унинг ҳаёти дуруст эмаслигини ойиси сезади. Бу ҳолдан сиқилади. Қариндош-уруғига дардини ёйишга юзи чидамайди.

Лайлонинг дадаси Қудрат аканинг Россияга кетганига ҳам беш йилдан ошди. Ҳар замонда уйга бир-бир келишини айт-маса, умри ўша ёқда ўтади. Шу боис Адиба турмушга чиққач, уйда фақат Лайло билан онаси ёлғиз қолди.

Қўни-қўшнилар Хайрихон онани «бекач хола» деб чақиришади. Чунки бу уйда қишин-ёзин тикув машинасининг шифиллаган товуши аримайди.

Ҳақиқатан ҳам, Хайрихон онанинг қўли гул. Шунинг учун буюртмачилари кўп. Авваллари, асосан, катта ёшдаги аёлларга оддий фасондаги кўйлакми, халатми, мурсакми тикарди. Бора-бора қизларга ҳам замонавий кўйлаклар, костюм, юбкалар тикадиган бўлди.

Бу орада Хайрихон опа тикувга оид журналларни ўқиб, ҳар хил андозаларни сўраб-суриштириб, ўрганиб, катта тикувчи мақомини олводди. Ҳозир исталган буюртмаларни қабул қила беради. Фақат Адибани узатгач, бироз қийналиб қолди, чунки катта қизи унинг касбини тўлиқ ўзлаштирган, Хайрихон опа билан тенгма-тенг иш тикарди. Келин бўлгач, унинг ўрни жуда билинди. Энди қизи қайнопасининг уйидаги ишлардан ортмайди. Қўлида гулдек ҳунари бўла туриб, супурсидир билан овора бўлиб қолганидан тоҳида Хайрихон онанинг юраги сиқилади. Унинг қайнопаси ҳали ёш, қайнсинглиси эса институтда ўқийди деб, ишга солинмаган экан. Адиба уларга текин хизматкордек гап. Уй йиғиштириш, кир ювиш ва овқат қилишдан боши чиқмайди.

Хайрихон опа шулар ҳақида ўйларкан, қизимдаги тикувчиликка илғиёқ сўзмаса эди, деб хавотирга тушади. Қудасига юрак ютиб бирор нима дейишга андиша қилади.

Йўқса, куёв ва қайноғанинг топгани ҳаминқадар, еб-ичишга амал-тақал етади. Хайрихон опа, бекор шу йигитга берган эжамал, дея тилини тишлаб кўп афсусланди. Аммо айб узидла бўлмағлиги боис ичидегини сиртита чиқаролмасди. Чунки, қизимни ўзимдан баланд жойга бермайман, камбағаллигимизни юзига солади, дея шу мумкин куёвни ўзи таплаганди. Эри ҳам рўйхушлик берганди. У тўйга уч-тўрт кун қолганда келди-ю, барча маросимлар ўтиши билан яна Россияга кетди қолди. Ташвишларнинг ҳаммаси Хайрихон опанинг елкасига тушди, ота-бола ёғоч ишлари устаси экан, қўлида ҳунари бор деб севинганлари узоққа чўзилмади.

Оғир меҳнат ўз таъсирини кўрсатиб, Хайрихон опанинг эркак қудаси уста Мўмин анча қариб қолганди. Бир томони тоши оғирлашган, ҳавозалар устига бемалоол чиқолмасди. Шунинг учун фанер, гипсокартон ва пластикларни қоқин каби оғир ишларни асосан Ғайбулла бажарар, отаси эса унга васғда ёрдамлашиб турарди.

Иш секинлашган сайини кўлга тегадиган пулнинг ҳам баракаси учарди. Бир томондан усталар кўнайиб кетган. Умрида миҳ қоқмаганлар ҳам «Устаман» деб ўзини шу ишга урганди. Шунинг учунми, энди уста Мўминнинг ўйига «Ишимни қачон қилиб берасиз?» деб келгувчиларнинг сони анча камайганди.

Ғайбулла аслида ёмон йигит эмас; меҳнаткаш, қўли гул уста. Аммо кўре ва тажаниг сал нарсага жаҳли чиқадиган одати бор. Адибага кўл кўтармайдику-я, аммо аччиқ гаплар билан унинг юрагига наштап санчади.

Куёвининг тунд башарасини биринчи бор узоқдан кўрганда, Хайрихон опа салга иршаядиган, куйдирган қалаларга ўхшамайдиган жиддий бола экан, деб хурсанд бўлганди. Аммо болалигидан қийналиб ўстани учунми, куёвининг тунд башараси ўйлангандан сўнг ҳам очилмади. Аксинча, елкасига янада катта масъулият юкланганлигини ҳис қилдимиз, олдингидан баттар камгап, бадфеъл ва «ичимдагини топ» бўлиб қолди.

Аёл қуда ҳам, аксига олиб, берсанг ейман, урсанг ўламан дейдиганлар тоифасидан экан. Уйда ботмонлаб кир йиғилиб кетса ҳам, парво қилмай, кўзадан бери келмас, тутун чиққан жойдан қуруқ қолмай, айтилмаса ҳам ўша ерга учиб борар-

ди. Узоқ қариндошими ёки бирор танишинингми тўй-маъракаси бўлса, Қорасув туғул, Янгийўлга ҳам бориб келишга эринмасди. Бу қилини бировга ёқса, бошқасига хуш келмас, ўлганининг кунидан «Келинг-келиниг», дейишарди.

Яқин-яқингача бу ҳовлининг уй ишларини катта келини Зулхумор бажарарди. Аммо катта ўғли Ҳабибулла янги келин келиши билан уч хоналик уй олиб чиқиб кетди-ю, бу ишлар энди Адибанинг зиммасига ўтди.

Шахлога биров уй ишларини эслатгудек бўлса, афтини бужмайтиради. Фақат жиянларини циркгами, ҳайвонот боғигами олиб боришга йўқ демасди. Шахло уйда ўтиролмас, кўчага чиқишга бирор сабаб бўлса булгани, ҳатто кичикроқ харид учун базорга ҳам бориб келишга тайёр турарди. Уям онасига ўхшаш юримсақликка мойил эди.

Хайрихон опа ўйлаб кўрса, Адибанинг ёши ишғирма иккидан ошса ҳам содда, айёрликни билмайдиган қиз экан. Онасининг гашига бир оғиз йўқ демай, кўнди-кўйди. Агар ўшанда, «Бу йиғитга тегмайман», деганида қайтанга яхши бўлармиди?..

— Ойи, яна опамни ўйлаяписизми? — деб сўради Лайло онасининг сукутга толганини кўриб.

Хайрихон опа чўчиб ўзига келди.

— Ҳа, — деди унга ҳорини термулиб.

— Қайтариб олиб келинг, уларнинг ҳаёти бўлмайди. Тушган жойи яхшимас. Опамни эзиб қўйишди.

— Ёш бошинг билан сенга ким қўйибди бундай гапларни гапиришни?

— Ойи, ёш эмасман, ўн саккизга кирдим.

— Яхшиси, ишнингта бор, Таяя опа кутиб қолгандир.

Лайло апил-тапил чойини ичиб, Таяя опасиникига югурди. Унинг ортидан термуларкан, Хайрихон опа яна ўйга толди..

Катта фарзанди етти ёшида оғир хасталик туфайли ҳаётдан кўз юмганди.

Яккаю ёлғиз ўриллари касалманд туғилганидан эр-хотин ўзларини кўярга жой тополмасди. Қудрат ака ўғли Қобилнинг айтганларини сўзсиз бажарар, унинг учун ҳамма нарсага тайёр эди.

Қобил охирги касалхонага ётган келлари шифокорлар энди умид йўқ, дея эр-хотиннинг дилини баттар сиёҳ қилишди. Ўшанда Хайрихон опа кичик қизига ҳомиладор эди. Қобилнинг ўлим билан олишаётган сўнгги кунлари кўзи ёриди.

Отаси ўғлига бу янгиликни айтганда, у:

— Ада, синглимга нима исм қўясизлар. — деди.

— Қайси исм сенга маъқул?

— Менинг айтганим бўладими?

— Албатта.

— Айхоо, синглимнинг исми Айхоо бўлсин.

— Ия, қаердан олдинг бу исмини?

— Мультфильмдаги буғу боласининг исми. Уни бўрилар қувайди, аммо етолмайдилар. Довюрак, кўркам буғуча.

— У буғуча ўғилмасмиди?

— Билмадим...

Қудрат ака бевақт ҳаётдан кўз юмаётган ўғли қошида музтар ўтираркан, унинг сўнгги илтимосини бажаришни ўзи учун фарз деб билди.

— Қиз болаларнинг исмига мослаб «Лайхоо» деб атасакчи? — деди ўғлига.

— Майли, ада, Лайхоо чиройли исм экан.

— Яхши, унда буни ойингга айтаман.

Орадан бир ҳафта ўтгач, Қобилнинг жони узилди. Унинг истаги билан янги туғилган чақалоқнинг гувоҳномасига Лайхоо деб ёзилган бўлса-да, айтишга ўнғай, дея унинг яқинлари Лайло номи билан чақира бошлашди.

ТАНЯ ОПА

Хайрихон опанинг кўшниси Татьяна Васильевнани маҳаллада ҳамма «Таня опа» деб чақаришади. У биринчи қаватда яшайди. Таня опанинг қизи билан ўғли Красноярск томонларга кўчиб кетганига анча бўлган. Қўярда-қўймай Таня опани ҳам ёнларига чақариб олишганда, икки ой ўтмай, совуқ экан, деб у қайтиб келди-ю, кўшниларга дангал гапни айтди:

— Бутун умрим иссиқда ўтди. Совуқ жойларга кўника олмас эканман. Ўзимнинг серкўёш юртимдан қўймасин! Мени энди ҳеч ким бу диёрдан ажрата олмайди. Ўлсам ҳам хоким шу ерда қолади.

Шундан сўнг Таня опа ҳар-ҳар замонда болалари ва набираларини кўргани бормаса, деярли у томонларга қадам босмай қўйди.

Унинг бу ерда иккита уйи бор. Биттасида ўзи бароқ мушуги билан яшайди. Қаршисидаги тўрт хоналик уйда эса ҳар хил пишириклар пиширишни ўргатадиган ўқув курслари очган.

Ҳар ойда ўн-ўн беш қиз-жувонлар бу курсни битиришади. Аввалига асосий машғулотлари Таяна опа ўзи олиб борарди. Энди эса иккита ёрдамчиси бор: бири Элмира, иккинчиси Лайло. Элмира – ёши каттароқ жувон. Тингловчиларга ўзбек ва рус тилларида бир кун назарий, иккинчи кун амалий машғулотлар ўтади. Охириги пайтларда амалий машғулотлари Лайло ҳам ўта бошлади.

Бу ерда ўндан ортиқ турдаги пишириклар бир курс давомида ўргатилиб борилади. Рецептлари бекитилмай, барча тингловчиларга етказилади.

Лайло бу курсда икки йил бурун ўқиб чиққанди. Зийраклиги ва ишга ўқуви борлиги учун Татьяна Васильевнага маъқул келиб қолди. Аёл баъзан Лайлонинг орасталлигини кўриб, «Аккуратная, добросовестная», деб мақтаб кўяди. Лайло саккизинчи синфгача рус мактабида ўқиганлиги боис Таяна опа билан бемалол гаплаша олади.

Ўтган йили Лайло тўқимачилик институтига ҳужжат топширганди, аммо тест синовидан ўтолмади. Йиққан бали бироз етмай қолди.

Шундан сўнг Таяна опа қизни ўзининг ёнига олди. Аввалига у махсус буюртма билан пишириладиган торт сирларини қизга ўргатди. Лайло яхшилаб ўргангач, бу вазифани бутунлай ўзига топширди.

Сўнг қизга маош тайинлади. Ҳисобчи Лайлонинг ишига қараб, ойма-ой пул бера бошлади. Шунинг ҳисобидан қиз ўзига бир-иккита тилла тақинчоқлар олиб кўйди.

Таяна опа Лайлони ўз қизидай яхши кўриб қолганди. Лайло ҳам Таяна опани жуда ҳурматлар, ҳар бир ишини у билан бамаслаҳат қилишга ўрганганди. Қизининг яхши аёл кўлида ишлаётганидан севинган Хайрихон опа ҳам Таяна опани бирор-бир баҳона сабаб тез-тез уйига чақирар, бу иккала аёл яхши-ёмон кунларида бир-бирларига суянчиқ эдилар.

У ҳам тортишмай кириб келади. Хайрихон опа билан ачомлашиб кўришади. Бу оилалар бир-бирига боғланиб қолишган. Таяна опанинг фарзандлари Россиядан таътилга келганда, албатта Хайрихон опага, қизларига алоҳида-алоҳида совғалар олиб келишади.

Хайрихон опа ҳам уларни сийлаб, қуруқ мевами, Таяна опанинг набираларига спорт майкаларими, трусикларми бериб юборади. Икки кўшни оила ўзаро бир-бирларини кичик совғалар билан бўлса-да, хурсанд қилишни билишади.

Кундалик турмушда маслаҳатлашиб ўртанган Хайрихон опа, қизи Адибани узатишда негадир Таяя опага маслаҳат солмай, бошқа таниш-билишларининг мақтови билан куёвга узатди кўйди. Орадан бироз вақт ўтгач, Адиба қайнонаси билан қизлик уйига меҳмонга келганда, Таяя опа қизиқ бир гапни айтиб қолди:

— Хайрихон опа, кўзинг қаерда эди? Адибани кўйдирибсан-ку: аёл қуданг ҳақиқий мешчан экан!

Кейинчалик Хайрихон опа: «Мешчан нима дегани экан?» — дея анча вақтгача бировлардан сўраб-суриштириб юрди. Кўпчилиги билмайман дегандек елка қисиб кўярди. Аммо бир кўшниси, тор фикрли, манфаатпараст аёлларни шундай дейишади, дея тушунтиргач, Хайрихон опа Таяя опани нақадар топиб айтганлигига қойил қолди. Айниқса, Адибага ҳайитлик юборишганда, бунга яна бир бор иқрор бўлди...

Хайрихон опа арафа кунини, қудаларим норози бўлишмасин деб, қизига мўл-кўл қилиб ҳайитлик жўнатди. Аммо эртаси кунинёқ телефон орқали қудасидан дакки эшитди.

— Мўлароқ қилиб олиб келсанглар бўлмайдимми? Сизларни билмадим-у, лекин биз юрт ичида юрган одамлармиз, элдан уяламиз. Кўни-кўшнилар: «Юборган ҳайитлигини қаранглар, қанақа жойга қуда бўлгансизлар?» — дейишса яхшими?

Хайрихон опа гапиришга энди оғиз жуфтлаганди ҳамки, қудаси шарақлатиб гўшакни кўйди.

Ўшапда ҳам Хайрихон опанинг жонига Таяя опа оро кийиб, анча пул топиб берди. Ҳар хил пишириқларни эса Лайло кўшни келинлар билан кечаси пишириб чиқди.

Кўшнилари гапни орасида, ҳайитга юборган масаллиқларингиз юрт қатори тўкис эди, қудангиз шунчалик ношудми, бундоқ режали бўлса, уч кунга бемалол етарди, сал у ёқ-бу ёққа қараб столга тортмабди-да, деганлар ҳам бўлди.

Ҳайит ҳам ўтди. Қуда томон мақтов тутул, раҳмат ҳам айтмади. Қуда бўлмиш Мухтабар опа шунақа калондимое, ўзгани одам қаторига кўшмайдиган аёллар тоифасидан эди.

— Лайлони узатадиган бўлсангиз, ўзим бўлажак куёв билан ҳам, ота-онаси билан ҳам гаплашаман. Ёқса, шунга беринглар, дейман. Ёқмаса, бермайсизлар, чунки Лайло менинг ҳам қизим, — деди Таяя опа бир кунини Хайрихон опадан Адибанинг дардини эшитаркан.

Қудасидан панд еган Хайрихон опа Лайлони узатаётганда, унга маслаҳат солишга ваъда берди.

Таня опа Лайлога пиширикларнинг қолипларини вақти-вақти билан алмаштирмаса, яхши чиқмаслигини доимо уқтирарди ва эринмай бозор айланиб, қолип танларди. Яқинда бу ишларни ҳам Лайло мустақил равишда ўзи бажарадиган бўлди.

Таня опа бир куни қолипни қандай танлашни ўргатиш учун Лайлони Чорсу бозорига олиб чиқди. Қатор устахоналарда турли-туман асбоб-анжомлар ясаётган темирчиларга учраб, Лайлога уларни таништирди.

— Таня, қизингизни олиб келдингизми? — деди уни олдиндан танийдиган Абдувосиқ деган уста.

— Ҳа, қорасочли қизимни олиб келдим, — кулди Таня опа. Лайло уялиб, унинг елкасига бошини қўйди. Таня опа унинг сочларини майин силади.

Ичкаридан Абдувосиқ темирчининг ўғли Козим чиқди.

— Ассалому алайкум! — деди бир опага, бир Лайлога қараб.

— Ваалайкум ассалом, Козимбек, яхшимисан! Танишинглар, бу менинг шогирд қизим Лайло. Бундан буён қолип олишга у келади. Яхшилаб тайёрлагин, сифати пасаймасин.

— Бўлди, ган йўқ! Бурчакларини ҳам чиройли қилиб ясаб бераман.

Абдувосиқ ака ўғлининг қиздан кўз узолмаётганини сезиб, Таня опага сўз қотди:

— Қизингиз ҳали ёшмасми, ишни эплайптими ўзи?

— Мендан ҳам зўр эплайди.

— Хўш, қизим, буюртмаларни энди сендан оларканмизда, — деди Абдувосиқ ака ва Лайлони уқувини синаб кўрмоқчи бўлиб, — қайси металл сенга кўпроқ маъқул? — деб сўради.

— Шу қолипни қайси металлдан тайёрлаган бўлсангиз, бошқаларини ҳам шундан қиласиз, — деди Лайло ҳеч бир ўзини йўқотмай қўлидаги қолипни кўрсатиб. — Катта-кичиклиги, шакли, бурчаклари мос, қарама-қарши тушсин. Нархи ҳам ўзгармасин.

— Йўқ, энди ҳеч бўлмаса нархи ўзгаради. — деди уста қизнинг пишиқ-пухталигидан завқи келиб...

Ҳамма бирдан кулиб юборди.

— Оббо, қизим-эй! Устозингдан ўтаман, дейсан-а?! Металлнинг нархи ошган, патент пули кўтарилган. Битта қолип аввал бир ярим минг бўлса, энди икки минг бўлди. Розимисан?

— Хўп, розиман, аммо шарти, уч кунда тайёр бўлиши керак.

Уста Козимни суҳбатта чорлаш учун атай унга юзланди:

— Ўғлим, қачон тайёр қиласан?

— Майли, уч кунда ясаб бераман. — деди йигит оғзи қуло-
рига етиб.

Таня опа билан Лайло бу гапдан кейин улар билан хайр-
лашиб жўнаб кетишди.

Таня опа Лайлони гумбаз остидаги расталарга бошлади.
Қаймоқ, твороғ олиб, қай жойдан харид қилишини кўрсатди,
сотувчиларга Лайлони таништирди.

Себзордаги уйларига «Зарқайнар» супермаркети тараф-
дан айланиб келишаркан, Таня опа сўради:

— Адибани турмуши қанақа?

— Жуда ёмон!

— Энди сен эҳтиёт бўл.

Улар уйга етиб келишди.

— Таня опа, юринг уйга, чой ичамиз, — деди Лайло уйга
етгач.

— Раҳмат, қизим, уйимга бориб бироз чўзилай. Чарчадим
шекилли, эртага вақтли чиқ.

ТУРМУШ МУШТ

Лайло ҳам ўз подъездидан иккинчи қаватга кўтарилса, эшик
қия очиқ экан. Ҳайрон бўлиб, уйга кирди. Кимдир келибди,
шекилли, балкондан ғўнғир-ғўнғир товуш эшитиларди.

— Ойи, мен келдим, — деди у туфлисини ечаётиб.

— Ҳа, келақол, ош тайёр.

— Ҳозир.

Лайло ваннахонага кириб, юз-қўлларини ювиб, ораста бўлиб
чиқди.

Адиба келган экан. У опаси билан кўришаётиб, Адибанинг
кўз ости кўкарганини сизди, аммо индамади.

Уларнинг уйларида қандайдир кўнгилсизлик ўтгани аниқ
эди. Онасиям, опасиям индамагандан сўнг Лайлонинг ўзи
сўраб-суриштиришга ийманди.

Лайло онаси, опаси ёнига чўкиб, ош ейишга тутинди.

Адиба шунчаки чўқилаб ўтирди. Унинг хаёли аллақаер-
ларга кетиб қоларди...

Орадан бир-икки кун ўтди. Аммо Адибанинг ортидан ҳеч
ким келмади. Хайрихон опа жаҳд устида қизини ажратиб олиш-
ни ўйлай бошлади. Ёлғиз қолишганда секингина қизидан сўради:

— Куёв билан яшаб кетишнингта кўзинг етадимми? Биламан, феъли қайсар эшақдек. Яна қўл кўтарадиган одат ҳам чиқарибди?

— Билмадим ойн. Бир ҳисобдан индамаслиги яхши. Ортиқча инжиқлик қилмайди, бўлар-бўлмасга жанжал чиқармайди. Фақат онасида гап кўп. Кун бўйи қаерлардадир санғиб юради-да, уйга келиб жағи очилади. Қилган ишларимдан хато кидиради.

— Жанжал, ўзи, нимадан чиқди?

— Менда ҳам айб бор, шекилли, — аста бошини эгди Адиба.

— Қанақа айб?

Адиба «айтсамми-айтмасамми» дегандек, бир зум иккиланғиб қолди. Сўнг аста гап бошлади:

Ўша кунни қайнонамнинг уйини йиғиштираётсам, столда Шаҳлонинг рейтинг дафтарчаси турган экан. Қайнонам доим қизим яхши ўқийди, деб мақтанарди. Қизикиб дафтарчани кўлимга олдим. Қарасам, ҳамма баҳолари уч экан. Қайнонам билан гапимиз қочиб, у менинг ношуддигимни юзимга солавергач, шу сирни билмай очиб кўйдим. Буни қайнотам билмас экан, ҳаммасини олиб бориб, олиб келди.

— Уйда биттаям иш қилмасанг, онангта ўхшаб кўчадан бери келмасанг, кирингни ювмасанг, аълога ўқияпти деб индамасдим, мениям ҳалитдан алдашга ўтдингми, шумғия? — дея қайнотамнинг жаҳли чиқиб, Шаҳлога тарсаки туширди.

— Вой, ота қизини урса, бебахт бўлади! Нега урдингиз?! — дея қайнонам йиғлашга тушди.

Қайнотам жаҳл билан кўчага чиқиб кетди. Қайнонам эса бор аламини мендан олди. Эрим ишдан келиши билан кўшибчатиб чақиб берди.

— Бизнинг оила ишига сен аралашма! — деди эрим ўшқириб.

— Мен бу оила аъзоси эмасманми?! Кимман бўлмаса? — дея йиғлаб юбордим.

— Сиз ҳозирча бир малайсиз. Кейинчалик балки ўйлаб кўрармиз? — деди қайнонам.

— Мен малайлик учун бу уйга келмаганман! Оримни, қадримни яхши биламан! — дедим алам билан.

— Ана, яна гап қайтаряпти! — эримни гижгжлади қайнонам.

Эрим эса юзимга тарсаки туширди. Қаттиқроқ урдими, кўзим тиниб, йиқилиб тушдим. Кейин нима бўлганини билмайман.

Қайнотамнинг:

— Иккиқат хотинни ҳам урадим, галварс?! — деган гап элас-элас қулоғимга чалинди, холос.

Кўзимни очсам уйда ётибман. Ҳовли жимжит. Эрим шу холимда мени ташлаб, кўчага чиқиб кетибди. Қайнонам билан қизи уйда телевизор кўриб ўтирарди. Хўрагим келди, жаҳл устида нарсаларимни йиғдим-у, бу ёққа келдим. Аммо энди пушаймон бўлаяпман. Бекор келдим. Оғирроқ бўлишим керак эди. Ҳамма айб менда ойижон. Сизни ҳам ташвишга қўйдим.

— Вой қизим, нега айб сенда бўларкан?! — деди Хайрихон опа алами келиб.

КИССАВУРНИНГ ҲИЙЛАСИ

Лайло бозор оралаб кетаркан, ногоҳ сумкаси ёнигиланиб қолганигини пайқади-ю, юраги шув этиб кетди. Шоша-пиша сумкасини титқилашга туниди. Қараса ҳамёни йўқ, текис қирқилган сумкасининг тагидан шамол кириб ётибди. Лайло турган жойида қотиб қолди. Энди нима қиламан?! Тая опага нима дейман?! — деди ичида ваҳима билан. Бўғзига аччиқ бир нарсаси тикилиб, йиғлагиси келди. У ўзини жуда пишиқ-пухта қиз, деб ўйларди. Мана пишиқ-пухталиги. Купша-қундуз кунли одам унча тикилинч бўлмаган бозорда ҳамёнини ўғрига олдириб ўтирибди. Лайло нажот излагандек, аламли ён-атрофга қаради. Балки, адашгандирман, деган хаёлда сумкасини қайта-қайта қовлаб кўрди. Аммо ҳар гал сумкасига қўлини тикқанда бармоқлари қирқилган тешикдан ташқарига чиқиб, мана ҳеч вақо йўқ, деяётгандек, таъбини тирриқ қиларди. Юрай деса оёқларидан мадор қочгандек ўрнидан жилломай қолди. Бозор ўртасида серрайиб турганлиги учун ўткинчилар уни беҳосдан туртиб юборар, арава судраб ўтаётган ҳаммоллар эса «Пўшт-пўшт», дея уни четроққа чиқишга ундарди.

— Ҳой қиз, четга ўт! — деди шу пайт кимдир унинг нақ қулоқлари тагидан чинқириб.

Шундагина Лайло ўзига келди. Аранг оёғини судраб, супермаркет томонга юра бошлади. Шу пайт кимдир ортидан эргашгандек туюлди унга. Аммо қиз бунга эътибор берадиган аҳволда эмасди. Чунки унинг бутун фикри-зикри йўқолган пулида, шамол ўйнаб ётган сумкасида эди. Қолиш ололмай Тая опанинг ёнига қуш-қуруқ қайтаётганини ўйлагани сари

дами снѣх бўлиб кетаётгани. Қиз энди бозордан чиқай деганда бир йигит келиб, унинг йўлини тўсди. Лайло ҳайрон бўлиб, унга қаради.

— Ҳа? — деди зардаси қайнаб.

— Сизга нима бўлди? Худди бир нарсангизни йўқотган-дек тушқуп аҳводасиз?

Йигитнинг ҳол сўраши Лайлонинг кўнглини юмшатиб юборди.

— Ҳамёнимни ўвирлатиб қўйдим. — деди кўзлари жикқа ёшга тўлиб.

— Ия, ёмон бўлибди-ку. Қаерда йўқотдингиз?!

— Гумбаз ичида. — деди Лайло кўли билан бозор томонни кўрсатиб. — Ойимга ярим кило қурт олгандим. Ўғри пойлаб турганини сезмаган эканман.

— Балки тушириб қўйгандирсиз?

— Йўқ, мана сумкам йиртилган, — деди Лайло таги тешик сумкасини йигитга кўрсатиб. — Ўғри олгани аниқ.

— Ҳа, тўғри, кесиб олишибди номардлар. Ҳамён чармлимиди?

— Йўқ, чармимас, заменител.

— Ҳа, майли, бўлар иш бўлибди. Сиз кетмай туринг, мен ҳозир сўраб-суриштириб келаман, — йигит шундай деб гумбаз томон югуриб кетди. Лайлонинг дидада умид уйғонди. Тошиб келса-я?! Қандоқ яхши бўларди. — деди юраги ҳап-риқиб. Шу умид билан анча пайт кутиб турди. Йигит келавермагач, ҳафсаласи пир бўла бошлади.

«Бегона бир йигитга ишониб, лақиллаб ўтирибман-а, — деди ўз-ўзидан ранжиб. У йигит менга ким бўлибдики, ҳамёнимни тошиб берса? Раҳми келганидан айтди-қўйди-да».

Лайло кетишга чоғланиб йигит югуриб кетган тарафга бир-икки марта аланглаб қўйди-да, сўнг оҳиста юра бошлади. Аммо бозордан чиқаётганда яна бир бор ортига қарагиси келди. Ва шундай қилди ҳам. Шу пайт бояги йигитнинг бир ўспиринни судраб келаётганини кўрди-ю, худди пули топилаган-дек қувониб кетди. Йигитнинг етиб келишига сабри чидамай шошқалоқлик билан у томон юрди.

Ичида умид учқунлари ёнарди унинг.

— Бахтингиз бор экан. — деди йигит рўпарама-рўпара келишгач тиржайиб. — Мана, Санжар деган бола ҳамёнингизни ердан тошиб олган экан. Бозор радиоузелига энди хабар бергани кетаётганда тўхтатиб қолдим.

- Шуми? – деди ўспирин Лайлога ҳамёнини кўрсатиб.
- Ҳа, – деб ҳовлиқди қиз.
- Мана, олинг.

Лайло ҳамёнини кўлига оларкан, қувончдан ўзини қўярга жой тополмасди.

– Ҳамёни очинг-чи, пуллариңгиз жойидамикан? – деди йигит.

Лайло шоша-пиша ҳамёнини очди. Пуллари жойида.

– Тошиб олсанг ҳам санаб ол дейишади, – деди йигит зўр ишни қойиллатгандек керилиб. – Санжар, сен санадингми?

– Йўқ, мен бировнинг пулини санамайман, – деди ўспирин.

Лайло эса пулни санаш ёки санамаслигини ҳам билмай ҳамон эсанкираб турарди.

– Сизга катта раҳмат, – деди, ниҳоят, ўзига келиб.

Йигит қизнинг катта-катта чиройли кўзлари қувончдан янада чиройли бўлиб кетганини кўриб, жораги хаприкди.

– Менинг исмим Юсуф. Сизники-чи? – деди сўнг таваккал.

– Лайло, – миннатдорчилик юзасидан ўзини таништирди қиз.

– Ия, шунақами?! Нега Зулайҳомас?

Қиз кулиб юборди.

– Билмасам, – деди сўнг бошини бир ёнга қийшайтириб.

– Келинг, пулингизни санаб берай, – деди йигит унга меҳрибончилик кўрсатиб.

Бу гап негадир Санжарга ёқмади. Қовоғини солиб олди.

– Пулингиз қанча эди ўзи? – деди Юсуф Лайлонинг пулини санай туриб.

– Юз эллик минг сўм.

– Мана, ҳаммаси жойида экан, – санаб бўлиб пулни унга узатди Юсуф.

– Ҳа, бир сўми ҳам камаймабди. Йўқотган нарсамни биринчи марта тошиб олишим.

– Мен ҳам олган нарсамни биринчи бор қайтариб беришим, – беихтиёр пичирлади Юсуф.

– Бир нима дедингизми? – ҳайрон бўлди Лайло.

– Ҳа, йўқ, шунчаки ўзим... Сен энди кетавер Санжар, – дея Юсуф бояги ўспиринга юзланди.

– Ҳамёнингиз топибди. Пуллариңгиз жойида. Суюнчи бермайсизми? – безбетларча тиржайди ўспирин.

Юсуф унга ўқрайиб қаради. Қиз шошиб қолди.

— Мана ҳозир. Беш минг берсам етадими? — деди сўнг астойдил.

— Майли, менга эмас, Юсуф акага беринг. Йўли шунақа...

Бозордаги тилла магазини олдида шунчаки ҳомуза тортиб турган Юсуф узоқдан Лайлони кўрди-ю, юраги жиз этиб кетди. Қизнинг ҳусни-жамоли, тик қомати ва шу қадди-бастига чиппа ёпишган ҳаворанг кўйлаги ҳам жуда ажойиб эди. Юсуф бир дам ундан кўз узолмай қолди. Миясида «Қиз билан қандай танишсамийкин?» деган фикр ғужғон ўйнай бошлади. У билдирмайгина Лайлонинг ортидан тушди. Қиз эса ҳеч нарсадан беҳабар аввал олма ва анорлар растасидаги нарх-навои суриштирди. Олма-анор олмоқчи бўлди, шекилли, бироз тўхтаб ўйланиб қолди. Сўнг нимадир эсига тушиб, расталарни охиригача айланмай, гумбаз ости томонга юрди. Қошлари қалин, қоп-қора хотиннинг ёнида тўхтаб, қуртнинг нархини сўради. Қуртчи хотин алланималар дея жавраганча олдидаги майда синиқ қуртчалардан бир бўлагини кўярда-қўймай қизнинг оғзига солди. Қизга қора хотиннинг қурти маъқул келдими ёки еган оғиз уялар, қабилда иш тутдими, ҳарқалай ўша аёлдан қурт сотиб олди. Сўнг қурт солинган целлофан билан бирга ҳамёнини ҳам сумкачасига солиб қўйди. Қизнинг бу хатти-ҳаракати Юсуфнинг назаридан қочмади. Гумбаздан чиқишда одамлар жуда тирбанд эди. Ўша ерда Юсуф қизга тегиб-тегмай унинг сумкасини чархланган танга билан кесиб юборди.

Кейин буюғи унинг учун силлиқ кечди...

Лайло йўқ деса ҳам Юсуф уни темирчилар растасигача кузатиб борди.

Лайло буюртма берилган ўттиз иккинчи, яъни Абдувосиқ аканинг дўконини яхши эслаб қолганди. Шу боис тўппа-тўғри ўша ерга борди. Фақат дўконда Абдувосиқ аканинг ўғли Козимнинг ёлғиз ўзи экан. Қизни кўриб, оғзининг тавоби қочди.

— Қалайсиз? — деди Лайлога пешвоз чиқиб.

— Яхшимисиз. Буюртмаларим тайёр бўлдими?

Козим қизнинг ёнидаги йигитни кўрди-ю, бирдан қовоғи осилди.

— Бўлди. Мана ўттизга қолиш, — деди истар-истамас.

— Нархи ўшами?

— Ҳа, келишганимиздек, икки мингдан.

— Эй, нима деясан?! — деди Юсуф бирдан. — Икки минг?! Битта тешик кути шунча қимматми?!

— Қимматмас. Меҳнатига яраша-да.

— Барибир, нархи жуда баланд.

— Сен ўзинг шу қўлларинг билан биттасини ясаб кўр, кейин гапирасан, — дея Козим қўллари унга кўрсатди.

Унинг ёрилган, радир-будир бармоқларини кўриб, Лайлонинг раҳми келди.

— Сен қўлларинг билан пул топсанг, мен оёғим билан топарканмаими?! Менинг бармоқларим сеникидан қийнроқ ишларни ҳам оппа-осон бажара олади.

Юсуф шундай деб кафтини очди. Унинг бармоқлари жуда позик ва силлиқ эди.

Козим қизларникидек қўллар кимда бўлиши мумкинлигини хаёлига ҳам келтирмай, порози оҳангда деди:

— Сен пианино чалсанг керак-да. Қўлларинг билан мақтанма. Хўш, оласизларми ўзи? Аммо материали тоза. Нержа-вейка. Зангламайди.

Қиз Юсуфга қаради.

— Қўяверинг, — деди сўнг ялингудек бўлиб, — Худо бир олиб, қайтарган пуллар-да. Сиқиб нима қиламан?!

«Мен олиб, қайтарган пуллар», деб қўйди Юсуф ичида ёнжиниб.

Лайло пулни Козимга узатди.

— Келиб туринг, — деди Козим негадир жуда тушкун овозда, қолип солинган пакетни бераётғиб.

— Аввал қолипларни устозимга кўрсатай. Ишларингиз маъқул бўлса, яна келарман.

— Майли. Кейинги сафар нархини тушириб бераман.

— Боя туширсанг бирор еринг камайиб қолармиди? — яна баланддан келди Юсуф.

Козим ўқрайди.

Юсуф билан Лайло кулиб-хангомалашиб кетишди.

Темирчи йипитта алам қилди. Қизнинг ўзи сўраганда ёки ёнидаги йипит аралашмаганда, эҳтимол, қолипларни ярим баҳосига бериши мумкин эди. Баҳонада қизни ўзига боғлаб олиб, ёнига тез-тез келадиган мижозга айлангириб олармиди...

Эсиз, анави бола ишнинг белига тепади-да.

Юсуф Лайло билан «Зарқайнар» ёнидаги катта йўлга чиқди.

— Сизни ишдан қолдирдим, — деди Лайло хижолат чекиб, — Мени деб, энди хўжайинингиздан гап эшитиб қоласиз.

— Ҳечқиси йўқ. Хўжайинимиз пул йиғишга тушдан кейин келади. Мени ҳозир ишда йўқлигимни билмайди. Ундан кўра менга телефон номерингизни беринг. Бирор ёрдамим керак бўлса дарров ёнингизда пайдо бўламан.

— Менинг телефоним йўқ.

— Йўғ-э?! Қўл телефонингиз йўқми?

— Йўқ.

— Унда меникини олинг. Мен бошқасини сотиб оламан.

— Қўйинг, ҳаддингиздан ошманг. — деди Лайло йиғитдан бироз ранжиб. — Мен кетдим, хайр.

— Тўхтаи, кетсангиз сизни кейин қандай топаман? Наҳотки, уй телефонингиз ҳам йўқ бўлса?!

— Бор, — деди Лайло иккиланиб.

— Унда номерингизни айтинг, илтимос.

— Ойимга нима дейман кейин?

— Борини айтасиз.

Лайло ноилож уй телефони рақамини айтди.

— Эртагаёқ телефон қиламан. — деди Юсуф қувониб.

— Йўғ-эй, шунча тез телефон қиласизми?!

Юсуф мийиғида кулиб қўйди. Лайло кўринмай кетгунча ортидан термулиб қолди...

Лайло пули топишганига хурсанд бўлиб унга оилавий аҳволи, қаерда яшаши ва нима иш билан шуғулланиши ҳақида очик гапирганди. Аммо Юсуф ўзининг нима иш билан шуғулланиши ҳақида қизга лом-мим демади. Қизнинг «Нима иш қиласиз?» дея берган саволига директорга ёрдамчидан деб қўя қолганди...

Юсуфнинг чўнтагида ҳар доим пули кўп бўларди. Майда киссавур ўғрилардан фарқли ўлароқ, пулдор кишиларни одамлар орасидан жуда тез ажратиб оларди. У феъл-атвори жиҳатдан отаси Умар ошпазга ҳам, акаларига ҳам ўхшамасди. У уйда энг кичик фарзанд бўлгани учунми, тантиқ ва эрка бўлиб ўсганди. Лекин ўта зеҳли ва фаҳм-фаросатли эди.

Иккита акаси отасининг ишини давом эттириб, ошпазлик билан шуғуллана бошлашди. Уларнинг асосий даромадлари шу касб орқасидан эди. Умар ошпазнинг ота-бувалари ҳам овқат пишириб, бозорга олиб чиқиб сотишган экан. Ҳозир ҳам бу оила аъзолари бозорга лаган-лаган ош ва хоним тўла тоғоралар олиб чиқишади. Бозордаги сотувчилар ҳам Умар у

ошпазнинг ошига, унинг хотини Салтанат сатаннинг эса хони-

мига ошиқ. Аввалдан буюртма бериб кўйишмаса, ош билан хоним етмай қолиши мумкин.

«Бир ошпазнинг обрўси бўлса, Умар аканикича бўлар», дейди кўни-кўшнилар уларга ҳавас қилиб. Шу обрўси туфайли Умар ака яхши-яхши кишилар билан қуда-анда бўлди.

Фақат йиллар ўтиб, унинг обрўсига бироз соя тушди. Бу унинг кичик ўғли Юсуф туфайли эди. Умар ака билан хотини маслаҳатлашиб: «Юсуфни оғир меҳнатдан озод қилайлик, ҳеч бўлмаса шу кенжатоимиз ўқимишга инсон бўлсин», деб уни бозорга овқат ташиш каби майда-чуйда юмушлардан озод қилишганди. Аммо эр-хотиннинг орзуси орзулигича қолди. Тўғри, аввалига Юсуф бешинчи-олтинчи синфларгача мактабда аъло баҳоларга ўқиб келаётган эди. Сўнгра ота-она назорати сусайдими ёки кўча болаларига кўшиладими, ҳарқалай унинг феъли айний бошлади. Ёнида оргикча пуллар пайдо бўлди.

Юсуф ишەкмас, меҳнатта бўйни ёр бермайдиган бола бўлса-да, мўмай пул топишнинг йўлини биларди. Умар ака ўғлининг қандай йўлга кирганини билганда, вақт ўтган эди. Қайтармоқчи эди, аммо фойдаси бўлмади. Шундан сўнг Умар аканинг шашти синди, тоби қочиб, тез-тез қон босими кўтариладиган бўлиб қолди. Ич-ичидан эзилиб, «Бизнинг уруғда бундайлар бўлмаган эди» дейди-ю, аммо беданабоз, чойхонадан бери келмайдиган ишەкмас кичик укаси кўз олдига келиши билан тилини тишлаб қолади. Кичик укаси у билан бир девор кўшни, отасидан қолган ҳовлида яшайди. Умар Юсуфни тергашга тушиши билан укаси дарров ёнини ола бошлайди.

— Эй, ака, биттаси шунақа чиқса чиқибди-да. Шунга шунчами, — дейди у шангилаб. — Мана мен ҳам юрибман-ку маза қилиб. Бировдан кам жойим бўлмаса, Сизга оғирлиги тушаяптими шу боланинг? Қўяверинг, бир куни одам бўлиб қолар. Кўрасиз ҳали, бунингиз шундай обрў орттирадики, ҳатто акаларини ҳам етаклаб юради.

Амакиси башорат қилганидек, Юсуф акаларидан кўра маҳаллада анча обрў топганди. Пўрим кийинар, катта-кичикнинг ҳурматини жойига қўярди. Қурбонликларда қўй сўйдириб, ҳайит-байрамларда ота-онасига совға-саломлар қилишини кўрган кўни-кўшни: «Умар аканинг шу боласи бошқа-ча чиқди-да», дейишарди ҳавас билан.

Бир куни маҳалла ичидан кичикроқ бир ер сотилаётганини эшитган Умар ака: «Аттанг пулимиз кам, йўқса шуни олиб кўйсак яхши бўларди», деб қолганди. Юсуф дарров отасига пул чиқариб берди. Шундан кейин Умар ака ўғлини тергамай қўйди.

Юсуф шуни кутиб турган эканми ё омади чопдими, бойлик унга ёмғирдек ёғилиб кела бошлади. Бозордан кичикроқ бир дўкон сотиб олди. Ичини мол билан тўлдиргач, ўзи савдо қилмай сотувчи ёлади. Шундан сўнг у майда ишларни йиғиштириб қўйиб, ўзини савдога урди. Катта-катта юк машиналарида мол олиб келиб, сотишни йўлга қўйди. У гоҳида бу каби ишлардан ютар, гоҳида ютқизарди. Ва шунда ҳам ҳеч қачон «Эҳ, аттанг» дея пушаймон қилмасди. Иши юришмай қолса бировга болимас ва ҳеч кимга сир бой бермасди ҳам.

Акалари ўз рўзгорини тебратиш билан овора бўлиб юрганда, у отасига «Нексия» олиб берди. Унинг хотамтойлигидан қаттиқ таъсирланиб кетди шекилли, Умар аканинг кўзидан ёш тирқиради.

— Илоҳим, ишларинг бароридан келсин. Оллоҳ ризқингни улуғ қилсин, — дея қисқагина дуо қилди-ю, кўзларини яшириб олди.

Ичида: «Ўзинг кечир, эгам. Ишқилиб, боламни ўз панояҳингда асра», деди юраги эзилиб.

«Ўғирликни ташладим» деган йиғитга эски касби Лайло билан танишиб олишишига асқотган, у ичида, охиргиси шу, деб яна ўзича қасам ичиб қўйганди.

КЎЧА КЎРГАН ЮСУФ

Юсуфнинг ўғрилиқ кўчаларга юриб кетишига аслида бир воқеа сабаб бўлганди.

Бундан ўн икки йиллар олдин Умар акага бойвачча қўшниси Қаландар кечки соат ўн иккиларга яқин беш-олти кишилиқ товук қабобга буюртма берганди. Ўша куни Умар аканинг қўли-қўлига тегмади, Юсуф ҳам акаси Содикқа ёрдамлашиб турди.

— Юсуф, бўл, манавиларни олиб чиқишга ёрдамлаш, — деди бир пайт акаси қабоб тайёр бўлгач. Сўнг иккаласи қабобларни катта лаганга бостириб қўшниникига олиб чиқиди. Уй эгаси акасига айтган пулини берди. Шу пайт очик ҳавода, стол-стулда ўтирган меҳмонлардан бири Юсуфни чақириб қолди.

— Сен, кичкина, бу ёққа кел, — деди қўли билан уни имлаб.

Стол-стул атрофида бешта киши ўтирар, шулардан иккитасининг қўлида қарта бор эди. Юсуф уни чақирган семиз

киши тарафга юра бошлади. Яқинроқда ўтирган катга ёшдаги киши унга ўтирилди. Шунда Юсуф беихтиёр унинг кўлидаги қарталарга қаради. «Валет ва ўн. жами йиғирма экан», деб кўйди ичида. Лекин ўша одам Юсуф унинг қартасига қараганини сезмади.

— Агар қарши бўлмасанглар, мен шу болани шерик қиламан, — деди семиз киши Юсуфнинг билагидан чангаллаб.

— Қанақа шерик? — ҳайрон бўлди даврадагилар.

— Ундан бир нима сўрайман.

— Нимани сўрайсан, ёш боладан? — деди бояги кекса киши хиринглаб.

Ҳамма кулиб юборди.

— У ёғи менга ҳавола. Майлими, йўқми?

Даврага сукунат чўқди. Бошқалар гапирмади.

Уй эгаси ўртадаги жимликни бузиб деди:

— Ана, Акбарали бойнинг ўзлари ҳал қилсинлар. Бизлар пас. Ўйиндан чиққанмиз. Иккалангиз ўйнайсиз. Қовдаси шунақа. Тарафлар келинса бўлгани. Ўртада пуя ёнроқмас, пуя тикилган.

— Юсуф, кетдик. — деди бир нимани сезгандек Юсуфнинг акаси Содиқ узоқдан уни вмаиб чақириб. — Уйдагилар хавотир олади.

Ҳамма ялғ этиб уй эгасига қаради. Юсуфнинг акаси ҳамма нарсага ақли етадиган каттагина бола эди. Унинг ҳали кетмаганлигига улар боя эътибор беришмаган экан. Шу боис бироз типирчилаб қолишди.

— Содиқ, сен боравер, — деди уй эгаси Содиққа кўли билан имо қилиб. — Юсуф ҳозир сенга етиб олади. Аданга раҳмат, дегин.

Содиқ бош ирғаб чиқиб кетди. Эшик танбаланди.

— Бу бола ким ўзи? — деди Акбарали бой синчковлик билан Юсуфга тикилиб.

— Умар ошпазнинг кичик ўғли.

Акбарали бой болага қараб кўнгли юмшаб кетди.

— Жуда келишган йиғитча экан, — деди жиммайиб. — Қизим бўлса шу болани куёв қилардим.

— Ҳа, қизлар жуда меҳрибон бўлади да, — деди семиз киши бошینی ликиллашиб. — Бой, афсуски, қизингиз йўқ да.

— Акбарали ака, балки кўча-куйда, биз биламаган болаларингиз ичида қизчаларингиз ҳам бордир, — деди ўтирганлардан бири тиржайиб.

— Акбарали бой гап ташлаган одамга ёмон қаради.

— Бунақа гап билан ҳазиллашма, сўфи, — деди кескин. — Бошингни салчадек узиб ташлайман-а. Билиб қўй, ичишим, қимор ўйнашим, баъзи аҳмоқчиликлар қилишим мумкиндир. Аммо беникоҳ фарланд кўришдан ҳазар қиламан. Бунинг гуноҳи оғир...

Сўфи ялтоқланди.

— Бетамизлик қиладим, — деди бўйинини эгиб. — Оғзимдан чиқиб кетди.

— Бундан кейин гапингни ўйлаб гапир, тушундингми?! Билмаган нарсанг ҳақида умуман оғзингни очма. Шу насиҳатим доим қулоғингда бўлсин.

Орага сукунат чўқди.

— Шароб қуяйми? — деди уй эгаси ўртадаги ноқулайликни бузиш учун.

— Қўй, — деди Акбарали бой қошини чимириб. Қадаҳлар бир зумда шаробга лиммо-лим тўлди. Даврадагилар шароб қуйилган қадаҳларни қўлларига олиб, хўплаб ича бошлашди.

Семиз киши бошини қашиб Акбарали бойга маъноли қараб қўйди. Бой унинг нима демоқчилигини тушунди.

— Мен ҳам бир пайтлар манави илгитчадек Андижоннинг келишган боласи эдим, — деди унинг қарашига парво қилмай.

— Умр бир зумда ўтди-кетди. Тақдир тақозоси билан қай ерларда юрмадим, дейсиз. Ниҳоят, Тошкентда қўним топдим.

Акбарали бойнинг қарта ўйинидан кўнгли совиб, хаёли негадир болалик човларига учганди. Тупроқли кишлоқ кўчаларида чошиб юрганлари, ярим чақирим наридаги катта анҳор суввида чўмилганлари, пахта далаларида кўсак терганлари бир дам кўз ўнгидан лип-лип ўтиб, кўксини тошдек бир нарса эза бошлади. Бой беихтиёр уф тортиб чуқур хаёлга толди, кўзлари маъносланди.

— Қобил бола кўринади, — деди сўнг бирдан ўзига келиб. — Қиморга алоқаси бўлмаса керак. Ё қарта ўйнаб турасанми?

— Йўқ, адам ўйнатмайдилар, — деди Юсуф бош чайқаб.

— Бўлмаса ўйнармидинг?

Бола елкасини қисди.

Ўтирганлар кулиб юборишди.

Семиз киши қаттиқроқ кулди шекилли, қўлидаги қадаҳи қалқиб кетиб, шароб столга тўкилиб кетди.

— Шунча ҳам эплаб ича олмайсиз-а, Тўлқин ака, — деди уй эгаси жеркиб. — Қарта устига тўкилиб кетишига сал қолди.

Эҳтиёт бўлинг-да, — у стол устига тўкилган винони кичкина сочиқча билан артиб олди.

— Боланинг ўйинга қўшилишига розилик берамизми? — деди Акбарали бой даврадагиларга юзланиб. Ҳеч кимдан садо чиқмади. Чунки улар бойнинг феълини яхши билишади. У ён-атрофдагилардан фикр сўрашга сўрайди-ю, аммо ўша иши ўхшамай қолса сен айтгандинг, дея гапирган кишининг терисига сомон тикади.

— Кабир, сен айт-чи, — деди бой, учига чиққан қиморбозга қараб.

Доимо қовоғини солиб юрадиган Кабир қиморбоз елкасини қисди:

— Билмасам. Бу қийин масала-ёв. Янги қўшилганларнинг қўли бошида баланд келади. Яна, ўзингиз биласиз.

— Ҳа, буниси ҳам бор.

Акбарали бой сўфига қаради.

— Сен нима дейсан? — деди салмоқлаб.

— Тўлқин пухта бола билан ютса, сизнинг марҳаматингиз. Мабодо Тўлқин ютқазса, бизнесига барибир сиздан қарз олади. Танганинг у ёки бу томони тушадими, омад, бойлик барибир сиз тарафда. Ҳаммамиз сизнинг соянгизда юрибмиз.

Акбарали ҳузурланиб кудди.

— Бояги гапларнинг учун танобингни тортгандим, дарров ақднинг кириб қолибди-даа?! Мени маст қиладиган гаплардан гапирдинг.

Акбарали энди уй эгасига юзланди:

— Қаландар, сен ҳам бир нима де-чи?

— Тўлқин акадан аввало ютқазиб бериш лозим эди. Ойда-йилда бир марта ўйнайсизми-йўқми, шунга ҳам уялмай тиришиб ўйнаяпти, ҳайронман.

— Нима, бу гапинг билан бизлар жўртгага сизга ютқазиб берардик, демоқчимисан?! Эй, бўлмадинг сен. Гапинг ўхшамади. Сендан кўра анаву кал сўфи пишиқ гапирганди.

Ҳамма гурр этиб кулиб юборди.

— Майли, болани қўшилишига мен розиман, — деди ахийри Акбарали бой Тўлқинга қараб. — Фақат шарти бор.

— Нима шарт экан? — жонланди Тўлқин пухта.

— Ютсанг чўтал берасан.

— Кимга?

— Кимга бўларди, шу болага-да.

— Майли, бераман.

— Қаңча берасан?
— Билмасам.
— Қаландар, келиштир.
— Ұртадаги бор пулниги ўндан бири.
— Бе, ўндан бири шу ернинг хақи, — лаб бурди бой. — У билан тенглаштирма. Камида ўндан тўртини беради.

— Энди кўпайиб кетмадимиз?
— Бўлмаса болани кўшма.
— Яхши, мен рози, — деди Тўлқин пухта.
— Ютқазсанг бу болага даъвоинг йўқ, тўғрими?
— Албатта, уни ўзим киритаяшман-ку.
— Аммо боланинг битта ҳам туки тўкилмасин. Бу менга болалигимни эслатди, — деди Акбарали бой.

Қарта тарқатаётган Кабир қиморбоз Акбарали бойга қараб олиб, Тўлқин пухтага деди:

— Тўлқин, нима қиласан бўлмаса?
— Ҳозир.

Тўлқин пухта қартасини болага кўрсатмоқчи эди, Қаландар:

— Кўрсатма, — деди.

Акбарали бой нимагадир бемалол бўлиб қолганди.

— Қўявер, энди улар шерик.

Шундан сўнг Тўлқин пухта қартасини кўрсатди. «Ўн саккиз», деб ичида пичирлаб қўйди Юсуф.

— Карта олайми? — дея сўради Тўлқин пухта.

Юсуф хали ёш бўлса ҳам, эски шаҳарнинг болаларидек пишиқ-пухтагина эди. Шу боис у ҳийла ишлатди. Шошсам ёки кўзларимга қарашса, боя қартани кўрганимни билиб қолишмасин, деб худди ўйлаётгандек осмонга қаради.

— Хўш, — деб тикилинч қилди Тўлқин пухта.

— Майли, ола қолинг, — деди ниҳоят Юсуф.

— Кабир, битта карта бер.

Кабир қиморбоз карта узатди.

Тўлқин пухта қартани олиб бундай қараса, «дама» экан. У сакраб ўрнидан туриб кетди.

— Йигирма бир, очко, мен очдим! — деди ҳовлиқиб.

Кабир қиморбознинг ҳафсаласи пир бўлди.

— Акбарали ака, ана мен айтгандек бўлди, янги қўшилган ишни бузиб қўйди, — деди тиззасига шанатилаб.

Акбарали бой парво қилмай қўлини силтаб қўйди.

— Қаландар, болани уйига кузатиб қўй, — деди сўнг.

Қаландар болани уйига ташлаб келганда тун ярмидан оққанди.

— Ўтиринглар, тамадди қилайлик, — ҳаммани дастурхонга таклиф қилди Қаландар.

Қарталар йиғиштирилиб, столга товуқ кабооб тортидди. Маънафат тутар чоғида Акбарали бой хаёлга чўмиб, деди:

— Қаландар, мен узоқда тураман. Сен ҳалиги боладан хабардор бўлиб тур. Майда-чуйда ишларга аралашмасин. Жуда қийналиб қолса ёки ёнида безорилар пайдо бўлса, ўзинг уни ёнингга од. Бозор ва вокзалларда турли хил одамлар кўп бўлади. Бола ўшаларнинг таъсирига тушмасин. Ундан ҳали катта-катта ишларда фойдаланса бўлади. Мен ўзим шундай пайтларимда вокзалда тирикчилик қилганман. Отам ташлаб кетган, ёлғиз ойим ва опам билан яшардик. Ойимнинг фаррошлик қилиб топган пули рўзгорга етмасди. Опам иккаламиз мактабдан сўнг ойимга қарашардик. Мен бундан руҳан изтироб чекардим. Сўнг майда-чуйда ишлар қиладиган болалар мени ёнларига олишди. Иш ўргатишди. Шерик бўлдим. Уйга пул олиб борсам аввалига ойим қаттиқ уришиб берди. Сўнг индамай қўйди. Чунки тирикчилик тошдан қаттиқ эди, ойим маошини на еб-ичишимизга ва на уст-бошимизга етказа оларди. Яна опамни узатишимиз керак. Топиб келган пулларимни ойимнинг кўлига тутқазсам, «кўрпача тагига кўй», дерди кўзини ерга қадаб. Негадир кўлига олмасди. Аммо ўша пуллар эртаси куни кўрпача тагидан йўқ бўлиб қоларди. Кейинчалик бошқа вокзалларга ҳам бориб келадиган, борганда ҳам қуруқ бормай, мол ташийдиган бўлдим. Шериклар билан Россияга мева-чева жўнатадиган бўлгач, ишларим юришиб кетди. Бойлик савдогарчилик орқасидан тезроқ келар экан. Бекорга пайрамбаримиз ҳам савдогарчилик билан шуғулланмаган эканда. Яна тижоратда топганингни баракаси ҳам бор. Ишончли ҳамкор бўлса, бир-бирини алдамаса, шериклар билан анча иш қилса бўлади. Тўғрими, мана сизлар билан беш-олти йилдан бери бирга ишлаб, манфаат кўрдим. Сизлар ҳам зарар кўрмагандирсизлар?

— Йўқ, йўқ, — дейишди даврадагилар.

— Менинг чет элик ҳамкорларим ҳам кўзи тўқ одамлар. Европа, Россия билан ишлашга ҳали сизларни ҳам олиб чиқаман. Пул ҳаммамизга етади.

— Эй, раҳмат. Акбарали бой, ростмана Боссиз. Сизга етadигани йўқ, — дея бойга қуллук қилишди ўтирганлар.

— Қаландар, яна қайта айтаман, бояги боладан хабардор бўлиб турниш эсингдан чиқмасин. Кўзи ўйнаб турибди. У отасининг овқатини ташиб, кун кўрадиган болага ўхшамайди. Мана кўрасан, у жуда олғир йнгит бўлади. Майли, аввал у сенинг қозонингда бир қайнаб чиқсин. Кейин уни ўзим ёнимга оламан. Тўлақин, сен болани рози қилишни унутма. Фақат унинг омонати ўзингда тура турсин. Балки бирорта дўкон-пўкон олиб кўярсан. Пул етиб қолар, нима дединг?

— Ҳа, етади-етади, — тасдиқлади Қаландар. — Ҳозир уч-тўрт минг шартли пул бўлса-бўлгани.

— Илоҳо омин, қилган харажатларимизнинг ўрни тўлсин, — деди бой ўтиришга яқин ясаб.

Шу гаплардан сўнг орадан уч-тўрт йил вақт ўтди. Қаландарга югурдаклари бир гашни етказишди.

— Юсуфни майда безори, зўравон болалар ўз ёнларига тортишибди. Ўқишни ҳам ташлаб қўйибди.

Бу гапни эшитиб Қаландарнинг патағига қурт тушди. Бу гап бойнинг қуловига етиб борса нима бўлади, деди ичини ит тирнаб. Сўнг дарҳол улардан Юсуфни ажратиб олди. Юсуф Қаландар акасининг асл касби нима эканлигини ўшандагина билди.

Бир куни Қаландар уни Ўрдадаги тилла тақинчоқлар сотиладиган магазинига олиб борди. Иккаласи ҳам пўрим кийиниб олишган, Қаландарни кўрган киши бирор ташкилотда раҳбар бўлиб ишласа керак, деб ўйларди.

Йўл-йўлакай Қаландар нима қилиш кераклигини Юсуфга тушунтирди. «Мен магазинга кирганимдан сўнггина ёнимга келасан. Киши билмас узатган ҳамёнини қўйинингга соласан-да тез магазиндан чиқиб, анҳор ёқалаб Пахтакор стадионига борасан ва ўша ерда мени кутасан», деди қайта-қайта таъинлаб.

Троллейбусдан тушганларидан сўнг Юсуф бекат ёнидаги газ-сув будқаси ёнида қолди. Қаландар тилла магазинга кираверишда кимнидир кутгандек турар, бу ерга кираётганларни зимдан кузатарди. Орадан ярим соатлар вақт ўтдимиз-йўқми, қоп-қора хориж машинаси йўл четида, магазин тўғрисида тўхтади.

Машинадан жуда яхши кийинган, ўрта яшар танноз бир аёл тушди. Унинг сочлари сарик, кўзи кўк, юзлари тип-тиниқ

эди. Аёл магазинга кираётганда Қаландар унга зимдан разм солди. Сўнг аёлнинг ортидан магазинга кирди. Юсуф аввалига нима қилишини билмагандек бироз эсанкираб турди. У ҳозир ичкарига кириши лозимлигини унутмаган бўлса-да, аммо негадир оёғи тортмаётганди. Аммо магазинга кириши керак. Акс ҳолда Қаландар акаси...

Юсуф магазинга кирганда Қаландар аёлга яқинроқ ерда турарди. Юсуф худди у ўргатгандек қилиб, унинг ортидан юрди.

Орадан бир-икки дақиқа вақт ўтдими-йўқми, Юсуфнинг қўлига Қаландар узатган ҳамён тегди. У ўзини йўқотиб қўймай шартта ҳамённи олиб, қўйишга солди. Ва сирғалиб эшик томон юрди.

Қаландар эса дарҳол аёлдан ўзини четта олиб, витринанинг ўнг томонидаги бир узукни кўрган киши бўлиб турди-да, сўнг у ҳам аста эшикдан чиқиб кетди.

Бу вақтда Юсуф юраги ҳаприкқанча анҳор ёқалаб, Пахтакор стадиони томон борарди.

Қаландар магазиндан чиққанда бояги гўзал жувон ҳали пули йўқолганлигини сезмаганди, шекилли, ичкаридан довой қилган овозлар эшитилмади. Қаландар ўзини чап тарафга, гул магазини тарафга урди-ю, кўп қаватли уйлар оралаб кетди. У Пахтакор стадионига етиб бориши билан Юсуф унга ҳамённи узатди. Улар худди ота-бола сайр қилиб юргандек бемалол стадион ичидан ўтиб, катта кўчага чиқишди ва такси тўхтатиб Қаландарнинг уйига келишди...

Ҳамёндан анчагина пул ва долларлар чиқди...

Қаландар Юсуфга ортиқча пул бермади. Фақат бош-оёқ усти-бош қилиб берди, холос. Юсуф ўшанда ўн уч ёки ўн тўрт ёшлардаги ўспирин йигитча эди. Кейинчалик пакет ва сумкаларни чархланган тангада кесишни ўргатган биринчи устози шу Қаландар бўлди...

Орадан тўрт йил ўтди. Юсуф мана шу доирада катта бўлди. Мустақил иш юритишни, пулни пулга уриб, катта-катта сармояларга эга бўлишни ўрганди. У энди ўврилиқ касбини йиғиштириб қўйганди. Бунинг бир сабаби, бу ёқдан топаётган катта-катта пули бўлса, иккинчи сабаби, Қаландар акасининг қамалиб қолиши бўлди...

Қаландарнинг қамалишини эшитган Акбарали бой узоқ ўйга толиб:

— Унинг қартага ишқибозлиги менга ёқмасди, — деди нимагадир ачинган бўлиб. — Қарта ўйинида жанжал бўлиб,

уйдан ўлик чиқибди. Неча бор айтдим, бу ишингни йиғиштир деб.

– Мен ҳам хайронман, – деди Тўлқин пухта кифт қисиб.
– Бозорда энди дўконлар ҳам сотиб олганди. Улгуржи савдога пул тикканди, мижозлар ҳам топилаганди. Маишатга унча муккасидан кетмаган, лекин бўш қолди, қарта чийларди.

– Мана натижа, ён-атрофдагиларга қулоқ солмасликнинг оқибати. Совуқ темирлар ичида ўтирибди. Еб-ичишидан хабар олишяптими?

– Катта ўғли Ипчодромда паттачи. Сўрасам, ҳаммаси жойида деди.

– Мен бошқалар орқали, ўзим ҳам келишим билан суриштирдим, посылка ташкил қилганман. Соғлиғи жойида, қорни ҳамманикидан тўқ экан. Ҳеч ким билан конфликтга бормаган, хулқи яхши деган баҳо олибди. Яна бир йилларда чиқиб қолар, хабардор бўлиб турсак.

– Ҳа, тўғри.

– Унинг ўғли паттачи бўлса, ишини ким юргазяпти, кувими?

– Йўқ.

– Ё сенинг одамларингми?

– Ҳа, десам ҳам бўлади, йўқ десам ҳам.

– Нима деганинг?

– Умар акани кичик ўғли Юсуф. Ҳов, ўша бола.

– Ростданми?

– Ҳа.

– Дуруст бўлибди. Айтганимдек, лочиндек бўлдимиз?

– Лочин бўлганда қандоқ. Бир чангал солса, ўлжасини қўйиб юбормайди.

– Нима дегандим сенларга. Бу ҳаётда одам таний бериб, битта кўришда донини донга, пучагини пучакка ажратадиган бўлиб кетдим. Худони ўзи доно қилиб қўяркан.

– Раҳматли ўғлимга ўхшаш шунқор. Ундан ҳам ўтаман дейди, учарки, у ёқ-бу ёри йўқ.

– Кўпчиликка манфаати тегадиган, ён-атрофини обод қиладиган, кексайганимизда бизни ҳурматимизни жойига қўядиган, келажакимиз шундай йигитларники. Майда-чуйда ишларга аралашмаяптими?

– Йўқ, бизнесга, фақат тижоратга бор ҳаракатини қаратган. Қарта ўйнамайди. Маишатни кетидан қувмайди. Қўшни юртларга борса казиноларга кирмайди.

– Тузук. Бундай ишлар тиждатчи пулини баракасини ўчиради, сипдиради. Майда ўвриликлар ҳам унга номусосиб иш. Акдини топибди, шунга хурсанд бўлиш керак. Юборган молларни пули тайерми?

– Тайёр.

– Яхши. Ўша лочининг кейин менинг олдимга бир олиб келарсан.

– Бош устига.

МУРОСАСИ БЎЛМАЙДИ, ШЕКИЛЛИ

Юсуф Лайлони яхши кўриб қолганди. Унинг қалбида илк бор бундай туйғу валаён қилиши эди. Кўзини юмди дегунча қизнинг чиройли юзи, қадди-баста ва чиройли жилмайиши намоён бўлаверарди. Уни шунчалик соғинардикки, бир кун телефон қилмаса бир нарсасини йўқотиб қўйгандек гарағсиб юрарди. Лайлонинг кўнғирокдек овозини эшитиши билан қалби таскин топарди.

Бора-бора у қиз билан фақат телефон орқали гаплашишга қаноат қилмай қўйди.

Энди у Лайлони кўргиси, кўлларидан тутгиси, бағрига босиб, сочларидан слагиси келарди. Қизни шунчалик қаттиқ соғинардикки, бир бор кўрармикинман, деб унинг уйи томонларга ўтиб келарди. Аммо Лайло кун бўйи Тая опасиникида торт пишириш билан овора бўлганлиги учун деярли кўчага чиқмас, онда-сонда чиққудек бўлса ҳам Юсуф унга дуч келмасди.

– Лайло, илтимос, кинога борайлик, – деди бир куни Юсуф телефондан қизга ялиниб.

– Йўк, боролмайман, – ўйлаб ўтирмай уни рад этди қиз.

– Нера?

– Чунки бу яхши иш эмас, кейин ойим ҳам рухсат бермайди.

– Қап-катта қизсиз-ку, ойингиздан сўраб ўтирасизми?

Лайло узоқ вақт жим бўлиб қолди.

– Хўш, борамизми? – деди сукут аломатини ризолик белгиси деб билган йигит.

– Йўк, – Лайло шундай деб шарақлатиб гўшакни қўйиб қўйди. Юсуфнинг жаҳли чиқди. Қизнинг бу қиливини нозми ё бошқа нарса эканлигини билолмай хуноби ошди.

Лайлога эса Юсуфнинг таклифи ёққан бўлса-да, аммо ҳали йигитлар билан бирор марта кино ёки хиёбонларга бориб кўрмагани учун бу нарсани жуда-жуда уятли иш деб билар, аниқ-

роми, бунга юраги дов бермасди. Чунки Тая опаси йигитлар билан учрашиб юрадиган қизларни кинога кириб, орқа қаторда ошқ-маъпуқ бўлиб ўтиради, деб кўп бор такрорларди. Лайлога бу жуда вайритабний хатти-ҳаракатдек туюларди. Бегона бир йигит қизни кинога олиб кирса-ю, залда чирок ўчиши билан шартга ўтиб олса... Жуда валаги-ку. Лайло шундай деб ўйларди-ю, аслида йигит кучоги ва бўса таъми қандай бўлиши ҳақида ўйлаб қолар, ўзи билмаган ҳолда юраги энтикарди.

Юсуф эса қиздан ўзгачароқ тарзда бундай лаҳзаларни соатлаб хаёл қилиб ўтирмас, балки жон-жаҳди ва бутун вужуди билан истарди. Хаёлан Лайлога ичидаги истакларини минг марта айтарди-ю, аммо унга кўнғироқ қилиши билан бор жасорати қаёққадир тойиб бўлиб қоларди. Қизнинг биргина «Алло» дейиши ҳамма истакларга тўсиқ бўлгандек туюларди унга. Аммо ҳар гал бир гапни қизга айтишдан тап тортмасди.

— Менга нимадир бўлаяпти. Аммо бунинг нималигини ўзим ҳам билмайман. Сизга телефон қилмасам, овозингизни кунига бир мартагина бўлса-да эшитмасам, бирор нарсамни йўқотиб қўйгандек юраман. Лайло, сиз бошқача қизсиз. Менга ана шу бошқачалигингиз ёқади...

Лайлога ҳам йигитнинг мана шу содда ва юракдан чиқариб айтаётган гаплари кўпроқ маъқул эди.

Бир куни Юсуф Лайлога тезроқ уйланмаса, ортиқ бундай юрмаслигини айтди.

— Йўғ-эй, мен ҳали эрга тегмайман, — деди Лайло даб-дурустан айтилган бундай таклифдан довдираб.

Аммо қалби ширин бир энтикишдан қаттиқ ларзага келди. Кейин ўзи ҳам бу йигитга боғланиб қолган, шу боис «Сизга тегмайман» дейишга юраги дов бермасди.

Бу орада Лайлонинг опаси Адибани олиб кетишга қайнонаси келиб кетди. Хайрихон опа қудасини хушламайгина қарши олди. Чунки қизининг ҳаёти нотинч кечаётгани учун фақат шу аёлни айбдор деб биларди.

— Қуда, яхши юрибсизми? — деди Адибанинг қайнонаси ҳеч нарса бўлмагандек Хайрихон опа билан кўришиб. — Энди эр-хотин ўртасида нималар бўлмайди, дейсиз. Эри урмаган хотин бор эканми? Аммо билсангиз, аёл кишининг бошига тили бало бўлади. Қизингизнинг ҳам оғзига кучи етмас экан, ўшанга ўғлим бир шапалоқ урди, холос. Бу ёқда қизим Шахло ҳам Адибанинг чақуви билан отасидан калтак еди...

— Ҳали фақат қизингиз айбдор дег, — қудасининг сўзини шарт кесди Хайрихон опа.

– Бўлмасам-чи, айби борки эридан калтак еди.

– Қарс икки қўлдан чиқади. Қизингиз ҳам оппоғим эмас-дир. Ё Шаҳлонинг дангасалиги ёлғонми?

– Рост, тап оламан. Қизим бироз танбалроқ. Аммо нима қилсин, ўқиши бор, чарчайди. Бўлмаса ишдан қочадиган қиз эмас. Институтни битириб олса ҳаммаси изига тушиб кетади. Худога шукр, Шаҳлонинг муомаласи яхши. Эрга тегса ширин сўзи билан ҳам эрининг кўнглини овлай олади. Қиз бола ота уйида меҳмондек гап. Шундай экан, унга отасининг ёнида писанда қилиш шартмасди.

– Ўзингиз Адибани саводсизсан, дебсиз-ку. Билсангиз қизим мактабда беш баҳога ўқиганди. Қўлимиз калталиги боис уни институтда ўқитолмадик.

– Хабарим бор, буни минг марта айтгансиз, – лабини бурди Мухтабар опа. – Қизингиз ҳам ўша кунни оғзини тўлдириб қайта-қайта мақтаганди. Кеккайиши, мақтаниши сиздан ўтган экан-да. Яхшиям институтда ўқимаган экан. Агар ўқиса бошимизни уриб ёраркан бу қизингиз.

– Куёв келмадими? Қилгуликни қилиб қўйиб, қай ерларда қолди, – деди Хайрихон опа қудасига гапириш бефойдалигини билиб.

– Куёвингиз узрини айтди. Мана, унинг учун ҳам мен келдим. Келинимиз иккиқат. Эсон-омон қутулиб олсин десангиз, қизингизни мен билан юборинг.

– Куёвининг ўзи келмагунча Адиба бормайди. Мениям ташлаб қўйган қизим йўқ.

– Вой-бў, битта тарсакига шунчани? Сиз билан мен эримиздан калтак емабмизми? Кўзларимиз кўкариб, қовоқларимиз пишмабдимми? Қўйинг қуда, ғалвани бошламанг энди!

– Куёвимнинг ўзи келсин, деганим ғалва кўтаришми? Ҳаммага ошқора қилсам, маҳаллангизга бориб, «Қизимни урибди» десам, мана бу ғалва кўтариш, дейилади, билдингизми? Энди уйингизга боринг. Куёв келсин, кейин гаплашамиз. Сизга айтадиган бошқа гапим йўқ.

– Эй, қизингизни бошингизга болиш қилинг унда! – Мухтабар опа шундай деб шартта ўридан турди-да, кетди-қолди.

Орадан тўрт кун ўтгач, Адибанинг қайнотаси, эри ва амасиси келишди. Ўша кунни Таня опа ҳам Хайрихон онапаникига чиққан эди. Қудаларга сиз гапиринг, гапга чечансиз, деб Хайрихон опа уни ҳам қудалар ўтирган уйга олиб кирди.

– Куёв бола, хотин кишини урадиган замонлар ўтиб кетган, – деди Таяя опа Файбуллани уялтириб. – Ўзи бирор сабаби борми ургангингизга?

– Қизишиб кетдим, онамга терс гапирди, – деди Файбулла рўлдираб.

– Сабаби бошқа экан-ку?! Синглингининг шимини ювмаганига ғавғо чиқибди деб эшитдим. Нима, унинг ўзи кийимини ювомайдимми? Институтда зўрға ўқиётган, уйда иш қилмайдиган, уқувсиз қиздан кимга манфаат?

– Ҳа, қизимнинг тарбиясини онасига ташлаб қўйгандим, – деди қайнота бошини эгиб. – Ҳаддидан ошиб кетибди.

– Эссиз, шунча меҳнатингиз. Болани катта қилгунча не-не заҳматлар чекади ота-она. Ишққмас бир қизни деб ёш оила шунчалик азият чекиб ўтирибди.

– Қизим институтда ўқийди, деб укамиз сал талтайтириб юборибди-да, – деди амаки гапга қўшилиб. – Ақли кириб қолар.

– Шу пайтгача кирмаган ақл, энди кирарканми, – дея норози бўлди Хайрихон опа.

– Ҳомиладор хотинни урибсиз, – деди Таяя опа яна Файбуллага юзланиб. – Боласига зиён етса ўз фарзандингизни қотили бўлардингиз, шуни биласизми? Бу иснодни бир умр кўтариб юрардингиз, гуноҳи бўйингиздан бўғарди. Ўшанда таъна-маломатларга чидай олармидингиз?

Файбулланинг дийдаси қаттиқ эди. Индамади, у гўё қилган ишидан нушаймон чекмаётгандек эди. Хайрихон опа бошини сарак-сарак қилиб қўйди.

– Ўтган ишга саловат, – деди амаки уларни муросага келтириш учун. – Турмушнинг муштлири кўп. Келинимиз энди биринчи муштга дуч келибди, бунга бардош қилиш керак.

Хайрихон опа ахийри чидолмади.

– Нега биринчиси бўлсин?! Қизимни ҳомиладор ҳолида қўлдек ишлатиш, ҳамма юмушни унинг бўйнига юклаш бу муштмасми? Қайнона билан қайнсингил кўчадан бери кел-маса-ю, қизим ойлаб ташқарига чиқмаса, ҳатто яқинлари билан кўришишдан мосуво бўлса, бу яна бир муштмасми? Калтақлаш, «малайсан», деб масхаралаш-чи?!

Хайрихон опанинг хўрлиги келиб, баралла йиғлаб юборди. Ҳамма жим бўлиб қолди.

– Адиба қизим, сенинг ҳам гапинг борми? – деди Таяя опа.

Адиба ерга қараб пичирлади:

— Ғайбулла акам биринчи гапирсинлар. Нимага мента уйланганлар. Ҳовлиларига чўри олиш учунми, ёки ўзларига бир умрлик умр йўлдош қилиш учунми?

Ғайбулла қўлларини ишқалаб, нима дейишини билмай қолди. Отаси ўғлининг бирор бир жўзми гап айтишига кўзи етмай безовталаниб унга қаради.

— Хотин топилади, — деди ниҳоят Ғайбулла минғираб. — Ота-она топилмайди. Хотинимни биринчи ўринга қўйсам яқинларим, ошна-оғайнилар ва маҳалла-кўй нима дейди? Онам мени дунёга келтирган, боқиб катта қилган. Шундай экан, Адиба онамнинг сўзидан чиқмаслиги керак.

— Ойнинг ноҳақ бўлса-чи? — деди Таяна опа қизишиб.

— Нега ноҳақ деяпсиз?

— Ойнинг ҳали ёш бўла туриб иш қилмаса, кўчама-кўча юришдан бўшамаса, Адибага нимани ўргатиши мумкин?!

— Сиз онам тўғрисида ёмон гапирманг! — деди Ғайбулла тутақиб. — Онам биринчи ўринда туради дедимми, гап та-мом-вассалом!

Ғайбулла индамай юргани билан ўта қайсар, ўжар эканлигини Хайрихон опа энди билганди. Шу боис бирдан тутақиб кетди.

— Эй, сен пандавақи!... — деди бирдан унга ҳайқариб. — Сенга қиз берган мен аҳмоқман ўзи. Сўзингда на маъно ва на тутуриқ бор. Оила нималигини, унинг қадр-қийматини билмас экансан, нима қилардинг уйланиб?! Қизим сен билан яшаб умрини хазон қилгандан кўра, дунёдан шундай ўтгани маъқул. Қани, жўна, сенга энди Адибани бермайман!

Уста Мўминга Хайрихон опанинг сўзи оғир ботди. Гап билмас, бадфеъл ўғлидан ҳам ранжиди. Ҳозир Ғайбулла мурса йўлини тутиб турганда келинини ўзлари билан олиб кетишарди. У эса ишнинг белига тегиб ўтирибди.

«Болаларимнинг калтафаҳмлиги онасига тортди», деди уста Мўмин ичида хўрсиниб. Ойи-куни ҳали узок бўлса-да, келинининг шу ерда яшаб тургани маъқул туюлди. Акс ҳолда Адиба ҳозир уларга қўшилиб кетадиган бўлса, Мухтабар «барибир келаркансан-ку» дея баттар кеккайиши, оқибат келинини баттар эзиши мумкин. Кейин худо кўрсатмасин, боласига бирон нарса бўлса, оила риштаси чирт узилиши аниқ. Ҳозирча арқонни узун ташлаб қўйгани маъқул. Иккала томон ҳам ҳовурдан тушсин-чи, кейин бир гап бўлар.

— Майли, биз борайлик унда, — деди уста Мўмин фотиҳага қўла очиб. — Келинимиз сизга омонат, кейин бир гап бўлар.

Отасининг бу гапидан Файбулла Адибани олиб кетолмаслигини билиб, тишлари гижирлаб кетди. Аммо бир оғиз узр сўрашни ўзи учун ор деб билди.

Қудалар совуққон хайрлашишиб, йўлга отланишди. Адиба кўзида ёш билан эрининг ортидан термулиб қолди. Хайрихон опа қизига қаради. Унинг мунғайиб қолганлигини кўриб, бекор қилдиммикин, деган ўйга борди. Шу пайт уйга отилиб Лайло кирди.

— Ойи, бошладингиз, — деди Хайрихон опанинг бўйнига осилиб.

— Билмадим қизим, тўғри қилдимми ё йўқми, бошим қотиб қолди.

— Жуда тўғри иш қилдингиз, ойижон. Поччамга опамдек аёл хайф. Кеккайишиничи у кишининг!... Ҳали кўрасиз, куёвингиз ялиниб келмаса отимни Лайло эмас, Лайхоо қўяман.

Унинг гапидан ҳаммалари кулиб юборишди.

— Сен турмушга чиқсанг ҳақингни бермайсан, — деди Таня опа унинг сочларидан силаб.

Орадан кунлар ўтди.

Бу орада Юсуф Лайлога ҳар куни кўнғироқ қилишдан эринмасди. Аммо телефонда соатлаб гаплашмас, маъшукасининг овозини бир боргина эшитиши билан дарров ўзига келиб қолар, кайфияти кўтарилиб кетарди.

Юсуф Лайлони чиндан кинога бормади, деган тўхтамга келгани учун энди уни ҳеч жойга таклиф қилмай қўйганди.

Аввалига чинданам йигит билан кинога киришни истамаган қиз эса энди бирор бир янги кино ҳақида эшитиб қолгудек бўлса, «Юсуф таклиф қилсайди», дея юраги энтикадиган бўлди.

Аслида бундай жойларга ҳозиргача ойиси, опаси, Таня опа, ҳеч бўлмаса ўзларининг пишириш-қандолат курсидаги қизлар билан борарди.

ХОТИННИНГ ҚАДРИ БИЛИНДИ

Файбулла, Адибанинг ортидан йўқлаб боришим билан дарров олдимга тушиб, уйга қайтади, деб ўйлаганди. Аммо бирданига ишнинг тескари айланиб кетиши уни қаттиқ гангитиб қўйди. Уйига қайтгач ҳафсаласи пир бўлиб, қўли ишга бор-

май қолди. Уста Мўмин буни сезса-да, лекин ўзи сезмасликка олиб юрди. Бир томондан, унинг ўелига раҳми келса, иккинчи томондан, жаҳли чиқарди. «Кеккаймай бошини сал эгиб турганда ҳаммаси яхши бўларди», деб қўярди ичида ўелидан рағжиб.

— Ўзинг бориб хотининг билан гаплашиб кел, — деди ахирги бир куни уста Файбуллага ётиги билан.

— Энди бормайман, — дея қайсарлик қилди Файбулла.

Унинг отдан тушса ҳам эгардан тушмай туриши уста Мўминнинг жаҳлини чиқариб юборди.

— Унда юравер, ўз ёғингда ўзинг қоврилиб, — деди асабий қўл силаб.

Файбулла парво ҳам қилмади. Бўлиб ўтган ишлардан гўё афсус чекмаётгандек ўзини мағрур тутишга уринса-да, аммо вақт ўтгани сари бардоши тугаб борди. Энди у бор аламини ичкиликдан оладиган, ота-онаси насихат қилса тескарисини қиладиган одат чиқарди. Ҳатто у бўкиб ичиб олгач Адибанинг маҳалласига бориб тўполон кўтарар, овозининг бориचा бақирар, қайнонаси очмаса эшигини тегиб-тегиб қайтиб кетарди.

Хайрихон опа қўни-қўшнидан уялганидан Адибани уйига жўнатиш хаёлига ҳам борди-ю, аммо қизининг Файбулла билан энди ҳеч қачон бахтли бўлмаслигини ҳис этгани бунга йўл қўймади.

Бир куни Файбулла яна қайнонасининг эшиги тагида бақир-чақир қиладиганида Таяна опа келиб қолди-ю, шартта унинг ёқасига чанг солиб:

— Агар яна бир марта тўполон кўтарадиган бўлсанг милиция чақириб, топшириб юбораман, — деди пўписа билан.

Милиция сўзи Файбуллага кутилганидан ҳам зиёда таъсир қилди шекилли, мулла минган эшақдек индамай қайтиб кетди.

— Сенга нима бўлди? — деди эшикни очган онаси унинг аҳволини кўриб.

— Ҳеч нима... — аранг минғирлади Файбулла. Сўнг индамай Адиба билан ўзига ажратилган уйига йўл олди. У уйга кириб, куёвлик дамларининг ширин хотираларини яна бир бор эсласи, Адибанинг тоқчада турган суратига термулиб хаёл сургиси келганди. Аммо остона ҳатлаб ичкарига кирди-ю, Адибанинг пардоз столи қаршисида ўзига оро бериб ўтирган синглиси Шахлони кўриб тутақиб кетди. Унинг худди ўзиникидек бемалол Адибанинг нарсаларини титкилаб ўтириши Файбулланинг қазабини қўзитиб юборди. Барча аламларининг сабабчи-

си шу синглиси эканлиги ёдига тушиб, шартта унинг сочига чанг солди.

— Сен тангроз бу ерда нима қиляпсан? — деди уни тащқарига судраб.

— Вахший, қўйвор сочимни! — деб ўшқирди синглиси.

— Йиғилган кирлар шифтта етай дейди, сен бўлсанг, ўзингга оро бериб ўтирибсан! Нега кир ювмайсан, нега овқат пиширмайсан-а. Майибмисан, ё қўлинг синганми?

— Вой-дод оий, мени ўлдиришти? — дея акасининг қўлидан чиқишга уриниб, тўлғана бошлади Шахло.

Ғайбулла Шахлони судраганча кир уюми томон олиб бора бошлади. Бақир-чақирни эшитиб Мухтабар опа билан уста Мўмин югуриб чиқишди.

— Кетиб қолган хотинингнинг аламини шу бечорадан ола-ялсанми?! — деди Мухтабар опа ҳайқириб. — Хотин керак бўлса, ундан ҳам зўрровини олиб бераман, синглингни қўйвор.

— Менга бошқа хотин керак эмас! — деди Ғайбулла бақириб. — Адиба керак! У борида уст-бошим тоза, қорним тўқ юардим!

— Нима, мен сенга овқат пишириб бермаяпманми?

— Адиба пиширган овқат бошқача, билдингизми?

— Вой, ордона қолсин ўша безбет хотининг!...

— Тўғри айтаяпти, — деб гапга қўшилди уста Мўмин. — Келинингдек мазали овқат пиширолмайсан. Она-бола иккаланг ҳам бир гўрсанлар.

— Вой, адаси, ўғлингизни тинчитиш ўрнига, уни баттар тезлаяпсизми? — деди Мухтабар эридан норози бўлиб.

— Бўлган гапни айтаяпман, — дея уста Мўмин чиқиб кетди.

Бир кун жанжал чиққан уйдан қирқ кун барака қочади, деганларидек, шу куни ҳеч кимнинг кайфияти бўлмади, онда-сонда жаҳди чиқадиган уста Мўмин эса уйдан илон чиққандек жуда кеч қайтиб, эрта туриб кетадиган одат чиқарди.

Умрида бирор жойда ишламаган, фақат турмуш ўртоғининг тошганини совуришдан бошқасига ярамайдиган Мухтабар опа шу пайтгача эри ва ўғилларининг ишдан келишига ҳар куни овқат пишириб кутиб олишга ўрганмаганди. У ҳафтада бир ёки икки мартагина қозон осарди, холос. Шу боис ота-бола кўпинча ўзлари ишлайдиган жойдан тамадди қилиб келишар, акс ҳолда уларни уйда икки-уч кунлик овқат кутарди.

Йиллар давомида бу одат оилада ҳукмрон эди. Аввалги келини бу одатни ўзгартириш учун бироз ҳаракат қилди-ю,

аммо бу оиладаги тартибсизликдан ҳафсаласи пир бўлиб доқайдликка берилади. бора-бора у ҳам қайнонасига ўхшаб қолди. Келин энди уй ишларини чала-чулпа бажарар, ойда-йилда бир марта дераза ойналарини артса артар, артмаса шунақасича қолаверарди.

Кичик келишнинг тўйи бўлишидан аввал, катта келин янги уйга кўчиб чиқиб кетди. Ушанда Ғайбулла уйларини таниш усталарга таъмирлатиб, оқлаб-кўклаб олганида қўшнилари: «Бу уйга ҳам нур кирарканми?!» — деб кулишганди...

Адиба жуда ораста келин эди. Буни кўни-қўшнилари дарров сезишди. У тонг саҳар туриб, кўча-кўйни ёр тушса ялағудек қилиб супуриб қўяр, шомда ҳам шу ишини такрорлаб, сув сепиб ҳаммаёқни салқинлатиб қўярди. У ошхонани ҳам жуда тоза тутишга одатланганди. Лекин йиллар давомида қайнонаси билан қайнсинглисининг қон-қонига сингиб кетган одатларни ўзгартириш жуда мушкул эди.

Адиба ҳамон ишларни сидқидилдан бажараётган бўлсада, унинг ширин умидлари, уйни озода тутиш ҳақидаги орзулари пучга чиққандек эди.

Ғайбулла ган-гаштакларга борса, ораста, дазмолланган кўйлақлар кияр, ёнидан дастрўмоли узилмас, туфлилари ҳам ярқиратиб мойланган бўларди. Энди эса...

Ғайбулла ўйлай-ўйлай тарозининг бир палласига Адибанинг мана шу хислатлари билан бирга ўзини ҳам қаттиқ севишини қўйди. Бироқ тарозининг иккинчи палласига онасининг бир оғизгина: «Хотинингга янимма. Бошингга чиқиб олади», деган гапини қўйиши билан палла оғирлашди.

Шу боис у жуда қийналиб кетди...

Уста Мўминнинг қўшнилари Адибанинг йигирма кундан буён кўринмай қолганидан унинг уйига аразлаб кетганлигини тусмол қилишганди. Айниқса, Адибани жуда яхши кўрадиган қўшни хотин Турсуной она чидолмай Мухтабар онанинг ёнига чиқди.

— Нима бўлди, келинингиз кўринмайдими? — деди у бироз суҳбатлашиб ўтиришгач, теварак-атрофга аланглаб.

— Аразлаб онасиникига кетди, — деб бепарво жавоб берди Мухтабар она.

— Вой, нега?

— Нега бўларди, домда ўсган қиз рўзғор тутишни билмас экан, — деб, тап тортмай ёлғон гапирди қайнона.

— Қўйинг-е, қўшни. Шу гапни бошқага айтсангиз ҳам менга айтманг. Ахир келинингиз келгач уйингиз сонга кириб қолганлигини ҳамма билади-ку.

— Вой-вой, сиз менга қўшнимисиз ёки душман? Нега Адибанинг тарафини оласиз? — деб бобилмай кетди Мухтабар опа.

— Тарафини олмаяпман, бор гапни айтаяпман, қўшни. Нега жаҳлингиз чиқади?

— Унга ачинаётган бўлсангиз, у сизларга сийлов. Мен ўғлимга бошқа хотин олиб бераман.

— Суф-е, сизга. Бу гапни бир айтдингиз, бошқа гапирманг. Ахир АдИБа ҳомладор-кў?!

— Нима бўлибди?! Ўғлим уйланса яна болали бўлади.

— Эй, боринг-е!..

Қўшни жаҳл билан ҳовлидан чиқиб кетаётган эди, остонада Шахлога дуч келди.

— Ассалому алайкум, Турсуной хола, — деди Шахло у билан кўришиб. — Нега кетаяпсиз, ойим йўқ эканларми?

— Ойинг бор, ҳамма бор бу уйда, фақат келинойинг йўқ.

— Ҳа, ўлсин, — деди Шахло лаб буриб. — Кетиб қолган. Ношукур экан. Кўзи ҳам оч.

— Йўғ-э, — деди Турсуной хола Шахлога бошдан-оёқ разм солиб, — Кўзи оч бўлса тилла занжирини ҳам ташлаб кетармиди?!

Шахло ялт этиб холага қаради ва кафти билан бўйнидаги занжирни яширди. Чунки бу занжир АдИБага тегишли эди...

Турсуной хола ўша қуни уйига кириб ҳам жаҳлини боса олмади ва шартта Адибанинг ойисига қўнғирок қилди.

— АдИБа нарсаларини очик-сочик қолдириб кетиб бекор қилибди-да, — деди ҳол-аҳвол сўрашгач.

— Нега бундай деяпсиз, — ҳайрон бўлди Хайрихон опа.

— Тилла занжири билан зирагини Шахло тақиб юрибди. Айтиб бўладими йўқотиб-нетиб қўйса, нима бўлади? Сиз ҳам қизингизга қийналиб сеп қилгансиз. Ёки ундай эмасми?

Бу гапни эшитиб Хайрихон опанинг ичига гулгула тушди.

— Қизим ёмон-у, унинг тақинчоқлари яхши эканми? — деди алам билан...

Гўшакни қўйгач анча пайт ўйланиб қолди. Ўзи ҳалола ва тўғрилиги боис қудаси билан қизининг бундай қилиқлар қилишини хаёлига ҳам келтирмаган экан. Улар ҳалитдан шундай қилишса, не азобларда қилган бошқа сарполарининг аҳволи нима кечар экан?

Хайрихон опа ўйлай-ўйлай Таня опага маслаҳат содди.

— Бугуноқ бориб, Адибанинг нарсаларини йиғиштириб келиш керак, — деди Таня опа ҳам шартта.

— Йўғ-э, қизимни ажратиб оламанми?!

— Ким сизга ажратиб оласиз деяпти?! Унинг нарсаларини йиғиштириб, қузғлаб келамиз, холос. Шундай қилсак, куёвингизнинг буйнидан шайтон тушгунча Адибанинг сеп-сидирғалари бежавотир туради.

— Ҳа, майли. Унда Адибанинг ўзини ҳам олиб боришимиз керакми, ахир нарсаларини ўзи йиғиб-термаса, биз қаердан биламиз,

— Йўқ, йўқ, мен бормаيمان, — деди Адиба бу ишдан юраги безиллаб. — Менинг ўрнимга Лайло борсин.

Хуллас, Хайрихон опа билан Таня опа ва Лайло етаклашиб Адибанинг келинлик уйига йўл олишди. Уйда фақат Мухтабар опанинг ўзи бор экан. Уларни кўриб аввалига: «Келинимни ўзлари олиб келаяпти», деб ўйлади шекилли, бироз калондимоялик билан қарши олди. Аммо Адибанинг йўқлигини кўриб, бироз саросимага тушиб қолди.

— Келинимни олиб келмадингларми, — деди ахийри сабри чидамай.

— Биз Адибанинг келинлик уйини йиғиштириб, бироз тартибга келтириб кетиш учун келдик, — деди Таня опа сир бой бермай.

— Ҳа, шундайми?

Мухтабар опа истар-истамас уларни уйга бошлади. Хайрихон опа остонадан ичкарига ҳатлаши билан келинлик уйнинг файзи кетиб, ҳувиллаб қолганлигини сизди. Куёвининг уст-бошлари ҳар ерда тўзғиб ётар, дераза токчалари ва ойналарни қалин чанг қоплаганди.

— Деразани очиб юборинг, сасиб кетибди, — деди Таня опа истиҳолани ҳам йиғиштириб.

Мухтабар опа унга ёмон қаради. Аммо унинг айтганини сўзсиз бажарди.

— Ҳа, эгасиз уйдан фаришталар ҳам қочади, — дея гапни ўрди Хайрихон опа. — Қани, Лайло, нарсаларни жой-жойига қўйиб, уйни тозалашга кириш.

Хайрихон опа шундай деб тўғри пардоз столи ёнига борди. Тортмани очиб, тилла тақинчоқлар солинган қутини чиқарди. Унинг ичини очганида, никоҳ узуги билан оқ кўзли зук, бухори зирак, ингичка тилло занжир турганлигини кўрди.

Тўйдан бир неча кун олдин қарз-ҳавола қилиб сотиб олиб берган бир жуфт ёқут кўзли зирак ва қалин занжир негадир қути ичида йўқ эди.

— Бунинг ичида ҳамма тақинчоқлар йўқ-ку, — деди Хайрихон опа қудасига қараб.

— Билмасам... — дея елка қисди Мухтабар опа.

— Сиз билмасангиз ким билади?

— Балки Ғайбулла олиб, бирор ерга бекитиб қўйгандир. Чунки ўзи совға қилган-ку!

— Қанақа йиғитки, ўзи берган совғани ўзи қайтариб олса?!

— деди Тая опанинг жаҳди чиқиб. — Неслыханно.

— Адашманг куда, — деб Хайрихон опа тушунтириш берди. — Мана, куёв берган никоҳ узуги билан ингичка занжир турибди. Ўзим олиб берган занжир билан зирак йўқ.

— Ҳа-я, — деди Мухтабар опа гўё адашгандек. — Ғайбулла совға қилгани турган экан.

Лайло ҳам шкафни очиб кўриб, Адибанинг кийимларини кўздан кечирди. Битта қимматбаҳо қаймоқранг костюм-юбкаси жойида эмасди. Лайло қани дегандек, қудахолага қаради.

— Ҳа, уни қизим химчисткага бермоқчи эди. Ҳозир олиб чиқаман, — деди-ю нариги уйга кириб кетиб, ҳаял ўтмай костюм-юбкани олиб чиқди.

— Қизингиз буни бошлабди-ку, — деди Тая опа костюм-юбкани кўздан кечириб. — Манави доғни қаранглар.

Қудахола ўзини эшитмаганга солди.

— Юринглар, чой ичамиз, иш бўлса қочмас, — деди гапни чақитиб.

— Майли, чой ичганимиз бўлсин, — деди Тая опа. — Ун-гача Лайло хоналарни уборка қилиб чиқади. Бу уйда аёл зоти йўқ экан, шекилли.

Ҳаммалари айвонга чиқишди. Қудахола зиңилаб ошхона томон юрди.

— Адибанинг ҳамма қиммат нарсаларини олиб кетмасангиз, бу қудаларингиз расвосини чиқаради, — деди Тая опа бош чайқаб.

— Тўғри, — дея унинг гапини тасдиқлади Хайрихон опа.

— Адиба келинимни олиб келмабсизлар-да, — деди Мухтабар опа бир пиёладан чой ичишгач ялтоқланиб.

— У ҳозир положенияда, қорнида бироз оғриғи бор. — Хайрихон опанинг ўрнига жавоб берди Тая опа. — Агар

келса уйнинг аҳволини кўриб аҳволи багтар бўлар экан-да. Айниқса, тилла тақинчоқларининг йўқолганини билса...

— Йўқолмагандир, — унинг сўзини бўлди Мухтабар опа. Ҳозир Шахло келсин, балки у билар...

Бир оздан кейин Шахло ўқишдан келди. Унинг бўйида ва кулоқларида Адибаниннг тилла тақинчоқлари ял-ял товланиб турарди....

ШИППАҚДАН «ШИПАЧ»НИНГ ФАРҚИ

Лайло Юсуф билан танишганига ҳали икки ой тўлмай йигит унга совчи юборди. Умар ака йигирма иккига кирган ўғли уйланмоқчи бўлганини эшитиб, севинганидан ҳатто Лайлонинг қандайлигини ҳам суриштирмай дарров кўнди. Бундан хотини бироз норози бўлгандек бўлди.

— Уйланса, тезроқ қуйилади, — деди Умар ака уни тинчлантириб. — Кўнглим хотиржам бўлади. Битта ташвишдан қутиламан.

Одатда, совчилар биринчи марта қизниқига келишганда ҳеч нима олиб боришмайди. Аммо Салтанат сатанг овсини Марҳабо билан Лайлоларниқига бир тоғора сомса, ёғли патир ва ширинликлар кўтариб келишди. Хайрихон опа шошиб қолди. «Наҳотки, булар қизимизни беришимизга шунчалик ишонч ҳосил қилиб келишган бўлса?» — дея бироз жаҳди ҳам чиқди.

— Ўғлимиз қизингизни ёқтириб қолган экан, — деди Салтанат сатанг муддаога ўтиб. — Шунга: «Ёшлар бир-бирига кўнгли беришган экан, уларни қовуштириш биз катталарнинг бурчимиз» дея, уйингизга бостириб келавердик.

— Сўраб-суриштирайлик, тақдири қўшилган бўлса, биз нима ҳам қила олардик?! — деди Хайрихон опа сиполикни қўлдан бой бермай...

— Ойи, энди Лайлони учирма қилар экансиз-да, — деди Адиба совчилар кетгач кўзига ёш олиб.

— Вой, сен ҳали кўз ёш қилмай тур. Ким икки қўллаб қизини танимаган-билмаган хонадонига узатиб юборар экан.

— Меми бериб юборгансиз-ку!

— Сенинг йўригинг бошқа. Аданг уларни танийман, яхши оила дегани учун берганман.

— Хўп, ким экан совчилар?

— «Пуштиҳаммомликмиз», дейишди. Умар ошпаз деса ҳамма танир экан. «Кимдан сўрасангиз, бизларни билишадан», деб ўзларига таъриф келтиришди.

— Тоғораларини бўш қайтармадингизми?

— Вой, қизим-эй, менга ўргатаяпсанми сен? «Урф-одатларимизни ойим билмайди», деб ўйлайсанми, нима бало? Ўзларининг ёғли патирлари ёнига ширмой нон ва пишириқлар солдим.

— Биринчи келишда қуруқ қўл билан ҳам келишса бўларди-ку, ойи?

— Билишимча, Лайло айтган йигит шу бўлса керак.

— Қайси йигит?

— Ҳар куни Лайлога қўнғироқ қилади-ку, ўша шекилли. Ҳали синглинг келсин, сўраб биламиз.

Орадан бир кун ўтмаёқ Юсуф Лайлога қўнғироқ қилди.

— Совчилар юбордим, нима дейсиз? — деди энтикиб.

— Ҳали бизникида тўй қилинмайди дегандим-ку. — Бекор совчи юборибсиз.

Лайло шундай дейишга деди-ю, аммо ич-ичидан Юсуфнинг бу ишидан қувонди.

— Якшанба куни яна боришади, — деди Юсуф унинг гапига парво қилмай. — Сиз ҳам уйда бўлиб туринг, илтимос.

— Мен нима қиламан? — ҳайрон бўлди Лайло.

— Чой қуйиб ойимга узатасиз. Онам сизни кўргилари келаяпти.

— Ҳечам-де! — Лайло тарақлатиб гўшакни қуйиб қўйди.

— Ҳа, Лайло, нега телефонга зуғум қилаяпсан? — деди унинг ортидан уйга кирган Хайрихон опа.

— Ойи, «Якшанба куни яна совчилар боради», деяпти Юсуф ака.

— Яхши, келишаверсин. Қизлик уй карвонсаройдек гап. Аниқ жавоб айтилмагунча эшикнинг турмини бузишаверади.

— «Бу йил узатмайман» денг, ойи? — деди Лайло Хайрихон опага осилиб.

— Бўлмаса, уларга: «Бир йилча бизларга тегмай туринглар» дейман, майлими?

— Майли.

— Улар кўнишмаса-чи? — айёрона жилмайди Хайрихон опа.

— Ойи-и...

— Ҳа, майли, бир йилгача худо пошшо. Бир гап бўлар...

Эртаси куни эрталаб ўрнидан турган Хайрихон опанинг хаёлига Таня опанинг, ўғирланган пулни қайтарилишини энди

эшитишим, йигит ҳийла ишлатган, деган гапи келди-ю, кўнгли
ғаш тортди. Сўнг ўйлай-ўйлай сингласига кўнгироқ қилиб,
бор воқеани айтиб берди.

— Совчи юборган йигитнинг оиласини бир суриштириб
келмаймизми? — деди суҳбат сўнгида сингласига маслаҳат
солиб.

— Майли опа, — дея дарров рози бўла қолди сингласи
ҳам. — Бир соатдан кейин «Зарқайнар» супермаркетининг
ёнида учрашамиз...

Умар ошпазнинг уйини жуда тез топишди. Кўчага зеб бе-
риб турган икки қаватли уй ошпазники экан. Опа-сингил
ҳаш-паш дегунча суриштирув ишларини бошлаб юборишди.

— Оталари ошпаз. Бозорга овқат олиб чиқиб сотишади, —
деди ён кўшниси уларга таъриф бериб. — Катта ўиллари ота
касбини танлашган. Келинлар ҳам шу иш билан андармон.

— Ошпазнинг кичик ўғлини нима иш билан шуғуллани-
шини, тўғриси, билмайман, — деди бошқа кўшни. — Аммо
жуда пулдор. Уй-жой ҳам шу ўғлининг орқасидан қайта кўта-
рилган.

Бу гаплардан Хайрихон опа билан сингласининг тарвузи
қўлтиғидан тушди. Яна бир-иккита оиладан суриштиришган-
ди, икки хил гап чиқди. Бири «Қизингизни шу йигитга бе-
ринг, оч қолмайди», деса, бошқаси: «Болалигида ўғрилиқ қил-
гани учун «Юсуф шипач» номини орттирган, янаям ўзингиз
биласиз», деди.

Хайрихон опа билан сингласига айниқса Юсуфнинг кис-
савур бола бўлганлиги жуда ёмон таъсир қилди.

— Бўлмайди, — деди Хайрихон опа сингласига чўрт ке-
сиб. — Бир камим «кўёви шипач» деган номни кўтаришим
қолувди.

Якшанба куни Хайрихон опа ҳар ҳолда эшиқдан келган
меҳмон, дея келадиган совчилар учун қозонда шўрва осди.
Тушга яқин Салтанат сатанг билан яна ўша овсини Марҳабо
Лайлоларникига келишди. Бу сафар улар тоғораларига кабоб
солиб келишганди. Хайрихон опа суюқ овқатдан сўнг меҳ-
монлар олдига кабоб тортди.

— Ойи, мен нима қилай? — деди Лайло онаси ошхонага
чиққанда. — Чой олиб кирайми?

Хайрихон опа Лайлонинг кўнгли шу йигитда эканлигини
сезиб, унинг шаштини қайтаргиси келмади.

— Майли, олиб кира қол, — деди истар-истамас.

Лайло чойнак кўтариб ичкарига кириши билан икки аёл ўзаро шивир-шивир қилиб олишди.

— Ўғлим бекорга қизингизга ошиқ бўлмаган экан, — деди Салтанат сатанг Лайло чиқиб кетиши билан мамнун илжайиб. — Бир қошиқ сув билан ютгулиг-а?

— Қайдам, бундан ҳам сулувроқ қизлар бор-ку, — камтарлик қилди Хайрихон опа.

— Мана, қизингизни кўрдик. Икки ёш ҳам бир-бирларини деб кабутардек потирлашиб турибди. Энди фотиҳа кунини ҳам тайинласак бўлар?!

— Вой, нега энди?! — деди довдираб қолган Хайрихон опа. — Айтдим-ку, қизимиз ҳали ёш, деб.

— Биз ҳам ҳозир олиб кетамиз деётганимиз йўқ. Бирор йиллардан кейин катта тўйни қилсак, ҳозир фотиҳа тўйини қилиб қўяйлик, деяпмиз-да.

— Бу умр савдоси, шошилиб иш қилиш ярамайди, — деди Хайрихон опанинг синглиси. — Ўғлингиз нима иш қилади, бизлар билмасак...

— Суриштиргани борганингизда қўни-қўшнилари айтишгандир, — деди Салтанат сатанг дангалига.

Сожида бироз каловланиб қолди.

— Ҳа, бордик, — деди сўнг ўзини қўлга олиб. — Ахир сўраб-суриштириб қиз бериш одатимиз-ку.

— Тўғри айтасиз. Суриштирганингиздан хафа эмасмиз. Аммо қўшниларибиз бизни ёмонлашмагандир?

— Мақтов гап ҳам, бироз ўйлантирадиган гап ҳам эшитдик.

— Ўйлатадигани қанақа экан? Ишқилиб жуда ноҳўя гап эмасми?

— Йўқ, гап унда эмас, — бироз чайналди Хайрихон опа.

— Гап бугдойдами?! Айтаверинг, — шарақлаб кулди Салтанат сатанг.

— Майли, унда очигини айтайлик, — деди Лайлонинг холаси суҳбат тизгинини ўзи томонга олиб. — Ўқимаган, бирор жойда ишламаган йигит пулни қаердан топади? Шу бизни бироз ўйлантираяпти.

— Пулнинг макони бозор эканлигини наҳот билмасангиз, — деди Салтанат сатанг бироз жаҳли чиқиб. — Отанг бозор, онанг бозор деб бежизга айтишмаган. Ўғлимнинг даромади шу бозордан.

— Яна ўғилларингизни «Юсуф шиппак» дейишаркан.

- Юсуф шиппакмас, Юсуф шипач.
- Фарқи нима?
- Фарқи катта. Шиппак деб қўлидан бирор иш келмайдиган кишиларни айтишади. Шипач номини ҳар кимлар ҳам олавермайди.
- Йўғ-эй? — ажабланди Лайлонинг холаси.
- Ҳа-а. Шунақа.
- Нима тўғрисида гапираясизлар менга қоронғу-ку, — деди Хайрихон опа. — Аммо бир йилдан бериси қизимни эрга бермайман. Шунга бориб ўелингизга етказсангиз. Илоҳо омин! Совчилар беихтиёр фотиҳага қўл очишди...

СОВЧИЛАР ҚУРУҚ КЕТИШДИ

Совчилар бир неча марта келишса-да, қизнинг уйдагиларини кўндиришолмади.

– У йигитга кўп рўйхушлик бераверма, — деди Хайрихон опа қизини койиб. — Ҳали бир йилгача худо пошшо.

Қизга онасининг гапи оғир ботса-да, аммо индамади.

– Менга ҳозирча телефон қилмай туринг, — деди бир куни у Юсуфга.

– Нега? — ҳайрон бўлиб сўради йигит.

– Ойим уришади.

– Лайло, билиб қўй, агар ойинг менга бермаса, сени олиб қочиб кетаман.

Лайло энтикди, аммо сир бой бермади.

– Шаҳар бедарвоза эканми? — деди қовоғини солиб.

Юсуфнинг кайфияти тушди. Назарида қизга бир умр етишолмайдигандек эди.

Эртасига у Бешқайрағочга — Тўлқин пухтаникига йўл олди. Қуруқ қўл билан бормай, дея йўл-йўлакай Кўкча бозоридан бир банка қаймоқ ва Хасково бекатидан иккита ёғли патир олди...

Дарвозани Тўлқин пухтанинг келини очди.

– Қушларга дон бераяптилар, киринг, — деди уни ичкарига таклиф қилиб.

Тўлқин пухта ишком тагида тўтиларига дон бераётган экан. Юсуфни кўриб, хурсанд бўлиб кетди.

– Кел, келавер, — деди қўлини ювишга чорланиб.

– Ишлар жойидами? — деди сўнг Юсуф билан ҳол-аҳвол сўрашаркан. — Дўкondaги товар ҳақини вақтида ундириясанми, ишқилиб?

- Ҳа, бўляпти.
- Муаммо йўқми?
- Йўқ.
- Дуруст, унда бирор янгилик борми? Ё ўзинг келдингми?
- Сизни кўргани келгандим.
- Шум болага ўхшаб гапни узоқдан бошламай, мақсадга ўтавер: Бекордан-бекорга мени кўргани келмагандирсан?
- Уйдагилар совчиликка боришганди, — деди Юсуф мақсадга кўчиб.
- Зўр-ку! Уйланмоқчимисан? Қиз қайси маҳалладан?
- Себзордаги домда туришади.
- Хўш, кейин-чи?
- Қизини беришмади.
- Беришмаса-беришмас, шунга шунчами? Бошқасини топамиз, сенга қизини бераман деганлар сон мингта.
- Бошқаси керакмас.
- Эй-ҳа, любов-любов, дегин ҳали?
- Шунақароқ.
- Қизнинг ҳам сенда кўнгли борми?
- Ҳа.
- Нега унда уйдагилар ноз қилишмаяпти?
- Киссавурга қиз беришмас экан, — деди Юсуф бошини эгиб.
- Ҳа, гап бу ёқда дегин. Нима, узил-кесил «йўқ» дейишдими?
- «Бир йил ўтсин, ҳали тўй қилолмаймиз. Кейин кўрармиз», дейишибди.
- Унда ҳали умид бор экан. Кутиш керак.
- Мен бир йил тугул, бир кун ҳам кутолмайман, қўлим ишга бормаяпти. Мана шу ерим ёниб кетаяпти, — деди Юсуф қўли билан чап кўксини кўрсатиб.
- Ҳай, ҳай, шошмай тур. Ўзингни бос. Нима, қозоқлардек қизни ўғирлаймизми унда?
- Йўғ-эй.
- Барибир сени ўғри дейишибди-ку. Шундай экан, қизни ўғирлайсан-қўясан. Шуюм проблемами?!
- Ия, бўлмайди-да, — деди Юсуф: «Келиб-келиб, дардимни сизга айтдимми?» дегандек, асабий қўл силтаб.
- Нега бўлмас экан?
- Бизда бундай одат йўқ-ку!
- Шўни билсанг, кечки пайт соат саккизларга яқин Бўзсув-

га борасан. Акбарали аканинг уйи ёнида учрашамиз. Тушундингми? Майли, энди борақол.

Юсуфнинг қалбида умид уйғонгандек бўлди...

Акбарали бойнинг уйи Шаҳидлар хиёбонининг орқасидаги эски ҳовлилар қаторида, настки тарафидан Бўзсув суви оқади. Сувга яқин жойда ҳамيشа меҳмонлар билан тўла қатор тахта супачалар.

Соат йигирма бирларда олди меҳмонлар кетиб, яқин кадрдонлар қолди. Тўлқин пухта оғзини гапга жуфтламоқчи, нимадир сўзламоқчилигини сезган бой уни алоҳида супачага таклиф этди.

— Хўш, нима гап? — деди Акбарали меҳмонларни кузатган Тўлқин пухтага.

— Юсуф уйланаман, деяпти.

— Умар ошпазнинг ўғлими?

— Ҳа, ўша Юсуф шинач.

— Лақабини менинг олдимда айтмаларинг, демаганмидим?!

— жаҳди чиқди Акбаралининг.

— Ҳамма гап унинг лақабида-да. Унинг шу лақаби учун қизнинг ота-онаси рози бўлишмабди.

— Қанақа она экан ўзи?

— Оддий, меҳнаткаш она. Отаси Россияда устачилик қиларкан.

— Улар билан ўз тилида гаплашиш керак!

— Юсуф шу ерда, чақирайми?

Акбарали унинг гапига эътибор бермай, ёрдамчисига имо қилди: — Юсуфни чақириб кел.

— Хўп бўлади.

Ёрдамчи чиқди.

Бирпасдан сўнг Юсуфнинг қораси кўринди.

— Ассалому алайкум, — деди Юсуф эшикдан кирар-кормас кўлини кўксига қўйиб.

— Ваалайкум ассалом. Кел, қариялар билан ҳам бирпас ўтир-чи, — деди Акбарали унга ёнидан жой кўрсатиб.

Сўнг йигитга зимдан нигоҳ ташлади.

Унинг назарида кўзлари қоп-қора, от юзли бу йигитда кишини ўзига тортадиган нимасидир бордек эди. Меҳри иссиқ, биринчи бор кўрган одамига ҳам жилмайиб қараши — унинг яхши хислати.

— Дўконни эплайсанми? — деди Акбарали йигитни гапга солиб.

- Ҳа.
- Текширишлар қийнамаяптими?
- Бухгалтер тоғанинг ўзи ҳаммасини ҳал қилаяпти. Хужжат ишларига ҳали унчалик яхши тушунмайман.
- Ақлинг етмайдиган нарсалар кўн-у, яна уйланаман дейсан-а.
- Ўзим ҳам ҳайронман. Шу... қийнаб қўяркан.
- Нима қийнаяпти, ошиқликми? Муҳаббатга гирифторлик сен билан бизга ярашмайди, ука.
- Тушундим. Лекин бир йил нима қилсам экан?
- Тўйни эсдан чиқар. Сени, яхшиси, узоқроқ жойга ишгами ёки ўқишгами юборамиз.
- Балки, Дубайдаги супермаркетингизга жўнатарсиз? – деди Тўлқин пухта гапга қўшилиб.
- Йўқ, яхшиси, уни Англияга ўқишга юбориш керак. Чет тилини ўргансин. Бўш вақтида бирорта фирмада ишлаб, тажрибасини ҳам оширади.
- Лекин Юсуфнинг тил ўрганишга қобилияти бўлма-са-чи?
- Пули тўланса, бир ойда булбулигўё қилиб қўйишади. Аммо у ерда ўқишга кириши шартмас. Тил ўрганиш курсларига қатнаса бўлди.
- Тил ўрганса, балки, бирор фирмага жойлаб қўярсиз?
- Буни кейин ўйлаб кўрамиз, – деди Акбарали уларга «маслаҳат пишди» дегандек қилиб.
- Тўлқин пухта ичида, тиниқ фикр, деб қўйди.
- Юсуф ўйланиб, бошини қуйи эгди.
- У умрида бир мартагина Дубайга олти кунга Тўлқин пухта билан Акбарали бой супермакети очилишида борган эди. Тил билмагани учун, ўшанда қийналганди. Катта-катта магазинларга кирганда ранги, туси турли одамларнинг ўзаро инглиз тилида гаплашаётганини, шартномалар тузаётганини бир неча бор гувоҳи бўлди ва уларга ҳаваси келганди.
- Ҳозир у бойнинг, хўш, сенга-чи бу тадбир тўғри келадими, деган сўровига, гарчи Лайлодан ажралиб фироқда бошини эгиб юришига мажбур бўлиши, қийналишини кўз олдига келтирган бўлса-да, майли, сиз айтгандек қиламан, деди.

Орадан бир ҳафта ўтгач, Юсуф Лондонга тил ўрганиш учун жўнаб кетадиган бўлди. У то кетгунича бирор марта бўлса-да Лайлога кўнғироқ қилмади. Фақат эртага самолётга чиқаман, деган кунни қизга кўнғироқ қилди.

— Алло, — гўшакнинг у томонидан қизнинг кўнғироқдек овози жаранглади.

— Алло, Лайло. Бу менман.

— Юсуф ака, сизми?! Ассалому алайкум!

— Ваалайкум ассалом. Яхши юрибсанми?

— Раҳмат, ўзингиз-чи?

— Дуруст, — дея бироз сукутга толди Юсуф, сўнг оҳиста

— Сени соғиндим, — деди.

— Ростданми?

— Рост. Лайло, мен эртага учиб кетаяпман.

— Вой, қаерга учиб кетасиз? — ҳайрон бўлди Лайло.

— Лондонга.

— Нега кетаяпсиз?

— Тил ўрганиш учун.

— Шунинг учун Лондонга бориш шартми?

— Шундай бўлиб қолди, Лайло.

— Қачон келасиз?

— Олти ойдан сўнг.

— Олти ойдан сўнг?! — ҳайрон бўлди қиз. — Мунча узоқ вақт!

— Хайр, мени кут, илтимос, кўришгунча, — дея Юсуф гапни қисқа қилди.

— Ҳалиги... кўнғироқ... Майли, яхши боринг.

Лайло унга, «кўнғироқ қилиб туринг», демоқчи бўлди-ю, аммо айтолмади. Гўшакни жойига кўяркан, кўнгли бўшашиб, кўзидан ёш думалади...

Тўлқин пухта йигитга, у қизга вақтинча телефон қилмагин, йўқса у эсинга туша берса, хаёлинг бузилади. Тилни ўрганиш мақсадинг амалга ошмаслиги сенга минус, билиб кўй, деганди.

Роппа-роса олти ой ўтганда Юсуф ҳамон Лондонда тил ўрганиш билан банд эди. Унинг ёнида доимо репетитор бўлгани учун инглиз тилида гапиришни ўрганиб олган бўлса-да, грамматикасига келганда, ҳали оқсарди. Натижада, у яна олти ойга Англияда қолдирилди. Катталар шунга келишишганди.

Умар акани уйига ойда бир Тўлқин ака болалари маълум миқдорда пул ташлаб кетишарди. Умар ака бу пулларни бир сўмини сарфламай, ўғлим келса, тўйига ишлатаман, деб йиғарди. Бирпасда анча маблағ тўплади.

Орадан бир йил ўтди.

Бу вақт давомида Лайлолар уйига келаётган совчиларнинг қадами узилмади.

Турли табақага мансуб оилалардан уни сўраб келганлар бўлди. Автомобиль йўллари институтини битирган калта бўйли бақалоқ йигитдан тортиб, заргарлик лицейида касб ўрганган тилло буюмлар билан тирикчилик қиладиган сулола вакиллари-нинг кенжа авлоди Олмос деган чиройли кўк кўзли йигитга ҳам сўраб келишди. Америкада пул топиб келган учар, чаққон болами, шаҳарда бир нечта машина ювиш нуқталарини очган бойваччанинг арзанда ўғлиданми совчилар келди. Уларнинг кўпчилиги тўғри муомаласини қилиб келишган эди. Таяна опа дараклаган Абдувосиқ ака чилангарнинг оиласидан келган совчиларнинг қилиғи ҳаммасидан ўтиб тушди.

Улар, унча-мунча жойга бормаётган эдик, Таяна опа мақтагани учун келдик, деб баланддан келишди.

Хайрихон опа Таяна опани йўқлатди.

Орадан бир чой ичишлик вақт ўтди. Таяна опа кириб келганлар билан сўрашди, ўзини танитди. Уларга разм солар экан, Абдувосиқ аканинг хотини кўнглига ўтирмади. Юзлари заҳил, тунд, гап-сўзларидан заҳархандалиги, калондимовлиги билиниб турарди.

Таяна опа бошини сарак-сарак қилди. Хайрихон опа тушунди. У барча совчиларга айтилган важ, қизимиз ёш, ҳаливери узатмаймиз, деб жавоб берди.

Лайло, ўз навбатида, қолипларни бошқа темирчилик дўконидан сотиб оладиган бўлди.

ОРАДАН БИР ЙИЛ ЎТИБ...

Охириги уч ой давомида Юсуф Лайлога кўнглироқ қилмади. Келиш вақтини ҳам айтмади.

Ниҳоят, орадан бир йил ўтгач, Юсуф Тошкентга қайтди. Уч кун уйдан кўргани келганларнинг қадами узилмади. Юсуф эса Лайлони кўришга муштоқ эди. Тўртинчи куни эрталаб тўппа-тўғри бозорга йўл олди. Чунки у Лайлонинг харид учун шу бозорга келишини яхши биларди. Эғнида Англияда харид қилган юмшоқ, тоза пахта кийимлари, кўйлак чўнтагида кўзойнак учи кўриниб турибди. У тилла буюмлари сотиладиган дўкон олдида типирчилаганча қизни кута бошлади. Узоқдан Лайлонинг қораси кўриниши билан кўзига қора кўзойнагини тақди ва тескари ўгирилиб, кўзойнакка тушаётган шуъла орқали Лайлони кузатди. Қиз тепага кўтарилиб, гумбаз остидаги бозорга кирди. Кўзларида кўзойнак, сочларини пахмайтириб унинг ортидан Юсуф юрди.

Қиз ўртадаги расталардан қурт сотиб олди, сўнг сут-қатик қаторига ўтди.

Кўтара нархига қаймоқ сотаётган сотувчи Севаранинг кўли-кўлига тегмасди. Ахир бир кундан кейин ҳайит. Навбат ўрнига одамлар тўдалашиб туриб оляшган, қиз қайси томондан яқинлашишини билмай анграйиб турганда, биров елим халтасини оҳиста тортди.

Қиз ўтиб-қайтувчилар туртиб кетаяпти, деб ўйлади шекилли, елим халтасини янада маҳкамроқ чангаллади. Аммо Юсуф баттар ўзи томонга тортди. Лайлонинг жаҳди чиқиб, шарт ортига бурилди. Бурилди-ю, кўзига қора кўзойнак таққан, сочлари пахмоқ бегона бир йигитни кўриб, қотиб қолди.

— Менда ишингиз борми? — деди қошларини чимириб.

— Бу бозорга мендан рухсат сўраб кириш керак, — деди Юсуф.

— Нега энди сиздан рухсат сўрашим керак экан?

— Чунки мен Юсуфман, сенинг бўлғуси эринг. — Юсуф шундай деб кўзидан кўзойнагини олди-да, қизга жилмайиб қаради.

— Юсуф ака! — қувончдан кўзлари чарақлаб кетди Лайлонинг. — Сизмисиз? Жуда ўзгариб кетибсиз, танимабман.

— Сени жуда соғиндим, — деди йигит энгикиб. — Илтимос, четроққа ўтайлик.

— Буюртмам бор, қаймоқ олишим керак... — дея бироз иккиланди Лайло.

— Ҳозир...

Юсуф шундай деб кимгадир кўнғироқ қилди. Ҳаял ўтмай уларнинг қаршисида ўша ўрри бола — Санжар пайдо бўлди.

— Яна нималар керак? — деб сўради Юсуф Лайлодан.

Қиз сумкасидан рўйхат олиб, энди ўқишга тутинганди ҳамки, Санжар унинг кўлидан юлиб олиб кетди.

— Биз сени бозор дарвозаси олдида кутамиз! — деди Юсуф унинг ортидан қичқариб.

Икковлари сал четроққа ўтишди.

— Лондон ҳақида гапириб беринг, — дея эркаланди Лайло.

Юсуф Лондон ҳақида, қандай тил ўргангани, бир фирмада ишлагани хусусида қисқача гапирди.

— Мен ҳам мактабда инглиз тилидан бешта ўқиганман, — деди Лайло унга мақтангиси келиб.

Юсуф қизга инглиз тилида бир-иккита саволлар берган-

ди, қиз талаффузини бузиб бўлса-да, бинойидек жавоб берди. Юсуф, Лайлони хорижий тиллар институтутида ўқитиш керак экан, деб қўйди ичида.

Санжар бозорлик қилиб келгач, Юсуф сумкадарни «Нексия» машинасининг орқасига юкледи.

— Неча сўм бўлди? — дея сўради Лайло шоша-пиша сумкасини ковлаб.

Юсуф унинг қўлини ушлади:

— Кераги йўқ,

— Ия, нега? Унда мана буларни олмайман.

— Қўй, ундан кўра ўзингдан гапир. Мана, сен айтган бир йил ҳам ўтди-кетди. Энди совчиларни юбораверсам бўлади-ми?

— Билмасам... — ўнғайсизланди Лайло. — Сиз ўзгариб кетибсиз.

— Йўғ-эй!

— Бошқачароқ бўлиб қолгандексиз...

— Сен ўзинг-чи? Нега кўзларинг ғамгиндек?

— Сиз эса улғайибсиз. Оғир-босиқ бўлиб қолганингиздан сал чўчияпман.

— Булар шунчаки гап. Кўнглинг нима дейди?

— Кўнглим?.. Кўнглимни биров фироқда чўқтирди, мени ҳижронларга ташлаб кетди...

— Мени кечир, аммо айб кимда? Бир йил ўтсин, деган ўзингизлар-ку? Ё нотўғрими?

— Тўғри.

— Мен барибир бошқа Лайлони билардим. Қувноқ, шўҳ, бир гапириб, ўн куладиган. Аммо ҳозир қаршимда ғамга ботган бир қизни кўраяпман.

— Ажаб бўпти.

— Олдинги Лайлога қайт. Мен бир умр сени деганман. Тайёр тур, эрта-индин совчилар боришади.

— Илтимос, ҳали бироз шошилманг. Адам Россиядан қайтганлар, мазалари йўқ. Ҳозир даволанаяптилар. Тузалиб олсинлар, кейин аста-секинлик билан бўлаверади. Чунки ҳаммаси адамга боғлиқ...

Лайло Юсуфга машинасини уйи ёнигача ҳайдаб боришига рухсат бермади. Йигит қанча уринмасин, қўшнилари гапсўз қилишади, дея уйдан сал берироқда тушиб қолди.

Юсуф Лайлонинг ортидан тикилиб қоларкан, ҳар қалай, ғамгинлигининг сабаби бошқа экан, деб қўйди ичида.

ОТА БИР КЕСАДИ

Лайло уйга келгач, бўлган воқеани оқизмай-томизмай она-сига айтиб берди.

— Пулимни ҳам олмай, мени хижолат қилди. Энди нима бўлади? — деди кўзлари чарақлаб.

— Бандасининг эмас, Яратганнинг айтгани бўлади, — деди Хайрихон опа чимрилиб.

Чунки унга қизининг шу йигитни деб суюнишлари ёқмаётганди. Нариги уйдан отасининг қисқа-қисқа йўталгани эшитилди.

— Тисс, — деди Лайло кўрсаткич бармоғини лабига босиб, — адамга айтиб қўйманг.

Қудрат ака Россиядан ўпкасини шамоллатиб қайтиб келганди. Ва мана, етти ойдан бери она-бола отасининг кучқувват йиқишига қараб туришибди. У соғлиги бўйича ногиронлик нафақасига илинганди.

Кўча айланиб очиқ ҳавода кўп юради. Она-боланинг ишига ортиқча аралашмайди.

Бироқ қайтиб келган кунининг эртасигаёқ қудаси уста Мўминни уни кўришга чиққан қўшнилари орқали йўқлатди.

Қудасининг уйи яқин, Тахтапулда. Уста Мўмин эртасига ўғли Файбуллани ҳам олиб келди.

Хайрихон опа дастурхон тузади.

Адиба қўлида чақалоғи, чиқиб улар билан сўрашди. Уста Мўмин неварасини қўлига олиб, бағрига босиб, ҳидлади. Кўзидан ёш тирқиради. Сўнг Файбулла ҳам узоқ вақт икки қўллаб кўтариб ўтирди.

— Ухлайдиган пайти бўлди, — деб Адиба зўрға эрининг қўлидан чақалоқни олди.

Қудрат ака хонасидан чиқмади. Уни кўргани ҳузурига киришди. Ҳол-аҳвол сўрашишди, у ёқ-бу ёқдан гаплашилгач, Адибанинг уйига қайтиб келиш сабаблари тўғрисида гап кетди.

Қудрат ака бор воқеалар тафсилотини эшитганди, аччиқланиб гапирди.

— Хўш жўра, йўғлигимда хотинларга сўзинг ўтмадими? Тилини суғуриб олмайсанми? Ё ўғлингга гапинг ўтмайдими? Сенга қойил қолмадим?

Уста Мўмин нима дейишини билмай, тилини тишлаб ўтирарди.

— Хотин ўз йўлига, она ўз йўлига. Бирини биридан устун

қўйсанг, бири зулмкорга айланади. Ё нотўғрими куёв, Сиз нима дейсиз?

— Пайғамбаримиз онангни рози қил деганлар, шунга амал қиламан, деб чегарадан чиқиб кетдим, шекилли.

— Лекин онанг туфайли «оилангни ташлаб қўй, фарзандингдан кеч», деган жойи ҳам йўқ-ку! Сизни энди ўз оилангиз, ўз фарзандингиз бор. Фарзанд кўча-кўйда, бошқа жойда ўсса, маломати тегайдими? Кўча кўрган ўртоқлар гапирмадими?

Ғайбулла индамади.

— Қизиқ, — деди Қудрат ака. — Энди Адибани ҳимоя қила оладиган одам борми?

Ғайбулла қайнотасининг айёрона саволининг мазмунини англади.

— Мен билан кетсин, ҳаммаси жойида бўлади.

— Борса, уйдагилар зугумидан асрай оласизми?

Уста Мўмин кўзлари ярқираб гапга қўшди:

— Асраймиз. Бу ишни ўғлим эплотмаса, мана мен қиламан.

— Ундоқ бўлса, қизим ҳозироқ йўлга тушади.

— Ростданми?

Ғайбулла беш ойдан ортиқ бу уйга қатнаб, хотинини олиб кетишга кўндиролмаётган, бор қариндош, ўртоқлари, қўшнилари билан дакки эшита бериб, роса тавбасига таянган эди. Роса хурсанд бўлиб кетди. Доимо рамнок, ҳаётдан норозидек юрадиган уста Мўмин ҳам қувончда эди.

Бу хабарни эшитган Хайрихон опа ва қизлари ҳайрон қолишди.

Хайрихон опа, қайнота, куёв катта уйга қайтиб чиқишгандан, эрининг ҳузурига кириб узоқ пичирлашди.

Қудрат аканинг сўзларини бош эгиб эшитди. Хайрихон опа розилигини, битта шарт билан, куёви ва қудаси олдида чертиб-чертиб гапириб, зўрға берди:

— Агар куёв қизимни хотин ўрнида кўраман, вақт-вақти билан қариндош-уруғга қўшаман, ўйин-кулгиларга олиб бораман, деса, Адиба майли, уйига қайтади.

Қудрат ака ёнига уста Мўминни чақиртириб, соат кундузги тўртта хотин қуда, куёвни олиб келишни тайинлади.

Қудрат ака укаси Ҳикматга қўнғироқ қилиб чақирди. Укаси кейинги домда туради. Физ этиб етиб келди. У эрталаб вақтга чиқишини ва қизига қайта никоҳ ўқитиши кераклигини, шу муносабат билан бозор қилиб келиши ва домла олиб келиши зарурлигини тайинлади.

Эртасига домла келиб никоҳ ўқиди.

Уста Мўмин кўзлари намланди. Мухтабар опанинг ҳам шодлиги тўлиб-тошарди, чунки уни маҳалла хотинлари ва жигарлари ношудликда айблаб тишч қўйишмаётган эдилар. Кўшчилик барибир ҳақ одамни тарафини олишига у иқрор бўлганди. Бир ёқда қизи Шаҳлога совчилар келмай қўйганди.

Куёв ўзича хурсанд, қўлига чақалоқни олволди. Аввал у Адибанинг йиғилиб қолган бўғчаларини машинасига жойлаб чиқди.

— Ўелимнинг туғилиши шарофати билан «Тико» олгандик.

— деди Ғайбулла оғзи қулоғида бўлиб.

Хайрихон опа ич-ичидан хурсанд бўлса-да, аммо буни сез-дирмади.

— Илоҳим, қизим бу машинага кўзининг ёшини оқизиб минмасин, — деди сир бой бермай.

Адиба чақалогини баррига бостанча ота-онасига қўл сил-киди.

Қудрат ака қилган ишидан мамнун бўлиб, уларнинг орти-дап жилмайганча тикилиб қолди. Аммо уйи хувиллаб қолган-лиги учун ич-ичидан эзилди.

— Ада, уйлар бўм-бўш бўлиб қолди, — деди Лайло ҳам дадасининг кўнглидагини уққандек.

— Қўявер, опанг энди мустақил онла бекаси. Қачонгача қанотимиз остида сақлаймиз?

Қудрат аканинг қизини тезроқ ўз уйига қайтаришдан яна бир мақсади, касаллигини чақалоққа юқиб қолишидан қаттиқ хавотирда эди. Бу касаллиқнинг юқумли босқичидан ўтиб ол-гунча қизи, ёнидаги набирасига бир уй ҳавосидан нафас олиш мумкин эмас эди.

— Қизингиз, барибир, у уйда тиниб-тинчиб кетмайди, — деди Хайрихон опа бироз кўз ёш қилиб.

— Яхши ният қил, онаси. Ҳали ҳаммаси жойида бўлади.

Қудрат ака айтганидек, Адибанинг уйидаги муҳит яхши томонга ўзгарди. Эрка қиз Шаҳло ҳам ҳаял ўтмай Зангиота томонда иссиқхонаси бор, ўзига тўқ бир оиланинг яккаю ёлғиз ўғлига эрка келив бўлиб тушди.

— Пахмоқ қизнинг бахтини берсин, деб шуни айтадилар-да, — дейишди шу қизни ҳам биров келин қилармикин, дея гап-сўз қиладиган кўни-кўшчилар.

Қизи эрга теккач, Мухтабар онага ҳам инсоф кириб қолди. У бўш қолди дегунча набирасини қўлига олар, у билан ову-нар, шуни деб тўй-ҳашамларга ҳам бормай қўйганди.

Уста Мўмин Файбулланинг икки-уч ойгача чўзиладиган ишлари энди бирпасда битаетганидан худого шукрона келтирарди.

Файбулла онасига сездирмай, қайнотаси учун қиммат дори-дармонлардан қидирар ва уни киши билмас Лайлоларникига таширди. Бир куни бундан Мухтабар опа хабар топди-ю, аммо индамади.

— Ойи, пулини беришган, — дея ёлғон гапирди Файбулла юраги пўкиллаб.

— Қайнотанг муросаю мадорани тушунадиган яхши одам. Агар шу одам бўлмаса турмушинг бузилиб кетарди. У кишига ҳар қанча қилсанг кам, — деди онаси.

Файбулла севинганидан онасининг юзидан ўшиб олди:

— Ойи, наҳотки шу гапларни сиз айтаётган бўлсангиз?! — деди унинг елкасидан қучиб.

— Нима, онанг шунчалар ёмон аёлми, бу гапимдан ҳайратланасан?! — дея кўзларига ёш олди Мухтабар опа.

Қудрат ака неча ой ўтса-да, ўшка касалидан қутулолмай, азобда эди.

ЖАВОБ ЎША-ЎША

Шундай кунларнинг бирида Абдувосиқ темирчининг ўғли Козимдан Лайлога совчи келди.

— Ўзимизга ўхшаган оддий, касб-кори тайин оила экан, — деди Қудрат ака хотинига маслаҳат солиб. — Йигитни чақиртир, у билан ўзим бир гаплашиб кўраман.

— Йўғ-эй, қизингизга у бола ёқмайди, — дея беихтиёр Хайрихон опани оғзидан бу гап чиқиб кетди.

— Қизинг муштдек боши билан яхши-ёмонни қаёқдан биларкан?! Меҳнатда тобланган йигит бўлса, нимаси маъқулмас?!

— Адаси, қизингизнинг ҳам раъйига қулоқ солинг.

— Ортиқча гапга ўрин йўқ! Йигитни эрталабки ишидан қўймайлик. Яхшиси, соат бешда, шомга яқин келсин. Бўлди, гап тамом!

Хайрихон опа мулзам бўлиб хонадан чиқиб кетди ва совчиларга эрининг гапини айтди.

Хайрихон опа ўйлай-ўйлай ҳийла ишлатишга қарор қилди. Лайло билан узоқ маслаҳатлашди.

— Агар эртага темирчи йигит аданита маъқул келса, унда ҳаммаси тамом, — деди қизининг юрагига гулгула солиб. —

Кейин аданг ўлса ҳам сўзини қайтиб олмайдиганлар тоифасидан. Буни яхши биласан-а?!

— Ҳа. Унда нима қиламиз?

— Яхшиси, сен ўша Юсуф ўлгурга қўнғироқ қил. Тушга қолмай улар томондан ҳам эркаклар келиб, аданг билан гаплашиб кўришсин.

Лайло қайсарлик қилди:

— Ойи, аввал адамга улар келишини билдиринг, балки қарши бўлмаслар.

— Сўрасам, албатта, аданг: уларнинг кимлигини, нега эркаклар келиши кераклигини сўрайвериб саволга қўмиб ташлайди. Индамай келаверишсин-чи, бир-икки соат қолганда адангга билдирармиз.

Лайло ноилож кўнди.

— Лайло ўзингмисан?! — ҳовлиқди Юсуф унинг овозини эшитиши билан.

— Ҳа, ўзимман.

— Қуёш қаёқлардан чиқди?

— Фарбдан, бўлдимми?

— Тинчликми ишқилиб?

— Бизникига совчи юборар экансиз, ойим айтдилар.

— Совчилар боришсинми?! — ҳайрон бўлди Юсуф.

— Ҳа, ўзим айтмасам, сиздан садо чиқмайди ҳам.

— Ўзинг ҳали адам билмай турсинлар, демаганмидинг?

— Энди билсинлар, деб қўнғироқ қиляпман.

— Яъни?..

Лайло ўпкасини босолмай, баралла йиғлаб юборди.

— Вой, тантиқ қиз, нега йиғлаяпсан?

— Нима қилай, кулайми? Эртага адам уйимизга келиб юрган совчилардан бирининг ўғлини чақиртирганлар, унга хўп деб юборсалар тамом, кейин адамнинг фикрини ўзгартириш қийин.

Юсуф жиддийлашди.

— У йигит ким, — деди босиқлик билан. — Соат нечида боради?

— Козим, Абдувосиқ темирчининг ўғли. Соат бешда келаркан.

— Анави, сенга тортнинг қолипни сотган йигитми?

— Ҳа, ўша.

— Вой, галварс-е, ҳали сенга уйлангиси келиб қолибдими?

— Ҳозир уни ҳақоратлаб ўтиришдан фойда йўқ, — деди Лайло тоқатсизланиб.

— Бўпти, эртага тушга яқин бизникилар боришади. Ҳеч қандай оворагарчиликнинг кераги йўқ. Бўлдими энди, йиғлоқи қиз?

— Мени сиз йиғлатаяпсиз.

— Сен-чи, мени ҳам ҳеч ўйлайсанми?

— Эй, боринг-эй! — Лайло шундай деб гўшакни шарақлатиб жойига қўйди.

Унинг кўзларидан шашқатор ёш оқарди.

— Бўлдими? — деди йўлақдан унинг гапини эшитиб турган ойиси ёнига келиб.

— Эртага соат бирларда улар томондан уч киши келаркан.

Хайрихон опа қизининг юзига термудди. Доимо мағрур юрадиган, ҳеч кимга бўйин эгмайдиган Лайло шу йигитга боғланиб қолганиданми ёки кўнғироқ қилиб гурури синганиданми қаттиқ ўкинаётганди.

Хайрихон опа уни жимгина бағрига босди.

— Ойи, сиз учун кўнғироқ қилдим, тўғрими? — деди Лайло ҳиқиллаб.

— Ҳа, албатта, мен учун. Мен эса сенинг бахтингни ўйладим, қизим.

Ўша куни Юсуф отасига, эртага касал кўргани бир жойга борамиз, деганида, Умар ака бош ирғаб маъқул деб қўя қолди.

Юсуф отасига овқат қилиб сотмаслигини қайта-қайта таъинласа-да, Умар ошпаз ўрганиб қолгани учунми, ҳеч бўлмаса бир кунда беш кило гуруч дамлашни қанда қилмасди, ўзи сотмасди-ю, касбини давом эттираётган ўғли Содиқнинг ошига қўшиб бозорга чиқартирарди.

Ҳозир ҳам у Юсуфнинг гапига аҳамият бермай қозонга андармон бўлди.

Эртаси кунигача Хайрихон опа зўрға чидаб юрди. Саҳарда эса астагина эрининг ёнига кириб:

— Сизни кўргани пешинда меҳмонлар келишаркан, — деди эрининг елкасига қўлини қўйиб.

Қудрат ака дарров сездди. Демак, келадиган меҳмонлар совчи. Аммо ким экан улар? Ким бўлса ҳам хотини ва қизига таниш ва маъқул одамлар шекилли, хотини буни очиқ айтолмай чайналиб ўтирибди.

Қудрат ака хотинига синчков нигоҳларини тикди.

— Бундай қараманг, адаси, — деди Хайрихон опа эркаланиб.

— Ким ўзи улар? Сўлжайиб туришингдан сен танийсан, шекилли?

— Бултур Лайлога совчи юборган, бозорга овқат чиқариб сотадиган оиладан.

— Исми борми?

— Умар ошпаз.

Қудрат ака бироз ўйга чўмди.

— Ҳикмат у ердагиларни яхши билади, — деди сўнг чуқур хўрсиниб. — Уни чақиртирайлик.

— Телефон қиласизми?

— Соат неча бўлди ўзи?

— Саккиз.

— Яхши, менга телефонни олиб кел...

Қудрат ака укасига телефон қилиб, соат бирга яқин бизникига чиқ, меҳмонлар келади дея тайинлади.

Орадан икки-уч соат ўтгач эшик кўнғироғи жиринглади. Уй тозалаётган Лайло югуриб эшик ёнига боргунча ошхонадан Хайрихон опа чиқиб келди.

— Ўзим очаман, — деди совчилар келганмикин, деган ҳаёлда. Лайло ортига бурилди.

— Лайло, булар нимаси? — деди эшикни очган Хайрихон опа ҳайрат билан.

— Нима гап ойи? — дея ичкаридан югуриб чиқди Лайло.

— Буларни қара!

Лайло эшик тагида катта-катта урта қоғоз қути турганлигини кўриб, ҳайрон бўлди. Сўнг бу Юсуфнинг иши эканлигини билиб, юзига табассум югурди.

— Қорбобо ташлаб кетган ойи, — деди қутиларни ичкарига олиб киришга уринаркан ҳазиллашиб.

— Сенинг қорбобонг, шекилли. Қани кўрайлик-чи, нималар олиб келибди.

Хайрихон опа шундай деб қоғоз қутиларни бирма-бир очиб кўра бошлади. Биттасида ҳўл мевалар, биттасида чак-чак, яна бирида қанд-қурс, ёғли патирлар...

Лайло югуриб айвонга чиқиб, деразадан пастга қараганди, Юсуфнинг машинаси уйдан узоқлашаётганлигини кўрди.

— Ойи, Юсуф акамнинг ўзи олиб келган экан, — деди Лайло ойисининг ёнига қайтиб.

Хайрихон опа аёллигига борди.

– Шундай саховатли йигитга ўғримини-тўғримини, жон деб қизимни берганим бўлсин! – деди кўзига ёш олиб.

– Ойи, нималар деяпсиз? Ҳали адам рози эмас-ку.

– Даданг ҳам рози бўлмай қаёққа борарди.

Юсуф, ҳеч қандай ташвиш қилманглар, деган бўлса-да, Лайло билан ойиси қозонга шўрва осиди. Дастурхонни бе-заб бўлишганди ҳамки, Ҳикмат амакиси келди.

– Умар ошпазни эшитганмисан? – деди Қудрат ака уни гапга солиб,

– Нега эшитмай?! Бу оилани ҳамма билади-ку. Иккита ўғли ота касбини танлашган.

– Кенжатоғи-чи?

– Юсуфми?!

– Ҳа, ўша.

– Кўча боласи, аммо обрўси бор.

Шу пайт пастдан машина сигнал берди. Тўлқин ака ҳайдовчига танбеҳ берди:

– Одамларга ўхшаб бир жойга тинчгина борсанг бўлмай-димми? Нима қиласан бутун домни асабини бузиб? Бор, ундан кўра тоғораларни, юкларни таши.

Тўлқин пухта ва Умар акани подъезд олдида Жўравой қас-соб кутиб олди. Улар секин юқорига кўтарилишди.

Эшикда турган Ҳикмат улар билан қувноқ сўрашиб, ичкарига таклиф этди ва дастурхон атрофига барча жойлашгач, ўзини ҳамда акасини таништирди. Жўравой қассоб, ўз навбатида Тўлқин ака, Умар ошпазни уларга таништирди ва дастурхонга таомлар тортилиб, тамадди қилинаркан, енгил суҳбат қурибди. Жўравой қассоб Қудрат акадан Россияда, мусофирчиликда ўтказган дамларидан сўраб кўнглини хира қилиб қўйди.

Шу чокқача кулиб турган Қудрат ака негадир тажанглашди. Таомлар ейилгач, асосий суҳбатга ўтибди.

Савол-жавобни Ҳикмат олиб борди:

– Йигитнинг касби-кори бизларни ўйлантириб қўйди?

Умар ака Тўлқин пухтага қаради.

– Нимаси ўйлантиради? У бизнесмен, тижоратчи, – деди Тўлқин пухта. – Яқинда Лондонда чет тилига ўқиб келди. Энди Дубайга бориб хизмат кўрсатади.

– Ўзини олиб келмабсизлар. Унга ҳам саволимиз бор эди.

– Ҳозир.

Тўлқин пухта Юсуфга қўнғироқ қилди: «Тезда бу ёққа чиқ!».

Сал ўтмай остонада Юсуф кўринди. У ораста кийинган ва ўзини тутишидан анча-мунча нарсага фаҳми етадиган йигитдек эди. Қудрат ака айёрлик билан уни анча сўроққа тутди.

— Сизни Лондонда ўқиб келган деб эшитдик.. — деди гапни узокдан бошлаб.

— Ҳа, у ёқда тил ўрганиб келдим.

— Энди таржимонлик қиласизми?

— Йўқ, хорижликлар билан бизнес юрғизишда керак бўлади.

— Сизлар билан баробар бўлолмаймизми, деб қўрқаман-да..

— Мен ҳам энди оёққа турияман. — деди Юсуф безовталаниб. — Лайлони бошимда кўтариб юраман.

— Аммо бизнинг қизимиз ўқимаган, оддий уй қизи.. — деди Қудрат ака, қизимни кейинчалик камситишингиз мумкин, дегандек.

— Агар Лайло истаса уни ўқитаман.

Орага жимлик чўқди.

Юсуф ҳаёт-мамоти ҳал бўлаётган одамдек бесаранжомланиб ўтирарди.

— Тўлқин ака, Сизнинг бошқа исмингиз ҳам бормиди? — деди Ҳикмат орадаги жимликни бузиш учун атайлаб. — Сиз ҳаммага таниш ўша акамисиз?

— Ҳа, Тўлқин пухтаман. Уялмай айтаверинг, ўрганиб кетганман.

— Эй, яшанг-э, боядан бери айтолмай ўтиргандим.

— Ҳа, — деди Тўлқин пухта гапни асосий мақсадга кўчириб. — Биз Юсуфга ишонамиз. У ишнинг кўзини биладиган йигит. Менимча, ундан ёмон куёв чиқмайди. Менга қолса, тўй бўлсин. Рози бўлиб, қизингизни шу йигитга беринглар.

— Яхши гап айтдингиз, — деди Ҳикмат ялтоқланиб. — Ака, сиз нима дейсиз?

Қудрат ака укасига ўқрайиб қаради.

Ҳикмат аввалига, бор-барака дейдиган даллоллардек қизишиб кетганди, аммо акасининг авзойини кўрди-ю, шашти пайсайдди.

— Қудрат, чет жойларда ишлаб келдинг, — деди Жўравой қассоб суҳбат тизгинини ўз қўлига олиб. — Пул топишнинг ўзи бўлмайди. Оллоҳ кимга юқтирса, ўша бой бўларкан. Агар иккиланаётган бўлсанг, сабабини айт.

Қудрат ака, ҳозир айтаман дегандек, Юсуфга қаради. Йигит бирдан хушёр тортди. Демак, Лайлонинг дадаси усиз меҳмонлар билан суҳбатлашмоқчи.

— Мен машинадан бир хабар олай... — деди-ю, ўрнидан туриб ташқарига чиқиб кетди.

— Сени ўйлатиб қўйгани, пулдорлигимми? — деди Жўравой қассоб.

— Шундай деса ҳам бўлади, — дея мужмал жавоб қилди Қудрат ака.

— Умар ака, ўзингиз бир нима денг? — қизишди Жўравой қассоб.

Умар ака, мен нима ҳам дейман дегандек, Тўлқин пухтага қаради.

— Мен ҳамма гапимни айтиб бўлдим, — тўнини тескари кийди пухта ҳам.

— Эй, менга қара, Қудрат, — деди Жўравой қассоб аччиқланиб, — ким айтади сени бошқа юртларни кўриб келган, деб? Шу йигитга ишонмасанг, кимга ишонасан?! Одам ажратишни биласанми ўзи?!

— Ичимда бир нарса қизингни шу йигитга беряпсанми ё сотаяпсанми деб мени тинимсиз сўроқ қиляпти, — деди Қудрат ака ҳам дангалига.

— Унда ҳозир жўяли бир гап айта олмайсан, шундайми?

— Шундай! Яхшилаб ўйлаб кўрай, қизим ҳали ёш, бирор ерга қочиб кетаётгани йўқ.

Меҳмонлар совуққина хайрлашишди.

Ҳикмат ҳам акаси билан омонат хайрлашиб жўнаб қолди.

Хайрихон опа тоғораю қутиларни қайтараётганидан эмас, ишнинг пишмаганидан хафа бўлиб, кўзига ёш келди.

Олиб келган нарсаларини совчилар қўлларида кўтариб тушаётганлигини кўрган Юсуфнинг кайфияти бузилди. У машинасини ўт олдирди-ю, бошқаларни кутмай, шартга кетди қолди.

Соат бешга яқин Абдувосиқ темирчининг ўғли Козим келганида, Қудрат ака ҳали ҳам хаёллар гирдобидан қутилмаганди.

Ниҳоят, айтилган вақтда куёвликка даъвогарлардан бири бўлмиш Козим ҳам Лайлоларникига келди.

Қудрат ака қаршисида ўтирган Козимга қараб бу йигит билан қизининг умри бир хил ўтишини, ўта қашшоқ ёки бой

ҳам бўлолмаслигини тушунди. Унинг қўй кўзларидаги тобелик ва маъюслик умри ҳар доим оғир меҳнат билан ўтаётганлигини, орзу-ҳавас ва ўйин-кулгудан йироқлигини аниқлатарди. Бундай йигитлардан оилапарвар эр ва қаттиққўл ота чиқиши мумкин. Аммо оиласини ҳар томонлама тўқин-сочин қилиб қўйиш қўядан келмайди...

Қудрат ака Козимни аста-секин гапга сола бошлади.

Козим бувалари ҳам темирчи, тўғрироғи, босқончи бўлганини, Раҳим босқончи деса, «Эски жува» бозорида ҳамма билишини эслатди.

Онасининг авлодлари эса эгарчи маҳалласида эшон ўтишганидан сўзлади.

Қудрат ака кундалик савдо миқдорига урғу берганди.

Козим пишиқлик қилибми, тортинибми, савдо бўлиб турибди. Айниқса, пишириқ шаклларига буюртмалар кўп. Лайлога ҳам бир вақтлар қолип ясаб берганини айтиб, билмасдан мақтаниб қўйди.

Қудрат акага бу гап маъқул келмади. У ўсмоқчилаб сўради:

— Қизим пулини берганми?

— Ҳа, олганман.

Қудрат ака ўиланиб қолди. Мазмунан Лайлони у йигит ҳам, буниси ҳам олдиндан танийди. Ушанга на униси, на бу учрашувга қизини чорламаяпти. Тушунарли.

Қудрат аканинг юраги сиқилди. Беихтиёр қўлини дуога очди. Козим ҳам шоша-пиша унга қўшилди. Қудрат ака йигитни эшиккача кузатиб чиқаркан, дадангизга салом денг, деди ҳурмат юзасидан.

— Хотин, — деди сўнг ортига бурилиб.

Хайрихон опа нариги уйдан югуриб чиқди:

— Нима дейсиз?

— Бу ёқда келиб, ёнимга ўтир.

Эр-хотин олдинма-кетин меҳмонхонага киришди. Хайрихон опа эрининг рўпарасига чўқди.

— Сен менга қизинг Козим билан Юсуфни қаердан танишини тушунтириб бер! — деди Қудрат ака унга қаттиқ тикилиб.

— Бу темирчи йигитни Таяя опа пишириққа қолип олгани борганда Лайло билан танишгирган экан. Энди шу йигитдан қолип олсан, иши пишиқ, деганлиги учун қизингиз шу йигитдан ҳар доим қолип ола бошлаган. Лайло йигитнинг отасига ҳам ёқиб қолибди. Бор гап шу.

— Яхши, Ошпазининг бойваччасини-чи?

— Лайло у билан бозорда танишиб қолишган. Қизингиз пуани йўқотиб қўйганда шу йигит топиб берган экан.

— Қанақасига?

— Билмасам, Юсуфнинг бозорда сўзи ўтса керак-да.

— Хўш, кейин-чи?

— Кейин у йигит қизингиздан телефон рақамини сўрабди.

— Қизинг эса жон-жон деб берган. Сўнг кафега, киноларга борадиган бўлишган, шундайми?

— Қўйсангиз-чи, дадаси. Лайло у билан бирор марта ҳам учрашувга чиққани йўқ. Фақат телефон орқали гаплашиб туришади, холос.

— Йўғ-э, шунақами? — хотинига кинояомуз қаради Қудрат ака.

— Ҳай агар. Унинг ўзи Лайлони яхши кўриб қолибди. Бултур совчи қўйганда, «Қизимиз ҳали ёш» деб қайтаргандик. Аламидан чет элга бориб, тил ўрганиб келибди. Тиниб-тинчимайдиган йигит экан. Уй-жойларини жуда зўр қилиб олибди. Қўни-қўшниларида сўраб-суриштириб келдик. Билганим шу.

— Ўзи-чи, ўзи ҳақида нима дейишди?

— Яхши йигит дейишди. Бозорда дўқонлари бор экан.

— Бўлдимми, ҳаммаси шуми? — деди Қудрат ака хотинининг асосий гапни яшираётганлигидан жаҳдан чиқиб.

— Ёшлигида қўли эгри бўлган, дейишди.

— Боядан бери чайналмай шу гапни айтишинг керак эди.

— Ҳа, энди.

— Қизингга қайси бири маъқул?

Хайрихон опа қўрқа-тиса эрига қаради. Юсуфда кўнгли бор, дейишга юраги дов бермади. Лайлодан ўзингиз сўранг, деди-ю, боши балога қолди.

— Биттагина қизингнинг кўнглидан нималар ўтаётганлигини билмасанг, қанақа онасан ўзи?! — деди Қудрат ака, унга қаттиқ тикилиб. — Ё оналик сезгиси йўқми сенда?!

— Менимча, шу ошпазининг ўғлида кўнгли бор-ов, — деди Хайрихон опа тавакқал.

— Қизинг шу Юсуф шипачни севибдимми ҳали?! Шипач нима дегани, биласанми?!

— Ўғриларни кўча тилида шундай дейишармиш чоғи.

— Ҳа, яша! Оқзингни сувини оқзиб ҳавас қилаётган ўша йигитнинг ўғривачча.

— Адаси, янги паспорт олар. Энди иймон йўлига кирди, дейишди-ку. Ёшлигида адашгандир-де.

— Эй, бу паспортта ёзилмайдиган ном. Пешонага босилган тамга.

— Яхши одамларнинг фарзанди барибир аслига тортади. Отасини қаранг, қандоқ мискин одам экан. Унга қўшилиб келган савлатли одамлар ҳам бекорга орага тушишмас.

— Ҳа, кўрдим. Отаси яхши одамга ўхшайди. Оғир, вазмин, камгарин...

— Шундоқ экан, боя розилик беришингиз керакмиди?! — эрининг бироз бўшашганини кўриб, дадилланди Хайрихон опа.

— Лайло орзу-ҳавасли қиз. — деди Қудрат ака ўйга толиб. — Бир томондан Козим унга мос эмас экан. Уф, чарчадим, дам олай.

ҚУДРАТ АКА ЭНДИ КЎНГАНДИ...

Орадан уч кун ўтдими-йўқми, бир пайт эшик қўнғироғи жингилади. Хайрихон опа шошиб эшикни очса, эшикда участка врачси Файзуллаева турибди:

— Мумкинми?

— Келинг, кириг.

— Қудрат аканинг соғлиқлари яхшими?

— Анча тузуклар.

— Уларга райздравдан текинга путёвка бериб юборишди.

Эртадан ётишлари керак.

— Йўр-эй? Қандоқ яхши, чақирайми?

— Ҳа, албатта.

Файзуллаева стулга ўтириб, сумкасидан путёвка чиқарди ва қаршисида пайдо бўлган Қудрат акага узатди:

— «Чинобод»га, йигирма кунга.

— Умрингиздан барака топинг!

— Раҳмат. Аммо ташаккурни райздравга етказаман. Мана бу накладнойга қўл қўйинг, ярмини қайта топширишим керак.

Қудрат ака қўл қўйиб хотинига қаради.

— Чойга қарамайсанми?

Хайрихон опа хурсандлигидан ўзини йўқотиб, қотиб турарди.

— Вой, ҳозир.

У бир стакан олча компотини олиб чиқиб, Файзуллаевага тутди.

Дўхтир компотни ичиб мақтади:

— Ўзингиз қилдингизми? Жуда қуюқ, шарбатнинг ўзи-я?

Қудрат ака «Чинобод» санаторийсида Олим ака деган хизмат кўрсатган маориф аълочиси билан бирга дам олди-ю, ана шу одам туфайли қизини кимга бериш ҳақида узил-кесил бир тўхтамга келди...

Бир куни Олим ака Христофор Колумб ҳақида валати бир гап айтиб қолганди. Америка қитъасини очган денгизчиларнинг аксарияти ўлимга маҳкум этилган жиноятчилар экан. Чунки ўша пайтда номаълум манзилга сузишга ҳеч қайси денгизчининг юраги дов бермаган экан. Шу боис қамоқхонадаги жиноятчиларга агар улар қуруқ ерни очишда иштирок этишса, қайтгач, уларга озодлик ваъда қилинади. Жиноятчилар қамоқхонада йиллар давомда ўлимини кутиб ётишдан кўра саёҳатни афзал кўришади. Улар янги ерлар, Кубага яқин ороллارни кашф этиб қайтишганда, халқ уларнинг жиноятчи эканлигини унутиб, қахрамонлардек кутиб олишган экан.

Бу ҳикоя Қудрат акага жуда қаттиқ таъсир қилди ва қизи Лайлони Юсуфга беришга қарор қилди. Бундан ташқари, Юсуфнинг одамгарчилиги, ҳар куни ундан ҳол-аҳвол сўраши ва ҳатто ошпаз отасини ҳам бу ерга бошлаб келиши Қудрат аканинг шу қарорга келишига сабаб бўлганди.

— Сизга ош қилиб келдим, — деганди Умар ошпаз уни кўргани келганида камгарлик билан. — Қазини ҳам ёғлигидан танладим. Томоқни юмшатади. Кўпроқ еб, тезроқ қувватга кириш.

Аммо кейинги ўн кунларда негадир Юсуф кўринмади. Кейин билса, у Акбарали бой билан хорижга бир ишни битказиб келиш учун кетган экан.

Юсуф йўқ кунлари Лайлонинг шашти пасайиб, кайфияти ҳам тушиб юрарди.

Қудрат аканинг уйига кетишига уч кун қолганда путёвка ким томонидан берилганлиги маълум бўлди. Бу ҳам танти Юсуфнинг иши экан. Буни эшитиб Қудрат ака мийиғида кулиб қўйди.

— Ўйлаб кўрсам, мен сени шу йигитчалик қадрлашни билмаган эканман, — деди у эртаси куни хотинига кўргани келганда елкасига оҳиста қўлини қўйиб.

— Адаси, нималар деяпсиз?! Бир сўзлигингиз, мардлигингиз ва оилапарварлигингизнинг ўзи мен учун энг катта иззат. Бундан бошқасини кутмаганман сиздан.

— Буни қара, мени шу сихаттоҳга жойлаштирган киши ҳам бўлғуси куёвинг экан-у, мен билмай юрган эканман.

— Мен буни ўша пайтиёқ сезгандим.

— Қизинг айтувдимми?

— Йўқ, қизим ҳам сиздек ҳеч нарсадан беҳабар. Мен тахмин қилгандим, холос.

— Барака топишсин. Мен таслим бўддим.

— Энди қизингизга оқ фотиҳа берасизми?

— Ҳа, мен розиман.

Шу пайт хонага Лайло югуриб кирди. Негадир унинг рангида ранг қолмаганди.

— Нима гап, тинчликми? — деди Хайрихон опа ҳовлиқиб.

— Юсуф акамни қамаб қўйишибди...

Юсуф контрабанда билан қўлга тушган эди. Бозорга киритиб сотаётган молларнинг катта қисми учун давлат божи тўланмаганлиги аниқланди.

Божхона декларациясига киритилмаган моллар ҳисобига Юсуфнинг улгуржи сотадиган товарлари арзон, шу туфайли тез сотиларди. Туя кўрдингми йўқ қабилида иш бўларди. Чаканачиларга товарлар бирпасда тарқатиларди. Ҳатто насия бериларди, ёки бирор ҳафтада сотиб пулини қайтариш шарти қўлланиларди. Аммо бозорни текширувчилар босганда, айнан чаканачилардан ҳужжатсиз моллар чиқди-ю, унинг изи Юсуф дўконига бориб тақалди.

Юсуф дўконига катта миқдордаги контрабанда моллари аниқланди. Агар дарров акахонлар ўртага тушиб, келиштирувларни амалга оширмаса Юсуф хонавайрон бўлармиди. Шунинг учун тузилган актда молларнинг ўндан бири — атиги йигирма миллион сўмдан ортиқроқ товар кўрсатилди, холос. Шунда мавқели текширув қовоэига Юсуф Сиддиқовнинг биринчи бор имзоси қўйилди. Шу ернинг ўзида контрабанда молларнинг актга мос қисми давлат ихтиёрига ўтказилди. Моллар автомашинага ортилиб, махсус жойга жўнатилади. Бу моллар кўпи ўтмай қолган, ранги ёки сифати бозорнинг дидли харидорлари инкор этган товарлар бўлиб чиқди. Бу макрда ҳам устамон акахонларнинг қўли бор эди.

Ўйинқароқ, шўх, ҳар нарсага қўлим етади, ҳеч бўлмаса катталар ҳимоя қила олади, деб ўрганган Юсуфнинг боши эгилиб қолди. Гарчи тергов тугагунча уйда эркин яшаган бўлса ҳам унинг руҳи чўккан, отасининг олдига боши эгилганди. Умар ака бу ҳол бир кун албатта бўлишини билар, кўнгли сезар, бундай

бeбилиска пуллар бахт-саодат эмас, ташвиш, гурбат келтиришини ҳозир у рӯёда рӯпару бўлиб турарди.

Ҳайдаги нотинчлик Умар акадан кўра Салтанатхонга кўпроқ таъсир қилганди. У арзада ўғли орқасидан энди ёруғликка чиқдим, кундалик овқат пишириш, бозорга чиқиб сотишдан қутулдим, энди оёғимни чигилини ёзаман, деб бекорчиликка ружу қўяётган, маҳаллада, қариндош-уруғлардаги юришлардан биттасини ҳам қўймайдиган одат чиқарганди. Борган жойига энг олди сомсами, норинми, табаками тоғора-тоғора олиб бориб, овсин-ажин, ҳатто ётларни кўзини ўйнатиб, қўли очик деган ном чиқараётган эди...

Бир томони, Салтанатхон шу ўғлини толеи балеи ҳисобларди. Катта фарзандлари роса меҳнаткаш, лекин бири икки бўлиши қийин. Юсуф эса бошқа. Мол-давлат ўзи кетидан қувлайди.

Юсуф бир-икки кун анча пусайиб қолди. Буни ташқаридан ҳамма сезибди. Онаси: қўй болам, бир гап бўлар, ўйлай-верма. Молинг кетса-кетибди, деса, отаси: сенга айтмаганимдим, ўзингни четроққа ол. Катта пулга аралашма. Энди нима бўлади? — деб қўярди.

АДАШДИНГМИ, ЖАЗО ОЛАСАН

Шу воқеанинг учинчи куни Юсуфни кечқурун соат тўққизларда акахонлари чақириб қолишди. Акбарали бойнинг ўзининг дарвозасига яқинлашганларида дарбон эшикни очди. Уни индамай ичкарига бошлади. Юсуф даранглаган қадимий фиштар ётқизилган йўлакдан юриб, ташқи ҳовлидаги меҳмонхонага кирди ва салом берди:

— Ассалому алайкум.

— Ваалайкум ассалом.

Акбарали бой ўрнидан турмай алик олди. Тўлқин пухта ҳам ноилож жойидан қимирламай, қўлини узатиб, ҳол-аҳвол сўради. Юсуф овозини кўтармай хокисорроқ жавоб берди. Бой юқорида, Тўлқин пухта унинг сўл томонида ўтирарди. Ҳозир у Тўлқин пухтани ёнига ўтирмоқчи эди, бой ўнг тарафига ўтиришини кўрсатди.

— Яқинроқ ўтир-чи. Сени бир сўроқ қилай. Нима ишлар қилиб юрибсан? Молни кимдан олгандинг?

— Озил текстидан.

— У доим назоратда-ку? Молни шу ерда яширинча тиктириб, Туркияда ёки Хитойда ишлаб чиқарилган деган тамға қўяди.

— Билмай қолибман.

— Ким таништирган эди.

Юсуф индамади.

— Нега гапирмайсан.

— Ҳм.

— Айт. Ё бўлмаса, вшибалларни чақирайми? Биқинингта бир уришсинми? Шунда гапирасанми?

Акбарали бой бу гапни таҳдид билан гапирдими, Юсуф шошиб Тўлқин пухтага қаради.

Тўлқин пухта ноилож тан олди:

— Мен таништирганман. Ўзи оқ-қорани мустақил ажратишни ўрганар деган мақсадда...

Бой анграйиб қолди.

— Сен. Сен... Ҳайф сенга пухта ном.

— Бир қошиқ қонимдан ўтинг.

— Хом иш қилибсан. Юсуф ҳали блаатной. Масалани тагига етиб борадиган мавқега чиқмаган. Хаёлида ўйин-кулги. Сен уни ёниб турган оловга ташлабсан. Ҳайф сенга яна бир марта.

Орага сукунат чўкди. Тўлқин пухта нима қилишини билмай, дастурхон попутини ўйнар, Юсуф қизариб кетган, ожизлигидан уялиб, миқ этмасди.

Ходим кирди. Юсуфни олдига ярим коса қайноқ мастава кўйиб кетди. Юсуф ҳамон қимирламай ўтирарди. Тўлқин пухта косани кўлингта ол деб имлади. Юсуф имтиҳонга келган талабадек, ҳамон қовуша олмас, овқатни олиш-олмасликни билмасди.

Бой гап кўшди:

— Тез маставани ичиб ол-чи. Гап бор.

Юсуф қандоқ қилиб маставани кўлига олганини, қандоқ қилиб ичканини билмади. Бойнинг сўз бошлаганидан ўзига келди.

— Бўлар иш бўлибди. Озил шахсий самолётида Туркияга қочган. Энди ўзинг ва у билан ишлаган сенга ўхшаган бир нечта соддалар қамоқхона ҳаёти билан танишиб келасанлар. Кўп ўтирмайсан. Бироқ илож қанча. Ўтириш керак. Гурушпавой. Бир ўзинг бўлганингда бошқа гап эди. Мол-дунё топилади. Пул ҳам. Бироқ пешонага ёзганидан қочиб қутула олмас экансан!.. Шунақа гаплар.

Тўлқин пухта:

— Олиб қолишимизнинг йўли йўғ-а? — деб сўради.

— Йўқ. Сен яхшиси унинг руҳини кўтар. Шалвираб қолибди.

— Ҳа, лочинимиз.

— Қанақа лочин, юввош мусичадан ҳам хароб. Мен нариги уйга кириб чиқай, гаплашиб тур.

Ёлғиз қолишганда Тўлқин пухта сўради:

— Қизинг яхши юрибдими? Қўнғироқ қиялғтими?

— Яхши. Фақат мен гаплашмаяпман.

— Ундай қилма. Яхши кўрадики, қўнғироқ қилади. Ҳеч нима бўлмагандек, кўкрагингни кериб юр. Бой ҳам сенинг устингда бироз сиқилган. У сени ташлаб кўймайди. Бағрингни кенг қил. Уйдагилар, ён-атрофдагиларга хафақонлигинг ўтмасин. Дўстлар куйиб, душманлар кулмасин. Маъқулми?

— Яхши.

— Қани, ҳозирданоқ қовоғингни очиб ўтир. Қамоқни ҳам бир синов деб бил. Сенинг палагинг тоза, ажабмас, у ердан ҳам ўзгармай, феълинг бузилмай келсанг.

— Ҳаракат қиламан.

— Хўп бўлади де.

— Хўп бўлади.

— Бу бошқа гап. Энди, бошингни кўтар, қадингни ростла. Бой сал шамолга эгиладиган новдаларни ёқтирмайди.

— Яхши.

Бироздан сўнг бой кирганда, Юсуф тетик ва хушёр ўтирарди. У Тўлқин пухтага миннатдор боқди-да, дуога кўл очди.

Юсуф ўша ерга бориб келгач, у яна қоматини кериб, қанотини пирпиратаётган лочин қиёфасига кирган эди. Фақат у яралангани учун, аввалги шижоати барибир пасайганди.

Эрталаб Юсуф Лайлога қўнғироқ қилганда, Лайло ҳолаҳвол сўрашгач, ёшлигига бориб:

— Ўзи нима бўлди, Юсуф ака? Нега сизни тергашяпти? — деб сўраши Юсуфга малол келди-ю, суҳбатни:

— Хайр, — деган қисқа сўз билан узиб қўя қолди.

— Хайр, — Лайлонинг овози қалтираб чиқди.

Аммо унинг ҳақиқий изтироби кейин бошланди.

Суд Юсуфга уч йил қамоқ муддати тайинлаши олдиндан маълум бўлганди. Нуфузли адвокат саъй-ҳаракати, жаримани бекаму кўст тўланиши, судда унга жазо муддатининг энг ками кўлланишини англатарди.

Юсуф отасининг ғамгузор қадди, онасининг йиғидан қизарган кўзларига қарамасликка ҳаракат қилар. йўқса, бу ҳолга чидай олмай, у ҳам дод деб юбориши мумкин эди.

Ниҳоят суд қарорини эълон қилди. Юсуфга мўлжалдаги уч йиллик жазо муддати эълон қилинди.

Юсуфни ўзи ўтирган қафасдан конвой олиб чиқар экан, яқинига келиб қолган онаси уввос солиб йиғлади.

— Болам-м! — дея Юсуф томон талпинди онаси.

Умар ошпаз хотинини силтаб ташлади:

— Нега йиғлайсан, урушга кетяггими?! — Боши омон бўлса, келади бир куни.

— Ойи, дада, яхши ўтиринглар, — деди Юсуф уларга илтижоли қараб, боши эгик кетар экан.

Бунга жавобан отаси насиҳат қилди:

— Ўзингни эҳтиёт қил. Ҳеч ким билан гап талашма. Ишдан қочма. Бошинг тошдан бўлсин, илоҳим.

Дуога кўл очилди. Юсуфнинг акалари, беданавоз амакиси, кеннойилари, хола-аммалари келишганди. Улар ҳам омин қилишди.

Салтанатхон ҳамон йиғларди.

Беданавоз амаки кеннойи қошига келиб далда берди:

— У жойларни ёмон деб ўйламанг. Яхши одамлар ҳам кўп. Ўртоқлари билан баробар ишлаб, гаплашиб юради. Ҳиқиллайвериб, болани кўнглини чўктираверманг.

Юсуфни суд залидан пастга олиб тушишди. Сўнг бироз ўтиб махсус кабинали машинага ўтказиб олиб кетгунарлича ҳеч ким тарқамади.

Бу нохуш хабар Лайлоларникига ҳам етиб келди. Фам-андух қизидан кўра аёлига кўпроқ ўтирганини кўриб Қудрат ака ҳайрон бўлди, лекин бир сўз демади. Кечки овқатни ҳам сукутликда танаввул қилишди. Телевизор ҳам қўйилмади. Қудрат ака айлангани кўчага чиқиб кетиб, алламаҳалда келди. Хайрихон опа Адиба қизига кўнғироқ қилайми деб ўйлаб-ўйлаб, ҳаёт кўрган, турмуш зарбаларига бардош бера оладиган синглиси Сожидага телефон қилиб роса дардлашди. Лайло ўз уйига кириб, ҳали айрилиқнинг юкени ҳис қилмай гаранг алфозда, ойнадан ташқарига қараб ўтираркан, осмондаги юлдузларни томоша қилар, чуқур хаёлларга берилиб кетганди.

Лайло аввалига бир ҳафта Юсуфни эсламай, ортиқча куюнмай юрди. Отаси ва онаси унинг бу ҳолатидан ажабландилар. Улар аслида суюмли қизларидан бошқа ҳаракатни кутишган, руҳига бу ташвиш таъсир этиб, қизлари не аҳволга тушаркин, савдойи бўлиб қолмаса эди, деб ўйлардилар.

Аммо улар сезишмаганди. Лайло эрка, тантиқ қиз — ори кучлилик қилиб, дардини ичига ютиб юрарди. Бундай гўзал-

лар аслида мардлик, жўшқинликка қанчалик кучли қодир бўлсалар, бошига келган ташвиш ва надоматни ҳам шунчалик метинликда кечиради.

Зона камераси. Қора Зокир янги келганлар билан танишишини амалга ошириб, Юсуфни гапга солди.

— Хўш, йигит, исминг нима? Касби-коринг борми? Қайси шамоллар учирди, дегандек? Гапир, эшитамиз?

Ўтирганлардан бири гап қўшди:

— Тез, тез гапир. Йўқса жаҳлим ёмон.

Қора Зокир уни жеркиб берди:

— Қитмир. Баста. Биров сента сўз бердими? Сен, йигит, бўшашма?

Юсуф жавоб айтди:

— Эски шахарликман. Исмин Юсуф.

«Қитмир» лақабли бояги маҳбус яна гап қўшди:

— Юсуф шипачми?

Юсуф бошини силкиди.

— Эшитганман. Зўр-ку!

— Болаликдан номим шунақа.

Қора Зокир тасдиқ маъносида сўзлади:

— Уялма, бу ном ўлгунингча кетади.

— Нега уяларканман? Бўлганим шу. Бозорда дўконим бор.

Хужжатсиз мол сотганим учун ушлашди.

— Ўғри молми?

— Улгуржи фирмадан олгандим. Ярмига қоғоз бор, ярмига йўқ?

— «Адолатпеша», шарҳ бер?

«Адолатпеша» лақабли маҳбус гап қўшади:

— Контрабанда молни сотиш, бир юз ... модда, уч йилдан беш йилгача. Жарима ҳам тўланади.

Қора Зокир Юсуфдан кўзини узди.

— Сен билан тушунарли.

У энди Суннатиллага қаради.

— Нима қилиб хотинга пичоқ тиқиб юрибсан.

Суннатилла ерга қараб мингирлади:

— Охирги пайт кўп ичадиган бўлиб қолганман. Келсам хотиним дийдиёсини қилиб, жанжал чиқаради. Асабим бузилар, бақирардим. Болалар қўрқиб кўчага қочарди. Ўзимни зўрға босиб юрардим. Бу гал жаҳлимни жиловломай пичоқ тиқдим. Хотин шалоп йиқилди.

– Кейин-чи?

– Қўшнилари чакирдим. Улар тез ёрдам, милицияга хабар беришди.

– Ўлиб қолмадимми?

– Йўқ, пичоқни учи кирибди, холос. Бўйнимга осилиб йиғлади. Кечирим сўради?

– Сен-чи?

– Мен ҳам пушаймон бўлиб, роса йиғладим? Оёқларини ўқдим.

Қитмир гап қўшди:

– Хотинни оёғини ўпадимми? Аҳмоқ?

Қора Зокир уни жержиб берди:

– Ақлинг етмаган гапни гапирма? Амаки, сиз домла экансиз? Сизни чув туширишибдимми? Тухматга учрадингизми?

Қора Зокир энди катта ёшли амакига қаради.

Домла мулойим, лекин қалтираган овозда гап бошлади:

– Ҳечам бу иш мен билан бўлади деса ишонмасдим...

Домла сукутга чўмди.

Қитмир:

– Айтаверинг амаки, барибир қиладиган иш йўқ. Бир томони, ичингизни бўшатиб оласиз? — деди.

– Қайдам, эслаган сари асабим бузилади, юрак сиқилади.

Қора Зокир бир гап айтди:

– Маҳбуслик ҳам Аллоҳнинг синовларидан бири.

Домла энди астойдил гапира кетди:

– Ўттиз йилдан бери домлалик қиламан. Бўш қолдим, уйда той боқаман. Қазии соламан. Маҳаллада қазичи домла деган лақабим бор. Ҳеч бўлмаса болаларга физикадан репетиторлик қиламан. Институтга киришига тайёрлайман.

Қитмир қизиқиб сўради:

– Нима у репетиторлик?

– Болалар билан алоҳида шуғулланиб, қўшимча дарс бераман.

– Бу ҳалол меҳнат экан. Яхши.

– Шу пайтгача бировдан бир сўм олиб, баҳо қўймагандим.

Қора Зокир гап қўшди:

– Интернетта расмингиз у ҳолда қандай чиқиб кетди?

Домла йиғламоқдан бери бўлиб, ҳаяжонланиб гапирди:

– Битта талаба баҳосини олавермагач, ҳар хил нарсалар, хизматлар таклиф этди. Бир-икки танбех бериб ҳайдадим. Бир гал ўртоғи билан келганда, вариантлар сўради, тайёрла-

ниб келаман деди. То ўтирилиб папкадан вариант олгунимча, устимдан пул соча бошлабди, папкага ҳам пул келиб тушди, бошимни кўтарганимда ўртоғи видеога олаётганини сезмабман ҳам.

Қора Зокир аччиқланди:

— Қаллоблик бўлибди-да.

— Бир кунда Интернетга чиқиб кетибман. Қаллоблик ўз йўлига. Порахўр домла номини олдим.

— Ўзи домлага бериладиган маош каммасми?

— Сабрли одамга етиб ортади. Уйда товуклар бор. Тухум ўзимиздан чиқади. Лекин хотин доим нолийди. Яшашни билмайсиз деб койийди. Бўлганим шу.

— Ҳа, ҳалоолман денг. Бу яхши. Бизлар ҳам бундай одамларни хафа қилмаймиз. Доим ҳурматда бўласиз. «Адолатпеша», нима маслаҳат берасан.

«Адолатпеша» йўл кўрсатди:

— Ҳар бир домла тўғрисида, ижтимоий фикр асосида, сўров йиғилган бўлади. Талабалар шу пайтгача ёмон фикр билдирмаган бўлса, институт, маҳалла-кўй маълумотлари асосида қайта кўриб чиқишга берса бўлади.

— Инсон ҳар ерда инсонлигича қолади. Ҳақиқатни қарор тоштирамиз. Керак бўлса ўша икки тирмизакнинг адабини бериб, ўзиникини ўзига едиртираман, — деб Қора Зокир ўрнидан туриб кетди.

Домла йиғлаб юборди.

— Адолатсизлик ёмон нарса экан.

— Бекорга туҳмат балосидан ўзинг асра дейилмайди. Умумлаштириб айтсам, амаки, сиз емаган сомсага, улар майли, Юсуф ёб юрган сомсасига, Суннатилла бир марта еган сомсасига пул тўлаяпти. Йигит, ҳаёт шунақа, доим кайф-сафо, маишатдан иборат эмас. Энди бу синовларига ҳам чидайсизлар. Сизлар цемент заводидида ишлайсизлар. Амаки, гарчи ҳеч ким бўлмасам ҳам, Сиз учун енгилроқ иш сўраб кўраман. Таваккал.

ҚИЗ ХАЁЛИ ЎЗИДАМАС

Бир куни Қудрат ака балкондаги супачадан қўлига газета ушлаганча кўчага қараб ўтираркан, қизини чақирди.

— Лайло, кўзойнакни олиб чиқ.

Лайло қўлида қапгир билан паришон ҳолда чиқиб келди.

— Кўзойнак сўрадим? — деди Қудрат ака ҳайрон қолиб.

— Сенга нима бўлди?

— Ҳеч нима.

Лайло елкасини қисди.

Озгина вақт ўтиб Хайрихон опа иш тикиб, қизидан қайчидан сўрайди:

— Лайло, катта қайчи қани?

Лайло қўлида газета билан паришон ҳолда турарди.

— Газетани нима қиламан?

— Ўзингиз сўрамадингизми?

Хайрихон опа унга анграйиб қараб қолади.

Лайлонинг хаёли фаромуш бўлиб қолганди. Ҳамма нарса-ни олдини олишга ўрганган Тания опа Хайрихон опага Лайлонинг докторларга кўрсатиш кераклигини айтавериб, охири ўзи она-болани етаклаб неврология — эс-ҳушни кўрадиган психиатрларга олиб борди. Улар, бошига тушган ташвишлардан унинг эси оғиб қолиши мумкин, тезда бирор иш билан банд этиш, имкон топиб сайр-саёҳатларга олиб чиқишларини маслаҳат қилишди.

Шундай кунлардан бирида Хайрихон опа ва Қудрат ака куюниб суҳбатлашишди.

Хайрихон опа йиғлаб гапирарди:

— Олиб бормаган жойим қолмади. Қизингизни эс-ҳуши жойидамас. Ўлсин бу муҳаббат айрилиги шунчалик бўлса.

— Ташҳис ўша-ўшами?

— Сиқилиш, улар тилида депрессия оқибати. Аввалига тиббий муолажалар олди. Эскичаси ҳам қолмади. Қайта-қайта ўқитдим, куф-суфлар қилдирдим. Бироз енгил бўлди. Балки яна ўқитишим керақдир.

— Даволаш учун дўхтирлар нима дейишяпти.

— Дўхтирлар, миясини чалғитиб, тоғ-тошга, сайр-саёҳатларга олиб боринглар ёки бирор юмуш билан машғул қилинглар дейишди. Ўшанда бу дард балки эсидан чиқар дейишяпти.

— Тушунарли. Саёҳат бўлса, саёҳат. Тайёрлан хотин, эртага Самарқандни томоша қилиб келамиз. Саҳарлаб тезювар поезд бор. Тўрт соатга қолмай етиб оламиз. Шаҳарни асосий қисмини пиёда айланамиз. Роса мазза.

Эртаси соат ўнда улар Регистоннинг кошоналарини томоша қилаётган, Лайлонинг кошинкор мақбараю мадрасаларни кўриб кўзи қувнаётган эди. Чунки унинг ва онаси Хайрихон опанинг Самарқандга биринчи боришлари эди. Кечгача барча қизиқарли қадамжоларни кўришга зўрға ул-

гуришди ва тунда яна ўша тезюрар поездда Тошкентга қайтишди.

Қудрат ака Лайлодан таассуротларини сўраб ўтирмади, билъақс она-боланинг кўнгли кўтарилгани шундоқ ҳам равшан эди.

Орадан икки кун ўтгач Қудрат ака, Хайрихон опа ва Лайло қайдасан Сайрам дея йўлга тушишди. Ва бу саёҳат Лайлонинг тақдирини тамоман тескари томонга буриб юборди.

Кўшни давлатдаги нуфузли идоралардан бирида ишлайдиган Сидиқмат ака уларни кўриб қувонганидан дарҳол меҳмонларнинг оёғи тагида қўй сўйди. Бирпасда ҳашаматли уйдаги катта столи ноз-неъматлар билан тўлдириб ташлади. Бешбармоқ, қазӣ, дудланган товۇқ ва балиқдан пиширилган таомлардан Лайло бироз тотингандек бўлди-ю, яна ўзи билан ўзи овора бўлиб ўтираверди.

Сидиқмат аканинг хотини Ойгул билан Хайрихон опа бирпасда чиқишиб кетишди.

Қудрат акалар икки-уч кун қолиб кетишди. Сидиқмат акани аёли Ойгулга Хайрихон опа ўзи олиб борган юмшоқ материалдан дарров халат тикиб берди. Эртаси меҳмондорчиликка келган Ойгул опани яқинларими, Сидиқмат акани сингисими Хайрихон опага ёшишиб қолишди, баъзи бир нарсаларга буюртмалар беришди. Хайрихон опа тикиб қўйса, Тошкентга одам юбориб, келтиришларини айтишди. Манзил, телефонларни ёзиб оlishди.

Сидиқмат аканинг икки фарзанди бўлиб, бири Нодир бўлса, иккинчиси Олтинсоч ундан беш ёш катта, Тошкентда институтни битирган. Фақат Олтинсоч бир йил ҳам турмуш қилмай яқинда уйга қайтиб келган, сал димоғдор, худбинроқ, барча унга эътибор беришини болалигидан қонига сингдирган қиз. Ҳозир укасини Лайло атрофида гирдикапалак бўлиши унга ёқмаяпти.

Айниқса Сидиқмат аканинг ўн саккизга кирган ўғли Нодир Лайлога ўзгача қизиқиш ва иштиёқ билан термулар, атрофида гирдикапалак бўлар ва:

— Сиз ҳам инсон фарзандими опача, фаришта эмасмисиз? — дея қулоқларига лабини теккизгудек дам-бадам шивирларди.

Аммо унинг опаси Олтинсоч негадир меҳмонларни ёқтирмагандек қовоқ солиб ўтирар, онаси бирор нарса деса ҳам терс жавоб қайтарарди.

— Эртага дачада дам оламиз, — деди Сидиқмат ака меҳмонларнинг келганига уч кун бўлганда. — Бир маза қилиб балиқ овлайлик.

Эртаси куни тонг саҳарданок меҳмонлару мезбонлар Сидиқмат аканинг Жип машинасига минишиб дачага йўл олишди. Дача Сайрамдан чиқишдаги хушманзара тоғли жойда жойлашганди. Айниқса, шарқираб оқаётган дарё табиатнинг ҳуснига ҳусн қўшаётганди. Дарёга тушиш учун дачанинг темир тўсиқли деворлари томондаги эшиги очилса кифоя экан.

Қармоқларни кетма-кет сувга отаркан, Нодир энг сўнггисини Лайлога тутқазди. Лайло ўтирган жой нисбатан балоңроқ бўлиб, бу ердан маза қилиб ён-атрофни томоша қилиш мумкин эди. Дарё жуда сокин оқар, қирғоқда ўсган мажнунтоллар гўё кокилини сувда чайётган гўзал қиз каби тароватли эди. Ён-атроф кўм-кўк майсалар билан қопланган, ўт-ўланларнинг димоқни қитиқлайдиган ёқимли ҳиди дилга аллақандай тотли туйғуларни соларди.

Лайло умрида бундай гўзал манзараларни кўрмаганлиги учунми, гўё маст одамдек узоқ-узоқларга термулиб ўтирар, қўлидаги қармоғи аллақачон эсидан ҳам чиқиб кетганди. Нодир Лайлога ўзи шу йили битирган сайёҳлик лицейи тўғрисида гапириб бераркан, барибир мен ҳам адам танлаган касбни танлайман, милицияга ўқишга кираман, деди. Лайло уни эшитмасди, шунчаки йигитчанинг гапини маъқуллагандек бош силкиб турарди, холос.

Дачанинг ёнидаги қуюқ дарахтзор ичида Сидиқмат ака билан Қудрат ака йиғма стулларга ўтирганча мириқиб суҳбат қуришаётганди. Сал наридаги шолча солинган ерда Ойгул опа, Хайрихон опа ва тор жинси шимини тиззасигача қайириб олган Олтинсоч ўтиришарди.

— Тошкентдаги милиция академиясига ўқишга кирганимдан бошим кўкка етиб, ижара уйга келсам бека бугун уйни бўшатишим кераклигини, қизи Россиядан келаётганлигини айтди, — деди Сидиқмат ака ёшлик дамларини эсга олиб. — Нима қилишимни билмай барча танишларимга бирма-бир қўнғироқ қилиб чиқдим. Аммо ҳаммасидан бир хил жавобни эшитдим: иложим йўқ.

— Соат тунги ўн бирларда бир қўлимда кўрпа-тўшак, иккинчисида жомадон кўтарганча бекатда турсам, бир эскигина Жигули ёнимга келиб тўхтади.

— Қаерга борасан? — деди шофёр энгашиб деразадан қараркан.

- Билмадим? — дедим гарангсиб.
- Борадиган жойинг йўқми?
- Шунақа.
- Эски шаҳарда болохонада бўлса ҳам тураверасанми?
- Жон дейман
- Ҳтир бўлмаса.

Мен орқа ўриндиққа нарсаларимни жойладиму, ўзим шофёрнинг ёнига ўтириб олдим.

— Исминг нима? — деди шофёр менга қараб.

— Сидиқмат.

— Бақувват исм экан.

— Амаки, лекин ҳозир пулим йўқ, — дедим фалон пул бўлади, деб қолса нима қиламан деган кўрқувда.

— Пулни қўя тур, қаерликсан?

— Сайрамданман.

— Жаннат жойлардан экансан...

Шундан сўнг сизларнинг уйингизда то ўқишни тутатгунча яшадим. Отанг Жавод ака беш йил давомида мендан бир сўм ҳам олмади. Болохона эса Эски шаҳардаги энг чиройли уйлардан бири эди. Бу уйнинг оила аъзолари мен учун жуда қадрли бўлиб қолганди. Айтганча, ака-укаларинг яхши юришибдими? — деди Сидиқмат ака Қудрат акага.

— Фақат укам Ҳикмат ҳаёт, акам ўтиб кетдилар.

— Эҳ, аттанг! Иш билан бўлиб, йигирма йилдан буён сизлардан хабар ололмабман-а. Ўтганларни оллоҳ раҳматига олган бўлсин.

— Илоҳи омин!

— Ҳозир ўша уйларингда ким яшаяпти?

— Акамнинг ўғиллари.

— Болохона турибдими?

— Ҳа.

— Тошкентга борсам бир зиёрат қилишим бор. Имтиҳонларга тайёргарлик, бадий китоблар ўқиш шу сокин жойда кечган. Овқатланишга кўпинча аданг ёки ойинг чақириб кетарди. Аканг билан уканг эса овқатга чақиритишни унчалик исташмасди. Менга ўхшаган текинтомоқни ўша вақтларда ҳам унча-мунча одам уйдан жой бериб, яна ёнидан боқмасди ҳам-да. Чунки адам қазо қилганлиги боис уйдан желадиган ёрдам тамоман узилганди. Кечки пайт вагондан юк ташишга эса кучим етмас ва унчалик хоҳламасдим ҳам. Кийимларимга бирор доғ тегса ўзимни ноқулай сезардим.

— Ҳа, эсимда. Қўшнилари сизни, намуноча пўрим бўлиб юрмасе бу қозоқ, деб ғийбат қилишарди.

— Қизиқ, ўзбек бўлсам ҳам қўшнилариинг қозоқ дейишарди-я...

Сидиқмат ака ҳангома қилиб турган шу чоқда Нодир Лайлонинг бирор сўз демай қотиб туришидан зерикди. Ва ўз балиқ овлашга жон-жаҳди билан киришиб кетди. Дадаси билан Қудрат ака ҳам дарё бўйига келишганда Нодир беш-олтита балиқ тутишга улгурганди.

— Мана сизларга ҳам қармоқ тайёр, — деди у дарёга ташлаб қўйган иккита ортиқча қармоқни кўрсатиб. — Би-урииниб кўринглар-чи, мендек тутат олармикинсизлар?

— Сен биздан кўра кўпроқ Лайло опангни қизиқтир. Са-кўнган ёзилсин, — деди Қудрат ака.

— Эй, опачам худди кўғирчоқдек қимирламай ўтиришдан бошқасига ярамас экан.

Қудрат ака дўстига қизи чеккан изтиробларни гапириб берганди.

Шу пайт Лайлонинг қармоғи қаттиқ силкиниб қолди. нима бўлганлигини англаб улгургунча пастга қараб мунка кета бошлади. Буни кўриб Нодир югуриб қизнинг ёнига бо-ди-да, тирсагидан ушлаб ўзига тортди. Лайло мувозанати йўқотиб дарёга йиқилишига бир баҳя қолганда маҳкам Ё-дирга чирмашиб олди. Нодир бир қўли билан Лайло қўй-юборган қармоқни ушлаб олди-да, иккинчи қўли билан қиз-нинг белидан маҳкам кучди.

Қармоқ энди қаттикроқ силкини бошлади. Нодир қизни қўй-юбориб, иккала қўли билан қармоққа маҳкам ёпишиб, сими-бир тоританди нақд уч кило келадиган лаққа балиқ тўп эт-қирғоққа тушди. Буни кўриб Лайло чапак чалиб юборди:

— Ур-эй! Мен балиқ тутдим.

Нодир қизнинг жилмайишига маҳдиё бўлиб, ундан кўзи ололмай қолди.

— Лайло, сен шу ерда қол, — деди Ойгул опа қизга ме-билан тикилиб. — Нодир билан маза қилиб балиқ тутиб ю-сан.

Хайрихон опа ҳам қизининг ғамгусорлиги ариётганли-дан ўзида йўқ шод эди.

— Нодир, Лайлони сенга ишониб тошшириб кетайми? деди йиғитчага жилмайиб.

Нодирнинг юзи қизариб кетди ва ер остидан Лайлога қар-

ди. Қиз унга парво қилмас, лаққа балиқни типирчилашига боқиб, ҳамон шодланарди.

Нодир боя қизни қучганда сезган ҳароратни яна бағрида ҳис этгиси келди. Чунки унинг қалбида Лайлога нисбатан тушуниксиз ҳиссиётлар туғён ураётганди. Шунгами, биринчи кунданок Лайло опасининг ҳуснига мубтало, гап-сўзларига маҳтал, оғзидан бир топшириқ чиқмай бажаришга тайёр юрарди. Бояги ҳолат баъзи ҳисларини янада туғён уришига йўл очди. Бир зумлик яқинликдан ҳамон йигитнинг юраги гурс-гурс тепар, елкасида қизнинг қайноқ билаклари ҳамон осилиб тургандек эди. Шу бир лаҳзалик яқинликда Нодир қизнинг сочларидан таралаётган муаттар хидни димоғида асраб қолганди. Ҳозир у шу ифорни қайта туйиш, қизни янада қаттикроқ бағрига босиш учун ҳар нарсага тайёрдек эди. У бу манзарани қайта-қайта кўз ўнгига келтираркан, қайтадан опачасининг сочлариданми келаётган ислар димоқларини қитиқлади, ўзи ҳам қизнинг белидан тортишга борди. Шунда кўкрагига тиралган таранг нарса дириллаб кетганини билди. Бир зумлик бу яқинликдан бутун вужуди ҳалигача қизир, мияси гувилларди. У опасини севиб қолган, севишига эса ҳозиргина янада чуқурроқ иқрор бўлди.

— Нодир, қани, балиқларни кўрсат-чи? — деди шу пайт Сидиқмат ака унинг хаёлларини тумандек тарқатиб. — Энди қовуришни бошласак ҳам бўлар.

Ҳаял ўтмай ҳовлидан лаққа балиқнинг жазиллаб қовури-лаётгани эшитилди.

Сидиқмат ака билан Қудрат ака оз-оздан коньяк ичишиб, иштаҳа билан балиқ ейишар, аёллар эса оз-оздан тотиниб, асосан ҳар хил шарбатлардан ичиб ўтиришарди.

Нодир йигитликнинг энг қайноқ палласида бўлганлиги учунми, кўнгли романтикага жуда мойил эди. У жилмайганча Лайлонинг ёнига келди-да:

- Бронденшафт қилиб шарбат ичайлик, — деди.
- У қанақа бўлади? — ҳайрон бўлди қиз.
- Ҳозир кўрасиз.

Нодир шундай деб Лайлонинг бир қўлига кичик балиқ бўлаги, иккинчи қўлига эса апельсин шарбати тутди-ю, қўлини унинг тирсақлари орасидан ўтказиб шарбат тўла қадахни лабига теккизди.

- Энди бир вақтда ичамиз, — деди.

Лайло Нодир билан бир вақтда шарбат ичиб бўлиб нафас

ростлаганда Нодир эпчиллик билан унинг лабларидан ўпиб олди.

Бу ҳолни кўриб барча баб-баравар кулиб юборди.

— Бронденшафтинг шуми? — деди бундай бўлишини кутмаган Лайло аччиқланиб.

Нодир ўзини оқлаш учун ойисига қаради:

— Ойи, шарти шунақа-ку, тўғрими?! Мен Лайло опачам билса керак деб ўйлагандим.

— Опачангни бундай хижолат қилма-да, ўғлим, — деди Ойгул опа Нодирни беозор қойиб.

Хайрихон опага эркатой бу йигитчанинг қилиқлари галати туюлса-да, меҳмонлик иззати туфайли бир нима дейишга ийманди.

ЛАЙЛОНИНГ БОЙФРЕНДИ

Эртаси куни меҳмонлар йўлга тушадиган бўлишди. Хайрлашув маросими жуда чўзилиб кетди.

Лайло билан Хайрихон опа нарсаларини йиғиб, сумкаларга жойлаётганда, Ойгул опа аста Хайрихон опанинг ёнига келди.

— Юринг, бир маслаҳатингиз зарур бўлиб қолди, — деди уни нариги уйга чақириб.

Улар чиқиб кетар-кетмас остонада Нодир пайдо бўлди. Лайло ёлғондакам қовоғини уюб олди.

— Опа, кетаяписизми? — деди Нодир оҳиста.

— Кечаги қилиғингдан кейин қандай қилиб кўзимга кўри-няпсан, ҳайронман, — деди Лайло унинг саволига жавоб бермай.

— Мени кечиринг. Энди қайтарилмайди.

— Ҳамманинг ёнида мени уялгирдинг.

— Яна бир бор кечирим сўрайман.

Нодир йиғламоқдан бери бўлиб гапирарди. Лайлонинг унга раҳми келди.

— Нимага кирдинг, хайрлашганими? — деди бироз юмшоқлик билан.

— Ҳа, лекин...

— Ҳа, нимади?

— Илтимос, эрга тегманг.

— Нима?! — Лайлонинг чиройли кўзлари ҳайратдан катта-катта бўлиб кетди. — Эрга тегманг?! Бу нима деганинг?

— Сизни яхши кўриб қолдим.

Лайло бир дам нима дейишни билмай ўнғайсизланди. У Нодирнинг ўзига ошиқ бўлиб қолганлигини алақачон сезган, аммо буни унинг ёшидаги йигитчалар учун шунчаки бир ҳавас бўлса керак деб ўйлаганди. Ҳозир эса...

— Нодир, мен сендан каттаман, шуни биласанми?! — деди ўзини атай катталардек тутиб.

— Ҳа.

— Шундоқ экан, бу гапни иккинчи марта гапирма! Сен яхши боласан.

— Мен бола эмасман, — бирдан жаҳди чиқди Нодирнинг.

— Хўп яхши, сен катта йигитсан, — деди Лайло унга жилмайиб.

Нодир индамади.

— Энди кийинмоқчиман, — деди Лайло ортига ўтрилиб.
— Ё яна бирор гапинг борми?

— Мен сизга доим суянчиқ бўлсам дегандим...

— Сен менга ўз укамдексан. Демак, суянчигимсан, шундайми?

— Йўқ! Мен сизга ука бўлолмайман! Мен сизни бошқача кўраман.

— Тушунарли, менинг укам бўлгинг келмаяпти, тўғрими?

— Ҳа.

Лайло қаршисида турган болакайни эрмаклай бошлади:

— У ҳолда менга ким бўлгинг келаяпти?

— Бойфренд!

— Бу нима деганинг?! Йигитим бўлмоқчимисан?! — деб, қаҳ-қаҳ отиб кулиб юборди Лайло.

— Ҳа, сизнинг севган йигитингиз бўлсам дегандим.

— Нодир менинг йигитим. Жуда қизиқ ва қулғили, — деди Лайло табассумидан ёшланган кўзларини бармоқлари билан артиб. — Аммо менинг қалбим банд.

Нодир Лайлонинг қўлидан маҳкам ушлаб олди. Лайло беихтиёр ўзини орқага ташлади.

— Кулаверинг, — деди Нодир секин, аммо қатъий овозда.
— Мана кўрасиз, барибир меники бўласиз.

Лайло бир зум ўйланиб турди.

— Ундай бўлса шартим бор, — деди сўнг Нодирга тикилиб.

— Майли, истаган шартингизни айтинг, бажараман

— Хаёлингизни бузмай аввал ўқишга кирасан. Ўшандан кейин бу ҳақда гаплашамиз. Майлими?

Нодир севиноб кетганидан ёш боладек ирғишлади.

- Майли, фақат ваъдани бузиш йўқ,
- Яхши.
- Унда қўлингизни беринг.

Лайло беихтиёр қўлини унга узатди. Нодир қизнинг қўларини кафтига олиб маҳкам сиқди. Лайло панжалари увишганлигини ҳис қилса-да, шу йигитчанинг кўнгли ўксимасин, деб қўлини тортиб олмас, Нодир эса унга мафтункор боқарди. Шу пайт уйга Олтинсоч кириб қолди-ю, уларнинг қўл ушлашиб турганлигини кўриб, бироз ғаш келди.

— Нодир, опачангнинг қўлини қўйиб юбор, яна овғриб қолмасин, — деди пичинг қилиб.

Лайло шошилиб қўлини тортиб олди. Нодирнинг эса жаҳли чиқди.

— Биров сизни чақирдимиз? — деди опасига норози қараб.

— Бу ер ўзимнинг уйим. Хохлаган пайтимда киришга ҳаққим бор, тўғрими, Лайло?

— Тўғри, мен ойимнинг ёнига борай, — Лайло шундай деб, ташқарига чиқди.

— Нима бало, уни яхши кўриб қолдингми? — деди Олтинсоч энсасини қотириб.

— Опа, сиз аралашманг. Сизнинг лексиконингизда севиш деган тушунчага ўрин ажратилмаган. Демак-ки, яхши кўриш нималигини тушунмайсиз.

— Вой-ей, муштдек бошингиз билан сиз тушунадиган бўлиб қолдингизми ҳали?! — тепа сочи тикка бўлди Олтинсочнинг.

Сидиқмат ака меҳмонларни кузатар экан, уларнинг миннатдорчилиги, раҳматларидан ийиб кетмади, фақат хаёлига Қудратнинг отаси Жавод амаки ва ундан кўрган яхшиликлар келди. Бу яхшиликлар чегараю ҳудуд билмай, уларни боғлаб туришга кифоя қилар эди.

Тошкентга қайтишгач, Қудрат ака бундан буён Лайлони фикри-зикрини банд қилиш чорасини белгилаб, уни қошига чақирди. Унинг назарида қизи энди анча ўзгарган, кўзларида нур пайдо бўлганди.

— Сен, шу йил, албатта, институтга кирман, деб ваъда бергандинг, эсингдами? — деди Қудрат ака гапни узоқдан бошлаб.

— Ёдимдан кўтарилай дебди, — дея Лайло ерга қаради.

— Ундоқ бўлмасин. Бугундан ўқишга кириш учун тайёргарликни бошла.

— Хўп, адажон.

— Бу бошқа гап. — Қудрат ака шундай деб, бошқа хонага ўтиб кетди.

Уларнинг суҳбатини эшитиб қолган Хайрихон опа эрининг гапини маъқуллади:

— Аданг тўғри айтяпти.

Орадан бир неча ой ўтгач, Лайло ўқишга кирди.

— Ойи, мен кетяпман, дуо қилинглар, — дерди у ҳар куни эрта тонгда ўқишга кета туриб.

Ота-онаси унинг ортидан дуо қилиб қоларкан, қизимиз, ҳарқалай, дардини бироз унутди дея қувонишди.

— Бугун Нодир телефон қилди. — деди бир куни Хайрихон опа Лайло уйга қайтгач. — Сени ўқишга кирганингни эшитиб, роса қувонди. Табригимни етказинг деди. Ўзи ҳам ҳарбийлар мактабига ўқишга кирибди.

— Яхши бўлибди.

— У сени яхши кўрадимиз, нима бало?! — сўради Хайрихон опа тагдор қилиб. — Сен ҳақингда жуда бошқача меҳр билан гапирди.

— Опачаси сифатида яхши кўрса керак-да...

— Менимча, ундай эмасов, — жилмайди Хайрихон опа.

— Эй, ойи, кўйсангиз-чи...

Лайло кўзга яқин қиз бўлганлиги учунми, институтда ҳам унинг ошиқлари кўп эди. Шулардан бири курсдоши Қобил уни деб жонини беришга ҳам тайёр эди. Бир куни Қобил, эртага уйингга совчи юбораман деди-ю, қизнинг жавобини ҳам кутмай, машинасини елдириб кетди.

Лайло уйига келасолиб бу янгиликни онасига айтди. Хайрихон опа ўйланиб қолди.

— Лайло, курсдошингдан совчи келарканми? — сўради Қудрат ака эртаси куни. — Яхши йингитми, ишқилиб?

— Илтимос, ада, қизимиз унаштирилган денг.

Қизининг бу гапидан Хайрихон опанинг бирдан жаҳли чиқди:

— Хўп, шундоқ қилдик ҳам дейлик, у йингит ким? деса-чи, қамокда ўтирибди, бир ўғривачча деймизми? Кейин нима бўлади? Курсдошларинг мазах қилмайдими?

— Чидайман!

— Сен-ку, чидайсан! Биз-чи?! Биз нима деймиз?! Аданг билан мени ўйлайсанми ҳеч?! Гап тамом. Энди Юсуфни эсингдан чиқар.

— Чиқара олмайман!

— Она қизим, ақдингни йиг, — дея насиҳат қилишга ўтди Хайрихон опа. — Сенга ота-онанг ёмонликни раво кўрармиди? Бўпти, ҳеч бўлмаса, бу дардингни ҳеч кимга айтма, ичингга ютгин.

— Майли, сир бўлиб қолади, буни ҳеч кимга айтмайман, ойи.

— Совчиларга келсак, уларни кутиш, кузатиб қўйиш бизнинг ишимиз. Агар йўқ десак, сени биров мажбурлаб, қўлингдан судраб кетолмайди, тўғрими?

— Ўзингиз биласиз...

Бу орада Нодир Лайлога ҳар куни телефон қиладиган одат чиқарди.

— Нега ҳадеб телефон қилаверасан, Нодир? — дерди бундан жаҳли чиққан Лайло йигитчани уришиб.

— Чунки сизни яхши кўраман!

— Ўқинингни ўйласанг-чи, болакай.

— Яна мазах қилаяпсизми, майли чидайман...

Лайлога унинг қилиқлари ёш боланинг хархашасидек туюлар, баъзан бундан тутақиб кетарди.

— Ойи, анави сайрамлигингизга айтинг, ҳадеб менга телефон қилавермасин, — деди бир куни Лайло онасига шикоят қилиб.

Йигитчанинг шайдолигини ўткинчи бир ҳавас бўлса керак, деб юрган Хайрихон опа билан Қудрат ака қизининг бу гапидан сўнг ўйланиб қолишди. Ахир Нодир Сидиқмат аканинг кўзга суртган яккаю ягона ўғли. Унинг Лайлога ошиқлигини эшитса, ранжиб қолмасмикан? Ахир Нодир қизларидан кичкина.

— Рост, Нодирга тайинла, ўқинини ўқисин. Лайлога кўнгироқ қилишни камайтирсин! — деди Қудрат ака хотинига тайинлаб.

— Қандай айтаман?! Буни қизингиз талаб қилса, унчалик кўнглига тегмайди. Биз айтсак, ранжиб қолмасмикин?..

— Яхши, унда, Лайло, сен ўзинг унга: икки ҳафтада бир марта кўнгироқ қилсанг, сен билан гаплашаман, бўлмаса, йўқ, деб шарт қўясан.

Лайло худди дадаси айтганидек йўл тутди. Нодирнинг бу шартга кўнишдан бошқа чораси йўқ эди. Чунки ундаги ҳистуфёнлар ҳали янги ва йигитча биринчи муҳаббат деб аталувчи шаробдан маст бўлиб қолганди. Шу боис у қизга сўзсиз

штоат этар, унинг учун ҳар нарсага тайёрдек эди гўё. Лайло эса бу эрқароқ, укасининг мубталолиги тез ўтиб кетишини истарди. Назарида, қалбидан чуқур жой олган Юсуфни асло унута олмайдигандек эди.

Аммо мана энди Нодирнинг тинимсиз кўнғироқларидан бияштики, йиғитча уни осонликча унутиб юборадиганлар хилдан эмас...

ҲАЁТ БИЛАН ҲИНАШМА

Юсуф қамоқда юрганида, вилати туш кўрди. Тушида Лайло оппоқ келинлик либосини бағрига босганча Юсуфга кияйми, дегандек термилиб турган эмиш. Йиғит уйқудан уйғонгач, ўзича тушига таъбир излай бошлади. Унинг назарида, Лайло бошқа бировга кўнғил қўйгандек эди. Кўрган тушидан Юсуфнинг кун бўйи кайфияти бузилиб юрди. Шеригига бу ҳақда айтгани: «Қиздан воз кеч-да, қутул», деди. Аммо Юсуфнинг қиздан воз кечгиси келмас, Лайлони қалбининг тўрида ҳамон авайлаб-асрарди.

Юсуфнинг камерадони домла уни гапга солди:

— Юсуф, сенга ҳафтада озиқ-овқат келади. Вақтида хабар олиб туришса, нимага забунсан?

— Зонага ўргана олмаяпман.

— Шайтонга ҳай бер. Бошга тушгани кўз кўради.

— Туш кўрдим. Лайло фата тақиб, оқ кўйлак киймоқчи.

— Ростданми?

Домла ачиниб Юсуфга қаради.

Шу пайт қитмир гап қўшди:

— У қизни бахридан ўт. Ёки у сени ташлаб кетиб, қалбингни пора қилганда, аламингдан минг афсус чекасан-у, кеч бўлади.

Қора Зокир ўз фикри билан Юсуфнинг қарорини тезлаштирди:

— Тўғри. Махбуслар ҳатто фуқаролик ҳуқуқидан маҳрум қилинади. Жиноятчидан яхши кўрган қизи тугул хотини юз ўгирса, ҳеч ким айб қилмайди.

Юсуф бошини эгди.

Қитмир уни тезлатди:

— Ана, телефонни Қора Зокир ташкил этиб берар ё хат ёзасанми?

Юсуф бошини чайқади:

— Хат ёзсам бўлмас, зонадан хат борса, кўни-кўшнилари билиб қолса, маломат, гап-сўзга қолишади.

Қора Зокир кулди:

— Дуруст. Калланг пўла эмас экан.

Бир зум сукунат чўмди. Домла Юсуфни астойдил кузатиб турарди.

— Телефон борми? — деди Юсуф.

Қора Зокир телефонини узатди.

Домла уни қайтармоқчи бўлди:

— Ҳой бола, ўйлаб иш қил. Айтилган гап — отилган ўқ. Ҳаёт билан ўйнашма?

— Бир йилча бўлди, ҳали овозини эшитмадим. Уйдагилар салом етказишади. Балки алдаб юришгандир.

— Гумон, шубҳа раҳмонни ишимас. Ақлингни йиғ.

Қитмир домлани жеркиб ташлади:

— Қўйинг, домлалик қилманг! Сиқилиб юргандан кўра тилини ёзса дили очилади. Кўнгли равшан бўлади. Гапир, ичинг-гда қолиб кетмасин.

Юсуф ўйлай-ўйлай, Лайлодан воз кечиш керак, деган хулосага келди.

Қиз Юсуфнинг кўнгироқ қилишини кутмаган эканми, дастлаб уни танимади.

— Кимсиз? — деди ҳайрон бўлиб.

— Мен, Юсуфман.

— Вой, Юсуф ака, қаердасиз?

— Лайло, мени кутма. Йўлинг очик, эрга тегиб кетавер.

— Юсуф ака, бу нима деганингиз?! Шунча вақтдан буён ёнингизга боролмаганим учун кесатяпсизми ё? Ўқишга тайёрлангандим, шунга... Айтмоқчи, институтга кирдим.

— Табриклайман, сен учун хурсандман.

— Юсуф ака, бир зум ҳам сизни ўйламай яшаганим йўқ.

— Мен бунга арзимаيمان. Сенинг гулдек умрингни ўзимнинг бедаво касалим билан заҳарламоқчи эмасман. Шунинг учун мени унут. Хайр...

— Нима? Қанақа бедаво касал, Юсуф ака?!

Юсуф шартта телефонни қўйиб қўйди. Лайло уввос тортиб йиғлаб юборди. Ичкари уйдан Хайрихон опа югуриб чиқди.

— Нима гап, Лайло? Нега йиғлаяпсан?! — деди ҳовлиқиб.

— Юсуф акам бедаво касалга чалиндим деяпти.

— Вой, шўрим!..

У ёқда домла аччиқланди:

— Ёларон сўзлаб, гуноҳга ботдинг, баттол.

Қитмир ҳингиллади:

— Синов учун гоҳида макр, ҳийла ишлатса бўлади.

Лайло институтга киргандан бери уйларига совчилар келиши ортганди. Совчиларнинг табақаланиши ҳам ўзгарган, авваллари ишчи, хунарманд, майда савдогарлардан совчилар келаётган бўлса, энди ўқиган оилалар вакиллари ҳам кўшилганди...

Хайрихон опа балконга стол тузаркан, сўради:

— Адаси, бизнесмен совчилари жавоб беринглар деб кўйишмаяпти. Нима қиламиз?

— Қайси, анави курсдоши Қобилнинг оиласими?

— Ҳа. Жуда бой эмиш?

— Рост. Бой. Мен Ҳикматга айтгандим, суриштириб келди. Домбрабодда уларга етадиган йўқмиш.

— Бўлмаса...

— Бир ёқда Юсуфни кутайлик десам, у бедаво касалга йўлиқибди. Олдин қамалган тамғаси бор болага қаңдоқ қилиб қизимни бераман, деб бошим қотиб ётувди, энди касалманд бўлса, қизимдан умидини узсин.

— Ўшани айтаман-да.

Қудрат ака бошини қашиди:

— Шошган қиз эрга ёлчимайди. Қизимизни биринчи курсини битказгунча узатмаймиз, деб жавоб бера қол. Янги йил келаяпти. Эсон-омон кутиб олайлик.

Ниҳоят, сокин куз ўз ўрнини қаҳратон қишга бўшатиб берди. Декабрь кириши билан кўчалар байрамона безатила бошлаганди. Арчаларда ёнган милт-милт чироқлар шодиёна кунларга жуда оз фурсат қолганлигини билдирарди гўё...

КАТТАЛАР ҲАЛ ҚИЛИШСИН

Янги йил байрами кuni Лайло ҳафсала билан дастурхон тузашга киришди. Ўзи яхши кўрадиган энг зўр тортлардан пиширди.

— Ўҳ-ҳў, меҳмон келадими дейман, қизим? — деди Қудрат ака дастурхондаги хилма-хил пишириқларни кўриб.

— Ўзимиз учун тиришдим, ада...

Кечки соат тўққизларда бор-йўғи уч кишидан иборат оила аъзолари дастурхон атрофига жам бўлишганди ҳамки, телефон жиринглаб қолди. Хайрихон опа югуриб бориб гўшакни олди-ю, хурсандлигидан юзлари гул-гул яшнаб кетди. Қўнироқ қилган сайрамлик Ойгул опа экан, Хайрихон опа Ойгул опа билан анча вақт ҳол-аҳвол сўрашишди.

— Ҳаммалари сизларга салом айтишаяпти, — деди сўнг гўшакни қўли билан ёпиб.

— Сен ҳам биздан салом де, — деди Қудрат ака.

Сўнг Хайрихон опа анча пайт сукут сақлаб, Ойгул опанинг гапларини эшитиб турди-да:

— Яхши, кутамиз, — дея гўшакни қўйиб қўйди.

— Нима гап, ойи, тинчликми? — деди Лайло хайрон бўлиб.

— Индинга совчилар келаркан.

— Вой, яна совчиларми? Кимдан экан, ойи?

Қудрат ака кимданигини дарров фаҳмлаганди. Шу боис хотинидан сўраб ўтирмади.

— А, ойи? — деди Лайло қисталанг қилиб.

— Бойфрендиндан, — деб кесатди Хайрихон опа.

Ҳаммалари баб-баравар кулиб юборишди.

Соат ўн иккига яқин ҳаммалари тилак билдириб, Янги йилни кутишаркан, Лайло Юсуф аста-секин калбидан узоқлашаётганини, унинг ўрнини нозик дидди, эркатой Нодир эгалаётганини хис этди.

«Наҳот ўзимдан икки ёш кичик йиғитчага боғланиб қолган бўлсам?» — дерди у ўзига-ўзи хайрон бўлиб. Ёш бўлишига қарамай, Нодирнинг ўктамлиги, дилкаш ва фаросатлилиги унга жуда-жуда ёқаётганди.

Сидиқмат ака Плеханов олийгоҳида ўқийдиган қизи Олтинсочнинг қистови билан Тошкентдан уч хонали уй олиб қўйганига анча бўлганди. Сайрамдан тўғри шу уйга келишаркан, вақтида жой қилиб қўйишганига, ҳар гал Тошкентга келганларида амин бўлишарди.

Эр-хотин икковлари ювиниб-тараниб, Қудрат аканикига йўл олишар экан, Олтинсочнинг ҳамон ялпайиб ўтирганини кўриб, хайрон бўлишди.

— Сен бормайсанми, қизим? — деди Ойгул опанинг бироз жаҳли чиқиб.

— Йўқ, мен уйда қоламан.

Ойгул опа энди уни уришишга оғиз жуфтлаганди ҳамки, Сидиқмат ака аста хотинининг қўлидан тутди:

— Майли, уйда қолаверсин. У ёққа боргани билан ҳеч кимга қўшилалмай, зерикади.

Ҳаял ўтмай, Қудрат аканинг уйидаги катта стол атрофи қадрдонлар билан жамулжам бўлди. Узундан-узоқ ҳол-аҳвол сўрашишди. У ёқ-бу ёқдан гаплашишди. Дастурхонга турли таомлар тортишди.

Меҳмонлар келиши муносабати билан Хайрихон опа қизи Адибани ҳамда куёвини чақиртирганди. Ҳозир барча юмушларни Адиба бажараётганлиги боис, Хайрихон опа Ойгул опа билан бемалол гаплашиб ўтирарди.

Йўлақда меровсираб турган Нодирни Лайло секин хонасига чақириб олди. Қизнинг мақсади ишққа муккасидан кетган бу йигитчанинг ақлини киргазиб кўйиш эди.

Нодир хонадаги ягона қреслога ўтирди. Лайло дераза ёнидаги каравотининг четига омонатгина қўнди ва суҳбатни нимадан бошласам экан, дегандек, Нодирга қаради. Қаради-ю, ўзига қадалган ошуфта кўзлар таъқибига дош беролмай бошини эгди. У Нодирга танбех бераман, нега мендан сўрамай, совчиларни бошлаб келдинг, деб уялтираман деганди. Аммо негадир бундай дейишга юзи чидамади, бир оғиз таъна қилишга сўз тополмай, эсанкираб қолди.

Адиба уларни овқатта чақираман, деб бехосдан эшик очди-ю, икки ёшнинг бир-бирига термилиб ўтирганини кўриб қотиб қолди.

Чунки Нодирнинг чексиз меҳр билан Лайлога тикилиб туриши ва бундан ўнғайсиз ҳолга тушган қизнинг хиёл қизаринқираган юзи яхши кунлардан далолат эди.

Адиба синглиси учун хурсанд бўлди. Чунки Юсуф қамалганидан бери унинг юзида энди нур пайдо бўлаётгандек эди..

— Қудрат, Нодир қизинг Лайлони яхши кўриб қолибди. Нима дейсан? — деди Сидиқмат ака, ниҳоят, асосий мақсадга кўчиб.

— Билмасам, бу бизнинг ҳам қулоғимизга чалингандек бўлганди. Аммо қизимнинг ёши Нодирдан катта-ку.

— Нима фарқи бор? Муҳими, ўғлимга ёқса бўлди-да. Йўқ дема. Ўғлим бошини тошга уриб ёрай деяпти. Ёлғиз ўғил, раъйига қарамасам бўлмайди. Бир томондан, Ойгул иккала-мизга ҳам Лайло жуда маъқул келди. Сайрамда олди келин бўлади, йўқ дема.

— Қизим энди институтга кирган бўлса.. Ҳали яна уч йил ўқиши керак.

— Алматига кўчирамиз. Суриштириб кўрдим, мумкин экан. Баъзи бир тафовутли фаиларни қайта тошширади, холос.

— Билмасам, ўйлашиб кўрайлик. Ҳали Тошкентда бир-икки кун бўласизлар чоғи?

— Бир ҳафта, деявер. Эртага эски ҳовлингизни зиёрат қилишга бораман. Ундан кўра мен билан юр.

— Жуда яхши. Унгача биз қизимизнинг дилидагини биламиз.

— Маъкул.

— Қани энди дастурхонга марҳамат, — деб, Қудрат ака меҳмонларни дастурхонга таклиф қилди.

Ҳамма жамулжам бўлганда столга овқат тортилди. Бироқ ҳамон ошиқ-маъшуклар кўринмасди. Қудрат ака хотинига қизинг қани, дегандек имлади. Хайрихон опа «Мен ҳозир» деб ўрнидан туриб, Лайлонинг эшигини очди-ю, қизи билан Нодирнинг бир-бирига термилишиб ўтирганини кўриб, ичидан қувониб кетди. Бироқ ҳали кўлидан иш келмайдиган Нодирнинг оилани эплаб кетишига ақли етмасди. У йўталиб қўйди. Икковлари ҳам бирдан сергак тортишди.

— Қани, юринглар, ҳамма сизларни кутаяпти, — деди Хайрихон опа.

Улар олдинма-кейин юриб хонага киришаркан, ҳамманинг нигоҳи уларда эди. Лайло столга ўтираётганда Нодир унинг стулини оҳиста суриб қўйди. Бундан ўтирганлар бир-бирларига сирми им қоқиб қўйишди.

— Қани, дастурхонга қараглар, — деди Қудрат ака.

Бу сокин хонадондаги тартиб-интизом Сидиқмат акага жуда маъкул тушганди. Ўйлаб қараса, уйдаги бундай сукунатни ҳар доим қизи Олтинсочнинг хархашалари бузиб тураркан. Бахт ҳашамда эмас, тинчлик-осойишталикда эканлиги рост экан, деб қўйди ичида.

Эртаси куни тонг саҳарданоқ Сидиқмат ака телефон қилиб, оилавий бўлиб шаҳар айланамиз, тайёр туринглар, деб қолди. Ҳаял ўтмай, кўп қаватли уй ёнида Сидиқмат аканинг «Жип» машинаси келиб тўхтади. Унда бадқовоқ Олтинсоч ҳам бор эди. Сидиқмат ака унинг Қудрат ака ва Хайрихон опалар билан совуқдан-совуқ оҳангда сўрашишидан бироз хижолат чекди. Олдинда Сидиқмат ака билан Қудрат ака, ўрта қаторда Ойгул опа билан Хайрихон опа ва энг орқа қаторда Лайло, Олтинсоч ва Нодир жойлашишди. Нодир опасининг ўзи билан Лайло ўртасида қоработирдек бўлиб ўтиришидан жиғибийрони чиқар, қизнинг нозик қақди-бастини яқингинасидан ҳис эттиси келётганди унинг.

Энг биринчи Қудрат аканинг эски шаҳардаги ҳовлисига боришиб, у ерда бироз ўтиришди. Сўнг ҳаммалари биргаликда шаҳар айлангани чиқишди.

Мустақиллик майдонида сайр қилишиб, кабобхонага киришганда Нодир Лайлони майдондан ташқарига етаклаб кетди.

— Нима қиляпсан, Нодир? — деди Лайло қиқир-қиқир кулиб.

— Сизни қора ботирлардан олиб қочиб кетаяпман.

— Қўлимни қўйиб юбор, ёмон бола.

— Ҳечам-да.

Ниҳоят, қатор тизилган арчалар панасига етишганда иккаласи ҳам тўхтаб, бир-бирларига тикилиб қолишди. Нодир қаттиқ ҳаяжонда эди. Лайло эса, тез юрганиданми, билинар-билимас титрарди. Январь ойи бўлса-да, кун жуда илиқ эди.

Нодир аста эгилиб, Лайлонинг бармоқларини бирма-бир ўпа бошлади. Унинг бу қилиғидан валати бўлиб кетган Лайло шартта қўлини орқасига тортиб олди.

— Сен қанчалик интеллигент бўлсанг ҳам, қўлларимни ўпишингни хоҳламайман. Биддингми?

— Ахир китобларда...

— Китобингни қўй.

Нодирнинг қулоғига гап кирмайдиган аҳволда эди. Шу боис шошқалоқлик билан қизнинг лабларига лаб босди. Лайло шошиб бошини орқага ташлади.

— Нима қиляпсан? — деди сўнг жаҳли чиқиб.

— Опача, — унинг кўзларига мўтираб қаради Нодир.

Қизнинг унга раҳми келди.

— Опа дейсан-у, қилаётган қилиғингни қара, — деди у бироз юмшоқлик билан. — Укалар опасига бундай қилмайдилар.

— Сиз менга бошқача опасиз.

Нодир яна ўпмоқчи бўлиб, Лайло томон талпинди.

— Қўй, қолгани тўйга қолсин, — деди Лайло уни ўзидан беозор итариб.

Нодирнинг кўзлари чақнаб кетди.

— Шу гапингиз ростми?

— Рост, ёмон бола, — Лайло шўхчан кўз қисди-да, шитоб билан майдон томон юриб кетди.

Нодир унинг ортидан ҳаллослаб етиб келиб, қўлидан ушлаб олди ва томирлари бўйлаб иссиқлик югурганини ҳис қилди.

— Уларга айтамизми? — деди сўнг гаранг алфозда.

Лайло бир муддат ўйланиб қолди.

— Ҳозир айтма, илтимос, — деди шошиб. — Мени уятга қўясан.

- Яхши, лекин ойимга-чи?
- Кейинроқ айтарсан, майлими?..

Яна бир куни Навоий ва Ғофур Ғулом номли истироҳат боғларини айланишди. Сидиқмат ака ёшлар бир-бирлари билан кўпроқ гаплашиб, тезроқ бир қарорга келишсин, деган ниятда имкони борича Лайло билан Нодирни холи қолдиришга уринарди. Лайло Нодирга ўзи ҳақида гапириб берди. Чунки у Нодирга бутунлай боғланиб қолмасдан бор ҳақиқатни айтганим яхши, деган қарорга келганди. У Нодирга бошидан ўтганларини бирма-бир сўзларкан, кишининг ўз ҳаёти ҳақида бировга гапириб бериши жуда қийинлигини ҳис қилди. Юсуф тўғрисида гапираётганда эса кўзларига ёш қуйилди...

Улар анча пайт жим бўлиб қолишди. Шунда Лайло беихтиёр Нодирнинг елкасига бош қўйди. Йигит эса унинг кўллари оҳиста юзига босди. Орадан бироз вақт ўтгач, Лайло яна аввалги ҳолига қайтди.

— Нодир, эртага балки кетмассан, — деди йигитга жиламайиб.

— Опача, яхшиси, тўйга розилик беринг. Шунда доим бирга бўламиз.

- Яхши. Ўйлаб кўраман.
- Эртагача муҳлат, майлими?

— Аввалги севгимни юзимга солмайсанми? — деди Лайло бироз қизариб.

— Йўқ, мен ул севгингизни юрагингиздан чиқариб ташлай оламан.

— Сенга ишонаман.

Кечки пайт она-бола уйда ёлғиз қолишганда, Лайло хаёли фаромуш ҳолда онасидан сўради:

— Ойи, муҳаббатсиз ҳам турмушга чиқса бўладими?

— Биз ҳам аданг билан севишиб турмуш қурмаганмиз. Севги-муҳаббат, асосан, турмуш қургандан кейин бошланади.

— Ойи, менинг кўнглимда ким бор, ҳамон билмайман. Нодирми ёки Юсуф?

— Юсуфнинг ўша ерда ёмон касаллик юктирибди-ку. Уни эсингдан чиқар энди. Нодир эса сен учун ҳатто жонини ҳам беришга тайёр. Ё уни севмайсанми?

— Ойи, у менга тўй қилайлик, деди.

— Хўш, сен нима дейсан?

— Билмасам, ойи. Катталар ҳал қилишсин.

— Демак, ихтиёринг дадангинг қўлида, шундайми?

— Ҳа, ойи. Адам нима десалар, шу бўлади.
— Дадаси, — деди Хайрихон опа бу гапдан қувониб кетганидан эрини чақириб. — Бу ёққа келинг, дадаси!
— Нима дейсан? — сўради нариги уйдан чиқиб келган Қудрат ака хайрон бўлиб.

— Қизингизнинг ихтиёри сизнинг қўлингизда эмиш. Нодирга бериш-бермасликни ўзингиз ҳал қиларкансиз.

Қудрат ака бу гапни эшитиб, шошиб қолди. Чунки бугун ҳам Сидиқмат ака: «Нима дейсан, розимисан?» дея қисталанг қилганди.

— Қизим, шу гап ростми? — деди Қудрат ака ишонқирамай.

Лайло бошини эгиб, эшитилар-эшитилмас, деди:

— Сиз нима десангиз шу...

— У ҳолда, эртагаёқ розилигимизни билдириб, тўйни белгилаймиз, қизим. Маъқулми?

Лайло индамади.

Қудрат ака уялганидан хонадан чиқиб кетаётган қизини бағрига босиб, пешонасидан ўпиб қўйди.

— Инсон тақдири ўзининг қўлидамас. Йўқса, неча йилдан бери Сидиқмат акани йўқламай қўйгандик. Худо сенинг тақдирингни боғлаш учун бизни ўша томонларга жўнатди. Сенинг бахтинг Сайрамда экан-у, биз адашиб юрган эканмиз. Нодир яхши бола, шекилли.

— Худди укамга ўхшайди, — деди Лайло ийманиб.

— Энди у сенга уқангдан ҳам яқинроқ ва азиз бўлади.

— Ҳимм... — дея Лайло югуриб хонасига чиқиб кетди.

— Тўғри айтдингиз, бўладиган ишнинг эртароқ бўлгани яхши, — деди Хайрихон опа эрининг елкасини силаб. — Тўйни февралларда ўтказиб юборсакми?

— Февралнинг бошларида бўлса яхши. Мен Сидиқмат акага кўнгироқ қилай унда. Эртага келишсин.

САЙРАМДА КАТТА ТҮЙ

Эртаси куни Лайлоларникига совчилар келиб, оқ ўрар маросимини ўтказишди. Сидиқмат ака билан Ойгул опа ўзларида йўқ шод эдилар.

— Биз тўйни тез ўтказиш тарафдоримиз, — деди Қудрат ака Сидиқмат акага. — Бўладиган ишнинг бўлгани яхши.

— Эй, тилингда шакар. Хўи десанг, ўн кунда тўй қиламиз.

— Ўн кун биз учун кам. Тўйга ҳозирлик кўришнинг ўзи бўлмайди. Айниқса, қиз томоннинг ками битмайди.

Сидиқмат ака бошини силкиб, Ойгул опага бир нима де, дегандек қараб кўйди.

— Айланайин, қудалар, ўзингизни қийнаманг, — деди Ойгул опа гул-гул яшнаб. — Ҳамма нарсаси бисёр ҳовлига қиз беряпсизлар. Бизга Лайлодек қизингиз керак эди. Унинг сепи-ю, мебеллари эмас.

— Йўғ-эй, биз ҳам орзу-ҳавасда қиз катта қилганмиз. Лайло куёвникига қуп-қуруқ сўппайиб борса, уяламиз. Гиллам, биллур идишлар ва чинниларини аллақачон тахлаб қўйганмиз. Парда ва мебеллар олишимиз керак, холос.

Сидиқмат ака чаккасини қашиб, «Бир чекиб олай», дея ўрnidан турди. Унинг ортидан Қудрат ака ҳам кўзгалди.

— Ўзингни қийнама, Қудрат, аҳволинг маълум, — деди Сидиқмат ака балконга чиқишгач. — Биз сенга бегона одамлар эмасмиз. Амаким билан опоқим ҳурмати, бир тўй қилай, ҳаммасини менга қўйиб бер, илтимос.

— Нималар деяпсиз, мен ҳам ўлар жойда эмасман?..

Сидиқмат ака қараса, Қудрат гапга кўнмайдиганлар хилдан. Шу боис бошқача йўл тутиш лозимлигини ўйлаб, унга ортиқ сўз демади. Бир вақт балконга Ҳикмат чиқди. Қудрат ака бир-икки йўталиб қўйганди, Сидиқмат ака уни ичкарига киришга ундади:

— Қудрат, бу ер сал совуқроқ экан, сен киравер. Менга Ҳикмат ҳамроҳ бўлади.

— Сайрамлик бой ота, яхши юрибсизми? — деди Ҳикмат акаси кириб кетгач, Сидиқмат акага юзланиб. — Эшитиб, хурсанд бўлдик. Қуда бўлиб, янада яқинлашар эканмиз-да. Тўй қилсангиз, баҳонада Авлиёота томонларни зиёрат қилиб келамиз.

— Албатта, бош устига.

Сидиқмат ака Ҳикмат билан гурунглашаркан, у орқали Қудратга таъсир ўтказишни дилига тутиб қўйди.

— Ҳикмат, яхши ўзинг келиб қолдинг. Бўлмаса, аканг билан савдомиз пишмай турганди.

— Йўғ-эй, нега энди?

— Пишмаяпти-да.

— Муаммо нимада, Сидиқмат ака?

— Мен Қудратнинг Россиядан касал орттириб келганини, рўзғорни хотини билан қизи тебратаётганини яхши биламан.

— Ҳимм...

— Шунинг учун қарз-қавола қилиб, тўй қилишларига қаршман.

— Хўш?..

— У ёқдаги тўй ўз йўлига. Аммо бу ёқдаги тўй ошига ҳам ҳисса кўшсам дегандим.

— Бўлмайди, ака. Бизда тўй ошини қиз томон қилади.

— Тошкентда дўстларим кўп, йўқса, ошни биргалашиб берайлик.

— Шундай йўл тутса, балки, бўлар. Мен акамга айтиб кўрай-чи.

— Яна баъзи катта нарсаларни Тошкентдан у ёққа ташиш ортиқча харажат. Чегарадан ўтказиш ҳам даҳмаза.

— Тушунарли. Кўндираман. Бир автобус хотинлар...

— Қуруқ боришсин, йўл узоқ, Фишткўприқда ушланиб қолишади. Тоғора-тоғора нарсалар айниб қолади...

— Албатта. У ҳолда тўйга эмас, худди саёҳатга боргандек бўларкан-да.

— Ҳа, мана бу сут пули, буиниси тўй пули.

Сидиқмат ака шундай деб иккита конвертда Ҳикматга пул узатди.

— Сут пули кўп эмасми? Чўғи мўлроқ кўринаяпти.

— Ўн минг.

— Ўн минг?! — ҳайратланди Ҳикмат. — Бу жуда кўп-ку. Йўқ, мен акамни яхши биламан, бунча пулни олмайди у.

— Пулни кеннойингизга берасиз.

— Барибир, уйга акам бош. Билгач, барибир қайтаради. Уч мингдан кўпи ортиқ.

— Қолган пулни ўзингнинг номингдан Қудратга қарзга деб берсанг-чи?

— Ишончсиз амал. Менда шунча йўқлигини акам яхши билади. Майли, бир нима ўйлаб топарман.

— Ҳа, яша.

— Тўй пули. Тўрт минг, сал мўлжалдан ошиқ, лекин буни олишга кўндира оламан. Яхши, юринг ичкарига кирайлик. Сиздан ҳам совуқ ўтгандир бой ота. Топганингизга барака берсин. Сиздек одамлар борига ҳам шукур!

— Ҳимм...

Ҳикмат ичкарида керак жойда акасини, кеннойисини, лозим топганда Ойгул опани катта гапирганларида, ё мавзудан адашганларида тўғрилаб, суҳбатни танобини тортиб, юмша-

тиб, Қудрат аканинг бой қудаси олдида ори ва гурури эгилмайдиган, харажати ҳам камчиқим натижага олиб келди.

Сўзларини яқунлаб, «Ҳаммага маъқулми, менга эътирозинглар йўқми? Бўлмаса тўйлар муборак», — деб қўйди.

Сидиқмат ака Ҳикматга имлади.

Ҳикмат тушуниб, конвертларни узатди.

У тезда биттасини чиқариб, кеннойи олдига қўйди:

— Олинг. Қизни боққансиз. Сут пули. Бизда қалин олиш-бериш йўқ.

Ҳамма жилмайиб қўйди.

Сўнг иккинчисини Қудрат акага берди:

— Бу тўй пули. Тўйни қуруқ оласиз дегани.

Яна кулишди.

Бошқа масалаларда тўйдан бир кун олдин Тошкентда «Себзор»да Қудрат ака ош беради, у биргаликда ош беришга кўнмади, Сидиқмат акага қанча қадрдонингиз бўлса олиб кела беринг, ўшанга қараб ош дамлатаман деб туриб олди. Эртаси Сайрамда никоҳ, аёллар эрталаб тўққиздан чегарага йўл олишадиган бўлди.

— Эркаклар ҳам боришсин. Сизларга барибир юз кишилик жой қилдириб қўяман. Ҳозир тўйда эркак-аёл баравар ўтиришади. Кутаман, — деб Сидиқмат ака аввал Ҳикматга, сўнг Қудрат акага қаради.

— Хўп, борганимиз бўлсин. Ишқибоз қариндошлар топилади. Ҳам тўй-ҳашам, ҳам зиёрат ичида ўтаркан-да? — деб жавоб қайтарди Ҳикмат.

Соат ҳам алламаҳал бўлди. Ҳикмат очликка чидамайди. Ҳозир у, бўлдим, барча масалалар кўрилдим? Мажлисни биринчи қисми тамом. Бадий қисмга ўтамиз. Қани кеннойи, овқатларни тортинг, деди.

Тамадди қиларканлар, қудалар анча жиддий ўтиришди. Бекорга айтилмайди: дўст-ўртоқлик ўзича, қуда-андачилик ўз йўлига.

Дастурхонга фотиҳа ўқилиб, туриш арафасида Лайло ва Нодир олдинма-кет чопишиб кириб келишди-ю, уй чаровонлашиб кетди.

Лайло пальтосини ечаркан, Нодир ёқа тарафидан ушлаб турди, сўнг қўлидан олиб вешалкага осиб қўйди. Этигини бир пойи осон ечилиб, иккинчисини молнияси очилмаётганда Нодир энгашиб, бу ишни бажаришга уннаб кетди. Ҳамма уларни кузатиб турганидан хижолатда Лайло қизиқ гап қилди:

– Аяжон, ҳозирча Нодир ечиб турсин, кейин мен унга қайтараман.

Кулги бўлиб кетди.

Ойгул опа кулгиларидан кўзига ёш келиб деди :

– Хайрихон, мен Лайлони шу қувноқлиги, дадиллигини ёқтираман. Олтинсочга ўхшаб ичимдагини топ деб ўтирмайди.

Сидиқмағ ака гап қистирди:

– Бу хислатлари сенга ўхшайди.

Ниҳоят этик ечилди.

Лайло тез юриб Ойгул опага яқинлашди ва елкасини бошига қўйди.

– Ассалому алайкум, аяжон.

Ойгул опа унинг бетларидан ўпди:

– Баалайкум ассалом. Бахтинг қутлуғ бўлсин.

У сумкасидан қўш зирак олди.

– Қани, зиракларингни ечиб тур.

Лайло ҳайрон ойисига қараганди, у розилик маъносида бошини силкитди. Қиз қулоғидаги ўзининг зирагини чиқариб, ойисига узатди.

Ойгул опа таққан катта кўк кўзли зираклар ниҳоятда чиройли экан. Лайло югуриб хонасига кириб кетди, ортидан Нодир чопди.

Совчилар кетишди.

Лайло у уйдан бу уйга сакраб юрганидан, эркин ҳолатидан Хайрихон опа Қудрат акага маъноли қараб қўяр, у, ўз навбатида, боласининг бахтини ўйлаб хаёлга чўмиб ўтирарди.

Бирор соатлар ўтиб, эшик қўнғироғи чалинди.

Югуриб эшикни очган Лайло қичқирди: «Опамгилар келишди».

Эркак ва аёл қуда, Файбулла, Адиба боласини олиб, бир уй бўлиб, муборакбод қилишга келишган эди.

Улар иқболига Хайрихон опа чиқиб катта уйга бошлади. Улар гўнғир-гўнғир қилиб ҳол-аҳвол сўрашиб, суҳбатга берилишди.

Бироз ўтиб уйқудан уйғониб Қудрат ака ҳам уларга кўшилди. Вазмин ва оддий ўртоғи уста Мўминни гапга солиб ўтирди. Куёви Файбулла ва қизининг бир-бирига меҳрибонликларими, оқибатлариними кўриб, қайнонанинг бир гапириб ўн кулиб, Адибани мақтаётганини, неварасидан гапириб тўймаётганини, ўғлини топар-тутарида баракка киргани сабаб, оила тинчиб, хотиржамлик ва фароғати

ошганлигидан киши билмас эшитиб, ич-ичдан мамнун ўтирарди.

Битта қизимдан тинчидим, энди кичигини, эркасини яқин орада узатиб олсам марра меники, деб ўйлади.

Тўйга бир неча кун қолганда, Ҳикмат деярли ҳар куни акасиникига чиқадиган бўлди.

— Қариндош-уруғ, таниш-билишларни ҳаммасини, мана, рўйхатга киритдим. — деди у шундай кунларнинг бирида ака-сига қоғоз тутқазиб.

— Яхши, қани, кўрайлик-чи, кимларни унутиб қолдирган эканмиз?

Қудрат ака кўзойнагини тақиб, рўйхатга кўз югуртираркан, бирдан пешонаси тиришиб кетди.

У рўйхатга бармовини ниқтади:

— Бу нима? — деди.

— Қайси? — дея бўйинини чўзди Ҳикмат ва Умар ошпаз-нинг исмини кўриб, бироз каловланиб қолди.

— Уларни ҳам айтсак, яхши бўладими деб...

— Калланг ишлайдими сенинг?! — жаҳддан бўғриқиб кетди акаси. — Умар ошпазни нима деб айтаемиз? «Сизларга бермоқчи бўлган қизимизни узатадиган бўлиб қолдик. Тўйга боринглар», деймизми?!

— Ҳа, энди, одамгарчилик юзасидан... Танги одамлар эди-да, ҳар ҳолда.

— Ҳикмат, баъзан тушунчанг етмай қоладими, ё эсинг камми? Биласанми шуни?

— Ака-а?!

— Ҳозир нима дедим. Лайло йиғлай-йиғлай, энди у йиғитни унутгандек бўлди-ку. Сен бўлсанг...

— Бўлди, ака, узр. Ҳеч бўлмаса ошпаз текин бўладими деб ўйлагандим-да. Ҳар ҳолда, борди-келдига ярайдиган одамлар деб...

— Текин ош миннатли бўлади, тушундингми? Эшитмаган-мисан шуни? Нима, шундай катта Тошкентда Умар ошпаздан бошқаси қуриб қолибдими? Ё зўрини топиш қўлингдан келмайдими?

— Қўлимдан келади. Мана ҳувайдолик Мирвосил ошпаз. Тўртта зўрининг бири.

— Шуни айт бўлмаса. Эплай оласанми?

— Бўш бўлса, эртагаёқ, ёздириб келаман.

— Ҳофизга-чи?

— Мансур ака Мамеровни айтаман. Улар билан яхшигина танишлагимиз бор. Эрталабки ошни ашулаларини қийворади.

— Яхши, яна нима гап қолди?

— Бир ҳожи акадан қарз кўтаргандим. Фоиизсиз. Топганда қайтариш шарти билан берганди. Шуни кам-кўстингизга ишлатсангиз, — Ҳикмат шундай деб тунов куни Сидиқмат ака берган пулни акасига узатди. — Беш минг.

— Ростданми?! Бу ишинг зўр бўлибди...

Сидиқмат ака қудамга овирлик қилмасин деб айтганда юзга яқин одами Қозоғистон номерли йигирматача машиналарда Сайрамдан келишганди, шаҳарлик яна элик чоғли танишлари кўшилиб қуда томонга ажратилган жойга олинди. Ош тарқатилганда, уларга бақувватроқ сузиш ошпазга тайинланганди. Мирвосил ошпаз Қудрат ака айтганидек сузди. Ош қайтмади. Қуда томондагилар ошни мақтаб-мақтаб ер эканлар, Ҳикмат уларга чойнақда шароб ҳам қўйдирган эди, бирпасда чанги чиқиб кетди. Бироқ меҳмонлар мамнун бўлишди. Тўйхона тўридан номи чиққан ҳофизнинг Навоий сўзига «Гул узорим» кўшиғи янграб турарди.

Қудаларга беш-олти чўпон, қудага пальто ва куёвга чарм куртка кийгазилганда, Сидиқмат ака: «Қудам фаросатли экан, келган дўст-душман ичида кўксимни кўтарди, камбағал бўлса ҳам ҳамиятни билади», — деб хурсанд бўлди.

Тўйни ўтказиб, эртаси куни Сайрамга йўл олишганда, кизининг ўзга хонадонларга учирма қуш каби учиб кетаётганлигидан юрак-бағри эзилган бўлса-да, аммо барча маросимларни кўнгилдагидек ўтказганидан Қудрат аканинг елкасидан тоғ ағдарилгандек бўлганди.

ЭСКИ ВАЪДАЛАР УНУТИЛДИ

Қудрат акалар хонадонида тўй ташвишлари билан зир югуриб юрган кунларида Юсуфни кўргани Салтанатхон опа ва Умар акалар боришди.

Учрашувга рухсат сўраб, ариза топширганларида эрталаб эди. Аммо учрашувга келганлар жуда кўп экан. Кун пешиндан оғса ҳамки, навбат келай демасди.

— Уф-ф, куйиб кетдим, куйиб кетдим! — деди Салтанатхон таппа ерга ўтириб. — Болам шу ерларга келгунча, мен тиконзорда ётсам бўлмасмиди?

— Нафасингни иссиқ қил, бу бир синов. Нолисанг, худонинг қаҳри келади...

— Худонинг олдида нима гуноҳим бор экан?

Ниҳоят, асрга яқин уларга навбат етди. Учрашув хонасида боласини бетоқат кутиб ўтирган Салтанатхон Юсуфни кўриши билан ҳўнграб юборди.

— Болам, — деди уни бағрига босиб. — Онанг ўлсин, болам!

— Ойижон, сизда нима гуноҳ, нега ўзингизга ўлим тилайсиз?!

— Сени шу йўлдан қайтаролмаган она гуноҳкор бўлмайдими?

— Қўйсангиз-чи, ойи. Ҳаммасига ўзим айбдорман.

— Юсуфжон болам. Нега бунча озиб кетдинг? — деди Салтанатхон бироз ўзига келгач, ҳамон уни бағридан бўшагмай. — Ҳеч қаеринг оғримаяптими?

Бундан Умар аканинг жаҳди чиқиб кетди:

— Кўриб турибсан, тўрт мучаси соғ. Нега бунча тергайсан? Худога шўкр қилишни биласанми ҳеч?!

Юсуф отасига қараб янгилик айтди:

— Намозга кирдим.

— Шу билан зора иймонга кириб, инсофга келсанг, ўғрилик қилмасанг, майли...

Юсуф оғринди.

— Ада..?

— Кечиринг, адаси! — деди Салтанатхон кўз ёшларини артиб. — Акаларинг, яқинларингдан салом. Фақат бу сафар Лайлодан салом йўқ, — деди ўғлига термилиб.

— Майли.

— Нимага деб сўрамайсанми?

— Нега экан? — деди Юсуф онасининг нима дейишини сезган бўлса-да, ўзини гўлликка солиб.

— Лайлони узатишяпти.

Юсуф индамай бош эгди.

— Нима қиласан энди, чидайсан-да, — деди Умар ака. — Бандасининг бардоши шундай дамларда билинади. Қўлимиздан нима ҳам келарди?..

— Кутишса бўларди, ноинсофлар, — деди Салтанатхон тутақиб. — Вақтида ўғлимдан роса фойдаланишганди. Кутса, уч йилда қариқиз бўлиб қолмасди ё қизининг бўйни туйнукдан чиқиб кетармиди.

— Ойи, ўтган ишга саловат, — деди Юсуф секингина.

— Майда гапни қўй, хотин, — деди Умар ака қиз томон қарори тўғрилигини тасдиқлагандек. — Қамалганга ҳар ким ҳам қиз бермайди. Ихтиёр ўзларида. У қизни ҳам қарғама. Яхшиси дуо қил: «Бахтли бўлсин».

— Энди менинг шипач деган лақабим ёнига «қамалган» деган сўз ҳам қўшилади-да, а, дада?! — деди Юсуф бошини темир панжарага қўйиб.

— Пешонага ёзилган ёзиқдан ҳеч ким қочиб қутулолмайди, ўғлим. Муҳими, хатолардан тўғри хулоса чиқаришда...

ҚИЗ БОЛА – ПАЛАХМОН ТОШИ

— Сайрамда Сидиқмат аканинг ҳам етарлича обрўси бор. Шу боис у никоҳ тўйига «Истеқ» тўйхонасида беш юз кишилик жой қилдирганди. Тошкентдан келган элик чоғли аёл қудалар ва Ҳикмат бошчилигида шунча эркакларга тўйхонанинг тўридан ўрин ҳозирланди.

— Қудрат ака соғлигини ўйлаб, изғиринли кунда йўлга чиқмаганди.

— Аммо Хайрихон опа кенжатоё, эркатой қизини ўзи узатиб келганди.

Никоҳ тўйи тугаши билан Ойгул опа қўшниларига айтиб қўйган, шекилли, аёл қудаларни бешта-олтитадан бўлиб, уйларига олиб кетишди. Уларга шоҳона тугилмаган кўрпа, кўрпача, ёстиқлар ажратилди. Бу жойларнинг оқибати шунақа, бундай қўни-қўшничиликка ҳеч нима етмайди.

Хайрихон опа бошчилик ўн аёлга эса Сидиқмат аканинг икки қаватли уйининг биринчи қаватидан жой ҳозирлашди.

Келин-куёвга ажратилган ётоқхона иккинчи қаватда эди.

Эртаси куни келинсаломнинг давоми сифатида чаллари ўрнига Ойгул опа қуда томонни то кечгача меҳмон қилиб, зиёфат берди. Индинига эса меҳмонлар Тошкентга йўл олишди.

Ҳикматлар ҳам роса бити тўкилди. Уларни тўй куни кечасидан то индин эрталаб хотинлар билан кетгунига қадар Сидиқмат аканинг укаси Турдимат олиб юрди. Шаҳар четигаги акасининг ресторанида пивохўрлик қилишди. Сўнг Турдиматнинг паст солинган, лекин иссиқ уйида эрталабгача ҳангома қилиб, маишат қилиб чиқишди.

Қайтишларида уларни Гишгкўприкка қадар машинага солиб юборишди. Қазини-қарта, сур гўшт, пишлоқ, вон, салқин ичимлик-

лар ва турли-туман шаробга тўла сумкани акасининг номидан Ҳикматга Турдимат тутди ва акасини иш билан бошқа туманга юборишгани учун узрини етказди.

Хотинлар ҳам қуруқ қўл билан қайтишмади.

Ойгул опа саросимада қолди. Тўйдан тўрт кун ўтди ҳамки, келин-куёвдан янгилик йўқ. Наҳотки ўғлимда қусур бўлса, дерди у кечалари ваҳимага тушиб... Шунинг учун бу ишнинг ечимини кўзлаб янги келин-куёвларни дачага жўнатди, холи ва овлоқ жой, зора-мора Нодирнинг йигитлигини кўзлаб...

Улар дачага кун оғанда кириб келишаркан, изғиринли совуқ турганди. Ҳаял ўтмай икки ёшнинг ҳам баданларидан совуқ ўта бошлади.

— Печкани баландатайми? — деди Нодир Лайлонинг ияги қалтираётганини кўриб.

— Майли.

Нодир машинанинг печкасини баландатди. Дачага етишларига тўрт-беш чақирим қолганди. Шунда Нодир кичик бир хатога йўл қўйди. У хаёлида «Жип»да кетаяпман деб ўйладими, манзилни яқинроқ қилиш учун рулни асфальт қилинмаган йўлга бурди. Машина бир-икки марта силтанди-ю, сўнг тақа-тақ тўхтаб қолди. Фидираклар деярли бутунлай лойга ботганди.

Энди нима қилиш керак? Йигит Лайлонинг ёнида қанчалик ўзини йўқотмасликка ҳаракат қилмасин, аммо чорасизлигидан қип-қизариб кетди. Лайло баттар совқота бошлади. Ҳатто Нодирга ёрдам бергиси келиб, машинадан тушди-да, ён-атрофдан тошми, виштми, майда тахта бўлақларими тошиб, фидирак остига ташлади. Нодир эса машинага тинимсиз газ берарди. Аммо, барибир, фойдаси бўлмади.

— Опача, сиз рулга ўтиринг. Мен машинани итараман, — деди Нодир.

— Вой, мен машина бошқаришни билмайман-ку?!

— Ўзим ўргатаман.

Нодир унга нима қилиш кераклигини ўргатиб, ўзи машинани бор кучи билан итара бошлади. Аммо ҳар сафар куч билан итарганда, машина бир-икки силтаниб, салгина олдинга силжирди-ю, сўнг орқага қайтиб, баттар лойга ботарди.

Ниҳоят, иккаласи ҳам ҳолдан тойишди.

— Бўлмайди, Нодир, — деди Лайло ҳарс-ҳарс нафас олаётган йигитга ачиниб. — Нима қиламиз энди?

— Адамга қўнғироқ қилсаммикин?

— Шундоқ қил, илтимос, совуқ ўтди.

Нодир уяла-уяла дадасига кўнғироқ қилди.

— Ҳа, Нодир, тинчликми? — деди ўғлини бу пайтда дачага етиб бориб, Лайлони кучоғига олиб ўтирган бўлса керак, дея хаёл қилган Сидиқмат ака.

— Ада, машинамиз лойга тиқилиб қолди.

— Ҳозир, ҳозир одам жўнатаман, ўғлим. Қаердасизлар?

— Шошманг-чи, қандайдир машина биз томонга келаяпти, шекили, — Нодир шундай деб телефонини ўчириб қўйди.

— Алло, Нодир, алло?! — деганча қолаверди дадаси.

Нодир сал наридан секинлаб келаётган машинага кўлини кўтариб, «Тўхтаг!» дея ишора берди. Эскироқ «Жигули» ҳайдовчиси эса ёши каттароқ рус кишиси экан, у ортиқча ти-хирлик қилмай тўхтаб, вазиятни билгач, машина юкхонасини очди-да, узун трос олди...

Ниҳоят машинани катта йўлгача аранг судраб чиқишди.

— Дала йўли расво, — деди бояғи ҳайдовчи. — Яхшиси, асфальт йўлдан кетганларинг маъқул. Қиз ҳам совуқда тара-шадек қотгандир. Хотинингми?

— Ҳа.

Нодир киши билмас чўнтагини ковлаётганида у бошқа гап-ни айтди.

— Пул нима? Барибир бу ердаги магазин ёпилиб қолган-дир. Шаҳаргача эса анчагина йўл. Эсиз, бугун ароқсиз қол-дим.

— Исмингиз нима?

— Нимагайди? Дядя Евдоким.

— Дядя Евдоким, бўлмаса дала ҳовлига биз билан кетма-кет юринг. Ўша ерда топилиб қолар, бу сабил, — деди Нодир.

— Бу бошқа гап.

Нодир дядя Евдокимга ароқ бериб хайр-хўшлашиб кир-ганда, Лайло лой бўлган кийимларини кираверишга ечиб, қай-ноққина ваннада чўмилаётган эди. Ойгул опа ваъда берган-дек, дала ҳовли хоналари иситилган, камин ёқилган, ошхона столга бир-иккита овқат қўйилган, холодильник тўла тамад-ди. Ҳатто қоровулга бугун жавоб берилган, шунинг учун ҳовли четидаги кичик уйчанинг чироғи ўчиқ эди.

Нодир ҳам совқотиб кетганлиги боис, кела солиб камин ёнига келиб ўтирди. Чирсиллаб ёнаётган оловга қараб, хаёлга толди. Лайло ҳадеганда чиқай демасди. Йигит уни кута-кута кўзи илинди...

Лайло жакузиларда, сифатли совун ва шампунлар билан обдан чўмилиб, бошига катта сочиқ, эгнига янги қалин ҳаммом халатини кийиб чиқди. Бундай қараса, Нодир камин ёнида тарашадек қотиб ухлаб ётган экан. У астагина йигитнинг устига одеял ташлаб қўйди. Сўнг унга халақит бермаслик учун ошхонага кириб қаҳва дамлаб чиқди. Ошхона катта залга нисбатан совуқ экан. У камин ёнидаги бўш креслога ўтириб, қаҳва хўпларкан, бир дам Нодирга термилиб қолди. Йигитнинг тим қора қошлари ва бироз чўзинчоқ юзи жуда чиройли кўриниб кетди кўзига ва секин ўрнидан туриб, унинг юзидан ўпиб қўйди. Зерикканидан хоналарни томоша қила бошлади.

Иккинчи қаватда қўш ётоқхона, ёнбошида меҳмон кутиладиган катта зал, сўнг яна икки-уч кишилик бир нечта хоналар бор экан. Ҳаммаси дид билан безатилган, телевизор ва қимматбаҳо мебеллар хоналарга ўзгача кўрк бериб турарди.

Пастки қаватда эса каминли катта залдан ташқари, бир неча кичик хоналар, ошхона, ваннахона жойлашган. Каминга рўпарў тарафдаги деворда одам бўйи келадиган ойна ўрнатилгани учунми, олов худди икки томондан ёнаётган манзарани касб этарди. Чап томондаги катта деразадан эса шарқираб оқаяётган дарё кўриниб турар, осмонга туташиб кетган тоғлар кишида ажабтовур ҳис-туйғулар уйғотар эди. Фақат ҳовлидаги мева дарахтлари шир яланғоч шохлари билан мулзам эди...

Катта залнинг поли палуба усулида тахта билан ишланиб лакланган, ялтирайди. Умуман, ҳамма уйларда ҳам шу манзара.

Лайлога иккинчи қават нисбатан совуқроқдек туюлди. «Ётоқхонани биринчи қаватга кўчириш керак экан», деб қўйди ичида ва яна камин рўпарасидаги креслога оҳиста чўқди. Ўриндиқ билинар-билинемас гижирлаб кетди. Нодир шугина товушдан ҳам чўчиб уйғонди. У дастлаб қаерда ётганлигини англолмади, шекилли, ён-атрофга аланглади. Сўнг қаршисида кулимсираб турган Лайлога кўзи тушиб, ҳаммасини тушунди ва хижолатли жилмайиб қўйди.

— Ухлаб қолибман, уйғотмабсиз, — деди ноқулай аҳволдан қутулиш учун.

— Машинани лойдан чиқараман деб, чарчаган эдинг, кўзим қиймади.

— Бир ёқда совуқ ўтибди. Мен ҳам қайноққина душ қабул қилиб чиқай унда.

— Майли, унғача мен чой дамлаб тураман.

Нодир шоша-пиша ўрнидан турди.

Лайло пиширилган товуқ гўштидан бироз иситиб, ликопчаларга солди. Сўнг бежирим идишга помидор шарбати қуйди. Арпа нондан кесди. Кўк чой дамлади. У шундай шоҳона жойларда келинлик гаштини сураётганидан ўзида йўқ шод эди. Ҳаял ўтмай, Нодир ваннахонадан чиқди.

— Қушдек енгил бўлдингми?

— Ҳа.

— Дунёнинг бир четига келиб қолганимга ишонгим келмаяпти, — деди Лайло хўрсиниб. — Қиз бола — палахмон тоши, деб шуни айтсалар керак-да. Ота-онам мени бир зумда Тошкентдан Сайрамга улоқтиришди-я.

— Опача, Сайрамга келин бўлганингиздан хафамисиз?

— Нега бундай деясан?

— Менга хомушдек кўриндингиз.

— Ҳечам ундай эмас. Фақат уйимни соғиндим.

— Бирпасда-я?

— Ҳа, сен ҳам туғилиб ўсган юртингдан бир умрга кетаётганлигингни фаҳмласанг, менинг аҳволимга тушардинг.

— Тошкентга тез-тез бориб турамиз.

— Меҳмонга бориш бошқа-да, Нодир. Лекин сендек йигит билан ҳаётимни боғлаганимга афсусим йўқ.

— Ростданми? Раҳмат, опача.

Нодир Лайлони жуда қаттиқ яхши кўрганидан, дилидаги гапларини аввалгидек шартга-шартга айтолмас, негадир қизни бағрига босишдан ҳам истиҳола қилар, қандайдир куч уни Лайлога яқинлашишдан қайтариб турарди. Эҳтимол, қизни ҳамон опача дея сизлаётгани ҳам шундандир. Лайло эса худди ўз укасидек Нодир дея мурожаат этяпти. Бу эса йигитнинг қизни ёр ўрнида кўришига яна бир тўсиқ бўлаяпти гўё.

Шунинг учун, мана, никоҳ кунидан бошлаб бешта кеча ўтган, ҳамон у қизил «байроқ»ни онасининг қўлига тутолмади. Ойиси бу ҳолдан, атрофдагилар маломатидан чўчиб уни шоширишар, йигитлигингни тезроқ кўрсат, деб қистарди.

Ҳозир чойни хўплаб ўтираркан, шуни у хаёлидан ўтказарди. Нодир романтиклиги учун бу нарса ўз-ўзидан иккала ошиқ майли бу нарсани хоҳлаганда бўлишини тарафдори эди. Бунга эса унинг ўзи ҳам, сезишича, ҳали опачаси ҳам тайёр эмасди. У хотинини Лайло деб чақирмас, керак бўлса ҳамон опача деб йиллар юришга ҳозир, фақат у ёнида бўлса, у билан гаплашиб, фақат ҳамроҳликка яраса ҳам майли.

У нарса, балки уларнинг беғараз, осойишта, шодон кунларига раҳна солиб қўйса-чи? Унда нима қилади? Шундоқ ҳам у ўзини бахтиёр сезар, бундан ортиқ бахт йўқдек бошқа, бўлак туйғулар, ҳисларга эришмакни ўйламасди. Мана бугун ҳам ойиси: «Ўелим, шундай қила берсанг аданг кўчада бош кўчара олмай қолади. Уят бўлади. Бир галгина қаттиқроқ бўла қол. Жон болам», деб тайинлади.

Хайрихон опа билан қолган ўнғача қариндош аёллар кеча қайтиб кетишди. Ойгул опа уларнинг ҳаммасини яхши кузатди. Тугунларнинг ҳар бирига ҳам кўйлак, ҳам лозимли материаллар қўйдирди. Қанд-қурсе, шоколадларга кўмди.

Эсон-омон уларни кузатдилар. Сидиқмат ака Черняевкага доғур етказиш шарти билан, уларнинг барини микроавтобусга жойлади.

Бугун эрталаб овсини янга бошлаб келганда, Ойгул опа индамади. Ҳа ёки йўқ ҳам демади.

Лекин Хайрихон опа: «Майли», — деб розилик берганди.

Янги янгани Лайло билан холи қолдиришди. У ҳақиқий янга чиқиб қолди. У Лайлога хотинлик мақомини ипидан-игнасига тушунтиргач, у эрини Нодир, ёмон бола деб юрганлари учун, гоҳида ҳалигача сенсирётганлари учун ўзидан уялди.

У эрининг тўпигигача ҳар куни олиб кириб ювиб қўйишини, йўқса силаб қўйишини, майлини фақат жўяли сабаб бўлгандагина қайтариши мумкинлигини айтар экан, Лайло боши қуйи тушди. Айниқса, охири гапларидан кейин ўзини ерга кириб кетгандек сизди. Янги янга: «Қиз бола эрга тегишга рози бўлдими, эри қонуний никоҳ билан ўз маҳрамига олдим, шу дамдан бошлаб эрининг шаъни унинг шаъни, эрининг обрўси уники. Кечалари ёш эрини қийнаш, керакли амални бажаришига изн бермаслик билан кўнғил йўқлигини билдириш бўлади. У ҳолда турмушга чиқмаслик лозим», деди.

Лайлонинг яна боши эгилди.

Янги янга Ойгул опага бошқа гап айтди. Бизнинг вазифа уялган келинларнинг юзини бироз очмоқлик. Йўқса, натижага эришиш қийин бўлади. Йигитлар тортинади, қизлар чўчийди.

Ойгул опа тасдиқлади:

— Тўғри. Болам тортинчоқ.

— Ундай бўлса сизга бир маслаҳат. Балки уларни тепасида пойламай, тинч қўярсизлар.

— Яъни.

— Бирор холи жойда танҳо ўзлари яшасинлар. Бошқа уйинглар йўқми?

— Бор. Яхшигина дала ҳовлимиз бор. Бўлармикин.

— Албатта бўлади. Бугуноқ ўша ёқда кўчиринг.

— Қандай қилиб?

— Болалар, сиқилиб кетдинглар, ўзларинг холи туриб бир яйраглар денг. Масъулиятини эслагманг.

— Кўп нарсани биларкансиз?

— Вазифамиз шунақа. Професионал де фуа, — деб машҳур фильм сўзини келтириб, кудди.

— Қандай рози қилай?

— Қочиб кетмаяпсиз-ку? Аввал бир гап эшитайлик.

Шундан кейин Ойгул опа ўғлига дачага бориб турмайсизларми, деганда у жуда хурсанд бўлиб кетди. Чунки шунча хотин-халаж ичида, ҳар бир қадамини биров ўлчаб юргандек туюлганди.

ВИСОЛ КЕЧАСИ

Нодир ҳозир ҳам чой хўплаб, Лайлога термилиб ўтираркан, қиз тобора ундан қўл етмас чўққига кўтарилиб кетаётгандек эди гўё.

— Кино кўрмаймизми? — деди бир пайт томдан тараша тушгандек.

Лайло «Ҳалиям бола-я», деб қўйди ичида.

— Жуда зўр кинолар бор.

— Майли, нима кўрамиз?

— Билолмасам, юринг танлаймиз.

— Ҳозир, сен саралаб тур. Мен йиғиштириб олай.

Лайло дастурхонни йиғиштириб, идиш-товоқларни саранжом-сарипта қилиб, меҳмонхонага кирганда, Нодир креслода ялпайиб, видео кўриб ўтирарди. Лайлони кирганини сезмади ҳам.

Ёмон бола, ёш бола, деди Лайло ўзича ундан аразлаб ва индамай ётоқхонага кириб кетди. Шкафни очганди, турлитуман кийим-кечакларга кўзи тушди. Улар ичида ўзиники ва янги сотиб олинганлари ҳам бор эди. Кийимларимни жойлаб кетишга қачон улгуришди экан? — деди у ҳайрон бўлиб.

Қийқариб юборди. Трюмода лаклар, бўёқлар, атир-упаларнинг ҳам бир неча тури бор.

Шоша-пиша халатини ечиб, тунги кўйлаklarини бирма-бир бадани устига солиб трюмода кўра бошлади. Оч ҳаво, салат рангларини дарров кераксизга чиқарди. Лола ва қаймоқ рангдагиларини ажратиб диванга ташлади. Сўнг осма чироқни ўчириб, торшер ёруғида ўзини ойнага солиб кўрди. Сочларини ёйиб ташлади. Бутун елкаси бўйлаб тўлқинланган толалар наққ белгача тушганди. Сочларини суриб, қулоқ ортига атир текизди. Бирпасда бурунни қитиклайдиган ис хонага таралди.

У ўзини ойнага солиб, кулиб турган қизнинг таранг юзлари, бўялмаган бўлса-да, қип-қизил соғлом лабларига, сочлари сурилиб очилиб қолган оппоқ елкаларига, ҳатто дўшпайиб турган кўкракларига бемалол қарарди. Оёқларининг силқилигини кўз-кўз қилиб, қўлларини белига тираб турли позаларга кирар, аммо у бу қизнинг кўзларига қарашга юраги дов бермасди. Сабаби, унинг кўзларидаги мунг ва айрилик эски хотираларини кўзгаб юбориши мумкиндек эди.

Шу пайт эшик тақиллаб қолди. Нодирнинг ўта тарбияли йигит эканлигига Лайло яна бир бор амин бўлди. Қиз, кўзлари ювош боқувчи бу йигитга тобора боғланиб бораётганлигини, унга нисбатан қалбида чексиз ҳурмат уйғонаётганлигини ҳис этди.

— Нима гап Нодир? — деди ҳовлиқиб уст-бошини кияркан.

— Уйқум келди.

— Бирпас шошмай тур, ҳозир, — Лайло шундай деб бироз вақтдан сўнг эшикни очди.

— Кир, — деди йигитчани ичкарига таклиф этиб.

— Мана, кирдим.

— Нодир, бу хона совуқроқ экан. Камин олдида жой қилсак-чи?

— Зўр фикр. Пардалар ёпилса, зимистонда чирс-чирс этиб каминда олов ёниб турса.

— Романтик бойфрендимдан ўргилай, — деди Лайло кулиб. — Шам ҳам ёқиб қўямиз. Девордаги ойнадан хонанинг акси кўриниб туради.

— Ҳа, жуда ажойиб бўлса керак.

— Кейин буни бир умр эслаб юрамиз.

Орадан ярим соат вақт ўтар-ўтмай ётоқхонадаги кўрпак-тўшаклар катта хонадаги камин ёнига, Нодир қайсидир уйдан топиб чиққан иккита бир хил, чўғдек Хива гиламини устига кўчирилган эди. Пардалар туширилиб, каминнинг икки-

та четига шам ёқилган, улар мўлжалидаги тасвир бунёд этилганди.

Ёшлар креслодан бу ҳолни томоша қилиб ҳузурланаётганда, Нодир қаҳва таклиф қилди.

— Ичасизми, олиб келайми?

— Қаҳва уйқунгни қочирмайдими?, — деди қиз тағдор қилиб.

— Менга таъсир қилмайди.

Лайло бошиқа жавобни кутгани, Нодир болаларча тилга келганини айтди.

— Юра қол, ошхонада ўзим дамлаб бераман.

Бирпас қаҳва нўшиб, Лайло ошхона чироқларини ўчириб, ётоқхонага кийим алмаштиргани ўтаркан, кўз ташласа ёш ёри пишиллаб уйқуга кетибди.

Шунгами, Лайло шошилмади. Негадир қизил ранглисидан воз кечиб, қаймоқ тусидаги ички кийимни кийди. Белига қалин қизил тасмача боқлаб олди:

— Бу Лайлонинг зуннори бўлади, — деди сирли жилмайиб.

Нодир унга тўрдан жой қолдирибди. Икки метрдан ҳам мўл тушакдаги болишга у ҳам бош қўяр-қўймас уйқуга кетди.

Чунки тўй ташвишлари билан бўлиб иккаласида ҳам ҳаловат бўлмаганди. Эрталабдан то шом қоронғусигача Ойгул опанинг овсинлари ва яқинларининг шивир-шивири, маъноли йўталишлари уларга ажратилган ётоқхонага эшитилиб турарди. Шу боис бўлса керак, Лайло беш кундан буён тўйиб ухлолмганди.

Шаҳар чеккасидаги бу сўлим маскан ўзининг сокинлиги ва хотиржамлиги билан ёшларни аллалаб кўйгандек эди.

Орадан беш-олти соатлар ўтгач Лайло уйғониб кетди. Аланглаб соатга қаради. Уч, Ўрнидан турганди, эти жунжиқди. Камин олови ўчай деб қолибди. Нодирни уйғотишга кўзи қиймай, каминнинг узун симчаси билан чўғни кавлаб, бир-иккита нўла ташлади. Сўнг қўлини ювиб, ошхонадаги термосдан бироз совиб қолган қаҳва қуйиб ичди. Қаҳвани иссиқ-иссиқ ичмаса татимас экан, деб қўйди ичида. У бир зум ўйланиб турди-да, сўнг термос билан иккита чашкани каравот ёнидаги пастак столга қўйди. Совуқдан жунжиқиб исиниш учун ёш эрчасига суйкалди. Оёқларини унинг оёқларига теккизди. Қўллари билан унинг елкасидан кучди, силади, қуловининг четидан тишлаган бўлди. Бу ўйин унга ёқиб қолганидан яна давом эттириш истаги тувибди. Аммо, ҳамон уйқудан уйғонмаётган Нодир унинг этини

ўлдирди. Лайлонинг бироз жаҳли чиқиб унга терс ўтирилиб олди, бошини унинг елкаларига тиркаб хаёлга чўмди.

Ширин ўйлар, орзулар кенг қанот ёзиб, уни осмонларга олиб чиқа бошлади. Қизнинг кўзлари бир юмилиб, бир очиларди.

Бир пайт Нодир уйқусида у томонга ағдарилди-ю елкалари оша қўлларини ташлаб, билибми-билмайми кучовига олди-қўйди.

Лайло қимирлолмади қолди. Бадани қизиб кетди. Шундоқ қулоқлари остидан Нодирнинг нафас олиши эшитилар, бундан унинг вужуди ғалати титраб кетаётганди...

Бўғилиб кетганидан нарироқ сурилмоқчи бўлди. Аммо Нодир уни қаттиқроқ қисди.

Лайло унинг ҳийласини тушунди ва ярим ўтирилиб деди:
— Ёмон бола, қўйиб юбор.

— Ҳо, энди қўлимга тушдингиз-ку. Чор атрофда жосуслар ҳам йўқ.

Нодир ҳамон кўзини очмай гапирар, овози тиниқ ва қатъиятли чиқарди.

— Қўрқитма. Тур, ундан кўра қаҳва ичамиз.

— Қеракмас.

— Ў, бир сен қўлаган усулда ичамиз.

— Ростми? Унда розиман.

Нодир кучоғини очиб, уни бўшатди.

Лайло қаддини тиклаб ўтираркан, чуқур-чуқур нафас олди. Бошқа бунақа қаттиқ сиқма, деб танбеҳ беришдан зўрға тилини тийиб қолди. Чунки Нодир салга хафа бўладиган, арзиманган гап ёки ишораданми кўнгли чўкиб қоладиганлар тоифасидан эди. Шунинг учун Лайло бироз сочларини ўйнаб ўтирди. Нодир унга интиқлик билан қараб ўтирганини сезар, шу йўл билан унга қадрини ўтказарди. Лайло атайлаб бошини силкиб қўйганди, сочлари чиройли тўлқинланиб, елкаларини узра ёйилди.

Нодир ярим ёнбошлаб ундан ошнқ кўзларини узмас, сабр косаси тўлаётганлиги унинг қарашларидан ҳам маълум эди. Лайлонинг имиллаётганлигидан тоқати тоқ бўлиб, сал қимирлаганди, қиз шошиб қолди.

— Бўлди, мана ҳозир қуйяпман, — деди термос қопқовини очишга уриниб.

Нодир қаддини кўтариб, қизга яқинроқ ўтириб олди. Ва Лайло узатган қаҳва ўша шартда ичилди.

Лайло Нодир кўлидаги чашкани қандай олиб бир чеккага кўйганини, ўзини эса ёстиққа суюб ётқизганини билмайди. Эслгани Нодирнинг лабларида нам сезгани, шундоқ яқинида йигитнинг тим қора кўзлари ялт-ялт этаётгани бўлди.

Лайло кўллари икки ёнга ёзиб, кўзлари шодгун ёрига изи берганди.

Нодир жуда шошиб қолди. У тоҳ бошини кўтариб қизнинг ҳусн-жамолига, сочларига, бўйнига ва очик елкаларига қараб турар, сўнг уларни алоҳида-алоҳида ўпиб чиқарди.

Бу ҳол анча пайт давом этаркан, Нодир қизнинг бошқа кийимларини ечишни ўйламас, шошилмас ёки эсига келмасди...

«Баҳона ёки туртки берсаммикин», дея ўйлади у ва ўрнидан охишта турди.

— Қаёққа? — ҳайрон бўлди Нодир.

— Бу мато қичитар экан. Бошқасини кийиб олай. Мен ҳозир.

Лайло шошиб ётоқхонага кирди. Томоғигача ёпилган юпқа матодан тикилган кенг, аммо енгил тунги либосини кийиб чиқди.

Аммо Нодирнинг бирдан ҳафсаласи пир бўлди.

— Бу нимаси, опача? Кўйлагингизнинг ҳамма томони ёпиқ. Кўзим қувонмаяпти.

— Шундай дегин, бойфрендим, — деди Лайло ва ўрнидан туриб, ўзини ойнага солди.

— Тўғри, бу либоснинг ҳамма ёғи ёпиқ экан, лекин у сирли. Агарда сен унинг тепасидаги тасмасини бўшата олсанг, бўрзи кенгайиб, бутунлай қизиқ манзара ҳосил бўлади.

Нодир оғзини очиб анграйиб турарди.

— Кел, уришиб кўр. Ўшада бултур балиқ тутишда мени ушлаб қолган йигит сен эканлигинга иқрор бўларман.

Нодир ширин хотираларни эста солган, Лайлони илк марта баррига босган дамларни эслаб, оғзининг таноби қочди. Сўнг шаҳд билан ўрнидан турди-ю, Лайло айттандек қилди. Шу ҳамоно кўйлак сирғалиб пастга тушиб кетди ва белидаги қизил тасмачадан ташқари Лайлонинг эғнида ҳеч бир кийим қолмади.

Нодир Лайлонинг гапларини ҳазил тариқасида қабул қилганлиги учун қаттиқ довдираб қолди. Унинг анқайиб туришидан Лайло қизаринди. Сочлари билан кўксини бекитиб, иккала кўлини Нодирнинг кўзи олдига силкитди:

— Ёмон бола, бир нима дегин, уялиб кетяпман.

Нодир беихтиёр бир қадам орқага тисарилди ва чўккалади.

Унга ён томондан ва ойнадан гўзал бир дилбарнинг шам шуъласидаги хипча бели, дўшпайган ўртача кўкраклари ва узун оёқлари яққол намоён бўлаётганди.

Унинг хаёлий образ яратишга мойил қалби эса, ҳозир шу дамда бу ботиний гўзаллик қошида лол бўлиб қолганди.

Узоқроқдан қараса, хира ёқилган қоп-қоронғу уйнинг у тарафида ёнаётган каминдаги олов, шам шуъласида ўзга бир жонан қаддини намоён этиб турар. Ёруқ унинг афтига тушмай, асосан елка, кўкси ва пастини ёритганди. Бу ҳолат балки узоқ давом этиши мумкин эди. Венера қошида мафтункор Юнон каби, Нодирга ҳам севиш-севилиш, гўзалликдан, ишқдан баҳра олиш қон билан кирганди.

Лайлога бу сахна қошида чўкка тушган шаҳзода-ю, ўзи эса тенгсиз малика янглиф туюлди.

Орадан бир неча сония ўтди.

Нодир эти жунжукаётганини англади.

Ҳозир қўлини чўзиб бағрига олади. Шундоқ бўлди ҳам Лайло унинг бўйнига қўлини ташлаб шивирлади:

— Томоша тамом. Совуқ ўтди. Ёмон бола, кўтариб ол?

Нодир бундай илтимосни кутмаган бўлса-да, шиддат билан Лайлони гиламдан узди ва ичида: қиз бола бўйнингдан қучоқлаб олса, қушдек енгил бўларкан, деб ўйлади...

Нодир энди бўйин, юз, лаблардан ташқари, бошини кўтариб бирпас қизнинг кўкрагини томоша қилар, сўнг ташланиб, айниқса шу ерини иштиёқ билан ўпишга тушарди. Лайло уялиб сочлари билан кўксини ёпиб қўйса, қўллари билан суриб, ўша ерига қайта-қайта лаб босиб тўймасди.

Шу дамда янганинг кечаги гаплари қулоғи остида яна жанранглаб кетгандек бўлди: эр шаъни оила шаъни. Тортинчок бўлса, у сўрамаса ҳам изн беринг. Бу гапга жавобан Лайло: силадим, сийпаладим, ўпдим, изн бериш учун ўзимни ярим-яланғоч ҳолатта келтирдим. Бу камми? Унинг эркалашлари бугун очилди. Нодир айтганимдан чиқмайди. Қандай йўлга солай, тонг отяпти, деб фикр қилди.

Лайло сочларининг учи билан йигитнинг бўйнини қитиклади ва нимадир гап айтмоқчи бўлиб, Нодирнинг бурнинга секин туртди. Йигит савол назари билан унга қаради.

- Ёмон бола, мени яхши кўрасанми? — деди сўнг оҳиста.
- Жонимдан ортиқ суяман.
- У ҳолда, қулофингни тут! Энгаш! — деди Лайло шивирлаб. Йигит у айтгандек қилди. Шунда гап қулоғи қалин лабларга тиралди ва қизнинг:
- Юзимни ёруф қил! Мени ол! — деган хўрсиниқди овозини эшитди.

КУЁВ ЧИЛЛАЛИ ЭДИ...

Даярли бир соатлар ўтиб, дачани аёллар босди. Хушхабардан Хайрихон опа, Ойгул опа ва аёллар шифокори биринчи машинада келишди. Лайло қимирламай, тўшақда мудраб ўтирар. Нодир унинг ёнбошларига ёстик тираб, эгнига қалин халат кийгазиб қўйганди.

Шифокор Лайлони ҳар томонлама текшириб, турли саволлар берди, жавобларини ҳам ажабланиб, ҳам ҳайратланиб эшитди, шамоллаб қолманг, лекин қайноқ ванна ҳам мумкинмас, — деди.

У Ойгул опага имоли қараб, бошини тасдиқлаб қўйди ва қулоғига яна нимадир шивирлаб қўйди.

— Ростданми, деб, Ойгул опа хохолаб кудди.

Хайрихон опа ҳам юзида севинч, қизини суяб олиб чиқди.

Лайло ювиниб-артиниб, ётоқхонадан келинлик кийимларини кийиб чиққанда, меҳмонхонани тўлдириб ўтиришган шаҳардан келган қариндош-уруф, қўшни аёлларга кўзи тушди ва уларга салом бериб бошини эгди.

Ойгул опа биринчи бўлиб унга қучоғини очди.

— Ўзим айланай келинимдан.

Лайло ёлвондакам йиғлади:

— Ўғлингиз ёмон қийнадилар, ойижон!

Ҳамма гурр этиб кулиб юборди. Тошкентлик келиннинг гаплари уларга эриш туюлди.

— Ўтиб кетади, сулув келиним, Бахтимизга юзимизни ёруф қилибсиз! Раҳмат!

— Ҳм...

— Буниси мукофотига, — шундай деб, Ойгул опа унинг кичик бармоғига ёқут кўзли узук тақиб қўйди.

— Ташаккур қуда. Болаларингизни роҳатини кўринг!

Шунда ўтирган аёллар галма-гал туриб, қайнанани табриклаб, келинни астойдил бағрига босганча, унинг елкасига

рўмоами, кийимликми ташлай бошлашди. Қариндошлар ундан каттароқ совғалар кўтариб келишган экан.

Ойгул опанинг овсини, «бизнинг совға ҳали у ҳовлига чиқади», деди.

Ойгул опа, келин, сизга кўп юриш мумкинмас, ётоқхонага кириб ўтиринг, керак бўлсангиз чақирамиз, деб кичик уйга киритиб юборди.

Унга чой, патнис қилиб онаси Хайрихон опа кирди. Лайло онаси билан ҳам қайта кучоқлашиб йиғлади:

– Ойи, уйни соғиндим.

– Вой, қизим-эй. Шундай бахтли, хурсандчилик кунда нега уйни соғинасан.

– Адамни бир ўзлари. Сиқилаётган бўлсалар-чи?

– Нодир қай ерда? – деб сўради Хайрихон опа гапни буриб.

– Тепада бўлсалар керак.

– Хабар ол-чи, чой-пой ичар.

Лайло тезда қайтиб тушди.

– У ерда йўқлар.

Шошиб ошхона олдида аяжонини кўриб ундан сўради:

– Нодир акам қанилар, чой бермоқчийдим.

– Вой, акам деган тилларингиздан, қизим. Ўртоқлари билан овга кетди.

Хайрихон опа «Вой» деб, тилини тишлади.

– Ҳа, нима гап?

– Куёвим чиллалди-ку.

– Бизда таомил шу, ўрдак овига боришади.

Ойгул опа нари кетди.

Лайло ётоқхонага шошиб кирди ва телефонни олиб кўнги-роқ қилди.

– Алло.

– Мен Лайломан.

– Эшитаман, опача.

– Энди ундоқ деманг. Уят бўлади. Отимни айтиб чақиринг.

– Мени сизлаяпсизми?

– Ҳақиқий эр бўлган ёримни нега сизламай.

– Раҳмат Лайло опача. Яхшиям ҳаётимга сиз кириб келдингиз.

– Ўзингизни эҳтиёт қилинг. Сизни овга кетганингизни эшитиб кўнглимга гулгула тушди.

- Яхши. Сиз кўп хавотир олманг.
- Қачон қайтасиз?
- Ҳозир бориб қоламан.
- Илтимос, вақтлроқ келинг Нодир ака!
- Опача, фақат Нодир ака ўхшамади...

У томондан кимдир телефонни олиб кўйди, шекилли, йиғитларнинг Нодир ака деб уни мазахлагани, тошкентликни оҳанрабо си зўрми, сенга ов ҳам татимаяпти, дея кулгани эшитилди. Лайлонинг жаҳли кўзгаб, шартта телефонни ўчириб кўйди...

Кўшнилари ўтказилган тўй-тантанада ҳамма нарса бисёр бўлганидан, тўй ҳам роса қизигани, Тошкентдан келган ҳофизлар кечага файз киритгани, лекин ҳашамга энг ажиб чиройни келин хўшни бўлганлигини қайта-қайта айтишиб, қандоқ топишганининг тарихини суриштиришарди. Ойгул опа ўзидаги соддадиллиги билан бу муҳаббат тарихини очишни бошлаганиди, Хайрихон опа аввалига истиҳола қилиб, бироз остонада туриб қолди.

- Қуда, бу ёққа қаранг, – деди сўнг сабри чидамай.
- Нима гап? – Ойгул опа сўзи бўлиганидан бироз норозилигини намоён қилиб, аммо қудасининг ҳурмати учун ёнига келди. – Тинчликми?

- Лайло тўхтамай йиғлаяпти, юринг.
- Вой, нега кўз ёш қиляпти?

Икки қуда олдинма-кейин ётоқхонага киришди.

- Қизим, келинжоним, нега қайғуриб ўтирибсан? – деди Ойгул опа Лайлони кучоғига олиб.

– Нодир акамдан хавотир оляпман. Уларни чақиртиринг. Яхшиси, адажон ўзлари тошиб келсинлар. Юрагим ғалати бўлиб кетаяпти.

- Вой, шунга шунчаликми? – деди Ойгул опа шарақлаб куларкан. – Соғиндингми, жон қизим. Ўзи шунақа бўлади. Янги келин-куёвлик пайтида эр-хотин бир-бирига тўймайди.

- Ойижон, илтимос, ўғлингизни чақиринг!
 - Майли, ҳозир чақираман, қизим. Фақат сен йиғлама.
- Ойгул опа ҳовлиқиб эрига телефон қила бошлади.
- Алло, адаси?
 - Ҳа, гапир. Нимага ҳовлиқаяпсан?
 - Тезда Нодирни тошиб, ўзингиз билан олиб келинг.

– Тинчликми, бунча шошилинч?

– Келиним айтди.

– Келин айтган бўлса, бош устига. Нима гап ўзи?

– Юрагим ғалати бўлиб кетяпти, деб қўймаяпти. Нодирнинг овга кетганидан хавотир оляпти, шекилли.

– Ўғлиниги ўйласа яхши-ку. Демак, ҳақиқатдан хурмат қилади. Ҳозир ўзим бориб олиб келаман. Боя йўлга чиқсам бўларкан.

– Нега ундай деяпсиз?

– Менинг ҳам кўнглим ғаш.

Сидиқмат ака ўғлини ҳақиқий куёв бўлганлигидан севиhib, ресторанда укаси ва бир-икки яқин қариндош-уруғларига зиёфат бераётганди.

Бирор соатлар олдин Ойгул опа кўнғироқ қилганда, унчалик эътибор бермаганди. Аммо энди келини ҳам «юрагим ғаш» деяётганини эшитиб, хавотири баттар ошганидан шошиб, ташқарига чиқди. Кетидан гандираклаб укаси келарди.

Ўрдак кўли бу ердан ўтгиз чақиримча йўл. Машинада бирпасда етса бўлади. Сидиқмат ака ўғлига кўнғироқ қилганида, негадир телефонни ўртоғи олди.

– Алло, Нодир, Нодир? – дея ҳовлиқди Сидиқмат ака.

У томондан аввал қандайдир шовқин, кейин бегона бир йигитнинг кимгадир:

– Аҳмад, нима қилай? – деган овози эшитилди.

– Алло, алло! – бақирди Сидиқмат ака жигибийрон бўлиб.

– Алло, Сидиқмат ака, Ассалому алайкум, – деди, ниҳоят, бир йигит эсанкираб. – Мен Аҳмадман.

– Нима гап, Аҳмад? Нодир қани?

– Яхши ўзингиз телефон қилдингиз, Сидиқмат ака. Нодирга «тез ёрдам» керак.

– Нима? Нималар деб валдираяпсан, аҳмоқ? Нега унга ёрдам керак бўлади?

– У билмасдан ўзини отиб қўйди.

– Вой аблаҳ, нега отади?! Ким отади?

Телефон узилиб қолди. Сидиқмат ака юрагини чангаллаб, ерга ўтириб қолди.

– Нима гап, ака, тинчликми?! – деди унинг ортидан етиб келган укаси Турдимат.

– Кўнғироқ қил! – деди Сидиқмат ака аранг шивирлаб.

Турдимат қайтадан Нодирга кўнғироқ қилди.

- Алло, мен Турдиматман. Ким бу?
— Мен Аҳмадман. Биз ўрдак кўлдამиз. «Тез ёрдам» олиб келинглар. Нодир ўқ еган!...

Турдимат кўп ичган бўлса ҳам, рўй берган воқеанинг даҳшатини хис қилиб, дарҳол кайфи тарқаб кетиб, ҳушёр тортди.

- Ака! — деди аянч билан.
— Аканг ўлди. — Сидиқмат ака шундай деб, юрагини чангаллаганча ерга ўтириб қолди.

Сидиқмат аканинг ҳайдовчиси уни шоша-пиша машинага ўтқазиб, газни босди. Йўл-йўлакай «Тез ёрдам»га телефон қилишди.

Орадан ярим соатлар ўтгач, улар тез ёрдам машинаси билан олдинма-кейин Ўрдаккўлга етиб келишди.

Нодирнинг аҳволини таърифлашга тил ожиз эди. У дарахт тагида чалқанча ётқизиб кўйилган, ўқ ўпириб кетган оқидан тинимсиз қон оқарди. Тез ёрдам машинасидан иккита врач отилиб тушиб, дарҳол Нодирга биринчи ёрдам кўрсатишга шошилишди.

- Нодир! Болам! — деди Сидиқмат ака аранг ўғлининг тепасига бориб.

Нодир сўниб бораётган нигоҳлари билан дадасига қараркан, нимадир демоқчи бўлиб кўли билан имо қилди.

- Ўғлим... — деди Сидиқмат ака уни қучоқлаб.
Нодир биров қимирлаганди, қон оқиши баттар кучайди.
— Тегманг! — деди унинг томирига кетма-кет укол юбораётган врач ҳовлиқиб. — Ҳозир уни қимирлатиш мумкин эмас!

— Тезроқ касалхонага олиб борайлик! Нимани қутяпсизлар?! — ҳайқирди Сидиқмат ака.

Врач негадир бошини сарак-сарак қилди. Нодир бармоқларини қимирлатиб ёзмақчи эканлигини билдирди. Тезда унга қоғоз билан ручка беришди. Сидиқмат аканинг кўзларида ёш филтилади.

- Нодиржон, ўғлим! — деди унинг сочларидан силаб.
Нодир қоғозга аранг қинғир-қийшиқ қилиб ёза бошлади. «Ада, ойи, сизларни яхши кўраман. Мени кечиринглар», деб ёзди дастлаб. Сўнг «Лайло» деб ёзди-да, яна устидан чизиб: «Опача, сизни жонимдан ортиқ кўрардим. Сиз менга бахт бердингиз, ўзимни бу бахтдан мосуво этдим. Опача, сизга айтмай чиқиб кетганим учун Худо мени жазолади». У ёрига кучи

етмади, шекилли, тўхтаб қолди. «Айб болалар...» деган сўзни ёзди-ю, қўлидан ручка тушиб кетди. «Тез ёрдам»дагилар айтган, шекилли, қаердандир милиция машинаси ҳам пайдо бўлди.

— Ҳамма турган жойида қолсин. Ҳеч нарсага тегилмасин! — деди машинадан тушган баланд бўйли милиционер.

— Ия, Сидиқмат ака?! — деди сўнг Сидиқмат акани таниб қолиб. — Сиз бу ерда нима қиляпсиз?! Наҳотки жабр кўрган сизнинг ўғлингиз бўлса?!

Сидиқмат ака уввос тортиб йиғлаб юборди.

— Бардам бўлинг, ўзингизни қўлга олинг, — деди милиционер. — Мен майор Ўролбек Ўрдабаевман. Бизга қурол ишлатилгани ҳақида хабар беришди.

— Ўқ оғзини ўпириб юборибди, — деди Сидиқмат ака ҳиқиллаб. — Ҳатто гапиролмайди ҳам бечора.

Ўролбекнинг хатта кўзи тушди. Қўлига олиб ўқиди.

— Бу хат шахсий, шекилли? Ия, охири қизиқ-ку: «Айб болалар...» дебди-ю, давом эттирмабди.

— Дармони қолмади.

— Балки, ўғлингиз шерикларига айб қўйгиси келмагандир?

— Билмасам. Яхшиси, хатни менга беринг.

— Хат тергов ишига тикилади. Беролмайман, ўртоқ полковник.

— Ахир...

— Ўзингизга маълум, воқеа жойидан топилган ҳар бир буюм биз учун аҳамиятли. Уни делого тикмасак, қондани бузган бўламиз. Лекин нусха кўчиртириб беришим мумкин.

— Майли...

Врачлар аввалига қўп қон йўқотган, лекин умид бор, деб туришганди. Аммо Нодирнинг ҳушидан кетганини кўриб, баттар ҳовлиқиб қолишди. Қон ҳамон тинмай оқарди. Уни ўрнидан қимирлатиш ўлим билан баробар эди. Сал қимирлатилса ҳам, қон оқиши баттар ортарди. Сидиқмат ака ўғлининг аҳволини кўриб, ундан мангу айрилаётганлигини юрак-юракдан ҳис қилди. Ҳис этди-ю, ичидан тошиб келаётган бир вулқон ҳайқирик бўлиб бўғзидан отилди:

— Ўғлим! Болажони-и-м!

Дадаси билан видолашмоқчидек Нодир хиёл кўзларини очди-да, яна оҳиста юмди. Сидиқмат ака юрагини чангаллаганча бир томонга оға бошлади...

— Акам... Акамга қаранглар! — деди Турдимат сал наридан югуриб келаркан.

Энди врачлар Сидиқмат ака томон чопишди.

— Инфаркт! — деди улардан бири томирини ушлаб кўриб. — Қимирлатманглар. Ҳозир укол қиламан.

Сидиқмат акани машинанинг орқа ўриндига ётқизиб, укол қилишди. Врач Турдиматни имлаб чақирди.

— Оғир бўлинг, — деди унга далда бериб. — Яхши, энди акангиз ҳеч нарсани билмайди.

— Нимани айтяпсиз? — дея гарангсиди Турдимат.

— Ўғлининг кўз юмишини.

— А-а?!

— Уч-тўрт дақиқалик умри қолди шўрликнинг. Қон кўп йўқотган.

— Бирор нима қилинг, дўхтиржон! — деди Турдимат жон ҳолатда унинг кўлини чангаллаб.

Врач оғир хўрсинди:

— Нима қилай? Ҳатто ўрнидан қимирлатишнинг ҳам иложи бўлмаса. Шундай пайтларда ўзингни врач эмас, жаллодек ҳис қиласан киши...

Ўрдабаев Нодир билан овга чиққан йигитларни бир ерга тўплаб, сўроқ қила бошлади. Ҳамма милтиқларни йиғиб олдида, ўқ отилганини, гильза ва патронларни алоҳида-алоҳида қилиб елим халтага солди.

Шу пайт Нодирнинг тепасида турганлар додлаб юборишди.

— Ўлди, — деди ҳамшира оҳиста.

Укол таъсиридан кўзлари юмилиб кетаётган Сидиқмат ака бақирқдан бир сесканди-ю, сўнг яна ўзидан кетди...

БЕБАҚО ИШҚ

Нодирни эртаси куни тонгда чиқаришди. Унинг маросимларини ўтказишга Турдимат бош-қош бўлиб турди. Чунки Сидиқмат ака бошига тўқмоқ теккан одамдек гарангсиб қолган, бўлаётган воқеалар гўё тушида кечаётгандек эди.

Таъзиянинг учинчи куни Ўрдабаев келиб, Сидиқмат акага эртага тергов бўлимига келини Лайло билан бориши зарурлигини айтиб кетди.

— Келинни овора қилмайлик. Ўз ёғига ўзи қовурилиб ётибди бечора, — деди Сидиқмат ака ҳиқиллаб.

— Ўзингиз ҳаммасини тушунасиз-ку, ака. Обормасангиз, иложи йўқ. Унга бир-иккита савол берамиз, холос.

Лайлони тергов бўлимига олиб боришга зўрға кўндиришди.

— Ундан кўра, мени тинч қўйишсин — деди у зор-зор қақшаб. — Терговчи Нодир акамни тирилтириб берармиди?! Унга жон ато этармиди?!

Эртаси куни Сидиқмат ака бир амаллаб уни тергов бўлимига олиб борди. Ўрдабаев қадди-қомати келишган сулувгина келинчакнинг кўзларидаги мунгни кўриб, юраги эзилди, унга раҳми келди.

— Нодирнинг ўлими бўйича бирор кимсага даъвоңгиз борми? — деди мулойимлик билан.

— Йўқ.

— Эрингиз ўрдак овига кетишини сизга айтганмиди?

— Йўқ, қайнанамага айтган экан. Кейин мен телефон қилдим.

— Сиз ўша куни телефонда гаплашганмидингиз?

— Ҳа.

— Нима ҳақда? Агар сир бўлмаса...

— Мен ўша куни у кишига вақтлироқ келинг, кўнглим нотинч, деб ялиндим...

— У эса сизнинг зорингизни нозга йўйган, шундайми?

— Билмасам, Нодир акам жуда содда эди. Бировга йўқ дея олмасди. Охирги сўзларини эшитмадим ҳам. Ўртоқлари ўйин қилиб телефонни қўлидан олиб қўйишди.

— Афсус, бевақт қазо қилди. Худо сизга сабр берсин.

Лайло хўнграб йиғлаб юборди. Сал ўзига келгач, майор унга керакли қоғозларга имзо чектирди. У Сидиқмат ака билан хайрлашаркан, беихтиёр кўзларига ёш қалқди.

— Сидиқмат ака, бу не кўргилик? — деди аламдан лаблари титраб. — Ҳали висол гаштига тўймаган икки ёшни бир-биридан айириб, фалак не ҳикмат топдйкин?

Орадан бир неча кун ўтгач, Ўролбек Ўрдабаев Сидиқмат акани яна хонасига чақиртирди.

— Ўрдакқўлга тўққизта йигит бирга боришган экан, — деди тергов давомида тўпланган ҳужжатларни унинг олдига ташлаб. — Улардан фақат учтасида ов қилиш лицензияси ва рўйхатдан ўтган ов милтиғи бўлган. Бошқасида эса йўқ. Шу жумладан, Нодирда ҳам.

— Хабарим бор.

— Улар сафида пахтаободлик гектарчи Матқовул индамаснинг ўғли Сайфулла ҳам бўлган. Ана шу Сайфулла отасининг қўшотарини ўзбошимчалик билан овга олиб чиққан. Милтиқнинг паспорти эскириб кетган, ўзи ҳам саккиз йилдан бери қайта ҳисобга олинмаган экан. Отаси ўғли милтиқни олганини билмайди ҳам. Чунки бир йилдан бери милтиқ бузуқ бўлган, ўнг томонидаги тепкиси яхши ишламаган.

— Ов вақтида ҳеч қандай нохуш ҳодиса бўлмаган. Йигитлар бир нечта ўрдак оғишган. Овда Нодир ўз усталигини намоён этиб, ҳаммадан кўп, йигирмага яқин ўрдак отган. Шу қобилиятини билиб Аҳмад уни ҳар гал овга олиб кетаркан, бу гал ҳам Ойгул опани кўндирибди.

— Эҳ, Ойгул, Ойгул! — деб жаҳлда бошини столга урди Сидиқмат ака.

Ўролбек бирпас жимиб, Сидиқмат акага сув ичирди ва давом этди.

— Қайғишда Аҳмаднинг машинасида жой бўлмаганлиги учун Сайфулла ва Бўривойларга ҳамроҳ бўлибди. Бўривой йўл-йўлакай Нодирга ҳазил қилиб келган. Аммо у машинанинг орқа ўриндиғида ухлаб қолгач, Бўривой энди Сайфуллага ҳазил қилишни бошлаган. Улар орасида тахминан қуйидагича суҳбат кечган:

— Милтиғинг бузуқ эканми? Бирорта ўрдак ота олдингми ўзи?

— Тегмади. Устига-устак, битта кнопкаси ишламай, ўқ тикилиб қолди.

— Бер-чи, бир кўрай.

— Қўй, бирор машмашани бошлама.

— Бер, бир кўраман. Нима, ейилиб қоладими?

У зўрлик билан қўшотарни олиб, у ёқ-бу ёғини айлантриб кўрган, Сўнг тепкисини босган. Бўш стволдан «чиқ» этган овоз эшитилган. Ўнг тепкисини босса, у бўшаб қолганидан кучсиз қимирлаган, холос. Аслида, ўшанда милтиқ стволда патрон борлигини билгач, Бўривой милтиққа тегмаслиги керак эди. Аммо у гўё ўлим билан ўйнашгандек оғзига қўшотар тикиб, яна тепкини босган.

— Нима қиялсан, аҳмоқ?! Отилиб кетса-чи?! — деган Сайфулла унга ташланиб.

— Зашелка қотиб қолибди. Ҳеч нима бўлмайди.

Сўнг у милтиқ кўндоғини ерга тираб ичига қарайди.

— Биттасида чиндан ўқ бор, шекилли.

— Бор, дегандим-ку! Милтиқни бер!

— Тўхта, Нодир, сен ҳам бир қара. Ёки ёш куёвлар қўрқадими?

Нодир унинг мазахига эътироз билдиради:

— Мени тинч қўй. Яхшиси, жимгина кетларинг. Шовқин қилиб, уйқумни буздиларинг.

Бўривой яна қитмирлик қилади.

— Борасан, ўша тошкентлик соҳибжамолнинг ёнига. Дўстларга ҳам бироз вақт ажратсанг, асақанг кетиб қоладими?

Нодир индамайди.

— Ҳазилингни қўй. Бўривой, қўшотарни бу ёққа чўз, — дейди Сайфулла хавотирланиб.

— Шу ўқи отилмагунча бермайман. Ҳозир қўндоғига бир ураман, кўрасан, отилади.

— Майнавозчилик қилма!

Сайфулла билан Бўривой милтиқни талаша бошлайди. Нотекис йўлдан кетаётган машинанинг филдираги шу пайт чуқурга тушиб, сакраб кетади. Милтиқ қўндоғи машинага қаттиқ урилиб отилиб кетади. Бўривой бу пайтда милтиқни Сайфулладан тортиб олиш учун Нодир томонга қийшайтирганча силкитаётган бўлади. Нодир эса айна шу дамда гапираман деб, энди оғиз жуфтлаган бўлади ва ўқ оғзидан кириб, ўнг қулоғи остидан ўпириб чиқиб кетади.

Сўнг йиғитлар пасткашлик қилишади. Сиз етиб боргунча ёнларидаги нариги машинадаги дўстларига ёлгон гапиришади. Гўёки Нодир ўйин қилиб, қўшотарни ўз оғзига тўғрилаган эмиш.

— Қабиҳлик ёш танламас экан-да! — деди Сидиқмат ака уф тортиб.

— Шунга айтинг. Агар ўғлингизнинг бармоқ излари қўшотардан топилганда эди, уларнинг гапи ҳисобга ўтарди. Аммо Нодир қўшотарга қўлини ҳам теккизмаган. Унинг бармоқ излари фақат Аҳмаднинг милтигидан топилди. Келиннингиз Нодир билан суҳбатлашаётганда ундан телефонни олиб қўйган ҳам шу Бўривой экан.

— Эсиз, болам!..

Сидиқмат ака ўзини тутиб туролмай, йирлаб юборди.

— Майли, сиқилманг. Айбдорлар жазосини олади.

— Бундан энди нима наф?

— Ҳар ҳолда, шу каби воқеаларнинг олди олинади-ку.

— Тўғри айтасиз. Энди мен борай, — Сидиқмат ака шундай деб секин ўрнидан турди.

— Ҳролбек, раҳмат, — деди сўнг хўрсиниб. — Бекорга энг яхши терговчи дейишмас экан.

— Терговчимас Саке, мени зўр исковчи номим бор.

— Фахрлансанг арзийди. Менга жавобми?

— Ташаккур. Бу — бизнинг бурчимиз. Ҳа, айтгандек, сизга ўғлингизнинг сўнги хатини қайтариб бераман. Келинингизга беринг. Зора шунга ўқиб таскин топса.

Сидиқмат ака майор узатган хатни оларкан, худди варақ орасидан ўғли термилиб тургандек титраб кетди.

— Судга келарсиз, хабар берамиз, — деди майор.

— Билмадим. Ўғлимнинг ўлимига сабабчи бўлган ўша йи-гитларни кўргани кўзим йўқ. Ўрнимга вакил жўнатарман, балки.

— Маъқул. Келинни асранг. Унга жуда қийин.

— Ҳа...

ЧИҚҚАН ҚИЗ ЧИФИРИҚДАН ТАШҚАРИ

Лайло ўша воқеадан сўнг бир-икки вақт гарангсиб юрди-ю, сўнг тоби қочиб, ётиб қолди. Унинг мазаси йўқлигини эшитган Қудрат ака укаси Ҳикматни олиб йўлга тушди. Қудасиникига кириб келиши билан Лайло хўнграб унинг бўйнига осилди.

— Ада, яшагим келмаяпти! — деди уввос тортиб.

— Ундай дема, қизим, — Қудрат аканинг ҳам кўзига бе-ихтиёр ёш қалқди. — Нодирнинг руҳини безовта қилма.

— Нодир энди руҳми, ада?! Ҳечам қайтиб келмайдими?!

— Лайло...

Қудрат ака қизини юпатиш учун нима демасин. Лайло баттар йиғлар, ғамдан адо бўлган юраги ҳеч нарсадан таскин топай демасди. Сидиқмат ака дўхтир чақирди. У Лайлога бир-иккита тинчлантирувчи укол қилгач, сал ўзига келгандек бўлди.

— Қизимга жавоб бер, Сидиқмат, — деди Қудрат ака, ни-ҳоят, икки қуда ёлғиз қолишгач. — Қийналиб кетибди бечора. Бу ерда, барибир, овунмайди. Ҳамма нарса Нодирни эслата-веради унга.

— Ихтиёр ўзида, — деди Сидиқмат ака оғир хўрсиниб. — Лекин Лайло келишимга мен ҳеч қачон энди уйингизга бо-ринг, деб айтолмайман. Аммо кетаман, деса тўсқинлик ҳам қилмайман.

— Шунисига ҳам раҳмат.

Ўша куни Сидиқмат ака Қудрат аканинг гапини хотинига айтди.

— Лайло ҳеч қаерга кетмайди! — деди Ойгул опа қизишиб. — Энди у бизнинг қизимиз. Керак бўлса, вақти билан ўзимиз узатамиз. Аммо энди уни Тошкентга қайтариб юбормаймиз. Ахир энди биз ҳам унга ота-онасидекмиз.

Сидиқмат ака хотинининг алам ўстида айтган гапларига эътироз билдирмади. Шу билан бирга, унинг ҳам дилида Лайлонинг ота-онаси энди биз деган гап йўқ эмасди.

Эртаси куни эрини Сайрамга жўнатишга жўнатиб, уйда ўтиришга сабри чидамаган Хайрихон опа ҳам қудасиникига кириб келди.

— Узр, адаси, — деди эрита. — Лайлонинг яна тоби қочганлигини эшитиб, мен ҳам ортингиздан келавердим.

Қудрат ака қудаларнинг ёнида бир сўз деёлмай, бир-икки томоқ қириб қўйди.

— Келаверинг, қуда, келадиган жойингиз, — деди Ойгул опа у билан йиғлаб кўришаркан.

Сўнг Лайлонинг хонасига киришди. У қаравотда ухлаб ётар, шу сокин ҳолатида ҳам тунд юзидан ҳам чекаётганлигини сезиш қийин эмасди.

— Ҳозир ухлади, — деди Ойгул опа шивирлаб.

— Майли, ухласин...

Кечки пайт дастурхон атрофида ўтиришганида, Хайрихон опа яна шу гапни қўзғади.

— Ойгул опа, қуда, кўргилик экан. Навқиронгина кўевимдан айрилиб қолдик. Кўриб турибсиз, қизим бу дардни кўтаролмаяпти. Лайло бу ерда қолса, Нодирнинг ҳиди келиб турган уйларда яшаса, ҳам чекавериб, бирор кор-ҳолга йўлиқмасмякин?..

Ойгул опа шу пайтгача ким бу ҳақида сўз очса, қайриб ташлайман, деб юрган эди. Аммо қудасининг маънили сўзлари ва Лайлонинг ҳозирги забун ахволи ҳақида мулоҳаза юритиб, иложсиз қудранди:

— Дадаси билади...

Сидиқмат ака Ойгул опанинг таслим бўлганини сезиб, қаршилиқ қилиш бефойдалигини тушунди. Чунки энди гап Лайлонинг соғлиғи ҳақида кетаётганди.

— Мен Қудратга гапимни айтганман, — деди Сидиқмат ака қудасига қараб. — Яна бир марта айтаман. Лайло бизга келинмас, қиз бўлиб келган. Уни нафақат Ойгул иккаламиз, балки барча қариндош-уруғ ва кўни-қўшилар ҳам яхши кўришади. Унга жуда боғланиб қолганмиз. Энди уни биздан айирсангиз, нима қиламиз?

Қудрат ака Сидиқмат аканинг гапига нима деб жавоб беришни билмас, Хайрихон опа эса бирор нима десангиз-чи, дегандек, безовта типирчилаб ўтирарди. Акасидан садо чиқармагач, Ҳикмат тилга кирди:

— Лайло бироз ҳаво алмаштириб келсин. Қаддини тиклаб, ғамларини унутсин. Нодирнинг худойиси ва ҳайитларида келиб туради. Биз ҳам унга ҳамроҳ бўламиз.

— Ойгул опа баралла йиғлаб юборди:

— Жон қизим, Лайло. Сенсиз бу уйлар ҳувиллаб қолади-ку! Ҳеч бўлмаса, сен бизни ташлаб кетма!

— Жон қуда, йиғламанг, — деди Хайрихон опа бироз қизишиб. — Мен ҳам тошиб турибман. Тишимни ковагида асраб катта қилган, гул баргига ўраб беллаган, ёмон кўзлардан қиялаб, кечалари ёлғиз тентиратмай ўстирган қизим, ҳатто ўн кун ҳам келинликнинг гашгини сурмай, эридан ажралиб қолса, куймайманми?!

— Нима қилай? Айб мендами?

— Ҳа, сизда. Чиллали кувни ҳам бетайин ўртоқларига қўшиб юборадими одам?!

Унинг кескин бу гапидан ҳамма бир муддат жим бўлиб қолди. Ойгул опа уввос тортиб йиғлаб юборди:

— Нима қилай, ғафлатда қолдим, нодонлик қилдим! Уйга аёлларни йиғиб бориб, ўйин-қулги қилгунча ўғлимни ўйламайманми?! Болам йигит бўлди деб мақтангунча этагидан маҳкам ушлаб, уйдан чиқармай ўтирмайманми?!

Сидиқмат ака хотинлар маломатни ичда сақлагандан кўра, тилига чиқарса, вазият ойдинлашади деб ҳисобларди. Ҳозир ҳам шундай бўлди.

Қудасига ачинди, шекилли, Хайрихон опа бироз юмшади:

— Ойгул опа, бахт кўзни кўр, қулоқни қар қилар экан. Ҳаммаси Яратганининг иши. Тан бермай иложимиз йўқ. Нима қилайлик, бошимизда шу ташвиш ҳам бор экан. Майли, бу ёғини келишиб, маслаҳатлашайлик. Қизимизга руҳсат бера-сизларми?

— Майли, Лайло қизимнинг ихтиёри ўзида, — дейишди қудалар иложсиз.

Қудрат ака, ўзинг нима дейсан, дегандек қизига қаради.

Лайло ҳамма гапларни эшитиб, қайнатаси билан қайна-насига жимгина термилиб ўтираркан, Нодирнинг ўлиmidан сўнг уларнинг қанчалар чўкиб қолганини, бир суянч ва юпанч-га муҳтожлигини юрак-юрақдан ҳис қилди. Шу лаҳза ғам-

андухга тўлиқ кунлари кўз ўнгидан лип-лип ўта бошлади. Кўзининг ёши тинмаган бўлса-да, қайнанаси: Лайло, қизим, бу ёққа кел, бирга йиғлайлик, дея уни бағрига олганида, ўзида қаердандир куч пайдо бўлар, бир дам андухларини унутиб, Ойгул опани овутишга тушарди.

Айниқса, қайнатаси эшикдан боши эгик, қадди дол бўлиб кириб келаркан, Лайло кўз ёшларини артиб, унинг қаршисида пайдо бўлар, кўк чой дамлаб берайми, адажон? — дея атрофида парвона бўларди. Шунда қайнатаси рамларини бироз унутиб, унинг борлигига шукрона келтирарди.

Лайло шулар ҳақида ўйларкан, валати гап айтди:

— Меҳмонлар, келганингиз учун раҳмат. Истасангиз, яна бир-икки кун меҳмон бўлинглар! Йўқ десангиз, адажон эртага сизларни кузатиб қўяди.

— Вой, сен-чи?! — ҳайрон бўлди Хайрихон опа.

— Менинг уй-жойим энди шу ер.

Бу гапдан Сидиқмат ака ва Ойгул опанинг кўзлари чарақлаб кетди.

— Айланиб кетай, сўзлари доно келинимдан, — деди Ойгул опа уни кучоқлаб.

Қудрат ака, Хайрихон опа ва Ҳикматлар ҳайратдан анқайиб қолишди.

— Нималар деяпсан, Лайло?! — деди Хайрихон опа бироз жиғибийрон бўлиб.

— Чиққан қиз чиғириқдан ташқари, деб бекорга айтишмас экан-да, — деди Қудрат ака гапни қисқа қилиб. — Қароринг шундоқ экан, жонинг омон бўлсин, қизим.

Эртаси куни Ҳикматнинг эски машинасида Қудрат ака, Хайрихон опалар Тошкентга жўнаб кетишди.

Ҳайҳотдек ҳовлида Лайло қайнана ва қайнатаси билан ёлғиз ўзи қолди.

Олтинсоч эса, ҳатто укаси ўлган бўлса ҳам, Сайрамга келишдан бебаҳра эди...

Бундан бир неча йил олдин Олтинсоч турмуши бузилиб уйига қайтиб келгач, хархаша қилавериб, дадасига енгил машина олдирганди. Бир куни олифталик қилиб, гавжум кўчада ҳам тезликни пасайтирмай кетаётганида, қўшни маҳаллада яшайдиган Нурилла оқиннинг беш ёшли боласини уриб юборди. Болакай касалхонага етар-етмас жони узилгач, унинг отанаси Олтинсочни тилкалаб ташлашга ҳам тайёр эдилар.

Шунда Ойгул опа йиғлаб уларнинг оёғи остига ўзини ташлади: қизимни энди бу ерларда кўрмайсиз, фақат қамалмасин! — дея тавалло қилди. Нурилла оқиннинг унга раҳми келдими, даъвосини қайтариб олди. Аммо уларга:

— Агар қизинг кўзимга кўринса, сўйиб ташлайман! — дея шарт қўйди.

Шу воқеага ҳам бир йил тўлди. Шунча вақтдан буён Олтинсоч Тошкентда. Нодирнинг ўлимини унга айтишмаганди. Укамни сўнгги йўлга кузатишга бораман, деб туриб олса, нима қиламиз, деб ўйлашганди. Аммо Олтинсоч кейинчалик бу ҳақда эшитгач, негадир укасининг ўлимини оддий қабул қилди. Сидиқмат ака қизининг тошмеҳралигидан кўнгли зил кетиб, ундан жуда хафа бўлди...

Сидиқмат ака Нодирнинг қирқини ҳам ўтказди.

Қудрат аканинг тоби қочганиги учун Тошкентдан Ҳикмат бошчилигида Хайрихон опа, унинг овсинлари ва Тания опалар келишди.

Маърака-маросимларни ўтказиб, эртаси куни меҳмонлар тоғ саҳардан йўлга отланишди.

Қудалар хайр-хўш билан овора бўлиб турган пайтда Тания опа Лайлони четта тортиб, бир гап айтди:

— Қайнано-қайнатанг яхши одамлар экан. Лекин уларни деб умрингни ўтказма. Турмушга чиқишинг керак. Бир марта Сайрамга эрга тегиб кўрдинг. Иккинчи бор шу ерликка келин бўлсанг, қадрсиз бўласан. Ундан кўра, Тошкентга қайт. Ўйлаб кўр, кейин отангнинг касали зўрайяпти. Қудрат ака Адибадан кўра сени ўзига яқинроқ кўради. Шунини унутма.

Ота-онаси айтмаган гапни Тания опа шундай содда ва тушунарли қилиб гапирдики, Лайлонинг шу заҳотиёқ улар билан кетгиси келиб қолди.

Аммо ҳозир бу ишни ортга сурмасдан бошқа илож йўқ, бир ёқда ҳамма маърака-маросимлар ўтказилмаганди.

Лайло уларнинг ортидан маҳзун термилиб қолди. Бўғзига нимадир тикилиб, йиғлагиси келди. У энди бу ерларда яшолмаслигини ич-ичидан ҳис қилаётганди...

ЎЗГА ЁРНИНГ ҚУЧОҒИ

ЯНА НАЖОТ ЎЗИНГДАН, КЕЛИН

Вақт ўтгани сари ғамлари ариш ўрнига Лайлонинг юраги сиқиладиган, узоқ-узоқ хаёлга чўмадиган бўлиб қолганди. Қайната-қайнаnasi бу ҳолдан ўзларини айбдор сезишар. Лайлонинг кўнглини кўтариш учун қўлларидан келганча ҳаракат қилишарди.

Шунда Ойгул опа ҳам, Сидиқмат ака ҳам узоқни ўйламай, ўз манфаатларини кўзлаб, уни олиб қолишганидан пушаймон чека бошлашди.

Битта келинни эплай олмай, касал қилиб қўйибди, деган маломатдан чўчиб, ҳатто ён қўшнилари бўлган дўхтирни чақирмай юрган Ойгул опа эрига Лайлони марказий касалхонага олиб борайлик, деди.

— Илгарироқ шундай қилиш керак эди, — деди Сидиқмат ака машинаси томон юриб.

Улар касалхонага кириб боришганда кечки саккизлар эди.

Лайлони аввал терапевт, сўнг гинеколог обдан текшириб кўрди.

Ойгул ова ҳовлиқиб касалхонадан чиқаркан, шундоқ рўпарасида турган эрини кўрмай, ён-атрофга алаанг-жалаанг қиларди.

— Ҳа, кимни қидиряпсан? — деди Сидиқмат ака Лайлога бирор гап бўлдимикин, деган хавотирда.

— Сизни, сизни излаяпман-да. Бу ёққа юринг, тезроқ бўлинг! — дея ҳовлиқди Ойгул опа.

— Нима гап, тинчликми?

— Сиз ҳам эшитинг. Ўз қулофингиз билан эшитинг.

Хотинининг ҳовлиқшидан Сидиқмат аканинг юраги орқасига тортиб кетди.

Эр-хотин бирин-кетин касалхонага кириб келишганда, Лайло кушеткада жилмайиб ўтирарди.

— Келинлар-чи, — деди гинеколог уларга қараб. — Шу-

нақаям бепарво бўласизларми? Қим айтади сизларни биттаю битта келиннинг қайнана-қайнатаси деб?!

— Келинга кўп иш буюрмаганмиз. Ўзи ҳаракатчан, тинмайди, — деди Сидиқмат ака хижолат бўлиб.

— Шунинг учун ҳолсиз экан-да, қаранг озиб кетганини.

— Лайло, қизим, дўхтирга биздан шикоят қилдингми, нима учун? — деб хижолатлаи жилмайди Сидиқмат ака.

— Йўғ-эй, бошқа сабаб, — деб илжайди Лайло.

— Нима гап, дўхтир?! Ичимни қиздирмай тезроқ айтинг!

— Қисқаси, келинни парваришлаш лозим. Чунки сиз яқинда бува бўласиз.

— Нима?!

Сидиқмат ака анқайганча хотинига қаради.

— Ростми шу, онаси?! — деди ишонгиси келмай.

Ойгул опа унинг елкасига бош қўйиб йиғлади.

— Боламиздан зурриёт қолибди, адаси, суюнчи беринг.

Мен ҳам эшитиб, гарангсираб қолдим.

— Мана суюнчи! — Сидиқмат ака чўнтагидан бир даста пул олиб, врачнинг олдига ташлади.

— Хушхабар учун раҳмат! Мени жуда хурсанд қилдингиз!

— Аяжон, адажон! — деди Лайло ёшли кўзлари билан жилмайиб.

Сидиқмат ака билан Ойгул опа баб-баравар уни кучоқлашди.

— Бу чинми, келин, бизга невара ҳадя этасанми? — деди Сидиқмат ака ўзини аранг йиғидан тийиб.

— Яна нажот ўзингдан, келин! — дея ҳўнграб юборди Ойгул опа.

Эртаси куни хушхабарни эшитиб, қўни-қўшнилар, қариндош-уруғлар келишди. Ойгул опа ирим қилди.

— Келинимиз эсон-омон қутулиб олсин, кейин бафуржа келарсизлар, — деди кўнгилга тегмайдиган қилиб.

Аmmo ён қўшнилари Раҳима гинекологнинг тез-тез чиқиб туришини ўтинди. Чунки бу аёл Лайлога жуда керак эди.

— Раҳимахон, худонинг раҳмдиллигини қаранг, — деди Ойгул опа қўшнисига оғзидан бол томиб. — Бир кечада ҳам бола бўлар экан-да.

— Ҳа, шунақаси ҳам учрайди. Ўғлингизнинг келинга чексиз муҳаббагининг нишонаси бу.

— Ўғлимдан ўргилай...

Ойгул опа Хайрихон опага хушхабарни айтиш учун қўнғироқ қилганда у бир зум нима дейишини билмай, қотиб қолди. Негадир унчалик суюнмади.

— Одамлар қандай хаёлга боришаркин? — деди эрига ҳам бу хабарни етказгач.

— Одамлар билан нима ишинг бор?! Қайтанга хурсанд бўлишинг керак. Қизингни табрикла. Адибага ҳам айт, уйидагилари билсин. Хушхабарни ҳамма ёқтиради. Ўғилми-қизми, туғилса ҳам, исми Ёдгор ёки Ёдгора бўлади. Мен Ҳикматга қўнғироқ қилай.

Қудрат ака ўрнидан туриб, укаси билан телефонда гаплашди.

— Лайло туғиб берса, жуда қадрли невара бўлади, ака. Қозоғистон фуқароси бўладими? — деди Ҳикмат қизиқиб.

— Ким билади. Дарров шу томонларини ҳам ўйлайсан-а?

— Тошкентда ўқитадиган бўлсангиз, бу ерда туғилгани яхши, Астанада ўқиса, у ерда туғилгани соз.

— Аввал туғилсин.

— Бу нарса туғилишдан бурунроқ ўйланади.

— Қизни боласи қуда боласи. Бунга мен бир нима дея олмайман.

— Тўғри. Сидиқмат ака ўзлари ҳал қилсин. Ҳамма нарсага ақли етади.

Сидиқмат ака эса, албатта, келини Сайрамда туғиши тарафдори эди.

Шундай ҳам бўлди.

Бола туғилгунча Лайло Тошкентга қайтиб, қолиб кетган ўқишини давом эттирди. Биринчи курсни эсон-омон битириб олгач, яна Сайрамга — қадрдон бўлиб қолган қайнатасининг хонадонига қайтди.

Ёз бўйи ҳаммалари дачага чиқиб кетишди. Августнинг бошларида Қудрат ака, Хайрихон опа, қизи Адиба ва куёвлари Файбулла билан келишиб, бир ҳафта туриб кетишди.

Ҳамма сув бўйида пайтда, Лайло Адиба опасини олиб кириб, Нодир билан дачада кечган ягона ва сўнгги кечани ипидан-игнасигача айтиб бериб йиғлаб олди.

— Вой менинг таъби нозик синглимдан ўргилай. Шамлар ёқдик дедингми, Нодир ҳам хаёлий шахзодалардек йиғит эди, уни кўриб сенга ҳавасим келганди. Эсиз, умри қисқа экан..

— Лекин ҳамон Нодир акамни руҳи шу дачада юрибди. У менинг кўнглимни кўтаради. Хаёлимга яхши ўйлар солади.

— Ишонаман, Лайло. Фақат энди сен бўлажак Ёдгорни ўйла.

— Нега Ёдгор?! Ҳа-я, чиндан Нодир акамдан ёдгор бўлади бу бола...

БУ УЙГА ҚУВОНЧ ҚАЙТДИ

Лайло иккинчи курсда фақат сентябрь-октябрь ойларида ўқиди. Ноябрьнинг бошида эса Сидиқмат ака келиб, келинини Сайрамга олиб кетди. Қудрат ака, Хайрихон опа кетишини унчалик ишташмас-да, уни кулиб кузатишди. Орадан ўн кунлар ўтгач, Лайлонинг кўзи ёриди. Қўчқордек ўғилли бўлди. Чақалоқнинг исмини Ёдгор қўйишди.

Сидиқмат аканинг қувончи ичига сиғмасди. Набирали бўлганини айтиб, дунёга жар солишга ҳам тайёр эди. Набирасини барчага кўз-кўз қилиб, элга ош бермоқчи бўлди, лекин дабдабалардан юрагини олдириб қўйган Лайло бунга рози бўлмади.

— Дадажон, кераги йўқ. Фақат келиб, мошинангизда олиб кетсангиз бўлди. Уйгаям кўп одам йиғилмасин. Карнай-сурнайни Ёдгоржон катта бўлганида қиласиз, — деди.

Хайрихон опа ва қайнанаси унинг гапини маъқуллашган бўлса-да, Сидиқмат акага унчалик хуш ёқмади. Ахир ёлғиз ўғилдан қолган ёдгори, авлодининг давомчиси туғилди. Дунёга кўз-кўз қилса арзигулик воқеа. Ўғилдан айрилганида қадди буккик отанинг аҳволини кўриб, устидан қулган душманлари қанча эди? Сидиқмат аканинг хаёлидан шу фикрлар ўтаётган эса-да, аёлларга қарши чиққиси келмади. Келинининг кўнгли оғришидан чўчиди. Аммо холи қолганларида хотинига дардини айтди:

— Кўни-қўшни, қариндош-уруғ, келганларга эшиқдан кирма, деёлмасак. Улар ҳам хурсандчилигимизга шерик бўлишни ишташади. «Одамлар шунча бойлигидан набирасига гардини ҳам сарфламабди-да», деб гап қилишмайдимми? Сен уйга бориб, тайёргарлигингни кўр. Барибир, эшикли уйга меҳмон келади. Уларга ҳовлидан жой қиламиз. Чақалоқни ҳеч кимга кўрсатмаймиз. Қуданг билан маслаҳатлашиб, келган-кетганларни кутиб олаверасизлар. Мен бошқа ишлар билан шуғулланаман.

— Ўзи сизнинг қўлингизни боғлаб бўлмайди, — дея норозиланди Ойгул опа. — Бир-бир айтиб чиқмасангизам, наби-

рали бўлганингизни ҳамма билади. Айнан уйга чақириб, жар солишингиз шартми?

Келини ва набирасини туғруқхонадан олиб чиққан кунни Сидиқмат аканинг ҳовлиси одамга тўлиб кетди. Гўё Нодиржон тирилиб қайтгандай эди. Ойгул опа сездирмасликка ҳаракат қилса-да, кўз ёшларини тиёлмади. Бу севинч ёшларини ёки алам, ўзи ҳам билмайди. Биров чин дилдан сузониб, биров шунчаки тилида табриклайди.

Сидиқмат ака бу маслаҳатни Ҳикматга айтганди, ундан бошқа фикр чиқди.

— Эй, Саке, бу тўйчаси нимаси, — деди у маслаҳат йўсинида. — Сиз яхшиси, келин чиқадиغان кунга қўй сўйиб ақиқа қилинг. Бир кунга бир тўйхонани ижарага олиб эркакларга соат ўн бирга, аёлларга бирга ўтказамиз. Олам гулистон. Ҳовлига одам йиғиб, узун-қисқа кириб келганидан осон кутиласиз. Хайрихон опа Лайло ва неварасининг тепасида ўтирса, Ойгул опа тўйхонада икки-уч соатда меҳмон кутиб олади. Бизда Тошкентда шундай қилишади. Яна ўзингиз биласиз.

— Тошкентни донини чўқиган чумчүк Маккатуллодан келади, деб бекорга айтилмас экан, сен доно режа тузибсан, менга маъқул. Ҳар қанча одам келса ҳам тўйхонада кутиб, кутилиб оламан.

Ноябрнинг сўнги кунлари эди. Шу кунгача ҳовлидаги тоифи узумни йиғиб олишга вақт тополмаган Сидиқмат ака ҳаво совий бошлагач, ҳафсала қилди. Унинг одати шу: доим ҳовлидаги узумларни ўзи йиғиштириб олади, хизматчиларига айтмайди. Улар ҳам юмушни кўнгилдагидек бажаришади-ю, бироқ қиш бўйи ўзлари егани учун бировга айтиб уздиришни хоҳламайди. Шошмасдан, гужумларини сачратмай саватларга териб, ертўлага тушириб қўяди. Шираси бор узум яхламайди, то баҳоргача туради.

Роса пишганидан қизғиш тусга кира бошлаган узумларни хотини ва келини билан биргалашиб теришаётганида, эшик кўнғироғи чалинди. Ҳар кунги меҳмонлардан биридир-да, деб ўйлаб, ҳеч ким ортиқча эътибор бергани йўқ. Сидиқмат ака тепага қарайвериш боши айлангани учун нарвоннинг устига Лайло чиққанди. Сидиқмат ака ўғлининг ўлиmidан кейин шу касални орттириб олди. Кўпроқ тик турса бўлди, боши айланиб, қон босими кўтарилади. Кейин бир неча кун мазаси бўлмай, ётиб қолади. Шунинг учун келини уни нарвонга чи-

қишига қўймади. Эшикни ҳам Лайло очмоқчи бўлиб пастга тушаётганди, Сидиқмат ака уринмаслигини айтиб, ўзи эшик томон кетди.

Остонада Ўролбек, ёнида хотини, сал нарироқда ҳарбий форма кийган ёши ўттизларга борган ўғли Бахтиёр турарди.

— Ассалому алайкум, Сидиқмат ака, — деди Ўролбек. — Ўхшимисиз? Чарчамай юрибсизми? Сизни ўзимиз йўқлаб келмасак, бир эсламайсиз ҳам.

Сидиқмат ака унинг гапидан биров хижолатланди:

— Энди иш дегандай, одам бош қашишгаям вақт тополмайди. Кейин йўқлаш кичикдан бўлади-да.

Иккиси ҳам берилиб кулишди.

— Майли, остонада турманглар, ичкарига марҳамат.

Ўролбек ҳали уйга кирмасиданоқ мақсадидан оғиз оча кетди.

— Энди ўзингиздан қолар гап йўқ, ака, — деди у нимадандир ийманаётгандек. — Нима учун келганимни бу ерда айтдим нима-ю, ичкарига кирганимдан кейин айтдим нима? Сизга айтсам, эшигингизга қулчиликка келганман. Лайлохоннинг қўлини сўраб Тошкентга бориб юрмадик. Ахир у сизга ҳам келин, ҳам қизлигини жуда яхши биламиз. Шунинг учун биратўла ўзингизнинг олдингиздан ўтиб қўяй дедик. Фақатгина сиз рози бўлсангиз, бас.

Ўролбек бекорга ҳовлиқмаётганди. Чунки Сидиқмат акани таниганлар унинг жиддий, ақлли одам эканини билишарди. Шунинг учун иложи борича яхши кўринишга уриниб, оралари бузилмаслигига интилишарди. Ўролбек ҳам шуларни ўйлаб, бошида келишга юраги бетламади, аммо таваккал қилиб, барибир келди.

Сидиқмат ака тўхтади. Ўролбекнинг бу гапи унга яхшигина зарба бўлганди. Шу пайтгача орқаворатдан Лайлонинг қўлини сўраётганлар кўп эди, бироқ уларнинг ҳеч бири ҳали безрайиб уйгача совчи бўлиб келишмаганди. Хотини билан алақачон маслаҳатлашиб, агар яхши йигит учраса, қизидай бўлиб қолган келинини турмушга узатишни кўнглига туккан, унинг ҳаётини бир умр тулликда, бахтдан бебаҳра қилиб ўтказмоқчи эмасди. Аммо ният бошқа-ю, у рўёбга чиқса, ўзгача бўларкан. Сидиқмат ака аввалига келганларнинг оёғига уриб, ҳовлидан ҳайдаб солмоқчи ҳам бўлди. Лекин фикридан қайтди. Улар ҳам яхши ният билан келишгани ёдига тушиб, ўзини босди. Қолаверса, бу билан Лайло хижолат бўлиши мумкин эди.

Узум теришдан тўхтаб, дарвоза томонга ҳайрон тикилиб турган қайнана-келин меҳмонларнинг сумбати кўрингач, дарров танишди. Шундаям Лайло нарвондан тушмай ишини давом эттираверди. Меҳмонларнинг истиқболига Ойгул опанинг ўзи чиқди.

— Келинлар, меҳмонлар. Хуш кўрдик.

— Хушвақт бўлинг, — деди Жаннатхон опа. — Ҳорманг энди. Узумларингиз киш келганда пишдимидейман?

— Ҳа, бугун терамиз, эртага терамиз деб, шу кунларга қолиб кетди.

Жаннатхон опа атрофда бошқа ҳеч ким кўринмагач, уларга нарвонча устида туриб салом берган жувонга, Лайло шу бўлса керак-да дея тусмоллаб, гўё ўзини эътибор бермаганга олиб, кўз қирини ташлади.

— Лайлохон мана шу-да, — деди Ўролбек. — Булар қаёқдаги қизларни келинликка қидиришади. Мен аввал Лайлохонни кўринглар, унинг онаси ўпмаган қиздан ҳеч қандай кам эмаслигига ўзингиз гувоҳ бўласиз, деб олиб келавердим.

Ойгул опа нима дейишни билмай, ҳайрон бўлиб эрига қаради. Сидиқмат ака бўлса:

— Ҳа, келинимиз ўзи ғайратли, биз қолганини эртага қиламиз, десак ҳам, иш бугундан қолишини истамай туриб олди, — деди Лайлони мақтаб, кейин яна тепага қараб олиб. — Нарвондан туша қол, қизим, қолганини кейин узамиз.

Лайло тепадан туриб, Бахтиёрга қаради, бир вақтлардаги шўхлиги эсига тушиб кетди. Келганларнинг мақсадини билиб, уларни чўчитиб қўйгиси келди:

— Ҳай, сиз, куёвбола, қани, нарвонни ушлаб турунг-чи.

Йигит хижолатланиб онасига қаради. Жаннатхоннинг қошлари чимирилиб, ичида буни истамай турса-да, ўғлига имо қилди. Бахтиёр нарвоннинг ёнига борди.

— Келинингиз анчагина шаддодга ўхшайди.

Жаннатхоннинг пичингига Ойгул опа кулиб қўйди.

— Келинимнинг гаплари ўткир, ўзи дадил. Қайнатаси иккимизни иш охирига етсин деб, кеткизмай ўтирибди. Ахир бекорга уни Тошкентдай жойдан олиб келмаганмиз-да, ўргилай.

Улар меҳмонхонага ўтишди. Лайло узун қўйлак, рўмолда оддийгина аёл, бир қараганда кўзни оладиган даражада кўринмади. Жаннатхоннинг унга ичи исимамай ўтирарди.

Хизматчи аёл меҳмонларга дастурхон ёзиб, овқат тортди ҳамки, Лайлодан дарак йўқ эди.

У уйга ошхонадан ўтиб, ваннага кириб ювинди, сочларини тараб, ўз хонасига кирди, оҳори тўкилмаган тўқ яшил, тасмадек узунасига тўртта сариқ йўли бор беқасам халатини кийди, бошига мос рангдаги дурра ўради, кулоқларида жугут зирак, қўлларига қатор узуклар тақди, бўйинига йирик марваридли дур осди. Оёғига учи тепага қайрилган ҳаво ва мис ранг аралаш пойабзал кийди. У уй ичида пойабзал кийиб юришни маъқул кўрарди.

Лайло меҳмонлар олдига чиқди.

Жаннатхоннинг тили танглайга ёпишиб, оғзи очилиб қолди.

Энди унинг ҳузурида бояги шўх-шаддодамас, ўзига оройиш берган гўзал келин турарди.

— Ассалому алайкум, яхши ўтирибсизларми?

— Ваалайкум, кўп яшанг, қизим, — деди Жаннатхон гарангсиб.

Шундоғам ўзини тикон устида ўтиргандай ҳис қилаётган аёлни Ўролбек баттар ўнғайсизлантирди.

— Ана, айтмаганмидим сенга? Кўрсанг, анграйиб қоласан, демаганмидим? Энди ўғлинг, шуни оламан, деб туриб олади. Тўғрими, Бахтиёр? Нима дейсан?

Бахтиёрнинг кўзлари олайиб, бир онасига, бир Лайлога, бир отасига қаради-ю, ҳеч нарса деёлмади.

Келинини кузатиб турган Сидиқмат ака ва Ойгул опа сездиришмаган бўлсаям, Лайлонинг бу даражада ўзига оро бериб чиққанидан оғринишди. Чунки у ҳар доим: ҳаётимнинг мазмуни Ёдгоржоним, Нодир акам билан фақат яхши кунларни бошимиздан кечирганмиз, шунинг учун хотираларим билан яшай-вераман, бошқа турмушга чиқмайман, дерди. Ўшанда қайнана-қайната, «ёш умрингни хазон қилма», деб қанча уқтиришса ҳам, келинининг бу қадар вафодорлигидан хурсанд бўлишган, қувонишган эди. Ёки Лайло ўша гапларни фақат тил учиди, яхши кўриниш учун айтганмикан? Аммо масаланинг бошқа томонини олиб қараганда, у ҳали ёш, ўйнаб-кулгиси, дунёдан беармон ўтгиси келади. Бундай ўйлашга ҳақиям бор. Чунки ҳар бир одам бахтли бўлишни истайди.

— Ҳа, келинингиз кўхликкина экан, — дея сукунатни бузди Жаннатхон. — Лекин тили-жағиям ўзига ўхшаган чаққонгинами дейман. Агар, аслида, боягидай шаддод бўлса, ўғлим анча қийналиб қоладиган кўринади. Нима дедингиз?

Аёлнинг бу илмоқли гаплари Лайлони у қадар хушламага-

нидан далолат эди. Сидиқмат ака ва Ойгул опа ичларида шуқр қилишди.

— Ўролбой, — деди салмоқлаб Сидиқмат ака, — кўряписиз, келинимизнинг ўзига яраша феъли бор. Биз уни ўз қизимиздай яхши кўраемиз. Шунинг учун барча инжиқликларига чидаймиз. Аммо биз ҳозирча қизимизни узатмоқчи эмасмиз. Ўқишини тамомласин, боласини катта қилсин. Кейин ҳаммасини ўзига қўйиб берамиз. Лайло нима деса, шу бўлади. Агар яна турмушга чиқишни маъқул кўрса, ўша хонадоннинг худди ўзимиз каби бўлишини истаймиз.

— Барибир, қачондир узатасиз-ку, ўшанда биздан олдин бошқаси илғорлик қилиб қўймасин дейман-да.

— Бунисидан хавотирланма, кимнинг пешонасига битган бўлса, шунга насиб қилади. Ҳаммасини вақт кўрсатади.

Қанча аврашмасин, розилик ололмаган совчилар ноилож кетишга тараддудланишди. Уларни кузатиб қўйгач, Лайло дарвоза ёнида турган қайната-қайнанасига гап қотди.

— Бугун мени потўғри тушундингиз-а? Мен ҳалиям фикримдан қайтганим йўқ. Умримни болам, ўзингизнинг хотираси билан овуниб ўтказаман. Бугун бунчалик ясаниб чиққанимнинг сабаби, сизнинг келинингиз тул қолсаям, қайнана-қайнатасиникида худди келинлардай, унданам яқин қизларидай яшаётганини ҳамма билишини истадим.

Лайло гапини тугатгач, ичкарига, чақаловининг ёнига кириб кетди. Сидиқмат ака билан Ойгул опа эса келинингиз гапларидан ҳангу манг бўлиб қолишди. Тўсатдан Ойгул опа йиғлаб юборди.

«БОЛА ЭМИЗАЁТГАН АЁЛ»

Олтинсочнинг квартирасига келишганда, соат кечки ўн бирдан ошганди. Эшик ёпиқ. Қўнғироққа ҳеч ким жавоб бермади. Сидиқмат ака асабий хотинига қаради.

Лайло кўлида чақалоқ, йўлда чарчаган, зўрға оёқда турарди.

— Касофат қизинг, қаерларда санқиб юрибдийкан-а, — деди Сидиқмат ака асабийлашиб. — Ҳамманинг боласи бола, бу кимга ўхшади?

— Сиқилманг дадаси, мен ҳозир кўшнилардан сўрайман. Ойгул опа ён эшикнинг қўнғировини босди.

Бу уйдан ҳам товуш эшитилмади.

— Ҳимм. Бу уйда ҳам одам турмайди, шекилли? — деган

нича Ойгул опа бошқа эшикни кўнғироғини босгани, эшик очилди.

Ойгул опа унга мурожаат қилиб:

— Фая, Олтинсочни кўрмадингми? Олтинсоч қай ерда? — деб сўради.

— Ойгул опа. Мен ҳозир.

У хат ва икки жуфт калитлар бойламини Ойгул опага тутди.

— Эртага гаплашамиз.

— Раҳмат.

Сидиқмат ака эшикни аёлларга очиб берди ва ўзи пастга тушиб кетди. Машинадан чақалоқнинг кийимлари, кўрпатўшак ўралган катта тутунни олиб чиқди.

Унгача Лайло боласини олиб кириб диванга ётқизди. Уй ичи иссиқ, ораста ва тоза, худди бугун тозалангандек ҳавоси энгил эди.

Бир ёқда Олтинсоч уйи яқинда таъмирланган, мебеллари янги, ярқирарди.

— Нобоп қизингиз Туркияга кетибди, — деди Ойгул опа йиғлаб кўлидаги хатни эрига узатаркан.

Сидиқмат ака асабий кўлини силкиди.

— У тўғрисида гапирсанг юрагим ўйнаб кетади. Бирорта ақли иш қилганини билмайман. Лайлони қара. Фарқи ер билан осмон. Келинимга ҳамма ширадек ёпишади, қизингдан барча дайди итдан қочгандек нари юради. Баъзан ўзимга ўзим савол бериб, ё алҳазар, шу фаросати кам, сохтаси совуқ наҳот менинг қизим, деб ўйлаб қоламан.

— Адаси бўлди. Юрагим эзилиб кетди. Мен келинни ёнига чиқай. Ёдгоримни бир бағримга босай. Зора...

Шу пайт Лайло кирди:

— Аяжон, Ёдгорни ушлаб турсангиз, мен адажонга жой қилиб бераман.

Сидиқмат ака Ойгул опага қаради ва кўзига ёш келди:

— Раҳмат, ҳушёр келиним.

Декабрь. Тошкент совуқ эди.

Юнусободнинг ўн биринчи кварталдаги бу уй иссиқ. Яқинда иссиқлик қувурлари таъмирдан чиққан.

Ичкари уйда Ойгул опа ва Сидиқмат ака, кичик хонада Лайло Ёдгорни ёнига олгани.

Сидиқмат аканинг қулоғига неварасининг гингшиб-гингшиб йиғлаётгани эшитилиб, ўрnidан турди. Ойгул опа қотиб ухлар, йўл қақиб Лайло ҳам донг қотгани.

Ёдгордан хабар олиб кирса, хона иссиқ, чақалоқ пишиллаб ухлаяпти. Қизик, у ҳозиргина йиғлаётганди, деб ўйлади.

Лайло устида енгил узун халат кийган, бўйнигача тугмалар. Умуман Лайло ёзу қиш қайнанасининг олдида, уйда кўкси катта очик, енгсиз кўйлакми, майками, кофтами киймайди. Шу шаддодлигига ўта ҳаёли, қайнатаси бекорга уни ҳур, парипайкар келиним, деб мақтамайди.

Фақат ҳозир Лайло чақалоқ эмизгану, кўйлак бўғзидаги уч қатор тугмачаларни ечганди, қайта тақинишга мадори етмай ухлаб қолганди.

Унинг сутта тўлган кўкраклари эпкин очилиб, дўшпайиб турар, торшер чироқларида баъзи қисмлари нурланиб акс этарди. Шунга қайнатасининг бехосдан кўзи тушди ҳам. Натижада, у келини кўкдаги ҳариру пардаларга ўранган, фақат кўз-қоши кўринадиган паримас, оддий инсоний шаклдаги аёллигига имон келтирди.

Таниқли рассомнинг «Бола эмизаётган аёл»даги кўкракларни расмда эмас, кундалик ҳаётда кўргани эриш туюлди.

У оёқ учида юриб чиқиб кетди.

Қайнатасининг шарпаси йўқолар-йўқолмас Лайло уйғонганди. Кўкси очиклигидан ҳайрон бўлди. Ҳеч қачон бу ҳолатга тушмаганди, тезда тугмачаларини тақаркан, кўксига туфлаб қўйди:

— Ҳеч кимнинг кўзи тушмадимикан?

Боласининг таги ҳўл бўлибди, алмаштирди.

Ташқарига чиқди.

Бирорта зор кўринмади.

Сидиқмат ака қайта ўз ўрнига кириб ётиб олишга улгурган эди.

Январь келди.

Келини имтиҳонларини тошшириб, сессиясини ёпиб, икки ҳафталик таътилга чиққанида Сидиқмат ака Нодир йилини Сайрамда амру маъруф қилиб ўтказиб, яна бир бор ўғлини ёдлади.

Қабрига исми шарифи, туғилган ва ўлган йили битилган мрамртош қўйдирди, четини панжара билан ўратди.

Мрамртошнинг пастки қисмига Лайло:

«Ҳуру филмон дарс олди сендан,

Ёдгор ўғил ас қолди сендан», — деган байтни ва «Отангдан, онангдан, севган ёрингдан», — деган ёзувларни қўштирди.

Аксига олиб, қишнинг совуқ кунларидан энди чиқиб, кунлар исини бошлаган хутнинг охирларида Қудрат ака жон таслим қилди.

Ва яна бу хонадонларда маърака устига маърака уланди.

Лайло бу айрилиқдан кўп азият чекди. Устма-уст келган ғам-андуҳ унинг юрагини зада қилиб қўйган эди.

Сидиқмат ака қудасининг маъракаларини ўзи киши билмас қилиб ўтказиб берди. Ҳикмат дасти қисқалигидан фақат маслаҳатга ярар, аммо Хайрихон опанинг ундовлари билан қудани кичик харжли эҳсонлар қилишга кўндирарди, узоғи билан юз-юз эллик кишилиқ амру маъруф йигирмаси ва йида ўтказилган эди.

Қудрат аканинг сўнги сўзлари ҳам маросимларга қаратилган эди:

— Агар гўрида тинч ётсин десанглар, қарз-курсга ботиб, менга катта дабдабали йигин қилманглар.

Сўнгра у Хайрихон опани алоҳида ёнига чақириб, сен Лайлога бор ҳақиқатни билдиргин, у ўзининг туғилиш тарихини билишга ҳақли, мен айтишга улгура олмадим, деганди.

ТАНИШ СОВЧИЛАР

Орадан ҳаш-паш дегунча яна бир йил ўтди.

Лайло учинчи курснинг ярмини якунлаб, февраль ойларида Себзордаги қизлик уйида дарсини қилиб ўтирганида меҳмон келиб қолди.

Нариги уйда Хайрихон опа ишини тикар. Ойгул опа Ёдгор ёнида у билан иш орасида чақчақлашиб, неварасини «аллада азиз, тўрвада майиз» қабилада эркалаб ўтирганда эшик қўнғироғи жиринглади.

Хайрихон опа ўрнидан туриб, бориб эшикни очди. Эшикда Бахтиёр онаси Жаннатхон билан каловланишиб туришарди.

— Мумкинми? Бу Лайлоларнинг уйими?

— Ҳа, Лайлоларни. Ассалому алайкум. Келинлар. Нима хизмат?

— Ваалайкум ассалом. Вой айланай, қулчиликка келдик. Хайрихон опа ичкарига бошлади.

Уларнинг овозини таниб Ойгул опа йўлакка чиқди.

— Шу ерда ҳам келинимни топдингизми?

Жаннатхон астойдил Ойгул опа билан сўрашиб, уй-жойларга назар солди.

Қудрат акани йилига уй-жой янги таъмирдан чиққанди, шунга у ораста, ҳали бўёқ ҳидлари кетмаганди.

— Яхши таъмирдан чиқибди. Дид билан ранг танлашибди? Устаси ким?

— Катта куёвим.

— Сайрамга борармикин, буюртма берсак?

— Ҳм...

Ойгул опа мавзунни ўзгартириб, гап қўшди:

— Йўл бўлсин! Улуғ шаҳарга келиб қолибсиз?

— Дунё айланиб ўғлимга қиз қидириб юрибмиз?

— Ҳо-ҳо-ҳо. Ҳам овчилик, ҳам совчилик денг.

Хайрихон опа меҳмонхонага келганларни ўтказиб, чой дамлашга ошхонага ўтганди, ўзига оро бериб, тузук уй либосларини кийиб, ҳар галгидек бошига дуррача қўндириб, оёғига учи қайрилма пойафзал кийиб Лайло чиқди.

— Ҳа, қизим, нима ҳаракат? Ё йигитда кўнглинг борми?

— Йўқ. Бироқ, Сайрамга бориб, Ойгул опани келини бир ҳолатда ойисини уйида юрибди деган маълуматни адажон эшитмасин дейман.

— Ҳа! Шундай дегин! Ақлингга балли.

Хайрихон опа шу муштдек қизидан чиқаётган фикрга чаккасини ушлаб қолди. «Онангни отанга бепардоз кўрсатма», — деб бекорга айтилмас экан-да. Шу ёшга етиб бу ҳақиқатни у энди англаб турганди.

— Ойи, сиз ҳам пўримроқ бўлиб чиқинг, унгача мен ўзим уларнинг кўнглини овлаб тураман.

Лайло қўлида чойнак остонада пайдо бўлганда Жаннатхон ва Бахтиёр деганлар беихтиёр ўрниларидан туриб кетдилар ва ўзаро бир-бирларига мамнун қарадилар.

Жаннатхон Лайлони мақтаб кетди:

— Бу келин-қизингизни ҳеч мурти бузилмайди, эркаклар сўзи билан айтса, ҳамон мўрчамиён, чикка бел, қадди тик, кийим кийса кўз қувонади.

Ойгул опа унинг сўзларини эшитаркан, бир ёшдан ошган Ёдгор сакраб қолди, зўрға қўлида ушлаб қолди:

— Бирам шўх, бирам олов, худди келинимга ўхшайди қилиқлари.

— Ўғлингиз-чи?

— У бўш-баёв, содда, лекин тўғри эди. Келинимни жуда яхши кўрарди.

Жаннатхон индамади, Ойгул опанинг ўлган ўглини мақташидан зерикди.

Хайрихон опа ҳам бошқа либос кийиб чиқди, аммо унга қизидан фарқли ўлароқ нимадир етишмаслигидан, унинг оддийлиги, зарҳал либос ичида ҳам билиниб турарди.

Лайло бир пиёладан чой қуйиб узатаркан, катталар «Кўп яшанг», деб қўйишди. Бахтиёрга келганда, унинг кўзи қизга тушиб, боши эгилганлигини, лекин тезда кўзини кўтариб унга ошифта тикилишини сезмаганга олди. У Ёдгорни аяжон қўлидан олиб, нариги уйга чиқди.

Жаннатхон мақсадга ўтди:

— Эшитдим, уйнинг каттаси бўлиб ўзингиз қолибсиз, хўжайинингиз бевақт қазо қилибдилар. Нима қиласиз? Бу ҳаёт. Бир бошга бир ўлим.

— Ҳа, худодан сабр сўрашдан бошқа илож йўқ экан.

— Биз, Сайрамда ҳам Ойгул опалар хонадонига бориб қизингизни кўргандик. Ўғлимизга, эр-хотин бизга ҳам жуда маъқул келган. Кейин боргунимизгача Тошкентга қочиб қолибди. Шунча узоқ йўл босиб қулчиликка келдик, айланай. Йўқ демангиз. Ўғлим яқинда майор бўлади.

— Уйланганми ўғлингиз?

— Уч ойда ажрашган. Тақдир бўлмаган. Сўнгра, беш йилдан бери бўйдоқ. Хотинидан фарзанди йўқ.

— Ёши нечада?

— Бу йил ўттизга киради?

— Билмасам. Бир бор Сайрамга узатдик. Энди мақсадим, қизим яқинроққа тушса.

— Вой, Сайрам Тошкентдан бир қадам, овсин. Одамлар Қурияга, Америкага узатади. Ўшандан сақласин.

— Лайло умидвор қилганми?

— Вой овсин, қайси қиз эрга тегаман дейди. Уялади. Қизингиз шаддод бўлса ҳам, тортинчоқ, ҳаёли, буни яхши биламиз. Бутун чор-атроф қишлоқ уни алқаб гапирари.

Ойгул опа кўзлари ўйнаб, Хайрихон опага Лайло ҳақида суюниб сўзлади:

— Шундай қиз ўстиргансиз қуда. Кўз тегмасин. Фақат яхши гап эшитаман. Қайга таклиф этишса, келинингизни албатта бирга олиб боринг, деб тайинлашади. Фахрланиб кетаман. Бир ўзим бориб қолсам: «Неварамга келиним қараб қолди», деб баҳона қилишимга қўйишмайди.

— Қиз бола эди. Сизнинг ҳовлингизга тушиб яшнади, келин бўлди. Тарбиянгизни олдимиз? Ўзи ҳам менинг кўзимга бошқача кўриняпти. Бир-икки йилда дидли, фаросатли, дилбар келинга айланиб, ҳар кимнинг дилини топадиган бўлганидан ўзим ҳам ҳайронман!

— Жон овсинлар, шу қизингизни ўелимга никоҳдайлик. «Ойи, бу қиз мени бахтли қилади. У билан ишим фақат олға босади. Ҳаётим завқу шавққа тўлади. Ҳали генерал бўлиб кетаман», — деб қўймаяпти. Туну кун хаёлида Лайло. Қанча қизларни кўрсатдим, ўн саккиз ёшли кўҳлик, чиройли, оқсарикми, оппоқ пахтадекми? Қош-кўзлари зулукдек қорами? Ҳеч бирини тан олмаяпти. Ўттизда ўн олти ёш ўспириндек, қизингиз номини эшитса, хўрсиниб нафасидан ўт чиқади.

Бир вақт иши борлигидан узр сўраб Бахтиёр турди, у чиқиб кетаётганида Хайрихон опа орқали Лайлони чақиртирганди, болам рингшияпти, деб баҳона эшитди.

Бахтиёр боши эгик пастга тушиб кетаркан, Лайло ҳеч бўлмаса бир оғиз унга ҳазил қилибми, мазахлабми, ҳатто пичингли сўз қилмаганига ўзида ноумидлик пайдо бўлди-да, юраги сиқилди.

У Лайлони жавобсиз севги-ла севиб қолган, унинг ҳар бир сўзи, буйруғи, имо-ишорасини жон деб бажаришга тайёр эди.

Аввалига Лайлони менсимаган, уни такаббур деб билган Жаннатхон бошқа қанча жойга боришмасин, ўғлининг кўнгли бирорта гўзалга илимаганлигидан, боши эгилиб, эл-юртда Ойгул опанинг тул қолган келинини қайта келин қилиш ўзимас, у унча-мунча жойга тегмаса керак деган гапларни ҳам эшитиб, ичи қизиб, ҳозир мана Тошкентга ҳам узоқ йўл босиб келишганди.

Лайло оддий хонадонни орзу-ҳавасли қизидан шоҳона хонадоннинг виқорли, оқ билак келинига айланганди. Унинг қай ерда, қанақа овқатни зўр бериб тамадди қилганини ёки бирор ширинлик, пишириққа суқланганлигини, ё бирорта кийим, либос, тиллагами оч назар солганини ҳеч ким эслолмас, шунгами, уни гўзал ва кўркемлигидан ташқари, марҳаматли, кўзи тўқ келин, деган баҳоси ҳам бор эди.

Шуларни эслаб, Жаннатхон кўз ёш қилди.

— Кечагида, Сайрамдаги ҳовлингизга Ўролбек ақа бош бўлиб боргандик. Сидиқмат акага ҳам роса зорландик. У киши жиддий гап айтдилар: келинимни ўқиши бор. Битсин. Кейин узатамиз. Лекин ўелим кутишга тоқати йўқ, унамаяпти.

— Сидиқмат ака бошқа гап қўшмадимми? — деб Ойгул опа сўради.

— Қўшдилар. Ихтиёр Лайлонинг ўзида. Онаси-ю, қайна-наси фикрлашиб, бир қарорга келишар, дедилар.

— Ана кўрдингизми, ихтиёр келишимда.

— Бўлмаса, чақирайлик.

— Яхши.

Хайрихон опа неварасини қўлига олиб, қизини бошлаб чиқди.

Улар Жаннатхонга рўлару ўтиришди.

— Лайло, сенинг қўлингни сўраб узоқдан келишибди. Фикрингни айт, келишим? — деб Лайлони Ойгул опа суҳбатга тортди.

— Аяжон, қизим денг.

— Туққанимдан азиз, жон қизим.

Лайло ўрнидан туриб, аяжонига ёндошиб эркаланди. Ойгул опа уни белидан тортиб кўксига бош қўйди.

— Илтимос, Жаннатхонни бошқа овора қилмайлик. Жавоб бер. Ўғли Бахтиёр сенга ошиқ. Бошқа қизлар кўзига кўринмасмиш.

— Ёмон бўларкан, Лайло, ҳали ўзингиз вақти келиб Ёдгорга қиз қидирсангиз биласиз?

Хайрихон опа ҳам қизини тезлади:

— Нима дейсан Лайло?

— Менинг ўқишим бор. Биттазгунимча хаёлимни бузмақчи эмасман.

— Бахтиёр ўғлим нима бўлади. «Куёв бола» деб масхара-лаб, ўзингиз ўйин қилувдингиз, у буни ростига тушуниб, сизга боғланган.

— Ҳазил қилганим рост. Лекин ҳаёт ҳазил эмас, у жиддий туйғуларни ёқтиради. Мен эса турмуш қуришга ҳозир тайёр эмасман. Бошдаёқ йўқ қилсам бўларкан.

Ёдгорга стол атрофида ўтириш ёқмай, хархаша қилаётганди, шуни баҳона қилиб, Лайло боласини олиб ўз уйига кириб кетди.

Меҳмонлар кетишди.

Ойгул опа ва Хайрихон опа уларга ачиниб қолишди. Аввалига Сайрамга қайта қизимни узатмайман деган Хайрихон опанинг кўнгли юмшаб, шу содда табиатли, балаңд бўйли, формаси ўзига ярашган йигитга қизини беришга майли тугилганди.

Айниқса, унинг секингина «Лайлони чақириб беринг», деганда, баҳона қилиб йигитнинг шаштини ўлдиргани учун қизидан ҳафа бўлганди ҳам.

Ойгул опа Жаннатхонни астойдил Лайлога ёпишиб олганидан бошида: «Ҳа, ҳақиқий совчилик қанақа бўларкан, йўқ деган уйнинг турмини бузиш, ялиниш, ёлворини даражасида изза бўлиш осон эканми?» — деб кулган эди. Энди уларнинг чиқиб кетишида, сувга тушган мушукдек шумшук аҳволига ачинди.

Кўзларига ёш келди:

— Лайло, илтимос, шуларни қийнама. Йигит ҳам Нодирга ўхшарканми? Ўйлаб кўр қизим, — деди.

Хайрихон опа ҳам йиғлашга тушди:

— Вой қизим, қийналиб катта қилдим. Ақли расо бўлдинг. Аллоҳ назари тушди. Хушрўй келин бўлдинг. Эрсиз қолдинг. аммо ҳамон қадрлисан. Эшигимизни шундоқ оилалардан келиб, турмини қоқишяпти. Бахтиёр сенга мос. Кўнглим сезяпти. Майлигни айт. Одобли, кўзи қаттиқмас. Сени бошида кўтариб юради. Мана дейсан. Ўқишинг ўз йўлига. Йўқ демай!

Лайло ҳар иккала ойисининг бараваракайига унга ёпишганларидан шошиб жавоб берди:

— Эрта-индин адажон хабар олгани келадилар. Уларга маслаҳат солайлик. Бу умр савдоси. Мени шоширманглар.

У шундай деб ўз уйига кириб кетди.

АДИБА БИЧИҚЧИ

Адаси қазосидан кейин Адиба ойисидан тез-тез хабар оладиган, унга қарашиб пул топишни одат қилди.

Ўзи бир ёқда оғироёқ. Иккинчи фарзанд кутиляпти. Уйдан қайнанази ҳам уни кўп ишлардан озод қилди.

Ўғли боғчага чиқади. Эрталаб уни борчага қўйиб, тўғри қизлик уйига келади. Ойиси билан биргалашиб иш тикади. Пешинда тушлик қилганда она-бола тўйиб гаплашиб олишса олишгани, йўқса шомгача яна бичиш-тикиш. Соат бешларда боласини олиб уйга қайтади. Қозон осади. Эри ва қайнатасини кутиб олади, мазали овқати билан сийлайди. Кунда шу тартибга амал қилинади.

Бирор буюртма битганида, қўлига пул тушса қайнанази кўрсатади, у пулни қўлига оларкан дуо қилиб, яна келинига қайтаради:

— Бекитиб кўйинг, кам-кўстингизга ярайди. Нукул Байбулладан сўрамайсиз. Тилингиз узун бўлади.

Хайрихон опа ҳам Адиба қайтадан ёнига кирганига хурсанд, чунки бир-икки йилдан бери унинг Сайрамга буюртма тикиб, кўли-кўлига тегмас, чарчаб қолаётган эди. Энди шогирд чиқарсамми, деб хаёл қилганди.

Гап шундаки, Лайло кийган уй кийимими, оҳорлисими, жувоилар, ёш келин-қизларга маъқул келиб, суриштираверишгач, Ойгул опа: «Махсус Тошкентга буюртма бериб тикдирилган», деб қутилмоқчи эди, аксинча оғзидан илинганди.

Эътиборли, сўзини икки қилиб бўлмайдиган оилалар бекалари: «Бизни хонадон келинларига ҳам шу либослардан буюртириб беринг», деб, ўлчамлари ёзилган қорозлар, ёнига етарлича пул қистириб Ойгул опа кўлига шахсан бериб кетишарди.

Ойгул опа дастлабки гал кулиб бу ҳолатни Сидиқмат акага айтганда, у жиддий қошини кериб, «Қийин масала, бу либослар уларнинг келинларини кўркини очиб, маъқуманса бир нави, йўқса маломат чиқади», деганди.

Гап қолипидан кўчган эди.

Ойгул опа ҳадикда Хайрихон опани гаранг қилганди:

— Лайло либосига айнан ўхшайдиган кийим тикиш кўлингиздан келадимми?

Хайрихон опа кулиб, бемалол жавоб берди:

— Нега кўлимдан келмасин. Ўзим тиккан кўйлақдан нусха кўчириш иш эканми?

Ойгул опа ўшанда Лайлонинг бор кийимлари: кўйлақдан тортиб мурсак, пешматларигача, халатларми, тунги кўйлагу лозимларнинг барчаси Хайрихон опанинг кўлидан чиққанлигини тушунди.

Буюртмалар кўлга бориб тегди, эътиборли оила келинларига тикилган либослар мос келиб, мақтовлар ҳам олинди.

Шу-шу бирор йиғин, чақириқ бўлса Ойгул опа бу хонадонларга таклиф этиладиганлар рўйхатига киритилди.

Лайло бундай йиғинларга кирмасданоқ унинг кийган кўйлақ фасони, туси, ранги назарга тушади, гап бўлади.

Яхши, кўп вақти Тошкентда юриб, Ойгул опа ва Лайло бундай чақирувлардан озод, бўлмаса янги либос, дурра ва пойафзал муаммоси ҳар гал кўндаланг туради.

Ойгул опа шунчаки Тошкентга бориб келса ҳам навбатдаги буюртмани олиб келади.

– Ҳеч бўлмаса Лайло ўзининг дидига мослаб тиктириб юборсин, — деган илтимослар аримасди.

Лайло, ўз навбатида, бундай илтимосларни бажаришдан зерикмас, «ойи, улар ишончини оқлашим керак. Бу гал бошқа фасонда либос тикиб беришлар», деб ойиси ва Адибани шоширарди.

Ўшангами, Хайрихон опа ва Адиба Сайрамда ўзлари билмаган ҳолда, энг яхши модельер номини олиб улгуришган эди, фақат уларнинг ишини Лайлонинг бичиқчиси ва тикувчиси тиккан деб қадрлайдиган бўлишди.

Буларнинг ҳаммасини кузатиб, миясига жойлаб юрган Сидиқмат ака бир кун хотини ва келинига маслаҳат солди: «Сизларга модалар ательеси очиб берсаммикин?!».

Ойгул она хурсанд бўлиб кетди.

– Вой, қандоқ яхши! — деди у қувончини ичига сиғди-ролмай. — Қачондан бери Сайрам аёллари: «Келинингиз тикувчилик фирмаси очса-чи. Иқтидори бор, дидли, хурмати баланд. Доим магазини тирбанд бўлмай. Ўзимиз доимий mijозига айланамиз», дейишарди.

Лайло ўйга чўмганди.

Сидиқмат ака келинини гапга солди:

– Ҳа, келин, бу фикр Сизга ёқмадими?

Лайло жилмайиб адажонига қаради:

– Ёқди, адажон. Фақат фирмани аяжон номига очинг. Мен бу ер учун чет эл фуқаросиман.

– Сизлар розилик бераверинг, юридик мақоми ўйлаб қўйилган. Сайрамда очиладиган ателье-магазинга қайинангиз, Тошкентда ташкил этиладиган тикув-бичув фирмасига келиним Лайло раҳбар бўлади.

Сайрамда ательенинг доврўғи тез таралиб, бирпасда келинлар, ёш жувонлар билан, эрга қизини берадиган, тўйлари аниқ қизига сарпо-суруқ қидириб юрган оналар ёш келинлик либосларини буюрадиган бўлишди.

Намуна сифатида Лайло ўзи кийган либосларми, мурсак, пешматларигача келтириб қўйди. Дурраларини хилпиратиб, чиройли енгил материаллар витринага теридди.

Онаси Хайрихон опа ва Адиба онаси билан янги фасонлар ўйлаб топиб, улардан нусхалар, чизмаларини ўзи билан олиб келганди.

Бу воқеалар ёз ойларига тўғри келиб, Лайло ўқишдан таътилга чиққан эди. Олдинда яна бир курс заҳматлари бор эди.

Ательега Ойгул опа директор бўлса-да, ҳамма маслаҳатни Лайлодан сўрар, у мижозларнинг бўй-басти, ранг-рўйига қараб таклифлар берарди.

Ателье асосан ёш келинларни уй шароитида, овсин-ажин, қайнана-қайната, қайн-бўйни қошида сипо, бироқ кўркам, чиройли ҳам ҳаёли кийинишини тарғиб этадиган масканга айланганди.

Бўйи пастроқ қизларга узунасига йўл тушган материалли ҳалатми-мурсақми кийишни, қорамангиз келинларга ёрқинроқ тусли сариқми, тилларангми, оч яшилми либослар, оқ-сарик қизларга тўқ қизил, кўм-кўк, сиёҳ ранг матодан кийим таклиф этиларди.

Келинларни юз тузилишига қараб рўмол ўраш, дуррача боғлаш усулларини ҳам Лайло ўйлаб қўйганди.

Ҳовли учун алоҳида пойафзал, Европача тарздаги қурилган бино ичида юришга бошқача пойафзаллар ассортиментни келтирилган эди.

Сидиқмат аканинг савдо, умумовқатланиш ва маиший хизмат кўрсатиш мажмуаси Чимкентдан чиқиб, Сайрамга кира-веришда катта йўлда жойлашган бўлиб, уч қаватли, катта майдонни эгаллаганди. Биринчи қаватда супермаркет ва ярим қисмида кафетерий, компьютер ўйинлари ва интернет хоналари жойлашган. Иккинчи қаватда тўйхона-ресторан. Учинчи қаватда аёллар ва эркаклар салони, видео-кинозал ва қолган қисмида маъмурият ва хизмат кўрсатиш персоналлари хоналари мавжуд.

Биринчи қават жуда ательега мос келарди. Шу сабаб кафетерий супермаркет ичига ўтказилди, компьютер ўйинлари ва Интернет хоналари учинчи қаватга чиқди. Учинчи қаватда видеозал ярмига қисқартирилиб, юз кишилик ўринга келтирилганди.

Биринчи қават ательега ажратилди, ёнига аёллар салони кўчди. Аёллар энди янги кийимлар галереяси жойлашган ателье-магазинни босиб ўтолмас, натижада доимо одам тирбанд бўларди.

БАРМОҚҚА ҚАДАЛГАН ЗИРАПЧА

Сентябрь, ўқиш бошланишида Сидиқмат ака ёнида аёлию келини ва невараси билан Тошкентга тушишганда, Олгинсоч квартирасининг темир эшиги очик эди. Ҳайрон бўлишди.

Қўнироққа ичкаридан тепасини у ер-бу ерини номига бекитган топик кийган, қорни очик, пастида калта шортик, сонларини дириллатиб қизи эшикни очганда, Сидиқмат ака уни башарасига бир туширди:

— Бефаросат, юришингни қара. Эшик тақиллатганга шунақа кийимда кўринасанми?

Олтинсоч индамади. Тарсаки захридан жазиллаётган юзини ушлади. Қизини туртиб ўтиб, ичкарига кирган Сидиқмат аканинг ичкарида бундан ҳам нохуш манзарага кўзи тушди. Уйда Олтинсочнинг ўзига ўхшаган дугонаси ва икки йигит бор эди. Улар еб кўйгудай қараб турган Сидиқмат акадан кўрқиб, тезда чиқиб кетишди. Ўз қизларидай кўришгани билан, барибир, ҳозир оилада ички сирлар муҳокама қилинишини билган Лайло ўлардай чарчаган бўлса ҳам, дам олмади, қайнатасидан уйга олиб бориб қўйишини сўради. Сидиқмат ака қаршилиқ билдирмади, қайтага қизи учун хижолат бўлди. Келини ва набирасини қудасиникида қолдиргач, уйга қайтаркан, хулқи чатоқ Олтиннинг уйида яшаётганига афсусланди.

Етиб келганидан кейин ҳам кўнгли бўлмай, фақат мажбуриликдан тепага чиқди, Олтинсоч квартирасига кўтарилар экан. Сидиқмат аканинг мияси қизиборарди. У, эсиз, шу пайтгача Лайлога квартира олиб беришим керак экан, боласи билан сарсон бўлмасди, деб ўйлади. Ҳозир қизининг уйига, нурсиз бир жойга, исловотхонага кираётгандек кирди.

Қизи эгнига энди енгли, бўғзи анча ёпиқ, бироқ ёпиштириб, расми майка кийиб, қабариқ кўксини кўз-кўз қилиб ўтирарди.

Худди дорига ўрганганларни хумори тутса кўзига ҳеч нима кўринмай, атроф билан иши йўқдек эди, Олтинсоч. Унинг маишати бузилганди.

Сидиқмат ака аввал келганларида ҳам қизининг суюк-оёқлигини пастдаги кампир айтиб, бир кечаси баланд бўйли давангир чиқиб кетганини айтганда, ишонмаганди, мана оқибат.

Ойгул опа хона деразаларини очиб кўйган, ҳар хил ёқимсиз нарсаларнинг ҳиди бироз йўқолганди. Олтинсоч ҳам дадасидан кўрқиб, одамга ўхшаб қайта кийиниб чиқди. Сидиқмат ака қизининг энгилтабиатлигини биларди, лекин шундайям индамасди. Унинг ақли кириб, этагини йиғиштириб олишини кутди. Аммо Олтинсоч бу кечиримларнинг ҳеч бирини оқламади.

Сидиқмат ака уйилган қовоқларини очмай, ухлагани кириб кетди. Аммо, қани энди, кўзи илинса. Туни билан эрталаб

қизига нима дейишини ўйлаб чиқди. Эрталаб нонуштадан олдин Олтинсочни ёнига чақирди.

— Сен бу юришингда бизни Тошкентгаям келолмайдиган қиласан. Мақсадинг нима ўзи, нимани хоҳлайсан? Ёки бирор тилагингни бажармадимми, бирор нарсадан кам қилиб ўстирдимми? Кечай десам, боламсан, кечмай десам, ўзинг мажбур қиялсан...

Отасининг гапини эшитаркан, Олтинсоч йиғлаб юборди:

— Дада, бу энди бошқа қайтарилмайди. Мениям тушунингда, ахир фарзанд кўролмасам, кимгаям керагим бор? Ўзимни нима биландир овутишим керак-ку. Бу ёғи сизлар мендан узоқдасизлар, уйга боролмасам, Нурилла оқин ўлдиради. Ёлғизликка бир ўзим кўмилиб ўтирайми?

Ойгул опа гап қўшди:

— Айб ўзингда. Мен сенга эрингдан ажрама, бола туғиб бер, аборт қилдирма дедим. Унамадинг. Ёшман. Ўйнаб қолай дединг.

— Барибир севмасдим, ундан бола кўргунча...

Сидиқмат ака ҳали анча гапирмоқчи эди, бироқ қизининг кўз ёшларини кўриб индамади. Боласи-да, барибир, жони ачиди.

— Бўлди, йиғлама. Чамаси, бу ергаям сизгамайсан, шекилли. Ё, хорижга жўнатайми? Узоқда бўлсанг, қилган номаъқулчиликларингни кўрмайман ҳам, куймайман ҳам.

— Мени Россияга юборинг, — деб ялинди Олтинсоч.

— Ҳо, у ерда ҳам билганингни қилиб юрасанми? — деб норози гап қўшди Ойгул опа.

— Ада, Красноярскда Миша ака бор, қўлингизда ишлаган.

— Ҳа, биламан, — деди Сидиқмат ака ўйга чўмиб.

— Ўзим мутахассислигим бўйича ишлаб, бироз ҳаво алмаштириб келсам-чи? Ўшаларга кўнғироқ қилинг, — деб Олтинсоч ўрнидан туриб ойна тарафга қараб қолди.

Сидиқмат ака баланд бўйли, беўхшов кийинган қизига қаратгани ҳам келмай гапирди: «Бошқа илож ҳам йўқ. Мен ҳозир».

У Мишага кўнғироқ қилиш учун нариги хонага чиқди.

Ойгул опа насиҳатга ўтди.

— Миша ака адангни ҳурмат қилади. Яна ялтоқланиб, дуч келган йигит билан танишиб обрўйингни тушириб юрма.

— Ойи, Тошкентда ҳам, Туркияда ҳам қадримни билиб яшадим. Ё бирор кўшни мендан арз қилиб чиқдимми? Булар дўстларим. Менга биттаси қўлини теккизиб кўрсин.

— Ҳай, ҳай. Ўзингни бос. Девинг кўзиб қолади. У ерларда Миша катта давраларга олиб чиқса, ор-гурурингни сақла. Яхши кўрсанг, эътиборлилар билан дўстлаш, тушундингми? Аёллик қадр-қийматинг бир пул бўлса, ўлганинг. Гап-сўз ҳамма жойда ёмон, — деди Ойгул опа кўз ёш қилиб.

— Ойи, ҳали мен ҳақимда, худди келинингни орқасидан эшитаётгандек мақбул гапларни эшитасиз, — деб, Олтинсоч диванга онасининг ёнига чўкиб, уни кучоқлади.

Она-бола бир-бирларини пинжигга киришди.

— Наҳот, қизим, сен шу гапларни айтаётган бўлсанг? Лайлога ҳасадинг келаяптими?

— Ҳасадим эмас, ҳавасим келади. У чиндан ҳурматга сазовор келин. Фақат мен ундай бўлолмайман. Менга бувиларим русча тарбия беришган. Ўзингни биласиз.

— Ҳа, рост. Сенинг тарбиянгда бувинг ва буванг бош қотиришганди.

Ойгул опа эрининг ҳолидан хабар олмоқчи бўлиб, ўридан турди, лекин киришга юраги дов бермади. Иршайиб ўтирган қизига негадир ўқрайди-да, гапиргиси ҳам келмай, ошхонага ўтиб кетди. Бу пайтда эса Сидиқмат ака бутун ўтмишини, босиб ўтилган умрини хотирлаётган эди.

ОЛТИНСОЧНИНГ БУВАЛАРИ

Ўтган асрнинг олтмишинчи йиллари бошида Чимкентга Жамбулдан малака оширишга келган технолог Мухтор лаборант қиз Қалдирғочни ёқтириб қолганди. Қизнинг қошлари чиндан ҳам қушники сингари қоп-қора, қайрилма. Чаросдек кўзлари чўғдек ёнарди. У ҳеч тан олмаса-да, йигитда кўнгли борлиги сезилиб турарди. Мухтор севгисини изҳор қилгунича жуда қийналди. Чунки Қалдирғочнинг ота-онаси қизини узоққа бермайди, деб кўрқарди. Қанчалик ўзини тийишга, муҳаббатидан воз кечишга уринмасин, юракка буйруқ бериб бўлармиди? Бора-бора ошиқ-маъшуқлик шу даражага бориб етдики, Мухтор қозоқлар удумини қилиб, Қалдирғочни олиб қочиб кетди. Қизнинг ота-онаси ноилож қўл учуда сеп қилиб беришди. Аммо ёшлар жуда бахтли эди. Улар дабдабасиз, зарларсиз ҳам яхши яшарди. Тўнғич фарзандлари туғилгач, Ойгул деб исм қўйишди. Иккинчиси ўрил бўлди-ю, лекин пешоналарига сизмади. Овда дайди ўқ текканидан ўлди. Шунинг учун Нодир қазо қилганида, Ойгул опа, «Тоғасининг умрига,

қазосига ўхшаган болам-эй!» — деб йиелагани, ўзини кўйишга жой тополмагани.

Сидиқмат акага бу тарихни хотини онасидан эшитганлари бўйича айтиб берган.

Ойгул ўн саккизга кирганида унинг чиройини, одобини гапирмаган одам қолмади. Отаси қандоқ жойларга йўқ деди. Қизининг кўнглига қаради. Ойгул ўқийман деди. Аммо Мухтор ишлайдиган завод бошлиғининг ўғлига тўй бўлай деганда бошлиқ қамалиб, тўй қайтарилди.

Қизнинг фотиҳаси қайтди-ю, кейин бошқалар сўрамай кўйди. Ўша кезларда иш билан Сидиқмат акани Жамбулга юборишганди. У бир сафар тунги навбатчиликда эканида қиз боланинг ёрдам сўраб бақираётганини эшитиб қолди. Кимгадир кўмак кераклигини сезиб, дарров овоз келган томонга югурди. Борса, бўкиб ичиб олганидан жойида туролмай чайқалаётган икки маст бир қизга шилқимлик қияпти. Йигитнинг қони қайнаб кетди. Биттасига мушт тушириб, қулатди, иккинчиси эса кўрққанидан қочиб кетди. Қиз худди ёш бола каби кўрққанидан йиелаганча бир чеккада туриб қалтирарди. Безорилар кетгач, Сидиқмат ака секин қизнинг ёнига борди. Ойгул мўлтираб, қутқаргани учун бу йигитга қандай миннатдорчилик айтишни билмасди. У ўшанда илк марта қиз боланинг бунчалик гўзал ва маъсума бўлишини ҳис қилган, ҳатто исмини ҳам билмайдиган нотаниш дилдорга бир кўришда ошиқ бўлиб қолганди. Орадан қанча сувлар оқиб кетди. Лекин Сидиқмат ака ўша тунни эсласа, юраги ҳамон илгаригидай ғалати, безовта уради.

— Аҳволингиз яхшими?

Ойгул индамади, фақат бошини силкиб кўйди.

— Сиз уларни танийсизми?

— Йўқ, биринчи марта кўришим.

— Шу бемаҳалда кўчада нима қилиб юрибсиз?

— Ишдан — иккинчи сменадан қайтаётган эдим.

— Қаерда ишлайсиз?

— Заводда.

— Пиёда юрмасдан, бирор уловга чиқсангиз бўлмасмиди?

— Автобус бузилиб қолган экан.

— Исмингиз нима?

Қиз индамасдан, Сидиқмат акага ҳайрон тикилди. Ичидан эса: «Безорилардан қутқариб, энди ўзи тегажоклик қияптими?» — деган ўй ўтди.

— Исмингиз бордир?

— Ойгул...

— Чиройли исм экан, юринг, уйингизга ўзим олиб бориб қўяман.

Қиз ишониб-ишонқирамай Сидиқмат аканинг машинаси-га чиқди. Ойгулнинг ўшанда бошқа иложи ҳам йўқ эди. Шундай қилиб, у қизнинг уйини ҳам билиб олди.

Шундай қилиб Сидиқмат ака ва Ойгул опа танишишганди. Мухтор ака узоқ вақт лейтенант Сидиқмат Тошевга қизини бермоқчи эмасди. Милиция полковниги Сариқбой ака ўзи келиб ишни битирган.

— Кўряпсанми, ҳаракатчан бола. Муомалали. Муомалада эса гап кўп. У ҳали полковник бўлади.

— Сайрамлик экан. Қизимни олиб кетса-чи?

— Қиз бола катта бўдими, сеникимас, эр қайси ерда, ул ҳам шу ерда.

— Биринчи неварамга ўзим исм қўяман.

— Бўлдими?

— Сиз келибсиз? На илож, улуғ одамсиз.

— Ёшлар бахтли бўлсин. Кўз ёшингни арт. Мана сут пули.

Сидиқмат ака хизмат билан Жамбудда ўн йил қолиб кетди, майор бўлди. Бу орада аввал Олтинсоч туғилди, унга бу исмини қайсар қайнатаси берди, сўнгра яна беш йил ўтиб Нодир туғилганди. Фарзандларини русча мактабга берди. Олтинсоч соғлом, бақувват қиз бўлиб ўсди. Унинг танаси қорачароқ, отасига ўхшайди, кўзлари қора, кундузимас, қоронғуда ялтираб боқади.

Унинг тарбияси буваси ва бувисининг қўлида бўлса ҳам, у рус ўртоқлари — қизлар, йигитлар орасида эркин, лекин худбин, ўзбошимча ўсди.

Ўн йиллар ўтиб, Сидиқмат акага Сайрам тумани ички ишлар бўлими раҳбарига ўринбосар лавозимида ҳам, уйга қайтиб келганда ҳам Олтинсочни буваси ўзимиз ўқитамиз, деб олиб қолишган эди.

Олтинсоч кейин Жамбул озиқ-овқат саноати институтига кирди. Технолог мутахассислигини олди. Институт проректоридан совчилар келиб, охириги курсда проректор ўғли Алимбейга эрга тегди. Алимбейнинг бўйи-ундан биров паст, озгин йигит эди. Табиати ҳам анчагина инжиқ. Шунинг учун Олтинсоч эрини унчалик хушламасди, менсимасди. Куни кўча-

кўйда кимдир гап отса, эрга теккани ёдидан чиқиб, Олтинсоч ширин жилмайиб, дуч келганга кўзини сузиб кетаверарди. Бундан Алимбейнинг жаҳди чиқар, ҳар гал уришиб қолишганида, у хотинини енгилтакликда, ҳаёсизликда айбларди. Бу ҳақоратларга бир-икки марта индамаган Олтинсоч ҳам охири ёридди. У эрини кўлидан ҳеч иш келмайдиган лапашанг, хотинининг кўнглини топа олмайдиган ношудлигини айтди, турли ёмон сўзлар билан ҳақорат қилди.

Чидолмаган Алимбей эса жаҳл устида «уч талоқ» сўзини айтиб юборди.

Айнан шунини кутиб турган Олтинсоч бўлса, нарсаларини йиғиштирди-да, уйдан чиқиб кетди. Худди ҳеч нарса кўрмагандай бобосиникига қайтиб келди. Ҳеч ким билан маслаҳатлашмай, эрига аччиқ қилиб, қорнидаги боласини олдириб ташлади. Бу воқеалардан кейин Сидиқмат ака қизини уйига олиб келишга мажбур бўлди. Ҳам ўзи хархаша қилгани учун, ҳам овунади деб ўйлаб, машина олиб берди. Аммо Олтинсоч бир болани уриб юборди-да, ота уйга ҳам сиғмай қолди. Тошкентга кетишга мажбур бўлди. Мана, бу ердаям ақли киргани йўқ.

Сидиқмат ака шуларни ўйларкан, чуқур уф тортди. Сўнгра «Олтинсочдаям айб йўқ, унинг шундай бебош бўлиб кетишига ўзим ҳам айбдорман. Нотўғри тарбиялаганга ўхшайман», дея пичирлаб қўйди.

БАДАРҒА ҚИЛИНГАН ҚИЗ

Сидиқмат ака, ниҳоят, Мишани қидириб топди.

Вазиятни тушунтириб, икки кун ичида яккаю ягона қизини худди бадарға қилгандек, Красноярскка жўнатиб юборди. Олтинсочнинг қилиқларидан безиган Ойгул она ҳам енгил нафас олгандек бўлди тўё. Аммо орадан ўн кунча вақт ўтгач, Миша Сидиқмат акага қўнғироқ қилди.

— Сидиқмат ака, қизингиз жуда шўх экан, — деди у бироз хижолат чекиб. — Унинг шахсий ҳаётини назорат қила олмайман. Бу ерда ҳамма нарса очиқчасига. Бир нима бўлса, мендан гумондор бўлмайсиз.

— Биладан, аммо қизим ўзига пишиқ. Шунинг учун узоқ демай, уни сенинг ёнингга жўнатгандим. Қизимнинг соғлигидан хабардор бўлиб тур, илтимос.

— Нималар деяписиз?! Бу томонидан асло хавотир олманг.

Олтинсочга яхши турар жой ва иш топиб бердим. Ҳазирнинг қўл остимда ишляпти:

— Раҳмат, яхшиликларинг менда қолиб кетмайди...

Миша Олтинсочнинг бақувват, аммо келишган қадди-қомати ва бироз беҳаёе нигоҳларига суқ билан термиларкан, дилини бу жонсарак қушчани қўлимга ўргатиб олсам-чи, деган шум хаёл тилиб ўтди. Аммо шу заҳоти Сидиқмат аканинг гаплари эсига тушди-ю, бирдан шаштидан қайтди. Тийиқсиз истакларини деб неча йиллик қадрдони Сидиқмат ака билан хафалашиб қолиш аҳмоқликдан ўзга нарса эмас эди. Яхшиси, Олтинсочни бирор пулдорроқ ўртоғига таништириб қўйишни дилига тутиб қўйди. Шундай қилса, икки томонлама муносабатни мустақамлаган бўларди. Шундай қилди ҳам. Осиё гўзалларига ишқибоз бўлиб юрадиган Сергей Буров деган ўртоғи билан қизни таништирди. Буровнинг Красноярскийда бир неча тахта тилиш цехлари бор эди.

— Сергей, Олтинсочни хафа қилма, яқин қадрдонининг арзанда қизи бу, — деди.

Сергей Олтинсочга мулозамат қиларкан, уни осонгина қўлга киритаман деб ўйлаганди. Аммо кўп ўтмай, хаёллари нақадар бемаъни эканлигини сизди. Олтинсоч қутилмаганда ўзини жуда сипо тута бошлаганди. Йигитнинг назарида, у осон сотилмайдиган қизлар тоифасидан эди. Олтинсочнинг ўзини олиб қочишлари, олдин ноз-карашма қилиб, сўнг жиддий қиёфага кириб олиши Сергейни тобора ўзига ром этаётганди.

Олтинсочнинг қадди-баста тик, оёқлари узун, баланд бўйли, юрганда бошини сал қимирлатиш одатини айтмаса, ундан камчилик топиб бўлмасди.

Ресторанми, концерт, театрларга Сергей ёнида сипо кийинган, қош-кўзлари қора, қорамғиз, қарашлари ўткир қиз билан пайдо бўлиши танишларида қизиқиш ҳосил қилиб, усиз ёлғиз борган вечеринкаларда, пантеранг қани, деб сўрайдиган бўлишди.

Ҳозир у Сергейнинг ўнг қўлидан ушлаб, подружка қилиб бораркан, кеча биринчи бор унга бир неча бўса ҳада қилганидан пушаймонлик сезмай, аксинча, бу ишни қойил қилгандек виқор билан қадам ташларди.

Сергей, ўз навбатида, шарқ гўзалининг латофатини ҳис қилиб, муҳаббатига сазовор бўлдим деб ўйлаб, жиддий фикрда бир қарорга келган, ҳозир ўшал изҳорини айтмоқ илнжиди тўхтаб Олтинсочга қаради:

Сергей Олгинсочдан сая баланд, бироз елкадор эди.
— Қария, сенга нима керак? — деб ҳазиллашди Олгинсоч,
Пушкиннинг машҳур эртагидаги гапни қофиялаб.

— Сиз етарлича билимдон экансизми?

— Нима деб ўйлаган эдингиз!

— Майлими, бир гап айтсам? — деди у кутилмаганда шартта
юришдан тўхтаб.

— Айтинг, қулоғим сизда, — ҳазил қилди Олгинсоч.

Олгинсоч Сергейнинг юзларига эътибор билан қараса, у
ўнғайсизланди:

— Олгинсоч, мени ҳаяжонга солаяпсиз.

Олгинсоч унинг қўлларини силади.

— Нима, жиддий нарса билдирмоқчимисиз.

— Ҳа. Мен ҳозир.

Олгинсоч уни бу ҳолатдан чиқариш учун унинг юзлари,
қошларини секин сийпалади.

Сергей энгашиб ўпмоқчи эди, бошини олиб қочиб ўйин
қилди.

Бу ўйиндан завқланган Сергей ҳансираб:

— Менга турмушга чиқинг, — деди.

Олгинсоч рус мактабини тутатган. Руслардан кўп дўстла-
ри бор. Ҳозир бу оч жигаранг ва сариқ аралашган сочли,
кўзлари кўм-кўк ўроста қараб жиддий сўради.

— Сизга турмушга чиқиш, мени ҳеч бўлмаса севадизми?

— Албатта севаман.

— Бу ҳақда ҳали айтмадингиз-ку?

— Ахир... — Сергей нимадир демоқчи бўлиб, бироз тарад-
дулданиб қолди. — Мен сизни севаман ва бир умр шундай
бўлиб қолади, — деди сўнг оҳиста. — Сиз-чи, сиз менга бе-
фарқ эмасмисиз, ишқилиб?

— Мен сизни биринчи бор кўрганандаёқ ёқтирганман,
азизим. Фақат тўй деб шошмайлик, илтимос.

— Нега?

— Уйдагилар розилиги-чи?

— Яхши, бугуноқ сизни ота-онам билан таништираман.

— Меникилардан розилик олмайсизми?

— Албатта олампиз. Эртагаёқ биз Чимкентга учишимиз мум-
кин.

— Азизим, сиз ота-онам билан учрашинг, улар нима де-
йишса, шу бўлади.

Ошиқлар бир-бирларига термилиб, жим бўлиб қолишди.

Олтинсоч телефон орқали онасига турмушга чиқаётганлигини айтганида, Ойгул опа юрагини ушлаб, гўшакни Сидикмат акага тутқазди:

— Қизингиз эрга тегаётганмиш... — деди ҳолсиз.

Сидикмат ака ҳовлиқиб, гўшакни қуловига босди.

— Бирпасда кимни топдинг? — деди қизига дағдаға билан.

— Сергей Буров деган бизнесмен бир йигитни. Миша ака яхши танийди. Ада, илтимос, розилик беринглар.

— Ҳовлиқма, аввал Миша билан гаплашай...

Орадан бироз вақт ўтгач, Сидикмат ака ҳеч нарсадан бе-хабардек, Мишага кўнғироқ қилиб, қизининг ҳол-аҳволини сўради.

Миша ҳовлиқиб, унинг сўзини бўлди:

— Эшитмадингизми, Олтинсоч турмушга чиқяпти? Уни бизнесмен Буров билан таништиргандим. Ёқтириб қолибди. Қизингиз энди Красноярскнинг энг бой хонимлари қаторига киради. Табриклайман!

— Менга қара. Сен бизнинг урф-одатларимизни унутиб қўйдингми, дейман?

— Нимани айтаяпсиз?

— Нимани айтардим? Қиз турмушга чиқишдан олдин ота-онасининг розилигини олишини-да.

— Кечирасиз, сал қолса, унутай дебман.

— Бундан ташқари, Сергейнинг ким ўзи? Хотини, болачақаси борми?

— Эй, шарқ одами, шарқ одами. Уларнинг биринчи сўрагани шу нарса-я! Ундан кўра, бойми, вилла ва самолётлари борми, деб сўранг.

— Гапни чалғитма! Саволимга жавоб бер!

— Йўқ, олдин сиз эшитинг. Унинг пули жуда кўп, дарёдек оқиб ётибди.

— Сенга бошқа савол бергандим.

— Ҳали уйланмаган, бола-чақаси ҳам йўқ. Бўлдими?

— Ҳимм, унда ўйлаб кўрса бўларкан...

— Шошманг, Сергей классик тарбия кўрган йигитлардан. Бировни яхши кўриб қолса, бир умр унга боғланади. Болалар-ку жону дили. Хавотирланманг, невараларингиз кўп бўлади. Мана, кўрасиз. Оилани ҳурмат қилади у. Йўқ деманг...

Шу дамнинг ўзидаёқ Миша ёқасини ушлаб туфлади. «Яхшиям шайтоннинг сўзига кириб, Олтинсочнинг бошида довдираб юрганидан фойдаланмадим. Худонинг ўзи сақлади-я».

ПАҲМОҚ ҚИЗНИНГ БАХТИ

Сергейнинг онаси Мария Никитична мовий кўз, қирра бурун, юз бичими келишган малласоч, юзлари хипча, чиройли аёл эди. Отаси Иван Александрович эса от юзли, бурни катта, доим кулиб турадиган инсон. Сергей уларга Олтинсочни таништирди. Қиз ўзини йўқотмай, мағрур турарди. Эгнига узун сиёҳранг ярим шерст кўйлак, устидан сюртюксифат камзўл, сочларини йиғиб, уларни қалин қизил тасмача билан тепага тортиб болаган, шунда ҳам кесилган калта сочлар пешонасига қатор тушиб, юзини чиройли кўрсатарди. Белини қизил шарфдек материал билан сириб тортган. Уни томоша қилишаётганини сезиб турибди, гарчи у Сергейнинг ота-онасини ҳар иккисини бир кўришда ёқтирган, қўйиб берса, жон деб кучоқларига кириб, елкаларига бош қўйишга тайёр эди.

— Ҳол-аҳвол сўрашишди.

Олтинсочнинг бийрон-бийрон жавобидан улар ҳайрон бўлишди.

— Сиз, қизим, русчада жуда яхши сўзлашар экансиз-а?

— деди Мария Никитична.

— Мен мактабни русчада битирганман. Институтда ҳам русча йўналишда ўқитганман.

Мария Никитична унинг териси, сочларини, қошларини ушлаб, сўради:

— Бўялганми?

— Йўқ.

— Табiiийми?

— Ҳа, албатта.

— Сен шундай чирой билан ростдан ўғлимга тегасанми?

— Ҳа, фақат ота-онамнинг дуоси билан.

Улар бир-бирларига маъноли қараб қўйишди. Олтинсоч зерикди. У беихтиёр хона бўйлаб юра бошлади.

Ойиси ўғлига қараб:

— Сергей, қани севинг сюрпризинг, — деди.

— Бироз яна кутинглар.

Иван Александрович уларни камин қаршисига ўтиришга таклиф этди.

Мазмунан кимнидир кутиш бошланганди. Олтинсоч қанчалик сипо ўтиришга уринмасин, уларни суҳбатга тортиши келарди. Креслода унга тикилиб ўтирган Иван Александровичга қараб гап бошлади:

— Иван Александрович, рухсат берсангиз, сиздан бир нарсани сўрамоқчийдим.

— Майли, рухсат, — деб у беғубор жилмайди.

— Мен тестдан ўтдимми?

— Яъни?

— Сизлар ўғлингизни ёр танловини қўллаб-қувватлайсизларми?

Иван Александрович хотинига қаради.

— Сен нега бундай хаёлга борасан, — деди Мария Никитична. — Биз ўғлимиз шундай қайлиқ топганидан хурсандмиз.

Олтинсоч Сергейга қараб қўйиб:

— У ҳолда, мама, бизларга оқ фотиҳа беринглар, — деди.

У Сергей билан қўл ушлашиб, улар қаршисида чўкка тушишди ва уларга қаради.

Иван Александрович хотини билан улар қошига келди.

Иван Александрович аввал ўғлини, сўнг Олтинсочни пешонасидан ўпди.

— Мен маъқуллаймаман. Бахтли бўлинглар, — деди.

Худди шу ҳаракатни Мария Никитична қайтарди ва охирида Олтинсочни кучоқлаб йиғлади:

— Болаларингиз қайси динга киради, келин?

Олтинсоч бу ҳақда ҳали фикр юритмаганди.

— Мама, тўғриси, бу ҳақда мен ҳали ўйлаб кўрмаган эканман, — деди.

— Майли, вақт келиб, ҳаммаси жойига тушади, — гап қўшди Иван Александрович.

Ёшлар тиккаланганларида, Олтинсочнинг оёқлари кизарганди, у киши билмас силаб қўймоқчи эди, Мария Никитична кўриб қолди.

— Сен шунча вақт чидаб ўтирдингми? Юр, мен маз суриб қўяй.

Улар чиқиб кетишди.

— Табриклайман ўғлим, хотин эмас, ноёб тошилма.

— Биламан. Ҳали сенга шундоқ чиройли неваралар туғиб беради ота.

Шу пайт Миша меҳмонларни бошлаб кирди.

Сидиқмат ака Ойгул опа билан келишганди.

Миша уларни бир-бирларига таништирди ва ўзи чиқиб кетди.

Уй эгалари меҳмонларни ичкарига таклиф этиб туришганди, Олтинсоч ва Мария Никитична ичкаридан чиқишди.

Олтинсоч онасига осилиб йиғлаб олди, адасининг елкасига бош қўйиб, унинг юзларидан ўпди. Меҳмонлар уй бекаси билан ҳам сўрашишгач, ҳамма катта уйга — меҳмонхонага ўтди.

Меҳмонхонада столлар ясатишган, қора, қизил икра, оқ, қизил балиқми, турли сурланган гуштлар, салатлар уларга маҳтал эди. Ичкиликлар ҳам бор эди.

Хизматкор аёл чой қўйиб кетди.

Олтинсоч чойни қайтариб, аччиқ қора чойдан адасига, ойинсига узатди. Бўлғуси қайнатаси ва қайнанасига ҳам чой қўйди. Сергей ҳам қатордан қолмай чой хўплаб ўтирарди.

Уй эгалари меҳмонлар йўлда чарчагани учун мавзунини очмай, кетма-кет ҳар турли масалликлардан тотиб кўришга ундардилар.

Олтинсоч имо қилдими, Сергей Сидиқмат аканинг тарелкасига балиқ таомидан қўйди, кўк салат солди. Ойгул опага Олтинсоч ўзи қаради. Бошқалар ҳам тарелкаларига турли неъматлардан териб, ўртани ким олиб боради деб бир-бирларига қарадилар.

Ўртани Олтинсоч олиб борадиган бўлди.

Иван Александрович шуни истади, йўқ у бу ишни на ўзи, на хотини, на Сергей бажара олмаслигини яхши билади. Олтинсоч эса, мазмунан суҳбатни қўлга оладиган дадил табиатли экан.

Олтинсоч адасига бу гап ёқмаганини сезса ҳам, илтимосни ерда қолдирмай гапирди:

— Ҳозир танишиш баҳона қисқа тост бўлади. Сергей, қадаҳларни тўлдилинг. Ада, сиз ҳам олмасиз-а, танишиш учун.

— Майли, йўл чарчоғи ҳам ёзилди.

Қадаҳлар кўтарилди.

Олтинсоч кейинги сўзни Иван Александровичга берди.

— Иван Александрович, сўз сизга. Ўзингиз, иш-мутахассислигингиз, оила ва бошқалар ҳақида ҳам гапирсангиз. Бўлмаса, биз сизларни умуман билмаймиз, ҳисоб.

Иван Александрович Красноярскка келиб қолганига қирқ йиллар бўлганди. ГЭСда оддий механикдан бош директор биринчи ўринбосари даражасига етган. Ўтган асрнинг тўқсонинчи йилларида бизнестга ҳам қўшилиб, ўғлига йўл очиб берганди. Биринчилардан бўлиб Ўрта Осиё давлатларига тўснн, тахта, фанерлар етказганлардан бири. Сўнгра ўзларида тахта тилиш комбинатларини ташкил қилди. Бойликлари етарлича

эди. У бу гапларни айтишни, мақтанишни ёқтирмас, ҳамон камтарона яшашни ихтиёр этарди.

Олтинсоч сўнгра Мария Никитичнани сўзлатди.

Мария Никитична мактабда математикадан ўқитувчилик қилгани, ҳозир пенсияга чиққани, аксига битта ўвил туғгани учун зерикиб қолаётганини, тезроқ Сергей уйланса, келини кўплаб бола туғиб берса деб гапирди.

Ойгул опа Олтинсочга қараб, хўп майли, бу ўрислар майин табиат одамлар экан. Истаклари ҳам оддий. Қизи қатор бола туғиб берса бўлгани. У ёшлик қилиб аборт қилдирган, энди бола туға олармикин, майли сап-сарик бўлса ҳам, деган ўйга чўмди.

У Сергей тусига ҳалигача ўрганолмаган эди.

Қайнатма шўрва келди.

Сидиқмат ака овқатни ким тайёрлади деб сўраганиди, Иван Александрович, ўзбекистонлик ошпазларни бугун хизматга таклиф этишганини билдирди.

Сўз навбати Сергейга келди.

Унинг овози бўғиқ, ҳар бир сўзини тутилиброк, ичдан чиқариб гапирарди. Ойгул опа силлиқ гапирган эркаклардан кўра, шундай сўзлаганларни ёқтирар эди. Унда дарров Сергейга нисбатан илиқлик пайдо бўлди.

Сергей ўзининг бизнесига қисқа тўхтади, меҳмонларга уларга мўлжалланган сайёҳлик режаси ҳақида сўзлади. Уларни эски танишлари Миша кузатиб боришини, иши кўплиги учун бугун кечқурун хизмат сафари билан Москвага уч кунга бориб келишини билдирди. Ҳамма унинг сўзига ичиш-ичмасликни ўйлаб туришганда, у қайта дабдурустан:

— Мен Олтинсочни кўришим билан яхши кўриб қолганман. Уни менга хотияликка берасизларми? — деб қолди.

Сидиқмат ака бошини силкиди-ю, индамади. Бу унинг ҳали шошмай тур, йигит, дегани эди.

Иван Александрович гап кўшди.

— Келинлар, шу истаklar рўёбга чиқиши учун ичайлик.

У Сидиқмат акага уриштиришга қадаҳини чўзди, меҳмон иззатини билиб, қадаҳга қадаҳини теккизиб, қўшилишиб ичди. Меҳмонларнинг кўзларида умид учқунлари пайдо бўлди.

Олтинсоч адасига қаради,

— Ада сиз ҳам бир гап айтасизми?

— Ҳа.

— Ҳозир адам гапирди.

Сидиқмат ака кўп ичмаганди.

— Мен узоқдан келдим, — деди у. — Аммо кўнглим бир яхшиликни сезиб келди. Агар мендан сизлар ҳақингизда ҳозир биров сўраса, ҳеч иккиланмай яхши одамлар дердим. Қизимнинг бори шу. Неча йиллик меҳнатимиз ва эътиборимиз ме-
васи.

— У жуда ёқимли, — деди Мария Никитична.

— Сирли, орияти кучли, — деб гап қўшди Сергей.

Йигитнинг отаси ҳам мақтади:

— Гўзал ва тарбияли экан.

— Уни келин қилмоқчисизларми? — деб сўрайди Сидиқ-
мат ака уларни мақтовлардан тўхтатиб.

— Ҳа — деди Мария Никитична.

— У мусулмон қизи, бошқа динга кира олмайди.

— Бу шарт эмас, — деб Иван Александрович жавоб қилди.

— У ҳолда никоҳ ўқитиш шартига қаршилик қилмассиз-
лар, — деб Сидиқмат ака асосий мақсадни аниқлатди.

Мезбонлар бир-бирларига қараб қўйишаркан, мазмунан бу ҳақда олдиндан келишиб қўйганлар шекилли, Мария Ни-
китична барча номидан сўзлади:

— Бу ва бошқа ўзбек ҳамда сизларга яқин шарқ миллий урф-одатларингиз расамадиси билан амалга ошади. Бунга биз хайрихоҳмиз.

Ойгул опа Олтинсоч қизига кўнгли тўлиб қараркан, Си-
диқмат ака енгил хўрсиниб қўйди:

— Яхши, ундоқ бўлса, менинг бошқа гапим йўқ.

Сидиқмат ака қадаҳини кўтариб, мезбонлар билан уриш-
тириб қўлини чўзди.

Олтинсоч ойисига қараганди, у мен кейин гапираман, деб
пичирлади.

Олтинсоч адасига қараб олиб, даврадагилардан сўз сўра-
ди. Улар барабарига чуғурлашиб, «Олтинсоч, гапир. Сўзинг-
ни эшитайлик», дейишди.

— Мен замонавий қизман. Лекин шарқликман. Менинг
қалбим кимнидир узоқ кутди. Топди. Уни ёқтириб қолдим.
Бироқ у менинг қалбимни ҳис қилиб, менчалик сева оларми-
кан. Баданни очиб юриб, бахт топиб бўлмайди. Беҳаёлик, шарм-
сизлик билан ҳурматга сазоворлик қийин масала. Муҳаббат
менинг ичимда, сўзимда, латофатли қарашимда, уни қадрига
ета олармикансиз, Сергей. — деб Олтинсоч русчада ёниб га-
пирди. Кўзларидан ўт чақнаб кетди.

Сидиқмат ака, Ойгул опа ҳам унинг русча шунчалик би-
жиллаб сўзлашидан ҳайрон, бир-бирларига қарашди.

Мария Никитична ўрнидан туриб Олтинсочни бағрига босди.

— Шундай ақлли сўзладинг-ки, қизим, аёллигим учун фах-
рим ошди.

Иван Александрович Сергейга юзланди.

— Сергей, балки Олтинсочнинг ота-оналаридан турмуш
қуришга изи сўрарсизлар.

Сергей индамай ўрнидан туриб, Сидиқмат ака олдида чўкка
тушди ва Олтинсочга қаради. У аллақачон унинг ёнида чўкка
тушиб олганди.

— Папа, бизларга оқ фотиҳа бериб, турмуш қуришимизга
ижозат беринг.

Сидиқмат ака ўрнидан турди, чўнтагидан перстенни олиб,
куёвининг кўлига шошиб тақди.

— Мен розиман. Бахтли бўлинглар, — деди, сўнг овози
тиграб...

Ойгул опа ҳам келиб, уларни турганича қучоқлаб, йиғлаб
олди.

— Илоё, қизим, бу гал бахтинг очилсин, — деди.

Бирпасда, қайтадан ёшларни йигитнинг ота-онаси яна бир
бор табриклашди.

Мария Никитична шкафдан бир қути олди. Уни очиб Ол-
тинсочга тақдим этди:

— Бу биздан совға, — деди.

Қутида бўйинга осадиган жуда қиммат олмос кўзли та-
қинчоқ ятираб турарди.

Ўзаро қудалар бир-бирларига мақтов ва хушомад сўзлари
билан бу кеча поёнига етди.

Кечаси то тонггача Ойгул қизи билан бўлғуси тўй тафси-
лотларини гаплашиб чиқишди. Ойгул опа, аданг йўлга чиқ-
қанда, ўрисга қизимни берсам, қандоқ бўларкин, деб роса
ўйлаб келганди, нечук осон кўна қолди, ҳайронман, деди.

— Сиз-чи ойи, сиз чиндан розилик бердингизми? — сўра-
ди қизи.

— Билмасам. Поқдомон одамлар экан. Кўп болалар туғиб
бергин. Бахтингни болаларинг кўтаради.

— Туғишинг гумон деганди, ўзимизда дўхтир.

— Қўявер, соғлом бўлсанг, эринг ҳам Аполлондек экан,
шундан энди туғмасанг, кимдан туғасан.

Олтинсоч устки кийимларини ечди. Ойгул опа унинг ярим
яланғоч баданига кўзи тушиб сўради:

— Озиб, қоматинг созланибдими? Кўриб таний олмаяпман.

— Ойи, ўзим устимда ишладим. Сув ҳавзаларига бориб, сузишга қатнашдим. Доим келинингиздек қорнимни тортиб, бойлаб, кўксимни эса кўтариб юрибман, — деб кулди.

— Лайлога чиндан ҳавасинг келарканми?

— Ҳа, аммо у Сайрамда иззатда бўлса, мен рус забонлар ичида қадрли бўламан, мана кўрасиз.

Ойгул опа қизини бағрига босиб ўпди ва кўзларидан севинч ёшлари чиқди ва худойим қизимга ақл бераяпти, деган ўйда уйқуга кетди.

Бирпасда тонг ҳам отиб, Олтинсоч хонадан чиқиб, ошхонага кўз ташласа, Мария Никитична Сергейга чой дамлабди. Тезда юз-қўларини ювиб, у ўриндиқда ўтирган Сергейни елкасидан силади.

— Ҳеч бўлмаса шунга яраб турай , — деб кулди.

Сергей уни секингина юзидан ўпиб, кўришгунча деб хизмат сафарига жўнади.

Уч кун Миша Сидиқмат акаларни Красноярскни айлантдириб юрди. Тустовуқ отишга олиб борди. Балиқ овига чиқиб, янги тутилган балиқдан балиқ шўрва (ухо) қайнатишди.

Учинчи кун меҳмон ва мезбонлар бўлажак тўй кунини белгилаб, гаплашишаётганда, Сергей хурсанд кириб келди. У биринчи бўлиб Олтинсочни кўтариб, айлантдириди: мен катта контрактга қўл қўйдириб келдим, бу сизнинг шарофатингиз, деди. Сўнгра Сидиқмат ака, Ойгул опа ота-оналари билан кўришиб чиқди.

Олтинсоч битта гап айтди:

— Сергей, иш ўз йўлига, оила ўз йўлига. Мабодо, ютуқларингиз калитини менда кўра берсангиз, бир кун бирорта ишингиз ўхшамай қолса, унда ҳам мен сабаб бўлишимни ис-тамайман. Мени тушундингизми?

— Ҳа.

— Ишдаги ҳис-туйғуларингизни, илтимос, ишхонада қолдирсангиз. Эртага бу ҳолат болаларимиз руҳига ҳам ўтмайди.

Иван Александрович ҳайрон хотинига қаради.

Мария Никитична эса қуйидагича сўзлади:

— Келиним ҳақ. Фақат шундай ёш бўла туриб, бундай фалсафани қайдан биласан? Ақлим етмаяпти.

— Бу ўзбек тарбияси, — деди Иван Александрович, — Сергей, эъгирозни қабул қиласанми?

Сергей индамай бошини эгди ва гапни бурди:

– Нима ҳақда гаплашаётган эдинглар?

– Ўтгизинчи ноябрда тўй. Шу муддат сенга маъқулми. ЗАГСдан ўта оласизларми?

– Ўтамиз. Миша керак бўлса икки кунда ўтказиб беради.

– Бугун меҳмонлар кетишар экан.

– Йигирма тўққизинчи ноябрда ўн киши келишади.

– Нега энди, кўпроқ келишсин, истасангиз самолёт юборамиз.

Иван Александровичга бу гап ёқмади.

– Самолёт юбориш қимматга тушади. Узоқ масофа, ЯК-лар уча олмайди.

– Ундан кўра ўтгиз-қирқ кишига жой брон қилиш осон.

– Бунча одамга ҳожат йўқ. Бир йилдан кейин, худо хоҳласа, Сайрамда мен тўй қилиб бераман. Унгача невараларим ҳам бўлиб қолар, — деди Сидиқмат ака тантанавор.

Сергей: «фарзанд, албатта бўлади», деди.

Олтинсоч қимтиниб, ерга қаради.

Сидиқмат ака Сергейга қараб имлади.

– Сенга бир гапим бор, юр, эркакларга тегишли.

Олтинсоч: «Ада, сизлар ўтираверинглар», деб аёлларни ошхонага бошлаб олиб чиқди.

Сергей ва Иван Александрович Сидиқмат акага маъноли қарашди.

Сидиқмат ака гапга тушди:

– Кўрдингми, мени хотиним ичмайди.

– Ҳа, кўрдим.

– Сен ҳам ҳеч қачон Олтинсочни ичишга ташвиқот қилма.

– Яхши.

– Ўзинг ҳам ичишни ташласанг керак.

– Бу энди қийин. Яна корпоратив вечеринкаларда дўст-биродар орттирилади; ичмаса бўлмайди.

– Нима, топганинг камми? Туғилдиган ўрил-қизингни ногирон бўлишини истайсанми?

– Йўғ-эй. Ким ҳам буни истайди.

– Бўлмаса бир гап. Тўйгача бутундан бошлаб ичма, тўйдан кейин қирқ кун. Бизда буни келин-куёвни чилласи дейилади.

– Маъқул.

– Яна шу кунларда, тунларга қолмай, саёқ юрма. Бемаза ўртоқларингдан кеч. Хуллас, ўзингни ҳар турли инс-жинслардан сақла.

Иван Александрович тушунтирди.

— Боланг соғлом бўлсин деб, қайнатанг фойдангни гапиряпти.

— Тушундим. Мен қайтага хурсандман, шундай огоҳлан-тиришлар қилганингиздан.

Сўнг Сидиқмат акага қараб сўради:

— Мен сизни папа деб чақирсам майлими.

— Мумкин ва зарур, — деб Сидиқмат ака уни кучоғига босди. — Қизимни эҳтиёт қил. У сени ёқтиради. Ва менинг маслаҳатларимни унутма.

— Кўнглингиз хотиржам бўлсин. Айтганингиздек бажараман.

Кечаси Ойгул опа қизига насиҳат қилди.

— Қизим, ишқни тўй кечасига қолдир. Бироз куёв бола қийналсин. Кутсин. Шуниси маъқул.

— Айтмасангиз ҳам, режам шу йўсинда ва ҳалигача қўлини ўзимга теккизтирмадим.

— Шундайми, — деб Ойгул опа қувониб, қошларини керди.

Эртаси улар Чимкентга учиб кетишди.

БИРИНЧИ РАҚС ҲУҚУҚИ

Тўй юз кишилиқ дўстлар даврасида, Красноярскдаги «У Максима» ресторанида ўтди.

Максим Сергейнинг бир синфда ўқиган, бизнесмен дўсти эди. У ўзининг бир нечта ресторани билан бойваччалар қаторида юрарди. «У Максима» унинг биринчи тўнғич ресторани. Красноярскликлар учун бу ресторан қадрли. Тинч, сокин ерда жойлашган, дарахтзорлар шов-шуви, тоза ҳаво эсиб турадиган гўшада қурилган бу масканга катта бизнесменлар, шаҳар элитаси, амалдорлар турли учрашувлар, байрамолди ўтиришлар, банкетлар, тузилган кун ва, асосан, тўй-томошалар ўтказишади.

Сергейнинг омади бор эди, у ўттизинчи ноябрни банд қилиш учун қўнғироқ қилганда, аввал унга икки ойга ҳар кун бандлиги тўғрисида хабар беришди. Сўнг ресторан бошқарувчисига Сергей ўзини яхшироқ таништириб, Максимга саломини етказди.

Кўп ўтмай Максимни ўзи қўнғироқ қилиб, Сергейни шахсан тўйи билан ўзи табриклар, унга хизмат қилиш шараф

эканлигини эслатди ва энг асосийси, ҳозиргина бу куни ресторан бўшлиги маълум бўлди, деди.

Гап шундаки, бу кунни кавказликлар банд қилишганди, Максим уларга шаҳар ўртасидаги ресторанидан бошқа жой таклиф қилганди, уларга маъқул бўлди.

Шу билан муаммо ҳал бўлганди.

Тўй куни Максим ўзи бош-қош бўлиб тураркан, келин томондан келганларга алоҳида жой ажратиб, шарқона кутишни амалга киритди. Сайрамдан эса, ўнта эмас, йигирмадан ортиқ меҳмон келганди.

Кўплари Сидиқмат аканинг бизнесмен ўртоқлари хотинлари билан ҳаво алмаштириб келамиз, деб қўшилишиб олишди. Тахта, фанер билан савдо қиладиганлар яқиндан Буровлар билан танишишни режалаб ҳам келганди.

Сидиқмат ака, Ойгул опа, Турдимат, унинг хотини Адолат, Лайло, Олтинсочнинг Жамбулда бирга ўстан ва мактабда ўқиган ўта замонавий Ойзода, Гулсум ва Земфира деган дугоналари ҳам келишганди.

Уларга Максим келин ўтирган ўнг тарафдаги иккита столни ажратди.

Келин-куёвга фақат ўзлари учун жой белгиланган эди.

Биринчи столда Ойгул опа ва унинг овсини ўртасига Лайло ўтирди, Ойгул опани ёнига Сидиқмат ака, унинг ёнига иккита бизнесмен ўртоғи ораларига хотинлари кириб, доирали столни у ҳалқасини Турдимат хотини ёнига чўкиб тўлдирди.

Лайло бахтдан ял-ял ёниб ўтирган келин-куёвларга ҳавас билан термиларкан, қалбини бир армон кемирарди. У ҳам бўлса, Нодир билан кечган келин-куёвлик дамлари оний лаҳзаларда ўтиб кетганлиги, Лайло бунинг туш ёки ўнг эканлигини англаб улгурмай, тул бўлиб қолганлиги эди.

Негадир столлар ўн бир кишилик экан. Аммо бемалол, стуллар бир-бирига қапиштириб қўйилмаганди. Яна бир столга бошқа меҳмонлар ва Олтинсочни дугоналари қўнишди.

Бир томонда Буровлар оиласининг яқинлари, қариндошлари: Мария Никитичнанинг ёлғиз укасининг оиласи: хотини ва қизи Маша, Иван Александровичнинг синглиси Лидия Александровнанинг эри Алексей ва қизи Дарьялар бор. Бир вақтлар аввал Маша, сўнг Дарья узоқ вақт Сергейга ошиқ бўлишган. Ёзги таътилларда, Сергейлар уйларига бу оилалар ойлаб келиб ётиб олишарди. Балиқ тутишга, овларга катталар боришса, ёшлар кун бўйи Антарада чўмилишдан бўшамасди.

Ўзаро илиқ муносабатлар, қариндошлик оқибатлари, беғараз илқ муҳаббат ҳисларини пайдо қилар, ёшлар билиб-билмай гоҳида қучоқлашиб, ўпишишларга ҳам боришарди...

Столнинг ўнг тарафида Буровларнинг бизнесмен ҳамроҳлари, дўстлари, шаҳарнинг обрўли, эътиборли одамлари оилалари билан жуфт-жуфт бўлиб ўтиришарди.

Айниқса, шаҳар думасига депутат, таги бизнесмен Лунин, ички ишлардаги Чаенколар билан Иван Александрович болалигидан дўст. Кейинчалик оилали йиғилишлар ҳам уларсиз ўтмайдиған бўлғанди. Бизнесда орттирган ошнолари: энергетика соҳасидаги Ройтман, ўрмончиликдан бойиған кавказлик Аметовлар уларни бирор марта ҳам алдаб кетмаған, садоқатли ҳамроҳлари, танишлари ҳисобланади.

Ҳозир улар ҳам оилалари билан келишған, Сергейнинг отонаси ёнидан, столдан жой олишған. Лунин хотини ва консерватория аспирантурасида ўқиётған ўғли Азизни олиб келған, у меҳмонлар столига қараб-қараб кўяди. Чунки у Лайлога тўғри-ма-тўғри ўтириб қолған. Ёнидаги дўсти Виктор - Чаенколар ўғли, ундан икки ёш катта, полицияда катта лейтенант бўлиб ишлайди. У кўзини бошқа шарқ гўзали Ойзодага тикқан.

Ройтманлар оиласидан унинг хотини ва сочлари жингалак, кўзлари катта-катта, юзидан ақллилиги билиниб турған эгизак йиғирма ёшли Ева ва Сара қизлари жой олған. Аметов хотини, ўғли ва келинини олиб келған.

Қолған меҳмонларга ҳам эр-хотин учун таклифномалар берилғанди.

Столларнинг охиригоҳида Гога ўтирибди. У тўйларга хотинини олиб келмайди. Лекин ёрдамчиси — қўриқчиси доимо ёнида. Гога шаҳарнинг эркатойи, бир неча сауна, ҳаммом ва сартарошхоналари бор. Хизмат кўрсатиш соҳаси бизнесида у етакчи. Сергейнинг курсдошлари, мактабдаги синфдошлари, бошқа таниш йиғит ва қизлар ҳам иккита столи эгаллашған.

Буровлар пулни ортиқча сарфлашни ёмон кўришади, шунинг учун тўйга жами юз эликка яқин меҳмонга жой буюрилған.

Ансамбль ўйнаб, Мендельсон мусиқалари остида келинкуёв ўз жойларига ўтиришгач, тўй расман очилған ҳисобланди. Унгача вақтли келған меҳмонлар столларга жойлашиб, бир-бирлари билан танишиш учун бир ёки икки рюмка ичишга ҳам улгуришған эди.

Тўйни олиб борувчи, Юлиан деган йиғит, меҳмонларга нав-

батма-навбат сўз бераркан, сўз айтгувчи табрик ва энг яхши тилаклар билдириб, сўзини охирида «горько», деб келин-куёвга қарарди.

Олтинсоч шу ҳолига кўпчилик олдида ўпишишдан орланиб, фақат бошини эгиб, қўли кўксида, ташаккур билдиришга ўтиб олди.

Сергей ҳам беихтиёр унга эргашар, натижада, бу қизиқ манзара бир томондан, келин-куёвни сипо кўрсатиб, қадрини оширди, баъзи меҳмонлар, эскидан бу таъзим Русьда ҳам бор эди, деб эслашди.

Сўз Лунинга берилгач, у ажойиб ўхшатиш қилдики, йирилганлар тўйиб куддилар.

— Азиз дўстлар, — деб сўз бошлади у. — Қаршимизда жуда чиройли ёшлар. Лекин сиз уларнинг бир сифатига яхшилаб аҳамият беринг: қора қоплон ва малла айиқ жуфтлиги. Қоплон аёл ўз ақли, эркак айиқ сахийлиги билан таниқли. Ақл ва сахийлик бирлиги эса доноликка олиб келади. Донолик узоқ ҳамжиҳат ҳаётнинг асосидир. Ўйлайманки, қоплон хоним — Олтинсоч қизимиз ўз ўлжасини бировга бериб қўймайди, ўз навбатида айиқнинг — Сергейнинг кенг, аммо залворли қучоғига жон деб бошини қўяди. Бахт ва саодат умрбоқий бўлсин, горько, деди.

Ёшлар унга ҳам таъзим қилишди. Лунин уларнинг тепасига бориб, «Горько, Пантера айиқни ўпмагунча жойимдан жилмайман», деб туриб олди.

Олтинсоч ойисига қаради. Ойгул опа уялиб, бошини бурди.

Олтинсоч юрак ютиб, Сергейни лабига лабини қўйганди, у узоқ ўпишга тушди, шунда у жаҳл билан унинг оёғини босиб олди.

Сергей бир оёқда сакраб, тисланди.

Қий-чув, кулгу бўлиб кетди.

Аметов кулиб, росмана пантера эканми, ҳали Сергейни додини беради, деди.

— Сизларга ўзи шундай қилиш керак, — деб хотини кудди.

Ўртани олиб борувчи, навбатдаги ашулачини тақдим этди.

— Таниқли, ёқимтой қадрдонимиз Оксана.

Оксана тўғри самолётдан тушиб тўйга кириб келганди.

У Сергейнинг ўсмирликдаги севгилиси ҳисобланарди. Оксана бир пайтлар Сергейнинг дил изҳорларига кулоқ тутмай, ўзини шоу-бизнесга уриб, юлдуз бўлишни орзулаганди. Ҳозир

эса ўсмирликдаги сап-сарик, қилтирик болакайнинг алп йигит бўлиб етишганлиги, айниқса, унинг ишлари туркираб, бизнес оламида катта доврўф қозонганлигидан ҳайратланиб ўтираркан, ичини ҳасадгами, аламга ўхшаш бир нарса кемирар, ошиғини қандай бўлмасин яна ўзига қаратиш режаларини тузиб қўйганди. Даврани олиб бораётган Юлиан унга сўз берганда, Оксана учун қулай фурсат туғилгандек эди.

Иккита ашулани кетма-кет айтиб бўлгач, у гапиришга тушди:

— Қадрдоним Сергей, сени аввалгидек яхши кўраман. Ўйлаб қарасам ҳаётда сенга ўхшаган йигитлар энг ишончли бўларкан. Шоу-бизнесда эришган ютуқларимни эса, ҳў ўша болаликдаги энг соф туйғуларнинг оний дамларига жон-жон деб алмашган бўлардим. Сизларга бахт-саодат тилайман.

У ҳаводан Сергейга ўпич юбориб, қўшиқ куйлашга тушди. Бундан Олтинсочнинг фаши келди.

— Унга қараманг, — деди Сергейнинг билагидан маҳкам қисиб.

— Олтинсоч, болаликда қандайдир мубҳам туйғулар бўлганди, ҳозир улардан асар ҳам қолмаган. Рашк қилишни бас қилинг.

— Энди ҳар доим рашк қиламан.

— Бу қанақаси?

— Шунақаси. Бошланишини ҳали иккимиз ёлғиз қолганимизда биласиз, — дея ҳазиллашди Олтинсоч.

— У ҳолда юринг, қочиб қоламиз, — деди Сергей.

Олтинсоч бошини сарак-сарак қилди. У хурсанд эди. «Эримни ҳеч кимга бериб қўймайман», деди ичида.

Юлиан меҳмонларни рақсга тушишга таклиф этди. Кўпчилик ўринларидан туриб, ўйинга тушиб кетишди. Сергей Олтинсочга қўлини узатганди, у вальс бўлса тушамиз, деб рад этди. Шунда қаердандир пайдо бўлган Оксана Сергейнинг қўлидан ушлаб, даврага тортди. Аввалига Олтинсоч бу ҳолга ҳайрон қараб турди. Сўнг қизнинг сурбетлигидан жаҳди чиқиб, Сергейнинг ёнига борди-да, уни ўзига тортиб, рақсга туша бошлади. Пайт пойлаб эрини четга олиб, унга танбех берди:

— Биринчи рақсни келин ва куёв бирга тушишини билмайсизми? Ё сизларда бу қоидага риоя қилинмайдими? Сўнг рақсга тушмоқ учун эрга хотиндан, хотинга эрдан рухсат тегса, тўғри бўлмайдими? Ё буни ҳам ўргатиб қўяйми? Шоу-бизнес ашулачисига сизни рашк қилмаслигим мумкин эди, лекин у тартибни унутгани учун қанчалар бетайинлигини намойиш қилди.

— Оксана ҳақида бундай деманг.

— Нима, унинг қандай қилиб шоу-бизнесга кирганлигидан беҳабармисиз? Пул тикканмисиз ёки?

— Йўқ, ҳеч ким унга пул бермаган.

— Демак, у ўзини сотиб, қўшиқчи бўлган. Чунки бошқача йўл йўқлигини ҳамма билади.

— Бунчалик жаҳлингиз чиқмасин.

— Сиз мени кўпчилиги эътиборли, сўзи ўтадиган одамлар орасида обрўйимни тўкишга ҳақингиз йўқ, бунга йўл қўймайман.

Олтинсочнинг кўзлари қаҳрли тус олган, ориятли ўзбек қизига айланганди.

Мария Никитична вазиятни фаҳмлаб, келинининг ёнини олди. «Нега енгилтак Оксанани таклиф этдиларинг?» — деб Сергей билан Максимни койиди.

Олтинсоч ўридан туриб олган, кўзлари ёнар, оқ келинлик либоси қорамағиз қоматига чиппа ёпишиб, залнинг ярим ўчиқ чироқларида уйғунлашиб чиройли бир манзара қасб этгандики, унга қараган киши мағрур ва гўзал ўзбек қизининг латофатини сезмай иложи йўқ эди.

Лунин Олтинсочнинг ёнига келиб, нима бўлганлигини сўраганди, қиз бошини унинг елкасига сал тегизиб, ҳасрат қилди:

— Куёв билан биринчи рақс меники, уни инглиз қироличаси сўраса ҳам рухсат бермайман.

Лунин бошини силкиб, Юлиан олдига бориб бир нима деди.

Юлиан жуда чиройли ташбеҳ билан келин-куёвни ўртага таклиф этди:

— Келин-куёв истаги бу кеча қонун. Яна биринчи рақс замонлар оша келин-куёвга берилади. Бу этикетни унутиб қўйганларга эса, Ўрта осиелик пантера хоним — Олтинсоч келин эслатиб қўймоқчи. Марҳамат, вальс!

Сергей қўрқа-писа Олтинсочга яқинлашиб бошини эгди. Олтинсоч жавобан қўлларини ёзиб, таъзим қилди. Атрофда қарсақлар бўлиб кетди.

Олтинсоч назокат билан чап қўлини Сергейнинг елкасига қўйди. Сергей эса ўнг қўли билан Олтинсочнинг белидан ушлаб, чап қўли билан қизнинг ўнг билагидан тутганча куйга ҳамоҳанг тарзда айлана бошлади. Олтинсоч ёшлигидан рақс тўгаракларига бориб юрганлиги учунми, оққушдек давра узра эркин чарх урарди. Қора костюмдаги куёв бағридаги оқ либосли қорамағиз келиннинг оҳанраболи қарашлари, бошини назокат билан бир у ёнга, бир бу ёнга ташлашлари, ўнг қўлида

келиндик либосининг узун этакларини йиғиб, оҳиста сузишлари худди кема елкани мисол рестораннынг симлиқ поли узра ажиб ҳилпирарди. Меҳмонлар уларни ўраб олганча қарсақ чалишар, ҳавас билан томоша қилишарди.

Ниҳоят, мусиқа тинди. Олтинсоч Сергейнинг қўлидан ушлаб, тўрт томонга қараб биргалиқда таъзим қилишга мажбур этди.

Меҳмонлар кетма-кет келиб уларни табриклашар, Олтинсочнинг нозик қўлларидан ўпишарди. Биринчилардан бўлиб Луин билан хотини уларни қизгин табриклашди.

— Қандай шараф. Сизлар бизлар вальс тушишимиздан ҳам ўтказиб юбординглар.

Луин ва унинг хотини даврада энг яхши вальсга тушишлари шу вақтгача эътироф этиларди.

Аметов ҳам гашириб кетди.

— Сиз қизим, рақсни ҳам қойил қиларкансиз. Отангизга раҳмат. Ҳа, улар билан таништириб қўйиш вақти келмадими?

— Мен ҳозир.

Олтинсоч Иван Александровичга, кейин Луинга қаради. Биринчи бўлиб Луин югуриб келди:

— Қизим, нимани хоҳдаяпсиз?

— Ота-онамни ўз қадрдонларингиз даврасига олиб кириб, яқиндан таништирамангиз, дегандим, — деди Олтинсоч фурсатдан фойдаланиб.

— Ақллисан-да, келин. Ҳозир яқин танишув ташкил этамиз.

Шундан кейин Луин Сидиқмат ака билан Турдиматни аёллари билан ўз столига олиб борди. Ёшларга «Боринглар, қизлар билан танишинглар, рақсга тушинглар», деди.

Биринчи столга Луин бошлиқ эркаклар йиғилишди. Иккинчи столда Мария Никитична бошчилигидаги аёллар ўтиришди. Ёшлар эса алоҳида столга ўтиришди. Улар орасида Луиннинг ўғли, бастакор Азиз ҳам бор эди. У боядан бери Лайлодан кўз узмас, нега бу қиз бунча хомуш, — дея ажабланиб қўярди.

Ўзаро суҳбат, тостлар орасида яқинлик юзага келди ва юзма-юз боқиб дилдан ширин тилаклар билдирилди.

Ёшлар ҳам бир-бирини топиб олишди.

Ўйин-кулгилар, шўх мусиқа Сайрамдан келган ёшлар туғул катталарни ҳам баробар ўйнатарди.

Навбатдаги рақс мусиқаси чалинганда Азиз тўғри бориб

Лайлони рақсга таклиф этди. Лайло бошини кўтарди-ю, Азизнинг шишадек тиниқ кўзларини кўриб, мовий денгиз қаърига сингиб кетгандек бўлди. Бироқ дарҳол ўзини қўлга олиб, умумий рақс бўлса, майли, аммо жуфтлик рақсга тушмайман, деди. Азиз эса нима қиларини билмай, унинг тепасида серрайганча туриб қолди. Кичик Лунининг тепасидан нари кетмаётганлигидан хижолат чеккан Лайло ноилож уни ўтиришга таклиф этди. Азиз жон-жон деб унинг ёнига чўкди.

— Келинга ким бўласиз? — деди сўнг уни гапга солиб.

— Укасининг хотини.

— Эрингиз кўринмайдими?

— У келмади.

— Сиз келиндан ҳам кўркам экансиз. Йўқ, у ҳам чиройли, лекин сиз нозикроқсиз.

— Комплиментлар учун раҳмат, лекин...

— Нимадир сизни хавотирга соляптими? Кўзингиздан кўряшман.

— Фол очиш керакмас, — деди Лайло ундан нигоҳини олиб қочиб.

— Менинг исмим Азиз.

— Лайло.

— Чиройли исм экан. Лайло. Яхши жаранглаяпти.

Лайло жилмайиб қўйди.

У Нодирдан айрилгач, қачондир кимгадир боғланишини ич-ичидан сезар, ёлғизлик жонидан ўтганди. Мана ҳозир ҳам, Лайло ундан қутилмоқчи эди, аммо аксинча, боғланиб қолди.

Умумий рақслар бир нечтаси кетма-кет тушилди. Орасида Юлиан сокин мусиқани қўйдириб: «Хонимлар рақси. Хонимлар кавалерларни таклиф этади», — деди.

Аёллар ўз жуфтларини топиб, танцага туша бошлашди.

Кимдир Лайлонинг қулоғига ана Нодир, деб Азизни кўрсатди. Азиз Нодир бўлиб аксланди. Қиз унинг қаршисига бирикки қадам қўйди, бироқ ўзига келиб тўхтаб қолди: Бу Нодирмас-ку. Кўзлари бошқа тусда. Сеҳр-жодулимасми?

Бироқ энди кеч эди. Азизнинг қўллари унинг белига ўтиб, бир қўли чап қўлидан ушлаб, майин куйлар жўрлигида танцага тортганди.

Улар сокин ва дилларни қитиқловчи куй остида рақсга туша бошладилар. Азиз Лайлога жуда яқин турарди. У кўкси Азизнинг кенг баярига ботаётганлигини ҳис қилар, тортинар, аммо унинг қучоғидан чиқиб кетишга ўзида куч топа олмас-

ди. Бу ҳам етмагандек, йигит унга шундай ўтли термилардики, Лайло бу нигоҳ қаршисида чорасиз эди. У Азизнинг нигоҳидан уялиб, бошини йигитнинг елкасига тираб, кўзларини яширди. Рақс жуда ҳам узоқ давом этгандек бўлди унинг наздида, Лайлонинг юзлари қизиб кетганди. Шу боис рақс тугаши билан юзини ювиш учун аёллар хонасига югурди. Эшикдан чиқаркан, кимдир ортидан кузатиб келаётганлигини ҳис қилди. Аммо ўгирилиб қарашга ботина олмас, оёқларини зўрға судраб босаётгандек эди.

— Юринг, либослар кўрамиз, — деган овоз эшитилди шу пайт қулоғи тагидан.

Бу, шубҳасиз, Азизнинг овози эди.

Артистлар кийим алмаштирадиган хонада ҳеч ким йўқ, стол чироғи хира ёниб турар, ўртада кенг, лекин паст диван қўйилганди...

Лайло ўзига келганда, диванда ўтирар, Нодир уни силаб-сипаларди. Бир пайт у Лайлони бағрига босиб, юзига оҳиста лаб босди.

— Нодир, бўлди, қўйвор... — деб Лайло типирчилади.

— Лайло, мен Азизман, — деди йигит уни кетма-кет ўпаркан. «Нега у алдаяпти?» — дея ўйлади Лайло хайрон бўлиб. — Ахир бу Нодир-ку. Фақат бўйлари сал чўзилибди, кўзларининг ранги бошқа. Сочлари қизғиш, каштанрангми-ей. Ўзгарибдими? Сал дадилроқ ва салобатлироқ бўлиб қолибди.

Азиз уни қаттикроқ қучганди, жаҳди чиқди. Бу ерда романтика етишмайди, хаво кам, туриш керак, деб ўйлади, шошиб. У даст ўрнидан турмоқчи бўлганди, Азиз янада маҳкамроқ ёпишди. Лайло унинг биқинидан қаттиқ чимчилаб олди. Азиз, аҳ деди-ю, ноилож кучоғини очди.

Лайло жаҳл билан эшикни ёпиб, чиқиб кетди. Аёллар хонасига кириб, юз-қўлини ювди. Лабидаги бўёқнинг кетиб қолганлиги дилини хира қилди.

Унинг энди ҳуши жойига келаётгандек эди. Боя уни эркалаб ўпган, бағрига босган, ундан ҳам чуқурроқ ҳисларга ҳамроҳ қилмоқчи бўлган телба Нодир эмас, балки Азиз эканлигини тушуниб, уятдан юзи лов-лов ёнди.

«Менга нима бўлди ўзи?» — деди у ўз-ўзига гапириб. — Муҳаббатга шунча интиқманми мен? Ё бошқа ўлкаларда ҳеч ким билмайди, ҳар нарса қилиш мумкин деб ўйладимми? Бу бир дақиқалик кўнгил бўшлигимми ёки ишққа маҳталлик?!

— Шу пайт эшик тақиллади. Лайло қўрқа-писа эшикни қия очганди, Азизнинг кўм-кўк кўзларига нигоҳи тушди.

— Сизга яна нима керак? — деди хуноби ошиб.

— Сумкангиз...

Йигитнинг меҳрибонлиги ва эътиборлидигидан Лайло бўшашиди. Чунки у, энг аввало, одамлардаги шу хислатларни ёқтиради.

— Раҳмат, — деди бироз жилмайиб.

— Арзимаиди...

— Азиз, менинг бир лаҳзалик ожизлигимни эсдан чиқаринг. Бошқа бундай бўлмайди.

— Менинг ўйлашимча эса, аксинча.

— Мен бу енгилтакликни кўтара олмайман.

— Бу енгилтакликмас, севилганлик меҳри-ку?!

— Керакмас, илтимос сиздан, кетинг.

— Яхши, кўришгунча.

Азиз кетди. Лайло пардоз-андозини қилиб, ташқарига чиқса, ҳамон ўйин-кулги авжида экан. Ҳеч ким унинг йўқолиб қолганлигини сезмабди ҳам.

ШҲХ ДУГОНАЛАР

Олтинсоч ёнига Гулсумни чақириб, уни сўроққа тутди.

— Мен сенга Мақбални олиб кел дегандим?

— Мақбал иложини қила олмади. Эридан рухсат тегмабди.

— У ҳолда, ўзинг келишинг керак эди.

— Мақбал билмай, Ойзода ва Земфирага айтиб кўйибди.

Улар ёпишиб олишди. Йўқ деганим ҳам ўтмади.

— Улар енгилтакроқ, мени уялтириб кўйишса-чи?

— Ўзим хабардор бўлиб тураман.

— Яхши. Бир нима бўлса истаган пайтингда қўнғироқ қил.

Бу ерда аёл киши сал иршайса дарров муҳаббат таклиф қилишади, муносабатлар жуда оддий.

— Ҳозир навбат ўзбек куй-қўшиқларига! — деди бир пайт Юлиан микрофондан ҳаммага эълон қилиб. — Марҳамат, рақсда гўзал ва бетакрор ҳусн эгаси Лайло хоним.

Чамаси, ундан буни Сайрамдан келганлар илтимос қилишганди.

Лайло яшил, мовий ва қизил ранг аралаш узун кўйлак устидан юпқа матодан тикилган нимча кийиб олганди. Унинг қадди-бастига бу кийим жуда ярашган, у даврага чиққанида ҳамма унга маҳлиё бўлганча тикилиб қолганди. Оёғидаги, пошнаси ўртача баландликдаги пойабзали «Лазги» рақсига тушишга жуда мос эди.

Давра узра шўҳ «Лазги» мусиқаси чалина бошлади. Лайлонинг нимагадир руҳи тетиклашиб, қалбига қандайдир нур кирганди. У бутун кеча давомида худди ҳеч ким назарига олмай, менсимай, таҳқирлашгандек забун ўтирганди.

Азиз оддига келганда сал дили ёришди, танцага тушиб бироз кўнгли кўтарилди. Кейинги воқеалар эса ҳамон аёллигини, кимгадир ёқиши, ёққанда ҳам эҳтирос, чуқур муҳаббат билан севилиши мумкинлигини аниқлатди.

Ҳозир эса шу қиссалардан ҳисса қилиб ўйин қилиб беради. Ўшанда ҳам уни бундан ортиқроқ танишмасин-чи!

Лайло лазгининг шўҳ мусиқасига давра айланиб, оёқларини бир-бирига уриб, қўлларини ёзиб, белини чиройли бир томонга эгиб, сўнг бу ҳаракатларни бошқа томонга мослаб бажарар, бутун меҳмонлар кўзи унга қадалганди. Ёшлар ўрнларидан туриб кетдилар. Азизнинг кўзларидан ўтми, оловми чақнаб, турган ерида миҳланиб қолгандек эди.

— Оғзингни юм, — деди онаси ҳазиллашиб, унинг елкасига кафтини кўяркан.

— Шарқ, бу — класс, юқори даражадаги санъат, ойи... — деди Азиз ҳаяжонланиб.

Онаси кулиб, эрига қаради.

— Мата Харидек рақсга тушарканми? — деди Луний Лайлодан кўз узмай.

— Ундан ҳам зўр, жозибали.

Лайло энди елкаларини қимирлатиб, орасида қабарик, кўксини дириллатиб, давра бўйлаб айлана бошлаганда, Гого деганлари бақириб юборди:

— Бошқа карашма қилма, раққоса, ҳозир мени ўлдирасан!

Лайло оёқларини полга уриб, қўлларини галма-галдан юқорига чўзганча рақсини тугатди. Давра бирдан гувиллаб кетди. Ҳамма қарсак чалар, ёшларнинг кўпи эса оёққа қалқиб, бис деб қичқирдишарди.

— Кимингиз бўлади? — сўради Луния хоним Ойгул онанинг қулоғига энгашиб.

— Келиним.

— Эри қани?

— Ўғлимдан бевақт ажралганмиз.

— Келинингиз тулми ҳали?

— Шундоқ.

— Эсиз, шундай гўзал... Нақд шарқ маликасининг ўзи...

- Ҳа.
- Неча йил бўлди ўнгиригининг қазосига?
- Уч йилдан ошди.
- Турмушга узатиш вақти келибди.
- Ҳа, ниятлар бор.

Бу орада бошқа ўзбекча кўпчиликлар янграб, Сайрамдан келган катта-кичик меҳмонлар ўйинга тушиб кетишди.

Лайло бироз ҳансираб, стулга ўтириши билан Азиз ёнига келиб, унга шарбат қуйиб узатди.

— Мен сизни яхши кўриб қолдим, — деди у эҳтирос билан. — Менга турмушга чиқинг.

- Илтимос, мени эсдан чиқаринг.
- Нега? Эрингиз йўқ экан-ку?
- Аммо мен учун ҳамон бордек.
- Ахир...
- Кечирасиз.

Лайло даст ўрнидан туриб, Ойгул опанинг ёнига борди. Азиз эса жиғибийрон бўлганча Лунина хонимга нималардир дейишга тушди.

Бу орада, кўпчилик рақсга тушаётгандан фойдаланиб, Ойзода ва Земфира йўқ бўлиб қолишганди.

Виктор Ойзодага бир-икки комплимент қилганди, у рози бўла қолди.

- Хоҳласангиз кечқурунги Красноярсқни кўрсатаймиз?
- Мен бир ўзим бора олмайман.
- Қимни олиш керак?
- Дугонамни.
- Марҳамат. Кўпчилик билан қувноқроқ бўлади.

Ойзода Земфирани бирпасда кўндирди-ю, улар киши билмас чиқиб кетишди. Пастда Викторни «Жип»ига ўтиришиб, шаҳар томон учиб кетдилар. Шаҳарга кираверишда Виктор тўхтади ва ўзига тенгдош йигитни олди.

- Танишинглар, Арсен.
- Қизлар бошини силкидилар:
- Ойзода.
- Земфира.
- Нақд шарқлик исмлар.
- Худди шундай.
- Улар Қозоғистондан.
- Қаердан? Жамбулданми?
- Қандай топдингиз?

– Менинг амакиваччам ароқ-ликёр заводини бошқарган-ди, Арсланбек, балки биларсизлар.

Қизлар бир-бирларига қарашди.

– Арсен, сен мени танимадингми?

Арсен савол берган қизга тикилиб қолди.

– Ойзода? Нима қилиб юрибсан?

– Мана тўйга келгандик. Дугонамиз эрга тегди.

– Виктор, ким уйланди?

– Ким, ким? Сергей Бузов. Бутун шаҳар билади.

– Мен ҳозир сафардан келдим. Бўлмаса бориб табриклардим.

Улар ортиқча суҳбатни қўзғамай, шаҳарни кўзга ташла-надиган жойларини томоша қилдириб, қизларни қайтиб рес-торанга келтириб қўйишди. Йигитлар ичкарига кирмай, Вик-тор машинага ўт берди.

– Виктор, сени худо асради, мени ҳам.

– Нима, Арсланбекка Ойзода ким? Ўйнашми?

– Иккинчи хотини эди.

– Нима?

– Арсланбекни отиб кетишганига бир йилча бўлди.

– У ҳолда нега қизларни қўйиб юбордик.

– Мен учун Арсланбек тирик, унинг хотини билан айш-ишрат қила олмайман.

– Яхши. Унда сен унинг дугонасини танласанг бўларди.

– Йўқ, у ҳам барибир бир ишга боғланган.

ОЛТИНСОЧНИНГ БАХТИ ОЧИЛДИ

Ниҳоят, аламаҳал бўлганда тўй тарқади.

Меҳмонларни Лунин ўзининг шахсий меҳмонхонасига жойлаштирди. Элик кишига мўлжалланган беш қаватли меҳ-монхонанинг иккинчи ва бешинчи қаватлари бўш эди. Лифти бор. Ёшроқ меҳмонлар, Олтинсочнинг дугоналари ва Лайло бешинчи қаватга, ёши улуғлар, шу жумладан Сидиқмат ака иккинчи қаватга жойлашди. Ойгул опа Мария Никитична, синглиси Лидия билан янгаликка қолишганди.

Гарчи бу одат бу ерларда бўлмаса ҳам, Ойгул опа учини чиқариб, мен қизимга яқинроқда бўлсам, деганлиги боис шун-дай қилишганди.

Сергей Сидиқмат ака вайтанидек ичмади, ўзи чекмас эди, сипо ўтирди, фақат шу Оксана билан чиққан ишқални дема-са, намунали эрга айланганди. Ўшангами, Олтинсоч якка

қолишганда уни қайта тартибга чақириб ўтирмади ва лекин ялтоқланиб қарамади ҳам. У биринчи қадамни эридан кутарди. Ҳозир Сергей бояги воқеаларни эслаб, кечирим сўрама-син, илоё, деб ўйларди.

Сергей, ўз навбатида, Олтинсоч қадр-қийматни ўрнига қўяди, шундай йўл топишим керак-ки, у билан орим букилиб кулги бўлмай. Эрлик, ёрлик қилиқларим Олтинсочга ёқсин, кейинчалик ҳам шу амалим, сўзим дилини қитиқлаб бағримга кирсин, деб хаёл қилар ва буни вақтлироқ, боя соатлаб куёв креслосида ўтирганда пишириб қўйишим керак эди, дерди.

Олтинсоч келин кийимида жуда гўзал кўринса-да, аммо расмиятчилик мақоми уни Сергейдан ажратиб турганлигини ҳис қилиб, секингина деди:

— Сергей, мен келинлик кўйлақларимни ечишга ойимни чақираман, истасангиз, мамочканинг ёнига чиқиб туринг, илтимос. Расмиятчилик тугади. Энди ҳаётни бошлаш керак, нима дейсиз?

Сергей анқайиб Олтинсочга қаради: «Қандай оддий, лекин пурмаъно сўзлар, — дея ўйлади ичида. — Ҳаётни бошлаш керак!». У Олтинсочнинг қўлини сиқиб, хонадан чиқиб кетди.

Ойгул опа унинг либосларини ечиб, бежирим қутига жойлаб қўйишга ёрдам берди. Олтинсоч тунги кийимларини кийишдан олдин ваннахонада узоқ қолиб кетди. Сўнг триюмо олдида бироз пардоз қилиб, қулоқлари орқасига хушбўй атир себди...

Мария Никитична кириб, уни ҳидлаб-ҳидлаб хурсанд бўлиб, гапирди:

- Бугуноқ ўғил сўранглар.
- Қиз ҳам, — гап қўшди Ойгул опа.
- Эгизакми? Жуда соз!

Улар баробар кулишди.

Ойгул опа қизини пешонасидан ўпиб, боя ресторанда ҳаммани кўрқитиб юбординг. Эрингни хафа қилма, кўнглини ол қизим, деди.

Олтинсоч кўзини қисиб ва қўлини тешиккулча қилиб кўрсатди.

Бу унинг ҳаммаси жойида бўлади дегани.

Сергей кириб, кийимларини шкафга вешалкага осди ва ювинишга ўтди.

Обдан устидан сув оқизиб, у ваннахона вешалкасидаги тўқ ҳаворанг халатини кийиб, хонага чиқди. Мария Ники-

тична иккита чашка билан кичик чойнақда дамланган сут солинган қаҳва қўйиб, биринчи қаватга тушди.

Олтинсоч чашкага озгина қаҳва қўйиб, ўрнидан туриб узатди. Ўзи ҳам ичди. У рўпарасида ўтирган ёрига кўзи тушар ва бу ҳолатдан ҳаяжонланиши кўзгаларди.

Кейинги сафар у қаҳва узатаётганда, ўрнидан турди, ҳаяжони яна хуруж қилиб, чашка қўлларидан чайқалиб, полга, гиламга тушиб синди. Сергей эса уни ушлаб қолмаса, балки пастга йиқилиб ҳушидан кетармиди.

Сўнг эри уни кўтариб, тўшакка ётқизиб, оғямни чақираман деганди, керакмас деган ифодада қўлини чайқади. Бир зум ўтмай Олтинсоч кўзларини катта-катта очиб, булар менинг ҳис-ҳаяжоним, сизга муҳаббатим ҳадиги, деб ёрининг бўйига осилди.

Эрталаб, соат еттидами-сақкиздами Мария Никитична уларнинг кичик уйига кирганда, ётоқхонаси эшиги ёпиқлигидан қайтиб чиқиб кетмоқчи бўлди. Аммо, оналик қизиқувчанлиги ва биринчи кечадан кейин келин-куёв тепасига бориб ҳол-аҳвол сўраш, сутли чой бериш одатга киради. У ҳозир сингласи Лидияни чой тайёрлашга буюриб, ўзи биринчи кирганди. Ётоқхонанинг эшигини очди ва жуда бир гўзал, худди киноларда кўрсатиладиган, илоҳийлаштирилган эпизодларга хос манзарага қараб, кўзлари ёшланиб кетди.

Ётоқхона иссиқлигидан, узун ва катта иккиталиқ қаравотнинг худди ўртасида келин-куёв кийимсиз ётишар, фақат бел томонлари ёпилган. Олтинсоч, ўғлининг оппоқ, қордек баданига қора зулукдек тирмашиб, чап оёғини тўшакда узун чўзиб, ўнг оёғини йигитнинг оёқлари устига ташлаб, тиззасини сал букиб ётар, хилча бели, ярим очилиб қолган ўнг кўкраги ҳар нафас олганида эрининг елкаси узра дириллаб қимирларди. Сергей оғир юк ташиган ҳаммодек қотиб ухларкан, мазмунан яхши туш кўрармиди, мийиғида жилмаярди.

Кетма-кет кирган Лидия қотиб қолди.

— Мария. Мен ҳаётимда бундай романтик сахнани кўрмаганман. Буларни қара. Худди эртатка ўхшайди. Илоё бахтли бўлишсин. Ёпишиб, қапишиб кетганини. Келининг ҳам ўғлининг яхши кўраркан. Бўлмаса, пулга ҳам бу муҳаббатни сотиб ололмайсан. Кечаги характерини кўриб, Сергей тамом қилди, деб ўйлагандим. Адашмабман.

— Нимани айтаяпсан.

— Ушани, — деди Лидия, уларнинг ҳолатига ишора қилиб. — Тирмашиб олганини қара.

— Яхши-ку.

— Ўғлигни бөр қувватини сўриб, тамом қилса-чи?

— Эй, гашинг қурсин.

— Барибир қандай латиф, романтик манзара.

Шу пайт Олтинсоч ўнгта ағдарилиб чалқанча ётди. Энди унинг юзлари, қошлари, лаблари учиб, қора сочлари каравот бўйлаб ёйилиб, нафас олгани билинмай, кўкси қимирламай қотганди. Аммо, унинг қора кўзлари ярим очик қабоқлари ичидан ўтқир ёлқини билан атрофни кузатаётгандек туюларди.

Мария Никитична шошиб синглисини қўлидан тортиб олиб чиқиб кетди.

— Чой бермаймизми?

— Чарчабди келин-куёв, ўзлари уйғонишар.

Ойгул опа уларнинг шивир-шивирига ўз хонасидан чиқиб, ювинишга кирди ва беш дақиқадан кейин уларга қўшилди.

Мария унинг бўйнига осилди.

— Раҳмат шундай қиз ўстирганингиз учун.

— Нима ҳодиса юз берди?

— Улар худди йигирма йил кўришмагандек, бир-бирларига ёпишиб олишибди.

— Вой, шарманда, — деди Ойгул опа ёновига бармоғини сириб.

— Нега энди? Бу ҳаёт. Ёшлар замони. Севишсин. Бола кўришсин, — деди Лидия жилмайиб. — Уларнинг ҳолатини кўриб завқим ошиб кетди. Муҳаббатга барибир ҳеч нима етмайди.

— Нонушта қиласизми? — деди Мария, суҳбат мавзусини ўзгартириб.

— Уларсиз нонушта қилсак, таом татирмикин? — деб Ойгул опа иккинчи қаватда ётган ёшларни имлаб кўрсатди.

— Йўқ, кутиш керак, — деди Лидия. — Бир жамулжам бўлиб, нонушта қилайлик.

Сергей елкасида босиб ётган қорамарғиз жононининг нафасини яқиндан эшитмай қўйгандан кейин, беихтиёр кўзини очди. Шундоқ оёқларига тегиб ётган иссиқни сезиб, чапга ўтирилди. Ўтирилди-ю, кўзларига ишонмай қотди.

Олтинсочнинг бор туси уни қайта маҳлиё қилганди. Ҳозир у бу гўзалликка тегиб бўлмайди, деб ўйлади. Сочлари қора, отнинг қалин ёлидек, қошлари камондек тортилган, бурни

тик қирра, лаблари ўртача қалинликда, даҳани ўткир, бўйни узун, қулоғининг остида холи бор экан, кўкраклари яхшиям яссимас, қўлга тўлиб илинадиган даражада, териси соғлом. Оёқлари осиеликларникига, айниқса шарқий осиеликларникига ўхшаш калта эмас, чиройли, узун. Уларнинг бирортасига қўл теккизмоқ мумкинмикин? Булар ажойиб кўркамлик инъомлари, деди бир ички овоз. Бироқ шу опдаёқ бошқа ички овоз ҳо-ҳолаб кула бошлади.

— Ёлғон айтиб лақиллатиш ҳам эви билан-да. Қани айт, бу кеча бу гўзалликка фақат назар солиб чиқдингми?!

Йирламоқ даражасида, ҳаяжонга тушган маҳбубангни ундан-да ортиқроқ, ҳадик, ҳайрат ва интиқликда эркалаганларинг эсингдан чиқдимми? Ё у сен бўлмай, бошқа одамнинг жисми эдимми? Сен ташқаридан томоша қилиб турдингми? Соатлаб бўсага тўймаган сенмасми? Лаблари, ёноқлари, бўйинлари, кўкраклари ҳўл бўлиб кетмадимми ўпичдан?

Сўнгра, бошқа ажиб, осмонда учгандек енгиллик туйган ҳолатлар-чи, эсингдан чиқдимми?

Уни илоҳийлаштирмакдан эмас, севмакдан маъни излагин, кунда кучоғингдан қўймаслик бахтидан худо сени бебаҳра қилмасин. Ёрга кўз қарашларинг билан эмас, эпкин муҳаббатинг билан тўймоқликни ўйла, бедор ошиқ.

Сергей беихтиёр қўлларини чўзганда, қўллари ҳавода қолди. Олтинсоч кўзларини очиб қолди. У аҳволидан уялиб, сочлари билан кўкрагини тўсди.

Қимирлай деса, кучли қўллар уни ушлаб олганди.

— Устимни ёнмабсиз ҳам.

— Шундай гўзалликни бекитиш бемаънилиқ.

Олтинсоч сочларини тортса кўкрагини ёпишга етмади, шунда қўллари билан уни тўсди. Чунки, эри қўймай энгашиб ўпмоқ бўлиб, жунбишга келганди. У қиқирлаб куларкан, тескари ўгирилиб олди.

— Айиғим, кечаси уйқу бермаганлари ҳисобмасми?

— Улар кам.

— Эртага қолсин.

— Қоплон ҳонимнинг терилари силлиқ экан, ялтираши кўзни олади...

Барибир Олтинсоч сўзини ўтказди.

— Келиннинг уйғониш вақти бўлди. — деб у сирғалиб туриб кетди.

— Бунақа бўлса, асал ойи деб иссиқроқ жойларга кета-

миз, ўшанда ҳеч қандай мажбурият бўлмайди. — деди хафанамо малла айиқ.

— Буни аввалроқ ўйлаш лозим эди, — деб пантера хоним ўзини ойнага солди.

Уларнинг овозини эшитиб, аёллар зинадан кўтарилаётгани эшитилди.

Ёгоқхона эшигини улар очиб кирганда, Олтинсоч эгнига узун халатини ташлаб, тумбада кулиб эшик томонга қараб ўтирар. Сергей энги калта кийиб, ҳамон чўзилганди.

— Бўлди, туринглар, овозларингиз келди.

— Ўғлим қоида шунақа, бизларга янгилик айтасанми?

— Суюнчиси бўлса айтаман.

— Йўқ, аввал келин пошшодан сўраш лозим, — деди Лидия.

— Ҳа-я, келин пошша, бизга қараб, кўзингизни бир кўрсатинг.

Олтинсоч уялиб уларга қараркан, кўзларидаги севинч порлаб турарди.

Мария ва Лидия унинг кўзларига қараб, гап тўқишди:

— Келин кўзи шод экан, демак қайғу ёт экан, ёри мақбул бўлибди, яхши чопар от экан.

Сергей, чопар от менми, — деб иршайди.

Олтинсоч уни биқинига ширингина туртиб қўйди.

Ҳамма кулди.

Энди куёвдан сўраш навбат.

— Сергей, жиддий кўзимизга қара-чи.

Сергей жилмайиб, масрур қаради:

— Осмонча экан аҳди, топгани қарор бахти, бўйнига чирмашибди, зулукдек ёри нақди.

Олтинсоч гап қўшди:

— Севаманки, тирмашдим.

Бу гапдан ҳиссиёти жўшиб, эри унга қўл чўзганди, Олтинсоч уни аста қойиди:

— Ойимлар, сингиллари олдида, иккинчи унақа қилманг. Уят. Ундан кўра сўз ўйинига қўшилинг.

— Ошхонага тезроқ тушинглар, қолган баҳрибайтни сутли чой устида давом эттирамин, — деб опа-сингил пастга чиқишди.

Олтинсоч ювиниб, тараниб, эгнига аяси орқали Лайлога берган буюртма билан келган тиззадан пастга тушадиган ипак, бели бурма халат, унинг ичидан бўйнини бўғзигача тўсган оқ гулли кофта, узун лозим, бошига чиройли дуррача ўраб —

барчаси тўқ қизил ва оч яшил аралаш тусда, оёғига учи юқорига кўтарилган пойафзал кийиб чиқди.

Меҳмонхонада йиғилганлар «вах» деб юборишди.

Мария Никитична ва Лидия ўзларининг бир хил рангли халатларини яқинда кийган бўлсалар-да, келинининг бундай сирли товланиб кийиниб чиқиши уларга эриш туюлди.

— Яқинда сен бизни аёлларга хос кийинишга ўргатасан, — деди.

Тартиб-қоида бўйича биринчи тўй бўлса, бир қанча танишларини ҳам эртаси эрталабга чақириш лозим бўларди.

Аmmo тўй чиндан Сергей учун биринчи эди. Фақат Олтинсоч тўй кўргани учун бошқа удумларни қилишга ҳожат йўқ эди. Мария Никитична эски чиройли удум ва одатларни ҳурмат қилар ва уларни бажариш тарафдори эди. Сергейни ардоқлаётган келинининг бояги тонги саҳна кўз ўнгидан кетмас экан, келинига меҳри янада товланиб, у ўғлимни албатта бахтли қилади, деган умидда кўнгли тўлганди. Никоҳ кечаси мана бундай бўлибди-да, деб ўзига таскин берарди.

Ойгул опаниннг маслаҳати билан соат ўн иккида келин салом қиламиз, деб ҳаммага эълон қилиб чиқди, телефонда баъзиларга етказди.

Бошқалар, Иван Александрович, Сидиқмат ака, Лайло, Турдимат ака ва Адолатхон, Гулсумлар ҳам келишди. Сергей Олтинсоч мўлжаллаган кийимда бўлиб, енги узун, ёнда тутмали ёқасиз ҳинд кўйлаклари сифат тиззагача тушадиган кўйлак ва юмшоқ материалдан тепаси боғланадиган боғичли шим кийиб олганди.

Оёғида юмшоқ пойафзал. Фақат бошига ҳеч нима киймай, фарқини очиб, сочини чиройли тараб, атир селиб тушди.

Мария Никитична ўғлини ҳам келини дид билан кийинтиргани учун хурсанд эрига қаради. Иван Александрович келинининг либослари, гулгун чехрасидан лол ўтирганди. Ўғлининг ҳам пўрим тушиши унга маъқул келди.

Эртадан бошлаб у хотини билан шундоқ турли-туман кийиниб юришни йўлга қўяди. Ҳар ҳолда у шу ниятни дилига тутди.

ЛАЙЛО АРОСАТДА

Азиз уни қандай кўндирди, қиз ўзи ҳайрон.

Ҳозир шаҳардаги қизиқарли жойларга Лайло Азиз билан саёҳатга чиқишганди.

Аввалига Лайлонинг хусни, гўзаллиги Азизни лол қилган бўлса, энди унинг қалбан маънавий бойлиги, шарқона табиа-ти, санъат ва мусиқани дилдан ҳис қилиши қизиқтира бош-лаганди. Айниқса, унинг нозик муқомлари, рақс санъатининг чуқур қирралари, усулларини маромига келтириб рақста ту-шиши ҳар қандай кишини лол қолдирарди.

Шаҳарда қадимий турк маданиятига хос кўргазмалар бор экан. Бу ерга Азиз келавериб, улар тўғрисидаги маълумот-ларни ёд қилиб юборган, у қадимий удга ўхшаган асбобни кўрсатиб, бу қадимий хоразмликлар чалган асбоб бўлиши ке-рак, деди. Кейинчалик туркий халқларни ўзаро қўшилиб ке-тиши, турли янги ерларга кўчишида келиб қолган, деб изоҳ ҳам бериб ўтди.

— Чалиб берайми. Менга рухсат беришади.

Азизга чиндан рухсат бришди.

У жуда эҳтиёткорлик билан битта куйни охирига етказмай чалди. У шарқ таронасига ўхшаган оғир куй эди.

— Қайдадир эшитганман, лекин у куй бошқача эди, — деди Лайло.

— Бу куй янги, уни сизга атаб ёздим.

— Қачон улгурдингиз? — деб ҳайрон бўлди Лайло.

— Бугун эрталаб.

— Шунчалик тезми?

— Бироқ уни ҳали ишланадиган жойлари бор.

— Тушунарли.

— Ушбу куйни «Шарқлик Лайло» деб атамоқчиман.

— Менинг номимни қўйиш шартмас. Яхшиси «Шарқ аёли-нинг қалби» денг.

— Бу ҳам яхши фикр. Бошқа куйимни, эҳтимол, шундай атарман, аммо бу фақат Лайло учун...

Сўнг бошқа жойлар ҳам кўрилгач, Азиз уни ўзи ишлайди-ган консерваторияга бошлаганда, Лайло рад этди.

— Мени ўзгаларга кўрсатишга олиб бормоқчи бўлсангиз, айтиб қўяй, мен ҳали ўзимни намойиш этишга тайёр эмасман, — деб ҳазиллашди. — Яхшиси, ҳайвонот боғига кирайлик.

Красноярск ҳайвонот боғида Сибирь ўрмонларидан кел-тирилган совуқ ўлкага хос ҳайвонлар кўп экан. Бир жуфт Уссурийск йўлбарслари, қобонлар, зубрлар жуда қизиқарли туюлди Лайлога. Мўйнали ҳайвонларни томоша қилишаёт-ганда Лайло анча тўхтаб қолди.

— Мунча чиройли мўйнаси, — деди оқ тулкини кўрсатиб.

— Янги йилда сизга шу песец мўинасидан шуба совға қилайми? — деди Азиз астойдил.

— Бизда қиш бўлмайди, ҳисоб. Бунга ҳожат йўқ.

— У ҳолда...

— У ҳолни қўйиб туринг, чарчадим, балки, пўстин ўрнига бирор ресторани, кафегами таклиф этарсиз, — деб йигитнинг сўзини шартта кесди Лайло.

— Албатта, қаерга боргингиз келяпти?

Лайло жон деб «У Максима»га боришга тайёр эди. Чунки тўй куни хотиралари, Азиз билан танишув лаҳзалари кун сайин унинг хаёлларини забт этиб бораётганди. Аммо буни айтишга истиҳола қиларди. — Сизнинг таклифингизни эшитайлик аввал, — деди шу боис, буни йигитнинг ихтиёрига қўйиб.

Азиз Лайлонинг кўзларига қаттиқ тикилди. Қиз уялиб нигоҳини ерга қадади. «Нега унинг қарашларидан уммон қаърига чўкаётгандек ҳаяжонга тушаман?» — деб ўйлади Лайло.

— «У Максима» сизга маъқулми? — сўради кутилмаганда Азиз.

Лайло тиграб кетди: «Фикримни ўқиб олдимиз, нима бало?» — деб ўйлади ичида.

— Майли, — деди йигитга сир бой бергиси келмай.

Ресторанда Максимнинг ўзи йўқ экан.

Лекин официантлар уларни дарров таниб, иззат-икром билан кутиб олишди.

Азиз озгина вино ичишни таклиф қилганди, Лайло бошини сарак-сарак қилди. Аммо йигит имо қилганми, официант, барибир, буюртмалар ичида вино олиб келганди.

Официант винони қўлига олиб, унга таъриф бераркан, бу ичимлик Франциянинг жанубида ўттиз йил сақланганлигини, таркибида қанд миқдори кам бўлганлиги боис кишига хуш ёқишини гапира-гапира, Лайлонинг ҳам қадаҳига ичимликдан қуйди. «Бурбон» виноси чиндан Лайлога маъқул келди.

Тустовуқ гўшгидан пиширилган таом ҳам ниҳоятда хушхўр экан. Винодан сўнг улар маза қилиб овқатланишди. Бу орада Азиз икки марта қадаҳларни янгилашга улгурди. Лайлога ичимлик ўз таъсирини кўрсата бошлади, шекилли, унинг боши гир-гир айланар, вужуди тобора қизиб кетаётганди. Азиз унинг ҳолатини сезиб, официантни чақирди-да, ҳисоб-китоб қилди.

Ташқарига чиқишгач, сирғаниб кетмасин дея, Азиз Лайлони билагидан тутиб олди. Аммо ҳаял ўтмай, ўзи қорда сирғаниб кетиб, ерга чалқанча ағдарилди. Лайлонинг қўлидан

ушлаб олганлиги боис, у ҳам йигитнинг устига юзтубан қулади. Улар ресторандан чиқишда пальто тутмаларини қадашга улгуришмаганди. Азиз кўксида қиздан таралаётган ҳароратни туйди. Бунча олов бўлмаса бу қиз, деб қўйди ичида. Лайло уялиб шоша-пиша ўрнидан турай деганди, аммо оёқлари унга кулоқ солмай, Азизнинг ёнига, қорға гуп этиб қулади.

У қиқирлаб кулар: қизиб кетяпман. Бу ер муздек экан, бирам ёқяпти, деб қорға ағанарди.

Меҳмонхонага келишса, Лайло билан бир хонада жойлашган Гулсум қаергадир чиққанми, хона ёлғиз эди.

— Бир ўзингизни қандай қолдираман? — деди Азиз. — Аҳволингиз тузукми?

— Кетаверинг, мен яхшиман, — дея жилмайди Лайло, — Кўп юриб чарчабман, шекилли. Уйқум келяпти, Хайр.

— Кўришгунча, — деб Азиз ортига қарай-қарай зўрға чиқиб кетди.

ШАМАН КУЛБАСИДАГИ ВОҚЕА

Азиз Лайлони одамлар чана учаётган янги майдон қолиб, оски чана учиш жойига таклиф қилганди. Бу ер баҳорги селдан талофат кўрган, анча хавфли бўлиб қолганлигидан беҳабар эди у. Лекин бу томонда ҳам чана учаётганлар бор экан. Улар кўпроқ жуфт-жуфт бўлиб келган ёшлардан иборат, кексалар ва болалар кўринмасди.

Азиз узун чаналардан бирини танлади. Иккаласи битта чанага ўтиришди. Лайло унинг белидан ушлаганча пастга шўнғиб кетаркан, кўрқувдан юраги қаттиқ ҳаприқаётганди. Ёнидан шув-шув ўтаётган арчаларнинг хушбўй ҳиди димоғига урилар, ўзини гўё кенгликларда оёғи ердан узилиб, учиб юргандек ҳис этарди у. Чана тепачалардаги қорни тўфондек тўзғитиб кетган пайтлари қор учқунлари Лайлонинг юзига шовуллаб урилар, бундан эти жулжикиб кетган қиз бошини беихтиёр Азизнинг елкасига қўйиб оларди. Бу Азиз учун ҳам жуда гаштли эди.

Пастга чана билан шувиллаб тушиш осон, аммо тепага чиқиш анча мушкул эди. Лайло қанчалик чиранмасин, барибир, чарчоқ сезиб, чуқур-чуқур нафас олганча дам-бадам тўхтаб дам оларди. Азиз эса шошилмай уни кутар, қўлидан ушлаб юқорига чиқишга ёрдамлашарди.

Улар бир неча марта тепаликка чиқиб-тушишганда кун оғиб қолганди.

- Шу охиргиси, – деди Лайло чанага ўтираркан.
- Жуда чарчадингиз-а?
- Ҳа.

Азиз яна чананинг тумшурини пастга тўғрилади.

– Бу сафар чанани мен бошқарсам-чи? – деди шу пайт Лайло кутилмаганда.

Азиз ҳам ўйлаб ўтирмай рози бўлди.

Лайло олдинда ўтираркан, ўзини кема капитанидек ҳис қилди. Атрофида кўпириб ётган қорлар эса худди мавж уриб ётган тўлқинлар каби. У кўзимга тушяпти дея, қалпоқчани ечиб қўйганди, сочи елкаси узра ёйилиб тушди. Азиз оёғи билан силтаб чанани юргизди. Ҳаял ўтмай шувиллаб пастга уча бошладилар. Лайло чанани энчилик билан бошқариб бораркан, иложи борича олдинги излардан чиқмасликка ҳаракат қиларди. Салгина издан чиққудек бўлса, бир томонга қийшайиб чанани измига солар, у бир томонга оғганда, Азиз ҳам бирга ёнбошга қийшайарди. У Лайлони авайлаб қучоқлаб олганди.

Лайлонинг сочлари шамолда ҳилпираб, чана бошқаришига ҳалақит берарди. Тасмача билан бовлаб олишим керак экан, деб қўйди ичида ва ўнг томонга салгина эгилди. Энди шамол сочларини бутунлай юзига ёпиб қўйди. Унинг кўзи ҳеч нарсага кўрмай қолганди. Шу ҳолда бир неча метр учишди. Азиз йўлдан чиқиб кетганликларини сезиб қолганда, анча кеч бўлганди. Лайлодан хавотирланганидан унинг белидан маҳкам қучоқлаб олди. Чана шиддат билан жарлик томон қуларкан, улар ҳавода бир муддат қотиб қолгандек бўлишди гўё...

Азиз кўзини очганда қор уюмига қоришиб ётар, ёнгинасида мук тушиб ётган қиз эса қимир этмасди. Йигит ҳовлиқиб уни чалқанча ётқизди. Юзини ва қўл-оёғини пайпаслаб кўрди. Назарида, Лайлонинг вужудида ҳаёт асари йўқдек эди. Дахшатли ўйдан бутун вужуди ларзага келди. Нажот истаб ён-атрофга аламли ва икки юз метрлар нарида қўнқайиб турган кулбачага кўзи тушди. Ўйлаб ўтирмай, қизни даст кўтарди-ю, ўша кулба томон ошиқди. Аммо бир-икки қадам юриши билан сирпаниб кетиб, йиқилиб тушди. Яна юрди, яна йиқилди. Кулбагача қизни судраб бормаса, кўтариб боролмаслигини билиб, унинг қўлтигидан қўлини ўтказди-да, судрай бошлади.

– Ким бор? Очиғ! – деди кулба эшигини муштлаб.

Ёвоч эшик аянчали инграб, остонада шамаи тунгус аёли кўринди.

— Нима бўлди? — деди у тишсиз оғзини хиёл очганча, Азизни ичкарига киришга ундаркан.

— Тепалиқдан қулаб тушдик.

— Тез олиб кир!

— Яхши кўрган қизингми? — деди аёл Азизга Лайлони ўринга ётқизишга ёрдамлашаркан.

— Ҳа.

— Кийимларини еч! Совуқдан қотиб қолибди-ку, бечора.

Азиз қанча уринмасин, Лайлони кийимларини еча олмас, совуқдан қарахт бўлиб қолган бармоқларида жон йўқдек эди гўё.

— Ўзинг ҳам тамом бўлибсан, — деди аёл кулба ўртасида липиллаб ёниб турган оловга ўтин ташларкан.

— Оловга яқин ўтир, ўзинг ҳам ҳўл кийимларингни еч, — деди у Азизга.

Унинг кулбаси узра айқаш-уйқаш тортилган ипларда ҳар хил доривор гиёҳлар илиб ташланганди.

Тунгус аёли Лайлони ўзи ечинтириб, ёввойи ҳайвон терилари тўшалган энли каравотга ётқизди. Тағита оқ чойшаб солди. Ёстиғида ҳам тоза жилд бор эди. Сўнг токчадан спирт олиб қизнинг баданига сурта бошлади. Термосдаги гиёҳ дамламасидан қизга ичирмоқчи бўлди. Аммо Лайло ҳеч нарса ни сезмас, тишлари бир-бирига ёпишиб қолгандек эди. Аёл ҳовлиқиб, унинг устига яна теридан бўлган кўрпа ташлади.

— Ишлар чаток, — деди сўнг бошини қашиб, — Қиздан совуқ ўтиб кетибди. Иситиш керак. Гулхан иссиғи кам. Дўхтир чақирин керак. Одамларга хабар бериш лозим. Сен нимага индамайсан?..

Азизнинг ҳам совуқдан тишлари такиллаб бошлаганди.

— Энди нима бўлади? — сўради аранг.

— Сен ҳам исимаяпсанми? Ма, ароқдан ичиб юбор, — аёл шундай деб унга ароқ тўла чашкани узатди.

Йигит ичиб юборди.

— Ростдан ҳам, яхши кўрган қизингми? — деди аёл Азизга синчков нигоҳларини тикиб.

— Ҳа, — Азиз беихтиёр нигоҳларини ерга қадади.

— Ундай бўлса, сен ҳам бутунлай ечин.

— Нега? — ҳайрон бўлди йигит.

— Уни бағрингга оласан. Тана ҳарорати ҳар қандай совуқни кесишга қодир. Қизни ҳароратинг билан иситмасанг, ундан айрилиб қолишинг мумкин.

— Ахир у... мен...

— Нима, сен?! — ҳайқирди аёл.

— У хоҳламаса-чи?

— Қизинг ҳозир шундай ҳолатдаки, ҳеч нарсани сезмайди.

— Ҳимм...

— Бўла қол, вақт кетмасин... Мен қизнинг кийимларини гулхан атрофига ёйиб қўяман...

Азиз гулхан атрофида анграйиб тургани, тунгус аёл бақариб юборди:

— Нима, қиз кўрмаганмисан?!... Ёнига ўт... Мен ҳозир ёрдам чақирингга кетаман...

Азиз беихтиёр Лайло томон юрди.

— Бу қиз жуда сулув экан, — деди аёл ўзича гапириниб. — Аммо, сен унга мос эмассан... Эсиз... Аммо вазият шуни тақозо этади... Бошқа дармон йўқ... Ҳали бу кечани бир умр эслаб юрасан... У тушларингга кириб, бутун умр ҳаётингни таъқиб қилади... Лекин бошқа илож қани? У қучоғингда терлайди. Қўйиб юборма. Тер баданларидан сув бўлиб оқди. Алаҳлаб, туриб кетмоқчи бўлади, аммо, қўйиб юборма. Қўл занжирларини бўшатма. Бағрингга босиб ётавер. Ёнбошлаб олгин. Нафаси қайтиб кетмасин. Тер оқиши тўхташи билан ўрнингдан туриб, чойшаб билан баданларини арт. Устини янги чойшаб билан ўраб қўй. Сўнг кўрпани ёп. Ўзинг ҳам терларингни артиб ол. Чойшабларни кетма-кет қурит, қиз терлашдан тўхтаганда, уни кийинтириб қўйишни унутма. Термосдаги қайнатмадан ичир. Шифо бўлади. Мен бир-икки соатларда одамларни бошлаб келаман. Балки, вертолёт беришар.

— Бу отамнинг телефон номери, — деди Азиз аёлга қоғозча узатиб. — Фамилияси Луниц, эслаб қолинг.

— Яхши, — дея тунгус аёл шошилганча ташқарига чиқиб кетди.

Азиз тунгус аёл айтганидек, Лайлони оҳиста бағрига босди...

Азиз энди холи қолишганда, даво учунми, ё астойдил хоҳиши, истагига майл берибми, қизни қаттиқ қучоқлаб олди. Ва бир зум ўтмай у қолиб ўзи қизиётганини ҳис қилди. Кўзлари тундлашиб, қулоғининг остида майингина овозда аёл кишининг мени исит, менч ол, деган товушини эшитгандек бўлди. Аммо қиз ҳушсиздек, ҳатто инграмай ётарди, йилит тунгус аёл айтган зарур ишни ҳам бажариб, қизни ёнбошига олиб, қучоғига тортди.

— Наҳот одамлар етиб келолмаса, менинг нафим тегармикан? Шундай қизни нобуд қилсам, бир умр маломатта қоламан. Чана учишга олиб бориб, балога гирифтор қилдим-а уни. Бўлмаса, айтганди-я, кийимларим юпун деб. Мен аҳмоқ қулоқ солмадим, — дея ич-этини ерди у.

Кўп ўтмай қиз бир инграб қўйди. Азиз хурсанд бўлиб кетди.

У энди терлаб, исиди шекилли, ҳаракатта тушиб, оёқлари билан тепиб, устини очиб ташламоқчи бўлди.

Азиз унинг нозик оёқларини оёқлари орасига олиб қисди.

Қиздан тер оқиши кучая борди. Йигит ҳамон уни қучоғидан қўймай, ёнбошига олиб, қўлларидан бирини белидан, бошқасини қўлтиқ остидан ўтказиб занжир қилиб олган, кўкраклари орасидан кетма-кет оқаётган терни сезиб, қизнинг сочларини ҳидларди. Қиз алахсираб, қўлларини тушакка тираб турмоқчи бўлди. Нодирними чақириб, мени қўйвор, ёмон бола, сиқилиб кетдим, ҳаво етмаяпти, деб ёлворди.

Азиз ҳали вақтли деб, уни қучоғидан қўймасди. Қиз кучана-кучана бошини ҳолсиз ёстиққа ташлади ва лаблари шундоқ йигитнинг юзига тиралди.

Яна озгина муддат ўтди...

Тер оқиши қандай бошланган бўлса, шундай тўхтади.

Йигит тунгус аёл айтган кейинги вазифани бажаришга ўтди. Ўрнидан тура солиб, қизни терлаган баданини чойшаб билан артиб, қуритиб янги чойшабга ўради. Устига катта тери кўрпани ёпди. Ўзи гулханга яқинлаб терларини қуритиб, кийимларини кийиб олди. Гулханга ўтин ташлади. Дамламадан қўйиб ичди.

Бироз ўтиб қиз яна терлади. Йигит унинг терларини артиб, янги чойшабга ўраётганда, у ўзига келди.

— Сув... — деди бу пайт Лайло аранг инграб.

Азиз қизга ҳам дамлама ичирди.

— Мен қаердаман? — деди Лайло ҳолсиз нигоҳларини унга тикиб.

Азиз энди офиз жуфтлаганди, у яна уйқута кетди.

Бироздан сўнг тунгус аёл кириб келди.

Қизнинг бошини, оёқ-қўлларини ушлаб кўрди.

— Айтганимдек қилдингми? — сўради сўнг бунга ҳам қаноат қилмай.

— Ҳа.

— Сен энди ташқарига чиқ. Қор кўп ёққан. Машина кела олмас экан. Гулхан ёқиб, сигнал берасан. Даданг вертолёт жўнатаркан.

— Яхши.

— Улар етиб келгач, қизга қилган даво усулини билиши шартмас. Оғзингга маҳкам бўл, тушундингми? Чунки бу ерда бир аёлнинг тақдири етибди.

— Айтмасангиз ҳам тушунаман. Агар у мени деса, жонимни ҳам беришга тайёрман. Лайлонинг қадр-қиммати баҳосиз. Тилло ҳам тенглаша олмас...

Азиз шундай деб, машғала кўтарганча ташқарига чиқиб кетди.

Тунгус аёл қизнинг бадалларини яна бир бор спирт билан артиб, юз-қўлларини ювиб қўйди.

— Қандоқ ажойиб, кўз тушса, ҳатто хотинлар ҳам ҳавас қиладиган жувонлар бор-а, — деб қўйди ўзича.

Вертолётда тиббиёт ходимлари ҳам етиб келишганда Лайло тунгус аёлнинг чойига тоғ асали қўшиб ичиб ўтирганди.

Дўхтирлар Лайлони текшириб кўриб, унинг бироз шамоллаганини аниқлашди.

— Шаман аёл сизни яхши даволабди, касалингиз хавфсиз, — дейишди улар Лайлони хурсанд қилиб.

Ҳамма вертолётга чиқаётганда Азиз шаман аёлга миннатдорчилик биладириб, унинг қўлини ўшиш учун энгашди.

— Оғзингга маҳкам бўл, — деди аёл унга кўзларини мукамбирона қисиб.

АЗИЗ ҚЎЛИНИ СЎРАДИ

Касалхонада Азиз эрта тонгда уйғонди. Секин ўрнидан туриб, Лайло ётган палатага кирди. Қиз ҳали уйғонмаган экан.

Йигит оҳиста хонадаги диванга ўтирди. Лайло оддий, бўз халатда ҳам ниҳоятда кўркам кўринарди.

Шу пайт йигитнинг қулоғи остида тунгус аёлнинг сўзлари яна бир янграб кетгандек бўлди. «Бу шарқ аёли, дурдона. Сен унга мос эмассан. Лекин илож қанча? Уни қучоғингга ол, кўксинг бир умр ёниб юради. Уни кейин унута олмайсан».

Лайло товуш чиқармай, ҳамон ухларди. Ҳатто пишилламасди ҳам. Азиз унинг нафас олишини эпитиш учун секин бориб, қизнинг каравоти ёнига чўқди. Сўнг бошини унинг ёстиғига қўйди. Қизнинг майин нафаси уни аллалагандек бўлдимиз, бир зум кўзлари илинибди.

Бир пайт Лайло кўзини очса, шундоқ бурнининг тагида

Азиз пишиллаб ухляяпти. Оддиниға чўчиб кетди. Сўнг йигитга синчиклаб разм сола бошлади.

Қизиқ, нимаси биландир у Нодирни эслатарди. Бирдан юраги сиқилиб, секин йўталди.

Азиз чўчиб кўзини очди.

— Кечирасиз, ухлаб қолибман, — деди сўнг хижолат бўлиб.

— Ҳечқиси йўқ.

— Тузукмисиз? Уколга келишдимиз?

— Соат тўртда укол олгандим.

— Мен ҳам. Ўшандан бери уйғоқман.

— Нимага?

— Уйқум келмади. Яна сизни пойлаб ўтирдим.

— Раҳмат, уйқучи пойловчи.

Азиз унинг илмоқди гапидан астойдил кулиб юборди.

Лайло соатига қаради: етти ярим. Жисмоний машқлар қилиш пайти бўлибди.

— Менга рухсат берасиз, машқ қилишим керак, — деди у ўрнидан туриб.

— Сиз жисмоний машқ қиласизми?

— Ҳа.

— Кўрсам бўладими?

— Йўқ. Яхшиси, хонангизга кетинг.

— Бирга нонушта қилишга рухсат берасизми?

— Майли, чунки бир ўзимни бегона жойда қолдирсангиз бўлмайди. Ошхона қаерда ўзи?

— Ўзим олиб бораман...

Шундан сўнг Азиз истар-истамас ўз хонасига йўл олди ва соат саккиз бўлиши билан яна Лайлонинг хонасида пайдо бўлди.

Лайло, эгнида сариқ кўк аралаш рангли халат, то болдиригача шу тусдаги лозим, бошига сариқ дуррача ўраб, Азиз билан ёнма-ён ошхонага киришганда, касаллар унга қараб ўгирилишди. Улар кўзидаги завқ-шавқни кўриб масрурланган йигит Лайлони қўлидан ушлаб олди.

Нонуштага ёрмадан бўтқа, қайнатилган тухум, сариеғ ва қора нон ейишди.

Улар ошхонадан чиқишлари билан, Сидиқмат ака, Ойгул опа, Луниин ва унинг рафиқаси кириб келишди. Лайлодан ҳолаҳвол сўрашди.

— Биз бугун Сайрамга кетамиз, — деди Сидиқмат ака Лайлонинг аҳволи анча яхшилигидан севиниб. — Сизни эса уч кундан кейин дўстларимиз кузатиб юборишади.

— Албатта, биз Лайлони тузатиб, жонажон юртига жўнатиб юборамиз, — деди Лунин кулиб.

— У Ўзбекистондан.

— Эй, шундайми? Унда Самарқанд ёки Бухорога жўнатимизми?

— Тошкентга, — деб Сидиқмат ака жилмайди.

— Чиройли келинлар Тошкентда туғилишини билиб қўйишимиз керак экан-да, — деди Лунин ҳайратини яширмай.

Лайло кечаги воқеаларни эсламас, эслагиси келмас, эсон-омон қолганига шукрлар айтиб, айбни ўзидан қидирар, агар чананинг олдига маҳмадоналик қилиб ўтириб олмасам, бу ташвишлар йўқ эди, деган ўйда юарди.

Процедуралар бошланиб, ҳар ким ўз хонасига кириб кетди. Лайло энди уқолларини олиб, доктор унинг аҳволи тузуклигини, яна икки кунлик муолажа етарлигини айтди, олтмишларга кирган Лобова деган бу врач аёл уни халатсиз эшитиб кўраркан, анкетасига қараб гапирди:

— Сизнинг танангиз ўн саккиз ёшлиларникидака. Аммо сизни жуда фэйриоддий, ажойиб ҳаёт кутаяпти.

Доктор чиқиб кетгач, Лайло ширин хаёлга чўмиб қолди.

Сидиқмат акалар ўша кунийёқ учиб кетишди.

Улар осонликча Лайлони Лунинлар оиласига, уларнинг ёлғиз фарзандлари Азизга, дийдорига тўйсин деб қолдиргандек эдилар.

Яна уч кун давомида Азиз Лайлога нонушта, тушлик, сайр қилишда, кечқурун бирорта кино кўришда ҳамроҳлик қилди. Лайлонинг хонасига Лунинлар телевизор ва видео келтириб беришганди.

Турли дисклар ичида у Эдит Пиаф, Шанел хоним, Маргарет Тэтчер ҳаёти, ҳинд фильмларини танлаган эди.

Уруш, ўткир сюжетли одди-қочди кинолар ҳам, мистика, юлдузлар жанги фильмлари ҳам унга маъқул келмасди.

Азиз унинг дидини тўғри баҳолади: шарқликлар сокин, фалсафий ва романтик фильмлар ишқибози.

Лайло унга бир гап айтди:

— Ҳаётда ҳамма яхши яшашга интилиши керак. Шу билан бирга, одамлар турли вазиятларда ўзини йўқотмасдан, виқор, орини, қадрини туширмасдан, маърур қолган инсонни ҳурмат қилишади. Бошқалардан бўлак, оригинал, шу билан кўзни қувонтирадиган либослар ҳам ҳавас уйғотади. Оддийлик бу жўнлик эмас, мукамаллик эса такаббурликдан фарқ қилади.

Азиз унинг сўзларига тамоман қўшилган ҳолда, уни мақташ ёки қўллаб-қувватловчи сўз ўрнига, дилидаги бошқа гапини айтиб юборди:

— Лайло, сизни қаттиқ севиб қолдим, менга турмушга чиқинг.

Лайло жавоб бермай, оҳиста ўрнидан туриб, дераза ёнига борди. Қорга бурканиб ётган дарахтларга боқиб, хаёлга чўмди. Уни нега тақдир Россиянинг совуқ ўлкаларига бошлаб келди, нега бу кўркам, кўзлари кўк, қараганда ўзига маҳлиё этадиган, чиройли йигит унга боғланиб, қизнинг хаёлини безовта қилади.

У шу хаёллар оғушида қотиб тураркан, тик қоматига ярашган либослари, оёқларини боддиригача ёпган қип-қизил лозими, оёғидан қўймайдиган учи қайрилма кўк пойафзали, устидан кўк-сарик халат ва бошига кўм-кўк шокилдали яшил дуррачаси ўз ишини қилди.

Азиз Лайлонинг сарв қоматига суқ билан қараркан, қалбида уйронган ҳаяжондан вужуди ларзага келаётгандек эди. У ахийри чидалмади. Секин ўрнидан туриб, Лайлога яқинлашди. Хаёл оғушидаги қизнинг белидан секин қучиб, бағрига босди, сочларини ҳидлади.

Лайло ҳам беихтиёр унинг елкасига бош қўйди.

Шу пайт эшиқдан қичқирганча Лунина кириб келди:

— Мана мен, Лайло! — деди у шодон қийқириб.

Лайло шошиб Азизнинг қучоғидан чиқди. Лунина бироз ноқулай аҳволда қолди.

— Сизлар давом эттираверинглар, — деди сўнг эшикка йўналиб. — Пастда яна битта сумка бор. Ўшани олиб чиқаман.

У чиқиб кетгач, Азиз Лайлога яна яқинлашмоқчи бўлганди, қизнинг жаҳли чиқди:

— Мен бунга ортиқ чидай олмайман, — деди овозини балаңдлатиб. — Нега сиз доим мени таъқиб этасиз, андишалигимдан фойдаланасиз?!

— Лайло, кечиринг, — деди Азиз астойдил. — Сизни севаман, шу ерда қолинг. Қўлларимда кўтариб юраман.

— Ҳеч қандай узр ўтмайди. Менинг сизга кўнгил қўйишим қийин кечяпти. Бунга ойим ҳечам розилик бермаса керак. Яна қариндош-уруғлар нима дейди?!

Яна Лунина хоним кирди. У ҳамма гапларни эшитганди.

— Лайло, эртага соат нечада учасан? — деб мавзуни ўзгартиришга ҳаракат қилди.

— Кечки соат ўнда.

— Бугун жавоб беришадими?

— Ҳа, ҳозир доктор кириши керак.

Лобова кириб ҳамма билан сўрашди.

— Худо аёлни илоҳий қилиб яратганига Лайлонинг қоматини кўриб иқрор бўламан, — деб у ҳеч нимадан беҳабар сўз қотди.

Лайло жуда секин овозда пичирлади:

— Раҳмат.

— Сизга нима бўлди? Овозингиз сўлғин.

— У ҳозиргина ўғлим қўлини сўраб қилган таклифини рад этди, — деди Лунина афсусланаётгандек.

— У агар турмушга чиқса, ҳар қандай эркакни бахтли қилади, — деди доктор. — Баъзи бирларга ўхшаб тез севиб қолмайди, шунинг учун дарҳол рози бўла қолмайди-да.

Лунина ўғлига қаради. У эса Лайло қошида сажда қилгандек, кўзлари тошиб, у томонга бўйинини чўзиб турарди.

Эртаси куни Буровлар хонадонига Лайлони кузатиш маросими бўлди. Бу ерга Лунилар ҳам келишди.

Олтинсоч Лайлони қучоқлаб хайрлашаркан: «Азизга тега қолинг, мендан Лунина хоним роса илтимос қилди, ўғли уйланаман деган сўзни сизни кўриб илк бор оғзига олибди, унда фарғоналик ўзбеклар қони бор», деди.

У астойдил айтдими ё йўқми, Лайло тушунмади. Лекин Олтинсочнинг севгидан бахти очилиб, қадр-қимматли хонимга айланаётгани аниқ эди.

Олтинсоч янги-янги либослар, кийимларда кўриниб, бу уйнинг кўркига кўрк қўшарди. Уни Мария Никитичнадан тортиб Иван Александровичгача, ошпаз, хизматкорларгача ҳурматини жойига қўйиб, сўзини икки қилишмасди. Сергей эса бахтдан, севги фароғатидан ҳамон етгинчи осмонда учарди. Унга хотинининг сўзи қонун. Олтинсоч эса унга бўлган муҳаббатни суниестеъмол қилмай, босиқлик ва ақл билан иш юритарди.

Лайло Олтинсочнинг оилада ўзини тутишига қойил қолиб, ҳатто Ойгул опага мақтаганда, у ҳам тошиб, қизимдаги доноликдан ўзим ҳам лол қолдим, бу унга қачон, кимдан ўтибди экан, деганди.

Лайло Олтинсочнинг Азиз тўғрисидаги сўзларига елка қисиб, мен онамнинг олдидан ўтишим керак, деди.

Эртаси куни Азиз «Тойота»да Лайлони аэропортта кузатиб қўяркан, хайрлашаётиб ўпмоқчи бўлди.

— Керакмас, — деди Лайло юзини буриб. — Ўпич умид белгиси. Мен эса сизни умидвор қилмоқчи эмасман.

— Мен барибир сизни дейман ва кутаман...

Лайло орқасига қарамай индамай кетди.

ХАЙРИХОН ОПА БОЙЛИККА УЧДИМИ, Ё?

Лайло уйига келиши билан ўқишига шўнғиб кетди. Азиз унга кунора телефон қилар, қиз негадир унга телефон қилманг деёлмас, агар шундай деса, совуқ ўлка хотиралари бирдан ўчиб кетадигандек, ичи бўшлиққа тўладигандек эди. Унинг хаёлида тўй кечаси, шовқин-сурон ичра мунғайиб ўтирганлари, ҳеч ким унга эътибор бермай сиқилганлари, сўнгра тепасида пайдо бўлган ажиб, фериуза кўзли, баланд бўйли, нозик табиатли йигитнинг унга бўлган эътибори, бирга танца тушган ҳолату, артистлар хонасидаги ўпичлар тинимсиз чарх урарди.

Қолдирган дарсларини етказиб олиш учун кунда уйда машқларни бажариб ўтираркан, Азиз ҳар гал телефон қилганида, жуда сипо гаплашар, уйдагиларингиз билан гаплашмадингизми, деб қисталанг қилмас, об-ҳаво, ўзларининг уйларидаги воқеалар, Буровлардаги янгиликлар ёки Аметовнинг бир кечада Лайлони эслаб, умримда бундай рақсга гўзал ўйнаган жувонни кўрмагандим, дегани каби янгиликларни айтиб беради. Бошқа гал телефон қилганда февралда Францияга юборишлари мумкинлигини, Парижга бориш учун уйланган бўлиши шарт қилиб қўйилганини ҳам ростми-ёлғонми, қистириб ўтарди. Агар, Лайло унга турмушга чиқса, бирга боришини, йўқса қолишини айтиб, қизни қизиқтирмоқчи ҳам бўларди.

— Сиз яхшисиз. Ҳар қандай қиз жон-жон деб тегади, — деди унга жавобан Лайло.

— Буни сиз айтяпсизми? Авваллари бунақа демасдингиз, — деб ҳайрон бўларди Азиз.

— У олдин эди. Энди айтишим мумкин.

— Бу муҳаббатга ишорами?

— Йўқ, дўстликка.

Шунда Азиз нима деярини билмай жимиб қоларди.

Лайлонинг Азизга кескин жавоб айтишига онаси Хайрихон опанинг танбеҳлари сабаб бўлганди.

— Эсингни едингми? — деганди у Лайлодан Азиз ҳақида эшитганида. — Бошинг айланиб қолдими? Олтинсочга ўхшаб совуқ ўлкадан ошиқ орттирддингми?

— Ҳа, ойи.

— Вой, эсинг қурсин.

— Хўп десам, сиз розилик берсангиз, бир кунда учиб келади.

— Ким ўзи у, қизим?

— Мусиқачи, шарқ куйларининг ишқибози. Бастакор. Эътиборли оиланинг ёлғиз фарзанди.

— Вой, ниманг ёқиб қолибди унга?

— Ойи, муҳаббат чегара билмайди.

— Қаёқдаги гапларни айтасан. Ана домимиздаги Оппоқгул Туркияга бориб туркка тегганди, олти ойда қайтиб келди. Боласи қорнида.

— Оппоқгул ўз қадрини билмайдиган қиз. Мана Олтинсочни ҳозир эри, қайната-қайнанаси бошига кўтаришяпти.

Лайло қайнзгачисининг у ерда хизматкорлари, боғбонлари, ошпазлари борлигини айтганда, Хайрихон опа бирпасда юмшаб, лаққа тушиб, розилик бериб юборди:

— Агар сен ҳам ўшандай яшасанг, шунақа тўкис хонадон ва хизматкорларинг бўлса, сен ҳам анави Азизингга тега қол. Розиман.

— Ойи, эртага айниб қолмайсизми? Айтилган сўз — отилган ўқ.

— Айнимаيمان. Ўзимнинг умрим меҳнатда ўтди. Сени қадрласа, қўлида кўтариб юрса, қийналмасанг дейман, қизим.

Лайло ичида онасининг соддадиллигидан кулиб қўйди.

Эртаси куни Хайрихон опа телефонда айтган шекилли, Адиба ҳовлиқиб келди.

— Азиз ким? — деди у ҳол-аҳвол сўрашар-сўрашмас.

— Сибирдаги танишим.

— Сенга мубталомишми?

— Ҳа.

— Унга тегасанми?

— Билмасам, мен турмуш кўрган аёлман. Бу ерда унча-мунча оиладан совчи келмаяпти. Нима қилай?

— Чиқиб қолар.

— Хотини юриб кетган, ўзи оппоқ эркакми?

— Нима, Азизинг йигитми? Уйланмаганми?

— Шунақа.

- Кимга ўхшайди?
- Кўзи кўк. Ҳа, мана расми.

Учана учишга чиқишганида, Азизнинг телефонига туширган суратини кўрсатди. Жип машинаси олдида турган кўркам, позик, баланд бўйли йигитни кўриб, Адиба анқайиб қолди.

– Вой, Лайло, буни қай гўрдан топдинг? Кўзлари шишадек кўм-кўк-ку?!

- Ҳа, феруза осмондек кўк.
- Алдама, бирорта актёрнинг расмини кўрсатяпсан менга.
- Ҳеч қандай актёр эмас, Азиз деган ошиғим шу. Мусиқачи, композитор.
- Ростданми?
- Менга атаб иккита кўшиқ ёзибди, ҳозир ҳофизлар айтишаётганмиш.

- Қандай кўшиқ экан?
- «Лайло, восточная» ва «Классика чувств».
- Лайло сенми?
- Ҳа.
- Вой, сингилжон, роса омадлисан-да.
- Туф-туф денг, кўз тегиб қолмасин. Сиз розимисиз, ишқилиб?

- Нимага?
- Менинг тўйимга-да?
- Ҳа, албатта, ойим рози бўлибдилар-ку.
- Шунақа. Улардан кутмагандим. Пулга сотилдилар кўйдилар.

– Тўғри-да, камбағалнинг кўйнида ётгандан, бойнинг кўнжида ётган афзал.

Опа-сингил икковлари қаҳ-қаҳ отиб кулиб юборишди.

Шу кундан бошлаб Лайлонинг қалбида ажиб ҳислар ғалаён қилаётганди. Азизни севиб қолаяпман шекилли, дея ўйларди ҳайрон бўлиб. Назарида, йигитга қалбини ланг очишга нимадир монелик қилиб тургандек эди. Дилида ғалати бир ғашлик ҳам бор эдики, бу ҳис уни Азиз билан йўллари айро эканлигини уқтирар, ҳаёти дарбадарликда ўтиши мумкинлигини ўйлаб, юраги сиқилар, негадир кейинги пайтда Юсуф тез-тез тушларига ҳам кираётганди.

Эртаси куни Лайло Эски жува бозорига тушди.

Бозорга кираверишдаёқ, у ўша Юсуф кармонини қайтиб берган жойга келиши билан эски хотиралар унинг бошида ўрмалай бошлади. У беихтиёр қаймоқ бозори ичига йўл олди.

Бирпас қаймоқ сотувчилар рўпарасида тўхтади. Худди ёнига ҳозир Юсуф келади-ю, уни гапга солар ҳолатини кутди. Унинг кутилмаган қилиқлари, тантиликларини эслади. Юсуф касалликдан фориқ бўлдими? Ёки отасига ўхшаш касалликни зонадан орттириб яримта бўлиб қолдими? Унга, унинг ёш жонига ачинди. Балки сопша-соғдир, турмадан чиқиб, Лайло эрга текканидан ғазабланиб, бошқа қизга уйланиб олгандир. Эсиз, борди-келди йўқ бўлиб кетди. У ниҳоятда чапдаст, ҳар нарса кўлидан келадиган йигит эди.

Лайло бу бозордан чиққанди, оёқлари уни кийим бозорига бошлади, қулоғига шивирлаб кимдир, у ўз дўконида, деб қизни шоширарди. Лайло шошиб бораркан, бир нимани ўйлаб тўхтаб қолди, қайси юз билан дўконига кираман? Нима деб сўрашаман?

У дўконга яқинлашиб қолганди, кимдир, кулранг костюм-шимда, дўкондан чиқиб, шу томонга қараб кела бошлади. Атрофда одамлар кўп, улар орасидан бир унинг боши, бир елкалари кўринарди. У Юсуф эди. Қўлида калькулятор, у ҳисобкитоб қилган кўйи, бошини ҳам кўтармай Лайлонинг шундоқ ёнидан ўтиб кетди.

Лайло қараб қолди.

У ўз кўзларига ишонмасди. Наҳотки, шу Юсуф бўлса?! Лайлонинг юраги гупиллаб ура бошлади.

Оладиган нарсаларини, бозорга нима учун келганини ҳам унутди.

Аслида Юсуф уни дўкондан шошиб чиққандаёқ пайқаган, бунча чиройли келин ким экан, деб ўйлади-ю, дарров эслади. Қиз эса Юсуф ака мени кўрмадига чиқарганди.

Унинг эски яралари янгиланди. Лайло ҳақида сўраб-суриштиришга бошлади.

ЮСУФ ЯНА СОВЧИ ҚҶЙДИ

Салтанатхон Юсуфни шаштидан қайтармоқчи бўлди.

— Энди жувон оласанми? Бир ёқда уларнинг ҳеч нарсаси йўқ? Қуруқ келадими?

— Ойи. Такаббурлик қилманг. Ўзингиз бундай кунларни кўрмаганмисиз?

Салтанатхон йиғлаб олди.

— Кўрганман.

Умар ака кирди.

— Яна нимага йиғи. Ўғлинг келди. Бағримиз тўлди.
— Ўғлингиз ўша қиз уйига қайтадан совчиликка боринг деяпти.

— Бор. Лекин у турмуш қурган дегандинг-ку?

— Бир ой ҳам турмаган, эри бехосдан ўлган. Лайло ўшандан бери тул.

— Қиз катта бўлиб, хунуклашгандир, — деди жўрттага Умар ака.

— Ҳечам, қайтага бирам лобар, кўхликкина жувон бўлган. Ана Юсуф ҳам кўрибди.

— Бозорда тасодифан кўзим тушди.

— Гапга солмадингми?

— Шунча вақт ўтиб, маҳбус бўлган билан гаплашармикан, деган хаёлга бордим.

— Тўғри қилибсан. Бирор ноҳўя сўз қилса, дилинг ўзи яримта, хуфтон бўларди.

— Нима қилай ўғлим. Чиққанингдан бери уч-тўртта қиз кўрсатдик, йўқ дединг. Олим тоғангни дўхтирликни олтинчи курсидаги қизи ёққанди, шекилли.

— Мен унга тенг эмасман.

— Ҳо, нимага энди. Сен Юсуф шипачсан. Номингни эшитиб, бермайдигани ҳам беради.

— Эй, қўй, маҳмадоналикни. Бўладиган гапдан гапир. Ўғлим, балки ўзингни кўзлаганинг бордир? Дардингни айт.

Жавоб ўрнига Юсуф ширали овозда куйлади:

— Яна сенга тушдию кўзим, яна дардим кўзради янги, бир вақт эдинг менинг юлдузим...

— Ҳей, у қиз ҳали сенинг юлдузинг бўлмаганди, — деди Умар ака.

— Бўлмаса бўлади, — деб Салтанатхон осилиб қолган кўйлагининг енгларини шимариб, хонтахтага тирсагини қўйди.

— Эртагаёқ Лайлога совчиликка бораман.

— Шошманг ойи. Қўнғироқ қилинг, эртагамас, чоршанба куни тайёргарлик кўриб, совға-повғани каттасидан олиб борсангиз.

— Яхши, ҳозироқ телефон қилиб билай-чи. Улар нима деркин.

Гўшакни Хайрихон опанинг ўзи олди ва Салтанатхонни таниб, иззатини жойига қўйиб узоқ сўрашди.

— Юсуф ўғлингиз келибди, эшитмабмиз, йўқлардик, — деди.

— Ҳа, уч ойча бўлди. Мавриди келиб қолар. Шу баҳонада сизларникига яна совчиликка бормоқчимиз.

— Вай. Ўғлингиз касал бўлса?

— Юсуф, ўшанда аламданми, синашгами ёлғон сўзлаган экан. Ҳеч қанақа касали йўқ. Дўхтирдан қороғози бор.

— Шунақами айланай. Бизлар лаққа тушиб, қизимизни бошқа ерга узатгандик.

— Эшитдик, эсиз, бир ой ҳам турмуш кўрмабди. Ҳали қиздек экан-да Лайло.

— Узатганимизга пушаймон эмасман. Шундоқ бойвачча жойга тушдики, хизмат қилишдан чиқиб кетган, айланай.

— Хизматдан ким ўлибди. Бир томони акахонлари ёрдам беришди, Юсуфни дўкони яна иккитага ошган. Топиш-тутиши кўпайган. Керак бўлса, бизнинг уйда ҳам кўлини совуқ сувга урмайди, хизматчи ёллармиз.

— Билмасам, Лайло нима деркин?

— Кўз-кўзга тушса меҳр уйғонади, айланай. Чоршанба куни тушда уйда бўласизларми? Бормоқчи эдик.

— Майли келаверинглар.

— Раҳмат. Кўришгунча, айланай.

Салтанатхон қувониб гўшакни қўйди:

— Яхши гаплашишди. Энди натижасини чоршанба куни биламиз.

— Онаси ўз йўлига, Лайло нима деркин ойи?

— Билмасам, у бадавлат жойга тушган экан.

— Ўшанга хонзодалардек виқорли тус унга қўнган экан-да. Кийиниши ҳам шунга мос.

— Ҳа, болам.

— Мен ҳам уни кўлимда кўтариб юраман.

— У кўнмаса керак. Юрагим нотинч.

— Эй, қанақа онасан, кўнгилни кўтариш ўрнига.

Умар ака кўлини силкиб, жаҳл билан ўрнидан туриб кетди.

Юсуфнинг совчиларини — Салтанатхон ва овсини Марҳабони Хайрихон опа синглиси Сожида билан қадимгидай очиқ чеҳра билан кутиб олишди.

Салтанатхон европа усулида яқинда таъмирдан чиққан хоналарни, янги қимматбаҳо мебеллар, қандил ва сўнгги фасондаги дарпардаларни кўриб, худди бошқа уйга келиб қолган ҳолатига тушиб, тилини тишлаб қолди.

— Ўзгаришлар катта-ку, — деб овсини ҳам унга имлади.

Улар ҳанг-манглигидан қалби? ғурурга тўлган Хайрихон опа киши билмас гап бошлади:

— Келинлар, эски қадрдонлар. Қариндош, уруғлар яхшими? Юсуф тузукми? Ишларга тушиб кетдимми?

— Ҳа, унинг ошиғи олчи. Акахонларини соясида яна ўша мавқеларини тиклаб олган, давлати қўшилса-қўшилди, камаймади.

— Қизим ҳам пошшоҳон, эрка арзанда бўлган. Тушган жойи-дагилар унинг димоғини кўтариб, ўзгартириб юборишди. Эски Лайло энди йўқ.

— Ундай деманг. Барибир таги бор-ку. Зотига тортади. Бу қизингиз, худо хоҳласа, борга ҳам, йўққа ҳам кўнадиган.

Хайрихон опа аслида бошқа нарса айтмоқчи эди, лекин такаббурлик қилиб, кибрдан сўзлаганини англаб, тилини тишлаб қолди.

Сожида сукутни бузиб, «Олинлар, сомсалардан, энди бизники бўлди», деди.

Совчилар ундан-бундан чўқиган бўлишди.

Шу пайт эшик очилиб, Лайло ўқишдан қайтди.

У совчилар келишини биларди.

Кириб сўрашмай, қўлларини ювиб, ўз хонасига кириб кетгани ҳаммага сезилди.

Мезбонлар хижолат, совчилар изза бўлишди.

Хайрихон опа: Ана кўрдиларингми, дегандек Салтанатхон ва Марҳабога қараб, кўз уриштириб олди.

Сожида чойни янгилай деб ўрнидан турди ва тезда ортига қайтиб ўтирди.

— Лайло олиб кираркан.

Меҳмонлар енгил хўрсиниб қўйишди.

Орага бир неча дақиқа жимлик чўқди.

Ҳамма кейинги воқеалар ривожини кутарди.

Лайло қўлида чойнак билан кирди.

У ўз тахайюлига содиқ эди. Ўз хонасига кириб, оҳори тўкилмаган келинлик либосларини кийиб чиққанди.

Бошида дуррача, оёғига учи қайрилган пойафзалини кийишни ҳам унутмаган, билинар-билинмас пардоз қилиб, лабига лаб бўёқ ҳам суришга улгурганди.

Овсини чап қўли билан Салтанатхон билакларидан қисиб, хайратини унга ошкор этганди.

Лайло бош эгиб салом қилди.

Келганлар бараварига «кўп яшанг», дедилар.

Лайло ўтирмади. Икки оғиз улар билан сўрашиб,

— Уйдагилар яхшими. Ўғилларингиз келиб хурсанд бўлган-

дирсиз. Бошлари омон экан, Худога шукр. Менинг саломимни етказинг, — деди.

Викор ва чиройини йўқотмай совчиларга удум бўйича бир пиёладан чой қуйиб узатди ва нариги уйга чиқди.

Салтанатхон бу қадр-қийматини тушунган, келинлик сабоғини мукаммал ўрганган қиз аввалги Лайлога сира ўхшамаслигига, ундан қанчалик юқорилаб кетганига яна бир қара амин бўлди.

Ҳозир у яна, Юсуф менинг тенгим эмас, унга тегмайман дейишга ҳақли мавқега эришибди, деб ўйлади.

Марҳабо эса ҳайрат ва иқтисосини тилига чиқариб сўзлади:

— Хайрихон опа, бу қизингиз бирам кўхлик келин бўлибди. Кийимлари, либосларини танлаганини қаранг, ўзига ярашибди, эски замонлардаги нозик дидли келинларга хос-а?

Сожида бу ёқдан гап қўшди:

— Чиндан ҳам шундай, Лайлони қайнатаси еру кўкка ишонмайди. Эркалаб тагига «Ласетти»лар олиб берган. Сайрамда унга офиз солганлар қанча. Уйланмаган йигитлардан яна. Ҳатто битта капитани Тошкентгача совчи бўлиб келди. Ўзининг институтидан ҳам офиз солганлар бор. Энди ярим йиллик ўқиши битсин деб, совчи кутмаётгандик, опам нечук сизларга ижозат бердилар.

Марҳабо кулиб жавоб қилди:

— Энди бизлар бегонамасмиз. Эски совчилардан бўлсак, шунга Хайрихон опа бизга истисно қилдилар.

Хайрихон опа уларни эшитиб, бошқа гап айтди:

— Лайлони кўрдинглар. Бошида айтганимдек унча-мунча одам ёқмайди. Дуч келган жойда овқат чўқиламайди. Турли ҳашамлар, мол-дунёга ҳирс қўймай, ор-ғурурини деб яшаб келаяпти.

— Ниҳоятда дилбар бўлибди. Юсуф билан учрашувга чиқармикан?

— Билмасам.

— Илтимос. Кириб, кўндинг. Чиқсин. Бекитмайман, учтўрт жойларга бордим. Ўғлимга қиз бола олиб бераман деб режа қилганман, лекин шу вақтгача унамай келаяпти. Сабаби, биринчи муҳаббати экан. Буни яқинда билдим. Юсуф тасодифан Лайлони кечагида дўкони олдида кўриб қолибди. Ўшандан бери эски дарди қўзғалиб, ороми йўқ. Эски муҳаббат янгисидан қадрли бўларканми? — деди Салтанатхон.

Овсини гап қўшди:

– Биринчиси, барибир биринчиси.

– Илтимос, кира қолинг.

Хайрихон опа совчиларнинг унга илтижода кўз тикиб туришидан ийиб, ўрнидан туриб Лайло олдига чиқди.

Улар орасида қуйидагича суҳбат ўтди:

– Совчилар, Лайло Юсуф билан учрашувга чиқсин деб сўрашяпти, нима дейсан? Ё йўқ деб жавоб берайми?

– Мусофирчиликдан келибди, қийналган. Дилидаги бор умидини бирдан ўчирсак, офир ботмасмикан. Майли, мен учрашувга чиқаман.

– Вой, қизим, ўт билан ўйнашма! Анаву Азизнинг нима бўлади?

– Синов бўлади? Кимнинг муҳаббати кучли экан. Ёки менинг кўнглим қайси бирига кўпроқ мойиллиги аниқ бўлади.

– Одамни бирпасда гаранг қиласан. Бундай ўйинларни мен ҳам, Адиба қизим ҳам билмабди.

– Ойи, бу ўйинмас. Ҳаёт, тақдирнинг чигалликлари.

– Яхши. Нима дейин уларга?

– Машинамни бугун таъмирлашга қолдирганман. Эртага соат бирга институт дарвозасига келиб турсинлар. Ўшанақаси уйимга ташлаб қўядилар.

Совчилар бу хабарни эшитиб, суюнгандан хайралишни омонат қилиб жўнаб қолишди.

Институт дарвозасига Лайло курсдошлари Ҳилола ва Қобиллар билан бирга чиқишди.

– Машинангиз таъмирда экан, ташлаб қўяман, — деди Қобил.

– Менга машина ҳозир келади.

Қиз киши билмас аланглаб, кўчага назар солди. Шундоқ тўғрисида, ўн қадам нарида тўқ ҳаворанг «Каптив» олди эшигини очиб Юсуф турарди.

– Ана келибди. Менга рухсат.

Ҳилола уни қучиб, қулоғига шивирлади:

– Бойфрендми?

– Йўқ. Мақсадли.

Кулишди.

Қобил жияни билан хомуш у томонга қарай-қарай кетди. У Лайло узатилгач, кетма-кет уйланди ва бир йилда ажрашди. Хотини юрган йигити билан қайтиб топишиб олганди.

Шунинг учун у энди Лайлога умидвор. Лайлога оғиз солиб кўрганди, қиз кулди.

— Мен болали аёлни нима қиласиз? Сизга жон деб қизлар тегади.

Қобил озгина фурсат ўтиб яна бу гапни қўзғаганда, яхши-си беғараз дўст бўлиб қолайлик, буни ҳам истамасангиз, мен сиздан нарироқ юришга мажбур бўламан, деб қиз унинг шаштини ўлдирди қўйди.

Қобил дўстликка кўнди. Ҳеч қандай мажбуриятсиз, ҳис-туйғусиз, аҳамиятсиз нарсалар тўғрисида гапирадиган муносабатларга.

Лайло бошини кўтармай Юсуфга яқинлаб салом берди.

— Ассалому алайкум.

— Ваалайкум ассалом, — деб Юсуф қотиб турарди.

Сабаби, қиз кўзига янада малоҳатли кўринди. Одатда йиғит ўзини йўқотмай, машинанинг орқа эшигини аввалроқ очиб туриши лозим эди. Юсуф эса ҳамон ўзига келолмай гаранг.

Лайло ноқулай аҳволда эди. Нарироқда Қобил ва Ҳилола қараб турганини ҳис қиларди.

У шартга орқа эшикни очиб ўтириб олди.

Шундагина Юсуф машинага чўқди ва ғудранди:

— Хаёл обқочди. Кечирасиз. Анча ўзгариб кетибсиз.

— Яхши томонгами ё...

— Яхши томонга, биров уч-тўрт йил олдин айтса ишонмасдим.

— Мақтаб юбордингиз. Қани, мени қаёққа обормоқчисиз? Вақтим кам. Бугун бовчада қисқартирилган кун, ўғлимни олишим керак.

— Ҳа, ўғлингиз. У каттами?

— Яқинда уч ёш бўлади. Исмини ҳам айтайми? Ёдгор. Эрим ўлганларида туғилган.

— Эрингиз...

Юсуф тамоман ўзини йўқотиб қўйган. Жуда жўн саволлар бераётганига сабаб, Лайлони кимгадир бериб қўйгани, ундан бола тувгани ғашини келтираётгани.

Лайло эса бошиданок хужумга ўтиб, эрга тегганига, ўғли борлигига, эрини гоҳи-гоҳида эслаб туришига Юсуфни муносабатини аниқлаштирмоқчи бўлар, миясида унинг ҳар бир сўзи, ҳолатини акс эттириб, таҳлилларди.

Юсуфга ҳозир бошқа гаплардан, келгуси ҳаётдан, истиқболдан гаплашиш лозимлигини ҳеч ким унга айтмаганди. У

зонада кўрганлари: одамларнинг хатолари, зулмлари, босқинчилик, ўғрилиқ, мансаб суистеъмоли, қасддан зарар етказишга ўхшаган воқеаларни эшита бериб, дийдаси қотиб кетган. ширин муҳаббат туйғуларини у ерда дoston қиладиган кам, чунки умидсиз, мутелиқ ҳукмрон гўшада ишқ намолари сўнгандек эди.

Йигит таклиф этди.

— «Барлос»да тамадди қилиб олмаймизми, сиз ўқитдан чиқиб келаяпсиз.

Лайло унга илтифот кўрсатиб учрашганига ҳозир пушаймон бўла бошлаганди. Яхши тамадди қилиб бир-икки оғиз суҳбат қиламану, қочаман. Юсуф ака руҳи бирам оғир бўлиб кетибди. Уларни роса эскича ўқитиш керак, деб ўйлади.

— Яхши. Мен рози.

Улар Навоий кўчасига қараган столга ўтиришди.

Официант келди.

— Менга салат, битта қийма кабоб, икки кесим қора нон ва апельсин шарбати. Сиз нима буюрасиз? — деб Лайло Юсуфга секин назар ташлади.

— Менга ҳам шулар. Зонада ичак торайиб кетган.

Лайло яна Юсуфда камчилик топди.

Шунча йиллардан бери энди биринчи бор учрашувга чиққан собиқ машуқасига нега чиройли гаплардан топиб гапириш ўрнига, қисматини эслатиб, юракни сиқиб, тушқунлик ҳолатини ҳамроҳига ўтказди.

Улар индамай тамадди қилдилар.

Юсуф тез ейишга ўрганиб қолган экан, овоз чиқариб ўзини бутортмаларини паққос туширди.

Лайло унга ачиниб кетди-ю, аммо олдинги Юсуф ҳолатига уни қайтаришга кучи етмаслигига амин бўлди. Ё Юсуф ўзгарган, ё у ўсишда қотиб қолгану, Лайло ривожланишининг бошқа босқичига ўтган. Иккинчиси тўғри эди. Энди Лайлони кечаги кун хотираси эмас, эртанги кун истиқболи қизиқтирарди.

Ҳозир у бир вақтлар Юсуф қамалганда, уни ўйлайвериб руҳий касал бўлиб қолганларини эслади. Бошига оғриқ кирди. Бир амаллаб кабобини яна бир бўлагини тишлади-да, вилка ва пичоқни тарелка устига ёнма-ён қўйди. Лайло шарбатдан хўпларкан, қаршисида бирор гап-сўз айта олмай, ожиз, забун ўтирган Юсуфга қараб онасининг оғоҳлантиришларига кулоқ солмаганига афсусланди: «ҳой қиз, ўт билан ўйнашма...».

— Лайло, ўшанда ёлғон гапириб хато қилган эканман. Бир

домла айтганди: қисмат билан ҳазиллашма деб, афеус қулоқ тутмагандим.

— Ўтган ишга саловат.

Лайло соатига қаради.

— Сизни овора қилдим. Зерикдингизми?

— Йўқ. Лекин уйга борадиган вақт бўлди.

— Мен ташлаб қўяман.

— Ўзим етиб оламан. Қўяверинг.

Лайло тезроқ Юсуфдан нари бўлишга шопиларди.

Юсуф эса буни сезмади, аксинча, йўлига ноз қилаяпти деб, қисгаланг қилди.

— Ўтиринг!

Лайло мажбуран ўтирди ва тезда ойнани очиб қўйди.

— Нима, исиб кетдингизми?

Лайло, ич-ичидан сиқилганидан, бошқача жавоб берди:

— Илтимос, кеч қоляпман, тезроқ юринг?

Себзор катта кўчасида Лайло машинани тўхтатди.

Юсуф ҳайрон тормоз берди.

Лайло тезда ҳайрлашиб кўчанинг у томонига шошиб ўтиб кетди. Юсуф узоқдан машинани қайириб, кўчанинг у томонидан ўтаётганда, олдидан йиғлаб келаётган дастлабки муҳаббатига сазовор қизга нигоҳи тушди-ю, унга етмасдан машинасини тўхтатди. У ўтирган жойида қизни кузатди ва унинг кўзларидаги ёшни артиб ўтаётганини кўрди.

Юсуф гап нимадалигини тушунди.

Лайло учун у — Юсуф ўлган, ўшанга қиз аза тутиб кетаяпти, деб ўйлаб, бошини қимматбаҳо машинасининг бабинасига қўйиб, хафақон ўйга чўмди.

ШАМАН АЁЛ БИЛГАН СИР

Отаси, тунгус аёл сени сўради деганида, Азиз шошганича:

— Қачон, қаерда? — деб сўради.

— У ҳозир «Мерлион» марказида. Соат кеч саккизгача бораркансан. Аввал ошхонага чиқ. Бирга овқатланиб оламиз. Энди соат олти ярим бўлди.

Азиз иштаҳасиз озгина спагетти татиди. Апельсин шарбатидан ичиб хаёлга чўмди.

Шаман аёлнинг йўқлаганини ўйлаб, хаёли Лайлога кетди, сув бўлиб оқаётган силлиқ бадан бағридан балиқдек талпиниб сирғалиб чиқиб кетишга ҳаракат қилар, Азиз қўлларини занжирбанд қилиб, уни ушлаб қолишга зўрға куч топар, қанот-

сиз балиқ эса талпиниб, талпиниб ҳорир ва ноилож тинчиб қоларди. Бироз вақт ўтиб, яна ўша ҳолат, кучанишлар авжига чиқар, пешоналаридан тер чиқиб кетган халоскор эса, темир панжаларини бўшатмасди...

«Мерлион»да мижозлар тарқаб, шаман аёл бошқарувчига ҳисобот бериб, олдига қандайдир ёзувларни узатди ва Азиз қаршисига юрди.

– Бу ёққа кир.

Иш юритувчи ярқ этиб қаради, уларда мижозларга сиз деб мурожаат қилинарди.

Улар шаман қабулхонасидаги креслоларга рўпару ўтиришлари билан тунгус аёл сўради:

– Шарқ дурдонаси тушларингга кирмаяптими?

– Тушларимга ҳам киради, хаёлимдан рухсори кетмайди.

– Бу – мен айтганимдек, бир умрли. Сабрли бўл.

– Шунга айтгани чақирдингизми?

– Ҳа, хаёлпараст эдинг. Шундай жонон тақдирингга тасодифан кирди. Энди тилинг чиқиб қолибди.

– Кечиринг. Мени нимага чақирганингизни билмоқчийдим?

– Қизиксинаяпсанми?

– Жуда ҳам.

– Сен энди тунгус шамани билан бир ишга боғлангансан, ўртада катта сир бор.

– Ҳимм...

– Аммо бу ҳаммаси эмас.

– Эшитаман.

– Сени йўлинг очиладиган кўринади.

– Наҳотки?

– Сен эртага, йўқ индингамикин, сезяпман, қизнинг юраги тошиб кетаяпти, яхшиси эртага кечки пайт улар вақти билан тўққиз-ўнларда кўнғироқ қил.

– Хўш.

– Январь бошида совчиликка борамиз: Мен, отам, онам деб хабар бер.

– Қанақасига. У розимас-ку?

– Роза бўлади, фақат у сenga зътирозлар, шартлар қўйиши мумкин.

– Барчасига тайёрман.

– Ундай бўлса ҳозирлигингни кўр.

– Ҳозирлик? Нимага ахир?

- Яхши хабарларга, шодликка, бахтга.
- Наҳотки?
- Тўйларинг ўтса...
- Тўйимиз бўладими?
- Менимча, ҳа. Ўқиши бор, сен таътил вақтида отни қамни-ла. Тўй қисқа муддатда ўтиши керак. У айнаб қолиши мумкин.
- Бир кунда, йўқ, узори бир ҳафта. Муддати етарлими?
- Етарли. Бошингга шундай бахт қўняпти, уни ардоқла.
- Тушунарли. Бўлдими?
- Йўқ, сен кейин у қалби гўзални менинг олдимга олиб келасан.
- Қачон?
- Ўшанда ўзим маълум қиламан.
- Ҳозир айтинг.
- Сен кўзи очик бандалар, сирни кўтаришга ироданг етмайди. Яхшиси сабр қил. Кейин ўзим тилсимни ошкор этаман.

ҲОМИЛА КИМДАН?

- Таня опа билан Лайлонинг суҳбати оғир ўтди.
- Наҳотки бола кимданлигини билмасанг.
 - Йўқ.
 - Бирортаси ичириб қўйиб ёпишмадимиз?
 - Ҳайронман.
 - Эслаб кўр?
 - Меҳмонхонада, бир кечагина бир ўзим ухладим. Чарчагандим, қотиб ётдим. Биров кириб тегиндимиз? Ундай десам, эшик қулфда эди.
 - Эй, эшикни очиш иш эканми. Хизматчиларининг ҳаммасини тили бир. Қўшимча калитда очган қўйган, сенга бирор дори ичиришган. Вассалом.
 - Балки. Кечаси ўшанда биров тимирскилагандай эди.
 - Қачон?
 - Азиз билан вино ичган куним.
 - Бўлди, бола ундан.
 - У бундай пасткашликка боришга қодирмас?
 - Кел, ўзингни қийнама. Буёғига нима қилмоқчисан?
 - Бу ердагиларга турмушга чиқишга менга йўл ёпилади.
 - Эрга тегиш ўз йўлига. Нима деб бола туғасан, ё олдириб ташлайсанми?

- Йўқ, уволи тутмасин.
- Иснодини кўтариб юриш-чи, осонми?
- Чидайман.
- Бир умр-а? Шарқ халқлари ичида-я? Энг қийшини ҳам калака қилиб, қўлини бигиз қилиб қулади.
- Сайрамга кетаман.
- Яхши келин, ардоғли келин кимдандир туғибди, деб уларни бадтар мазахлашади. Сидиқмат акани, Ойгул опани бошини ҳам қиласан. Ўзбошимча қизи келтирмаган маломатни сендан улар қабул қила олишмайди.
- Бошим қотди.
- Сен у йигитга теггин, Азизмиди? Севса сени жон деб қабул қилади.
- Бу ҳолимда, уят. У рад этса керак.
- Сен айтиб кўр. Бошқа иложинг йўқ.
- Айта олмайман.
- Келганда менга учраштир. Бир кўрай бу ошиғингни.
- Бир иш чиқмаса-чи?
- Олтинсоч уйига бориб тузасан.
- Ҳа, бу ҳам бир йўл.
- Фақат унгача қорнингни дўшпайтириб қандай юрасан?
- Билмасам. Академтаътил олиб, мазам йўқ деб, мартларда қочиб қоламан.
- Бўлади. Эҳ, жон қизим, бу ташвиш сенга қайдан ёпишди?

Кеч соат тўққизда телефон жиринглади. Лайло, кўнгли бир нимани кутиб, ҳовлиқиб телефонни олди, чунки, Азиз кўпинча соат еттиларда қўнғироқ қиларди.

- Ало!
- Салом, Лайло.
- Салом.
- Яхшимисиз.
- Дуруст.
- Мен янги йилда, учинчи январда Тошкентда бўламан.
- Тошкентда, нечук?
- Ёнимда отам ва онам ҳамроҳлик қилишади.
- Яхши. Айлангани келяписизларми? Ёки танишлар борми?
- Ҳа, бор.
- Авваллари Тошкентда яқинларим бор деб айтмагандингиз?
- Улар билан танишганимизга кўп бўлмади.

- Шунақами?
- Атиги бир ойча.
- Ростданми? Қизиқ?
- Улар ким деб сўрамайсизми?
- Лозим топсангиз ўзингиз айтарсиз?
- Айтаман. Улар сизнинг оилангиз.
- Нима? Сизлар бизникига келмоқчимисиз?
- Хўш. Хурсандмасмисиз меҳмонларга. Менга ўзбекларни меҳмондўст дейишарди.

- Бош устига. Фақат сўраш ноқулай бўлаяпти...
- У ҳолда сўраманг. Бизни кутиб олиш шарт эмас. Манзилангиз?

Лайло унга манзилини айтди: Себзор мавзеи...

- Кўришгунча, яна янги йилда кўнғироқ қиламан.
 - Хайр.
- «Ана энди Адиба опам унинг чиндан алламбало кўзларини кўрадилар», — деб ўйлади Лайло.

Унинг чехраси очилиб кетганидан Хайрихон опа дарров уни гапга тутди:

- Нима янги гаплар қизим?
- Янги гапмас, қизиқ гаплар.
- Хўш?
- Красноярскдан Азиз ота-онаси билан бизникига келиш-япти.

- Вой, нимага? Совчиликками?
- Билмасам. Бунисини айтмади.

Лайло шу нарсага ақли етмаганига ҳайрон, деразага қараб юз ўтириб олди.

У бу хабардан юзи қизиб, ичи тошиб кетаётганини ҳис қилди.

– Маслаҳат қилиш керак! Сидиқмат ака адажонинг келармикин? — деб сўради Хайрихон опа.

– Кеча телефонда аяжон билан гаплашгандим. Ёдгорни соғиндик, янги йилга Тошкентга борамиз дедилар.

ЛАЙЛО ВАЗИЯТ ҚУРБОНИ

Учинчи январда Сидиқмат ака меҳмонларни кутиб олганда, юкларни олиш учун бироз ушланиб қолишди. Учга катта гилдиракли чемоданларни Жипига жойлаб йўлга тушишди. Лунилар бари келишганди. Харитон Олегович Сидиқмат ака-

ни ёнига ўтириб келаркан, Тошкентга келмаганимга ўн йиллар бўлди, деб эслади.

Сидиқмат ака гап қўшди:

— У ҳолда янги қурилишлар, йўлларни албатта кўрсатаман. Ўзгаришлар катта.

Лунина хоним Хайрихон опа билан қизиқди.

Сидиқмат ака кулиб, қадр-қимматни биринчи ўринга қўядиган оддий, муомалали, меҳнаткаш ўзбек аёли деб, Лайлонинг кийимлари, либосларини кўпини онаси тикиб беришини айтганда улар, айниқса Лунина хоним қойил қолиб, бошини силкиди.

— Зўр талант. Ранглар танлаш, бежамаларини тикиш ва ўзбек келинининг қайтарилмас образига мос либос яратиш ўзимас.

— Олтинсочга ҳам у либослар тикиб берган.

— Шундайми? Келин либослари фабрикасини очса бўларкан-да?

— Шундай фабрика бор, ишлаб турибди. Лайлога тегишли.

— У ҳолда Харитон Красноярскда ҳам «Салон Лайло» дўконини очса бўларкан.

— Яхши жаранглаяпти. Азиз, бунга қандай қарайсан?

— Аввало Лайло ва унинг ойисини розилигини олайлик,

— деди Азиз норози оҳангда ойисига қараб.

— Қайнатаси Сидиқмат аканикини ҳам, — деб гап қўшди Лунин.

Ҳамма кулишди.

Хайрихон опанинг мўъжазгина уч хонали уйида кўпчилик йиғилмаганди.

Аммо Адиба вақт топиб келди. У хизмат қилиб юрарди.

Лайло меҳмонлар билан қуюқ сўрашганди. У доимгидек ўз одатига мувофиқ ораста келинлик либосида, ҳамма ёғи ёпиқ, фақат бу гал бошига дуррача ўрнига четларига хошиялари тушиб турган тўртбурчак тўқ қизил бахмал дўппи кийиб олган, оёғида пойафзали ҳам шу рангда эди.

Лунинлар бўлғуси келинлари либосларини таърифини бир-бирларига мақтовга солиб, хурсанд ўтиришарди. Лайло уларга чой қуйиб узатди ва нариги уйга чиқиб кетди.

Лунина унинг чиқиб кетиш сабабини сўраганди, Ойгул опа удум бўйича, тартиб шунақа деди.

Хайрихон опага эр-хотин Лунинлар, айниқса Азиз маъқул келди.

Нодирдан ҳам беозор йигит-а. Кўзлари ўйнамайди, босиқ, мақсади аниқ, ҳаётдан завқ олишни билади. Ойиси паст бўйли, бироз тўлароқ, сариқ сочли, яхши кийиниб, ўзига яхши қараб юришлигини англади. Яна бу аёлнинг жуда тийраклиги, ҳаракатчанлиги шундоқ юзидан кўриниб турарди. Отаси Луни қотмадан келган, қомаги тик, ўрта бўй, қўй кўз, қоши қалин, сочлари қўнғир ранглиги ҳамда истараси ниҳоятда иссиқлиги бўлғуси қуда аёл томонидан идрок этилди.

Адиба эса Азизнинг кўзларини бекитиқча кўрган, ҳозир таассуротини Лайло олдига кириб айтишга шошиларди.

— Чиндан қизиқ-а? Бу кўзлар денгиз мавжларини эслаглади. Худди Пушкиннинг эртагидаги шаҳзода йигитга ўхшайди, мультфильмдан чиққанми, деб ўйлаб қоласан.

Эшик тақиллади.

— Адиба опа, боринг, бу Азиз, — деди Лайло.

Опаси чиқиб, Азиз кирди.

— Мумкинми?

— Келинг.

У хонага кўз ташлади. Ойна дарпардаларига шоҳи атлас парчалари тўғноғичда қистирилган. Лайло ётадиган кровати томондаги деворга кўм-кўк бахмал қоқилган. Унга ҳам сариқ шойи, адрас, парчалари кўрк учун илинган.

Бу томондаги деворга Хумсон ва тошқин оқаётган Угом манзараси туширилган расм.

Деворда яна эски усудда ишланган, фонар кўринишидаги осма чироқ, Трюмо олдига қатор терилган Лайлонинг косметикаси.

Кираверишда кресло.

Лайло уни шу ерга ўтиришга таклиф этди.

Азиз унга чўкиб Лайлога ортиқча савол бермай, бирор сўз айтмай тикиларди.

Қизнинг хаёли уч йиллар аввал худди шу ерда ўтирган Нодирга кетди. У жуда тортинчоқ, кўзлари ёниб соатлаб опачасига қараб тўймасди.

Азиз бошқачароқ, у кўзларида ўтларни чақнатмайди. Аммо нигоҳини узмай, Лайлонинг ҳар бир аъзосини расмга олади. Сочларининг, кўз-қошларининг қоралигидан ўйи тўзиб, қувонади. Юз, бурун бежиримлигига сўзсиз мадҳ ўқийди. Лабларининг юпқамас, ўзига ярашган бироз қалинлиги кўз тушган одамнинг ҳирсини қитиқлайдиган даражада жозибали. Тик

қомати ва қабарик кўкрагидан камчилик тополмай, боқишдан чарчамайди. Хипча белини қандай сақларкан, деб ўйга тушади. Белидан пастига ортиқча кўз ташлашга тортинади, гарчи Лайло узун лозимда бўлса ҳам.

Лайло беихтиёр юриб, ойнадан узоқларга кўз тикмоқчи бўлганди, шундоқ йигирма метрлар наридаги домдаги ошхонанинг столида ювқсиз идиш-товоқларга кўзи тушиб, кўнгли чўкди. Табиат қўйнидаги алоҳида уйлар қайда-ю, катгалак-дек дом қайда!

Лайло ҳозир Азиз ўрнидан туриб, хув аввалдака, ўша касалхонадаги каби уни кучади деб ўйлаганди, йигит бу қарорга азм қила олмади.

Устига-устига, эшик тақиллади ва Тания онанинг боши кўринди.

Уларни холи қолдириб, Лайло ошхонага чиқди.

Тания опа бир-икки саволдаёқ йигитни Лайлога чиндан ошиқ ва ҳақиқатдан севишини англаганди. У ўсмоқчилаб турли сўровлар уюштирди, аммо, Лайлони ҳомиладорлигини айта олмади. Бу уй муҳити негадир унинг тилини қисиб турарди.

Бу Қудрат аканинг руҳи бўлса керак, ўйлади Тания опа ва хонадан чиқиб Лайлога: — Мен сўрашни удалай олмадим, яхшиси бошқа жойда, парк, хиёбондами, одамлар тарқоқ жойда эркин суҳбатга ўзинг тортарсан, — деди. — Лекин йигит жуда яхши ва сенга мос. У сени қўлида кўтариб юради. Муҳаббати тилда эмас, дилида, бир чинор умричалик, яна худо билади.

Тушлик қилиб бўлишгач, шаҳар айланиб келишни Сидиқмат ака таклиф этди.

Улар икки машинага бўлинишди. Сидиқмат ака Жипига Лунин ва Лунина хоним, Хайрихон опа ва Ойгул опа, Лайло ўз Ласеттисида Азиз билан йўлга чиқишди.

Лайло машинасида Ўрдага яқинлашиб қолишган, Азиз бирорта сўз демай хаёлга берилиб келарди. Шунгами, унинг руҳини тунгус аёл қитиклаб, акслантирди.

— Сенга ажратилган муддат оз. Дилингдагини тўкиб сол.

У қулоғи остида шанғиллаган тунгус аёл бақиривидан ўзига келиб, сўз қотди:

— Бу ер жуда чиройли, тушмаймизми?

Лайло Анҳор кўпригидан ўтиб, машинасини ўнгга олиб тўхтади. Улар аввал Истиклол майдонига ўтиб келишди, қай-

тишда Азиз Анҳор ёқалаб арчазор томонга бошлаганди, Лайло яна Нодирини эслади. Қандай бефараз, суюкли дамлар эди.

Азиз тўхтаб қизнинг қўлларидан ушлаб олди.

Қиз кўзларини унинг юзига тика олмай, ичида ўйлади: «У ҳозир қўлимни сўрайди. Нима деб жавоб берсам экан?».

Азиз у ўйлагандек иш тутиб, унга турмушга чиқишни сўради.

Қизик, анча тетиклашиб, овози одамга таъсир этадиган даражада юракдан чиқди, деб ўйлади қиз.

— Мен кейин айтаман. Яхшиси, юринг, бошқа жойга борамиз.

Қиз уни энди Навоий истироҳат боғига олиб борди. Худди Нодир билан бўлгандек, асосий суҳбат ўша ерда кечади, деган ҳаёл ичидан ўтди.

Истироҳат боғини айланиб, ўша Нодирга розилик берган ўриндиқни топди.

Азиз шу заҳотиёқ Лайлони суҳбатга тортди.

У чап қўлларини скамейкага ташлаб қизга ўтирилиб олганди.

Унинг саволига қиз ноҳуш жавоб қилди.

— Мен Сизга йўқ десам керак.

— Лайло. Илтимос, мени қийнаманг!?

— Сабаби бор?

— Ҳар қандай сабаб, узрни қабул қилмайман. Аммо қанча шарт, талаблар бўлса бош устига,

— Азиз, кўзингизни очинг. Менинг ўғлим бор.

— Биламан. Унга яхши ота бўлишга сўз бераман.

— У ҳолда, бу ҳаммаси эмас, менинг яна фарзандим бўлса-чи?

— Яъни. Бошқа яна туққанмисиз? У қаерда?

— Энди туғилади.

Лайло ўрnidан туриб, қорнига ишора қилиб, сўнг тескари ўтирилиб гапирди:

— Сизлар томонга борганда орттирибман.

— Лайло?

Қиз кўзларида ёш, давом этди:

— Ким, қачон менга тегинди, ақлим етмаяпти?

Азиз унинг аҳволидан эзилиб, виждони қийналиб кетди, мен эдим ўша, деб ҳақиқатни айтмоқчи эди, қулоғи остида тунгус аёл ҳайқиргандек бўлди: «Жим. Ҳозир вақтимас. Барча ишни пачава қиласан. Яхшиси, ажиб қиз туғилишини маълум қил. Қайғуси кўтарилади».

— Мен унга ҳам оталик қиламан, қайғурманг!

— Сиз бировнинг боласини...

— Лайло, у аввало сизнинг фарзандингиз.

— Ҳа, лекин.

— Рад этманг. Шундай қақилдоқ, кўзлари кўк қизалоққа жон деб оталик қиламан.

— Ростданми? Жону дилим қиз кўриш. Сиз қайдан биласиз қизалоқлигини?

— Тушимда аён бўлди.

Лайло вазиятга кўнди. У вазиятнинг қули эканлигини, бошқа йўл йўқ, ё шарманда бўлади, ё бир олийжаноб инсонга, уни қанчалик севиш ёки севмаслигини англаб етмаган ҳолда, турмушга чиқади. Аммо ўз розилигини, оддий, жўн сўзлар билан эмас, аксинча бошини виқор кўтариб, бошқача баён қилишни маъқул кўрди:

— Азиз, сиз вальсга туша оласизми?

— Ҳа, албатта.

— Бўлмаса, шу зумда менга ўргатинг, керак бўлиб қолар.

Азиз унинг нима демоқчи эканлигини англади. Хурсандчиликдан уни авайлаб қучоғига олиб, оғзида вальс ноталарини ўхшатиб рақсга тортиб кетди. Бир зумда яқин, узоқдан йиғилган ўзларига ўхшаш ошиқлар, боёда дам олиб айланиб юрганлар уларни ўраб олишди ва ўз ҳайратларини бақириб изҳор қилдилар.

Катталар тўй маслаҳати билан гапга тушиб кетишди. Лайло ўз хонасида индамай Азиз пинжига кириб, хаёлга чўмганди.

Азизнинг йўл чарчоғи тарқамганидан деворга суяниб мудрарди.

Лайло унинг иккита болага ҳам оталик қиламан, деган олийжаноблиги учун ҳозир яхши кўриб кетаётганди. Ҳаётда ишончли тиргаги пайдо бўлганига, кўнглидаги ҳомиласи билан боғлиқ беш-олти кунлик гулгула тарқаганди.

Унинг хаёлини яна жамалак таққан қизалоқ зум-базум ўғирларди.

Кудалар тўйни бир ҳафта ичида ўтказишни қаттиқ сўрашди. Чунки, йўлда Азиз онасига бу муддатдан чиқсанглар айниб қоламан, деб шарт қўйганди. Шунга тўққизинчи январни танлашди.

Сидиқмат ака бошқа уйга чиқиб маслаҳат солганди, Лайло:

— Бўладиган ишни бўлгани яхши, — деб юборди.

— Худди раҳматли отанга ўхшаб гапирдинг, — деди Хайрихон опа.

Сидиқмат ака ва Ойгул опа эса келинидаги бу шошма-шошарликка хайрон бўлиб, тилларини тишлаб қолишди.

Лунина хоним аввалроқ, Красноярск аэропортидаёқ Максимга тўққизинчи январда юз кишига жой банд қилишини айтганди.

— Яна тўйми?

— Ҳа.

— Шарқлик келин оляпсизларми?

— Қаердан биласан?

— Ўзлингиз ўша гўзал Лайлони ресторанида меҳмон қилганини официантлар айтишган.

— Билсанг, тайёргарлигингни кўр, менюларни ўзим тузиб бераман.

— Сизни инжиқлигингиз маълум, Оксанани чақирайми?

— Эй, Оксананг бошингдан қолсин.

Кулишгандилар...

Сўнг совғалар берилди. Лунина Хайрихон опа олдига икки бойлам, ҳар бири икки пачка кўк пул, доллар қўйди.

Бирига ўзбек тилида «сут пули», иккинчисига «сарполар харажатига» деб ёзилганди.

— Ўзбекчани тошиб ёзибсизлар, — деб Сидиқмат ака қудди.

Кичкина уйда Азиз ухлаб қолган эди. У ён томонига боши кетиб қолиб, қизнинг тиззаларига бошини қўйганди. Ҳозир Лайло унинг каштанранг сочларини ўйнаб, хурсанд эди, айниқса, бекитиб турмайди, шунга ким нима деркин. «Азизга турмушга чиқсам, унга Нодирга берганча меҳринъом этаманми? Ё суюмли маъшуқаликни эплай олмай орқага қайтаманми?», деган шубҳага бир дақиқа борди-да, гурури исён қилди. — Оёғингни ўпишга зор бўлган ёрни наҳот қўлга ололмасанг, измингга солиб йўрғалатмасанг, ким айтади сени келинлар пошшахони деб. Ҳузурингга худди офтобга исинишга чиққан жониворлардек шошмаса, келганда юрак тафтидан ҳузур қилиб ялтоқланиб, этакларингни ўпмаса, Лайло келинлар арзандаси номи ҳам сенга хайф.

Уларни ҳам ташқарига таклиф этишди.

Азиз бошини кўтариб деди:

— Лайло, мен бир гўдакдек қандай тинч ухладим, билмайсиз-да.

Лайло ўзига берилган совғани қонда бўйича меҳмонлар олдида очди. Унда оқ сувсардан калта шуба бор эди.

У Азизга миннатдор қаради: «Ҳайвонот боғида бекорга айтмаган экан».

Ойгул опа илтимос қилди:

– Кийиб чиқ қизим, меҳмонлар кўришсин.

Лайло хурсанд, нариги уйга кириб кетди.

У қора рангдаги шим ва кофта, оёғига янги этикча ва сочини тушириб юбориб, бошига чарм кепкача кийди, сўнг калта оқ шубасини елкасига ташлаб олди. Этикча ва кепка бир хил оч жигаррангда эди.

Унинг модалар кўрғазмаси ҳаммага маъқул бўлди.

Лунина хоним уни бағрига босиб сўради:

– Фасон билан кийинишни ким ўргатган сенга Лайло?

Лунина кулди:

– Буни ўргатиш қийин, агар табиатдан қон билан кирмаган бўлса.

Сидиқмат ака тайёрлаб қўйган совғаси, янги перстен узукни Азизга тошширди.

Умумий хурсандчилик, шод-хуррамлик остида, Сидиқмат ака меҳмонларни Олтинсочнинг Юнусободдаги уйига ташлаб келди.

Эрталабки рейсда улар Иркутскка учинлари керак эди. У ердан кейин она шаҳарларига йўл олинарди.

Хайрихон опа, Ойгул опа ва бошқалар уйда хайрлашишди.

Аэропортта меҳмонларни кузатгани Лайло ҳам чиқиши табиий эди.

Кексалар регистрацияни кутишса, ёшлар бир-бирларига яқин, пинжга кирар даражада эдилар. Азиз ҳозир орзулари амалга ошаётганидан еттинчи осмонда учарди.

Тунгус аёлнинг айтганлари тўғри чиқаяпти, у бекорга неча-неча асрлардан бери уруғида давом этаётган шаманликни бўйнига олмаган экан.

Лайло яна тақдирнинг ўйинларидан лол ўйга чўмган эди. Энди қисмат уни қайси ўлкаларга ташлаяпти. Тили, одати, удумлари бизникидан фарқли гўшаларда умрим ўтишига тайёрманми? Ёки ҳомиладорлик мажбурияти билан бу йигитни таклифини қабул қилдимми деб, ногаҳон бошини кўтариб Азизнинг юзларига қараб қўйди. Ҳаётида тиргак бўладиган одамини ўта вазмин, босиқ феълидан кўнглида доим тинчлик, хотиржамлик бўлишига ақли етиб, қалбига ғурур тўлди. Ис-

табми, ё миннатдорлик юзасиданми, унинг бошини пастта тортиб ёноғига ёноғини босди:

– Сизга кўникапман.

– Севги-чи? Қачон?

Қиз унинг лабларига бармоқларини қўйди:

– Кейин.

ТЕСТАДА ҲАМ ХАТО БЎЛАРКАНМИ?

Лунина хоним Лайло ва онасига бугунга пастдан жой кўрсатиб, тепадаги иккинчи қават бутунлай келин-куёвга берилганини маълум қилди. Уч этажли уйнинг учинчи этажи катта мансарда хонаси бўлиб, унга бильярд столи қўйилган, Харитон Олегович ўртоқлари келса ўша ерга бошларди.

Этаждан этажга кўтариладиган зиналар уйнинг ўнг тарафига жойлаштирилган бўлиб, биринчи этаждан иккинчига кўтарилса, коридорга кирилади. Коридорнинг ўнг бошидан бошлаб иккита олтига тўрт метрли, битта тўртга тўрт ўлчамли уйдан, ошхона, оч яшил ва кўк аралашли кафел қилинган ҳаммом ва туалетгача бор. Буларнинг барини Лунина хоним кўрсатиб, унга ётоқхона учун кичик уйни танлашни маслаҳат берди.

Лайло Азизнинг битта ваъдаси билан пайдо бўлган кўтаринкилиги сўниб, унга ҳамма нарса барибирдек ҳолатга кирганди. Чунки унинг елкасидан босиб турган юк, сирини Луниналарга билдирмагани, ойисига айтмагани учун виждон азобида қийналаётган эди.

Ўшангами, кўзига турмушнинг бу томонлари аҳамиятсизлик касб этиб индамади ва ойисининг хонасига кириб кетди.

Бирпас ўтмай уни Лунина чақиртириб:

– Мен гаплашиб қўйганман, тиббий кўрикдан ўтиб келамиз, йўқса ЗАГСга қўйилмайди, – деганда жуда бўшашиб кетди.

– Энди нима бўлади? Алдоқни бекитиш қанчалик қийин.

У кийиниш баҳонасида қайтиб ўзига ажратилган хонага кириб, Тания опага вазиятни айтди.

У тарафдан Тания опанинг овози келди.

– Ҳомила ўғлингизники, – дегин. – Азиз сўзидан қайтмайди. Қайтса бебурдлиги маълум бўлади. Бунақа эрнинг боридан йўғи. Ҳа, тиббий кўрикка қаерга борасизлар?

– Марказий поликлиникага.

– Ўзингга пишиқ бўл. Бўшашима.

Тиббий кўриқда на қиз, на йигитдан жиддий касаллик, нуқсон топилмади. Азизнинг бир вақтлар кўричак бўлгани аниқланди. Тиш дўхтири Друнева Лайлонинг битта ҳам жойидан силжимаган, ҳатто қораймаган тишларини кўриб, «Golgetни тўғридан-тўғри реклама қилсангиз ҳам ярашар экан», деди.

Охирида аёллар шифокори Харинага навбат келганда, Лайло ҳаяжонланганини кўриб, Азиз унинг қўлини киши билмас сикди.

— Бир нима бўлса, мени айтинг.

Лайло унга миннатдор қараб, Лунина хоним билан ичкарига кириб кетишди. Йўқ, тез орада иккаласи қувноқ чиқиб келишди. Айниқса, Лайлонинг чеҳраси очилиб кетганди. Шифокор уни текшириб кўриб, — келинингиз сошпа-соғ, фарзанд кўришга тайёр, — деди.

Лунина шошиб чиқиб кетганидан фойдаланиб, Лайло сўради:

— Яхшилаб текширдингизми, менга ҳомиладорсан деб айтишганди ўзимизда?

— Тестда текширишганми?

— Ҳа.

— Тест ўттиз фоизгача хато беради.

— Ростданми?

— Бора қолинг! Бошқалар кирсин.

Йигит қайтага бу хабарни эшитиб чўкиб қолди.

— Ҳа, нима бўлди? Руҳинг пасайди, — деб сўради онаси.

У ўзини зўрға қўлга олиб, шунчаки, бошим оғриб қолди, деб чаккасини ушлади.

— У юрган йўлида ўйлайди. Унга яхшилаб эътибор бера-сиз. Илтимос, келин, — деб Лунина олдинга ўтиб олди.

— Албатта, — деб, Лайло хурсанд, меҳрибончилик қилиб йигитни пешонасини уқалаган бўлиб, секин сўйлади:

— Шуниси яхши бўлди. Ўртамиздаги мажбурият йўқолди.

Луниналар уйига келишса, Таня опа Хайрихон опа билан чақчақлашиб ўтиришган экан.

Бир зум ўтмай Лайло Таня опани унга берилган уйларни кўриш баҳонасида юқорига таклиф этди:

— Юринг, менга ажратилган апартаментларни кўрасиз.

Хоналарни айланишаркан, Лайло каминли уйдаги креслолардан бирига чўкиб янгилик айтди:

— Менда ҳомиладорлик белгилари топилмади.

Таня опа ёндаги креслога ўтира туриб ёлғондакам ажабланди:

– Ростданми? Тестдан ўтгандинг-ку, Тошкентда.
– Тестда ҳам хато бўлиши мумкин экан.
– Ҳа-да. Бир-икки ойга бормаган муддатда аниқлаганда, адашиш мумкин. Жуда соз. Энди бировнинг бир умрлик таъна-сидан қутилибсан.

– У ҳам майли. Биринчи навбатда: мажбурият туфайли бировга хотин бўлишдан, денг.

– Энди Азиз бечорани тақдири қандай кечади?

– Ҳайронман?

– Унинг тантилигини ва мардлигини била туриб, ундан воз кечсанг, инсофданмас. Ўйлаб кўр.

– Уни тантилиги юзасидан суймоқчи эдим, энди кўк кўзла-ри учун севайми?

– Ихтиёринг. Балки кейинчалик бошқа хислатлари ҳам очилиб қолар. Ҳар ҳолда Тошкентга қайтаман, тўй тамом де-массан?

– Ҳо, шундоқ бойвачча хонадонга арзанда келиликни бировга бериб қўяйми? – деб Лайло шарақлаб кулди.

Аmmo, ичида Азизни севаман, у қанақадир бошқача, кап-катта-ку, лекин ҳалигача ёш болага ўхшайди, содда, қувлик, шумликни билмайди. яна, агар тақдир бўлмаса шунча жойга келмасдим, энди пешонамдан кўраман, тўйни тўхтатиб бўлмай-ди, деб ўйлаб қолди.

Унинг кулишини Лунина эшитиб, тепага Хайрихон опа билан кўтарилишди.

– Нимага куляпсизлар?

– Бу хоналарга шарқона руҳ етишмаяпти, шунга фик-рингизни сўрамоқчиман.

Лунина уни эътибор билан эшитиб, хоналарни қайта яса-тиришга унга изн берди.

Лайло каминли уй ётоқхона, ёндаги катта уй Азиз ижодхо-неси ва кичик уйни дам олиш хонасига айлантирди. Лунина кўна қолди. Ҳамма уйда пардалар шарқ усулида, энг сўнгги фасонда ясатилди.

Азиз ижодхонасига китоб жавонлари, бир жуфт кресло, ро-яль қўйилди.

Кичик уйда диван, стол-стуллар, телевизор жойлашди.

Лайло кўпроқ ётоқхонага эътибор берди.

Камин тўғрисида катта ойнали шкаф қўйилди. Ойна пар-далари тўқ кўк рангда эди. Лайло камин устига иккита шам-дон қўйдирди. Шамдонлар эски услубда ишланган, антиквар, Лунина жонидан суғургандек берди.

– Бу нимага керак. Электр чироклари бор-ку?

Лайло каминга ўт ёқтириб, пардаларни охиригача тушир-тирди, хонани қоронғу ҳолатга келтириб, шамга гугурт чақди.

Зимистон уйда шамнинг ўчай-ўчай деб ёниши, каминдаги оловда чирсиллаётган овозлар, рўпарўдаги шкаф ойнасида аксини бериб, ажиб бир сирли кайфият бағишлар эди.

Азизнинг бу манзарадан кўзлари ёнди.

* * *

У базмдан аввал, ўтган маросимларни ёдига келтирди. Шаҳар бўйлаб Линкольнда айланишганини, аввал мачитга кириб татар домлага никоҳ ўқитишганини, Сидиқмат қайнатаси бу куёвни ҳам яхши шишитганини эслаб, мийиғида кулиб қўйди: «Ҳеч ким энди менга никоҳ ўқитмай, Россияда эрга тегибди дея олмайди». Шаҳидлар, қаҳрамонлар хиёбонлари, «Мангу олов» монументларига гуллар қўйишди, расмларга тушилди ва бошқа таассуротлар хаёлига келиб, бир шиёла чой ичишга кетадиган вақт ўтдими-йўқми, бутунги кун роса кўтаринкилик руҳида, ҳис-ҳаяжонга тўла ўтганидан шод эди.

Вақт ўтиб борарди.

Бирор соат ўтдими, нариги уйдан мусиқа товушлари келди. Жуда ҳазин, лекин қулоққа ёқадиغان куй. У оёғига шип-пак, эгнига шойи халат ташлаб эри ижодхонасига кирди.

Азиз ноталарни шошиб қоғозга тушираркан, Лайло унга ҳалақит қилмай, остонада бир зум қотди.

Азиз қўли билан унга ишора қилди.

Лайло бу телба бастакор ёри қошига бораркан, йигит энди кизни танигандек, узрнамо сўзлади:

– Уйқунгизни бузмадимми? Бу менда бўлиб туради. Агар илҳом хаёлимда айланиб юрса, ёнимдагиларни ҳам сезмай қоламан. Чунки мен...?

– Ижодкорсиз? Хўш. Унда мени борлигимни унутиб нима ёздингиз?

– Чалиб берайми?

– Майли.

Азиз ёрига янги басталаган куйини чалиб берди.

Лайло боя куйнинг охирини эшитган экан. Аслида бошланиши қувноқ, шўх қизалоқни ўт-ўланлар ичида, худди улоқчадек югурганими, капалакларни қувлаб тутганими бор экан.

Лайло гап нима тўғрисида кетаётганига дарров тушунди. Шунда ҳам фикрига тасдиқ олиш учун сўради:

— Кимга аталган бу ғамгин муסיқа?

— Туғилмаган қизимга.

Лайло бу ҳақда сўз очилгани яхши бўлди деб, ўз фикрларини кескинроқ айтди.

— Нима? Нега биринчи кечадаёқ бунақа ҳазинлик? Азият ўйини. Ярашмайди эр кишига йиғлоқилик. Мана мени айтсангиз бўлади. Бу сирни кўтариб юриш осон бўлдимми? Фақат Сизга ва бир одамга айтгандим. Агарда, эшитибоқ, сиз йўқ десангиз, мен ҳеч қачон бу ерларга қадримни букиб келмасдим. Энди бу ташвишлар ортда қолди десам, мотам ариясини битибсиз. Эҳ, сиз, агар ҳомилам борлигини онангиз билиб қолсалар, бир умр таъна-дашном ичида яшардим.

Бирдан Азиз кўзлари чақнаб, шаҳдам гапирди:

— Онамга мен унга тегинганман, менинг болам деб айттардим.

Лайло сал юмшади.

— Агар мен сизни тез кунда севиб қолсам, ўзимизнинг фарзандимиз юзимизни ёруғ қилади.

Фақат суйган ёки бироз майли бор аёлларгина, сизни бир кун севиб қолсам, деб айтади. Лайлони ёрига майли йўқ эмасди. Бироқ у чиройли бир спектакль, театр саҳнасида ўйналадиган романтик руҳда ҳис-туйғуларини намоён қилишни хоҳларди.

Азиз чўкка тушиб бошини унга тираб, белидан ўзига тортди:

— У ҳолда мени севишингиз учун нима қилай?

Орадан бирмунча сония ўтди.

Лайло унинг кўзларидаги чақноқни кўриб юмшади ва секин деди:

— Кўк бўрижон, шундай тураверамизми?

Бу гапдан йигитнинг ақли шошиб, қизни шартта кўтариб олди.

КИМНИНГ УМРИНИ ЯШАЯПМАН

Қиз уйғонганда Азизининг сўл қўли кўкси узра тўшалганди. Яқинлик ибтидоси сифатида хуш ёққан бу оғирликни сезмай бироз эркаланиб ётди. Соат олти. Келинга туриш вақти. Эриниб ўрнидан туриб, сочилиб ётган кийимларини йиғди. Пастига энсиз лозимчасини кийиб, кўкракларини сочлари билан тўсиб, ўзини энди ойнага солиб турганди, эшик қулфи шақиллаб Лунина хоним кириб қолди. У келини шкаф ойнаси

олдида, бор бўйи-басти билан яланғоч ҳисоб баданига кўзи тушиб, гапирди:

— Лайло, қоматинг бунча чиройли.

— Раҳмат. Лекин Светлана Петровна, бу ерда сиз нима қилиб юрибсиз?

— Калит билан очиб кирдим. Эски одатлар бўйича, биринчи кеча натижаси кўриги лозим.

— Мен биринчи бор эрга тегишим эмас.

— Бу аҳамиятсиз. Ана Олтинсочни ҳам тепасига Мария сингласи Лидия билан киришган. Удум шунақа. Мен Ритани бошлаб чиқмадим.

У Лайлони яқинига келиб деди:

— Яхши баданингдан ўғлимни иси келяпти.

У сўнг ўғли томонга кўз ташлаб, қаноат топди.

— Натижа борга ўхшайди?

Азизнинг индамаётгани Лайлони иззат-нафсига тегди, у эгнига халатини кийиб, сўради:

— Мамочка, бошқа бундай текширув ўтказмайсизми?

— Йўқ. Аммо, Сен тезроқ ҳомиладор бўлишинг тарафдориман.

— Мамочка, мен бозорда ҳар ким қўлини тегизиб, у ер-бу еримга уриб сотиладиган байтал эмасман. Бошқа бундай кутилмаган ташриф қилмасангиз, илтимос.

— Мен ахир онасиман.

Азиз кўзини очиб, бўлаётган гапларни эшитиб ётарди, хотинининг ёнига тушди.

— Ойи, сиз хусусий мулкчилик қоидасини бузманг. Бу хоналарни келин маҳрамига бердингизми?

— Ҳа.

— Энди унда кўникинг.

Лунина хафа бўлиб, калитни дўқ этиб камон устига қўйди-да, гапира-гапира чиқиб кетди.

— Сизлар бирпасда келишиб олибсизларми? Хотиннинг зўри, эркакнинг шўри.

Азиз биринчи бор онасига қарши гап қистирди:

— Ойи, бу адамга ҳам тегишлими?

— Ҳа. Сенга биринчи навбатда. Бўлдимми?

Тепадан тушиб келаётган Лунина вазоҳатини кўриб қайинсингласи Рита сўради.

— Нима гап. Ит-мушук бўлишяптими?

— Нималар деясан. Қайтага иккаласи бир бўлиб, менга хужум қилишди.

— Йўғ-эй?

— Биринчи кеча натижасидан огоҳ бўлай деб, ўзим калит билан очиб кирувдим. Йўкса, ўзлари айтишмайди, ё алдашади.

— Хўш.

— Келин уйғоқ. Ўзини, хуснани, баданини ойнага солиб томоша қилапти. Жуда бекаму кўст қомат. Куёвнинг оғзи қулоғида. Муҳаббатдан маст, кўзини очолмайди.

— Яхши-ку?

— Келин мен бозорда савдога қўйилган байтал эмасман, бошқа бемаҳалда ётоқхонамизга кирманг деди.

— Тўрри айтибди. Қирма. Ёшларни ўз ҳолига қўй. Яна у қанақа байтал? Нақд паризоддек виқорли, қадр-қийматини биладиган шарқ маҳлиқоси.

— Биламан. Мен ҳам уни яхши кўраман. Гаплари балки ҳақдир, унда ўғлим қўлдан чиқиб кетаркан-да?

— Нима деб ўйловдинг. Оналик меҳрини ёр оҳанрабоси бир зумда тобе этади. Менимча, бу келининг қонида хонзодалик бор.

— Чиндан. Унда қандайдир киборлик хислатлари бор. Ишқилиб ўғлимни ярим йўлда ташлаб кетмасин?

— Ниятингни яхши қил.

Димоғида шўх қўшиқ — ялла куйлаб, чўмилиб, сўнг ванна ойнасига ўзини солган Лайлонинг кўзлари беҳосдан бўйнидаги қатор қаттиқ ўпич изларига тушиб, қўшиғи ҳам оғзида қолди. Жаҳли чиқди-ю, аммо ёрига таъна қилиб ўтиришни ўзига эп кўрмади.

Шкафни очиб бошқа келинлик либосларини танлай бошлади. Енгли, ёқасида бурмаси бор, тугмалари нақд бўғзигача бўйнини ёпадиган, узун енгил кўйлак кийди. У фасон бўйича тилла ва сариқ ранглардан тикилган. Сўнгра барлари эркин, бир-бирига тугмаланмайдиган, енгсиз, қалинроқ материалдан мурсак ва лозимига навбат етди. Улар оч сиёхранга эди. Оёғига учи бироз тўмтоқ, лекин пошнаси узунасига оёқ панжаларидан то товонга томон баландлашиб кетадиган, япон аёллари киядиганга ўхшаш пойафзални маъқул кўрди.

Сочларини тортиб орқасига йиғиб олди. Бошига сариқ шокидалари тилло рангли дуррача ўради. Юзига упу, лабига кўзга ярқ этиб ташланмайдиган помада сурди, қош ва киприклари табиий гўзал хуснга эга, уларга тегиб ўтирмади.

Ҳар икки қўлининг бармоқларига узуклар тақди. Чал қўлда иккита ва ўнгида учта. Булар ичида Азизи тақдим этган бриллиант кўзли никоҳ узуги ҳам бор эди. Қулоқларига жугут

зирақ осди. Бу ерларда кўпчиликка тансиқ. Бўйнидан бир вақтлар Лунина тақдим этган марварид шодаси жой олди.

Бу тақинчоқлар кўпайиб кетмадими, деган хаёлдан бошқа ўй уни қутқарди:

— Биринчи кунлар ўзимни безатишим керак, яна атрофдагилар келинни сепини кўришга ишқибоз. Бошидан яхши таассурот қолдириш эса муҳим.

Бу вақтда Азиз ваннадан чиқиб, хонага кирди. Эгнида шойин халат, унга қўл чўзмоқчи эди. Лайло қатъиятли овозда тушунтириш берди.

— Ҳар нарсани ўз вақти бор, Кўк Бўрижон. Ҳозир менга келинлик хизматини қилиб, уйдагилар иззат-хурматини қозониш муҳимроқ.

Лайло шкафдан унга танлаб қўйган кийимларни узатиб давом этди.

— Шарқ кийимларини кийиш ҳақидаги ваъдангиз ваъдами?

— Ҳа.

— Бўлмаса ушбу либосларни кийиб олинг, мен қарамай тураман.

Лайлонинг ҳазилини Азиз тушунмади. У тўғри ўстан. Шунгами, у бошқа гапни айтди.

— Жону дилим шарқ одатлари, удумлари, энди либослари.

Лайло шунда хаёлга чўмди.

— Нодирим бўш, содда ва лақмароқ эди. Азиз улуғворроқ, ўз сўзига эга, гарчи оддийлиги бор. Аммо иккала менга учраган эрлар қатъиятли, бир сўзли, айтганидан қайтмайди, — деб аллақандай, ўзи ҳам пайқаманган ғурурга берилди.

Азиз кийиниб бўлганди.

— Бизни кутиб қолишгандир, юра қолинг, — деб Лайло Азизнинг билагидан қўлини ўтказиб олди.

Хайрихон опа, Сожида, Лунина ва Рита ударни қарши олишаркан, Рита ўз эҳтиросларини жиловлай олмай ҳайқирди:

— Мана сенга Света узбечкага ўғлингни уйлантириш. Худди Бухоро хонига ўхшаб хотини ўғлингни кийинтириб қўйибди.

— Келиним-чи? Ундан ҳам кўркам.

— Вой, бу келинни оёғига кийиб олган пойафзални қара. Бирам ажиб, ярашибди.

— Булар эса учлик. Аҳамият бер Рита. Кофта, кўйлак ва мурсак. Ранглар уйғунлиги, танланганини қара. Буларни Хайрихон опа тиккан.

— Ростданми? Бизларга ҳам тикиб берсангиз, товусдек

жилоланиб, ажабмас эрларимиз кўзларини қайтадан ёндириб юборардик.

Кулишди.

— Имкон тувилса, шу ердалигимда, балки тикиб берарман, — деб, Хайрихон опа ваъда қилди.

Рита келини дуррачаларига қараб, сўради:

— Раққосалар ҳам шундай бошини боғлайдиларми?

— Ҳа.

— Кийиниш ҳам санъат. Жуда гўзал, муҳими, фасонни билиб танлабсиз. Фақат, менимча, оппоқ бўйнингизни бироз очадиган кофта кийган маъқулмиди?

Қайнанаси Ританинг гапини бўлди.

— Менимча ўзи яхши. Сен нима дейсан, дочка?

Қайнанаси Лайлога мурожаат қилувди, келини унинг бўйинига осилиб пичирлади:

— Мамочка, қанақа ўғил ўстиргансиз? Ёввойи. Бўйнимда тиш излари.

Бу гап барибир барчага эшитилди, улар жувоннинг очиқлигидан жилмайишди

— Қани? Наҳотки?

Лайло кофта тугмачаларини ечди.

Ҳамма унинг бўйнидаги қаттиқ ўпич белгиларини кўриб, қотиб кулишди.

Азиз юзи шувут, бошини эгиб четга қаради.

Қайнанаси хурсанд ўелига қараб, унинг кўнглини кўтарадиган гап қилди.

— Мен ўзим уни уришиб қўяман, аммо йигит кишини меҳри бўсада бўлади, келин.

Рита бошқача изоҳ берди.

— Кўк бўрини ўзингиз танлагансиз, у урғочисини ҳеч кимга бермай қизганиб яшайди. Муҳаббатини ҳам тишлаб-тишлаб изҳор этаркан.

Хайрихон опа чўчиб кетди:

— Йўғ-эй? Шунақами қизим?

Лайло унга киши билмас, ҳаммаси жойида, қабилида кўзини қисди.

Ҳамма чой ичиш учун столга жойлашди.

Куёв тўрда. Унг тарафда қуда томон, чап тарафда уй эгалари. Лайло куёвга рўпарў.

Чойни ўзбек чойнак-пиёлаларида ичамиз, деб Лунина хизматкор қиз Дунияшага сутлаи чой келтиришни буюрди.

Лайло чой қуйиб, ҳар ким тўғрисига алоҳида бориб, пиёлани кўкси баландлигига келгириб, эгилиб чой узатарди. Келинликни бу ўзбек удумини у жойига қўярди. Четдан қараганга мазкур чой ичиш жараёни, қизиқ бир таомил мақомини англатарди, худди Японияда чой ичиш маросимидек.

Лунина кулди.

— Бу эксклюзив, Рита, бошқа кўрмайсан.

Чой ичиш пайтида Сожида опасидан сўради.

— Бу қизингиз бошқача, Шуларни ҳам дарров мамочка деб ичига кириб кетганини қаранг, йигит ҳам: ёт деса ёгади, тур деса туради. Буларни Сиз ўргатганмисиз? Ишонгим келмайди.

— Бу нарса қўлимдан келса Адибага ўргатардим. Лайло барига ўзининг фаҳм-фаросати билан етиб боради. Таяна опаси айтгандек, унинг қонига ҳаётда яшаш таланти бор.

У тарафда Рита Лунинани гапга тутарди:

— Бу завқ-шавқи билан ўғлинг тез фарзандга пойдевор қўяр.

— Ҳаммаси худодан. Ишқилиб, уларнинг бахтига кўз тегмасин.

— Ҳа, чўчиганингча бор. Келининг киришимли, ҳар ким билан яшаб кета олади.

— Биламан. Шундан қўрқаман-да. Ўғлим фанатик, гоҳ у бор, гоҳида куйларига берилса, йўқдек бўлиб қолади. Лайло эса бирор араб шайхигами ёки британиялик миллионерга тегса ҳам нони бутун.

— Худо шундай аёлларни ҳам яратарканми?

— Гарчи ёш бўлса ҳам мендан ҳам ўтар-а?!

— Наҳотки бундан тан олаётган бўлсанг, Лунина хоним, — деб Рита кесатди.

Пешинга яқин худди Олтинсочларда бўлгани каби салом ва совғалар улашиш маросимида Бурувлар, Чаенко, Ройтман, Собирхўжабой оилаларидаги аёллар ҳам қатнашди ва ўз совғаларини беришди. Тошкентдан келган аёл меҳмонлар ҳам келин саломни кўришди.

Келин томонидан тайёрланган совғалар ҳам тарқатилди.

Эр-хотин Лунилар Лайлога машина қалитини топширишар экан, Сидиқмат ака ва Ойгул опаларга қараб кулдилар:

— Қизингиз Қора қоплон — унга қора BMW, Лайло Оқ Бугу — унга ошпоқ BMW мос келади.

Қийқириқ-чапақлар бўлиб кетди.

Олтинсоч келиб собиқ келинини табриклаб, сизга шу ерда қолинг, шарқ таомилини совуқ ўлкага киритамиз дегандим, сизга ёқмаганди, тақдир барибир ўз ишини қилди. Фалак чархпалаги Сизни ҳам шу ерларга отди. Энди қўлингизни берарсиз, деди.

Лайло чехраси очилиб қўлини узатди ва ўзидан ярим калла баландроқ Олтинсочнинг елкасига бош қўйди.

Тунда ишққа тўймаганлар бармоқларини бармоқларига занжирбанд боғлашиб, дераза ойнасидан кўкка боқиб ётарканлар, Лайло ўз-ўзига савол берарди:

— Мен ўз умримни яшаяпманми, ё бировними? Наҳот оддий оиланинг ҳаваси баланд фарзандидан тўқ, тўкис оилаларнинг арзада келинига айланаётган бўлсам. Аввал Нодирим, сўнгра хушсурат бу йигитга суюмли ёрман.

У шундай ўйдан сўнг ўрнидан қўзғалиб, бошини кўтариб чап қўл тирсақларига суяниб, ёрига қараб қолди. Азизнинг сочлари жингалак, силлиқмас, агар унга бармоқларинини олиб борсанг, силасанг, ўз-ўзидан унга ўралиб олгандек ёпишиб қолади.

Бундай соч эгалари ижодкор одамлар — шоирлар, rassomлар, мусиқачилар ҳисобланади, улар эҳтиросли қалб соҳиблари бўладилар.

Чиндан шундайми?

Яна, Лайло энди ёрининг юз тузилишига қаради. Қоши нисбатан қалин ва қора, аммо кўзи эса кўк, лекин сирли, гоҳида тўқ, гоҳида сал очаради, ҳатто тунда шам шуъласида улар доим ёнгандек чақнайди. Қирра бурун, юзи узунчоқ, Голливуд артистларига мос, деб ўйлади.

Лайлонинг сочлари елкалари узра ёйилиб баданини ярим ёрти ёпиб турар, нотекис ёнаётган шам шуъласида юзларининг, лабларининг бир четидами, опшоқ бўйнидами аксланган нур пастлаб очиқ кўкраклари узра жилоланиб ўйнар, натижада сийналарини бир ярқиратиб, бир қорайтириб кўрсатаркан, ёш жувоннинг таранг, силлиқ қорнидан ўрни билинмай кетган киндигигача илғаш мумкин.

Бироқ, бу манзарадан узоқ вақт завқланиб тинч ётиш Азизга мушкул.

Синовдан ўтган.

Азиз, шунда қўзғалса, кўпинча қўли ҳавода қолади. Лайло негадир, хаёлий ошиқликни яхши кўриб, изтироб чекиб, ви-

солга етишини дамлари қанчалик чўзилса, шунча қадрли бўлади, деб ҳисоблайди. Эрининг маст бўлиб қарашига, оҳ тортиб, кўзларидан ўт чақнашига ишқибоз. Ўзининг ҳис-туйғуларини ошиғининг эҳтиросдан ёниб кул бўлгунча, орқага суриш тарафдори. Ўшанга, Азизга қийин, ёри изи бергунча, кўзлари оч бўрининг кўзидек ёниб турланади. Хўрсиниши атрофни тутиб, нафас олиши тезлашаркан, хотинини алқаб: — Лайло, моя любовь, моя радость неземной красоты, неповторимая, единственная, — дейди, аммо тамага ўтиб, ёнига чақирмас, ёрининг рағийини чуқур ҳурмат қилади. Бундай мақтовлардан кейин, фақат нозик оёқларни силаб-сийпалашига рухсат тегади.

Лайло, узоқ ўлкага, аммо, ниҳоятда бағри кенг оилага келин бўлиб тушганлигидан шод эди. Унинг, фақат гўзал хусни, таманноли қад-қоматимас, зийраклиги ва ақли-фаросати учун қайнана-қайнатаси иззат қилишларидан, европа одоб тарбиясини ўзида сингдирган, шунинг учун жон-дилдан севган аёлининг ҳурматини жойига қўйишни биладиган эри Азиздан ҳам кўнгли тўқ.

Лайло бу уйда жуда қадрли ва эрка келинга айланди. Унинг ноз-ишваларига ҳамма ўрганиб қолган. Кийиниши, фасоҳати, ақлу одобини, қилиқларини гапириб, олқишлаб танишлар, қариндошлар Светлана Петровнага билдиришганларида унинг боши кўкка етади. Бундай мақтовларни эшитган сари, келинига меҳри ошиб кетиб, эътиборини қозониш учун ҳар турли майда-чуйда совғалар беради.

Лайло, тўлиқ бахтга сазовор, у бундай чексиз севинч нашидасини сурса-да, сўзини қайнанаси ва қайнатасига ўтказишни ўйламасди. Азиз бошидан қаттикроқ турганда, балки унга ҳам бўйсинувчан хотин бўлармиди, лекин тескариси юз берди. Унинг ҳар бир сўзига, имо-ишорасига Азизнинг биринчи кундан қулоқ бериши, уни оила етакчисига айлантирди. Шунгами, эрига илтимос қилиши учун бир қарашни ёки ярим оғиз сўзи етарли. Сўраган нарсаси эса бир зумда муҳайё бўлади. Эрининг уни бундай сийлашлари Лайлонинг эрка феълига мос келиб, у энди тангиқлиги ва ўзбилармонлигини оширди. Ноз-карашмани қурол қилиб, ёлғиз қолишганидами ё кечалари у ўзининг хоҳиш-истағига қараб иш кўради.

У кайфияти кўтаринкилигида, тиз чўкиб ўтириб олар, рўнарадаги трюмо ойнасига либоссиз қоматини солиб, оғзида қандайдир куйми, қўшиқними ўхшатиб, маст бўлгандек тебранади, қўл бармоқлари, билаклариними, юзининг ҳар бир чек-

касани ушлаб кўрадим, қабоғини кериб кўзларини катта-катта очиб киприкларини қоқадими, лабларини чўчайтириб даҳанини чўзадими, кўкрак кериб таранглигини кўз-кўз қиладими, орасида бошини силкиб кўяр, бундан соч толалари елкаларини тўлдириб тўзади, тўлғонади. Азизни ухлаб ётибди деб ўйласа-да, аслида у уйроқ бўлар, ўзини зўрға босиб ётганидан хабарсиз, ё сезса ҳам бу ҳолга безътибордек кўзлари ярим юмуқ, ён атрофга аҳён-аҳёнда аламлиаб бу машқларини давом эттираверарди. Сўнгра, тиззаларига тиралиб бироз тиккаланади-да, кўлларини боши узра силкитиб, баданини ойбалиқ ҳаракатга мослаб, ёнбошларигача қимирлатаркан, кўкси чиройли силкиниб, оқибат хипча белидан танасининг тепа қисми узилиб кетгудек бўлади.

Бу томошани Азиз кўзларини сириб кузатаркан, ўзини зўрға босиб, оғзининг таноби қочиб жилмайишта ҳаракат қилар ва хотини қачон унга назар солишини кута-кута юраги лаққа чўққа айланарди.

Аслида, қиз ўгирилиб, ёри томонга бир боқса етарли, Азиз бор забти-ла тортиб хотинини бағрига босади. Шунда Лайлонинг вужуди бир қучоқ гулханга киргандек бўлади. Ўзи эса, чирмашиб олган эридан анча вақт қутила олмай, ҳолсизланади. Аммо, бу унга ёқади. Ҳар ҳолда, у табиатдан ўзига аталган севги фароғатига, ниҳоят, етганидан хурсанд. Тул қолиб яшаган йилларининг бахтга муштарақлик қарзини худди Азиз қайтариши керагу, ҳозир бу омонатни ундан ундириш учун, ўзини анча эркин тутиб, муқомлар қилаётгани ўзига ҳам эриш туюлади. Лайло, асал ойининг ҳақиқий мазасини тотиб, кўп сирлардан бохабарлиги ошиб борса-да, ҳамон уятчанлиги қолмаган, сал ҳиссиёти тугенланса юзи дув қизарди...

Ишққа ёшлар тўймайдиган чоғлар, шунгами уларнинг эҳтиросли товушларга, каминдан ҳам мос равишда олов чарсиллаб, то тонгга довур хона ичида акс садо бериши тугамайдиган паллалар эди...

АЗИЗНИНГ ОТА-ОНАЛАРИ

Лунина хоним ҳамроҳлигида ошпаз ва Лайло «Зелёный рынок» бозорига боришди. Шаҳарнинг жанубида жойлашган бу бозорга Ўрта Осиёдан асосан ҳўл мевалар, кўк, сабзавотлар етказиларди.

Сабзавот, ҳар хил кўкатлар олинди-ю, жандуқ топишининг ўзи бўлмади. Йўк, пластмаса бутилкада тузланган жандуқ бир одамда, у ҳам марфилонлик йигитда топилди. У ўзбекчиликка бориб, бу ниҳоятда кўҳлик келинни гапга солмоқчи эди, савдо қилишни ошпазга юклаб, Лайло қайнанасининг баридан тутди.

Келиннинг дуч келган, иршайган эркак билан сўзлашиб кетмаслигини кўриб, қайнанаси келинини бағрига босиб юзидан ўпиб қўйди.

Лайло ошпаз аёл Лизага топшириқлар бергач, тепага кўтарилиб, ошхона учун оддийроқ либосларини кийиб чиқди.

Лайло ошпаз ўлчаб, элаб қўйган унни чамалади, илиқ сувга туз солиб намоқоб тайёрлади ва тоғорага ун солиб, оз-оздан ошпаз қуйиб турган намоқобга хамир қорди. Сўнг устини ўраб тиндиришга қўйди.

Лизага гўштни пай жойларидан ажратиб, кўлда майдалатиб тўғратди, пиёз, сабзавот ва кўкатларни ҳам ошпаз Лайло кўрсатган ўлчамда кесди, Лайло эса сардакни қовуриб, това қопқоғини ёпиб димлашга қўйди.

Чўзма лағмон хамирини столга уриб-уриб, чўзишни бошлаганда, Лунинлар кетма-кет келиб томоша қилиб кетишарди.

Лағмон хаамири чўзиш амали охирига етганда, меҳмонлар келишига яна ярим соат қолганди.

Лайло лағмонни ҳам бир чеккадан пишириб, бир чеккадан човлига солиб, совуқ сувда обдон совутиб, чўпдан тўқилган саватларга сола берди. Саватдан милт-милт чиққан сув томчилар, стол устидаги клёнкада йиғиларди. Лағмон пишириб олинган дамда барча меҳмонлар бирданига кириб келишди.

Мезбонлар ва меҳмонлар қуюқ сўрашишгач, уларга томат шарбати таклиф этилди.

Сергей сўради:

— Бу иштаҳа очишгами? Шундоқ ҳам нолимайман.

— Бугун бизни ким меҳмон қилмоқчи, — деб гап қўшди катта Буров.

У билан суҳбатга Лунин кирди.

— Келиним Лайло, чўзма лағмон пишириб беради.

— Чинданми? Ҳақиқий уйғур лағмонми? Ёки, дўнган усулидагисими?

Улар Лайлодан қайси бириники соз деб саволга тутишди.

— Бизда уйғур усулидагиси кенг тарқалган ва шуни биламан. Еб кўриб баҳо берарсизлар.

— Лайло ошхона учун оддий кийиниб, қайтага яна одамни ўзига тортадиган хислатлари намоён бўлибдимиз?

— Мен ҳам шуни айтаман, маликамас, Золушкага ўхшаб қолди келиним.

Бурова ва Лунина шу ҳақда гаплашиб ўтиришарди.

Хизматкор патнисда овқат ташиб турди. Лайло ўзи назокат билан катта косадаги лағмонларни аввал меҳмонларга узатди. Кейинги патнисдаги косаларни эса мезбонларга — ўзларига тортди.

Лайло энди бошқа кийимларини кийиш учун иккинчи қават томонга юрганди. Лунина тўхтатди:

— Лайло, сен оддий кийимда бизга янада яқинроқ, қадрдондек бўлдинг, келиним, — деди.

Бурова ҳам гап қўшди:

— Аёлни кийимидан ташқари меҳнати кўпроқ қадрли.

Лайло мақтовлардан хурсанд, марҳамат олинглар, тортинманглар, деб манзират қиларди.

Овқатни иштаҳа билан ейиш бошланди. Айниқса, икки кекса дугона бир-бирларига ниманидир уқдириб овқатдан тотиб ўтиришарди.

Азиз, наҳотки, шу овқатни сиз пиширдингиз, деб хотини томон бор меҳри ийиб кўз ташлаб кўярди.

Столда спиртли ичимликлар очилиб, эркаклар юз граммдан олишга ўтишди.

Олтинсоч бўйида бўлгандан бери Сергейнинг чилласи ўтиб, у ҳам эски одатини эслаб турарди. Бироқ бугун Олтинсочнинг кайфияти йўқ. Эркаклар бир-икки мартадан олишганди, бас, бошқа ичмайсизлар, деб бутилкаларни четга олиб қўйди.

Бурова индамади, эркаклар ҳам. Мезбонлар эса энди нима бўларкин, деб сукутга чўкишди.

Орага нохуш жимлик чўмди. Лағмон еб бўлинди ҳам мақтов айтилмади.

Сўнг меҳмонлар хайрлашиб турдилар. Уларни кузатиб қайтишаркан, Лунина келинини бағрига босди.

— Мамочка, мендан ёғ ҳиди келаяпти, ахир.

— Ҳечқиси йўқ, пазандалиқда ҳам биринчи келиним.

— Ҳимм...

— Мария айтаяпти, Олтинсоч лағмоннинг хамирини

бўшаштириб қўйган экан. Ўшанга қайнанаси сенинг овқатингни мақтаганини эшитиб қолиб, ҳозир гаши келди.

— Ўзим бориб, ўргатиб келаман, кейинги сафар хамири диркиллайди.

Лунин кириб келди.

— Келин, Красноярскда ҳам лағмонни яхши қиладиган жойлар бор. Сизники уларникидан асло қолишмайди. Ҳатто соз. Ҳар ҳолда уйники-да. Ҳозир Иван ҳам тасанно айтиб кетди.

— Нечук шарқ таомига нисбатан меҳрингиз жўшиб қолган?

— Бунинг тарихи узун. Ё айтиб берайми, эшитасизми?

— Яхшиси, бошқа нарса ҳақида сўйлаб берсангиз.

— Нима экан?

— Ваъда берасизми айтишга?

— Жиддий илтимосми?

— Мен учун жуда.

Лунин хотинига қаради.

— Лайло, майли сўрай қол, — деди Лунина.

— Бўлмаса вақт борида, Азиз куйлар яратиш билан бандлигида, улар тўғрисидаги бор ҳақиқатни айтиб берсангиз.

— Ҳа, қизим, қийин савол бердинг.

— Нега уларнинг исми Азиз. Улар сизларга умуман ўхшамайди.

— Ташқи тузилишими?

— Фақат ташқи кўриниши эмас, феъллари ҳам ўзгача, кўнглим сезаяпти, бу ерда бошқа бир гап бор.

Лунин хотинига қаради:

— Лайло унинг қонуний хотини, билишга ҳақи бор. Кейин Азиз йигирма олтига кирди. У ҳам ҳақиқий ота-онасини ким бўлганини билиб қўйса ёмон бўлмас.

— Ҳали улар ҳам билмайдиларми? Бундай сирни қандай қилиб шунча йилдан бери кўтариб юрибсизлар?

— Яхши, ярим соатдан сўнг мансардада йиғиламиз. Эртиндин Тошкентга кетишса, яна бу тутунни ечиш вақти чўзилади. Сиз Азизни чақиринг.

Мансардада иссиқ сув қувури ўтказилган, шунгами у ер ҳам иссиқ эди. Лайлонинг биринчи чиқиши, чапга қараса, шундоқ ёввойи табиат кўринадиган тарафга ўтириб олди. Қаршисида қайнанаси, тўрда қайнатаси, унинг рўпарасида Азиз жойлашди.

Суҳбатни Лунина бошлади:

— Ўғлим, биз сени катта қилдик. Ўстирдик, илм бердик. Мана бошингни иккита қилдик.

— Раҳмат. Мен сизларни олдингизда бир умр қарздорман. Лекин қанақа жиддий гапларингиз бор? Лайло айтса, ҳовли-киб чиқа бердим.

— Бизлар сенга етказадиган ҳақиқатни ошкор этиш мавриди келди.

— Ҳақиқат? Мендан ҳеч бир нарсани яшириб келмаган-сизлар.

— Битта пинҳон тутилган сир қолган.

— Ота-онам тўғрисидагими?

— Ҳа, сен қайдан биласан?

— Қачондан бери, болалигимдан, унда Шура тирик эди, маълум бўлганди.

— У ҳолда ота-онанг кимлигини ҳам айтишдимми?

— Йўқ, шунчаки болалар калака қилишиб, Буровлар сени асраб олган, олқиндисан, — деб Шуранинг ўртоқлари, ўзи ҳам қўшилишиб масхаралашарди.

— Наҳотки? Нега бизга буни айтмагансан?

— Ҳайронман. Нима, айтишим керакмиди? Уларнинг гапи ҳақ эди-ку.

— Демак, ҳақиқий ота-онанг исми шарифи, қайси юртлиқ, миллати ким билмайсан?

— Йўқ?

— Бўлмаса эшит, буёғини отанг тушунтиради.

Лунина Лайлога қаради.

— Бу ҳаётда осонмас, турмуш машаққатлари одамни йўлдан адаштириб қўяр экан. Бундан йигирма саккиз йиллар бурун совет ҳукумати замони, мен катта бозорга қарардим. Энг каттаси бўлмасам-да, етарлича ваколатга эгаман. Бир куни олдимга истараси иссиқ баланд бўйли, қоматлари худди Азизни бугунини эслатадиган, қўй кўз, муомалали йигит кириб келди. Фарғонадан экан, авваллари Иркутскга мол олиб келаркан. У ер энди укасига ўтибди. Бу хонадоннинг отаси ўзларида қишлоқ кенгаши раиси. Рашид бу уйнинг тўнғич ўғли. Тошкентда қишлоқ хўжалик институтини тамомлаган, йигирма ёшидан Россиянинг ҳар ерига узум келтириб сотаркан. Отаси у ёқда вагонга юклаб жўнатиб юборади, бу ерда у қабул қилиб оларди.

Фарғонадан отаси ўзининг таниши бўлган колхоз раисининг қизига уйлантириб, унинг иккита фарзанди бор эди.

Буларни кейинчалик яқиндан таниш бўлиб кетганимда айтиб берган.

Ўшанда, бозорга бошқа ўлкалардан ҳам узум кириб туради, сотувчилар ҳам етарли. Бўлак рақобатчи бош оғриғи ҳисобланади. Ҳеч кимга ёқмайди. Гарчи ҳеч нарса ваъда қилмаган бўлсамда, унга ёрдам бергим келди.

— Узумга қоғоз, ҳужжат бўладими? — деб сўрадим.

— Бўлмасам-чи, қишлоқнинг ҳар бир қарич ерида узум экилади. Маълумотнома, накладной, барча ҳужжатлари бор. Қоғозсиз ҳалигача Россияга мол олиб келмаганман.

— Ўзинг сотасанми?

— Ҳа, ўзим, битта шеригим ҳам бор, ўзимиздан келган. Бозордан омборхона ва бир кишилик жой етарли.

Эсимда йўқ, осонми-қийинми, лекин унга жой қилиб бердим. У ҳам пешма-пеш узумини пештахтага қўйиб сотади. Рашидни менинг одамим билиб, ҳеч ким гапирмайди, зуғум қилмайди, тегмайди. У инсофли, ориятли, яхши молларни қимматроқ, сифати тушган қисмини нархини пасайтиради. Натижанда пештахтаси доимо тирбанд.

Ярим йиллар ўтибми, у менинг олдимга кирди. Қарасам, кайфияти яхшимас.

— Нима гап?

— Уйга борсам, қўйди-чиқди. Хотин кетиб қолибди. Адам, қайта уйлантириб қўяман деганди, қочиб келдим.

— Эркакларни сафарига у ерда ҳам сабр қилмайдиган бор экан-да?

— Аёллар ҳамма ерда бир хил. Яхшиси яхши, ёмони ёмон.

— Тўғри. Индинга якшанба, дам олсанг бўладими?

— Ҳа, нимага эди?

— Меҳмонга келасан, мана манзил.

— Сабаби борми?

— Хотинимнинг туғилган куни, — деб эски дала ҳовли манзилени бердим.

Уйга бориб, воқеани Светага айтдим:

— Света, ўша ишхонантдаги қизни дала ҳовлига таклиф эт, баҳонада Рашид билан таништириб қўярдик.

Светага бу фикр маъқул бўлди.

Дала ҳовлига шанба куни бориб олганмиз. Эртаси якшанба меҳмонлар соат ўн бирлардан кела бошлади.

Рашид бир қовоз қутисида машҳур «Хусайни» узумидан олиб келди. Офтобга солсанг, сап-сарик ялтирайди.

Светанинг ишхонасидаги қиз — Мариана ўтириш охирида келди. Света уни Рашидга таништириб ёнма-ён ўтказди.

Бирпас туриб уларнинг беғараз суҳбатларига дахлдорлигимиздан хурсанд бўлдик, чунки Мариана бозорда Рашиддан бир гал узум олганда, у нархини тушириб бергану, қиз кейинчалик яна борсам бошқа нарса тама қилади деб олдига яқинлаша олмай, бошқаларнинг унча ширинмас узумидан олиб кетаркан.

Тез орада Рашид Марианага уйланмоқчилигини, ҳатто янги паспорт олганини кўрсатди. У хотини билан судга хат жўнатиб ажрашганди. Мулкка даъвоим йўқ дейилгач, бор мулк қўлига ўтишидан шод хотини ҳам тезда ажримга рози бўлган.

Тўй бўлди. Хурсандчилик онлари билан бирга ташвиш, югур-югур дамлари, бир эмас, икки кишини ўйлаш фурсати етганди. У кечани кеча, кундузни кундуз демай ишларди.

Турадиган муқим жойлари бўлмаганидан уларга бозор яқинидан бир хоналик уй ижарага топиб бердим.

Шаҳардаги ҳаётдан сиқилганда, шанба-якшанба кунлари эр-хотин бостириб дала ҳовлига келиб қолишарди. Рашид андижонча ош ясашга уста эди. Дилкаш инсон эди. Ҳар гал қандайдир гаплардан топиб келиб, латифа ёки ривоят қистириб ўртани гуллатиб юборарди. Русчада гоҳо тутилиб қолиши эса суҳбатга янаям завқ бағишларди.

Мариана ленинградлик қиз. Негадир қариндош-уруғларидан гапиришни ёқтирмас, индамасроқ эди. Лекин чаққон, озода, дид билан кийинарди.

Тез орада ҳомиладор бўлиб, октябрь ойида Азиз — сен туғилдинг. Сенинг қадаминг қутлуғ келди. Уни қариндошлари ҳам йўқлашди. Рашид ўн килоча ош дамлаб тарқатганди домдагилар кўплари бу ақиқа ошидан баҳраманда бўлдилар.

Вақт ўтиб Азиз икки ёшга етганда Рашид қарз-ҳавола қилиб, бозорга яқин жойдан Мариана номига уч хоналик уй олди. Ва улар бу уйга кўчиб кирганларида ниҳоятда шод эдилар. Аммо Рашидни қарз берувчилар сиқувга олдимиз, унинг тинчлиги йўқолиб анча асабийлашадиган бўлиб қолди. У ёқда сал аввалроқ отаси қазо қилиб, Фарғонадан узум жўнатишларда узилишлар пайдо бўлганди.

У мажбуран бозордаги жойини сотиб, охири қарзидан қутилди ва шу тариқа даромад келадиган нуқтадан айрилди.

У энди кечалари вокзалларда мол қабул қилиб олиб, тарқатадиганлар қаторига ўтганди. Иш оғир, ҳаракат кўп, тушум оз.

Қиш. Шанба куни эди. Бир маҳал тушда Рашид ва Мариана эски «Жигули»да кириб келишди.

— Машина кимники?

— Қўшим, балиқчи Ринатники.

— Балонлари ейилиб кетибди, қандай етиб келдиларинг?

— Ўзим билмайман.

Хотинлар ичкарига кириб кетишди.

— Юр-чи, қўшнида дурустроқ балонлар бўлса керак.

Йиллар давомида дала ҳовлидан бир қадам нарига жилмайидиган Михаил амаки, аксига олиб, ўша куни шаҳарга эрталаб тушиб кетган экан.

Яна уч соатлардан кейин улар шошиб кетишди.

Азизни бизларга қолдириб кетишганда рихлатга томон йўл олишган экан. Қорли йўлда, бурилишни кейинроқ кўрган, Рашид шошганча тормозни қаттиқ босиб юборади-ю, машина сирғалиб жарликка қулаб кетади.

Азиз кўзларидан ёш чиқиб бошини столга қўйиб ҳўнграб юборди.

Лунина қўлини унинг елкасига қўйди:

— Йиғла ўғлим, отанг-онанг заҳматкаш инсонлар эди.

Лайло киши билмас ҳаммага чой узатди.

Лунин чойни ҳўплаб давом этди:

— Улар қўшни қишлоқда бир ватандошнинг уйида таъзия, шунга тез ўтиб келамиз деб кетишган эди.

Уларнинг кимлигини бизлар суриштирмадик.

Ярим йиллар ўтиб сени ўғил қилиб олишга ариза бердик ва яна шунча муддат ўтиб рухсат тегди.

Унда ўзимизнинг қизимиз Шура олти ёш эди. У чиндан Азизни туртиб-суртиб юрарди. Лекин бизнинг олдимизда бу ишларни қилмас эди. Шура худбин, маҳмадана қиз бўлиб ўсгани учун, сўзимизга унча қулоқ осмасди.

Бу ёғини ана қайнанагиз айтиб берар.

— Шура ёлғиз қизимиз. Уни мен талтайтириб юбордим, — деб гап бошлади Лунина хоним. — Уни синфида энг олди кийинтирган, энг сара овқатларни оғзига тикқан мен бўлман. Мактабда ташкил этиладиган тадбирларнинг барчасига

у билан бирга борардим. Бора олмасам ўқитувчиси айтганидан зиёдроқ кўлига пул берардим. Уни ўқишда биринчи бўлишни истардим, қобилияти етишмасди. Ўқитувчиларга совғалар бериб бўлса ҳам, учини зўрға тўртга ўзгартирардим, бўш юрмасин деб теннисга бергандик, қатнамай кўйди. Еттинчи синфни битирар-битирмас у дуркун, аммо қайсар, шўх қизга айланганди. Унга телефонлар қиладиган ўсмирлар кўпайди. Подъезддагилар қизимиз турли йигитлар билан ўпишиб турганини бир неча бор айтишди.

Биз у тўғрисида яхши гап эшитмай кўйгандик. Ўша пайтда Азиз ўз ҳолига ўқишга бориб келар, ундан ҳам баробар хабар олардим. Азиз тўрт ва бешга ўқирди. У тарих, адабиёт ва айниқса, мусиқа дарсига қизиқарди.

Шурани шўхлиги бошига етди. Икки йигит, икки қиз дарёнинг тез оқар жойида чўмилишга боришган. Гаров ўйнабми баландроқ жойдан бир йигит калла ташласа, Шура ҳам шундай қилган.

Шура тепадан сакраганда боши сув остидаги тошга урилган, шу заҳотиёқ тил тортмай ўлибди. Роса йиғлаганман, — деб Лунина кўзига ёш олди. Лайло ўрнидан туриб қайнана-сини юпатди.

— Мамочка, йиғламанг. Хотирани ковлаш қийин, ўзи.

Ҳамма жим қолди.

Лайло шу дамда Азиз нима деркин, деб унга қаради.

Азиз бу воқеаларга ўзининг муносабатини сўз билан айтиб ўтирмади. У ойисининг кўлларига бошини кўйди:

— Ойи, барибир сиз ҳақиқий онамсиз.

— Ўғлим, истасанг, келин билан ота-онанг ётган қабристонга олиб борайлик, — деди Лунина. — Баҳонада қабрларини билиб келасан.

Азиз ўйга тушгунча, Лайло жавоб қилди.

— Албатта борамиз. Азизнинг марҳум ота-оналарини қабрини зиёрат қилиш фарз. Бизга бир кўрсатиб кўйинг, жойларини обод ҳам қилиб кўямиз.

— Яхши, эртагаёқ борганимиз бўлсин.

Бу тун Луинлар хонадонида руҳлар кўзғалиб, кўплари ноаниқ тушларми, хотиралар таъсириданми, нотинч ухладилар.

Тонг отди.

Лайло бугун оддийроқ кийимларда, тақинчоқларсиз настига тушди.

Қайнана-си вақтли уйғонган экан. Олдига бориб эгилиб

салом қилди ва ёноғидан ўпиб қўйди. Қайнанаси ўз навба-
тида уни бағрига босиб, ёнига ўтказиб, бирпас қўйвормай
утирди.

– Сени кўрсам ёшлигим эсимга тушади. Авваллари бун-
дай бўлмасди. Сендаги завқ-шавқ, янгиликка интилиш, меҳр-
оқибат, ўзини қадрлаш ҳаётга қайта қизиқиш уйғотди.

Эркаклар ҳам тушиб келишди. Ҳамма жам бўлди. Нонуш-
тага бўтқа, сур гўшт, пишлоқ, қора нон, апелсин шарбати,
чай қўйилганди.

Лайло чай қайтара туриб сўради:

– Нонуштадан сўнг тўғри қабристонга ўтиладими?

– Ҳа, вақтлароқ бориб келайлик, менга офисда иш чиқиб
қолибди.

Улар Красноярскдаги мусулмонлар қабристонига кири-
шиб, дўмпайган тепачалар оралаб боришаркан, тўкилиб, ну-
раб ётган қабрлардан фарқли ўлароқ тепасига мрамар тошга
Азизнинг ота-онасининг расми туширилган қабрга яқинла-
шишди. Мрамартошдаги ёзувларда Рашид Тўхтаевич Йўлдо-
шев (1952 – 1985й), Мариана Сергеевна Йўлдошева (Шуби-
на) (1964 – 1985й) кўрсатилган.

Лайло Азизнинг қўлидан судраб унинг ота-онасига салом
берди.

– Ассалому алайкум отажон, онажон. Мен сизларга ке-
линман. Арвоҳ хотира қилиб келдик. Ҳақимизга дуо қилинг-
лар, Мана ўғлингиз Азиз ҳам шу ердалар.

Азиз салом берди ва Лайло айтиб турган сўзларни қай-
тарди:

– Ассалому алайкум отажон, онажон. Мен сизларни шун-
ча пайт йўқлай олмадим. Мени кечиринглар. Энди жонингиз
паноҳ топган жойни билдим. Руҳингиз аршу аълода учиб
юрсин. Жойларингиз жаннатда бўлсин.

Лунинлар энди келин нима қиларкин, деган ўйда эдилар.

Лайло қуръондан тиловат қилишни бошлади.

Тиловат биттач, яна яхши ниятлар қилинди ва қабристон-
дан жимгина чиқишди.

Лайло қабристон дарвозаси олдидаги оқиб турган сувда
юз-қўлларини ювиб, кийимларини қоққан бўлди. Унга қараб
бу машқларни бошқалар ҳам бажаришди.

Лунина ташқарида сўради.

– Келин, шунча нарсани қайдан биласан?

Келини елкасини қисди.

– Ҳаётдан, – деб, унинг ўрнига Лунин жавоб қилди.

Эр-хотин бир-бирига қараб, келинининг билимдонлигини сўзсиз маъқуллашаркан, Лайло қайнатасига мурожаат қилди:

— Папочка,

Лайло қайнатасига яқинлашиб келиб, бўйнига осидди, у ҳам келинини секингина бағрига босди. Келин унинг икки ёноғидан ўпаркан:

— Раҳмат сизга, икки мусофирни ётган жойини обод қилиб, туганмас савобга қолибсиз, — деди.

— Ҳа, ҳушёр келиним. Илтифот кўрсатиш вақтида миннатдорчилик қилишни ҳам қойиллатади, — деб қайнатаси келинининг сочларини силади.

Азиз ниҳоят тил ютиб гапирди:

— Папа, мама, спасибо.

Улар икки тарафдан ўрилларини кучоқлаб олдилар.

Четдан бу манзара Лайлога эриш туюлди.

ХИЁНАТНИ КЕЧИРИШ ҚИЙИН

ЛАЙЛОГА СЮРПРИЗ

Орадан яна тўрт ойлар ўтиб июнь ойида Лайло диплом ёқлаб, ўқишини битириб олди. Энди у текстиль соҳасида модельер-дизайнер мутахассиси бўлганди.

Арзанда келини табриклашга ҳар иккала қайнана, қайната узоқдан келишганди.

Катта сюрпризни Лунинлар қилишди. Улар Сидиқмат ака, Ҳикматлар билан икки кун ахтариб, шаҳардан чиқишда, Қибрай томондан йигирма тўрт сотикли икки қаватли, энди битказилган уйни Лайло номига сотиб олиб беришди. Лунинга бу уйнинг ёққани пастки қисмидан каттагина сув ўтарди.

— Ана балиқ тутса ҳам, чўмилса ҳам жой тайёр, — деб кулди у.

Сидиқмат ака телефон қилиб Лайлони ва бошқа аёлларни чақиртирди.

Бир машина бўлиб улар йўлга тушишди ва ҳаял ўтмай уларни катта кўчада Сидиқмат ака кутиб олиб, Қибрайнинг сув бўйи тарафига ҳайдаб олиб кетди.

Улар уйларни ҳанг-манг бўлганча томоша қилиб чиқаркан, Лайло кўнгли ниманидир сезиб, типирчилай бошлади. Бу уйни қайнатаси сотиб олган. Лекин қайси бири.

Ниҳоят, Сидиқмат ака Лунинга галиринг деб имо қилганди, у хотинига қаради.

Гапга дадил Лунина:

— Биз Ҳаритон билан маслаҳатлашиб, Лайло келин сенга шу уйни совға қиламиз, — деди. — Илтимос, қабул қилсанг.

Ҳамма хурсанд ҳолда Лайлони табриклай бошлашди.

У ҳамон лол бўлиб турганида, Ҳаритон Олегович яқинлашиб унга уйга оид ҳужжатларни берди.

— Марҳамат, бу сенинг шахсий уйинг бўлади. Унга ҳатто Азиз дахлдор бўлмайди, чунки эгасидан совға тариқасида расмийлаштирдик.

Лайло ҳужжатларда Лайло Қудратовна Жаводова ёзувине кўриб, қачон қайнатам улгурди, у қилган савобини биров билмай қолади, шунчалик ҳам сахий одам бўладими, деб ўйлади. Ва ён-атрофдагиларни шодлиги ўз йўлига, шу маъқул инсон қайнатасининг тантилиги ва серҳимматлигига қачондан бери тан бериб келарди, ҳозир эса у сўз тополмай қайнатасини қучоқлаб олиб, уни Азиздан бўлинган меҳри билан юзларига юзларини босди. Лабларидан чўзиб ўпди. Ва қилган ишидан уялиб ўзини қайнанасининг бағрига ташлади.

Лайло қайнанасига ташаккурини айтгани, у кулиб туриб:

— Фирманг, ателье даромадларига биров қўшимча қилдикда, — деди.

Лайлонинг уйдагилари бу соғани кутишмагани, Хайрихон опа кўзига ёш келди.

— Аданг бу кунларни кўрса, қанийди...

Сидиқмат ака Лунинларни шу куниёқ Чимёнга, тоққа олиб чиқиб кетди. Лайло институтдан ҳужжатларини олиш учун қороз тўлдириш билан банд бўлди.

Лайло Ёдгорни Красноярскка олиб кетиши тўғри бўлмаслигини билар, аммо ҳалигача Ойгул опа «неварамни ўзим боқаман», деб гап кўтармагани, Лайло бу гапни онасидан бош қайнанасига етказишни сўради.

Ойгул опа бу гапни учини эшитмаёқ, вой, неварам совуқ ўлкаларда нима қилади. Лайло рози бўлса, уни ўзимиз катта қилсак. Ахир, боламиздан ёдгор. Ўғил ўрнига ўғил бўлади, деб йиғлаб олди.

Меҳмонлар ҳафтанинг охирида жўнаб кетдилар. Лайло уларга икки ҳафтадан сўнг етиб боришини айтди.

Маслаҳат билан Хайрихон опа, Лайло ва Ёдгор Сидиқмат ака, Ойгул опалар билан Сайрамга ҳаво алмаштиргани кетди. Ўн кунлар дам олган Лайло яна Сайрамда қадрли бўлди. Очиб қўйган ателье-салонига борди, фасон ва артикуллар бўйича фикрини билдирди, тикувчилик цехи, бичувчилар ишлари билан танишди.

Унинг мақсади Красноярскдаги ателье-салондаги янгиликлардан бу ердагиларни таништириш эди.

Ундан ташқари, кекса онахонларни йўқлаб, келинлар билан соатлаб ҳангомалашиб меҳмондорчиликдан бўшамасди. Лайлони йўқлаб чақиринишга маҳтал бўлганлардан Ойгул опа

босши кўкка етарди, Хайрихон опага йиғламоқдан бери бўлиб, аммо армонини ёзди:

— Шу олти ой ичида қизим бир марта келиб кетди-ю, унча эътибор топмади. Бир-икки яқинлар мажбуриятдан чақирганларни айтмаса, қизим келин бўлиб ҳам унча тилга тушмади.

— Фарзанд кўрсин, қадри ошади, хафа бўлманг, — деди Хайрихон опа.

Лайло ўз ўрнида, Тошкентга қайтиш олдидан, дала ҳовлида уч-тўрт кун қолиб, сувнинг тинч жойларида қўшни келинлар билан чўмилиб, яхши ҳордиқ олди.

Хайрихон опа ва Лайло Ёдгорни қудасининг уйида йиғлаб-йиғлаб қолдиришди.

Тошкентда Хайрихон опа Лайлонинг кийимларини йиғар экан, йиғлаб юборди:

— Қизим, битта фарзандинг қозоғистонлик, биттаси россиялик бўладими? Иккинчи фарзандингни Тошкентда туғсанг бўлмайдими?

— Ойи, биринчи октябргача уч ой бор, — деди Лайло, бу ёғи худога аён дегандек. — Яна қизим кимга ўхшаган туғиларкин?

— Фарқи нима? Ана қара, сенга қандай уй-жой совға қилишди. Бу уйда сену болаларинг турмаса, ким туради?

— Ҳозирча ўзингиз.

— Ақлингни еб қўйибсан.

— Мен Таня опани чақирай.

Лайло Таня опани маслаҳатингиз керак, деб йўқлади.

Шу пайт Адиба ҳам кириб келди.

— Ёдгорни боқиб-боқиб ташлаб келибсанми? — дея ўсмоқчиларди у сўрашиб бўлгач.

— У Нодирнинг ўрнини босади, Сайрамда қолди.

Хайрихон опа чой қўйди. Ҳаммалари энди катта стол атрофида йиғилишгандилар ҳамки, Таня опа кирди ва барчалари билан сўрашиб, Лайлога қаради

— Яна нима гап, қаерда туғсам деб ўйлаяпсанми?

— Ҳа, ойим Тошкентдаги доялар қабул қилсин, деяптилар.

— Тўғри-да, Лайлони ўз фарзанди ҳам бўладими ё у суррогат хотин родини ўйнаб юрадими, — деди Адиба.

— Суррогатнинг нимаси, қайси она боласидан кечади. Шароит билан иш кўриш керак, невараларим қаерда бўлмасин сов бўлса бас. Таня опа, сиз нима дейсиз!

Таня опа индамай оз сукут қилди.

— Ҳар кимни ҳаётда умри турли кечади, ким ўйлабди Юсуфнинг қамалиб, қасалланиб, Лайло тақдирига Нодирни киришини, — деди кейин. — Ё ундан кейинги воқеалар тай-ёр нақд бахтидан айрилиб, Лайло ёшгина бева қолиши адолатданми? Бир ёқда фарзандга қараш, бир ёқда ўқиш унга осон бўлдимми? Ҳаётига бир сабаб билан кириб келган Азизни ҳам худо раво кўрган-да. Ундан кутилаётган фарзанддан эса, бир томони, қизимизнинг кўнгли хижил, ўша тарафларда турсин, куёв тарафдагиларга зурёдини кўрсатсин, у ёни бир гап бўлар.

Бу сўз ҳаммага ёқиб тушди.

Лайло Тания опани кучоқлаб:

— Тания опа, сиз бу йил Красноярскка бориб юрманг, дам олиш учун ойим, опам билан бир-икки ой Қибрайдаги уйга бориб туринглар, уй эгасиз қолмасин, — деди.

— Сенинг қасринггами? — деди Тания опа. — Албатта борамиз. Раҳмат қизим. Бир кун шундай қадрли бўлишингни сезардим. Бу лекин ҳаммаси эмас, шекилли. Бошқа мартабаларингни ҳам кўрайлик, худо хоҳласа.

Сунбуланинг охирида «Она-бола» марказида Лайлонинг кўзи ёриди.

Ўзи кутганидек қиз кўрди.

Бу воқеа тепасида она-бола Лунилар бўлишди.

Хушxabарни эшитиб, қайнатаси ҳам етиб келди. Уларни ойнанинг нариги томонида туришганини кўриб, Лайло тортиниб юзини рўмолча билан ёпиб олди, айниқса қайнатаси келгач, у тарафга умуман қарашдан бош тортди.

ЎЗИНИ ЎЗИ ОВУТИБ ЮРАДИ

Орадан икки йилча ўтди.

Бу вақт ичида Лайлонинг Сайрамдаги ателье салонидан кўра Красноярскдагиси кўпроқ фойдага чиқди ва унга кўпроқ даромад келтирарди.

Қайнатаси ҳамон Лайлога содиқ, унинг тушумини ҳисоб рақамига тушириб борарди. Лайло йиғилган пулларнинг ҳажмини эшитиб, Топшкентдаги тикув фабрикасини кенгайтиришни мўлжаллаб қолди.

Шахсий ҳаётда эса, у ўзини эрига номигагина боғлангандек сезар, шунинг учун ён-атрофдагиларни сезмай ўз

уйларига бурканган, хаёллари ўзидан узоқ Азизнинг ҳолатига ачинибми, раҳми келибми, унга шавқатли бўларди, холос. Аммо барибир ўша тунгус аёл бошини айлантириб эрига боғлайдиган кечаларни айтмаса, муносабатлари совиб борарди. Чунки у шаман кулбасида бўлган воқеадан хабар топганди. Ва уни қайта иситишга Лайло ўзида куч топа олмай аросатда қолганди. Уни қийнаган нарса қизи Айсуга тамғаланган «никоҳсиз турилган», — деган маълумат эди.

Икки йил давомида ёз ойлари Лунинлар билан Қибрайдаги уйларида ҳафталаб дам олишар, ўн кунлардан сўнг Лунинлар қайтиб кетганда Лайло қизини бағрига босиб, сувга солиб, чўмилтирарди. Сўнг энагага бериб, ҳовлидаги бассейнда ўзи маза қилиб сузарди.

У сузишни Красноярскда ўрганди. Қўли бўшлиғида сузиш ва инглиз тилини ўрганишга вақт ажратиб яхши қилди. Бассейнга қатнаш учун дугоналар ҳам топилди. Эрининг қариндошлари, гоҳо қайнанаси ҳам борарди. Натижада Лайло иккита туққан аёлга ўхшамас, белларини бойлаб тортиб юриш ва сузиш уни қизликдаги ҳолатига олиб келиб, кўзга яқин қилиб қўйганди. Ўшангами, қайнанаси уни фақат аёлларга ажратилган вақтда бассейнда сузишга рухсат берганди ёки маъмуриятдан шу вақтни талаб қилиб ундириб келарди.

Лайло Тошкентдаги кадрдонлари билан бирга то августнинг охиригача дам олишни қанда қилмасликни одатта айлантирганди.

Бир ёнида Хайрихон опа, бир ёнида Таня опа биттамас, иккита онасига айланишганди.

Опаси болалари билан тез-тез келиб турарди. Файбулла келганида аёллар ичкарига кириб кетишар, у шу фурсатда бир-икки соат чўмилиб, болаларини ташлаб яна ҳафта ўтибми болаларини олиб кетгани келганида, шу баҳона сувга тушиб кетарди.

Зиёдан Лайло тортинмагани учун улар биргалашиб чўмилишар, у сузишда овачасидан қолишмасди. Бир томони, бу йил архитектура институтини битирган Зиёга жой топиб бериш ҳам Лайлонинг бўйнига тушганди.

Сидиқмат аканинг кадрдонлари орқали уни институтга ишга жойлади. Бу йил магистратурага кирса, кейинчалик ўқитувчилик қилиш отаси Ҳикматга ҳам маъқул келди.

Кечаги зигиртаккина қиз катта бўлиб ўғилларининг ишини ҳал қилганини эшитиб, Лайлони дуо қилди.

— Доим ишларинг ривожини кўриб, сендан болаларимиз ўрناق олиб юрсинлар.

Икки ой ичида Айсунни тили бузилмасин деб, ҳатто қизининг энагаси ҳам Лайло билан бирга келарди.

Барча базм ва тадбирларга келинини доимо қайнанаси кузатиб борарди. Лунина Лайлонинг ғайратидан ҳадиқда эди. У икки ой «Жаҳон халқларининг рақслари» курсларига қатнади ва баъзи рақсларни шунчалик ўрганиб олдики, рақс ўргатувчи Гулсина Нигматулина унга «Шарқ рақслари» танловида албатта қатнашинг, арабчада фолиб бўласиз, деб ёпишиб олди.

Бу танловга қатнашиш учун Лайлога уйдан рухсат тегмади. Унинг ўзи ҳам кулиб, эркаклар тугул ҳатто хотинлар олдида ярим яланғоч ўйнашга юзим чидамайди, деб бошнини сарак-сарак қилди.

Аммо, у бу маҳоратини корпоратив вечеринкада намоён қилиб, қутилмаган гапни эшитди.

Луниналарнинг яқин ҳамкор бўлган чаққон ишбилармонлардан бири «Континент» ресторанида қизининг йигирма ёшига банкет берди.

Совғалар йиғиди.

Столлар меҳмонларга тўлди.

Ўйин-кулги авжига чиқди.

Ёшлар ўзларича нарига ўтиб дискотека ташкил қилишди.

Бу саҳнада бошқа меҳмонлар олдида кавказ лезгинкаси янгради. Меҳмонга келган аёл ва эркаклар ўйин кўрсатишди.

Қарсақлар бўлди.

Бир пайт Лунина Лайло олдига келиб пичирлади.

— Лайло «Лазги»га тушиб бер. Мезбон сўраяпти. Харитон Олеговичнинг ҳамкори.

У қайнатасига қаради, у Буровлар билан банд эди.

— Мамочка, бу даврада бу рақснинг ўрни эмас.

— Бўлмаса, арабча тушасанми?

Лайло қараса, қайнанасининг сал кайфи бор, ундан қутилиши қийин.

Устига-устак, қайнанаси бориб қайнатасини бошлаб келди.

Қайнатаси ҳам илтимос оҳангида:

— Лайло, мен учун тушинг, — деди. — Керакли ҳамроҳим. Хурсанд бўлади. Мен ва Светани сўзини қайтарманг.

— Яхши. Араб рақси бўлса, араб рақси.

У қайнанасининг шойи шарфини олиб, йўлак бўйлаб чиқди. Олдига келган қайнатасига қаради. У муҳаббатдан забун бўлган кимсадек ночор турарди.

Лайло қайнанасининг пушти ранг шойи шарфини белига тортиб бойлади. У билгандек қоматини чиройли қилиб турувчи, араб рақсига мос бугунги кеча учун кийган узун кўйлагининг ёқасини бироз очиб, бошидаги дуррачасини ечиб сочини сочиб юборди.

Араб куйи чалинди. Ҳамма ким рақсга чиқаркан деб, даврага кўз ташлади. Ниҳоят, Лунина келинини етаклаб ўртага олиб чиқди ва ўзи четлашди. Лайло рақсга берилиб ўйнади. У ёнбошларини ликиллашиб, эркаклар қолиб, қиз-жувонларнинг ҳам ҳавас, ҳирсини қитиклаб, астойдил берилиб ижро этдики, юз-кўзлари, мимикаси, ишоралари, қўл ҳаракати, кўксининг зириллашлари умумий рақс муқомига қўшилиб уйғунлашиб кетди.

Гарчи Лайло ҳаммаёғи ёпиқ кийимда бу рақсни ижро этган бўлса-да, мусиқа тугагач ўзини яланғоч ҳолатда сезиб, йўлак бўйлаб югуриб чиқар экан, орқасидан тўхтовсиз қарсақлар унга етиб олишга урингандек баралла янгради.

Унинг ортидан етиб келган Лунина:

— Зўр. Лайло, мен сендек ёш бўлгим келаяпти, қоматингдан уялма. Уни қанча кўз-кўз қилсанг, ўзингга шунча ярашаяпти, — деб қайнанамас, худди дугонадек гапирди.

Лайло ўзини сипо кўринишга келтириб, даврага қайтай деса, унга кулиб қараб турган Никитинни кўриб қолди. Боя у кўпчилик орасида унга ўхшаган одам кўрдим деб ўйлаганди, адашмабди.

— Сиз энди эрингиз қолиб, ўзингизни маҳоратингиз билан Лунинлар уйига олқиш олиб келишни бошлабсиз-да, — деди Никитин.

Лайло унинг гапидан, аёллик қадрингизни рақс тушиб оширяпсизми, мен сизни шу даражага туширмаган бўлардим, қани у лапашанг, деган маънони уқди.

— Азиз, кела олмади. У ишляпти.

«Уни аллақачон кўп ичадиганлар рўйхатига ўтганини худди мен билмайдигандек гапирди», деб ўйлади Никитин ва гапни бурди:

— У ҳолда рухсат беринг, мен бу кеча сизга кавалерлик қилай.

— Рухсат.

Лайло ичидан: «Никитин. Дангалчи. Яхши, дили очиқ одам», деган фикр ўтди.

Даврада осойишта мусиқага рақсга тушиларди.

У кавалерининг таклифини рад этиб, жойига олиб боришини сўради.

— Йўқса юринг, тепага чиқамиз, сокинликда атрофни томоша қиламиз.

— Яхши.

Улар учинчи қаватдаги четроқда ёнма-ён иккита креслога ўтиришди. Узоқларда чироқлар ёнар, пастда йўлда автомашиналар кир-гир ўтар, шаҳар ҳали ухламаган. ҳаёт қайнар эди.

— Тўғрисини айтсам, мен сизларни ҳам кўрай деб келгандим.

— Ростданми? Азизда ишингиз бормиди?

— Дўстликка қурдингми азим пойдевор, суҳбатинг асоси зрурдир дийдор.

— Туркий байтларга ўхшаш. Лекин фикрингизни тушундим.

— Лайло, ўзгармабсиз. Икки йил ўтди. Нима янгиликлар?

— Бизларда қизалоқ туғилди. Исми Айсу.

— Яна шарқона исмми?

— Бу ердагилар асли шарқдан тарқамаганми?

— Баъзилари шарқдан, баъзилари ғарбдан. Лекин бу исм таниш.

— Исми бир шаман қўйди. Қизимиз исмида улуғ бир аёлнинг руҳи бормиш, уни ажабтовур тақдир қутаётганмиш.

— Яна бир ойдан сўнг «Подольск оқшомлари» халқаро фестивали, сизларга таклифнома олиб келганман.

— Борамиз. Мен дунё айланишни яхши кўраман.

— Уйда ўтиришни-чи?

— Ҳечам ёқтирмайман. Йўқса, бунақа совуқ жойларга келиб қолмаган бўлардим.

— Ҳимм...

— Юринг даврага. Қайнанам қидириб қолмасин.

— Яхши. Лекин Подольскка қайнанагизни олиб борманг. Кулишдилар.

КЎКРАККА САНЧИЛГАН ХАНЖАР

Июнь ойларида «Подольск оқшомлари» халқаро фестивалида Азиз ва Лайло эски танишларни ҳам кўришди. Жуманазаров икки кун бўлди-ю, сўнг Москвага иш билан кетди. Уларнинг кафилигини худди Никитин олгандек, Азиз ва Лайлонинг фестивалда олдинги қаторларга ўтказар, банкетда эса ёнидан жой кўрсатарди.

Фестиваль ёпилишига бир кун қолганда банкет бўлди. Унга Азизлар ҳам таклиф этилганди. Банкет қизигандан қизиди.

Ўйин-кулгилар вақтида Азизнинг ёнида ёш қизларни айлашиб юрганга эътибор бермаган Лайло бир вақт унинг анча пайт йўқ бўлиб қолганига ҳайрон қолди.

Бу орада Никитин қўймай уни танцага таклиф қилганди, сўзини қайтара олмади. Фестиваль этикетига кўра қатнашчиларнинг танцада бир-бирларига рад жавоби одобсизлик ҳисобланарди. Шунинг учун сап-сарик сочли аёлларнинг қора танли иштирокчилар бағрига кириб рақсга тушиши одатий ҳол эди.

У ҳозир шу сарик сочли аёл ўрнига ўзини қўйиб кўрди-ю, ғалати бўлиб кетиб ўтирилса, Никитиннинг елкасига қўлини ташлаб рақсга тушаётган экан, дарров ўзига келди, аммо жюри раиси унинг белидан ўзига қаттиқ тортаётганини ҳис қилди. Лайло танбех бергандек, унинг қўлига туртиб қўйди:

— Бу нимаси. Биз кураш тушаётганимиз йўқ.

— Ҳа-я, ўзбек позаниннинг танбехига қаранг. Ўхшатиш билан айтади.

Лайло унинг елкаларига қараб, ўйга толди:

«Бўйи баландмас, мендан сал тик, озгин бўлса, шунча куч ва ғайрат қаердан бу раисда».

Танца тутар-туғамас, унинг кўнглига ғулғула тушиб, Азизни қидириб кетди. Никитин бир хизматчига имо қилганди, у Лайлонинг ресторан йўлаги бўйлаб олиб борди. Аввал чапга қайилиб, яна чапга судраб, бир хона олдида тўхтади. Эшикни секин итга-риб очди ва ўзи дарҳол даф бўлди.

Ичкарида тамоман хушини йўқотган Азиз, бояги икки қиз билан маишатга берилганди. Кийимлар полдаги кавролан устида сочилиб ётарди.

Лайлонинг бўғзига аччиқ бир нарса тиқилди.

У қандай келган бўлса, шундай орқага тисарилиб гаранг-сиб юриб кетди. Йўлак бошида уни кутиб олган Никитин гапга солди:

— Сизга нима бўлди? Мазангиз қочдимиз?

— Ҳа.

— Очиқ ҳавога чиқамизми?

— Қаерга бўлса ҳам, тезроқ...

У йиғламоқдан бери бўлиб, Никитинга суянди.

Никитин билан у ўзлари жойлашган «Родина» меҳмонхонасига кираётганда ўзини тутиб олган бўлса-да, юзидаги зоҳир ташвиш билиниб турарди. Тўртинчи қаватдаги Никитинга ажратилган хонанинг антресолига чиқиб, у узоқларга кўзини тикиб турар, бояги кўрганларини унутишни ўйларди.

Афсуски, чиройли чашкаларда кофе ичилаётганда ҳам, Лайлонинг алами босилмай, машғум саҳна кўз ўнгидан кетмасди. Унинг бўш, ландовур эри, икки киприклари бурунларигача уланган қирғий калхатларга қучоғини жон деб очиб турибди.

Никитин катта чироқларни ўчириб, стол чироғини ёқиб қўйди. Лайло хаёл домидан чиқа олмасди.

Евгений нима бўлганини билди, унга хизматчи хабар берганди. Ҳозир у Лайлони қандай қилиб овутиш, тасалли беришни билмасди.

Лайло диванда танҳо ўтираркан, ҳозир ўзини таҳқирланган, жуда ёлғиз ҳис қилди-ю, кўзларидан ёш милтилади. Буни Евгений кўрмади. Аммо сумкасидан дастрўмол чиқариб, кўз ёшларини артаётган Лайлонинг қошига чўкиб, унинг кўпглини кўтармоқчи бўлди:

— Қўйинг, садқаи кўз ёшларингиз, у сизнинг тенгингизмас. Парвозлари ҳам юқори бўлмайди. Сизга юксакликларнинг ҳокими — ҳақиқий бургут керак...

Жувон индамади.

— Лайло, менга тегсангиз, — дея гап бошлади Никитин. — Чет элларга олиб борардим. Бутун дунёни кўрсатаман. Менга оддий эмас, сизга ўхшаган орли, ғурурли, қибор хотин керак.

Лайло унга ўтирилиб:

— Хотинликка аёлнинг алами тошганда эмас, умидвор бўлганда қўли сўраб олинади, — деди.

— Сиз билан мен ўзимизга тўғримиш. Бахтни майдалашни билмаймиш. Менга бутунлигингиз керак, баъзиларга ўхшаб сизни арзимас тангаларга алмашмайман.

Лайлога бу гаплар таъсир қилдими, ё тўлиб турганмиди, Евгений узатган шарбатдан ҳўшлар экан, хўрлиғи келиб кўз ёш тўка бошлади. У йиғлаганда чуқур хўрсиниб пиқиллар, дарди оқирга ўхшарди. Ҳозир овутиш учун Евгений унинг ёнига ўтирган эди, Лайло бошини унинг елкасига қўйиб, рос-мана йиғлашга тушди. Евгений уни тинчлантириш учун сўз тополмай, қулоқлари остига шивирлай бошлади:

— Лайло, рози бўла қолинг, биринчи кўрган кунимданоқ, айниқса рақсингизга маҳлиё бўлганимдан буён ошиқман. Сизни тезроқ кўриш учун бу кунларни қанчалик интизорлик билан кутдим.

Лайло бадтар кўз ёш тўкар, корнигамас, қадрига йиғларди. Лақма Азиз совун пуфагидек ёрилиб, унга заррача меҳри қолмаганини сизди. У билан яшаб, уни ижодкор деб, кўнглига қараб келганди, ўртача талантини юзага чиқиши учун шароитлар яратди, инжиқ феъллига мос куйлар, қўшиқлар ёзганда кечалари шарбат, кофе ташиди, эшитиш учун уйқусидан кечиб баҳолар берди, раббатлантириш учун ёмон асарларига ҳам олқишлар айтди. Натижаси кўринмади. Бу ёқда ичкиликка ружу қўйди, охири вақтда ҳар кимдан қолган бузуқ аёллар ёнида пайдо бўлаяпти, деган сўзларга ишонмаганди.

Мана оқибат, ғирт шармсизлик. Шармандалик. Аёлини ҳурмат қилмай ошқора хиёнат. Кўзлари бу манзарани кўрмаса майли эди. Энди буни Лайло унута олмайди.

Балки Евгений ҳам, бошқа эркаклар ҳам бу ишни қилишар, аммо бу вазиятда уларнинг гуноҳлари Лайлога кўринмай, у фақат эрини қоралаб ўтирарди.

Лайло, йиғига тўйиб, ниҳоят қимирлаб қўйди.

Евгений, ҳушёрлик билан, кўксини қиздирган жувонни ноилож бағридан бўшатди.

— Евгений, мени хонамга кузатиб қўйинг.

Хона эшигини очган Евгений бу ерда Азизнинг йўқлигини пайқади.

Лайло мағрур бошини кўтариб дераза олдига бориб, ташқарига қаради. Ва беихтиёр хаёл билан, кофта тугмаларини бир-иккитасини ечаркан, орқага ўгирилди.

Унинг оппоқ бўйни ва бир чети кўриниб турган кўксига Никитининг кўзи тушиб қотиб турарди.

— Сиз бу ердасиз, — деди Лайло кўли билан кўксини паналаб. — Эрталаб кераксиз. Вақтли жўнаб кетмоқчиман.

Никитин зўрға бош ирғади, у Лайлога ёпишишдан ўзини

базӯр тийиб турарди. Чунки унинг орзуси бир кечалик маишат эмас, балки ундан йирикроқ, Лайлога нисбатан катта мақсадлари бор эди.

Саҳарлаб Лайло қайнарасига телефон қилди ва бор воқеалардан хабардор қилди.

Қайнарасидан қуйидаги жавобни олди:

— Вой, аҳмоқ, ҳамма ишни расво қилибди-ку, — деди қайнараси куюнганча. — Сиз келин сиқилманг. Бунга адаси ҳали нима деркин? Сиз уни адаб, олиб келинг. Бир ўзини қолдирманг у бўшангни.

Никитин кириб, уни нонуштага зўрға кўндириб олиб тушаркан, Лайло қадр-қимматни биладиган хоним статусидан фойдаланиб, Никитиндан дарров эрини топиш ва кундузги рейсга, Красноярскка иккита билет қилиб беришни сўради.

Никитин бошини силкиб, иш бошқарувчини ёнига чақириб топшириқ берганини Лайло сезмади ҳам.

Улар бирга нонушта қилиб бўлишгач, ҳар ким ўз хонасига йўл олди.

Бирпас ўтиб унинг хонасига кирган бошқарувчи иккита билет узатди.

— Никитинга миннатдорчилигингизни айтинг, уни қўли ҳар ерга етади.

Азиз кетар чоғида ҳам, ҳамкасблари билан қайдадир ичиб келди. Никитин уларни кузатгани кирганди, Азиз иршайиб кутиб олди:

— Евгений Максимович, «Подольск оқшомлари»га яна таклиф этишни унутманг! Роса маза бўлди.

Никитин сир бой бермай Лайлога бир-иккита расмий гаплардан сўзлади:

— Хўп хайр. Ҳа, Лайло, нима камчиликлар бор?

— Йўқ, ҳаммаси жойида. Бу билет пули, олиб қўйсангиз.

— Қўяверинг.

— Олинг, шукр-ки, пулимиз етарли, бойликкамас, қадрга муҳтожмиз.

Шу пайт иш бошқарувчи кирди.

— Уларни машинага ўтказиб юборсам етарлими?

— Йўқ, Москвадан самолётга солиб келасизлар.

— Бўлмаса вақт оз, Азиз, олдимга тушинг!

Ҳайдовчи юкларни кўтариб, иш бошқарувчи Азизни етаклаб тушиб кетишди.

Евгений Лайлога қўлини чўзганди, у нарироқ сурилди:

— Евгений, бу нима қилиқ, аёл кўрмаганмисиз?

— Лайло, ўша гапим гап. Умримиз сайр-саёҳатда ўтади. Азиз билан ажрашаман деб сўз беринг?

— Етиб борайлик кўрамыз. Бошқа сабрим қолмади.

Евгений ёнидан совға чиқарди. У жуда чиройли колье эди.

— Бу сизга, эсдалик учун.

Никитин қўлидаги кольени унга узатиб турар, Лайло олиш-олмасликка иккиланиб, кўзлари бир зум ёнди-ю, қўлини узатган жойда, бошини ликиллатди

— Ололмайман. Уйдагиларга нима дейман?

— Подольскдан сотиб олдим, Никитин қарз берди денг.

Лайло кўниб, кольени қўлига олди-да, беихтиёр ёноғини Евгенийга тутди. У эса аристократларга хос, енгилгина ўпди.

— Раҳмат. Йўқ бўлиб кетманг. Қўнғироқ қилиб туринг, — деб Лайло шахдам қадамлар билан номердан чиқаркан, Евгений пастгача кузатиб тушди.

Машинада Азиз ҳеч нарсадан хабари йўқ, уйқуга кетганди.

Лайло билан Азизни ажрим судда тинч ўтди. Суд бир ой ичидаёқ қарор чиқариб берди.

Айсу отаси билан қолишига Лайло ортиқча қаршилик қилмади.

Оқибатда Лунинлар эр-хотин ёшларга тегишли мулкларни бутунлай унга ўтказишдан ташқари, унинг номига Красноярскдан уч хонали квартира олиб қўйишди. У қизини кўргани ёки меҳмонга келганда, мабодо Азиз уйланса уни ва хотинини ноқулай аҳволга солмаслик назарда тутилган эди.

Олтинсоч Лайлонин ажрашганини эшитиб, қўнғироқ қилди.

— Айсуни олиб келинг, болалар билан ўйнайди, ўзимиз бир гийбатлашиб оламиз.

Лайло шундоқ қилди.

— Эркак киши ўзи юронғич бўлади. Ҳар бир юргани билан ажрашаверса, эр чидайдимиз? — деди Олтинсоч.

— Нима қилай бўлмаса, кўриб туриб яшайверсам тўғри бўлармиди?

— Мени эрим юрса, мен ҳам шу билан қайтараман.

— Йўғ-эй?

— Киши билмас қиламан, токи аламларим чиқиб кетгунча.
— Мен ундай қила олмайман.
— Замондан орқада қолиб, эскича фикрлаб, ўзингизни ўзингиз қийнайсиз, сиқилиб касал орттирасиз.

— Сиқилганим рост.

— Аччиқни аччиқ кесади. Хиёнатга хиёнат билан жавоб беринг. Алами тезроқ ўтиб кетади.

— Бошингиздан ўтгандек гапирасиз?

— Нима, Сергей юрмайдими? Шунча пули билан-а? Ҳеч ким ишонмайди, ўзим саунадан тутиб олдим бир марта.

— Қандай қайтардингиз?

— Ҳабашлар клубига бориб, улар билан ярим яланғоч расмга тушиб келдим.

— Вой.

— Агар яна бир марта аёллар билан ошкор юрсанг, мен ҳам шу клубдагиларни қўйнига кириб, расмимни Интернетга чиқараман, тагида «Буровнинг хотинига кучи етмаяпти», деган хабар бўлади, дедим.

— Олтинсоч опа, қанчалик дахшатли аёлсиз-а? Эрингиз қолиб мен кўрқиб кетдим.

— Турмуш учун кураш осонми, Болаларим: Мурад ва Юлдуз учунчи?

— Тасанно, сизга.

— Лайло, сизни ҳурмат қилиб, суйиб, кетингиздан алқаб юрган ошиқларнинг раъйини қайтарманг. Ўлар дунёда узоқларга таклиф қилса, курортларгами, сайр-саёҳатгами жўнаворинг. Ўйнаганингиз қолади. Мажбурият юзасидан турмушга чиқа кўрманг. Қайта никоҳга шошманг.

— Ўзим ҳам шу қарорга келганман, айниқса манави бўшбаёв Азиздан кейин.

— У Сизга ҳечам мос эмасди, қутилганингиз рост бўлсин. Оёбидан ўт чақнайдиган йингитми, эркакми сизга зарур ё нотўғрими?

Лайло Олтинсочга хайрихоҳ қаради.

Лайло эртасигаёқ ўзига тегишли баъзи матаҳларини шаҳар марказидаги уч хоналик квартирасига кўчиртирди. Лайло хизматчилар кетиб ҳамма нарсаларини кетма-кет уч кун қайта жойлаб, энди кечки оқшом кофе дамлаб ичиб ўтирган-да Лунин кириб келди.

Лайло худди келинлик даврларини эслатиб, ўрнидан туриб

эгилиб кофе қуйиб узатди. Харитон Олеговичнинг кўнгли эзилиб, келинини қучоқлаб олди.

— Сендек аёлни билмаган ўғлимни кўр кўзи, ҳали-вери очилмайди. Сен бошқа бир боғларга ярашасан. Агар камидан йигирма ёш кичик бўлганимда... — деди қайнатаси.

— Харитон Олегович, яна ўша гапми?

Қайнатаси ерга қараб қолди.

Кейин бошини кўтариб:

— Уйлар маъқулми? — деб сўради.

Лайло хурсанд бўлиб сакраб кетди. Мана нима учун қайнатасига ташаккур билдиради. Менда бир хайр кетса кетар, ўйлади у. Луний эса меҳримга зор.

— Харитон Олегович, сизга миннатдорчилик изҳор қилмоқчиман. Майлими?

У Луний ёнига ўтирди ва икки қўли билан унинг юзларини ушлаб тўхтамай ўпа бошлади. Худди қизалоқ онасини ёки адасининг юзини дуч келган жойига лабини бостандек.

— Мен сизни Азиздан ўн баробар, юз баробар яхши кўраман. Нега Азиз сизга ўхшамасан? — деди, сўнг ҳансираб қайнатасини елкасига бош қўйиб.

Луний тамоман бу илтифотлардан шодланиб кўзларига ёш келиб, ҳис-ҳаяжонини зўрға босиб, чиқиб кетди.

Бўларкану қариянинг кўнглини олаш, Қора қоплон билиб гапирди. Мен бошқача яшамасам, кўп нарсадан бебаҳра қоламан, мени сўйганларни ўзимдан бездираман, деган ўй Лайлонинг хаёлидан ўтди.

НЕГА АЖРАШДИНГ, ҚИЗИМ?

Иккита катта чемодан кийим-кечаклари, яна бир чемоданда яқинларига совғалар. Лайло эридан қутилиб Тошкентта август бошида кириб келганида, уни Зиё кутиб олди. Тўғри Қибрайдаги ҳовлига жўнашди.

Қибрайда Зиё машинани тўхтатиб, дўкондан битта катта қўй сонини машина багажига ташлаб қўйди.

Лайло ҳали сўз қотмаганди, энди Зиёни аниқ ҳаракатларидан завқланиб гап ташлади.

— Ҳа, ишларни билиб-билиб қиладиган бўлиб қолибсан.

— Сизнинг этагингиздан тутиб, опача, ўрганаёпмиз.

У жиянини ҳам бетидан ўшиб қўйди.

Умуман, Лайло ўзи билмаган ҳолда эркин бир ҳолатта кириб борар, шу пайтгача олиб борган ишлари, хулқида камчилик, хато бўлмаганидан, ўзига бироз эркинлик бергиси, қондасиз шўхликлар қилгиси келарди.

Уйга етиб келишиб қий-чув ичида сўрашлар ҳам нася қолиб, Лайло кийимини алмаштириб ўзини бассейнга отди.

Хайрихон опа қизини кечки пайт сўроққа тутди:

— Бекордан-бекорга шундай йигитдан нега ажрашдинг?
— Ойи, кўзим олдида хиёнат қилди.
— Шунгами? Урмаса, чертмаса? Еганинг олдингда, емаганинг кетингда. Энди нима бўлади?

— Нимани айтаяпсиз?

— Нимани бўларди? Бу уй-жойлар?

— Менга ўтди.

— У ерда-чи?

— Квартирам, машинам, ателье-салоним қолди.

— Бойвачча хоним бўлдингми?

— Шунақароқ, Ҳар ҳолда уйда хизматкор ёллашга қурбимиз етади.

— Бу ёқдаги турмушинг нима бўлади?

— Тикувчилик фабрикаси кенгайтирилаяпти-ку?

— Йўқ, турмуш...

— Ойижон, турмушдан гапирмай туринг, — деди Лайло, чиройли керишиб.

Хайрихон опа унинг олдинга чиқарган чиройли, қабарик кўксига беихтиёр кўз ташлаб, секин сўради.

— Унда нима қиласан?

— Эркин яшамоқчиман.

— Ҳо, никоҳсиз бир эркакни бу уйга олиб келадиган бўлсанг, ортиқ бир дақиқа ҳам бу ерда қолмайман.

— Ойи, ҳазиллашдим, — деб ҳоҳолаб кулди Лайло.

— Шундоқ бўлсин, арзанда қизим.

— Мен тепадаги иш хонамда бўламан.

Лайло мансардага чиқиб хаёлга толди. Пул бор, иш бор. Аммо эркин яшаш нима? Дўст сифатида эр киши билан саёҳатта борса бўлмайдими, орини, қадрини билган ҳолда. Шуни ҳам гап қилишадими ё? Бу ернинг баъзи тушунчалари эскирмадими? Нега у мумкинмас, бу мумкинмас. Ҳатто бегона эркак билан бирор соат гаплашиб туриш ифвога асос бўлади. Уф... Сиқилиб кетасан, гоҳо шуларни ўйласанг. Умр эса шитоб билан ўтиб кетяпти. Уйда тошдек қотиб, ҳеч қаерга чиқ-

масанг, нима кўрасан. Евгений айтганидек, дунё бўйлаб кезганга, ёнингдаги оширинг елкасига бош қўйиб аштиқа ёдгорликларни томоша қилганга не етсин. У қаерда қолди. Ажрашганимни билади-ку. Эрта-индин келиб қолса, дам олишгами бир жўнаворайлик. Ойим доғда қолади. Мен ўзимга пишиқман. Хавотир олмасалар ҳам бўлади.

Эртаси у бутунлай кунини ишга бағишлади. Фабрикасидан хабар олди. У ерда ҳам оз эмас, юздан ортиқ бичувчи, тикувчилар бор. Маоши, еб-ичиши, оилалари бор. Байрам, ҳайитларда хайр-худойи қилиб, моддий ёрдам кўрсатишлар, қийналган хўжаликларнинг тўй-ҳашам ёки маъракаларининг бир четини кўтариб юборишни ҳам Лайло Зиёга яхшилаб тайинлаган. Ишлаб чиқаришдаги муаммолар, ашёлар олишдаги узилишлар ёки арзимаган ҳолатлардаги сабаблардан ишлаб чиқариш тўхтаб қолмаслиги учун назорат ташкилотларининг талабларини ўз вақтида бажариш яхши йўлга қўйилган ва доимо бениқсон бажариб келинарди. Ишхонада, кираверишдан, офис хоналари ўз йўлига, цехлар ҳам озода, саранжом-сарништа тутилди. Бақриқ-чақриқ ёки хизматчиларнинг бир-бирларига сабабсиз қаттиқ гапиришлари бу корхонада қатъиян ман этилган. Ўшангями, бутун жамоа бир жон, бир тан бўлиб ишлайди. Байрамларни хурсандчилик билан кутиб олади.

Лайло, аввал эрталабдан цехларга кириб, бироз айланаркан, таниган тикувчи, бичувчилар билан елка олиб кўришди, янгилари билан бирма-бир қўл бериб танишди. Оддий, аммо бежирим кийимда ҳам сарвқомат эканлигига эътибор бериб, анча вақтгача у цехлардан чиқиб кетгунича ўз ишларини бажарган ҳолда, янги ишга кирган ёш жувон-қизлар ҳавас билан у томонга қараб-қараб қўйишарди.

Кейин у офисга, ўз кабинетига чиққанида, шахсий илтимослар бўйича қабул қиларкан, ёнида уни кузатиб юрган Зиёга топшириқ ва маслаҳатлар берарди. Бугун унга катта топшириқ, яқиндаги маҳалладан кўчани асфальт қилиб беришликни сўраб чиққанларни қуруқ қолдирмаслик бўлди. Юз метрча келадиган асосий кўчага асфальт ётқазиш учун фабрика фондидан пул маблағи ажратишни жиянига юкледи.

У одамлар билан учрашиб, уларнинг дардини эшитиб, бу ёқда фабрикани кенгайтиришга боғлиқ ишлардан қаноатланиб, уйга келиб бирпас чўзиларкан, чарчоқ ўрнига кўнглига

енгилик тушганидан хурсанд бўлди. Одам тафтини одам олади деганлари шу бўлса керак, деб диванга кўча кийимида чўзилди. Лайлонинг хаёли оддий одамларнинг меҳнат шижоати, fairати ва қаноатлилигида эди.

ШУ САРГУЗАШТ КЕРАКМИДИ

Никитин Тошкентга композиторлар уюшмасининг раиси Жуманазаров таклифи билан Назира Алиевага бағишланган танловда фахрий жюри раиси бўлиб қатнашди. Шу кунларда у Лайлога кўнгироқ қилди. Лайло дўстларни кутиб олиш, меҳмон қилишни ўрнига қўярди.

Зиё бошлаб келганда, уни барра кабоб, танловларда нишон олган Ўзбекистон винолари билан сийлашди.

Шунда кайфияти кўтарилган Никитин Лайлони яккама-якка суҳбатга тортди.

— Лайло, мана бу вилла ҳужжатлари, қўл қўйсангиз бўлди, сизга ўтади.

— Яна эски гапми?

— Ҳа, менга турмушга чиқинг. Фарзанд тувилса...

— Яна турмуш қуришми? Қўйинг бу ҳақда ортиқча гапирманг!

— Истасангиз, Москвага, ойимнинг олдига борайлик. Улар фақат сизни қайлигим ўрнида кўраяптилар.

Евгений энди Лайлони кўндириш учун бошқа вариантларни ҳам таклиф эта бошлади.

— Олдиндан бор мақсадимни очиб айтганим учун узр. Агар, сиз мени ёқтирмасангиз, мени хоҳламасангиз, никоҳ, контракти тузайлик.

— Бу нимага керак?

— Мисол учун бола тувилгунча номига эр-хотин бўламиз, никоҳ, муддатини бир, икки ё уч йилми белгилаш мумкин.

— Кейин-чи?

— Контрактдаги мулк сизга ўтади. Ажрашинингиз учун мендан розилик сўраб ўтирмайсиз. Хоҳласангиз синовдан яхши ўтсам, бир умр бирга тураверамиз. Мен сизни яхши кўраман, сизнинг номусли, вафодор ёр бўлишингизга шубҳам йўқ.

— Евгений, дўст бўлиб қолсак етарлимасми?

— Майли ўйлаб кўринг. Шошилтирмаман.

Хайрлашаётганларида Хайрихон опа ва Таня опа ҳам ҳозир бўлишганди, Евгений кетгач, улар Лайлони ўртага олишди.

— Лайло, бу яна ким?

— Эски оширим.

— Нима хоҳлаяпти?

Лайло нима дейишни билмай, улар томон энгашиб шивирлади.

Шунда ойиси: - Вой, бу нимаси, яна? - деб ўтириб қолди.

— Да, — деди Таяна опа ҳам бошини қашиб ва никоҳ контрактини ўқиб чиқиб қулди.

— Лайло вилла ростдакам, эр омонат бўларкан. Уни ёқтирасанми ўзи?

— У қизиқ, ғайратли, жўшқин инсон. Бундай серҳаракат, уздабуронни шу вақтгача қўрмаганман.

— Ҳа, демак, у билан зерикмайсан ҳам. Менга қолса бир йил контрактини тузиб яшайвер. Ёшсан, сенда танлаш ҳуқуқи ҳали кўп бўлади, лекин бу имкониятни қўлдан чиқармаганинг ҳам дуруст.

Хайрихон опа суҳбатга қўшимай, нуқул бошини чайқарди.

— Тўғри, унга баланд парвозлар керак, Хайрихон опа. Ён-веримиздан битта темирқанот қуш чиқса чиқибди, — деди Таяна опа. — Евгений ҳам чакки кандидатура эмас. Дунёни кўради. Париж, Нью-Йорк, Рим, Лондон фестивалларига қатнашар экан. Демак, ном чиқарган. Ҳурмати бор.

— Бекач холанинг қизи Парижда юраркан-да?!

— Нима бўлибди?

Хайрихон опа Лайлога зуғум қилди:

— Болаларингни ўйласанг-чи ундан кўра?

— Ойижон, улар ишончли қўлларда. Мен каккудан кўра бува ва бувилар тарбияни яхшироқ беришади, — деди қизи қулиб.

— Хайрихон опа, оқ йўл берасанми қизингга?

— Билмасам? Ўйлаб кўриш керак. Бу ерда фирмани ким юргизади?

— Зиё билан гаплашиб қўйганман. Бор масъулият унга ўтади. Фасонларига сиз Адиба опам билан қараб турарсизлар? — деди Лайло бепарво.

— Ҳо, Адиба бекордан-бекорга қарарканми?

— Маошлари талаб даражасида бўлади. Зиёда штат рўйхати бор. Бўлдими?

— Лайло, Москвада шошиб қолма. Лекин, ўзингни хўрлатиб ҳам қўйма.

— Хўп, Таня опа. Ҳа, ояи Қибрайдаги уй қишда ҳам одам-сиз қолмайдими?

— Ҳикмат амакинг Зиёни уйлантирса, домни бу ўғлига қолдириб, Қибрайдаги уйнинг пастки қисмидаги хоналарга эр-хотин кўчиб боришмоқчи.

— Яхши. Улар розими шунга?

— Жон деб туришади. Келишилган.

Хайрихон опа кўз ёш қилиб, шошиб эрга тегишинга мен барибир аста рози эмасман, деди.

Орадан уч ойдан ортик, шариат бўйича идда муддати ҳам ўтди.

Лайло эридан ажрашгач, Красноярскда туришга бети чидамасди. Тошкентда ҳам қариндош-уруғлар, унинг ёш бева қолиш сабабини сўрайвериб, уни, Хайрихон опани безор қилишди. Лайло ўшанга Қибрайдаги ҳовлисида ёки фабрикасидан бошқа ёққа чиқмасди. Ўшангами, зерика бошлади. Аммо, Евгений унга кунда кўнғироқ қилиб қўймас, таклифини бетўхтов қайтарарди. Лайлога қолса, бу ноаниқ ҳолатидан кўра, унинг сўровига кўнғандек эди. Аммо, жавобини катталар айтадилар деб, бор масъулиятни ояисига юклади.

Хайрихон опа маҳалланинг кайвони аёлларига бу тўғри-сида маслаҳат солса, боши очик юргандан аёлни бир кун қолса ҳам эрга беринг деган гап бор, аммо никоҳ ўқитсин, деб ўз фикрини билдиргани, бироқ у қарорини айтишни пайсалга солди.

ДАМ ОЛИШМИ, ДОН ОЛИШМИ?

Дам олишга Москва орқали бориладиган бўлди. Бир-биримизни яхшироқ билиб оламиз. Уйга ўтириб олиб, сиқилиб ўтириш сизга ярашмайди деявергандан сўнг, Лайло Москвага келди. Ойимни кўрмай, бизнинг уйда уч-тўрт кун меҳмон бўлмай кетмайсиз деб, қўярда-қўймай Королевдан беш километр узоқликдаги «Сосновая»даги катта уч қаватли уйларига Никитин бошлади.

Никитиннинг онаси кўпни кўрган, ўзига бино қўйган аёл экан. Лайлони ялаб юлқаб гаплашдию, аммо жиддий суҳбатларга тортмади. Енгил-елци гийбатлар, ўтмишидан сўзлаб ўтирди.

Бир икки кун ўтмай дам олиш путевкаси тайин бўлди. Никитин Лайлони таниш профессор аёлининг хусусий клиника-сига суради. Турли шифокорлар қабулида бўлиб, ҳар томонлама текширув, таҳлидан ўтиб, керакли тиббий хулоса қорозлар қўлига теги. Терапевт, хирургдан тортиб аёллар дўхтирининг ҳам кўригидан ўтди.

Пенанг оромларидаги дам олиш уйида улар ёнма-ён хонага жойлашишди, Никитин бир неча бор уйланган бўлса ҳам, ҳеч бир хотини билан бир хонада ухлამасди.

Дам олиш уйи беш юлдузликмас, уч юлдузликга тортарди. Алоҳида бассейни кичкина, шунинг учун ҳамма пляжга бориб чўмиларкан. Йўлдан чарчаб келишгани учун тушгача ухлаб олишди.

Тушда столдаги овқатлар сероблигидан шошиб қолишди.

Салат, бананлар товоқларда тўлатиб ташланган, апельсин, олма, грейпфрут шарбати учта идишда. Биринчи овқатга товуқ шўрва ва иккинчисига катта сихда қўй гўштидан кабоб. Жайдарин ва буғдой нони.

Тамаддидан кейин бироз ухлаб олиш мазза.

Лайло икки соатми ухлаб исиб кетди, ваннага кириб сувни ёқиб, душ қабул қилаётганида, елкаларини кимдир мулойим силай бошлади. Бу унга ёқиб: — Евгений сизми? — деб сўради.

Жавоб бўлмади, у кўзларидаги совунни ювиб тураркан, қўллар энди унинг қорни, кўкракларини, бўйнини силаб туриб, кимнингдир лаблари оҳиста ўпишга ўтди. Азиздан бошқа ҳеч ким менинг туйғуларимни тушунмайди, деб фикрлайдиган Лайло тамоман маҳв этилди. Юртдан олис маскан, сокин гўша, дам олиш уйидаги енгил муҳит, нотаниш одамларнинг хайрихоҳлиги дарров таъсир этдими ёки доимо меҳрга зор беванинг ишқий талаби жисмида хуруж қилдими, билмасди. Унинг ҳислари жунбушга келиб, «Евгений нима қиляпсиз?», дейишга мажоли етмасди. У кўзларини юмиб олган, очса бор фароват вужудини тарк этадигандек кўкракларини учини эзфилаётган бармоқларни жон ҳолатда ушлаб, «аҳ» деб юборди. Фақат ундан қандайдир антиқа ҳидлар келаётганига ҳайрон эди. Қиз лабига шўртак лаб босилгачина кўзини очиб қаради ва бақириб юборди. Кучоқлаб турган йигит қоп-қора ҳабаш эди.

Лайлонинг бақиритидан чўчибми, у йигит индамай шартта ортига қайтди.

Ўзига келиб, у чўмилишдан ҳафсаласи пир бўлиб, чўкка-
лаб қолди. Баданини ювган билан кетмайдиган ҳид ўрнашиб
қолгандек туюлди. Ҳар ёғини қайта совунлаб, сочларини
шампунлади. Душнинг тагида узоқ туриб, кейин чикди. Оқ
ҳаммом халатини кийиб, креслода, ташқарига қараб ўти-
раркан, кўлларидаги шарбатни хўплаб-хўплаб баданини ҳид-
лаб қўяр, бояғи вазиятни кўз олдига келтириб, ўйга тушди.
Балконга қараб, бу ерда ойнага панжара қўйилмас экан, қизиқ
деб қўйди.

Кечки овқатгача пляжга борилар экан. Сув ранги шаф-
фоф, ҳатто чўмилганларнинг кийимлари, баданлари яққол
кўринади. Оёқ остидаги қум парчалари кўпроқ майда тош
парчаларига ўхшаш. Унда юрган сари товонлар массаж ол-
гандек мазза қилади.

Пляжда экзотик жуфтликлар кўп. Мисол учун сариқ соч-
ли, ё малларанг хоним ва ҳабаш эркак, оппоқ туксиз немис
эркаги ва мулатка ҳамроҳи, ё европалик билан тайландлик-
лар жуфтлиги.

Кечки овқат ҳам ўтди. Энди кимга дискотека, кимга кино-
залда кино кўриш насиб этди. Улар дискотека атрофидаги
скамейкада мусиқа эшитиб, елкага елка тираб ўтиришни аф-
зал кўришди.

Бир пайт ўтмай улар қаршисида бир жуфт тўхтади.

Лайло бошини кўтаргани, ўша таниш ҳабаш, кўзларини
уларга тикиб турарди. Ёнида ўзига ўхшаш рангдаги жозибали
қиз бор эди.

У соф инглиз тилида Евгенийга нимадир деди.

Уларнинг суҳбати чўзилди.

Лайло инглиз тилини ўргандим деб ўйларди. Ҳозир суҳбат
давомида ҳабашнинг бизда шундай одат бор, алмашайлик, ис-
тасангиз хизматингдამиз, керак бўлсак топарсиз, деган сўзла-
рини амал-тақал илғади.

Улар кетишди.

Лайло нима гап деб, Никитинга қаради.

— Бир одат бормиш.

— Қанақа?

— Қизиқ одат. Жуфтлик алмашиш. Ўшанга хизматларини
пул эвазига таклиф этдилар.

Лайло ажабланиб, аср яша, аср давомида ўрганасан, мата-
лига тан бериб кудди:

— Алмашиб юбормадингизми, ишқилиб?

— Нимага керак? Мана уларнинг карточкалари: Амин ва Зубайра.

— Мени ҳимоянгизга олганингиз учун ташаккур.
Уч кун ўтди.

Лайло уни жуда авайлаб, ҳушёр, ҳар бир илтимосини ба-жараётган Евгенийдан хурсанд эди, чунки у ёлғиз қолганла-рида тихирлик қилиб гуфторликка тортмас, сўзида турарди.

Улар яхши, қадрдон дўстдек бир-бирларининг хоналарига исталган вақтда кириб келишар, чойми, кофеми, шарбатми ичиб, хангомалашишарди. Ҳар ҳолда Лайло у билан зерикиш нималагини билмасди.

Тўртинчи кун нонуштадан кейин соат тўққиз яримларда у Евгенийнинг хонасига яқинлашди. Эшик юзига ёлиқ экан, гийқилламай осон очилди. Хонада ҳеч ким йўқ эди, аммо ичкаридан ваннадан овозлар эшитилгандек бўлди. У чиқиб кетмоқчи эди, лекин қулоқ тутса, бу овозларнинг бири аёл-никига ўхшарди.

У кўз ташлаб, ванна эшигининг гулдан нақш солинган ой-насидан ҳабаш қиз ва Евгенийнинг валати ҳаракатларини элас-элас илғади.

Шунда у яна қисматини Азизда синагандек, синаб ўти-ришни истамай, ўз хонасига чиқиб кетди.

Лайло хонасига кирганда, бирпас хаёлга чўмиб, уйқуга кетди, негадир Азизга нисбатан қўзғалган ўшандаги каби бу гал унинг жаҳди чиқмади. Қайтанга бўшашиб кетди. Ва би-ринчи кеча Азизга кўрсатган ҳунарларини эслаб хўрсиниб қўйди...

Бир зум ўтмай эгнидаги шойи халатини ечганда, қиз-нинг кўзи беихтиёр эрининг келишган қоматига, кенг яғри-ни, тошиб чиққан мушакларига, кўкрагидан қуйидаги, қорни устидаги ёлига биринчи бор тушдию, юраги орзи-қиб кетди.

Зимистон уйда камин олови чирсиллаб ёнар, шамлар эса ўчай-ўчай деб шуъла берарди.

Шундан сўнг ним қоронғу хонада, сирли вазиятлар юзага кела бошлади.

Йигит уни тунги қўйлагини тутмаларини тополмай хуноби ошиб, бошини қашиб, ён бошига чўккалаб ўтирди:

— Қизик, бу қандай ечилади?

— Бир ривоят бор, шу ҳолат тўғрисида, айтиб берайми?
Балки эшитгандирсиз?

– Қанақа ривоят?

– Боғдод ҳалифасининг кўп хотинлари бўлган. Энг кенжасини қарз ҳисобига келтиришган экан. Отаси қизини аҳволига ачиниб унга мингта тугмачали тунги кўйлак совға қилибди. Халифа бу кўйлакни тугмаларини ечгунча, толиқиб ухлаб қоларкан. Натижада қиз ўз бокиралигини сақлаб қолган экан.

Азиз эътироз билдирди.

– Лайло, менинг на бошқа хотиним, на улардан болаларим бор. Яна сизнинг бокиралигингиздан фарзанд туғилмайди.

Лайло завқланиб кулди:

– Билмасам. Оддий бир кўйлакни ечолмасангиз?

Лайло Нодирда қўллаган хийласини қайтариб, Азизни ноиложлигидан ҳузур қилиб висол дамларини чўзарди.

Бироз завқ олгач, қиз ўрнидан туриб, шкаф ойнаси олдига бораркан, ортига бир қараб қўйди. Бу нигоҳларнинг мазмунига етиб, Азиз дик этиб туриб унга эргашди.

Энди ойнадан уларга иккаларини акси: Лайлонинг айёрони кулган чехраси-ю, Азизнинг гирён ҳолати кўринарди. Бир зум у тимирскиланиб турдида, қизни шахт билан бағрига босди. Шунда Лайло енгилди. Йигитнинг қўлларини бўйнига олиб бориб тугун учини ушлатди. У эса шу тугунчани бир тортганди кўйлак бўғзи кенгайиб, полга сирғалиб тушди ва шу дамдаёқ қиз икки қўли билан кўзларини тўсиб, бошини унинг елкалари орасига яширди.

Каминда ўт чарсиллади, шам шуъласи хира кўланка берар, аммо шунинг ўзида хотинининг чиройли яланғоч силуэти ойнада акс этиб, елкаларини тўсган қуюқ сочлари орасидан ойнага тикилиб турган чиройли қора кўзлари ишвада нур сочаркан, унга нигоҳи тушган Азиз жунбушга келди.

Қизни бели ва тиззалари остидан у даст кўтариб, хона бўйлаб айлантиришга тушди. Лайло эсдан оғар даражада шод, қўлларини икки ёнга, бошини орқага ташласа сочлари полга тегар-тегмас шаршарадек ёйилди. Ловиллаб ёнаётган камин ўтини, хона четидаги хира шам нуруни, турли-туман мебеллар, каттакон люстра, дераза ойналарини, пардаларини кўзлари илғар, илғар экан янада қувончи тошиб, бу қайноқ қучоқдан узилишни истамай қиқирларди. Чунки, бу бағир худди аввалдан билган, синашта бўлган, танишдек туюлиб, сесканиш сезмасди..

Евгений ҳар дамгидек вақтида уни уйғотиб, пляжга олиб кетди.

Лайло қирғоқ периметри бўйича узоқ сузди, ёнида Никитин ҳамроҳлик қилди. Лайло ҳориб ўзини лежакка ташлади. Сўнг елкаси қизиб, ўтирилиб, чалқанча ётаётганида сўл ёнидаги лежакда унга тикилиб турган таниш башара кўринди. Бу Амин, кечаги ҳабаш йигит эди.

Лайло кўзларини юмиб олди. Аммо кўз ўнгида ундан бадтар хаёллар миясини чулғаб, «бир куни бу қора мақсадига етади, қаршилиқ қилишга ҳолим қолмаяпти», деб ўйлади.

Унинг ёнидаги лежакда Евгений қотиб ухлаб қолибди. Унинг устига катга сочиқ ташлаб, нима қилишни билмай, қиз қайтиб лежакка чўқди. Амин унга шарбат узатди. Қўлини қайтаришни беодоблик ҳисоблаб, шарбатга қўл узатганди, йигит ушлаб олди ва шипшиди:

— Мен тушдан сўнг кираман.

Лайло шарбатни у томонга отиб юборди.

Никитин уйғонгач, унга бор воқеани етказди.

Мазмунан Евгений уни топиб гаплашган шекилли, Амин кўринмай қолди.

Дам олишнинг ўнинчи кунлари, Евгений унинг хонасига тушдаги уйқу пайтида кириб, қўлига ҳужжатлар тутди:

— Майамидаги вилла сизга совға. Энди мени истакларимни рад этиб юрмассиз?

— Рад этсам-чи?

— Натижа маълум. Виллага ҳуқуқингиз ўз-ўзидан йўқолади.

— Жуда ўйлаб қилинган шартнома эканми?

— Узр, бошқа иложим йўқ. Аёлларнинг макри ва ҳийла-ларидан чарчадим. Онам невара, ворис кутяпти. Сиздан жуда чиройли фарзанд турилса керак? Мен вақтлроқ пляжга кетяпман, қирғоққа сузмоқчимиз, шерик топилди. Кечки овқатда учрашамиз.

Менда эса бошқа эрга тегish нияти йўқ. Вилласи бошидан қолсин, деган ўйга тушди қиз.

Лайло никоҳ контрактини эътибор бериб ўқимаган, Тая опа танишганди. Майамидан совға қилинган вилла ҳақидаги ҳужжатлар эса энди у ерда нотариал тасдиқдан ўтиб нухаси келганди. Асл нухаси контракт муддати биттач берилиши ёзилган. Буларни қиз ўқиб ётаркан, ўйлаб қолди: «қандайдир сир борга ўхшайди. Евгений мураккаб одам», деб уйқуга кетди.

Лайло ухлаб ётганида тушида кимдир буни ичиб олинг, дегандек бўлди. У бошини кўтарди, оёзига дори солиб, сув ичиришганда, у ўнгида бу воқеа юз берганини илғаб кўзини очди.

Хона пардалари тортилиб, Амин оқ тишларини ярқиратиб тепасида илҳақ турарди.

Лайло овозини зўрға чиқариб инглиз тилида сўради:

— Яна сизми?

— Мен.

— Сизга нима керак ўзи?

— Айтайми, ё шундоқ ҳам тушуниб оласизми?

У жувоннинг енги калта, ёқаси кенг майкасини сўрамаёқ ечиб ташлади. Кун иссиқ, шунга унинг остида бошқа кийим йўқ эди..

— Евгений, — деб чақирди ёш аёл, икки қўли билан кўкракларини тўсиб.

— У йўқ, нариги қирғоққа сузаяпти.

— Ёлғон.

Амин жавоб бериш ўрнига иржайиб қизнинг бошқа кийимларига илтифотсиз ёпишди.

— Кетинг, йўқса, ҳозир бақираман, — деди Лайло овозини кўтариб.

— Ё ҳа, ё юзингни тилиб ташлайман, шундоқ ҳусндан ажраласан, — деб жавобан Амин Лайлонинг тепасида пичоқ ўйнатди, сўнг жувон ёстигининг остига тикди, бу ҳол йигитни ҳеч нима тўхтата олмаслигидан дарак берарди.

Лекин бусиз ҳам, қизда қаршилиқ қилишга ўз-ўзидан хоҳиш йўқолиб, қандайдир воқеалар тараддудида ҳис-ҳаяжон босди. У чор-атрофга, йигитга хавотирли назар ташлар, Амин буни фаҳмлагандек, ўз кийимларини шошилмай, битта-битта ечиб, намоишкорона ҳар тарафга отарди. Бу реклама сахнасига ўхшаб кетадиган, хотиржамликка йўврилган ҳаракатлар эди. Мой сургандек ялтираётган тана. Ҳар бир қисми таранг, мускуллари ўйнаган, қорни, кўкси туксиз, силлиқ. Йигитнинг ўзига тортар даражада ажабтовур, ҳабаш бўлса ҳам, қомати ниҳоятда мутаносиб, елкадор қоматига қиз бейхтиёр бошидан то оёғигача разм солди. Қизиқувчанлик гирдобида унга ташланган нигоҳ Амин у томонга тўлиқ ўгирилгандагина узилди. Миясига урди: менга нима бўлди. Сўнг бошини тезда четга бурди.

Кетишларига яна икки кун қолганди.

Чўмилишга борганда, Лайло ногаҳон Аминни кўрди. У қандайдир сариқ сочли, ёши каттароқ аёл атрофида айланарди. Йигит қизни эски дўстини кўргандек саломлашди. Лайло киборли аёлга хос, бошини силкиб қўйди. У энди воқеалар, ходисалардан кейинги пайдо бўладиган ҳисларни юзда зоҳир қилмасдан, яшириш лозимлигини ўзига сингдираётган эди. Ҳар ҳолда кўпчилик орасида, омма орасида бу сиполик қўл келишини у ёш бўлишига қарамай уқиб олганди.

Худди ҳеч нарса бўлмагандек, одамлар бир-бирларига хайрихоҳ, безараздек сўрашиб кетишдан бошқа чораси йўқ эди.

Бугун кетамиз дейилганда, нонуштадан кейин Никитин маъмуриятга паспортларини олишга югурди. Шунда хонага Амин кириб кедди.

— Сизга бир зўравонлик қилдим.

Жувон тескари ўтирибди.

— Эслатма, ўтган ишга саловат.

— Лекин айбимни ювиб, яхшилиқ билан қайтармоқчиман.

— Нимани айтаяпсан?

— Буни бир куни билганингизда, сизни фақат жисмингиз эмас, қалбингизни ҳам севиб қолган бир қора ҳабашни эслаб қўйсангиз бас.

— Севги бошқа нарса. Бунақа баландпарвоз гапларни қўй.

— Сиз ҳақиқий аёлсиз. Бузилмаган, оҳори тўкилмаган, ҳислари бекорларга сарф бўлмаган. Мен бу ерда майдалашган аёлларни кўра бериб...

— Амин, сен ҳам яхшисан, аммо адашгансан, — деди Лайло нимагадир йигитни елкасидан силаб.

— Менми? Менга ўхшаганлар бойлик қули. Буюртмалар бўйича иш қиламиз. Ҳа, майли, айта қолай. Сизни куч билан олишга Евгений буюртма берган. Шароит ҳам яратиб қочиб қолди.

Лайло анграйиб қолди.

— Ростданми?

— Ҳақ сўзим.

— Вой, қўшмачи-ей. Унга бу нимага керак?

— Билмадим, сабабини ўзидан сўрарсиз. Бу флэшкада ўша кундаги воқеалар ёзилганди, уни кеча кечки овқатдан кейин кириб, ўчириб ташладим.

— Ҳали менга капрокат ҳам бор эди дегин.

— Ҳа, қора танли билан ишқий саҳна.

— Оҳ, Евгений. Сиз оддий одам эмассиз, деб бекорга айтмаган эканман! Сен уни Евгений компьютеридан ўчириб ташладим дедингми?

— Ҳа.

Лайло сўнониб, беихтиёр Аминни қучоқлади.

— Раҳмат, қоравойим.

— Сизни, Евгенийни Москвадан қидириб топаман.

— Қўйсанг-чи. Шу ердаги саргузаштлар шундоқ ҳам менга бир умрга етади.

Амин энгашиб, унинг қўл бармоқларидан ўпа бошлади.

Қиз беихтиёр қўлларини унинг сип-силлиқ бошига қўйди.

— Қалб бор экан сенда Амин. Фақат касбингни ўзгартир,

— Аммо эҳтиёт бўлинг, унда ёзувнинг нусхаси бўлиши мумкин.

Лайло бу гапларни эшитиб, бўшашиб ўтириб қолди.

Йўлақдан оёқ товушлари эшитилди.

Амин ўз хонасига балкондан ўтиб кетаркан, сўнгги бор нигоҳини жувоига қаратди. Қарашлари мулоим, сур эмас экан, деб ўйлади Лайло.

Евгений бу дам олиш уйига келаётганига уч йиллар бўлганди. Биринчи бор келганда унинг кўзига оловдек кўринган Зубайрани ҳалигача унута олмайди. Зубайра ҳам бу сариқ сочли маллавоёга тан беради. Улар ўртасида ишқий саҳнадаги хузурдан бошқа нарса йўқ. Аммо Евгений шу маишат учун, ҳар йили айнан шу дам олиш уйини мўлжаллаб келади. Бўйи-бўйига мос, моделларга қиёс озғин, қорни ясси, калта кўйлак кийганда оёқлари ниҳоятда тўғри ва чиройли, кўкраклари сал бўртган, қора кўзлари доимо ялтиллаб турадиган пуллик секс хизмати кўрсатадиган бу фотиша дам олиш уйининг гули ҳисобланади. Унинг ўта ҳирсли ва жозибадорлигини ҳатто Лайло тан олишга мажбур бўлди. Евгений эса, ҳозир уни олиб келиб хато қилганига иқроор бўлиб, жозибали билан атиги у билан уч бора зўрға қўрқа-писа учрашди. Бир гал эрталаб, сўнгра эса Лайлодан чўчиб, тунлари қиз хонасига борганди.

Пенангдан Калалампургача маҳаллий самалётга чиқилди.

Никитин мен билан Москвага борасизми деб сўради.

— Йўқ. Уйга Тошкентга кетаман, — деди Лайло.

— Яхши. Ойимга нима дейин. Тўйини қачон ўтказамиз?

Лайло Никитинни кўзига қараб қолди. У барча сирдан огоҳ. Яна, қўлида видеоёзув бўлса керак!? Нима қилсам,

экан? деб ўйлади. Никитин ҳеч нима бўлмагандек, унга тикилиб қараркан, қарорини тезроқ айтишга қизни шошилттирдди.

– Тўй тўғрисида умуман гапирманг! Сиз энди мен учун йўқсиз.

– Нега? Буғдойингиз хом ўрдимми?

– Иккипозламачи, қўшмачига ким қўйинти гапни.

Евгений бу сўзлардан қитдек бўлса ҳам қизармади.

Лайло беихтиёр кўз ёши қилишга ўтди. У секин йиғлар ва шу ҳолда ҳам жуда гўзал ва хуснали эди. Никитин унга маҳлиё қараб, кўзларидан оқаётган кўз ёшларни кўрсаткич бармоғи билан сидираркан, бошқа қўли билан қизнинг билакларини тутиб ўпишга тушди:

– Чанг босган ўт-ўлан ёмғир ёққач ювилганидек, шу кўз ёшларингиз сизни мена поклаб берди. Мен ўттан кунлар билан эмас, тақдирдош замон билан нафас олишга ўрганганман. Мусибатни муҳаббат мағлуб этади, кам тушса шодон кулги енгади. Ҳаётда эркинроқ яшаш лозим. Тушундингизми, хоним! Шундай экан дудоғингизни тутиб, менга меҳрингизни англадинг.

– Ҳеч қачон бундай бўлмайди. Сизга нисбатан заррача ҳиссиётим қолмаган, бори ҳам бошқа одамларга насиб этди.

Евгенийнинг ўйнашидан кўнгли қолганди. Унда, машғум воқеаларни ўзи ташкил этиб, Лайлонинг руҳини синдира олмагач, унга бўлакча меҳр билан қараш пайдо бўлиб, дўстона муносабатлар сеҳрини сақлаган ҳолда, ҳақиқий муҳаббат қалбини поралаганини ҳозир Никитин англади.

СИРЛИ БИТИМ

Лайло билан Евгенийнинг сирли битишувига фақат Таяна опа ва Хайрихон опа келишганди. Улар бу тадбирни бошқаларга билдиришмади.

Базмга келганлар классик йўналишдаги мусиқачилар, артистлар, кўпчилиги келинда романтизм элементларини топиб, Евгений танловини маъқуллашди. Сенга кўзи ўйноқимас, шаддодмас, тўполончи, шаллақимас, кибор аёл зарур эди, мақсадингга эришибсан, дедилар.

Никитинларнинг уч-тўрт авлоди мусиқачилар, бастакорлар, опера ҳофизларини етиштирганди.

Максим Карлович Никитиннинг операда яхшигина баритон овози бор эди, Людмила Юрьевна операда иккинчи ролларни ижро этганди.

Евгенийга бастакорлик бувисидан ўтган.

Евгений шу пайтгача икки марта уйланди. Биринчи бор у консерваторияда курсдош қиз Зинаидага уйланди. Бу чиройли қизда истеъдод ўртача, вокалга овози йўқ, шунгами кейинчалик у ўз шахрига қайтиб, мактабда ўқитувчилик қиларди. Улардан туғилган Нинанинг эса мутахассислар умуман musiқага қобилияти йўқлигини айтишди. Унинг спортга иштиёқи баланд эди.

Евгений бу хотини билан ажрашганига ўн йил бўлди.

Унинг иккинчи хотини эса тескари, musiқага умуман алоқасиз, чет эл иқтисодиётини ўрганган, на Никитиннинг куйларига, на унинг фарзанд кўриш истагига қизиқиш билдирганди.

Пенанг оролларида дам олишга борганда, биринчи дон олишган эркак биланоқ Америкага қочиб кетди. Евгений уни бироз эркин, ўз ҳолига қўйиб, узоқ қирғоқларга сузишга кетганида, ипини узган экан. Балки унинг ҳисларини мустаҳкамлигини синаш учун Евгений шароит яратиб бергандир. Чунки Никитин шу дадиллигига, гоҳида аёллар билан ҳоли қолганда ўзида ночорлик сезарди ва у қонида хуруж қиладиган касалликка ўтганди.

Людмила Юрьевна Лайло билан беш кунлар ўтиб гаплашиб олганди.

— Лайло, менинг совғам сизга маъқул бўлдимми?

— Ҳа, бу жуда қадимий механик соатлардан бўлса керак.

— Ўн тўққизинчи асрдан эсдалик.

— Наҳотки, сизга катта раҳмат.

— Ундай бўлса, юрагим тошиб кетаяпти. Сени нима учун ўғлимга танлаганимни айтаман.

— Эшитаман.

— Бу келинлик кийимларинг ўзингга ярашибди. Ҳинд киноларида маҳаллий кийимларни кўп кўрсатишади. Ҳа, Николай Рерих деган рассом бўлган. Унинг хотини ҳинд аёли. Ишончли ва вафодор. Евгенийнинг биринчи хотини шошқалоқ, талантсиз, қобилияти паст бўлса-да, ўғлимга ақл ўргатгани ўргатган эди. Иккинчиси дам олишда бир ҳабаш билан Америкага қочишди, сўнг ўшанга тегди. Евгенийнинг, унинг отасидан қолган пулларини совурди бу бибурда аёллар. Евге-

нийнинг биринчи хотинидан неварам бор. Афсуски, у мусиқачи бўлолмайдди. Таланти йўқ. Бошқа битта-иккита неварога муҳтожлик бор бу уйда.

— Ҳимм...

— Мен авваллари ғарб қонини ғарбга кўшиб келган эканман.

— Яъни?

— Сени расмингни, видеоингни биринчи кўрганда «Евгений, шу гўзал жувон сента яхши фарзанд туғиб беради», деганман.

— Людмила Юрьевна!

— Мени ҳеч бўлмаса, мама, дегин.

— Яхши, мама.

— Бундан икки-уч йиллар аввал Тошкентдаги мусиқа фестивалидан Евгений видеотасма олиб келди. Ва бир гўзал ўзбек қизининг рақсига эътибор беришимни сўради. Шунда мен «Тановар»ни ва ундаги сенинг ижронинг, қоматингни, ўзингни тутишингни кўриб лол қолдим. Бир кўрдим, икки кўрдим...

— Мана видеоаппаратура тайёр, кассета ҳам бор, яна бир кўрайлик, — деганича Никитина видеони қўйди.

Лайло «Баҳор» ресторанидаги рақсини эслади, кўриб ўзи ҳам завқ олди.

— Мумтоз куй ва рақслар бетакрор. Классика. Зўр-а! Мен бу рақсни кимга кўрсатмай, барча бирдек қойил қолади. Юзингдаги завқни кўриб, бу қиз санъатни севади, қалбидан ҳис қилади, ҳаётга ташналиги беқиёс деб ўйлагандим, бошқалар ҳам бу фикрни тасдиқлашарди, мана сени кўриб туриб, бунга яна бир бор иқрор бўлдим. Кел, яқинимга, тирик одаммисан. Бир ўпай.

Лайло унинг олдига бориб, бош эгганида, кампир унинг юзларидан, кулоқ, бурунлари, лабларини тимирскилаб, юмшоқ бўйнига қўлларини қўйиб, сўзида давом этди:

— Мен бир фикрга келганман. Энди ғарб ва шарқ қонини кўшиш тарафдориман. Ғарбнинг вайрат, шижоати, шарқнинг ақли, фаросати, донолиги асосида ноёб, истеъдодли фарзандлар туғилгай. Мен шундай набираларни тезроқ кўришни истайман. Яқинда бунга пойдевор қўйдинглар.

— Қандай қилиб?

— Соғлом аёл топиб қўйганмиз. Исми Варвара. Сизлар яна бир бор профессорга учраб келсаларинг бўлгани.

— Қайси профессор?

— Евгений айтар. Доимо нима биландир бандми ёки ўзингизга оройиш берибми юрсангиз хурсанд бўлман. Яна аёллар ҳақидаги китобларимга: киборлар, зодагон аёллар, гитералар, куртизанка, гейшалар, итальян эркин аёллари, замонавий аёллар ҳақида бир кўз югуртириб чиқинг. Дунёқарашингиз ўзгаради. Нафи тегади.

— Хўп.

Улар ўртасидаги суҳбат шу билан якун топди.

Евгений кечки пайт уйга қайтганида диванда бўшашиб ўтирган Лайлони кўриб, унга далда берди:

— Энди бола кўтариб юрмайсиз. Онамга туғишим мумкинмас дебсиз-ку, нега сиқияпсиз?

— Қанақа бола?

— Сиз билан менинг фарзандимиз.

— Евгений! Тушунтириб сўзланг! Мени синашни йиғиштринг! Ҳаводан бола бўлмайди, шекилли.

— Тўғри!

— У ҳолда...

— Шошманг. Сиз билан клиникадан ўтганимиз ёдингиздами?

— Ҳа. Дам олишга кетишдан аввал. Нима ўшанда?

— Таҳдилга олинганларни киши билмас қоришни сўрагандим, холос. Бор гап шу! Натижаси ижобий дейишди.

Лайло бошини ушлаб қолди:

— Бу не бедодлик, Евгений!

— Лайло ўзингизни қийнаманг! Аллақачон бу тўр тўқилган. Унга тушишингиз маълум эди. Фақат кутиш ва ёлворишда кўп вақтим кетди.

— Она-бола тўқилган бўлсангиз керак!

— Буёғини айтишга мени мажбур қилманг. Яхшиси мени сеving, мен эса сизга бутун дунёни кўрсатаман.

— Сайру-саёҳатга бориш жону дилим. Лекин хомтама бўлманг, шунча воқеалардан кейин, мендан муҳаббат кутиш, ноўрин.

— Гиналарни унутинг! Мен ҳозир сиз ҳомила кўтариб юришингизга қаршиман. Пулимиз бор, бегона аёлдан фойдаланайлик. Бизнинг уйда биринчи қаватда ойим ёнидаги хонада яшайди.

— Эҳ, Евгений, нуқул ишларни мураккаблаштириб юрасиз. Яна бу одамни, гапни чалғитишини қаранг!

- Бўлаганим шу. Ўзимдан бошқа ҳеч кимга ишонмайман. Яхшиси тайёргарлик кўринг, эртагаёқ асал бўлига жўнаймиз.
- Қаерга?
- Ўрта ер денгизи бўйлаб, круъиз. Саёҳат.

АМИН ҲИКОЯТИ

Никитин Америкага сафарга кетганда Амин Малайзиядан учиб келди.

Евгенийнинг одамлари уни кутиб олиб, «Сосновая»га ташлаб кетишди.

Амин Лайлога тил амалиётини кучайтириш учун ўқитувчи бўлди ва жон деб бу ишга қўл урди.

Тунга клубда стриптизерлик ҳам қила бошлади.

Лайло янги устози билан улар бир кун ёлғиз қолишганда Амин ўзи ҳақида узоқ ҳикоя қилди.

– Отамиз давлатнинг энг каттасига хизмат қилмасди, аммо унинг яқинларига тоза, яхши моллар, кийим-кечаклар етказиб турардилар, – деди Амин ниманидир эслагандек бўлиб. – Ўйимиз ва унга тиркалган дўконимиз ҳукумат саройи кўчасида эди. Дўкон молга лиқ тўла.

Урушдан кейин ҳам Бордод тинчимаган. Бир кун бизнинг уйга бомба тушиб, уй ҳам, дўкон ҳам бирпасда ёниб, моллар, товарлар кул бўлди.

Биз Америка ваколатхонасига қўшнилар билан шикоят қилиб бордик, бунга беш-олти йиллар бўлди. Ушанда ешим энди ўн еттида эди. Оиламизда мен ва синглим Зубайра омон қолдик, чунки шу пайтда икки квартал наридаги лицейда ўқишда эдик.

Бомба тагида адам, ойим ва акам, учта синглим – жами олти киши ҳалок бўлишди, улар йиғилишиб тушлик қилаётган пайти экан.

Бошқаларга элик минг, бизларга юз минг доллар пул компенсация беришди. Чунки биз ҳам уй-жойдан, ҳам ота-онадан ажрагандик.

Вақтинча бошпана деб, америкаликлар полигони четида бир нечта палаткалар ажратилди. Энг чекқаси бизларга берилди. Зубайра синглим ўн беш ёшта кириб, кўзга ташланган қиз эди.

Полигон офицерларидан бири уни ёқтириб қолиб, мактаб-

га машинасида олиб борадиган бўлди. Мен ҳам бунга хурсандман, ахир баҳонада мен ҳам ўқишга Жипда борардим. Қайтишда, кўпинча болалар билан қолиб кетганимда, у Зубайранинг бир ўзини таширди.

Ўзларининг офицерлик паёкидан: тушенка, балиқ консервалари, колбаса, пишлоқми, ичимликлар берарди. Бизларга биров «ўт билан ўйнашмаларинг», дегунча у Зубайрани ўзиники қилиб олибди.

Бир кун ўқишдан кеч қайтдим. Машғулотлар тутагач, футбол ўйнадик, шарбат ичдик.

Зубайра йиғлайвериб кўзлари қизарган, катта жанжал устига чиқиб қолдим. Офицер синглимни номусига тегибди. Ўзи йўқ, қочиб бекинган.

Кўшни палаткалардагилар ҳам чиқиб оляшган. Кўларида тош, фишт бўлаклари, полигон штабига отишади, орасида «Офицерни топиб беринглар, адабини берамиз», деб бақирншади.

Зубайра ўзи ҳам ўша оқ-сарик тусли офицерга бовланиб қолганди. Юзини ундан бекитмай юрар, унинг олдида ёпиштириб, тиртайтирган кийимлари орқали ўзини кўз-кўз қилар, офицер палаткага кириб соатлаб унга термуларди. Чиройли, кўзлари кўм-кўк, сочлари оч кўнғир, жингалак, йигирма бешга ё борган, ё бормаган офицер эди.

Бизга улар пул ваъда қилишди. Офицерни ватанига қайтариб юборишибди. Ундан киши билмас Зубайрага хат қолибди. Таржимон келиб ўқиб берди.

«Зубайра, сен катта бўл, ўн еттига чиққин, мен ўзим сенга уйланаман. Ҳали сени қидириб келаман», дебди. Зубайра уввос солиб йиғлади.

— Тилини билмасам, қандай эрга тегаман. Аммо унга ўрганиб қолгандим. Кечир, ака кўнгли бўш синглингни, — дейди.

Тўрт кун ичида Зубайра ҳеч қаерга чиқмай, қўшниларга кўринмай, маҳмадана қақилдоқ қиздан эзилган, маҳкум этилган асирдек ҳолатга келди.

Бизга ваколатхонадан яна элик минг доллар беришди.

Синглим, бошқа жойга кўчайлик, деди.

Шунда Малайзияга, дам олиш зоналарига яқин ердан виллача чиқиб қолди, етмиш мингга шуни сотиб олдим.

Инглиз тили асосий ҳисобланган туристик лицейга ака-сингил кирдик. Бўш пайтларда гипермаркетда дастёрлик қилдик.

Одамлар бу ерда исломий. Зубайра таъқибга учрамади.

Бир йил ўтиб мен «Туризм ва хизмат кўрсатиш бизнеси» институтига кирдим. Йилига ўқиш пули етти минг. Кейинги йили Зубайра ҳам шу институтга жойлашди.

Еб-ичиш, кийиниш билан кундалик топиладиган пуллар етмай, банк ҳисобидаги маблағларни ҳам ишлата бошладик.

Мен иккинчи, у биринчи курсни битириб, ёзда ўша «Flamingo By The Beach Penang» дам олиш уйига иш сўраб келдик. Чунки ўртоқлар, курсдошлар, бошқа танишлар ҳам дам олиш уйларида бир сезон вақтида шаҳарда ишлагандан икки-уч баробар кўп пул топса бўлади, деб қизиқтирган эдилар.

У хона йиғиштирувчи — горничная, мен подвалда кир ювувчи бўлиб ишладим.

Даромад ёмон эмас, ҳафтасига саккиз юз долларгача пул тушарди. Булар ичида Зубайрага яна чойчақа ҳам бериб кетишарди.

Бир куни у беш юз доллар алоҳида пул олиб келди.

Мен ундан пулни қаердан олганини сўрадим.

— Ўн иккинчи номердаги бойвачча тегишди. — деди Зубайра очигини айтиб. — Шунинг ҳақи.

— Бундай қилсанг фоҳишага айланасан, — деб уни койдим. — Ёмон касал юқтирасан, бир умр ногирон бўлиб қоласан.

— Бизда, дам олиш уйига кираверишда тиббий кўриқдан ҳар бир мижоз ўтишини эсдан чиқарманг, — деди у.

Унинг сал эркинроқ юриши маълум бўлиб қолдими, мени йўқлаб Мартин келганда ҳайрон бўлмадим.

У аниқ таклифларга кейинроқ ўтди-ю, аввал Зубайрани бойвачча миллионерга турмушга бериш имконияти ва йўли тўғрисида айлантириб гапирди.

Қисқароқ мақсадни сўраганимда, у фирма билан контракт тузишни маслаҳат қилди. Истасангиз фақат Зубайра, йўқ, ёнида йўлига ошиқ жуфтликни ташкил этамиз десангиз, Сиз ҳам шартномага қўл қўясиз. Сизларга мижоз топиб бериш, топишни йўллари, усуллари ва бошқа қонда, тузоққа тушуриш ҳийлалари махсус ўргатилади. Инглиз тилини билишингиз қўл келади.

Гап нима ҳақида кетаётганига бошида яхши тушунмадим. У «ишқий ўйин» ҳақида гапирётган экан.

Мартин бирт африкалик бўлгани учун унинг олдида бизларни оқ деса бўлади.

Мен бошқа иш юритувчи билан гаплашаман дедим.

Шунда эртасига Ганс деган немисга рўпару қилишди.

— Сени камида олти ой тренажер залига тиқиш керак, синглингни ҳам, ўзингни ҳам яхши манераларга, чиройли ўзини тутиш ва ёқимли гапиришга ўргатиш зарур. — деди у.
— Сизларга бир учраган мижоз, яна келаси йили йўқлаб келиши лозим. Бу сизларга фирмадан талаб ва шарт. Ҳақингизни ё ойлик маош ҳисобидан уч-тўрт мингдан белгилаш мумкин, ё мижоздан йирилган тушумнинг эллик фоизи: фифти фифти. Булар яхши таклиф.

— Мен синглим билан маслаҳатлашиб кўрай.

— Маслаҳатлаш. Фирмамиз таниқли. Бизда ишлаганлар кўчада қолмайди. Ҳозиргача миллионер бойларга эрга чиққанлар сони ўнтадан ошди, оддий банкирлар, бизнесменлар, артистларга текканлардан ташқари, йигитларга ҳам талаб каммас. Тунги клублар, хонимлар ва хонимчалар ўзларига тансоқчи, ёрдамчи, бойфренд хизматларига катта пуллар эвазига олиб кетишади.

— Эртага жавоби бўлади.

Шунақа гаплар. Рози бўлдик. Уч йилдан бери бу фирмада ишляпмиз. Сизлар кетгандан кейин, яқинда Зубайрага эр чиқди. Бахти очилди. Бир шайх ошиқ бўлиб, никоҳ ўқитиб, Қувайтта олиб кетди. Берган сеп пулини ўзи юз минг доллар.

— Наҳотки? Яхши-ку.

— У бошига тушган мусибатларни сўзлаб йиғларкан, мажбуриятдан бу ишларни қилганини айтибди.

— Астойдил тавба қилсанг бундай гуноҳларни худо кечади.

— дебди шайх. — Яхшиси мента турмушга чиқ. Ўзим ҳақ йўлини кўрсатаман.

Шайх ёш, келишган йигит экан. Зубайра ортиқча ўйламай розилик берибди.

— Учинчи хотиним бўласан, лекин ҳеч биридан камситмайман, — деб гап қистирибди шайх.

Зубайра, акам бор, у ота ўрнида, фикрини билайлик, дебди. Бирпасда шайх одамлари мени топишди.

— Шайхга илтифот кўрсатганингдан сўнг у таклиф қилдими? — деб Зубайрадан сўрадим.

— Илтифот тугул, оддий оёғини уқалаш хизматини ҳам қилмагандим. Мени узоқдан кўриб, кўз остига олиб қўйган

экан, суҳбатга кирган замоноқ, озгина ўтмай шу таклифни киритди.

Шайх сенига берилган катта пулдан ташқари Дубай шаҳрида кичик вилла, автомашина маҳрга берадиган бўлди. Тилла тақинчоқлар, кийим-кечак ва бошқа совғалар ўз йўлига.

Дабдабали тўй бўлди. Дубайдаги аёллар «лу-лу-лаб» эр-талабгача қорин ўйинидан бўшамай, эркаклар эса кўзи ёниб чилим чекиб ўтирдилар. Шунга ҳам мана йигирма кунлар ўтди.

Ҳозир Зубайра бу марҳаматлардан, бошига кўнган бахтдан ўзини тамоман йўқотган. Хўжасининг оёқларини чўридек ўпармиш. У эса бир-икки жеркиб берибди. Эрининг кўнглини олишга йўл тополмай, шундоқ гўзал Зубайра ҳайрон.

— Шайх неча ёшда?

— Ўттиз иккида. Зубайрадан ўн ёш катта.

— Зубайрани қайси ҳолатда таниган, ёқтирган бўлса шу кўриниш ва тусида қолса бўлгани-ку?

— Яъни.

— Кийинишда, дам олиш уйдаги каби эркинлик, бироз очиқлик ва эҳтиросни жўш урдирадиган фасонли либослардан фойдаланиш зарур.

— Сиз яхшиси Зубайра билан ўзингиз гаплашсангиз, улаб берайми?

— Ноқулаймасми? Майли, кўнғироқ қилинг-чи.

Амин Дубайга кўнғироқ қилди.

— Алло, Зубайра. Яхшимисан?

— Ўша, ўша, шайх мени йўқламай қўйди.

— Зубайра хафа бўлма. Эсингдами оромгоҳдаги Лайло?

— Эсимда, сенинг ов нишонинг.

— Эй, бу гапни қўйиб тур. У билан бир гаплаш, Лайло модельер-дизайнер. Россияда дўконлари бор, — дея Амин гўшакни Лайлога узатди.

— Сиз унинг қайси кўринишдаги либослару ёхуд аёлни ўзини қандай тутишини ёқтиришини биласизми? — деб сўради Лайло салом-алиқдан сўнг Зубайрадан шайх ҳақида.

— Ўйлаб кўрмаганман.

— У ҳолда, Сизни қайси шароитда шайх кўрган-у, ошиқ бўлиб қолганини эслаб кўринг ва худди шу ҳолатни у келишига тайёрланг. Спектакль ўйнанг. Ролга кириг.

— Мен сириб тикилган оқ кофта ва сариқ каприда эдим.

— Яхши, шундан бошлаш керак, фақат бошингизга қизил тасмача, оёнингизга қизил шиплак кийишни ҳам унутманг. Тирноқлар тагини қизил, устини оқ ва сариқ нуқталар билан бўянг. Лабингизда киши билмас оловранг номада.

— Раҳмат Сизга, Тушунгандек бўлдим.

— Лекин бу ҳаммаси эмас.

— Яна нима?

— Шайхга виқор билан бош эгиб салом қилинг. Юз мушакларини қимирлатмай, овчидан қурққан қуёндек кўзларингиз пирпирамасин, тошдек қотган, бир нуқтадан назарингизни қочирмай, унга салобат, лекин меҳр билан қаранг.

— Булар ҳаммасини эслаб қолишим биринчи галга етар. Ташаккур яна бир бор. Амин ўша ердами?

Лайло гўшакни Аминга узатди.

— Бу бир йилча ҳажрида ёнганинг чиройли десам, доно маслаҳатчи, кибор аёл ҳам эканми? — деди Зубайра Аминга.

— Никитинга бунақа аёл ҳайф, иложи бўлса, ўзингга қаратиб ол.

Лайло тренажер залида ҳафтасига уч марта машқлар қилиб, ўзини анча енгил сеза бошлаганди.

Қўл ости ва қориндаги ёғлари эридимми, бадани анча тортилиб, кўкраги таранглашиб, дўншайиб қолди.

Орасида инглиз тилида Амин билан ҳар кунги суҳбатлар ўз ишини қилиб, уч ойда сўзларни илғашдан ташқари, тутилмай гапирадиган бўлди.

Бу орада Никитин келиб, у ҳафтасига икки кун, гоҳида уч кун Аминни тунги клубда ишлашга мажбур этиб, Лайлонинг атрофида ўралашиб юришини камайтиришга тиришди.

Амин клубда аёллар олдида қоматини кўз-кўз қилиб ўйин қилиб берарди. Агар мижоз аёл жуда катта пул тиксагина у ростманасига астойдил кўзларини ёқиб мушакларини, бада-нидаги бошқа аъзоларга турли шакллар бериб аёл ҳирсини уйғотадиган қилиқлар кўрсатарди. Ёши катта, кўнглига ўтирмайдиган аёллар катта пул тикса ҳам улар билан маълум амаллар қилишдан бош тортарди.

Унинг бу қайсарлиги аксарият аёлларда янада қизиқиш уйғотиб, энди улар икки-уч баробар кўп пул тикишарди. Шунда

ҳам жуда кам ҳолларда Амин кўнар, чунки унинг бадани чирокнинг сал ёруғида қора мойдек ялтираб, сўник хисларни ҳам қитиқлаб қўйишини ўзи ҳам биларди.

Шундай учрашувлардан кейин у кув бўйи Лайлога кўринмай юрар, душдан, бассейндан чикмай покланарди.

Лайло Аминга яқин дўстдек, сирдош укасидек қарарди. Энг қизиқ фикр-мулоҳазаларни у билан дардлашарди.

ЭРКИН ФИКРАИ КИБОРЛАР

Олти ойлар ичида Лайло Евгенийнинг ўнлаб дўстлари борлигига гувоҳ бўлди.

Улар ичига кириш учун Лайлонинг назокати, фасоҳати ёхуд ҳусни етарли бўлди. Яхшики Каролина биринчилар қаторида унга кўнглини очиб, бу киборлар гуруҳи сирларидан, баъзи кирдикорларидан огоҳ қилди.

Каролина Никитинларнинг эски таниши, опера солисти Шумскийнинг яккаю ягона қизи. Инглиз ваколатхонасининг ходими Шарлотта, русчани жуда яхши билган, кўзлари катта-катта, сариқ, малла сочли аёл Шумскийнинг рафиқаси ва Каролинанинг онаси эди. Кейинчалик Шарлотта билан Шумский ажрашипти, Каролина Москвада отаси билан етти ёшдан бери туради. Ўттиздан ошган. У Евгенийга дўст қатори, аёл сифатида унга ҳеч кўнгли бўлмаган. Лекин у Вениаминга ишқи борлигини яширмайди. Фақат Вениамин уйланган. У скрипкачи Лисицкая ховимнинг ўғли. Лисицкая турмушга чикмай, бу ўғилни опера театри бош режиссёридан туғиб олган дейишади.

Лекин куруқ гап. Буни на Лисицкая, на бош режиссёр тасдиқлаган.

Гуруҳдаги энг тўполончи, учига чикқан йигит Сасо. Унинг отаси кавказлик. Иккинчи ролларда опера айтарди, онаси Эмилия эса оппоқ, чиройли аёл, гримерчи бўлиб ишлаган.

Сасо панжаларигича тук босган, бурни катта, йўғон, ўрта бўйли, ўттиз беш ёшлардаги йигит.

Яна бошқа йигитлар ва қизлар ҳам бор, лекин Каролина Лайлога шу икки йигитдан нарироқ юришни маслаҳат қилди. Чунки биринчиси ўзига тегишли, иккинчисини ўта шарлатан, безори ва шантаж билан ҳар мақсадига етувчи муттаҳам деб таърифлади.

Кўпгина учрашувларда Лайло ўзини Каролинага яқин олиб,

бошқалар билан шунчаки вазият тақозоси юзасидан гаплашиб юрарди.

Вениамин туғилган куни шарафига ўтказиладиган зиёфатта унинг дачасига боришди. Ўттизтага яқин одам йиғилди. Кексаларга кўча деворга яқин жой, ёшларга дачага кириш веранда-сида жой ҳозирланганди.

Меҳмонлар еб-ичишдан кейин ўйинга тушиб кетдилар. Лайло то у ёқ-бу ёққа аланглагунча, кимдир уни судраб ўйинга тортди. Яхши бу ўйин мусиқаси давра ўйинига хос экан, бирикки рақсдан кейингина сокин мусиқа янгради. У ўз жойига келиб ўтирмасдан уй эгаси Вениамин унинг қошида турарди. У Каролинага қаради. Дугонаси майли тушавер, деб кўзини қисиб кўйди.

Рақсга секин тушиб туришганда, Вениамин бир гап айтиб қолди.

— Евгенийни биринчи хотини мени яхши кўриб қолиб, уни ташлаб кетган.

— Қизик, Буни нима учун менга айтяпсиз?

— Сиз ҳам ташлаб кетмасангиз?

— Сиз туфайлими? Ҳеч қачон.

Евгений ўзи билан овора, кайфини қилиб, ҳеч ким эсига келмайдиган ҳолатта келган эди.

Каролина Лайлони кофе дамлаб чиқамиз деб ичкарига бошлади. Лекин у негадир, ошхонага эмас, йўлак бўйлаб зина томонга қайрилганди, у ерда турган Вениаминни кўрди. Каролина у билан қўл ушлашиб тепага чиқиб кетишди. Лайло энди орқага қайтаман деса, уни кимдир бошига материал ташлаб, кўтариб йўлак бўйлаб чопиб қайсидир хона кароватига итқитиб, қўлларини кароват темирига бойлади. Юзи ёпиқ, ким бу ишни қилаётганидан хабарсиз, кийимларини тортиб қорнига урилган жунли кўлдан у Сасони таниди. Бу аблаҳ Сасодан бошқаси бунақа пасткашликка бормади.

— Сасо, тегсанг юртдошларимга айтаман, нақд ичак-чавагингни ағдариб ташлашади.

— Лайло, нега сен шунақасан. Бу ерда шунақа традиция, қаршилик қилиш бефойда. Евгений менинг хотинимга теккан-ку? Нима қипти, энди аламимни сендан оламан.

— Менинг эса сўзим битта. Шаштингдан қайтмасанг ўласан.

— Яхшиликча кўна қол.

— Сенинг маймунга ўхшаш башарангни кўришга тоқатим қолмади, кўйиб юбор, фосиқ.

— Нима? Ким фосиқ? Ким маймун? Шахсиятимга тегдинг. Энди кўрадиганингни кўрасан?

У қўли ечилган, энди ўрнидан тураман деган Лайлони қайта каравотга йиқитиб, лабларига лабини босганди, қиз унинг лунжидан тишлаб олди.

У бақириб, туриш ўрнига энди қизни босишга астойдил киришди. Қўлларини қайириб чойшаб билан боғлади ва оғзига сочиқ тикди. Энди жувоннинг кийимларини ечишга тушаркан, ҳар бир кийимни отиб:

— Бу тишлаганинг учун, — деб қайта бир сўзни такрорларди.

У энди тажавузга шайланганда, югуриб кирган Каролина унинг бошига теннис ракеткаси билан туширди.

— Аблах, Вениамин билан гаров ўйнабди. Сени зўрласа, Таиландга иккита путевка оладиган бўпти. Яна сен гуруҳдаги ҳамма қатори бўларкансан.

— У нима деганинг?

— Бу гуруҳда ўйинчи Евгений бошлаган. Булар иккаласи ҳам қатнашчи. Гуруҳга яқинлар кириши мажбурий. Аммо кираётган аёл техник кўриқдан ўтади. Ёки бошқача номи иззатнафсини пасайтиришдан.

— Буни ҳамма биладимиз? Евгений ҳамми?

— Ҳа, албатта. Бу ундан чиққан фикр-ку?

— Вой, телба десам, девона ҳам шекилли. Бошқалар-чи?

— Бошқаларга бу ўйин. Ҳаттоки бир-бирларига кулги ўрнида эслатиб туришади. Йигитлар осон аёлни олганини, хонимлар узоқ вақт қаршилик кўрсатганини фахр билан гапиришади.

— У ҳолда мен анави аблахнинг лунжини тишлаганим билан тарихга кирарканман-да.

— Албатта. Биринчи уриниш натижасиз деб Сасодан кулишади. Аммо кейинги сафарлари эҳтиёт бўл, менга хабдори ичириб, Евгений теккандек қилишса, бир умр кулгига қоласан.

— Ростданми? Йўқ, Каролина, бу муҳитни ўзгартириш керак. Бундай яшаб бўлмайди.

— Уй-жойингга яқинда эга бўласан, шунда билганингни қил, ҳозирча ўзингга ўзинг қоровул бўл.

— Хўп.

— Булар нишониди фақат сен қолдинг. Евгений сен тарафмас. Уйин шунақа. Бу уйинда эр-хотин деган тушунча йўқ. Улар гуруҳига овози насайган, боши эгилган, қисқаси, иззатнафси топталган аёллар керак.

— Эҳ, Евгений? Сени қандоқ номдор мусиқачи десам? Эсиз... Шармандалар... Шулар киборларми? Уйлаб топган эрмакларини қара. Мен буни шундай қўймайман, қайнанамга айтмасам бўлмайди.

— Албатта қайнананг бундай уйинларга қарши. Аммо Евгений унга қулоқ осмайди-да.

СУРРОГАТ БОЛА

Барваранинг кўзи ёрийдиган палла келди.

Уйда бу ҳодисага барча диққат-эътибор қаратилди.

Бола туғилгач маълум вақт эмизиш ва энагалик қилишни ҳам Барвара бажариши лозим деб келишилганди.

Унга ўз хонасидан бола учун ҳам жой қилиниб, уйинчоқлар терилди, шарлар осиб ташланди.

Барвара ўғил туғди. У ниҳоятда чиройли ва тийрак эди.

Уйга чақалоқни олиб келишганда Людмила Юрьевна мақтанди:

— Мен сенга нима дегандим. Нақд Иван Царевичдек кўркам бола туғилибди. Қош-кўзи, сочи қора бўлсаям, ранги оппоқ. Энди ақлини расоласак бўлгани.

Болага Людмила Юрьевна исм топди: — Амир.

Контрактдаги мол аллақачон Лайлога берилса-да, Людмила Юрьевна ўзининг Рублевкадаги эски дачасини ҳам Лайлога совға қилиб юборди: «Ёғочдан ишланган, бор шароит бор, ёқмаса бузиб бошқасини ўзинг қуриб оласан, электриккада шаҳаргача ўттиз минут йўл».

Людмила Юрьевна Лайлонинг кетиб қолишидан чўчирди.

У аввалига неварали бўлсам етарли деб ўйларди. Аммо энди Лайлонинг уй тутиши, меҳмон танишлари оддидаги обрў-эътиборини кўриб, унга боғланиб қолганини, бу уйни энди Людмила Юрьевнанинг эски мартабаси, ҳикоятлари эмас, ёш келиннинг шуури, виқори ва шарқ тарбияси ушлаб турганига иқрор бўлди.

Сирасини айтганда, Евгений ҳам вақт ўтган сайин, ўзининг босиқ ва гўзал хулқи билан уйда бор-йўқлиги дарров сезиладиган даражадаги ёлғондакам хотинига суяниб қолганди.

Ўзига нисбатан Евгенийнинг ўзгаришига қиз ҳайрон бўлиб қолди. Қайтага аввалги ҳолатида унга кўпроқ боғлангандек эди. Лайло, муёталолик туфайли ҳокисорликни тутган эрдан, модасига сўзини ўтказадиган пишқирган нар шер ҳолати кўпроқ ҳурматига сазовор эканлигини англади.

Евгений бир ўзи қолишдан зерикканида Лайлонинг хонасига киришга ишора, сирли сўзлар айтарди.

— Бугун алаҳсираб чиқдим? Илтимос, инс-жинслардан фориғ қилсангиз?

Бундай сирли сўзлашув бир куни Амин қулоғига етиб борди. У Никитинга бардан конъяк қуйиб берар чоғида, эҳтиётсизлик билан Евгений айтган сўзларни эшитганди.

Бироз вақт ўтди.

Ҳабаш кириб яна конъяк қуйди ва шоколад очиб қуйди. Никитин негадир ичкиси келарди. Бугун чарчабди. Конъякдан шимириб уйқуга кетди.

Амин уни етаклаб, мансардага чиқариб, диванга ўтказиб, қўлига рюмка тутди, шу ҳолига Евгений конъякни бутунлай сипқориб, диванга ағдарилди.

Амин мақсадимга етдим деган хаёлда, пастга тушиб Лайло ётоқхонасининг эшигини тортди. У қулфланган эди. Тақиллатди. Эшик очилмади. Йигит қони қизиби, мияси битта йўналишда ишлаётгани учун эшик ура бошлади.

Боя Лайло Амин Евгенийни судраб кетаётганини кўрганидан, вазиятни тўғри баҳолаб, эшикнинг калитини бураб қўйганди. Лайло эшикни Амин тақиллатаётганини, у жўрттага Никитинни маст қилганини алақачон фаҳмлаганди.

Никитиннинг иштибоҳли сўзлари Лайлога кор қилмас. У битим тузгандаги шартини бот-бот эрига эслатиб қўярди. Никитиннинг яқинларини кўзини шамғалат қилиш учун тузилган никоҳ қоғоздагина бўлиб, Лайлонинг изми биринчи навбатда ҳисобга олинган эди. У эса эрини фақат дўст ўрнида кўришни истарди, холос. Ҳар ҳолда келишув шундай бўлган эди. Буни фақат уч киши билиб, бошқаларинг хаёлига ҳам бу сир келмасди. Шунингдек Амин ҳам фаҳмлаганди. Йўлига хонасига кирган оқшомлари ҳам қизиқроқ суҳбатдан нарига ўтилмас, Евгений хотинини ҳурматини жойига қўйишга ҳара-

кат қилиб, ичидаги андухларини тарқатиб юборган, уйига, ҳаётига мазмун киритган аёлини қўлда кўтариб юришга тайёр эди.

Йўлакга чиққан Варвара Аминнинг жонига оро кирди.

— Нега тақиллатаяпсан?

Амин русчани билмагани учун:

— Евгений хонасими шу? — деб инглиз тилида талмов-сиради.

— Аҳмоқ, бу ер Лайлонинг хонаси.

Амин кулиб елкасини ҳайрон бўлгандек қисди.

Бу ҳолати Варварага маъқул келдими, унинг қўлидан ушлаб хонасига тортди.

Амин унинг қўлидан чиқиб, подвалга йўл олди. Варвара бирпас турди-да, унинг кетидан подвалдаги хонасига кириб, йигитга ёпишди.

Лайлонинг қулоғига боланинг йиғлаган овози эшитилди. У халатини кийиб, Варваранинг хонасига борса, Людмила Юрьевна Амирни кўтариб турибди, Варвара йўқ.

— Варварани чақириш керак. — деди Людмила Юрьевна.

Лайло энди чиқмоқчи бўлганда, тугмалари қадалмаган халатдан оппоқ думалоқ эмчаклари лопилаб турган Варвара кириб келди.

Людмила Юрьевна уни тергади:

— Қаерда юрибсан? Бола йиғлаяпти?

— Кўзи қора бўлади.

— Қўлга олиб, тезроқ эмиз!

— Эй, тўхтанг! Мен ҳам аёлман! Бир яйрасам бўлмайдимми? Чўмилиб чиқай.

У кийимларини кўтариб душга, пастга тушиб кетди.

— У нега пастга тушади. Мана бу ерда бор-ку?

— Ҳайронман, — деди Лайло ва беихтиёр кўкрагини боласига тутди.

Амир унинг эмчакларини тортқилаб, тортқилаб эмаркан, сут келмаганидан бадгар аччиқланиб чинқириб йиғларди. Қайнараси унга шишада сут тутди. Бола тинчиб, шишани бошидаги резинкасидан сўришга бошлади. Лайло кўзларида ёш қайнарасига қараганди, у келинининг елкасидан тутиб гапирди:

— Сут келмасини билсанг ҳам, кўкрак тутдинг, болангга меҳринг кўп экан.

Амин ошпоқ, момик Варварага боғланиб қолди. Буни ҳамма бир зумда сизди. Натижада Евгений Аминини ундан ажратиб олиш учун ҳафтасига тўрт мартадан тунги клубга ишлашга юбора бошлади. Пулдорроқ аёлларга ҳам кўшиб кўядиган одат чиқарди.

Амин Лайлодан умидини узгандек, у ёшроқ аёллардан ҳазар қилмай ишлайдиган, ҳориб-чарчаб келадиган қулга айланганди, ҳисоб. Унинг кўнгли романтика, ҳис-туйғу, муҳаббатдан кўра ишратгўй аёлларга кўпроқ мойиллик сеза бошлади.

Аёллар яхши кўриб Аминни олиб кетишар ва лекин тил билмайдиган ошиқ тез жонга тегар экан, деб қайтариб ташлаб кетишар эди. Шунда, Никитин янги йўл топди, инглиз тили билган мижозлар учун деб, Аминга алоҳида кабина ажратди. Бу ҳол рекламага айланиб, тиллашадиган бу кабинани танлай бошлашди. Қайтага даромад ҳам кўпайди. Чунки унинг соат пули бошқаларга нисбатан оширилган эди.

Бу экзотик нусха, енгилтак аёлларга коллекциясини яна биттага кўпайтиришга ярарди.

Амин буни тушунар ва ҳар ҳолда бу хонада ҳеч ким қалб, ҳис-туйғудан гапирмаслигидан эзиларди.

Никитин онасидан:

— Ўғлимни ўсиши яхшими? — деб сўради.

— Жойида, — деди онаси.

Никитиннинг бу саволи бежиз эмасди.

Контракт муддати ўтиб, Лайлонинг синови битди.

Унга Майамидаги вилла ўтадиган бўлди.

Ёз ойлари эди. У ҳужжатларини олиб ваколатхонага борганда Америкага бориб келишга виза беришди. Лайло Тошкентдан, Евгений Москвадан Майамига кетма-кет икки кун оралигида учиб бориб, сўнг биргалашиб виллани расмийлаштирадиган юридик фирмага йўл олишди. Улар кофе ичиб тургунча, уй ҳужжатларининг асл нусхасидан уч донаси столга келтириб қўйилди. Томонлар қўл кўйгач, фирма вакиллари Лайлони янги кўчмас мулк сотиб олгани билан табриклашиб, ўзини эса вилага олиб бориб қўлларига калитларни тутишди.

Лайло фақат виллани кўрмоқчи эканлигини айтганда, улар у истаса ижарага мижоз топишларини ва ижара ҳақи тўрт

нинг атрофида бўлишини, солиқ ва бошқа тўловлардан сўнг етмиш фоизга тушум қолишини айтишди.

— Қўлга шунча пул тегса биз рози. — деди Евгений Лайлога қараб кўз қисиб қўяркан.

Маклерлар кетишди.

Лайло Никитиннинг совғасидан боши кўка етган бўлса-да сир бой бермай сухбат мавзусини ўзгартириб сўради:

— Сочимни сариққа бўясам нима дейсиз?

— Ҳечам-да, сени брютеткалигингни яхши кўраман. Ўртоқларим ҳам қошу кўзинг, сочларинг қоралигини мақташади.

У Евгенийга миннатдорчилик билдириш учун, кулиб туриб:

— Ишлар битди уйга қайтаизми? — деб сўради.

— Эртага. Бугун кечки пайт арабча рақсга тушиб берарсиз. Токи кўзларим яйраб, хисларим бу ерларда ҳам тўзисин.

Қўлига теккан мулк шукронасига у Никитиннинг илтимосини бажариб, рақсга тушаркан, бир-икки айланганини билди, Евгений унинг кийимларини битта-битта ечишни қатъий сўрар, сармаст эркакнинг бу талаби ёқмасида бажаришга мажбурдек ҳолатда эди Лайло. Илло, бу ерларгача у билан келган, сўзида туриб катта мулк совға қилган, феъли ҳам юмшаб, шу пайтгача бирор зуғум ёки ишқий таъма қилмаган, эрининг кўнглидан нима ўтаётганини аллақачон фаҳмлаган бўлсада, Лайло унинг сўзларини ерда қолдиришни инсофданмас деб ҳисоблаб, томоша қўйиб берди.

Қиз аввал сочларини ечиб юборди. Сўнг елкаларини учуриб ўйнаркан, кофтасини тугмаларини бир-бир бўшатиб, ниҳоят уни ечиб айлантдириб отди. Евгений кофтани ушлаб олиб ҳидлаб-ҳидлаб, кўзлари яшнарди. Лайло яна бир-икки айлангач, навбат енгсиз қўйлагига келиб, у Бразилияда ўтадиган карнавалда қатнашадиган раққослардек энгсиз кийимларда қолди. Елкаларини бўйинга тортиб, билакларни ҳам тўлқинсимон қимирлатганида, кузатувчи эркакнинг астойдил бақириб, худди бегона аёлни томоша қилаётгандек қичқиргани сари, Лайло бел ва ёнбошларига ургу бериб уларни титратишга тушди. Сочларини силтаб орқасига ташларкан, кўзларини сузиб бир бор боққани замон Евгенийнинг ортиқ сабри қолмади. У ипини узган ҳайвондек ташланди. Лайло, ундан чекинаркан, шу ҳолни аввалдан сезгандек тайёрлаб қўйган

столдаги сувни унинг башарасига секиб нариги хонага қочди. Қаршиликлар қилди, ammo бу чоралар фойдасиз чиқди. Никитин тизгинсиз ҳисларини намоёнкорона кўрсатди. Саҳарга доғур ёпишиб уни тинчитмади.

ШАЙХ ҲУЗУРИДА

Яна икки ой ўтиб, куз келди. Москванинг совуқ ҳавоси Аминга ёқмай, у иссиқ ўлкасига қайтишни. Лайлони қандай қилиб бўлса ҳам ўзи билан олиб кетиш ниятидан умид узмаганди. Унинг сингисини шайхнинг сеvimли хотинига айланиб, доимо Лайлони олиб келинг, меҳмон бўлиб кетинглар, — дорди.

Ушанга у Никитинни ҳам сафарга кўшишни режаллади, чунки у ҳам борса, Лайлога ҳам йўл очилади.

Шунинг учун у машқ вақтида Лайлога сингисини каттадан-катта раҳматини ва таклифини етказди.

— Қувайттами? Агар Евгений бирга борса, нега йўқ дерканман, бораман.

Никитин Зубайра таклифини эшитиб, дарров рози бўла қолди.

Дубайдаги Зубайра вилласига меҳмонларга жой ажратилди. Шайхнинг ҳузурига етиб келгандагина Никитин Зубайра хоним бўлганига ва эрига яқинда фарзанд туғиб беришини эшитиб ҳафсаласи пир бўлди. У шайх билан соф инглиз тилида суҳбат қураркан, фақат эркаклар йиғилган даврада ўтиришар, шайх унга бирорта дам олишни таклиф этармикан, деб Никитин унинг оғзини пойларди. Шайх раққосаларни чақиртирди. Уларнинг рақсига эътибор бермаётган Евгений, кейинги рақсда араб рақсига тушган қорача раққосалардан бири бирт Зубайрага ўхшашлигини аниқлаб, шайхга бошини силкиди.

Шайх елпизични оттанди, ўша раққоса ушлаб олди. Шайхнинг ишорасини англаб, у Евгенийга яқинлаб, уни кўлидан тортиб, етаклаб қайгадир судраб чиқиб кетди.

Шайх чилим чекиб ўтираверар, Амин ҳам миқ этмасди.

Анча вақтдан кейин Шайхни ўз хонасига Зубайра таклиф этиб, барча хизматкорлар ҳам хонасига тарқади.

Лайлога тепадаги, алоҳида салқин хона насиб қилган, деразалар очик, у эшик занжирини илиб, ёндаги душхонага кирди.

У душ қабул қилаётгани, битта шарпа ёруғни тўсиб ўтгандек бўлди. Шунда чиқиб қаради. Ҳеч ким йўқ, Аргинди. Кун иссиғига фақат юпқа тунги кўйлакни кийиб чўзилди. Устига нарса ёпишга ҳам ҳожат йўқ эди.

Кўзи уйқуга энди кетганда, сийналарига теккан қўлдан-сесканиб тушди. Шунда у оғзини кимдир қўли билан ёпганида кўзини очиб Аминни кўрди. Питилаб қолди.

Амин ялиниб-ёлвориб ҳам жувонни кўндира олмасди.

Ҳабаш шунда хўнграб юборди.

У бир маротаба Лайлонинг висолига етишиш учун шу сафарни синглисидан сўраб олганини айтди.

— Бас қил, Амин. Ўша воқеада гафлатда эдим. Исноддан кўрққандим. Уриб, сўкиб, зўрлаб ҳам мени ололмайсан. Қаршилик қиламан. Бошқа аёлни сев.

— Евгений сизни менчалик севмайди.

— У менга ҳеч ким эмас, тентак.

- Нима? Етар мени мазахлаш.

Амин шунда жаҳл билан Лайлога ёпишиб, тўшакка қапиштириб қўйди. Жувон сочидаги булавкаси ёнида йўқ, бу кучли тўнкага бас келолмаслиғига кўзи етиб елкаларини беихтиёр силаркан, уни чалғитишни ўйларди. Йигит шашти баланд, қайтага буни бошқача тушунди ва сал тикланганини билади, Лайло қайдандир куч топиб, тиззаси билан унинг нозик жойига тепиб юборди. Амин энгашиб ўтириб қолди.

Шу дамда Лайлонинг кўзига Амин махлуқдек кўринди. Бирпас унга қараб туриб, бир вақтлар бироз меҳрини унга бергани учун ўзидан хафа бўлиб кетди. Халатини кийиб, эшикни шарақлатиб очди.

— Кет! Энди сендек менинг дўстим йўқ.

Амин кийимларини эгнига ташлаб ҳамон энкайганча чиқди.

Эртаси қизиқ воқеа бўлди.

Евгенийнинг розилиғи билан шайх Лайлонинг бир ўзини қабул қилди. Никитининг ўзини, эрталабки нонуштадан кейин Аминга қўшиб, денгизга чўмилишга шайх одамлари олиб кетишди.

Соат ўнларда шайх суҳбатига Лайло ўзининг миллий келинлик узун кўйлаклари ва лозимда, бошида дуррача, оёғида пойафзали билан пайдо бўлди.

Шайх унинг кийимларини томоша қилиб, гап қистирди:

— Самарқанд, Бухорода бўлганман, бундай кийимда юрган аёлларни кўрмадим ҳисоб.

— Бу келинлик либослари, маълум вақт кийилади.

— Ўзингизнинг шу моделлар асосида дўконларингиз бор эканми?

— Шундоқ, бир нечта жойда.

— Бу хоналарга видеокамералар қўйилган.

— Наҳотки?

— Кечаги тунни ким қандай ўтказгани менга маълум.

— Бу кузатувдан сизга не манфаат.

— Сизни ҳақиқий афт-ангорингизни кўрмоқчи эдим.

— Нега мени?

— Кеча Аминни ҳайдаб солганингиз туфайли, сизга ҳур-матим ошиб, шу суҳбатга чорладим. Йўқса, қучоғига кириб, зино қилганингизда, индамасдим, лекин бир риёл пўлчалик менинг олдимда қадрингиз бўлмасди.

— Тушунарли.

— Нега Никитиндек шармсиз одамга хотин бўлдингиз?

— Бу сўроқми?

— Ҳа, манфаатли савол-жавоб.

— Тушундим. Унинг ҳис-туйғуларини ҳақиқий деб билгандим, ҳам бироз мол-дунёсига учибман.

— Тўғриси айтдингиз. У вилла совға қилибди, Сиз эса шарқ қони қўшилган фарзанд ато этибсиз. Онаси хурсанд экан.

— Буларни қаердан биласиз? Менга Людмила Юрьевна жуда меҳрибон ҳам яқин маслаҳатчим.

— Фарблик ва шарқлик қонларни қўшиш фикрини қўллаб-қувватлайман. Шижоат ва донолик иттифоқи, ёрқин истикбол.

— Ҳимм...

— Зубайрага анча нарса ўргатибсиз, у сиздан хурсанд. Эракка чўри эмас, у билан қадри тенг аёл ёқишини қайдан биласиз?

— Турмуш тажрибаси.

— Ҳа, уч бора турмуш кўрганингизга шама қиялсизми?

— Буларни ҳам билсангиз, улардан ажрашганим сабабларини ҳам айтарсиз, шайхим?

— Биринчи эрингизни ўн кун ичида овда отишган, иккинчи эрингиз бўш-баёв, нега унга теккансиз, у ахир сизга тенг эмас шекилли.

— Менга у кўпроқ қадрли.

— Биринчи бор Амивнинг сизга ҳужуми ҳақида нима дейсиз?

— Буни ҳам биласизми?

— Ҳа. Пенанг оролидаги компьютерчиларни топдим.

— Бу эса энг оғир савол.

Лайло ўрнидан туриб кетди ва худди отаси олдида сўроқ бўлаётгандек дув қизарди.

Шайх унинг жавобини кутарди.

Лайло шайхга тик қаролмай, ташқарига кўз тикиб, донадона гапира бошлади.

— Мени Азиз хўрлади. Маст-аласт хиёнат қилди. Ажрашдим. Қайнана-қайнатам роса йиғлашди, менинг ҳам у уйдан ҳеч кетгим йўқ эди. Тошкентга қайтдим. Сал ўтмай уйимга менга икки йилдан бери ошиқ Евгений келиб ўтириб олди. Кўнглимни кўтарган бўлиб, нуқул турмушга чиқишимни сўрарди, рад жавобини олгач. Йўқса, дўстлик юзасидан дам олиш уйига бирга борайлик деб қўймади. У ерда кўлимга осондан-осон вилла шартномасини тутиб уйлантириб қўйди. Ўзи мени ортиқча таъқиб этмади, аммо ҳимоя қилишни ҳам унутди. Амин билан воқеага унинг қўли борлигини кейин билдим. Чунки Аминни у ёллаган экан. Қаршилиқ қилиш, тўполон чиқаришни иснод билдим, вазоҳати ва айниқса кўлидаги қуролидан кўрқиб, ожизалигимга бордим ва ҳушимдан кетдим. У ёғи менга қоронғу.

— Ҳақ сўзларни сўйладингиз. Сизни бу ҳолатда айблашга асос йўқ, хонзода. Сизларда улуғ аёлларни шундай аташганми?

— Ҳа. Аммо менга нисбатан бу сўзлар муболаға.

— Никитин шантаж қилиб кейинчалик виллани қайтариб олмоқчи бўлса, қайнанангиз ва бор қариндош-уруғлари сизни яхши кўриб қолишган эканми?

— Улар шарқни, либосларни, таомлар, рақсларимиздан ҳайратга тушишарди. Шунгами менга илиқ ва яхши муносабатда.

— Гарчи бегона аёл билан суҳбатлашиш ноқулай эрса-да, Зубайрани чақирмадим. У эшитган гапларини албатта бировга, ҳеч бўлмаса акасига айтиши турган гап эди.

— Раҳмат шайхим.

— Ташаккур. Биз Зубайра билан сизнинг рақсингизни кўришга муяссар бўлдик. Манзур. Ўзбек рақси гўзал, лато-

фатли, одамни ҳирсга эмас, дам олиш ва ширин хаёл суришга чорлайди.

— Миллий рақсимизга билдирган фикрингиз билан мени хушнуд этдингиз.

— Ҳа, сизга тасанноки, Никитиннинг эркин ишқ тарафдорлари гуруҳидан эсон-омон чиқибсиз, у ерда ҳам сизга тажовуз бўлган экан.

— Шайх жаноблари, мен тўғримда шунча маълумот йиғишга бирор сабаб борми?

— Бор. Сизнинг мақтовингиз олти-етти ойдан бери Амин орқали Зубайрага етиб келади. У эса акаси ва унинг сизга муҳаббатини айтиб келарди. Бироқ унинг акаси эски касбини ташламагани учун, уни сиз қандай қабул қилишингиз менга қизиқ эди. Шунга қараб баҳо бермоқчи эдим. Агар сиз унинг ҳажрига чиндан зор бўласангиз...

— Мен унинг ишқига талаб сезмаганман ўзимда. Унга хизматкорга эмас, дўст қаторида муомала қилганимни, укамдек кўрганам рост. Уни бировнинг топшириғи билан қилган қабиҳлигини унуттандим. Ҳатто Евгенийни юзига қилган аблаҳлигини айтолмадим. Фойдасиз, у шунақа, тентак одам.

— Мен сўзимни давом эттирай... Евгенийда менга қарши далил бор деб ўйлаб, ундан кетолмагансиз, бетайинлигига кўз юмиб яшагансиз.

— Ҳа, тўққиз ой унинг инжикликлари, фосикликларини кўтариш осон бўлмади.

— Кейин нега кетмаяпсиз?

— Қайнанам, боламни энди ташлаб кетишга кўзим қиймаяпти.

— Ажаб, болангиз сунъий йўл билан бўлган бўлса. Унга нисбатан меҳрингиз борми?

— Нега бўлмасин? Уни Евгенийга ўхшашини истамасдим.

— Никитин юрган йўлида хиёнат қилишини биласизми?

— Ҳа, афсуски. У ҳеч кимни севмайди. Феъли шунақа. Йўлда сувми, шарбатми ичиб чанқоғини қондиргандек, аёллар билан дон олишиб кетаверади ва ўша ондаёқ уларни ташлаб кетади.

— Сиз унга чет элларга мақтаниб бирга олиб боришга таниш-билишлари, қариндош-урувларига кўз-кўз қилишга кераксиз. Контракт муддати ўтди, улар сизга кетинг дейишмадими?

— Йўқ, қолишимни истаб қўшимча уй-жой совға қилишди.

- Энди Москва атрофиданми?
- Ҳа.
- Компьютерларида ёзув архиви бор экан, таги билан сотиб олдим. Уларни энди ҳеч ким кўра олмайди. Марҳамат. Лайло таъзимга бош эгиб ёзувни олди.
- Раҳмат шайхим.
- Ҳимм.
- Менга бошқа сўзингиз...
- Ҳа, сиз ўзингизни менга сингил билсангиз, Сизга бир маслаҳат бор.
- Марҳамат.
- Никитиндан кетинг.
- Менинг ихтиёримдами бу қарор?
- Ҳа. Сизни гўзал хулқли бир имонли одамга рўпару қилмоқчиман. Чунки Сизнинг бор ҳаётингиз ул кимсага маълум. Қачондан бери сизни бир кўришга маҳтал.
- Шайх жаноблари, мен энди турмуш қилсам, ўз юртим одамига чиқаман.
- Шундоқ, ул киши сизнинг юртингиздан, менинг бизнес ҳамроҳим.
- Билмасам, эрим бўла туриб, бошқа номахрамдан гапириб гуноҳ, биласиз?!
- Евгенийми? Шу ҳам эрми? Модасини қизғонмаган тўнғизнинг ўзи-ку?
- Вой, шўрим. Менинг қадр-қийматим шунчаликми? Лайло кўзларига қайноқ алам ёшлари келди.
- Ҳақиқатга тик қараш лозим. Ундан чиқинг. Кейин эса сизни узатиш фарз бўлади, хонзода.
- Маслаҳатларингиз учун ташаккур, шайхим.
- Ҳа. Манави флешка сизга. Евгенийнинг кечаги тундаги хиёнатлари акс эттирилган. Судда бундан фойдалансангиз, фарзанд ҳам сизга ўтади.
- У Россия граждани. Қайнанам роса ўввос солиб йиғласа керак, кейин мен уларга нисбатан бу қабих ишни қила олмайман. Юзим чидамайди.
- Баракалло, хонзода, сиздан шу жавобни кутгандим, — деб чапак уриб, унга жуда маънодор қараб қолди.
- Лайло бошини тушуриб, сукутга чўмди.

Эшик чертидди.

Хизматкор Зубайра кирмоқчи эканлигини билдирди.

Шайх соатига қараб, тушликни ярим соатдан кейинга сурилишини айтди.

Хизматкор чиқди.

— Ҳа. Сизга қизикаётган ҳамюртингизни кўринг-чи?

Лайло бир нима дегунча, компьютер экранида таниш чеҳра пайдо бўлди. Бу Юсуф эди. У анча ўзгарибди. Бироз семириб, анча салобатли кишига айланибди. Лайлонинг кўзида ёш филталади.

Пул деб, мол-дунё деб Евгенийнинг машмашаларига илингани алам қилди. Юсуфга нима дейди. Шайх унинг яқин таниши экан, воқеаларни айтиб берса-чи? Нима бўлса бўлар, айтса айтар, ўзимга тўғрима. Бировга ёқиш муқом, ишва қилмадим деб хаёлга чўмди.

— Дурустми? Хотини билан ажрашганига бир йил бўлди. Битта қизи бор.

— Шайх жаноблари. Улар мен тўғримда ҳамма нарсани биладиларми?

— Албатта. Чунки сизга роса қизиқди.

— Ҳаггоки, машшум орол воқеалари.

— Йўқ, албатта. Бунақа нарсалар куёвга айтилмайди. Сир бўладиганлари яширилади. Тупна-тузук аёлни бадном қилиш яхшимас.

— Мен айтмоқчи эдимки, Юсуф акани танийман.

— У ҳам сизни биларкан.

— Бу ёвига худо пошшо. Евгенийдан ажрашишни ўзи бўлмас?

— Никоҳ контракти ёнингиздами?

— Ҳа. Йўлда керак бўлиб қолар деб олволгандим. Фақат бу гал уни бекорга чиқаришди.

— Нима учун.

— Муддати ўтган деб.

— Яъни, сиз унда озод экансиз-да?

Лайло ўрнидан туриб кетди. Бирпас лол ва ҳайрон турди-да, сўнг хонада эркин айлана бошлади.

— Ҳа-я. Муддати ўтган бўлса, наҳотки, яна эркин қушга айландим. Эртагаёқ Москвага бориб нарсаларимни олиб Тошкентга жўнашим мумкинмикин?

Шайх бир жойга қўнғироқ қилди.

— Ҳозир ҳуқуқшуносим келади, россиялик. У сизга яна тушунтириш берар, унгача тушлик қиламиз, марҳамат қилиб юрсангиз.

Соат роса бир бўлганди.

Шайх яна бир гап айтди.

— Юсуфни супермаркетига олиб бораман, Зубайра ҳам қўшилишади, йўқ деманг, қани танишингиз сизни кўриб қайси ҳолатга тушаркин?

Лайло индамади. У саргузаштни ёқтирарди. Шунгами, Юсуфни кўргиси келди.

АМИН УМИДИНИ УЗМАГАНДИ

Зубайра эрининг Лайло билан узоқ гаплашганидан унчалик ҳайратланмади. Чунки бу жувоннинг чигаал қисмати унга таниш, акаси кўп гапириб берган. Аммо акаси ҳам охири унга бутунлай ёт бўлди. Аминнинг ўйламай Москвадаги тунги клубда аёлларга хизмат кўрсатиши Лайлонинг гагини келтиргани, кейинчалик, жавобсиз севгисига аччиқ қилиб, у Варвара билан топишганди. Бу ўлганни устига тепган бўлди.

Ундан ташқари, Амин бутунлай тунги клубда доимо машаққатга шўнғиб, чет эллик меҳмонлар ёхуд тил билган дилбарлар учун қўл билан ушлаб кўриладиган тирик экспонатга айлангач, йигитни «қуруқ дарахтга қиёс ҳиссиз жонзот», деб билиб, унга зифирча ҳам меҳри қолмай, ҳатто дўст сифатида унга Лайло ачинмай қўйганди...

Амин астойдил кўз тикса йиқитадиганлардан, у мақсадига етиб ўрганган.

Улар, Евгений билан денгизга боришгач, яхтада учинга жазм қилишди. Денгиз кенг, юзлаб катерлар сув юзида эгасини пойлаб турарди.

Евгений бир кишилик яхтадан иккитасини танларкан, Аминга мусобақа уюштиришни таклиф этди. Амин аввалига қўлини силқиди, сўнг миясига бир фикр келиб қўлини чўзди.

— Нимадан?

— Ютуқми?

— Ҳа.

— Сен шартингни айт.

— Йўқ, аввал сиздан бўлсин, таклиф киритган ўзингиз.

— Ўша тоғдаги қирроққа бориб келамиз, ютқазсанг бир йил ишлаб берасан, паст баҳода.

— Олти ой, қиш совуғи менга ёқмайди.

- Келишдик, олти ой. Менга нима талаб?
- Ютуққа Лайлони тикасиз.
- Нима?
- Эшитганингиз?

Евгений ўйлаб қолиб, сўнг мийиғида қулиб қўлини чўзди.

- Фақат бир ойга.
- Майли. Келишдик.
- Шартнома тузамизми?
- Ҳа. Қоғозга тушмаса ҳисобмас.

Шартлар инглиз тилида тузилган шартномага киритилиб, томонлар қўл қўйишди.

Яхталарни ижарага берган мўйловли ҳиндига шартнома қолдиришди. Ким биринчи келса, унга бу шартнома ўтади ва қолиб саналиб, ўз талабини юрғазिशга ҳақли бўлади.

Амин қолиб келса, Лайлони зўрлик қилиб бўлса ҳам бир ой Дубайда олиб қолиш бахтидан кўзлари ёнар, буни у қандай амалга ошириш мумкинлигини, бу маҳаллий қонун-қоидаларга қанчалик мос келишини ўйламас, карта ўйинига хотинини тикиб ундан айрилиб қолганларни кўз олдига келтириб, шу вазиятни тезроқ бўлишини истаб ичи кизирди.

Евгений қўлини силкиди, улар моторга газ беришди. Ораливлари етти-ўн метр кенликда нари-бери яхтани учуриб кетишди. Бориб келадиган масофа бир томонга ўттиз чақирим. Амин бу жойни яхши билар, йигирманчи чақиримда тоғ рифмларини сув остидан чиққан тошлари борлигини билиб, ўнг тарафга Евгенийни қўйиб, ўзи сўл томонга ўтиб олганди.

Никитин шу девона феълига ҳеч нарсадан тап тортмайдиган, қўрқмас. У ҳозир зўр яхтачилардек олдинга чиқиб олганди. Аминнинг мақсади тоғлар бошланадиган манзилда унга етиб олиш ва иложи бўлса Евгенийни ўнгга сиқиш.

Ниҳоят кўзланган манзил яқинлашганда Амин тезликни оширди. Евгений ҳам анойи эмасди. У ҳали ижарачидан йўл маршрутини ва қийинчиликларини сўраганди. Тоғлар орасидан ўтишда атиги ўн метрлар кенлик хавфсизлигини, четроғи эса сув ости тошлари тепага чиқиб қолганини эшитганди.

У шу жойдан ё тез якка ўзи ўтиб кетиши ёки олдинга Аминни ўтказиб юборишни ўйлади. То у бир қарор қабул қилгунча, тошлар кўриниб қолди. Унинг негадир шашти па-

сайиб, Амин тарафга қаради. Аминнинг важоҳатига кўзи тушиб, ваҳм босдими, рақибини олдинга ўтказиш учун яхта тезлигини пасайтирди. Амин ундан ўтиб кетиш ўрнига, уни ўнгта сиқиб кела бошлади.

Евгений бу хавфни кутмаганди, шошиб сал ўнгта рулни бурганини билади, сув ости тошларига яхта урилиб ўзи учиб тушди.

Амин ундан қасдини олганди. У нафақат ютуққа эга бўлиш, балки рақибини мажруҳ ёки абгор қилиб, уни эшақдек Россияда ишлатганлари, учун аламини олди.

Евгенийнинг боши ва елкалари қирғоқдаги тошга тўлқинлар ичида бориб урилгани учун, унчалик лат емаганди.

Шунгами у бироздан кейин ўзига келиб мусобақани давом эттиришни сўради, бироқ ўрнидан тургани заҳоти боши айланиб хушидан кетди.

Шифокорлар унинг мияси чайқалганини, уч-тўрт кун кимирламай ётишни тайинлашди.

Амин бўлган воқеалар тафсилотини шайхга айтганда, у индамади.

Икки одам ўртасидаги ўзаро келишувга улар то бажарилмагунча, бандасини қозилик қилишини у ёқтирмасди. Лекин Аминнинг Евгенийни қояга сиқиб боришини ҳам қораламади. Мусобақа бу мусобақа, ҳар қандай жанг каби ўз услуби бўлади. Зеро, жангда ҳар доим куч эмас, макр-ҳийла ҳам қўла келади.

Шунинг учун бор гапни эшитган шайх Аминга на таъна, на мақтов билдирди.

Боксчилар термини билан айтганда, техник нокаут билан Амин қолиб чиққанди.

Фақат ютуқ масаласига шайх ойдинлик киритди.

— Ҳозир қавс ойининг йигирмаси, ўн кун аввал эса Евгений ва Лайло ўртасидаги никоҳ контракти ўз кучини йўқотган экан. Буни россиялик ҳуқуқшуносим ҳам тасдиқлади.

— Бу нима дегани?

— Яъни, энди улар қонуний эр-хотинмас. Шундоқ экан, шаръий никоҳ ҳам ўз кучини йўқотади. Натижада, эрининг на эскича, на янгича Лайлога ҳеч бир ҳақи қолмаган, балки шуни билиб Никитин сен билан мусобақалашгандир?

Амин қотиб қолди.

— Аммо мен мусобақани ҳалол ютдим.

— Ҳеч ким сенинг ғолиблагингга шубҳа қилмаётибди. Бироқ ютуқни Евгений бошқа совға ёки пул билан қопласа керак. Мен Лайлони сўзини олдим. Зубайра гувоҳ, у «мен ютуққа тикиладиган машина эмасман ва иккинчидан, Евгений эрлик ҳуқуқидан ўн кун олдин маҳрум бўлган», деди.

— У ҳолда...

— Евгенийни тузалишини кут. Сенинг шахдинг арабийларга хос экан, ғолибларга олқишлар бўлсин.

Амин барибир тинчимади.

Шайх бошқа хотинларидан хабар олгани кетганида, тунда у яна Лайло хонасида пайдо бўлганда, қўриқчилар уни тутиб олишди.

Дубайда ҳаво доимо иссиқ. Кундуз кuni миллионлаб совуткичлар офислар, дўконлар, меҳмонхона, уй-хонадонларда ёқилади.

Зубайрага берилган вилланинг ўзида тўрт-бешта совуткич ишлаб совутишга кучи етмайди. Яхшиям тун бор. Салқин. Совуткичларни ўчириш мумкин бўлади.

Лайло ҳам шундай қиларди. Совуткичларни тунда ўчириб, деразаларни очиб қўяди.

Бейхтиёр кўзларини очса яна тепасида мунғайиб ўтирган Аминни кўрди. Унга ачинди, ҳатто уни овутиш учун қўлини чўзай деса, улар боғланган экан.

Ғазаби қўзиди.

Амин энди унга укамас. Кўзи қонга, ҳирсга тўлган махлуқ, орқа-олдини ўйламайдиган, мавқеи сусайган йигит тимсолида кўринди.

— Ҳа, сени ҳайдаганим камми? Яна нимага келдинг, сулоҳ.

— Сурлигим сабаби, сизга илиниб қолганимдан кўзимга дунё тор. Кечагида Евгенийни ўлдириб қўйишимга оз қолди.

— Биров бу ерга кирганингни билса, номим булғанади. Кет. Виждон қолмабди сенда. Ақлингни йиғ. Бор дейман. Ҳозир бақираман.

Амин шунда унинг оғзига оқ материал тикди.

— Бас қилинг. Ортиқ сабрим қолмади. Юрагим ёниб кетаяпти.

У Лайлонинг узун тунги куйлагининг этагига энди қўл узатганиди, бошига тушган гурсидек муштдан қулади.

ЮСУФ ҲАМОН ЛАЙЛОНИ ДЕРМИКИН?

Эрталаб шайх келиб, ўз қарорини эълон қилди.

Ҳозирча Аминни подвалнинг энг чекка хонасига қамаб қўйишди.

Гап шундаки, шайх кечқурун кетар олдида, хонзода хонимдан хабар олиб турунлар, биров безовта қилмасин, деб қўриқчилар бошига тайин қилганди.

Амин арқондан Лайлонинг хонасига тушаётганини улар кўриб қолиб, тезда кўшимча калит билан эшикни очиб, чаққон бир қўриқчи парда орқасига беркинган ва телефониини ёқиб, унинг хатти-ҳаракатларини, қандай гап-сўзлар бўлганини ёзиб, тажовуз бошланишини суратга олганди. Шайх бу далилларни Аминга намойиш қилганда, у фақат Лайлога ошиқлиги билан ўзини оқлади.

Ўша куниёқ Евгенийни онасига топшириш учун Лайло уни суяб Москвага учди.

Евгений кўп ухлайдиган бўлиб қолганди, онаси у билан бўлган воқеадан хабардор. Яна шайхнинг россиялик ҳуқуқшуноси Никитин Лайлони ютуққа тикканини айтганда, у йиғлаб юборганди. Шу билан бирга унинг никоҳ битимининг муддати тугаганини ва у ҳар қандай мажбуриятдан озодлиги ҳам айтилди.

Людмила Юрьевна мамнунлик билан гапирди.

— Мен Лайлодан мингдан-минг розиман. Шундай телба ўғлимга фарзанд ато этди. Боласини олиб кетмасмикин?

— Унинг бундай нияти йўқ. Лекин фарзандим Евгенийга ўхшамаса бўлгани деб қайғуриятти.

— Мен ҳам Амирни имонли қилиб, бошқача ўстириш зарурлигига борган сари қарорим ошяпти.

— Яна бир бор собиқ келинингизнинг ихтиёрини чекла-маслигингизни сўрайман. У барча шартлардан озод.

— Биламан. Йўлини тўсмайман. Аммо истаган пайтида келсин, у қизимдан ҳам яқиним бўлиб қолган.

Бу пайтда Лайло Юсуф билан бўлган учрашув онларини қайта кўз олдидан ўтказиб, Дубай-Москва йўналишида самолётда ўтирарди...

Менежер аёлларни бошлаб кирди.

Саломлашишгач, ҳамма жим қолди.

Ноқулай сукунат. Бир сўз билан орага ё илиқлик, ёки бир сўз билан совуқлик туширадиган ҳолат.

Юсуф Лайлони шундоқ яқинида кўраркан, ўзича куйидагиларни аниқлади. Шайх айтгандек, қомати жуда қолипга тушибди. Бу қолип моделлар ўлчамига мос, кўзни ўйнатадиган даражада. Лайло эгнига сириб либослар киймай, кенгроқ кийимларини танлаганди. Бошидан дуррачасини қўймаган. Оёғида баланд пошна туфлида, полларни бироз тўқиллатиб юриши жуда ярашарди.

Қарашларидаги ўта виқорлилик ўрнига, юмшоқроқ одамларга хайрихоҳ назарлар пайдо бўлибди. Аммо ҳамон бошини тик ушлаб, бошини сал ўгириб боқишлари, лабларидаги нимтабассум суҳбатдошларни ўзига жалб қилмасдан қўймасди.

Шайх Юсуфнинг ҳолатини тушунди. Ўзи мубталолик ҳолатида бўлмаса ҳам, негадир яхши, ёқимли гап айтиш лозимлигини ўйлаб, хотини олдида истиҳола қилиб индамас, аммо у ҳам Лайлонинг ўзини тутишига беш кетиб ўтирарди.

Лайло Юсуфга баҳо бераркан, кичик тутқунлик домидан қутилган куш-у, ҳали баландларга парвоз қилишга чўчиётганини англади. Шунингдек, унинг ҳаёт жабҳаларида панд егани асабийроқ, ишончсизроқ қилиб қўйганидан дарак бериб турарди.

Лайло бу вазиятдан чиқиш учун яхши баҳона топди.

— Юсуф ака, менинг яқин давлатларда янги фасонларга ва ёш келин-жувонларга мўлжалланган дўконларим ишлаб турибди. Шайх жаноблари, танишим бор, у сизга ижарага жой ажратиши мумкин, деганди. шунга фикрингизни айтсангиз? Менга ҳозирча бешга ўн қадамлик жой етади, балки унинг ярмидек.

Шайх енгил хўрсиниб, Зубайрага қараб пичирлади:

— Контакт бор.

Юсуф бу эркин мавзудан суҳбатга тортилганидан хурсанд сўзлаб кетди:

— Бу ерга келиб ишлаётганимга уч йилча бўлди. Дўкон Акбарали бойга қарашли. Аммо бош иш юритувчи менман. Сизга, ватандошимга жон деб жой ажратишга тайёрман.

Зубайра гап қўшди.

— Биринчи навбатда, сиздек чиройда тенгсиз аёлга денг.

— Яна аввалдан билган қадрдонимга сўзини ҳам қўшишни унутманг, — деб сўз қистирди шайх.

Юсуф ўзини йўқотиб, қизариниб ерга қаради.

Юсуф ака сўзамол эмас, бироқ имонли, инсофли, фақат

шу хислатлари учун қайта севиб қолишим мумкинми, деб ўйлаб, уни хижолатдан қутқариш учун, Лайло:

— Балки жойни бир режалаб кўрармиз, — деди.

Шайх Юсуфга қараб кўзини қисди. Буни ҳамма кўрди.

— Боринг Юсуф, хонзода сўзларини икки қилманг.

Кулишди.

Улар чиқиб кетишди. Зубайра шайх қўлини ушлаб сўзлади.

— Шайхим, бу ошиқларни қайта учраштириб, савоб иш қилдингиз, имонингиз бундан-да мустаҳкам бўлсин.

— Тўғри дуо қилдингиз, Зубайра хоним. Йўқса, кўпчилик пулингиз, молингиз кўпайсин дейди. Имон мустаҳкам бўлса, одам бой бўлади.

Юсуф ёнида кетаётган тик қомат, нигоҳлари олдинга — бир нуқтага қадалган, унга ўтирилганда бошини жуда чиройли буриб гаплашаётган хонзодага меҳри тобланиб бораркан, ўзида ҳам ғурур, салоҳият сезиб, умумий гаплар, ота-оналар, қариндош-уруғларининг сиҳатларини мамнун сўзларди.

Лайло бундай суҳбатларда ҳам бошқача сўрашиш, одамга ёқадиган, кўнглини кўгарадиган сўзлардан фойдаланишини Юсуф ўзига кашф этди.

— Отангиз сиҳатлари дурустми, Юсуф ака?

— Яхшилар.

— Бахтингизга, отангиз-онагиз роҳатингизни кўраяптилар.

— Роҳатим бор, бахтим тўлиқмас, хонзода хоним.

— Мени шундай атай қолинг, менга бу таърифингиз маъқул бўлди. Сизни ким деб чақирсам экан?

— Билмасам?

— Мен бироз ўйлай-чи. Ҳа, чиндан бизнинг фирмага жой ажратиб бера оласизми?

— Нега ажратмай, доим ёнимда бўларкансиз. Бундан кўзим қувониб, дилим яйрайди.

— Шу гапларни сўзлаётган сизми, Юсуф ака?

— Мен.

— Аёл кичининг қулоғига ширин гап ёқишини биларкансизми?

— Сизни бу ерларда кўриб, ҳайратим ошди. Дунёга мен баробаримда чиқибсиз?! Мендан-да ошибсиз?! Майамида вилла сотиб олибсиз?!

Лайло суҳбатни ўзгартирди.

— Хотин кишини топгани омонат. Ўзингиздан гапиринг. Ҳа, мен ўшанда сизни хафа қилган эдим.

— Ўшандами? Айб ўзимда экан. Сиқик жойга тушиб, дунё кўзга сал тор кўринган дамлар учун, узримни қабул қилинг. Яшаш қанчалик соз неъмат. Лайло, — деб пауза қилиб, сўнг Юсуф кўчиб қўйди. — Хоним.

— Бу гапирингиз ҳақ. Яна бир ҳақиқат, одам қадри ҳар ерда ўзининг феъли билан баҳоланар экан. Биз сиз билан, Юсуф ака, дўст бўлиб қоламиз-а?

— Йўқ.

— Нимага?

— Менга дўстлигингиз ўз ўрнида, кўпроқ рафиқа ўрнида кераксиз.

Лайло нари кетди.

Унинг жавоби тайёр эди. Аммо бундай дамда худди ўйга чўмгандек, виқор билан, лозим бўлса, бироз ноз-карашма билан гапириш, ўртадаги жиддий гапни ҳазил-ҳузул билан юмшатиб дилга етказгани хуш келади.

— Лекин Юсуф ака, сиз менга муҳаббат изҳор қилмаган-сиз шу пайтгача, тўғрими?

— Ҳимм...

— Ҳозир ҳам айтмадингиз, ё мени вақти ўтиб, қариб қолганга санаётган бўлсангиз-чи?

— Лайло, сиз ниҳоятда катта мартабали, назокатли дилдор бўлибсиз. Ёшингизга худди ёш қўшилмай, илгаригидек моҳитобонлигингиз кўзни олади. Сизнинг қошингизда мен ўзимни анча ортда қолган ҳисоблаётиман.

— Ҳечқиси йўқ, ёнимга тортиб олиб чиқишга лаёқатим етади. Фақат мени шу ҳолимда эски шаҳар аҳли қайси мақомда қабул қиларкин?

— Қайсисини истасангиз шуниси.

— Мен энди, қайнарасига хизмат қиладиган бекалиқдан чиқиб қолганман, шайх айтганларидек, хонзода хоним мақомидаман.

— Эшитдим. Хурсандман сиз учун.

— Ҳа. Қаерда бўлсам, уйда хизматчилар, овқатгача пиширган, супириб-сидирган, кир ювган. Ҳатто болаларимни қайнана-қайнатам боқишади. Ўшанга-да, эгилмай оқ қайиндек тикман. Қоматимни йўқотмаганман.

Лайло ҳоҳлаб кулди. Дўкондагилар у томонга қарашди.

Юсуф унинг сўзларини ҳазил билиб, яна хонимнинг ўрнига ўнғайсизланиб, бошқа гап айтди.

— Юринг, қадрдон шайхнинг оиласи бизни кутиб қолишгандир.

Кейин улар тўртовлон кофе, шарбат ичишди.

Шайх барибир Лайлонинг Юсуфдан мавқеи баландлигини сезиб, унинг дадил, чиройли суҳбатларидан баҳраманд бўлиб, ўтиришларга жон киргазиб юборадиган аёлларни ҳам худо яратиб қўйибди-да, деб ўйлади. Улар худди япон аёлларининг кўрки — гейшалардек, эркакларни маънавий бойитиб, ҳузур бағишлайдики, кўнглингизни дийдор, сўз ўйини, фикр аъмолидан яйратади.

Хайрлашаётганда шайх Лайлога, сиз қолиб, ватандошингиз билан гаплашиб олинг, «сўнг Юсуфнинг ўзи элиб кўяди», деди.

Улар яна танҳо қолишди. Лайло Юсуф акаси билан боғлиқ ширин қизлик хотираларига берилди.

Биринчи танишган кунлари, ўзини йўқотган қиз. Пулини топиб берган, ҳар нарсага қурбӣ етадиган йигит. Кейинги хотиралар Райҳон концертига кутилмаганда билет. Отасини унинг совчиларини қайтаргани. Санаторийга путевка. Отаси шаштидан тушиб рози бўлгани. Сўнг ўзининг турмушлари, яхши-ёмон кунлари. Сайрамда баланд мартабали келин бўлгани. Красноярскдаги қайнатасининг меҳрибончиликлари ва унга чексиз муҳаббати. Азиз бир ёқимли, сўнг ўта девона образида пайдо бўлдимиз? Бечора Нодир унутилганди. У эрлари ичида энг ёши ва соддаси бўлиб кўринди. Энг оғир кечмиши, бу Евгенийнинг кирдикорлари билан боғлиқ. У ўша ҳолатларда қандоқ омон чиққанларини эслаб, икки чеккасини ушлаб, тўхтаб қолди.

Мана йўлида яна Юсуф ака пайдо бўлди. У анча улғайибди, фақат ҳаёти, турмуши қандоқ кечди экан.

— Юсуф ака, ўзингиз ҳақингизда сўзланг. Мен ҳақимда сизда маълумот кўп экан. Шайх айтдилар.

— Ҳа, сизнинг қадамларингизни ўлчаб юриб, ўзимникини унутдим, шекилли, ўшангами, хотинимга меҳрим бўлмади.

— Шунақа десангиз кетиб қоламан. Яхшиси, хотинингиз ким эди, маълумоти, танишми-билишми? Сизга нега мос келмади? Шунини айтиб беринг.

— Сиз турмушга чиқиб кетганингизни эшитиб, ойимлар узоқ қариндошимизни олтинчи курсдаги қизини топдилар. Аввал йўқ дегандим. Сўнг яна учрашувга чиқдим. Сизга ўхшап томонларини қидирдим. Ойим айтгандек; опшоқ пахтадек, қошкўзлари қора. Бўйлари сизникидан қиттак паст. Яна нима керак, деб ўйладим ва розилик бердим.

Гавҳар ўзига еткунча писмиқ эди. Гап олиш қийин.

Чехраси очилмай юради. Гоҳида ёлғиз қолсак, суҳбатлар ҳа, йўқдан нарига ўтмасди. Аммо дарров туғиб берди. Бола ўн ойлик бўлганда у Англияда стажировкага мени ҳам ёзишибди, деб гап топиб келди. Қариндошга йўқ дейиш ҳам мушкул экан, бошқа қариндошлар аралашди, ноилож болани олиб қолдик, у малакасини оширишга кетди.

Икки ойдан кейин ажрашишга қоғоз келди, мен индамай қўла қўйиб бердим.

— Хотинингиз чет элда қолдими?

— Менимча, ҳа. Қизиқмадим. Лекин қариндошлар йиғилганда у тўғрисида пичирлашиб вашимга тегаверишгач, икки йилдан ошди, Дубайга қочиб келганман.

— Қисматдан қочиб қутилиш қийин. Пешонага ёзганидан ҳам.

— Аммо мен хафа эмасман. Мана Сизни кўрдим, кўнглим ёришди. Сизда бир ёқда одамга хотиржамлик ва салобат берадиган хислатлар пайдо бўлибди. Сиз олдинги Лайлога ўхшайсиз, иккинчи гал кўргандаги ўзига сал бино қўйган виқорли, аммо такаббур келиндан ҳам фарқланасиз.

— Шунақами?

— Ҳа. Сиз энди ҳаёт кўрган, кўзи тўқликка ва қаноатликка қадам босганлар мавқеини олибсиз.

— Юсуф ака, бошқа жойда бунақа бемалол гаплаша олмаган бўлардик, уйдагилар мендек бир неча бор эр кўрганни келин қилармиканлар? Бутун эски шаҳарга гап бўлицдан кўрқмайсизми?

— Қўрқмайман.

— Сиз майли. Ойингизлар кўтара олармикинлар майда-чуйда гапларни. Бошқа юртдагига эрга теккан маломати ҳам бор.

— Бу томонларини уйдагиларга айтиш шартми?

— Шарт. Йўқса, кейин эшитишгач, бир умр менга таъна қилишгунча, аввал ота-онангизга бор ҳақиқатни билдиринг. Кейин лозим бўлса топарсиз. Мен ҳозирча Москвада бўлсам керак.

Юсуф ўйланиб қолди ва «сизнинг айтганингиз айтган, онам-ни кўндираман», деди.

Аммо, Лайло унинг сўзларида қувонч ва шодёналикни сезмай, «Эх, Юсуф ака! Ҳамон бахтга биров орқали эришмакка умидворсиз. Ўзингиз дил-дилдан истаб ўйланишга тайёр эмассиз», деган ўйга чўмди.

Москвада иш бошқарувчи ва Никитин Лайлони кутиб олиб, шошиб Жипда «Сосновая»га олиб келди. Аввал Евгенийни хизматчилар суяб ўзининг хонасига олиб чиқиб кетишди. Лайло кейин шошмай бинога кирганди, Людмила Юрьевна йиғлаб унга отилди.

— Лайло, доченька. Сени Евгений яна ҳийлага аралаштирибди. Сен бутунданоқ ундан озодсан. Унга қулоқ ҳам солма, олдинга ҳам киритма.

— Ташаккур мама. Ўзингиз, Амир сизхати жойидами?

— Амир соғлом. Бирам ҳаракатчан. Кулишлари сеникига ўхшаган, ибולי. Ҳақиқий аристократ бўлади.

— Бугунча дам олсам. Бассейнларни соғиндим. Сув солинганми?

— Сен келишингни билиб сувларни иситиб, сауналарни ёқтириб қўйганман. Бор, бир мазза қил.

— Ўзингиз-чи.

— Мен Евгенийга қараб, ўзимизга таниш шифокорларни чақирай-чи?

— Лайло бир зум ўтмаёқ бассейнда эди. Эгнига яшил рангдаги чўмилиш кийимини кийиб, халатини душда қолдириб, сувга тушди. Сув одамга ёқадиган температурада экан, сузишга бошлади. Бассейнга узунасига бир бора бориб келди, иккинчи марта чуқур жойига етганда, унга кимдир ёпишди. Ўгирилиб Аминни кўрди. У бир қўли билан сузиб, бир қўли билан қизнинг белидан қучмоқчи эди. Лайло унинг қулоқ остига бир уриб, суза кетди. Амин ўзига келгунча у бассейн темирини ушлаб, чиқишга улгурганди. Аммо темирдек қўллар унинг оёғидан ушлаб олди. Амин бир қўли билан уриниб бассейнга Лайлони тортар, жувон эса унинг қўлидан чиқишга уринарди.

Лайло бақирди:

— Мама! Ёрдам беринг!

Эшиклар ёшиқ, унинг чақирувига ҳеч ким келмади.

Амин бассейн четидаги нарвончадан тепага кўтарилиб, қизни қучоқлаб, кўтариб олди. У типирчиларди.

Йигит беш-ўн қадам юриб, уни муздек кафелга ётқизди. Аммо-ўзининг ҳам тиззалари ва тирсақлари полга ботдими, қизни қайта судраб сувга отди. Бассейннинг бу жойи елкадан келарди. Қўрқиб кетган қиз хушини йўқотди. Амин унинг бу ҳолатини кўриб, суяб олди.

Людмила Юрьевна Лайло билан баробарга кўринмай қолган Амಿಂದан шубҳаланиб, бассейндаги видеоёзувларини кўраркан, чиройли қизларни томоша қилиш мақсадида бу ерга видеони улатган телба Евгенийга ҳозир тасанно айтди ва Варварани бассейнга югуртирди, ўзи ҳам кетма-кет боришганда, эшиклар ичкаридан ёпиқ эди.

Эшикни тақиллатишларга қарамай, Амин худди жиннидек, Лайло тепасида ўтирар, уларга қулоқ осмасди.

Энди Варвара шаллақилик қилиб бақирришга, полицияга бериб қаматиш билан ўдавайларди. Амин фақат полиция сўзини эшитгач, ўзига келдими, эшикни очди.

Лайлонинг елкасидан қонталаш бўлиб қолганди. У бассейн четига бояги отишида урилиб, орқаси шилинганди.

Полиция Аминни олиб кетди.

Людмила Юрьевна келинимга тажовуз қилди деб, ҳатто видеоёзудан нусха кўчиртириб берганди. Лайло ўзига келганда, ётоқхонада енгил кўйлақда ётарди. Елкаларига бинт бойланганди.

Шифокор унинг ҳолатини зарарсиз топди-да, аммо бирикки кун турли куч сарфланадиган ишлар, машқлардан озод қилинглр, деди.

Эртаси Амин ҳеч нима бўлмагандек, қайтиб келди. Евгений иш юритувчинини юбориб, уни озод қилганди.

Людмила Юрьевнага бу қизик туюлгани учун, Евгений ётган жойида унга тушунтириш берди.

— Уни қўйиб юборишга, Россиядан эсон-омон чиқиб кетишига тўсқинлик қилмаслигимиз лозим.

— Нимага, сабаби борми? Келинимни зўрлаши мумкин эди? Лат ейишига сал қолди.

— У энди келинингиз эмас.

— Бироқ, келин бўлмаса, қизимдек қадрли.

— Бир воқеага мен, Амин, Лайло аралашиб қолганмиз. Шунинг дастак қилиб, у ҳабаш шантаж қилаяпти.

— Нима экан?

— У Пенанг оролида Лайлони яхши кўриб қолган, шундан бери унинг ишқида девона.

– Ўшанга бу ерга келиб олиб, Лайлонинг ҳар қадаמידан оҳ чекиб юрган экан-да, у рангли.

– Шунақа.

– Бу иблисни эртагаёқ жўнатиш керак.

– Қўнмаяпти. Катта пул сўраяпти, чунки мен яхтада ют-қазганман.

– Эй, сен Лайлони ютуққа тикибсанми?

– Барибир контракт муддати чиққанди. Қизга тега олмасди. Кейин болиб бўларман дегандим, у ҳийла ишлатди.

– Қанча пул сўраяпти?

– Бир ойлик Лайлони ҳисобига, кунига уч минг доллардан, тўқсон минг.

– Ўшанда қутиламизми?

– Билмасам, бу мажруҳни ичида яна қанақа ларди бор?

– Яхши, мен бир танишим, Иван Кузьмич билан алқалашай-чи. Сен дамингни ол. Биз ҳар ҳолда ўз ватанимиз-дамыз.

У кўзини сирли ўғлига қисди.

– Тушунарли, – деди Никитин, оҳиста бошини креслога қўйиб.

НИКИТИНЛАР АМИНДАН ЎЧИНИ ОЛДИ

Варвара Аминнинг кўнглини олиб туришига ҳеч ким қаршилик қилмай қўйган, шу атрофдаги, ижарага олинган, бир хонали уйда улар учрашиб туришарди.

Лайло боласини қайнанасига қолдириб, Тошкентга қайтди.

Амин унинг учиб кетганини эшитиб, тўполон чиқарди.

Евгений уни алдаб, суҳбатга тортди:

– Сенга машинамни берайми? Маълум ютуқ ҳисобига.

– Бўлади.

– Мана, истасанг, ҳайдаб кўр.

– Мен ичганман.

– Сен шаҳар томон эмас, поселка тарафга юриб машқ қилиб кўр, ёқса пулини келишамиз.

– Тўғри, Варвара билан автобус ёки такси қилавериб чарчадим. Яна машинада томошақовоқ кўргандек ҳамма менга қарайди.

– Мана калит. Бор, ҳозироқ машқингни бошлашинг мумкин.

– Ҳа. Кетдим, кийим алмаштиришга ҳам ҳожат йўқ.

— Кел, машинангни ювиш учун юз грамм ичамиз.

Амин индамай ичиб юборди.

У камида эллик минглик машина ўзига тегиши мумкинлигига ишонмаганди. Яна бир қадах кўтарди-да, хурсанд ҳолда машинани олиб чиқиб кетди.

У бироз юргандан кейин ичимлик ўз касрини кўрсатди.

Евгений Иван Кузьмичга Амин «Тойото» ҳайдаб чиқиб кетганини, у мастлигини етказди.

— Шунинг ўзи етарли, хизматчиларим ёнидан сиқса, сирпанчиқ йўлдан чиқиб кетиб дарахтга урилади.

Шундай бўлди ҳам, ас ҳайдовчи лейтенант Симагин қайрилишга яқин уни обгон қилганда, Амин кайфда шошиб қолиб ўнгга олди ва шошгандан тормоз ўрнига газни босди.

Машина ўрмон четидаги катта сосна дарахтига урилганида, бамфери йиғилиб, Амин боши рулга урилиб, оғзи-бурни қон бўлганди. Шифокорлар унинг мияси қаттиқ чайқалиб, эси ҳам кирди-чиқди бўлиб қолганини таъкидладилар.

Евгений ўзича мамнун бўлди.

— Нима эксанг шуни ўрасан.

Амин ўн кунлардан кейин, шайхнинг маслаҳати билан, ўз юртига жўнатилди.

Зубайра акаси билан бўлган воқеаларни кейинроқ билди. Билди-ю, шайх билан гап талашди.

Ўшанда чироқни ўчириб қўйиб, Лайло хонасига акасини тушириш воқеасида Зубайранинг ҳам иштирокини хизматчилардан шайх эшитганди.

У ғазабланиб Аминни подвалга қамаб қўйса, синглиси уни Москвага қочирганидан ҳам хабари бор эди. У бу ака-сингилга марҳамат юзасидан кўп яхшиликлар қилиб, муслим одамлар сафига қўшиб, савоб қилиш мақсадида бўлса-да, афсуски, Амин бу йўлга кирмади, Зубайра ҳам гоҳи-гоҳида айнаб туради.

— Нима учун менинг акам Дубайда даволанмайди, бу ерда менинг кўз ўнгимда эмас? — деди Зубайра.

— Тузалса келади. Яна сенинг ой-кунинг яқин, сен ташвишли ўйлардан нари бўлиб турганинг маъқул, деб билдим.

— Ҳаммасини ўзингиз ҳал қиласиз, менинг овозимни эшитадиган борми? Акамни олиб келинг.

— Яхши, лекин у ичволиб машина ҳайдаб, дарахтга урганидан мияси чалғиган. У ҳеч кимни танимаяпти.

— Жинними?

– Ҳа, шунга яқинроқ?

– Вой, дод. Энди нима бўлади. У менинг отам ўрнига ота.

– Зубайра, бақирришдан нима фойда? Сабр қилиш лозим. Ўзига келиб қолар.

– Келмаса-чи, эртага акам ҳузурига учаман.

– Болани тувиб, чилласи чиққач, бориб келишингга руҳсат бўлади. Келгунигча энагасини эмар.

Шунда Зубайра жаддан тушмай, шайхга ўшқирди:

– Эртагаёқ кетаман. Барибир у сизнинг болангиз эмас.

– Нима дединг?

– Аминни ўртоғи уч ўғилли, ўшани ишга солганмиз.

– Валдирама, таги паст.

– Ҳа, таги пастмиз, у менинг ўйнашим, ишқий ўйинларга ўргатган ўша.

– Вой, шармандалар. Ичимда илон сақлаб юрган эканман. Иш юритувчи, уни подвалга, акасини қамаган жойга киргазинглар.

Судда ҳам, гувоҳлар олдида ҳам Зубайра ўз сўзида туриб олди. У тезроқ акасининг олдида қутилиб кетмоқчи эди.

Хиёнат қилгани, болани ўйнашидан орттиргани сабаби, ўғил тувиб шайхни ўзига оғдириб олмоқчилигини айтди.

Шифокорлар компьютер орқали хотин ўғил туғишини тасдиқлаганларига, мана бир неча ой бўлди, шунгами шайх мамнун юрар, чунки ворис ўғил туғиларди. Шайхда эса ҳозир иккита хотиндан тўртта қизи бор эди. Суд Зубайрага берилган бор мулкни мусодара қилди, фақат тақинчоқлар, кийим-кечаги ва ҳисобига юз минг пул қолдирилди.

Уни ўша куниёқ иш юритувчи самолётта ўтказиб акасининг ёнига учуриб юборди.

Шайх ёлғиз қолди.

У бироз хотинининг хиёнати учун боши ҳам юрди. Кейин таги, зоти тайинсиз бу ака-сингидан қутилганига шодланди. Уйларидаги Зубайрага тегишли нарсаларни етим-есирларга бериб, хоналарни қайта таъмирлатди. Бу уй энди янги бекага муҳтож эди.

Бир куни у Юсуф билан тижорат ишлари бўйича суҳбати якунланганда, шайх унга шахсий савол берди:

– Лайло билан тўйингиз қачон?

– Уйдагиларга, ойимга унинг бошқа юртдаги саргузаштлари маъқул келмаяпти.

— Сизга-чи?
— Ҳайронман.
— Юсуф, мен сизнинг ишқингиз астойдил деб билгандим. Сизга ўзи ким керак?

— Қайси маънода?
— Уйга икки оғиз ганини эплаб гапира олмайдиган хизматкор, чўрими ё оила обрўси, шаънини кўз-кўз қиладиган хотинми?

— Пулим етарли, хотин албатта.
— Лайло кўрган, кечирганлари учун фикри етилиб, ақли ошгандир. У ҳозир дунёнинг исталган ерида ўзига куёв топади. Ва уни жон деб қабул қилишади.

— Билмасам, мен яна уйдагилар билан бир гаплашиб оларман.

— Сизга дўстлигимиз ҳурмати мuddат беш кун.
— Нега шошилинич?
— Хонзодага менинг дўстларимда ҳам қизиқиш ўстан.
— Йўғ-эй?

— Ҳа, агар у бир неча эр кўрган бўлса, бу тақдир, қисматига ёзилган ёзуқ. Аммо у ҳамон кўҳдик, ёш. Ҳарҳолда уйлаб кўринг Юсуф, олтин ерда ётмайди.

Орадан бир ҳафта ўтди.

Шайх Тошкентга учадиган самолёт беш кундан кейинлигини билиб, ўзи, иш юритувчи ва тансоқчиси билан ўз самолётида Тошкентга қўниш учун керакли ҳужжатларни тайёрлашни ваколатхонадан илтимос қилиб интернетдан хат жўнатганди. Шайхни ваколатхонада яхши билишади, унга айтилган мuddатда ўз самолётида келишига розилик олинганди.

У Лайлога қўнғироқ қилиб, меҳмонга бораётганини, агар улуғвор одамлари бўлса, бизнес бўйича, ҳаёт ва бош мавзуларда гаплашиб келишини айтди.

Лайло сир бой бермай кулди.

— Биз ҳам сизнинг тошширингизни бажариб, авлиё-анбиёлар қабрларини зиёрат қилишни бошладик.

— Ниҳоятда савобли иш. Бир нурингизга юз нур қўшилиб, хонзодалиқ хуснингиз янада чарақлагандир.

— Ташаккур шайх жаноблари, лузум сўзлаб қўнглимни нурафшон этдингиз. Ўзингизни тинчингиз, хузурингиз жойидами? Фарзанд кутишдан толиқмадингизми?

— Зубайрага жавоб бердик, у акаси қошига кетди. Борганда сўзлашурмиз. Мен Самарқандни ҳам зиёрат қилмоқ-

чиман. Сиз тил биласиз, менга ҳамроҳ бўлсангиз, деган илтимосим бор. Майлими?

— Баайни савоб ишдан қандай қилиб бош тортмоқ мумкин. Мен розиман.

— Ундоқ бўлса кўришгунча.

— Хайр.

ПОКЛАНИШ САРИ

Лайло Тошкентга келганига мана бир ойлар бўлди.

У аввалига Юсуфнинг уйидан совчи келиб қолса, деб бироз тараддудда юрди. Сўнг кутишдан зерикиб азиз жойларга зиёрат қилишга ойисига маслаҳат солди. Айни кунларда ишламаётган Ҳикмат амакига ҳам бу фикр маъқул келди. Туркистондаги Аҳмад Яссавий мақбарасини зиёрат қилишдан сафар бошланди.

Чегарадан Чимкентгача хусусий таксидан фойдаланилди. Чимкентда эса Сидиқмат ака, Ойгул опа ва Ёдгор уларни кутиб олишди.

— Ойижон, — деб Ёдгор Лайлога ёпишганда, унинг кўзларидан маржондек-маржондек ёшлар оқди.

У чўккалаб ерга тиззасини қўйиб, ўғлини бағрига босаркан, узоқ-узоқ уч ерга бўлинган меҳрининг бир парчаси қучоғига қайтганини ҳис қилди. Она барибир она.

Бошқалар ҳам бир-бирлари билан қуюқ сўрашар эканлар, Ойгул опа Лайлони бағрида узоқ олиб ҳидларди.

— Бирам ёқимли, доим навбахорнинг иси келади, қизим, — деди.

Сидиқмат ака ундан хафалигини билдирмаслик учун, келинининг елкасига қўлини қўйиб, гап қўшди.

— Доим хушрўй юришингни ва бахтингни кўрай, келин.

Лайло қайнатасининг унга гиналарини билар, айниқса иккинчи никоҳига у ич-ичидан қарши бўлганди, бироқ мажбурият юзасидан бу тўйлар бўлаётганини у юзини сириб қайнатасига айта олмасди.

Лайло орқа кабинада Ёдгорни аввал қўлига ўтказиб узоқ жим кетди. Сўнг ёнига ўтказиб олиб, Туркистонга боргунча бир юзига узоқ тикилиб, бир қучиб, бир ўпиб, бир сочларини ўйнаб, бир юзларини ўзига ўтириб, ундан ўзига ўхшаш белгиларни қидириб, қош, кўз, бурнида топди.

Қайтишда Сайрамга бир-икки кун тушиб, меҳмондорчиликка юрилади.

Лайло ҳамон ёш-яланглар ичида кадрли. Унинг зиёрат жойларига онасини олиб борганини эшитиб, кексалар дуо қилишди, елкасидан уриб, юзларидан ўпишди.

Ателье-салондаги ишлардан Ойгул опа қувониб гапираркан, Хайрихон опадан янги келинлик либослари бичиғидан юборишни сўради.

Хайрихон опа қўли ишдан чиқиб қолган, ҳозир бичиқларни Адиба бошлаётганди. У қизининг номидан куюк ваъда берди.

Лайло Сайрамга ҳар келгандаги одати, дала ҳовлига бориб келишни қанда қилмади. Дарахтлар барглари тўкилган, шир яланғоч. Пастда хужрада қоровулдан бошқа жонзот йўқ.

Икки қаватли дачанинг хоналари ҳаммаси совуқ. Чунки на камин, на иссиқ сув тизими ёқилган.

Шундоқ бўлса ҳам у катта уйнинг маҳобатини яна бир бор ҳис қилиб, асал ойининг гултожи бўлган бу ердаги кечани, Оллоҳ фарзанд ато этган оқшомнинг таассуротларини эслаб, лабларида кулги, ёновиди қизариш пайдо бўлди.

Улар кетар кунда катта бойларнинг бириникига меҳмонга чақиришди.

Сидиқмат ака бу чақирув сабабига тушунмай, аёлларни юборди.

Зиёфат авжига чиққанда, Лайлога бир неча саволлар берилганидан у ўзини йўқотар даражага келди.

– Сиз хорижда икки марта эрга тегибсизми?

– Ҳа.

– Ўзимизда эркаклар қуриб қолибдими?

Лайло қараса майда гап айланадиган, ўзини тутиб олиб хужумга ўтди:

– Тақдир тақозоси. Баҳонада ярим дунёни кўрдим.

– Болаларингиз уч жойда? Ажабо?

– Аммо улар ишончли қўлларда.

– Хор-зор бўлиб юришгандир.

– Сизларга маълумот етказганлар, ҳар икки болам: қизим Айсу ва ўғлим Амир, бойлиги сизларникидан бир неча бора кўп оилаларда тарбия топаётганини айтишмадими? Мен ўзим ҳам кибор аёлдек иззатда, қўлимни совуқ сувга бир бора ҳам урмаганимни, сайр-саёҳат, дам олиш, кўнгил ёзиш ўз ўрнига, у ерларда каттагина тижоратим борлиги учун, дунё кўриш

билан умрим ўтаётганини айтсам ҳавасингизни кўзгамайманми?

Бой хотинни тилини қичитган ғаламис аёл кулиб деди.

— Улардан нима, ўзингизга еган-ичгандан, юргандан ташқари бир нима тегдими?

— Тегди. Сизга бунинг нимаси қизиқ?

— Бирор бир хоналик уйми, эски машинами беришгандир? Лайло унинг гапидан ғаш келиб, хайр-хўшни омонат қилиб, ўрнидан турди.

Ойгул опа суҳбатга қўшилди:

— Келинимни хафа қилдингиз.

— Ҳа, юзи шувут бўлганидан, икки қўли бўш келганидан уялиб чиқиб кетди, — деб иржайди ғаламис аёл.

Ойгул опа Хайрихон опага қарагани, у бошини силкиб имо берди.

— Ўзингиз сўраганингиз учун, мақтаниш бўлса-да айтай: Америкада вилла, Москва атрофидан дала ҳовлиси бор.

— Америкада вилла? — бой хотиннинг оғзи очилиб, ён-атрофдаги қиз, келинлари, қариндошларига қаради.

— Ҳа, Майамида.

— Иккинчисидан-чи? — сўради бой хотиннинг кичик, эрка қизи.

— Бошқасидан Қибрайда икки қаватлик, бассейн, сауна-ли, йигирма сотихдан катта уй. Сизнинг бу уйингиз уни олдидан теремок.

— Вой, ойи, мени ҳам ўша ерларга узатинг.

— Эсинг қурсин, жим. Бу гапларингни аданг эшитса, терингга сомон тикади.

— Бўддими? Яна айтайми?

— Ҳали давоми борми? — қизиқди эрка қиз.

— Бор. Яна унинг Красноярскда квартираси, ателье-салони бор. Чимкентдагисини биласизлар. Яқинда Дубайда ҳам салон очиш ниятида.

— Сизлар-чи? Сидиқматбой ака ҳам марҳамат кўрсатдиларми?

— У Ёдгорнинг онаси. Керак бўлса, уйнинг ярмиси уники. Тошкентда банк уйи олиб берганмиз. Биттамас ҳар ерда қимматбаҳо машиналарини айтишга ҳожат йўқдир.

— Вой, ойи, бу Лайло бунчалик бахтли.

— Ҳа, нима ҳам дердим. Оллоҳ ёқтирган экан.

— Шу юртларга бориб, қадрли бўлиш ўзимиз, бекорга шун-

ча мол-мулкни биров берарканми, у суюмли хотин, доно келин бўлди. Сизлар эрингиз топганини еб, уни виibat қилишингиз яхшими? Хайф сизларга, мен келинимдан фахрланаман.

— Майли. Майли. Ойгулхон сал шаштингиздан тушинг. Бизнинг номимиздан узр сўраб кўйинг. Суҳбатимиз сал терговга ўхшаб қолди.

— Ҳа, энди терговчининг қизи бўлганингиз сир эмас.

Ҳамма хоҳолаб кулишиб, суҳбатлари юмшади.

Кечки пайт Лайлога теккан мол-мулкни хотини Файратбойга санаб берганда, у ўйланиб, Сидиқмат аканинг қизининг тўйига Красноярскка боргандик, ростдам ҳам у ердагилар ҳашамдор, серҳиммат одамлар, деди. Лекин анаву ғаламис аёлни иккинчи ўзингга яқинлаштирма. Эртагаёқ қилган ишингдан кечирим сўра. Яхши иш бўлмабди, мен Сидиқмат аканинг қудаси билан бизнес қиламан. Товуқ миясан-да, ҳеч кимни ақлига келмаган нарсага қизиқибсан.

— Нуқул Ойгул опани келини гердайиб, доим виқор билан юради, бир шохини синдирай, дегандим.

— Ўзингни майиб қилибди-ку, энди нима қиласан?

— Вой, адаси, эртагаёқ ярашиб оламан, сиқилманг.

Эртаси бой хотин яна бир бор Ойгул опага узрини келинига етказишни сўради. Лайло буни эшитиб кулиб кўйди: менга яна битта хайрихоҳ кўпайибди.

Ёдгор йўлда қийналиб қолмасин деб, уни Сидиқмат акалар олиб қолишди. Чунки, энди жонажон юртимизнинг зиёратгоҳларига бориш режада эди.

Авлиё-анбиёлар ўтган жойларни босиб ўтмай, кетма-кет кириб кетибди. Зангиотадан бошлаб Мотурудий қабрига боргунча, Бухорий, Нақшбандий, Термизий ва бошқа азизларни мақбаралари зиёрат қилинди.

Қайтишда руҳлари енгиб, кўзлари шодланиб, ўзларида худди қуш қанот чиқарган янглиф ҳолатга тушдилар.

Хайрихон опа уйга келиб, қизини қучиб йиғлади:

— Вой болам, бу давлатларни Оллоҳ сенга насиб этаркан, аданг кўрмадилар-да.

— Шу гапингизга, ойи, адамнинг қабрларини эртага зиёрат қилайлик.

— Ҳа, аданг раҳматли Чифатойда ётибдилар. Қора мармардан сен ишлатган тошларни ҳар замон бориб артганимда,

уларни Россияга бориб пул топаман деб касал орттирганларини ўйлайман.

— Ойи, ўтган кун билан эмас, бугунги кундан ҳузур олиб яшаш керак.

— Сенга ўйин-кулги бўлса.

— Нега унақа дейсиз? Отам ёди дилимда, уларнинг руҳлари доим менга мададкор.

— Адиба бир умр меҳнатда.

— Уларнинг бахтлари шу ишда, одамларга ёқадиган кийимлар тикиб, уларнинг мақтовини эшитишда. Истасангиз Адиба опамга магазин очиб бераман.

— Магазинингги бошига урадимиз? Адиба бичиқчи деб ном олганига у хурсанд.

— Ойижоним, мен сизга нима дедим. Менинг ҳаёт тарзим ўзимга қизиқ, уларга ўзлариники ёқади.

— Барибир мен сени шунақа тез юксалиб кетганига ҳайронман.

— Ойи ўзиммас, эрларим мени кўтариб осмону фалакка чиқариб қўйишди, — деб у шарақлаб қўлди. — Бири биридан ҳимматли. Никитининг ойиси, Азизни отаси яхши инсонлар. Светлана Петровна ҳам иззатимни жойига қўяди. Сиз, ойи, чирой, кўрк ва яхши тарбияни иззатлайдиган қандоқ ҳашамдор одамлар борлигини билмайсиз-да!

ШАЙХНИНГ СИРЛИ ТАШРИФИ

Аэропортда шайхни Лайло ва Зиё кутиб олишди. Фақат уни кузатиш ва меҳмонхонага жойлашни элчихона вакиллари ва бу вазифага ваколати бор маҳаллий хизматчилар бажаришди.

Лайло қиш бўлгани учун эгнига калта сиёҳранг пальто, оч жигарранг свитер, кўк рангда шарф ва жинси шимда, оёғига баланд пошнали жигарранг этиқча кийиб олганди.

Лайлонинг икки ярим газча бўйи чўзилиб, янада тикланиб шайхдан тўрт энлик паст турганини аниқлаб, шунингдек, унинг замонавий кийимлари ҳам ўзига ярашибди деб, шайх унга узоқ қараб қолди.

Шайхни «Ўзбекистон» меҳмонхонасига жойлашди.

Эргалаб Самарқандга йўлга чиқишга келишиб, хайрлашдилар, чунки Лайло уни меҳмонга таклиф этганди, элчихона вакиллари шайх йўлдан чарчаган деб кўнишмади.

Шайх иккита машина буюрттирди. Бирига Лайло билан ўзи,

иккинчисидә ёрдамчилари ва гид аёл жойлашди. Шайхнинг унга жиддий гапи борлигини, шунинг учун алоҳида кетишә-ётганидан, Лайло дарров сезгандек бўлди.

Тошкентнинг баъзи жойларини Лайло тушутириб бораркан, шайх уни тинглаш билан бирга, унга тикилиб қотганидан, у кийинишимда айб борми ёки юзимга бир нима текканми, деб ойнасини олиб қараб кўйди.

Улар Янгийўл йўлига чиқишди, ҳамон шайх бирор сўз демай Лайлодан назарини узмасди. Унга қараган сари кўнгли яйраб борар, бир соатлар ўтибми, Чиноздан чиқиб, бий дала йўлига етганда, Лайлонинг қўлини ушлаб қўлига олди.

— Сиз билан хотиржамлик кирди руҳимга.

— Муболаға қилмаяписизми шайхим.

Лайло шайх унинг бор ҳаётини билгани учун, ундан ўзини олиб қочмай гапиришга ўрганганди.

— Мени Ҳусайн деб чақиринг.

— Маъқул, Ҳусайн.

— Лайло, сиздан бир нима сўрасам майлими?

— Рухсат, шайхим.

— Лайло, Ҳусайнман.

— Яхши, Ҳусайн. Сўзланг, гапингиз ичингизда қолиб кетмасин. — кулди Лайло ва қўлини тортиб сурилиб ўтирди. У ич-ичдан бир нима сезиб, жиддий гап бўлишини англаган эди.

«Кулгилари ҳам беғараз. Ўзига ярашади. Ҳозир оғиз солсаммикин?» — ўйлади шайх.

— Сиз энди турмуш курсам фақат ўз юртимдагиларга тегаман дегандингиз, тўғрими?

— Ҳа, шундоқ. Ё Юсуф ака омонат гап айтиб юбордимиз?

— Жаноб Юсуфми? Уни кўрдим. Сизга салом йўлади.

— Саломат бўлсинлар. Ундан кўра совчиларини тезласалар айни муддаога ўтарди, — деб ҳазил қилди Лайло.

— Дубайдан бошқа одам совчи юборса-чи?

Лайло Юсуф ака совчи юбормаётганига аччиғи келдими, унинг гапини кесди.

— Ҳусайн, қўйинг бу гапларни. Яхшиси атрофни томоша қилинг, қандоқ чиройли қиш. Нуқул иссиқдан зериккан одамга тансиқ манзара.

Шайх унинг сўзини инобатга олиб, бирмунча вақт атрофга қараб кетди. Лайло ойнага бошини қўйиб, хаёлга чўмди: Зубайра кетган бўлса, шайх ўрнига хотин олмоқчимиз? У кимни мўлжаллаяпти. Балки унимиз? Нима, энди Қувайтга бола туғиб бераманми? Ўзимники қачон бўлади. Аммо у Юсуфдан

кўра, мард ва бир сўзли, ҳамиятли инсон. Бекорга мени Самарқандга олиб кетмаяпти? Розилигимни олмоқчи бўлса керак. Энди Сидиқмат ака қайнатамга, онамга, қариндошларга қарор қабул қилишни ташлайман, улар ҳал қилишсин.

Шайх яна галга тушди.

– Лайло, Сизни жуда яхши биламан.

– Шайх жаноблари, қанақасига ахир, бир-икки марта кўрдингиз, холос.

– Бутун ҳаётингиз тўғрисида йиққан ахборот-чи? Ёдингиздан чиқдими? Уларни ўрганганман. Ўрганмай ҳам четдан қараган одам англаши мумкин, сизда ноёб, туғма талант бор, уни бир кўрган одам фаҳмайди.

– Қанақа талант экан, Ҳусайн, ўзим билмас эканман.

– Ҳақиқий аёл образига кириш қобилияти.

– Адашмадингизми шу сўзингиз билан, шайхим.

– Яна шайхим деярсиз, демак, таърифим ёқмади?

– Ўрнига тушмади.

– Тушундим, образмас, яшаш тарзингиз дейишим лозим эди.

– Энди ҳақиқатга яқин сўзладингиз, Ҳусайн.

Баробар кулишди.

Лайло кулидан энди тўхтаганиди, унга тикилиб турган шайх тақлиф этди:

– Менга турмушга чиқинг Лайло? Сиз бухорийлар авлодини бизнинг аёлларимиз яхши қабул қилишади. Кейин ўзбеклар ҳам кўп биз томонларда.

– Эр кўрмаган қизлар сероб, мени кўйинг, Ҳусайн?

– Зар қадрини заргар билади, унинг қадри ҳеч тушганини биласизми? Сиз хулқингиз, ҳаётга чанқоқлигингиз билан яқин кишингизга бахт келтирадиган аёлсиз, йўқ деманг?

– Ташаккур шайхим, дилга манзур таърифларингиз учун. Илоё шундоқ бўлишлик доймо насиб этсун!

Лайло омин деб пичирлаб, кўлини юзига тортди.

– Розилик берасизми?

Шайхнинг кўзлари маънодор куларди.

Лайло нозланди.

– Ҳусайн, илтимос, бунақа қараманг? Одамни хижолат қилаярсиз.

Шайхга бу қарашма ёқиб, ёнидан катта ёқут кўзли узукни чиқариб, Лайлонинг кўлига тақди.

– Бўлди, розилигингиз кўзингиздан аён. Оллоҳ бахтимизни берсин!

Лайло бу ҳодисадан ҳанг-манг хаёлга чўмди. Узук олди-ю, шайхга эрга тегди ҳисобдек, яна ойнага тақалиб ўтириб олиб, энди шайхни кузатишни у бошлади. Ёш бўлса-да, бошининг ўртасида кўп арабларга хос сөз йўқ, ўткир бурун, қош-кўзи қора, лаблари қалинлиги унинг асабиймаслигидан далолат. Ранги қорароқ, лекин кўзга бу нарса яққол ташланмайди.

— Бошимга тушган турли ишлардан хабардорсиз, зўравонлик ҳолатидан ҳам, — деди Лайло қандайдир совуққонлик билан. — Бир куни буни юзимга солмайсизми?

— Оллоҳ, ёқтириб, аёлининг аввалги қисматини билиб туриб, кейинчалик ўз хоҳиши билан уни хотин қилган эркак, бу жиҳатларни эслаб хотинини камситиш ёки мазахлашга борса, тили кесилсин.

— Шайхим, сиз Юсуф акага ўхшаган ўз йўлини, ёрини тона олмай гумонсиратган ғариблардан кўра жўмардсиз, бу хислатингизни ўзи олқишларга сазовор,

— Хонзодам, ташаккур.

— Менинг шаънимни ҳимоя қилганингиз баробарида, Дубайда кўрсатган танглик ва меҳрингиз ҳамон ёдимда.

— Айтишга арзигудик эмас.

— Бошқаларга йўқ дердим. Мен ўзимнинг юртимдан га-лабгор кутяпман. Ҳусайн, балки шахдингиздан қайтарсиз.

— Қайтиш йўқ, эртагаёқ қариндошларингизни йиғсангиз. Тўй ҳақида гаплашиб оламиз.

— Шайхим, бунча шошилишч.

Жавоб ўрнига Ҳусайн унинг қўлини яна қўлига олди.

Эртаси Қибрайдаги уйга Ҳусайн иш юритувчиси ва тавсоқчиси билан келганда, Сидиқмат ака, Ҳикмат амакиси, Холмат шайх билан суҳбат қурдилар, ўша атрофдан араб тилини мукамал биладиган Шарқшунослик институтида ўқитувчилик қиладиган кўшниларишни таклиф этишди.

Аёллар нима гап бўларкан, деб кичик уйда ўтиришарди. Лайло бошқа уйда ўғли Ёдгорни ўйнатиб уни гапга солиб, унинг инглиз тилида бемалол гаплашаётганидан хурсанд қувнард.

Ҳусайн иш юритувчиси гапни қисқароқ қилиб, илтимосни етказди.

— Шайх Ҳусайн кўнгиллари Сизларнинг боғда ўсган Лайло исмли нозанинга тушганини биддириб, уни шаърий хотинликка беришингизни сўраяптилар.

Суҳбатни бу томондан Сидиқмат ака олиб борди.

— Шайх жанобларининг икки хотинлари борлигидан хабардормиз, кундошликни бизнинг аёлларимиз кўтариши қийин.

— Уларга алоҳида шароит, уй-жой, хизматкорлар тайин қилинади. Хонзодадек яшайдилар.

— Қизимиз хонзода мақомига етиб бўлган, ҳамма нарсаси бисёр. Тижоратдан ҳам пул келиб турибди. Ижарага қўйилган виллалари бор.

— Булардан воқифмиз. Гап мол-дунёлимигида эмас, уларнинг дунёқарошида ва феълларидаги одий мақомигида.

Даврадагилар бу сўздан сўнг бироз сукутга чўмиб, шайх томонга бор эътиборини берди.

Ҳикмат сўради.

— Фарзандлар туғилса, уларнинг бари сизнинг юртингиз фуқароси бўладими?

Шайх ўйланиб қолди.

— Мен, хонзодани жуда доно деб биламан. Уларнинг фикрларини ҳурмат қиламан. Фарзандларнинг бири у юрт, бири бу бухорий юрти фарзанди бўлишига қаршилиқ қилмасдим.

Бу ердагилар бир-бирига маъноли қараб қўйдилар.

Холмат гап қўшди:

— Сизларда бошқа юртликни мақоми паст ҳисобланар экан. Яна қизимизга бу тазйиқлар бўлиб қолса, ҳимоя қилишни бўйинингизга оласизми?

— Бошида, маҳаллийлар ичида исканжага тушсалар, бу томонлардан борган оилалар етарли, ўшалар билан бордикелди қилиш чегараланмайди. Аммо шайх фикрларича, хонзода хоним улар билан тез чиқишиб, кўшилишиб кетадилар. Бунга хонимда етарлича киришимлилик бор. Фақат араб тилини ўрганишлари мақсадга мувофиқ деган фикрни таъкидлаётгилар, — деб суҳбатни нуқталади Ҳусайннинг иш юритувчиси.

Ичкаридан хабар олай деб, Сидиқмат ака ўрнидан турди.

У аёлларга суҳбат мазмунини етказганда, келини бир чеккада индамай қулоқ бериб ўтирарди. Ёдгорни Зиё айлантиргани ҳовлига олиб чиқди.

Шайх беихтиёр бу кўркем, чиройли болани кўриб, иш юритувчига пичирлади. Иш юритувчи сўради:

— Хонзоданинг фарзандларими?

— Ҳа, — деб Ҳикмат жавоб берди.

Шайх жавобни эшитиб, бошини силкиб қўйди.

Сидиқмат ака меҳмонлар олдига қайтди.

Аёллар қизгин гаплашардилар.

Уй-жой қилиб бериши, фарзандининг бирига бу ерда туғилишига рухсат этиши, ўтирганларни хурсанд қилса-да, ҳеч кимдан ҳал этувчи қарор чиқмасди. Шунда, Сожида бир гап айтди.

— Қизимиз, баҳонада арабчани ўрганиб, қуръонни ёддан ўқийдиган бўлса ажабмас, қариганида балки хушрўйгина отин бўлар.

Бу ҳазил гап эмас эди.

Айтилган гап отилган ўқ.

Таня опа бошқа сўз қистирди.

— Яхши ният яхши, аммо Лайло қизимиз, бошқача у вазиятга қараб иш кўради. Бир одамга астойдил кўнгил қўйса яхши, бўлмаса уни бирор нарсага кўниктириш қийин. Шунинг учун аввал унинг кўнглини сўраш лозим.

Лайло ичида: «Таня опа ҳамма нарсани, шундоқ спектаклни шошиб бузди», деб ўйга чўмди.

Хайрихон опа унга тикилиб деди:

— Ҳа, қилар ишни қилиб қўйиб, бир чеккада миқ этмай ўтирибсан? Ўша ерда ҳам тинч юрмай, бир нима бошлагандирсанки, кетингдан шундоқ бойвачча шайх келиб ўтирибди?

— Мен унинг хотинини танирдим. Рост, бир марта уларнинг уйида меҳмон бўлганман, яна бир марта Юсуф акани Дубайдаги дўконда кўришганмиз, холос.

— Кеча Самарқандга борганда, шайх билан алоҳида машинада кетибсан-ку?

— Мендан йўлларни тушунтириб кетишимни илтимос қилди. Анча вақт менга мубтало бўлиб, қараб кетди ва охири кўлимни сўради. — деб Лайло ёйилиб кулди.

Таня опа уни бағрига босиб жилмайди:

— Омадли қизим, бирпасда шайхларни ҳам ўзига қаратибди. Хайрихон опа туққан қизини кўринг, ҳавас қилади одам.

— Ҳа. Лекин, учинчи хотин бўлиш осонми?

— Кенжаси, энг суюмлиги бўлади.

— Сен шайхга тегаман дедингми?

— Ойи, қиз бола тегаман, дейдим, мен уни сал қизиқтирдим.

Ойгул опа кулди.

— Қозонига ўт ёққан. Бу келиним кўлидан келади. Ҳов анави капитан ҳам қанча вақт ҳажрида девона бўлиб юрганди.

– Шунақа қилдингми?

– Ойи, турмушнинг, ҳаётнинг қизиғи ҳам аёл киши учун ноз-карашмада, эркакларни девона қилишида.

Ҳамма қотиб-қотиб кулди.

– Бу қизим нуқул шунақа дейди, Адибага иш бўлса бўлгани. Нега улар икки хил?

Хайрихон она ҳозир шундай деди-ю, тилини тишлаб қолди. Бунга арзирли сабаб бор эди. Сўнг атрофдагилар ҳолатимни сезмадимми деб ўрринча даврага кўз ташлаб қўйди.

Соттихон «шошмаслик керак, бироз мuddат ўтиб ўйлаб кўрамиз», дейишни таклиф этди.

Жавоб мuddати уч ойча белгиланди. Аслида Лайло кечаги романтик кайфият таъсиридан розилигини билдиришга тайёрдек эди, лекин ҳисларини яшириб аёллар мажлиси қарорига кўнди. Сидиқмат ака жавоб етказишни кейинроққа қолдиришини айтганда, шайх ўзини йўқотмади, лекин юзига ранж тушгани билинди.

У шундоқ бўлса ҳам, иш юритувчи ва тансоқчига имлади. Улар кўп ўтмай, битта дипломат ва катта чемодан олиб киришди.

Иш юритувчи дипломатни Сидиқмат акага узатиб, «бу бўлғуси келинга қоида бўйича», деди.

Сидиқмат ака дипломатни очганди, тахланган доллар пачкаларини кўриб, у ҳайрон шайхга, иш юритувчига ва Ҳикматга қаради.

Ҳикмат сўради:

– Сут пулими?

– Йўқ, шундоқ. Совға.

– Чемодандагилар ҳам совғами?

– Ҳа. Аёлларга, онаси ва бошқаларга.

Сидиқмат ака дипломатни олиб чиқди-ю, тезда қайтди. Чунки, қўлига боласини етаклаб, кетма-кет эшиқда Лайло кўришди.

Хонзода соф инглиз тилида шайхга мурожаат қилди:

– Ҳусайн, бу ниятингиздан қайтинг, йўқса қайлиқни сотиб олиш мумкин, деган ўй билан Дубайга учасиз. Ва энг ёмони, менинг сизга нисбатан куртак отаётган ҳисларимни бешиқдаёқ бўғиб қўясиз?

Шайх, хатосини тушуниб, гални бошқа мавзуга бурди.

– Бу хушбичим ўғил фарзандингиз экан. Худди икки томчи-дек ўхшашлигини қаранг.

– Хушомадга ўтдиларми шайхим, демак, айбингизни тан оддингиз? Шунга ҳам шукр.

– Ҳимм...

Шайх болага мурожаат қилди.

– Исмнинг нима?

– Ёдгор, сэр.

– Ў, сен инглизча сўзлаша оларкансанми?

– Ҳа.

– Унда бирор нарса айтиб кўр?

– Сиз ойимга совчи бўлиб келдингизми?

Жавоб бериш баробарида инглиз тилини тушунганлар кулиб юборишди.

Улар мезбонлар шартларига кўниб, қулоқ хайрлашиб кетдилар. Иш юритувчи қўлида қайтарилган дипломат билан эди. Багажга эса мезбонлар сийлови: коробкаларда турли пишириқлардан ташқари, Адиба тиккан бир неча келинлик либослари комплектлари қўйилди.

Иккинчи машинага Сидиқмат ака, Зиё ва бояги араб ўқитувчиси уларнинг самолётлари учишларигача кузатишди.

Араб тили ўқитувчиси йўлда Сидиқмат акага фикр билдирди:

– Қувайтда кўп бўлганман. Икки ой таътил вақтида таржимонлик қилиб келардим. Бой давлат. Одамлари ҳам тўқис. Лекин бу шайх зоти саидларга, юқори даражадагиларига тегишли. Сўзларида ҳам заррача ёлғон йўқ, ниятлари холис экан.

Улар меҳмонларни кузатиб, қайта Қибрайдаги уйга келдилар.

Катта уйга киришса, стол атрофида аёллар ўтиришарди. Очиқ чемодандан бир неча тўп-тўп чиройли, қимматбаҳо материаллар сочилиб ётарди.

Ойгул опа сўради,

– Нима қилмоқчисан, қизим?

Лайло елкасини қисиб кулди.

Хайрихон опа юраги тошиб кетадиган одати билан уни қистади:

– Гапир қизим, шунча одам сенинг сўзингга маҳтал?

– Билмасам, қайнатам, амаким, холам борлар. Мен нима дердим улардан ўтиб, – деди Лайло, даврага ийманибгина кўз қирини ташлаб.

Сидиқмат ака келинини ўйин қилаётганини аллақачон ту-

шунганди, йўқса, инглиз тилида ҳеч ким тушунмасин деб шайх билан гаплашмасди. Ўзбекча сўзлашмади-ку? Таржимон бор эди.

У индамасликка қарор қилди ва Ҳикматга қаради.

Амакисини билиб-билмай ҳар нарсага ўз фикрини биринчилардан айтадиган одати бор, унга ҳамма қараётганидан қувониб сўзга тушди:

— Шайх ҳимматли бойвачча экан. Боя сут пулига деб миллион доллар қолдирмоқчи эди. Тақдир бўлса, жиянини дунё кўргани қолади. Энди баҳонада иссиқ жойларга бориб, арабларни тўйини кўриб келамиз.

Холмат ака уни тузатди:

— Дунё кўрмайди, бу ўша ерда яшайди деган гап. Осонми ватандан йироқда яшаш. Бойлик нима, ўзимиздан ҳам яхши куёвлар чиқиб қолар. Бунча шошмасангиз?

Сожида ҳам эрини қувватлаб гапирди:

— Лайло, дунёни кўраман деса, истаган пайти ана Америкага борсин, ёки Европа давлатларини зиёрат қилсин, қўли етади, маблағи етарли. Шайх менимча унинг тенги эмас, энди Лайлога одамийликни тушунадиган, маънавий камол топган инсон ўзимиздан топилса маъқул.

— Пулни топишнинг ўзими? Лайло ўзига пухта, агар ўтга чўққа урса ҳам бутун чиқади. Менингча, Ҳикмат ака ҳақ гапни айтдилар, — деб, унинг хотини гап қўшди.

Орага сукунат чўқди.

Хайрихон опа бундан фойдаланиб, овқатга таклиф этди.

Сидиқмат ака ҳамма тарқашини сезиб, хотинига киши билмас имлади.

Ойгул опа яна Лайлога мурожаат қилди:

— Қизим, ўзинг гапирмасанг, шундоқ тарқаб кетилади, маслаҳат пишмайди. Фикрингни айт.

Унинг ўрнига Таня опа гапирди:

— Мабодо у эрга тегадиган бўлса, қолиб кетадиган ташрифлар бор.

— Қанақа ташрифлар?

— Аввало Лайло фарзандларини кўриб келиши лозим.

— Ҳа.

— Мен Лайлога ҳамроҳ бўлиб Россияга бориб унинг жуғуғини, ўзимни болаларимни ҳам кўриб келаман.

— Эрлари ёпишиб олса бирор зиёнми, захматми, зўрликми ишлатса-чи? — деб ваҳима қилди Хайрихон опанинг овсини.

Унинг гапига ҳеч ким эътибор бермади.

Ойгул опа: «Красноярскда қизимниқига тушсангизлар, хурсанд бўлишадиде», деди.

— Менинг ўғлим уйи-чи? — деди Таяя опа бўшашиб.

Унинг фарзандининг иши юришмай, ночоргина кичик уйда турарди. Аммо Лайлонинг ёрдамида яқинда Луниндан қолган электр асбоблари комбинатига мўмай маошли вазифага ишга олиниб, сал-пал ўзини тутиб олганди.

— Қайнатам меҳмонхонасида ёки дала ҳовлисида қоламан, — деди Лайло ўз қарорини билдириб.

— Ўзингни квартиранг-чи, қизим?

Лайло онасига қараб жилмайиб қўйди:

— У ер банд.

— Вой қизим, нимага?

— Сабабини кейин айтарман. Москвада эса, қайнанам уйда, балки беш-ўн кунга ўз дачамда турармиз. Эскироқ бўлса ҳам, барча шароитлари бор.

— Қанча муддатга кетасан, қизим, — сўради амакиси.

— Борайлик, шароитга қараб маълум қиламиз.

Таяя опа гап қўшди,

— Ҳозир Москвада ҳаво илиқ, балки биринчи ўша ерга борармиз.

— Яхшиси Красноярскка, Москвадан келганимга кўп бўлмади. Айсу қизимни соғиндим, — деб Лайло кўзига ёш олди.

Сўнг аёллар тамадди қилиш учун кичик хонага чиқиб кетишди. Ойисини йиғлаганини кўрган Ёдгор уни сўроққа тутди:

— Ойижон, сизни ким йиғлатди, йиғламанг. Илтимос.

Лайло кўз ёшларини дарров артиб, ўғлини бағрига олиб босди ва аёллар ортидан юрди, унинг ўпкаси тўлиб турар, бир ёқда ёнидаги зурёди дийдори унга қанчалик далда ва қувонч берса, ҳали совуқ ўлкада кутаётган боласи қанчалик дийдасини синаркин, билмасди.

ҲАЁТ СИНОВЛАРИ

КАККУ ПОЛОПОНЛАРИНИ СОҒИНДИ

Бу сафар Красноярск аэропортида Лайлони фақат қайнатаси кутиб олди. Тая опани ўғли дарров тошиб олиб, чуғурлашиб кетишди. Неваралари ҳам бор экан.

Лайло Харитон Олегович билан бир чеккага ўтиб ёлғиз қолишганда, у:

– Кел, келин, энди яхшилаб кўришиб олайлик, – деб уни кучоқлаб олди.

Лайло бирпас бошини унинг елкасига қўйиб турди ва қайнатаси қанчалик ўзига қадрли эканлигини англаб, унинг қуриган лабларига лабларини секин босди. Қайнатаси шуни кутиб тургандек, уни бағридан чиқаргиси келмасди. Лайло уни итармади, бағридан чиқишга ҳам шошмай, гап билан чалғитишга ўтди:

– Бошқалар қани? Яхшими ўзлари?

– Тузук юришибди. Света ва Айсу уйда сени кўришга интизор. Ҳозир ўша ёққа борамиз, багажингни ололайлик.

– Айсу қизим учун ёмон она бўлдим-а? Сиз нима деб ўйлайсиз, Харитон Олегович?

– Қизинг жуда чиройли, юз тузилишлари қуйиб қўйгандек сеники, кўғирчоққа ўхшайди. Бироқ кўзлари кўк, сочлари қора. Бижилдоқ бўлганки, бир гапга тушса, қуловингни қоқиб кўлингга беради.

Ҳамон багаж берилмади.

Кун совуқ. Лайло қайнатасининг пинжидан чиқмай, изғириндан ўзини паналаб турарди. Қайната келинининг кўзларига тик қаролмас, лекин ўғринча унинг тароватига назар ташлашдан ҳузур қиларди.

Лайло Лунинни пальтоси ёқасидан тортиб ўзига қаратди. Бечора қайнатаси қошида швейцардек ўзини йўқотиб, кўзини ердан узмасди:

— Нима дейсан келин? Менга гапинг борми?

— Йўқ, ўзим. Мени соғиндингизларми ё йўқми, билмоқчи эдим.

— Ҳимм...

— Айтмасангиз ҳам кўларингиздан маълум. Ҳолингиз хароб шекилли.

— Соғиндик. Лекин бундай демасликни Света тайинлаган. Уйлар сенсиз ҳароратсиз, хувиллаган.

Ниҳоят багаж чиқарилди.

Улар уйга етиб боришларига узоқдан дарвозалар очилиб, ҳовлида Светлана Петровна, Бурувлар ва Чаенколар оилаларининг кекса вакиллари қатор туришарди.

Одамга жуда қаттиқ таъсир қиладиган инсон қадр-қиймати ва иззати англатиладиган саҳна ҳосил қилинганди.

Лайло бундай кутишларни хаёлига келтирмаган эди, уялиб Харитон Олеговичнинг елкасига бошини қўйиб, унинг ҳамроҳлигида битта-битта қадам ташларди.

Аввало Мария Никитична уни қучиб, ўпишиб сўрашди.

— Ҳамон нозик ва жозибали, рангини қаранг.

— У ҳолда Оқ буғуни мен ҳам бир шарафлай, — дея унинг эри Бурув жувонни бағрига босиб лабларидан ўпиб олди.

— Нафаслари ҳам иссиқ, бир вақтлар аجدодлари оташпараст бўлганлигидан дарак. Фақат хуркак ва ёввойилиги қолмабди. Узоқ ўпишишга ҳам бермайди.

Чаенко хоним кудди.

— Ҳо. Ҳар нарсанинг ози соз. Қани Лайло, бир сени кўрай.

Уни ёнларидан айланиб томоша қилди.

— Юртинг офтобида ёғларинг эриб кетади шекилли, ҳечам сени ортиқча эт босмайди. Қоматинг ўзгармабди. Сени рақсларингни соғиндик, балки бугун ўйнаб берарсан?

— Йўлдан чарчагандир. Қани Лайло, сигарет чекканлар билан ҳам яқиндан кўришасанми? Ёноғингдан бўса олсам рухсатми?

Чаенко Лайлони ўзига тортиб, ёноқ қолиб лабига лабини босганди, жувон тезда ундан силтаниб чиқиб, лабини чуччайтирди.

— Намунча аччиқ сигарет чекмасангиз?

Ҳамма кулиб юборди.

Харитон дакки берди.

— Шу сен ўпмасанг бўлмайдимми?

— Нега энди. Шарқ аёлларини оҳанрабоси бошқача бўла-

ди. Ҳозир, кўришиш баҳона шу ишни қилмасам, менга қайда бундай кўхлик офатижонни ўпиш.

Чаенко хотини гап кўшди:

— Менга раҳмат денг, неча йилдан бери индамай келаман?

— Ўзинг шуни хоҳлайсанки, индамайсан, ўзинг ҳам ярим наркоман бўлиб қолгансан, — гап билан урди Света.

— Рост, ётоқхонадан ҳам шу ҳид келмаса, ухлаёлмайман.

Кулишди.

Ниҳоят, қайнанаси ҳузурига келиб Лайло унинг бағрига ўзини отди.

— Мамочка, сизни соғиниб кетдим. Дийдорингиз, суҳбатларингиз, йўриқларингизни эслаб кўнглим эзилиб кетади. Нега айрилиқ чиқарилган?

— Дийдорга етиш ва қадрлаш учун, — деб Бурова гап кўшди.

Светлана Петровна гапириш ўрнига келинни кучоғидан кўймай йирларди.

Лунин бошқаларга, қани, столга ўтишлар, деб таклиф этди. Ҳамма ўз жойини эгаллади.

Лайло қайнанасини судраб, пастга ўтказди. Ўзи ёнига чўқди.

Лунин хушчакчақ сўз айтди:

— Қани Иван, қадахларга қуй. Келиним эсон-омон келгани шарафига элик граммдан олайлик.

— Келинни енгил кўнгани билан, — деб қадах кўтаришди.

Аёллар ҳам қатордан қолмай вино ичишди. Лайло ҳам бироз хўплаб фужерни жойига қўйди.

Лайлонинг тўй кечасини эслашди. Вақтнинг ўтиши, ҳозирги кундаги Красноярск янгиликлари, Лайлонинг кейинги ҳаёти суҳбат мавзуси бўлди.

Чаенко қизиқ ҳазил қилди, уни хотини қўллаб турди.

— Сен Лайло, кўшиқчилар билан мусобақага киришиб юрма, улар шов-шувда ном чиқариш учун эрга тегашади.

— Ҳашам учун ҳам. Мана Распутина.

— Ҳа. Албатта.

— Маслаҳатим. Кимга эрга тегсанг тег, лекин араблардан нари юр.

— Сабаб?

— Улар сени чўрига айлантиради. У ҳолда бизга сен билан бундай ўтиришлар қайда?

Чаенко хоним ўйлаб туриб, Лунина билан кўз уриштириб олиб, бир гап айтди:

— Эрига вафодорлик аёлни сабр баҳоси, аммо битта янгилишиб қилган хатоси учун эрдан кетиш яхшимас.

Лайло Чаенколар ичиб олишса насиҳатга тушишларини яхши билади, у гап қўшди:

— Мамочка, Айсу қани?

— Ухлаяпти. Уйроғайми?

— Соғиниб кетдим, олдига кириб чиқай.

У билан бирга Лунина ўрнидан туриб, ўз уйига бошлади. Айсу қотиб ухлар, сочлари ёнларига ёйилиб ётарди. Юзлари ниҳоятда бежирим эди.

Улар чиқишаркан, Лунина Лайлони кўлидан тутиб тўхтатди:

— Азиз ақлини еб қўйган. Ҳеч кимга қулоқ солмайди. Кунлар давомида уйдан чиқмай тинғиллатиб ўтиради. Сени ўзи эсламайди. Аммо менми, Харитонми номингни гапга қўшса, қулоқлари динг бўлади. Никитинга тегганингни биринчи бор эшитганда, у мендан ҳам ўтадиган, номард деб, столга уриб ўз хонасига чиқиб кетганди. Азиз айтганча бўлдимиз? Сени у алдадимиз?

— Мамочка, мен доимий эрга тегмагандим. Бир йилга никоҳ контракти тузгандик, холос.

— Шунақами? Мақсад. Улар оиласига фарзанд зарур эканми?

— Ҳа.

— Ҳатто фарзандни, бошқа аёл туғибди.

— Қаердан биласиз?

— Газетага чиққанларинг эсингдасми?

— Мен кўрмабман.

— Сенга айтишмадимиз? Шарқлик гўзал аёл машҳур композитор Никитин билан турмуш қурди. Никитиннинг пробирқада ясалган боласи туғилди. Никитин Дубайда яхта мусобақасида ютуққа хотинини тикибди ва бошқалар.

— Интернетга кам кираман. Ўқимаганман.

— Ҳатто расмларинг чиққан. Юр, Харитон хонасида кўрасан. У бу материалларни йиғиб юрибди.

Шу пайт Иван Александрович чақириб қолди.

— Лайло, қайдасан?

— Ҳа, айтгандек, Иванни сенда иши бор, юр, пастга туша қолайлик. Олтинсочни қадам босиши бежо деб, у ташвишга тушган.

Иккинчи этаждаги меҳмонхонада Иван Александрович ва Лайло алоҳида суҳбат қуришди.

— Олтинсоч Сергейни бизнесига қўшилганига тўққиз ой бўлди.

— Олтинсоч тижоратчими ҳозир?

— Ҳа. Сергей унга шарқдаги эски қадрдон давлатлар билан ишлашни тошширганди, у турк тилини тушунаман деб турклар, араблар билан ишлашга қизиқди.

— Шунақами?

— Турклар билан тижорати текис йўлга тушди. Фойдаси ўз вақтида келиб турибди.

— Ҳўш.

— «Фатҳий интернейшл» деган Дубайдаги ҳамроҳи вақтида пул ўтказмаяпти, яна Олтинсочнинг унинг директори-га кўнгли тушиб қолганмиш, дам олишларга бирга боришармишми? Хуллас, ҳаммага ҳам айтилмайдиган миш-мишлар.

— Наҳотки? Олтинсоч бундай қабоҳатларга юрмайди. Уни яхши биламан.

— Мен ҳам ҳайронман. Илтимос, шу масалага сен ойдинлик киритмасанг бўлмайди. Олтинсочни суҳбатга тортиб дардини сўра. У ҳеч кимга, хатто Сергейга ташвишини айтмай, қорайиб кетган, бир ойдан бери аҳвол шу.

— Яхши. Олтинсоч ҳозир қаерда?

— У ўша директор билан қайсидир ресторанда ўтирибди экан.

— Директорнинг исми, фамилияси борми?

— Самир ал-Фатҳ.

— Иван Александрович, мен Олтинсоч билан албатта гаплашиб кўраман, эрталаб етиб бораман.

— Раҳмат, Лайло.

Иван Александрович пастга тушиб кетди.

Нима қилиш керак? Олтинсочга нима бўлди? Самир ал-Фатҳчи, ким у? Ҳусайндан сўраб кўрсинми? У балки билар? Лайло Ҳусайн билан гаплашишга жазм қилди.

— Алло, ассалому алайкум, Ҳусайн сизми?

— Ваалайкум ассалом, хонзодам. Қандай нафис нафасингиз бор. Мени эслаб кўнғироқ қилганингиздан бошим кўкка етди.

— Мен ҳам сиз билан гаплашишга орзумандлигимни айтмоқдан шодман. Сихатларингиз тузукми?

— Бағоят соз. Ўзингиздан сўзланг.

— Шукр, Оллоҳнинг соясида дурустман. Яқинлар ҳам барчаси соғ, сизга яхши тилаклар билдиришди.

— Менинг ҳам уларга саломимни етказсангиз.

— Хусайн, ҳозир Красноярскда эдим, Сидиқмат аканинг қизлари, менинг қайнэғачим Олтинсочни бир дубайлик бизнесмен билан олди-сотдиси бор экан. Шунга тушунмовчилик пайдо бўлибди.

— Қайси бизнесмен? Исми ким?

— Самир ал-Фатҳ.

— «Фатҳий интернейшл»ми?

— Ҳа.

— Улар ўзи фирром усуллардан фойдаланади. Чўчиманглар, сабабини билиб беринг, улардан қутилиш йўлини кўрсатамиз.

— Вақтингизни олдим. Хайр, Раҳмат.

— Хонзодам, яна телефонлашамиз.

Лайло собиқ келин бўлса-да, Лунинларникида унинг обрўсини жойига қўйиб кутиб олишди. Стол тузаб, узоқ меҳмондорчилик қилишди.

Соат кечки саккиз бўлганди.

Лайло пастта тушса, меҳмонлар энди туришмоқчи эканлар, хайрлашиб, ўз ётоқхонасига кириб кийимларини алмаштирди. Хизматкор у учун алоҳида янги кўрпа ва жилдларни келтирди.

Ниҳоят пастдан қизининг овози кела бошлади.

— Ойим билан ётаман, қанилар улар.

Лайло халатини кийиб, зинадан катта уйга тушаркан, қайнаси қўлидаги қизалоққа кўзи тушган сари, жони ҳаприқиб, шошарди. У зина суянчиқларига суяниб тушаркан, ичи қизиб қизалоғи томон шошар, у мени қандай қабул қиларкин, танирмикан, деган шубҳаларда нигоҳини ердан узмасди.

Бувиси уни кўрсатиб гапирди шекилли, қизалоқ унга ўтирилиб, ойим шумилар деб сўради.

— Ҳа, чиройлими?

— Дунёда энг яхши.

— Бор бўлмаса?!

Қизалоқ югуриб унга отиди, Лайло энгашиб, қучоғини очиб, уни бағрига босди. Юзларидан, кўзларидан, бетлари, сочлари ҳамма-ҳамма еридан ўпиб, йиғларди. У кўзларига қаердан ёш келаётганига ҳайрон, қувончдан тошиб-тошиб пиқилларди.

Эрта саҳарлаб Лайло уйғонса, ёнида қизи уни ачомлаб ётибди. Бирпас унга қараб ётди. Сўнг кўлларини секин узиб, ўрни-

дан турди. Ҳовлига чиқиб, совуқ ҳаводан симириб-симириб нафас олди. Бир-икки машқлар қилди. Машқини тутатай деса, елкасига теккан қордан ўгирилди. Қайнатаси унга қор отганидан, текизганидан мамнун кулиб турарди. Лайлонинг шўхлиги тутди, у қайнатасини қувиб кетди. У ёшлигида отаси билан ҳам шундай қор отишлар қиларди, қуvlaб бўйнидан қор тикерди.

Ҳовли кичкина, унда ўзаро биров қуvlaшгач, Луни ташқарига, кўчанинг нариги тарафидаги ўрмонга қочди, келини қуvlaб кетди. Дарахтлар орасида қуvlaмачоқ ўйнашнинг ҳам гашти, тутиш қийинлигида экан. Лайло қуvlaб чарчади. Қайнатасини тутиш маҳол бўлди. Бир ўннга, сўлга дарахтни ушлаб қайрилиб, у нуқул қўлга тушмасдан қочиб қолишга улгурарди.

Ниҳоят у юрагини ушлаб ўтириб қолди, Лайло кўрқиб кетди. Унинг елкасидан сал туртганди, йиқилиб тушди, ва чалқанча ётиб олди. Лайло, янада ҳадиқда, энгашиб юрагига қулоқ тутди. Юрак тез уриб, ҳарсилларди.

У нима қилишни билмай, ёнига ўтирди.

Биров вақт ўтгач, унинг қўлини қайнатаси ушлаб ўзига қаратди:

– Хавотир олма. Ўзимга келдим.

– Мени кечиринг. Сизни қийин ўйинга тортганим учун.

– Ҳечқиси йўқ. Ўпқадаги ҳаво йўлим қайтага очилди. Эртага энди кўпроқ ҳам югура оламан.

– Юринг. Совуқ ўттандир.

Улар ҳангомалашиб, ёнма-ён уйга қайтаётганларида иккинчи қават ойнаси олдида Лунина турар, унинг қўлида вақтли уйғонган Айсун бор эди.

Лайло бир чашка кофе билан бир бўлак пишлоқ едими, йўқми, Буровлар уйига қайнатаси уни ташлаб ишига кетди.

ОЛТИНСОЧГА ҚЎЙИЛГАН ТУЗОҚ

Олтинсоч Лайло билан узоқ вақт қучоқлашиб кўришиб, бағридан қўймай, «юртим ҳидларини ислаётиман, қадрдон ҳовлим ва ота-онамни бўйини олгандек бўлдим», деди.

Ичкарига кириб, алоҳида, суҳбатлашиб олишлари учун, учинчи этаждаги мансардага кўтарилидилар.

Шунда ҳам, Лайло: дардингиздан хабарим бор, Дубайда Самир ал-Фатҳ ҳақида яхши фикрда эмас эканлар? — дегандан кейин Олтинсоч унга юрагини очди.

— Самир ал-Фатҳ соф инглиз тилида гаплашади. Менинг олдимга аввалига таржимон билан келди. Қизил дарахт етказиб бериш учун, шартнома тузишни сўради. Бу йилга квотамиз қолмаган дедим. Йилнинг боши, биз қуруқ қолмайлик, қўшимча лимит ундирсангиз, деб илтимос қилди.

Суҳбатни таржимон олиб борарди ҳисоб. У эса қоп-қора, кўмирдек кўзларини ёндириб мени йўлдан уришни ўйлаб ўтирибди.

Шу ўйларини сезиб турибман ва улардан ҳазар қилиш ўрнига, улар борган сари менга ёқиб бораётганди. Худо ҳақи, билмадим мени нима жин урди. Унинг ўйинига қўшилиб кетяпман, сезяпман бу ёмон, бу хиёнатга олиб бориши мумкин. Бироқ ўзимни бошқара олмаяпман. Авваллари бирор бир эркак менга тик қараса, мен унга баробар назар ташласам, у пусайиб қоларди.

Бу эса, ҳеч уятни билмайди.

Шармсиз кўзларини тикиб, мени ечинтиради. Кўзлари қотиб туради ва мени гипноз қилишни давом эттириб сўз қотди:

— Шартнома битмаса, кейинги сафар битар, балки бизлар билан дам олишга борарсиз?

Мен ҳамон гипноз таъсиридаман.

Саунага Самир ал-Фатҳ билан кирибман. Чўмилибман. Бассейнга тушибман. Яхши, бошқа ишлар бўлмапти...

— Самир қўрққан.

— Балки.

— Бошқа яна бирор нарса дедими?

— Яланғоч расмларинг бор, менга кетгунимча итоат этсангиз, ошкор қилмайман, — деб Самир ҳар турли учрашувларга чақириб турибди.

— Мақсад нима?

— Қизил дарахт учун, бошқалар шартномасини бекор қилишим ва у билан тузишим керак эмиш.

— Бирга кўринишларингиз, унинг обрўсини кўтариш ва унинг олдида сизнинг тилингиз қисиклигини кўрсатишга бўлса керак.

— Худди шундай?

— Бор гап шуми? Саунадаги ёзувларни сизга бердими?

— Ҳа, нухасини берди.

— Мен ҳозир. Шундай деб Лайло Ҳусайнга қўнғироқ қилди. Сўрашишгач, у Олтинсоч билан бўлган воқеларни айтиб берди.

Шайх ўша флешкадаги ёзувни, Интернетдан жўнатишни сўради.

— Бу Самирга қарши ишлайдиган ашёвий далил, — деди. Лайло Олтинсочга мурожаат қилди.

— Қулоқ солинг, Олтинсоч. Бизга Дубайдан бир салоҳияти бор одам ёрдам бермоқчи, унга саунадаги ёзувдан нусха жўнатсак бўладими?

— Бўлади. Фойдаси тегса, нега йўқ дейин, майли.

Лайло флешкадан қўлидаги телефони орқали маълумот жўнатди.

У тарафдан шайх овози келди.

— Хонзода, ёзувларни олдим. Бугун-эрта чора кўрилса керак. Қайнэгачингизга гапим бор.

Шу дам, Лайло телефонни Олтинсоч қулоғига тутиб турди.

— Қайнэгачингизга айтинг, у билан учрашмасин. Касалманда деб баҳона қиладими, ё болаларимни қариндошларникига меҳмонга олиб бораман дейдими, ҳатто телефонларига ортиқча жавоб бермасин, тушунарлими?

Лайло жавоб беришга ўтди.

— Тушунарли. Раҳмат Хусайн. Эвазига не тортиқ бўлсин.

— Бизга ёр бўлганингизда айтурман.

— Унгача ҳақингизга қуюқ дуо қилсамизчи?

— Ташаккур, хонзода. Хайр.

— Хайр.

Олтинсоч ўша куни болалари билан уйда қолди.

Лайло ателье-магазинга йўл олди.

Бир-икки кун савдо-сотик, келди-кетдиларни кузатиб ўтирди.

Иккинчи кун охирларида Шайх Лайлога қўнғироқ қилиб, «Фатҳий Интернейшил» Россияда тахта билан ишлашдан уч йилга маҳрум қилингани, Самирга ҳам шу муддатга бу давлатта кириш тақиқланганини, бугун у Красноярскни тарк этганини айтди. Флешкадагидан бошқа ёзувлар бўлмагани, у ёзув эса ўчириб ташланганини айтди. Бу юрт тижоратчилари уюшмасининг қарори эканлигини маълум қилиб, унга бу қарордан нусха юборганини маълум қилди.

Эртасигаёқ Буровлар Лунинларни меҳмонга чақиринди.

Еб-ичгандан кейин ҳамма чакка-чаккада ўзаро суҳбат қуриб ўтиришаркан, Буров Лунига айтди:

— Сенинг келининг ўсибди.

— Биладан.

— У уч йил аввалги Лайло эмас, дунё кўрибди, шайхлардан таниши бор экан.

— Таниш эмас, мана кўрасан ошиви. Кўнглим сезаяпти? Энди нима бўлади?

— Шайхга тегади унда. Энди арабча сўзлаб, қорин рақсини намойиш қилиб юраркан-да?

Буров хурсанд, ичиб олган эди.

У бақирди:

— Лайло?

Ҳамма унга қаради.

Яна бақирди:

— Лайло?

— Ҳа. Эшитаман, Иван Александрович!

— Битта арабча тушиб бер. Баҳри-дилимиз очилсин. Барибир сен энди шайхга турмушга чиқар экансан? У ерда бу рақс билан қадрли бўласан.

— Вой. Ким айтди?

— Биз қариялар ҳамма нарсани биламиз? Ўша жойдан туриб сенинг ишингни битирдимиз? Демак, бекоргамас?

Лунин жиддий сўради:

— Шу гап ростми?

— Мен жавобини уч ойда айтишим керак? Учунчи хотини бўлиш менга ёқмаяпти.

Мария Никитична уни елкасидан силаб гапирди:

— Биринчи бўласан. Унинг хотинларига сенга етиши қайда?

Қайнатаси ўрnidан туриб кетди. Қўлидаги қадаҳини сип-қориб ича бошлади.

— У уйдан ҳам чиқармаса керак. Унда гўзал келинимни худо бизларга кўп кўраркан-да?

Бу орада Буров бақирди:

— Қорин рақси, бўладими-йўқми?

Олтинсоч қайнатасини ҳамон овозини кўтараётгани учун унинг олдига жаҳд билан кетаётгани, Лайло секин қўлидан тутди:

— Опа қўйинг. Қариялар ҳам сиқилган кўринади. Бир яйрасин. Яхшиси сиз ҳам кийиниб чиқинг.

— Эй, келин, кўрмаяпсизми, охирги йил семирдим. Эримга шу ёқади. Озай десам керакмас деб, кулади. Менга энди қорин рақсига йўл бўлсин. Сиз ўйнанг, қоматингиз бунга йўл беради.

Чиндан Олтинсоч бироз тўлишиб, бели йўфонлашганди. Аммо, ҳамма ёғи бир хил ўлчовда чиройли семирганди.

Лайло қайнонаси ёнига бориб ўтирди.

Улар Олтинсочни дарди ариганидан гапириб, Самирни қилган аблахлигини қоралаб ўтиришганди. Мария Никитична Лайлонинг сўзи ўткир шайхи борлигини олқишлаб тургани сари, Светлана Петровнаи пешонаси тиришиб борар, у ҳали бўлса ҳам ўғлига қайта Лайлони боғлаб қўйишни фикрлаб, ҳеч бўлмаса, яна бир ширин фарзанд туғиб берса, деган ўйда эди.

Мария Никитична Лайлони гапга солди:

— Дубайда ҳам сўзи ўтадиган танишларинг бор экан, табриклайман.

— Раҳмат.

— Сен унга ростдан эрга тегмоқчимисан?

— Билмасам.

Лунина гап қўшди:

— Лайло, битта гапим. Унга тегма. Азизга қайт. Яна битта фарзанд тургин, улар иккита бўлади, ана Марияда ҳам бир жуфт набира, қандоқ яхши!

— Мамочка, бу мавзуда бошқа гаплашмаймиз деб келишгандик-ку?

— Ҳеч бўлмаса, пробиркада бола қилинлар, Москвадаги фарзандингга қиёс.

— Мамочка, ҳозир эркаклар олдига ўтаман, сизлардан яхши гап чиқмаяпти.

Эртаси бўлди.

Улар ўша машҳур ресторанда учрашишди.

— Лайло, нима овқат буюрай?

— Истаганингиз.

Олтинсоч официантга қараб:

— Ҳар доимгидек, — деди.

Бирпасда буюртмага сабзавот салати, қора нон, апельсин шарбати ва товуқ келтирилган эди.

— Вино ичамизми? Тозаси?

— Билмасам, ичгим йўқ.

— Ичмаса гаплашиш қийин мавзу бор.

— Шундайми?

Улар тамадди қилиб, энди винони тишлари орасидан ўтказар эканлар, Олтинсоч мақсадга ўтди:

– Лайло, узоқдасиз, қайнатангиз мол-мулки кимга ўтади?
– Тушунмадим?
– У меҳрга муҳтож. Ҳозир ким бошини силаса, бор бойлигини унга ўтказишга тайёр.

– Йўғ-эй?

– У сизни яхши кўради?

– Ҳимм...

– Ё нотўғрими?

– Сезиб юрардим. Биламан.

– Сизга тикилганда, кўзлари қинидан чиқай деб, ёниб туради.

– Менга уят-ку, бу гапларни эшитиш?

– Сизнинг эрингиз энди йўқ. Нега уят бўлсин.

– Кўпроқ ичиб юбормадикми?

– Боя бекорга айтмадим: бу мавзуда ичмай гаплашиш қийин, – деб, Олтинсоч ҳоҳолади. – Қайнанам неча гал айтган. Лайло келин бўлиб тушди-ю, Харитон хотини билан ётмай қўйди, ҳисоб, деб. «Кимнидир ёқтириб қолганми», деб сўрасам, келинини яхши кўради. Жонини беришга тайёр.

– Олтинсоч опа, нималар деяпсиз? Одамни эсанкиратиб. Яхши кўрса бўйнига осилишим керакми?

– Ҳа, шундоқ қилинг, катта Лунинга маҳбуба бўлинг?

– Опа, кўп ичиб, алжираб қолмадикми?

– Бўлса бордир, лекин гапнинг пўсткалласи, гап-сўзни чувалатмай, йилига бир-икки марта курортга, нарироққа қўл ушлашиб бориб келинг, тамом вассалом.

– Вой. Қизик-ку?

– Нега? Ундан жирканасизми?

– Қайнатамданми?

– У Азизга отамас, қони бошқа эркак биринчидан. Иккинчидан, балки, элик миллион долларлик мол-дунё керакмасдир, сизга.

– Бу пулнинг тўртдан биригина менга тегса-да, бойликдан кечадиган тентакмасман.

– У ҳолда, марҳаматингиз, заррача эътибор ва илтифотингизни ажратсангиз, бу пуллар сизники бўлишига ақлингиз етар деб ўйлайман, – деб Олтинсоч фужердаги винони сипқорди.

Официант улар ўзбек тилида нима тўғрисида сўзлашаётганларини англамаса-да, лекин вино ичмай суҳбат олиб боришлари мушкуллигини уққандек, дарров яна фужерларни тўлатарди.

Лайло ҳам фужердаги винони қўлига оларкан, секингина пичирлади:

— Ажиб манзара. Ўғлидан чиқиб, отасига ...

— Буни ҳамма сезади, чунки у тамоман сизга мубтало. Кечаги рақсингизни кўриб, у юрагини ушлаб ўтирди. Қалбидаги хаяжони тошиб ўлиб қолса нима бўлади. Раҳм қилинг кексага. Фараз қилинг, у касал. Сиз эса унинг шифокори. Севгида Гиппократ қасамёди қилганмисиз?

— Йўқ.

— У ҳолда ҳали ҳам кеч эмас. Қасамёд қилишчи?

— Қандай қилиб?

— Ҳозир фужердаги винони ичиб олайлик, кейин ёдлайсиз. Мен айтиб турган сўзларни қайтаринг. Ишқ қалбига кириб келса-ю, менинг дардимда биров ўлар ҳолатга келса, уни тузатишга ва ҳаётга қайтаришга сўз бераман. Ва ваъдамни ҳеч қачон бузмайман.

Лайло буни ўйин билибми, ё Олтинсочнинг ҳазилга қўшилибми, бу сўзларни кетма-кет қайтариб жилмаярди:

— Беморнинг ёши, яқинлигини ҳисобга олмай, уни даволашга ва меҳр сувига қондиришга сўз бераман, токи у мамнунлик туйсин.

Олтинсоч Лайлога яна такрорлатди. Икковлари обдон кулишдилар. Олтинсоч: ошиқ-маъшуқлар учун қасамёд матнини битдик, уни кўпайтириб тарқатиш керак, деди винодан хўплаб.

Озгина вақт ўтди.

Олтинсоч хайрлашишда яна эслатди:

— Хўш. Лайло келишдикми? Шунча пул ҳавога совурилиб кетмасин?

— Бу ҳақда бошқалар эшитишини ўйласам, гап-сўзга қолишимни билсам, қандоқ бетим чидайди, Олтинсоч опа?

— Харитон Олегович бир йилга ҳам бормайди, олти ой, балки ундан ҳам кам.

— Нима?

— У саратонга йўлиққан.

— Ростми?

— Ҳа, балки шуни инобатга оларсиз?

— Ё, фалак. Шундай одамдан айирасанми? Наҳот у касал бўлса?

— Хўш, энди, нима дейсиз?

— Билмасам. Балки...

Лайло қизик аҳволга тушди-ю, аммо қайнонам бу гапни эшитса, роса Олгинсочни сочини юлади деган ўйда, ательесида хаёлга чўмиб анча вақт ўтирди. Сўнг, бошқа хаёлларга фикри кетди. Бу салонини юргазини тахминлади: «Раҳбарликка кимни қўйсам экан? Зиёни юборсаммикан? Ҳаётни ўрганади».

Лайло Луниннинг шифокорини топиб ўзи гаплашди. Аввалига оёғини тираб олган шифокор, охири Лайлонинг нозишвали сўроқлари олдида дош беролмай қолди ва барча сирларни айтиб берди.

Лунин хотирани йўқотиш касалига йўлиқяпти. Мияда ўшанга хос ўзгаришлар. Улар кундан-кунга ошиб, яқинда ўзини бошқара олмай қолишини, бор мол-мулкни ишончли қўлларга ўтказиш ва уни масъулиятга ишлардан, жавобгарлик масъулликлардан озод қилиш лозимлигини уқдирди.

КЎНГИЛ ҚАРИМАЙДИ

Лайло эрталаб кеч уйғонди. Ювиниб, пастга тушса, нонушта тайёр эди.

Ҳайрон бўлиб, ўзбек мусиқаларидан қўйиб, нонуштага ўтирди. Тепадан мансардада биров борга ўхшади, шекилли, эшик очилиб, қайнатаси кўринди.

Лайло бошқа чашкага кўк чой қўйиб, ўрнидан туриб қайнатасига узатди.

Қайнатаси чойни ола туриб, унинг кўзига тик қараб, унинг қўлини ушлаб олди.

«Қайнотам, анча дадил бўлиб қолибди», деб ўйлади Лайло.

— Светлана Петровна қаерга кетдилар?

— Лидиянинг уйида вечеринка, соат етиларга бизлар ҳам таклиф этилганмиз.

— Мен ҳам чой ичсам дегандим.

— Ҳимм...

Лунин қўлларини бўшатди.

Лайло чой ичиб бўлгач йиғиштириб, нарсаларни ичкарига ташиди. Қайнотаси жим уни кузатиб ўтираркан, секин гапирди:

— Лайло, менга бу уй ҳавоси ёқмаяпти?

— Менга ҳам.

— Ростданми?

— Чин сўзим.

— Чана учгани борамизми?

Лайло бирдан сергакланди. Ҳеч вақт келинига бундай таклиф қилмаган Лунин бугун дадил сўзлади. Лайло қайнатасининг кўнглини чўктирмаслик учун ва бу ёғи нима бўлса-бўлар қабилида иш кўриб, розилик аломатини билдирди.

— Яхшиси, бассейнга ўтайлик. Анча бўлди бормаганимга, кўриқчисиз бориш қийин. Мамочка ҳеч кимга ишонмайди. Бир ўзимни юбормасди.

— Маъқул.

Чўмилиш кийимлари, сочиқларни каттагина сумкага солиб, шошмай йўлга чиқишди.

Бассейнда ёнма-ён бироз бирга сузишди. Сўнг Лайло сувдан чиқиб, душга кирди. Чиқишида йўлини иккита келишган йигитлар тўсишди.

— Илтимос, шлагбаум ролини ўйнаманглар, мен машина эмасман.

— Машина эмас, офатижон экансиз, ҳар доим шу бассейнга келасизми?

— Йўқ, гоҳида. Мен кофе ичгим келаяпти.

Йигитлар бири югуриб кетди.

Лайло ёғоч креслога бориб ўтирди. Эғнида ҳаворанг узун халат.

Йигит кофе тутди:

— Исмин Галактион.

— Меники Максимилиан.

— Лайло.

— Жарангдор исм экан.

Шу пайт уларни суҳбатини кўриб, Лунин нима қилишини билмай қотиб турарди. Лайло: «бу ёққа келинг», деб имо қилди.

— Лунин ким бўлади?

— Қайнатам.

— У ҳолда кечирасиз.

— Кофе учун раҳмат.

Лунин яқинлашди.

— Сизни фамилиянгизни эшитибоқ кетиб қолишди.

— Ишхонамдан бўлса керак, электр асбобларини таъмирлаш корхонамда нечта одам ишлашини ҳам билмайман.

— Келмай турганингизда, бирортасини бошини айлантирмоқчийдим, — деб Лайло ҳазиллашди.

Лунин нима дейишни билмай, гудраниб, ўзининг норозилигини билдирибми нари кетганини Лайло сезмай қолди.

Галактион келиб, телефон номерини сўради. Лайло нозлан-

ди, Йигит ялинди. Бунга жавобан Лайло унинг қайси соҳада ишлашини сўради.

— Солиқ органида, катта лейтенантман, фамилиям Мазурка, — деб у визит карточкасини берди.

Лайло ҳамон иккиланар эди, ниҳоят қайнатаси келиб қолмасин деб шошди ва телефон номерини айтди.

Йигит хурсанд бўлганидан сувга шўнғиди ва Лайлони бассейнга тушишга ундади. Негадир қайнатасидан дарак йўқ, у сувга чиройли сакради, бир-икки қулоч отганди, ёнига Галактион келиб бир қаторда суза бошлади. Дам олишга тўхташганда:

— Чалқанча сузишни ўргатайми? — деди.

— Бу аёлларга керакмас усул-ку? Яна кўкраклари юзада, роса томоша бўларкан-да.

Галактион шунда сув остига шўнғиб кетди, бир дақиқа, икки ва ниҳоят, беш дақиқадан кейин юзада унинг сап-сарик сочли боши кўринди.

— Шунча вақт нафас олмай туриш мумкин эканми?

— Ўргатайми?

— Майли.

— Аввал сув юзасида машқ қилиб кўрилади.

— Яхши.

— Чуқур нафас олинг. Елкангиз тўғри турсин. Кўкраклар олдинга. Қўлни эркин қўйинг. Мен санашга бошладим. Бир дақиқа, икки.

Лайло шошиб нафасини чиқариб юборди.

— Биринчи галга яхши.

Ниҳоят Лунин кўринди, Лайло у тарафга ошиқди.

— Нима бўлди, узоқ қолиб кетдингиз?

— Бошимга дам бердим.

— Чарчаган кўринасиз, кетайлик.

— Яхши.

* * *

Лайло тепадаги овозлардан уйғониб, эгнига халатини ташлаб юқорига чиқса, қайнатаси алаҳсираётган экан. Иситмаси борми деб бошига қўлини қўйди, йўқ жойида. Ҳайрон бўлиб пульсларига қўлини босди. Шу пайт қайнатаси кўзини очди.

— Алаҳсирадимми?

— Қаттиқ-қаттиқ гапирдингиз.

— Авваллари бу одатим йўқ эди.

Лайло унинг каравоти ёнига чўқди.

У Лайлонинг кўлини ушлаб лабига олиб бориб, бармоқларини ютиб юборгудек ўна бошлади.

— Қўлимни ўпишса, менга ёқмайди. Илтимос, қўйинг...

У кўлларини ўзига тортганди, Луниин хафа бўлиб четга бошини бурди. Лайло вазиятни юмшатиш учун унинг юзини силади. Қайнатаси қимирламай, сўз айтди:

— Керакмас, сизга рухсат.

Лайло ток ургандек, қотиб қолди, сўнг, бўғзига йиғи келиб, хонасига югуриб тушди. Жаҳдданми, аламданми, уялганиданми, кетма-кет икки фужер тўлатиб вино сипқорди. Биринчиси шундоқ кетди, иккинчисини кўз ёшларини артиб, хаёл қилиб ўтирганча ичди. Ҳали ҳеч ким уни бунчалик таҳқирламаган эди-да.

Бирпас ўтиб эшик тақиллади.

Лайло гапиришга мажоли йўқ, бошини кўтариб эшик тақиллашига қулоқ соларкан, ўрнидан туриб ўтирмади.

Луниин эшикни очиб кирди.

Лайло унга ёвқараш қилиб тескари ўтирибди.

Луниин каравот четига ўтириб деди:

— Лайло, сен келин бўлиб келган пайтингдан мубтало қилгансан. Қилиқларингга, овозингга, юришларингга, ноз-карашмаларингга ошиқ бўлиб қолганман, сен келиб қалбимга нимадир, кимдир етишмаётганини ҳис қилдим. Пулинг, молдавлатинг бўлса-ю, қалбинг очилмаса, кўзинг қувнамаса қийин экан. Мени энди ҳеч ким севмаса керак. Ҳашам учун бўлса ҳам дилидан суйган ёрни бошимга кўтараман, нима истаса, истагини муҳайё қиламан. Дунёнинг хоҳлаган жойига олиб бораман, деб хаёл қилардим, аммо юрагим мубталоликни узок кўтара олмас экан. Сен бу ерларни ташлаб, Москвада, бошқага ёр бўлганингни эшитиш менга оғирлик қилди. Бу дардан белим букилиб, қаддим эгилди. Менга осонмас. Фақат ишқим ва ҳисларим дарбадарликка маҳкум, шекилли.

Хонамда Света сийрати ҳукмрон, бу уйда Азиз руҳи, менга бошқа муҳит зарур...

Лайло Луниининг қалби шунчалик нозиктаъблигига анқайиб, бирпас ўйга чўмди-ю, юринг, ўрмонни айланамиз, деб тақлиф этди.

Оёқларида қалин этик, иссиқ кийимда, улар ўрмонда суҳбатлашиб кетдилар. Бироз совуқ ўтса-да, рухлари тетик, ўзлари хурсанд эдилар.

— Сени йиғлатдимми, Лайло?
Лайло кулиб шеър ўқиди.

*— Ўтди кетди мусибат,
Кўзим қора бўлгани қолди.
Қалбим қилгани ёрат,
У ҳислар қай йўқолди.
Севмоқликдан оқибат,
Жунунлик ақлим олди.
Гўзалдан кўрмай иззат,
Не куйга қаддим солди.
Ҳеч битмади мусибат,
Ишқ бир армон бўлгани қолди.*

Бироз жимликдан сўнг Лунин сўз қотди:

— Бу менинг ҳолимга ишорами, келин?

Улар ўрмон четига келиб қолишганда, қия кесилган жарликка қарайман деб Лайлонинг оёғидаги этиги сирғаниб, ҳамроҳини қуйига тортиб кетди. У қайнатасига осилганди, у ҳам баробар ағдарилди, бу томон қиялик экан, пастга томон чархпалак отиб айланиб кетиш юзага келди. Улар кийимига қорлар қўшилиб, пастга думалаб, жар четига келганда отилиб, юмшоққина ўт-ўлан фарми устига тушдилар.

Лунин ҳозир хаёли кочиб, ўт фарми ичида унинг руҳи тинчланган, жисмида завқ-шавқ пайдо бўлганди. Хаёлида ўзининг ёшлигига қайтганди. Илк муҳаббати, кўз-қоши зулукдек қора дўли қиз Зенурани пайпаслаётгандек туюлди. Лайло, мени жондан ортиқ суюдиган қадрдоним яна аразламасин деб индамас, Олтинсочнинг унга ўргатган қасамёди кулоғи остида жангларди: «Ошиқнинг ёши, яқинлигини ҳисобга олмай...»

Лунин, ўз навбатида, бундай қутилмаган бахтдан ҳовриқарди.

Бир вақт совуқ ўтди, пастга сирғалиб тушишди. Айланиб ўтиб, ўрмон четигаги ўзларининг уч қаватли уйларига шошилдилар.

Лайло кийимларини кичик меҳмонхонага палапартиш ечаркан, югуриб ваннанинг иссиқ сувини ёқиб қўйди. Иккинчи қаватдаги ярим доирали ванна катта бўлса-да, сув оқими ҳажми юқори бўлгани учун бирпасда тўлди. У гел, шампундан солиб ваннага кириб, кўзларини юмиб ётаркан, бу иш барибир қўлимдан келмайди, деган ўйда эди.

Лунин бор-будини Лайлога топшириб, жон таслим қилишини ҳеч ким кутмаганди.

Азанинг бешинчи куни Галактион ва Максимилианни таъзияга келганлар ичида кўриб, Лайлонинг негадир кўзи қувонди. Худди минг йиллик қадрдонларини учратгандек суянди. Улар ҳам ўзларини йўқотмай, бегонасирамай, Лайлога таъзия билдирарканлар, унинг ёноғи қолиб лабига лаб босганлари қизик бўлди.

Максимилиан уни саволларга тутди.

— Красноярскда яна кўп бўласизми?

— Қайнатам йигирмасини ўтказиб, кетсам керак.

— Тошкентгами?

— Ҳа.

— Иссиқ жойларга бизларни, айниқса Галактионни ҳам олиб кетсангиз бўларди.

— Совуққа йўқмисиз?

— Ҳимм...

Шу пайт қайнанаси ичкарига чақириб, уни таништирди. Янги келганлар ўз иддаоларини айтишар, марҳум тарафдагилар бу таскинларни бош эгиб, таъзия қоидаларини қайнанасидан кўриб, бажараркан, улар туришди. Лунин комбинати маъмурлари қайнанаси ва унинг қўлини ўпиб хайрлашдилар.

Ташқаригача комбинатдагиларни кузатиб чиқишганда, Светлана Петровна кўзи Галактионга тушди.

— Ким у, Лайло, танийсизми?

Лайло ўтирилиб қараса, Максимилиан кетиб, Галактион ёлғиз қолибди.

— У солиқ тизимидан, ҳозир хайр-хўшлаб келаман.

— Шошилманг, унда уйга олиб кириш, чой бериш лозим.

Шундай деб, қайнанаси Галактионни уйга бошлаб кирди.

Ясатиғлиғ столга ўтиришди.

Лайло, ўрнидан туриб, Галактионга кўксига қўлини қўйиб, сипо ҳолатда кўк чой узатди.

Галактион чойни қўлидан тушириб юборар даражада ҳаяжонланиб оларкан «рахмат, бундай манзиратни умримда ҳали кўрмагандим», деди.

Светлана Петровна бир-икки савол бериб кўргач, Галактионни солиқ тизимида оддий ходимлигини англаб, менсимай нариги уйга чиқиб кетди.

Галактион вақтдан фойдаланиб:

— Сизни дала ҳовлига балиқ тутишга таклиф этаман, — деб қолди.

— Қаерда дала ҳовлингиз?

— Шаҳарнинг жанубида, Кан дарёсининг бўйида.

— Жуда совуқмасми?

— Бу ердан иссиқ. Бутунлай ёғочдан ишланган. Теремокка ўхшаш, иккинчи қаватида мансардалари бор.

— Эрталаб бориб...

— Икки кунга чиқилади.

— Ётиб қолиш биланми?

— Егор амакининг хотинлари Зоя Аловна бўлади. Хавотир олманг, майлими?

— Йўр-эй? Танимаган одам билан.

— Мен шилқим эмасман.

— Ҳамма эркаклар шундай дейишади.

— Илтимос, йўқ деманг.

— Ўйлаб кўраман.

— Жума куни. Эртага. Кечки пайт йўлга чиқилади.

— Ҳимм.

Лайло танимаган, яқиндан билмаган одамлардан шунга ўхшаш таклифлар кўп эшитганида дарров уларга рад жавобини бериб ўрганган. Ҳозир негадир тили танглайига ёпишиб, овози чиқмасди. У нима қилишини билмай ҳайрон бу йигитга қараркан, унга нисбатан қизиқиши борлигини яшира олмади.

Уни ўйлаб қолганидан фойдаланиб Галактион отига қамчи уриб, таклифини ўтказишга ҳаракат қилди:

— Етти-саккизда, ишдан бўшаб, мен дачага қараб, ўт ёқиб келаман.

— Тушунарли. Телефон қиларсиз. Аммо, шанба саҳарлаб борган менга маъқулроқ. Фақат бир кунга, кечки пайт қайтиш шарти билан.

— Майли. Сиз айтгандек бўлади. Яқин кунларда...

— Ҳозир эмас, кейинроқ.

— Унда кейинги ҳафтага режалаштирса бўладими?

— Яхши.

Барча таъзия маросимлари битиб, Лайло ёлғизлик ва ҳафқонликдан сиқилган бир куни унга Галактион кўнғироқ қилиб, балиқ овига чиқиш таклифини яна эслатди. Бу гал боришга Лайло кўнди.

Лайлони кўнгли нимадир тусаётган эди.

Ёшлигида ўйнаб-кулмаса, бир-икки кўзига тушганларни

ноз-карашма билан шайдою девона қилиб илантирмаса, кейин армонда қолса-чи? У шу ўйлар домида Галактион билан учрашишга розилик берганди.

Бассейнда бу йигитни кузатганида, сочларидан ташқари қошлари, мўйловигача сариклигидан ҳайратга тушиб ажабланганди. Қоматлари келишган, мушаклари туртиб, чиққанидан, спорт машқлари билан доимо шуғулланса керак деган ўйга асир, уни кўришни истаганди. Галактион ўз оёғи билан уни йўқлаб келди...

Эрталаб дала ҳовлига етиб келишганди Галактион ёғочдан ясалган дарвозани очиб машинани ҳовлига киритди. Ўзининг ва Лайлонинг сумкасини кўтариб, ичкарига бошлади.

Хоналари кичкина, бироқ шинам ва озода эди. Кираве-ришда устки кийимларини Лайлодан олиб, Галактион вешалкаларга осиб қўйди. Ўзи ҳам оғир кийимларидан халос бўлди.

Ошхона ва ёнма-ён хоналар ҳам унчалик совуқ эмасди. Энг қулайи, ётоқхона каминли экан.

Лайло шу хонани танлади.

Галактион каминга ўт ёқиб, сўради:

– Кофема ёки шарбатми?

– Қайноқроқ кофе маъқул.

Галактион кофе олиб келди ва жувоннинг кўзларига мамнун тикилди.

Жувон сир бой бермай кофени хўплаб, ўйга толди. Атрофни кузатди. Ёниб турган каминга қараб, хаёлга чўмди.

Галактион ҳам вазиятдан хулоса чиқариб ўтирибди, шошмаяпти. Кимнинг асаби дош бера олишини кутарди.

У Лайло ҳақида яхши фикрда эмас, унча зорлантирмай таклифига рози бўла қолди. Яна йўлига бўлса ҳам у бошқалар ким деб сўрамади. Демак, муҳаббат йўқ экан, фақат ишқий алоқалар бор. ҳис-туйғуга берилишлар, ҳажрида куйишлар қайси замонларда қолиб йўқолибди.

Лайло эса, унинг кўнглида нималар кечаётганидан хабардордек, ўзини виқорли ҳолатига зеб бериб, мағрур ўтираркан, бу ҳолатдан андишаси ичига ғулув солиб турарди.

У бир-икки марта киши билмас, чиройли эснади-да, сўради:

– Уй эгаларини шу ерда кутамизми?

– Ҳа, улар ҳозир келишади. Сўнг балиқ тутишга борилади. Истасангиз, сиз ҳам юринг.

– Яхши. Ўйлаб кўраман.

Ташқаридан машина овози, сўнг бирпас туриб ичкарига Егор амаки ва Зоя Аловна кириб келишди.

Салом-алиқдан сўнг аёллар чой тайёрлашди.

Кесилган колбаса, пишлоқ, қора нон, сабзавот, ҳар турли кўкат ва дамланган кофе, чой тайёр эди. Чой орасида Егор амаки хотинига Лайлони имлаб, «жуда зўр-ку, Галактион нимага унга керак?» — дегандек имо қилиб қўйди.

Улар чой ичишгач, эркаклар балиқ тутишга кетишди.

Аёллар у ёқ-бу ёқни йиғиштиришди.

Саунага ўт қалашди.

Сўнгра Зоя Аловна Лайлога қараб деди:

— Бекор Галактион билан учрашяпсиз?

— Нимага?

— Унинг сизга қўли етмайди.

— Ҳимм...

— Сизга бошқалар камми?

— Кўнгил сўраб ўтирарканми?

— Шу бола менга ёқиб қолди десангиз ишонмайман.

— Ихтиёр ўзингизда. Қанақадир сап-сарик, куёшга ўхшайди. Узоқдан иссиғи кам, яқинда ёндириб кул қилади.

— Худди шарқликка қиёс гапиряпсиз.

— Мен Тошкентданман.

— Ростданми?

— Ҳа.

Зоя Аловна унга энди ўта жиддий қараб, ўгирилди ва русчасига эгилиб, ҳурмат билан салом қилди.

— Ассалому алайкум, марҳаматли хоним.

— Ваалайкум ассалом. Аммо саломлашгандик-ку?

— Ойим шундай ўргатган. Она ерим Тошкентдан бирор кимсани кўрсанг, мен учун ҳам салом бергин деб.

— Одамни сарафроз қилгувчи калом экан.

Орага бироз жимлик тушди.

— Улар қачон келаркин. Балки мен борсаммикин?

— Бўлади. Юринг кўрсатаман йўлни. Фақат, мана бу қалин кийимларни кийиб оласиз. Ташқари совуқ.

Зоя Аловна унга балиқ тутаётганлар тарафини кўрсатди. Узоқ яланглиқда, бир-икки чақиримча нарида балиқчилар кўринди.

Лайло бошида қалпоқ, эғнида қалин пўстинли узун тулуп, оёғига пийма этик ва калиш, қўлида қўлқоп, бўйнида шарф, иссиқ кийиниб олгани учун улар олдига боргунча, қаро терга

тушди. Галактион тўрт-бешта кичик балиқча тутган экан, та-
гида йиғма стулча, бор диққат-эътибори овда бўлгани учун
олдига ким яқинлашганини пайқамади ҳам.

Лайло ҳам гапирмай, унинг ёнига чўккалаб, сўяниб ўти-
риб олди.

Шундагина у хонимни чақнаб турган кўзларига қараб қолди.

— Худо ҳақи танимадим. Қайси рўдапо экан, деб ўйлаб-
ман.

Лайло эса жилмайиб унинг сўзларига эътибор бермай бир-
пас жим ўтираркан, йиғит ови билан овора, менга қиё ҳам
боқмади деб гинаси исён қила бошлади.

Ўгирилиб, йиғитни ўзига қаратай деб шаҳд билан тортган-
ди, Галактион ноқулай ўтирган эканми, йиқилди қолди. У йи-
қилаёзиб, балиқчи челақни тешиб юборганди, майда балиқлар
муз узра ёйилди. Шу баҳона йиғит қизни тортиб йиқитди.

— Катта балиқлар тутилмади. Лек овим бароридан келди.
Сув париси қармоғимга илинган. Уни сизга кўрсатайми?

— Кўрсатинг. Билай, ўшал сув париси ким экан?

У ёнига сўзлашиш ўрнига, кўз уриштириш машғулоти бўлди.

Лайлонинг оёғига ов лескаси ўралиб қолган экан, у пастга
тортилиб оёғини сиқшидан, ёнга ўтирилди.

— Нима гап?

— Оёғимда леска тортиляптими?

— Ростданми?

Галактион ўрнидан тура солиб тешилган муз доирасидаги
лескага ёпишди ва уни тортиб чиқарди.

Муз устига олти килодан ортиқ оқ амур балиғи келиб тушди.

Ётган жойида Лайло бақирди.

— Қойил, катта балиқ тутилди.

— Шундай салмоқли балиқни биринча бор тутишим. Сиз-
нинг шарофатингиз билан, хоним, — деб хурсанд бўлган йи-
ғит Лайлони кўтариб олди.

Шу дамларда Лайло, оддий бир дам олишдан, ҳашамсиз,
ҳеч ким назари тушмаган жойларда қувончдан яйрарди.

Егор амаки ҳам келиб, уларнинг овидан шодланиб деди:

— Омадингиз бор экан бека, ҳали ҳеч ким бу йил шундай
катта балиқ тутганини эслолмаيمان.

— Балиқни Галактион тутди. Бор олқишларни унга айтинг.
Қулишдилар.

Уйга келишганда, ҳаммадан совуқ ўтиб кетганди. Аввал
саунага эркаклар кириб кетишди. Зоя Аловна бирпасда ки-

чик балиқларни тозалаб, қозонга солиб, балиқ шўрва ичамиз деди.

Озгина вақтда Егор амаки чиқди. У катта балиқни тозалашга ўтди.

— Балиқни қанақа қилиб қовурасиз, — деди Лайло.

Эр-хотин бир-бирига қаради.

— Истасангиз сизнинг усулингизда пиширамиз.

— У ҳолда ярмисини кичик бўлакчаларга бўлсангиз, шарқ кулинарияси қондаларига биноан мен пишириб берганим бўлсин.

— Сиз, хоним, овора бўласизми? Яхшиси саунага кирилинг.

— Йўқ-эй. Галактион бор.

— У аллақачон ташқарида. Ҳовузчани парда билан ўраяпти, — деди Егор амаки. — Саунадан кейин, қизиб кетсангиз, сувга шўнғишингиз учун.

Зоя Аловна Лайлога кийимларини тутиб, зўрлаб киргазиб юборди.

Лайло совуқ ўтган баданини узоқ қиздириб терга ботиб, қалин сочлари туфайли, биринчи навбатда боши исиб, тўхтамай пешонаси чаккалари ва бўйни терга тўлди. Шунда у саунадан ҳовлига отилди. Аҳамият берса, целофан парда ўралиб, кўз тушадиган бирорта тирқиш ҳам қолмабди. Бемалол, беҳавотир ҳовузчага, темирдан тик ясалган зиналарга оёқ қўйди. То бўйнига довур сувга еткунча тушаркан, пуф этган оловдек баданининг қайноғи тарқаб, совушга улгурди. Сесканиб сувдан чиқиб, ўзига келгунча туриб қолди-да, беихтиёр ўтирилиб қаради. Унга нариги балад қурилган дачанинг мансардасидан худди биров тикилиб тургандек туюлди. У саунага қайтиб кираркан, бошини чиқариб ўша тарафга яна қараб олди. Мансардада ҳеч ким кўринмади. Худога шукр, бегонани кўзи тушмабди деб ўйлади. Ичкарида кенг сочиққа ўралиб сочларини артишга бошлади, чунки уларнинг қуриши қийинроқ.

ЁШЛИГИНГДА ЎЙНАБ ҚОЛ...

Бир пайт эшик очилиб Галактион кирди-да, веник билан уриб қўяйми, деб сўради.

Аввалига чўчиб тушган жувон, кўксига бир туфлаб, сўнг жаҳди чиққанини намойиш этиб, қошларини чимириб олди-да, уни койишга тайёр, бошини буриб унга қаради. Аммо йи-

гитнинг ҳокисор қуддек бош эгиб турган ҳолати кўнглини эритиб, нима дейишини билмай тилини тишлаб қолди.

Қаерда яшасанг, ўша ернинг қонун-қоидаларига бўйсинмай илож қанча.

Лайло бассейнларда ярим яланғоч сузувчиларга кўзи кўп тушган, аммо у бошқа, кўпчилик ичида билинмайди, бежавотир. Бу ерда, ёлғиз қолишганда, одамни уят ва андиша босаркан. Аёл ўзининг адаб-тарбиясидан келиб чиқиб, йўқ, чиқинг, иккинчи бечўроқ бундай иш қилманг, деди. Галактион бошини кўтариб, унга хумор нигоҳини қадаганча, қотиб турар, чиқиб кетишни ўйламас, жувоннинг яланғоч елкаларини тўддирган қуюқ қора сочларига кўлини чўзиб, бир тутамини ушлаб олганди...

Егор амаки Лайло айтган усулда балиқни нақд ярмини майдалаб чиқди, устига чеснок, кашнич уруғи ва озгина туз сепиб қўйди ва фужерга вино қуйиб, — Зоя, Галактион кириб кетди, уни чақирайми, — деди.

— Хоним индамаса, нима ишинг бор, ўзи балки шуни хоҳлар, — деб эрини койиди.

Шу пайт Галактион отилиб чиқди. Унинг уст-боши ҳўл эди.

— Нима бўлди? — деб сўради Егор амаки.

— Юзим куйишига бир баҳя қолди. Жаҳлда иссиқ сув сочди.

— Хонимнинг аччиғи тез эканми?

— Билмасам. Худо ҳақи, ҳеч нима қилганим йўқ, бир бор елкасидан ўлганга шунчами?

Зоя Аловна кулганча, бошлабти деб, кўзини қисиб Егор амакига қаради...

Галактион қизни веник билан ҳар ерига уравериб қизартириб юборди. Сўнг, қаршилигига қарамай, елкаларини, кўллари, оёқларини тагигача эринмай мочалкани совунлаб ишқалаб қўйди.

Лайло душдан чиққанда, унинг терисини ҳар бир тешигигача тозаланиб, куёш нурида ялтирайдиган ҳолатга келганда, йигит ўзини ушлолмай ёпишди... Қиз, тош устида қизиб турган челақдаги сувдан черпакка олиб, у томонга сепди... Бор воқеа шу...

Исталмаган вақтдаги ишқдан қутилганига хурсанд Лайло кийинаркан, йўқ, ташаббусни ўз кўлимга олмасам, мени у

ким деб билаяпти, ё енгилтак аёлга ўхшайманми, ё ёқтириб қолганим учун шу тамғани менга осонликча ёпиштирмоқчими? — деб чуқур ўйга чўмди.

Ухо билан бирга помидор, бодринг ва кўк аралашган салат ейилиб, шарбат ҳам ичиди.

Кексалар икки соат отбой деб, энг чеккадаги хонага кириб кетдилар.

Лайло ўзининг қарорини бошқа йўсинда билдириш учун Галактион тепасига келди.

— Мени кузатманг. Бирпас ҳоли дам олай.

— Лайло, нима бўлди?

— Ҳеч гап йўқ.

— Айта қолинг!

Лайло индамай унинг юзига эшикни ёпди.

Галактон чой ҳўплаб ўтириб, ўйга тушиб ўтирганди, бир-мунча вақт ўтмай, Егор амаки чиқиб уни гапга солди.

— Ҳайдадимми?

— Ҳа.

— Айбинг нима?

— Қаттиқ яхши кўрганам.

— Ундоқмас. Нафсониятига тегадиган иш қилгандирсан?

— Балким.

— У жуда гўзал ва кўнгли нозиктаъб аёл.

— Биладан. Мен эса бироз тўпориман.

— Аммо ёққандирсанки, у сен билан келди.

— Рост.

— Унда балиқ пиширамиз. Вино ичамиз.

— Вино борми?

— Бор. Оқ вино.

— Қишда қизили маъқул. Лекин бориға барақа.

Улар бир-иккита балиқ бўлагини қовуришганди, куйиб кетди.

— Лайлони уйғонишини кутамизми?

— Яхши. Бир қўл карта ташлайлик, чийла.

Оқ винони очиб, ўзлари пиширган балиқдан чўқилаб анча вақт ўтдими, Лайло уйғониб ювиниш тарафга ўтиб, шойи халатларини кийиб чиққанди, Зоя Аловна сўради.

— Бу халатни марказдаги ателье магазиндан олганмисиз?

— Нега, ойим тикиб берган.

— У ерда ҳам шунга ўхшаган халат кўрганман, фақат жуда қиммат.

– Материалига қараб сотилади.
– Қаердан биласиз?
– Чунки... Ҳа, келинг, балиқ қовуриб эркаклар кўнглини кўтарайлик.

– Ёғ ҳиди ўтиради, бошқа халат берайми?
– Кераги йўқ, барибир, оҳори тўкилган
Зоя Аловна ҳозир хотинлар балиқ қовуришини эълон қилиб, сизлар... дейишини билади, Лайло сўз қўшди.

– Эркаклар балиқ тутиб келишди, бу ёнига дам олишсин.
Қолган ҳамма иш бизнинг бўйнимизда.

Егор амаки кулди:

– Бормисиз хоним. Эркакларни ҳам ўйлайдиган аёллар бор экан-ку?

У қайнаган сувга томат пастаси, кашнич ва майда қизил гармдори солиб, соус қилишга ҳам улгурди. Бир ёқда балиқ пишираркан, орасида ётоқхонага кириб, тўртта қизил вино олиб чиқиб стол устига қўйди.

Галактион Лайло сумкасини кўтарганда, у офирлиги ва шиқиллашидан бутилкалар борлигини билганди, лекин такт юзасидан буни эслатмай ўтирганди.

Балиқларни унга булғаб, пешма-пеш пишираркан, эркаклар ошхонанинг ўзида вино ютиб балиқлардан тамадди қилиб, унинг ошпазлигини мақтаб қўйишарди.

Қолган балиқлар пишгунча танафбус эълон қилиниб, эркаклар яна карта ўйнашга тушдилар.

Ниҳоят иккита катта тоғора пиширилган балиқ билан тўлди. Меҳмонхонада стол ясатилди.

Егулик овқат кўпчилигидан Егор қўшнилари чақирайлик деди.

– Қўшнилари ким, – деб сўради Лайло.

– Сиз томондан, Собирхўжабойнинг катта ўғли шу ерда доим яшайди. Бу ердаги дала ҳовлиларга қараб туради.

– Балки, бирор идишга солиб чиқарсак, қўшни ҳақи. Баъзи бир сабаблар бор, мени улар бу ерда кўрмаганлари маъқул.

– Тушунарли. Бор Егор, ўзинг ташлаб чиқа қол.

Егор амаки кичикроқ тоғорачада қўшнига балиқ олиб чиққан эди, қўшни ўсмоқчилаб:

– Балиқни ким пиширди? – деб сўради.

– Ўзим...

Қўшни унга ишонқирамай қаради.

Ҳозир шунини Егор амаки айтиб бериб кулдирди.

Улар бамайлихотир тоза қизил вино ичиб, балиқ еб ўтиришар, орасида соус ҳўлаб қўярканлар, Лайлога тасаннолар айтишиб улгуришмасди.

Русларда ошпазни мақтаб таом ейиш мажбурий таомилга кирган.

— Шарқли ошпаз шунақа бўларкан-да: ҳам гўзал сочлари белига тушади, ҳам балиқчи, ҳам дилкаш суҳбатдош.

Зоя Аловна эрининг галини қўлаб гапирди.

— Бир ўзингга шунча хислатни қаердан олгансан, Лайло, менда ярми ҳам йўқ.

Галактион ҳам чиройли гапирди:

— Аёлларнинг гўзаллиги уларнинг фақат ҳуснида эмас, чор атрофдагиларга оқибатли, меҳрли қарashiда, яқинини қадрига етишда, муҳаббатни ўйин билмасдан чуқур ҳис қилишида.

— Сен бирпасда файласуф бўлиб кетибсан, бу ҳам сизнинг таъсирингиз бўлса керак, хоним.

Лайло кулди.

— Мақтов ҳаммага ёқади. Энди сизлар тўғрингизда гаплашамиз. Таниш бўлдик. Нима иш қиласизлар?

Орага жимлик чўқди.

Егор гап бошлади:

— Лайло, бизлар ишсизмиз ҳисоб, ўзингизнинг топиш-тутишингиз нимани орқасидан?

— Фирмам бор. Сизларга ҳам иш топиб берса бўлади. Қайси касбни биласизлар?

— Мен тикувчилик фабрикасида бичиқчи эдим. Кейин марказдаги ательеда ишладим. Энди эса ишдан бўшатишди.

— Ким бўшатди?

— Нина Екимовна.

— Бош технологми?

— Ҳа. Уларни биласизми?

— Танишлагим бор.

— Шунақами?

— Мен сизни ишга жойлаб қўяман. Эртага, йўқ, душанба кун и ательега бординг.

— Раҳмат.

— Сиз, Егор амаки, касбингизни айттинг.

— Электрикман.

— Нима, ширкатларда жой йўқ эканми?

— Бор... Олишмаяпти...

- Нимага?
- Тиллари узун, урушқоқлар.
- Эй, беш йиллик гап. Ҳозир ўзгардим.
- Менингча, ҳал қилса бўлар. Галактион сизга сўзимни етказди.

У фужерини Галактионга кўрсатганди, йигит югуриб келиб вино қўйди.

Егор амаки кулди.

– Галактион, хонимлар сўраганда эмас, қиё боққанини ўзида нима хоҳлаётганларини ўрганишинг керак?

– Егор амаки, ўзи айбим кўпайиб кетди, мени бирпас тинч қўйинг.

У жаҳл қилиб нари кетди ва иккита фужер винони кетма-кет ичиб, диванга чўзилди.

Зоя Аловна устига қалин аёл ташлаб қўйди.

– Чарчаган, шекилли. Яна уйқуси чала. Ўшанга асабий.

– Нима бўлди, балки чивин чаққандир. — деди Лайло жилмайиб.

– Ростми, Зоя? Чивин пайдо бўлибдими?

– Қишда қанақа чивин, хоним аския қияптилар, — дея Зоя Аловна кучаниб сўзлади.

– Чивин бўлса майли, мени бутун умр илон чақиб келади, — деди Егор амаки хотинига ишора қилиб.

Ҳоҳолаб кулишди.

Сўнг учовлари карта ўйинига тушиб кетишди. Соат тўққиздан сал ошганда кексалар ўз хоналарига кириб кетдилар.

Лайло каминли уйига кириб, телевизорни қўйса, «Зита ва Гита» бўлаётган экан. Қизиқиб кўра бошлади.

Бу фильмни у ҳар йили камида бир марта кўрар ва зерикмасди. Кинога киритилган драматизм кучли саҳналарда, диалогларда берилган. Роллар ҳам роса қиёмига етказиб ўйналганди, биринчи серияси тамом бўлганда, у ўрнидан туриб каминга охирги гўлаларни ташлаб қўйди.

Галактион қайда қолди. Телбароқ эканми? Ёки ўта гурурлик-ми? Сирқаси сув кўтармайди. Бир оғиз Егор амаки гапига ичиб олгани-чи?

Мен ўзи нимага келдим. Шу йигитни бир оғиз гапига учиб, қадримни пастладимми? Эҳ эссиз, тупша-тузук бошланаётган эди. Энди тамом. Кўнглим чўқди. Бояги саунадаги ҳаракатидан, ундан осон қутулмасам керак деб ўйлагандим, бу мурувватлар билан хўрозқанд ялатган экан-да.

Зоя Аловна диван-кароватни очиб, жой тўшаб қўйган эди, ҳозир кўрпанинг ичига кириб, яхши порошокда ювилган жилдларни ҳидлаб маза қилиб чўзилди. Аммо анча вақтгача уйқуси келмади. Ойнага қараса, ташқарида туңд булутлар сузиб юрибди. Атроф ошпоқ. Хаттоки балеанд-балеанд йигирма метрга етадиган дарахтлар учлари оқ рангда, оғир залворли тўнларга ўралган. Ҳов наридаги, битта ўтказиб кейинги дачадан шўх мусиқа тўхтамай келиб турибди.

Унинг бошини хаёллар чулғади. Мана улар: у, Зоя Аловна ва Егор амаки анча вақт карта ўйнашди, ўшанча вақт Галактион кўринмади. Шунда Лайло, ичида энди иззатим битибди, деб ўйлаб, кетишим керак деб хонадон соҳибларига фикрини айтса, улар бу ҳавода, совуқда етиб олиш қийин бўлади, йўллар яхмалак, машина топилмади, ялтимос, қолинг, деб кўндиришганди. Шу билан бирга ўзида ҳам кетишга астойдил хоҳиш йўқ эди. Чунки, ҳали ишқ саргузаштлари поёнига етмаганини ҳис қилиб турарди...

Дала ҳовли атрофидаги тинчлик ва сокинликдан кўнгли тўлиб, тезда ухлашга кўзи юмилди...

Камин олови ўчиб қолганидан, у совуқдан дийдираб уйфонди. Аксига олиб кўрпа ҳам бир қават экан. Иссиқ кийими кираверишда қолган. Каминда ёқишга ўтин йўқ. Ғўла ташқарида. Нима қилишини билмай, дик этиб ўрнидан турганини биледи, бадтар муздек ҳаво баданига ёпишиб, тишлари такиллаб қолди. Тун ойдин, шунгами хона ёруғ. Бир-икки қадам ташлаб, у гандираклаб стулга туртилиб кетди. Ғийқ этган овоз қоронғуликдаги сукунатни бузиб нариги хоналарга ҳам етиб борди. Музлаган эт бирор қаттиқроқ нарсага урилса, зўр оғриқ беради, ҳозир шунинг учун Лайло вой, деб стулга ўтириб оёғини силашга тушди.

Унинг шовқинига кўзларини ишқалаб Галактион кирди.

— Нима бўлди?

Лайло индамай каминга ишора қилди.

— Ия, хона совиб кетибдику? Мен ҳозир.

У югурлаб ташқаридан бир қучоқ ўтин олиб кирди.

Озгинадан кейин, Лайло кўрпага ўраниб каминда чарсиллаб ёнган оловга, унга ўт қалаб, узун учи қайрилган қалин симда чўғни кавлаб ўтирган Галактионга кўзи тушиб хотиржам бўлди. Аммо, ҳамон баданига иссиқ ўтмай, эти увишарди. Уни ташлаб қўйиб, совуқдан тарашадек ҳолатга туширган бу йигитга ҳозир заҳрини сочса тамоман ҳақ бўларди. Бироқ

бирова таъна, дашном бериш одати йўқ. Лайло тарбиясига зид иш қилмади...

Бир вақт уй исиб кетганидан кўрпани суриб қўлини, елкаларини очди.

Атрофга кўзини ишқалаб боқди. Камин ёнидаги креслога тик қадалиб, Галактион унга томон қараб кулиб ўтирарди.

Бу ёш болани нима қилиш керак? Бир кўрсанг қовоғидан қор ёғади, бир кўрсанг чехрасидан нур ёғилиб, меҳрибон бўлиб қолади.

— Хоним, уйқунгиз бузилдими? Боя роса совқотгандир-сиз?

— Ҳимм...

— Ҳа, айбимни топдим.

— Ҳимм...

— Хонимга енгилтак аёлга каби муносабатда бўлибман.

— Каминга эрталабгача ўт қалаш шарти билан кечирилдишиз.

— Ростданми? Бўлди, мен вахтада тураман. Энди камин ўчмайди.

У бирор вақт ёнимга кириб олса нима қиламан, деб хавотирланди. Аммо йигит жойидан жилмай ўтираркан, кўнгли тўқ ухлаб қолди.

Эрталабга яқин Лайло қаттиқ қизиб уйроғди. Не кўз билан кўрсинки, ёнида йигит қотиб ухларди.

Лайлонинг чиндан юзлари лов-лов ёниб, кўзини кўтара олмай, бошини яшираркан, нари сурилди-да, йиғидан бўшамай қолди.

У умри бўйи тайинли бир муҳаббатини кутиб, кўп вақтини бемурувват ўтказиб юборганига ачина бошлаганди. Аччиқ қисмат туфайли тул қолишими, тақдир изми билан вазият қурбонига айланиб, совуқ ўлкаларга келиб қолганими, севимли келин саналдию, Азизнинг чексиз ҳурмату иззатга сазоворлигим, дунё кезиб жаҳонгашталикини орзу этиб, Евгенийнинг ҳийлалари туфайли никоҳни бекор қилишга, манфаатли турмушини бузишга мажбур бўлгани-чи? Мол-давлатдан қуруқ қолдими? Йўқ, улар бисёр, бору, фақат бахти тўлиқмас. Галактионни ўзиники қила олмайди, у Лайлога эр ўрнида ўзи мосми? Ким билади. Ҳайвонларга, кетидан сарсон юришлари кўз олдига келар, уни на ватанга олиб бориб бўлади, фақат курортларда йиғлаб-сиқтаб, соғиниб дардини ёзиши мумкин. Фақат жазманталаблилик унга керакми? Обрўсига

соя тушмайдимиз? Номиз қораланмайдимиз? Ойисига берган ваъдаси нима бўлади?

У шу бир кечада севги сирига қайта тушуниб, осонликча висолга етишиш хаёл эканлигини, турмушда, реал ҳаётда қанчалар кўп мушкулотлар борлигини англагандек бўлди...

Сўнг, озгина вақт ўтмай йиғитни нариги уйга ҳайдагандек чиқариб юборди ва астойдил овозсиз, силтаниб-силтаниб, ёстиққа оғзини босиб, ўзининг шармандали ҳолатига куйиб йиғлашгани кучайтирди.

Маълум вақтдан кейин у қотиб ухлаб қолди.

Соат ўнларда Зоя Аловнанинг эшикнинг нариги томонидан овози келди.

— Лайло, турасизми?

— Ҳозир, Зоя Аловна, қаердасиз?

— Нима гап?

— Эркаклар четроқ ўтиб туришсин.

Зоя Аловна эркакларни кийинтириб ҳовлига чиқариб юборди.

Лайло ювиниш хонасига кирди.

Ярим соатдан кейин, стол атрофига йиғилишганда, Лайло ўзининг келинлик либосларини, бошига дуррача, оёғига қизил пойафзал, узун кўйлак ва лозимда пайдо бўлганда, Егор амаки тишлаб турган нонини ютолмай, уни Галактионга кўрсатди. У ҳам ханг-манг бўлиб ўрнидан туриб кетди ва Лайло ҳузурига ошиқди. Қўлидан ушлаб ёнига ўтказди.

— Истасанглар, чойни мен қуйиб тураман.

— Йўқ, мезбонлардан бу вазифа, лекин мени ҳайрон қолдирдингиз. Зоя, сен ҳам бир нима дегин.

— Ўша ателье Сизники экан-да?

— Ҳа, меники.

— Кўнглим сезганди-ю, бу аёл оддиймас деб. Галактион, кеча тутганинг оқ амурмас?

— Оқ буғу.

— Нега Оқ буғу?

— Акам болалигида буғулар тўғрисида мультфильмлар кўришга ишқибоз экан. Номим ҳам шундан олинган Айхоо, ўрнига паспортимда Лайхоо. Яна Красноярскда Луниларга келин тушганимда, тўй базмида менга шундай ном беришган.

— Қизиқ экан. Галактион, сенга ёқяптими, Оқ буғу?

— Ҳа. Лекин менга кўпроқ сув париси маъқул.

— Сув париси, Оқ буғу, Лайло, хоним, шарқлик бека, яна қанча ном берса кам, — деб Егор амаки унга кулиб тикилди.

Зоя Аловна ҳам жилмайиб деди:

— Кечаги гапларингиздан бу аёл сеҳргарми, осонгина сўз беради, ёлфон сўзласа ҳам қилт этмайди, деб ўйлаётгандим.

Орага жимлик чўкди.

Галактион гапириш ўрнига, Лайло қошида чўккалаб, қалбини ошкор этишга жазм қилди:

— Мен бир неча кун олдин ҳеч нимани ўйламайдиган, бу ерида — юрагида дарди йўқ кесак эдим. Бу жойга бир чақиришимга келганингизда сизни енгилтак аёллар қаторида санагандим. Янглишибман. Яхшиям адашибман. Сиз тоқдаги эдельвейс гулидек қўл етмас хоним экансиз. Нечук менга бу бахт насиб қилди деб, ўзим ўзиммасман. Фақат энди мен сизга бир умрга боғланганимни сезялман. Энди сизни ҳеч кимга бериб қўймайман, мана кўрасиз: қўлингиз, нафасингиз, туришингиз, тусингиз, қош-кўзларингизни, сочиңгиз қоралигини, тик қоматингизни, нозик оёқларингизни, нафис сўзларингиз, виқорли юришларингиз, мағрур қарашингиз, ошхонада оддийлигингизни, суҳбатларда самимийлигингизни севаман. Йўқ деманг, менга турмушга чиқинг.

Лайло бошини сарак-сарак қилди.

— Мени шоширманг!

Зоя Аловна гап қўшди:

— Галактион ўзини бир нима қилиб қўяди, энди уни ўзингиздан четлашгирманг.

Егор амаки ҳам гапирди:

— Бизнинг севгимиз шарқликларникидан каммас. Бир севсак, ҳамма нарсани унутиб, ўйга, ақлга суянибмас, қалб амрига қулоқ тутиб севамиз.

Лайло жойига келиб ўтириб, бошқалар қатори бўтқа еб, пишлоқ тишларкан, хаёли ҳамон ўзида эмас эди.

— Биз уйга қайтмоқчимиз, — гап қўшди Зоя Аловна.

— Мен ҳам кетаман.

— Лайло, сиз қолинг.

— Йўқ, Ишларим бор. Қизимни соғиндим.

— Қизингиз?

— Ҳа. Иккита ўғлим ва қизим бор.

— Ростданми? Ўхшамайди.

— Истасангиз, яна турмушим, эрларим ҳақида ҳам айтишим мумкин.

Лайло шундай деб, кўзларига ёш келди, сурилиб ойнанинг оддига бориб турди.

Ўртага жимлик чўқди.

Сухбатни олиб бораётган Зоя Аловна гап қўшди:

— У ҳолда, Лайло, нечага кирдингиз?

— Йигирма еттига.

— Галактиондан икки ёшгина катта экансиз.

— Бир ёшу етти ойлик, - деб ўрталаридаги фарққа тузатиш киритди йигит. — Ҳозирок, Тошкент билан мени уланг, ойингиз билан гаплашаман.

— Бу ҳазил бўлса, ўрнига тушмади. Чин бўлса, менга маъқулмас, Егор амаки, юринг, яхшиси, менга ўрмонларни кўрсатмайсизми?

— Жоним билан.

Егор амакини кўзлари ўйнаб, эгниларига қалин кийимларини ташлаб чиқиб кетишди.

Лайло Егор амаки кўлларига суяниб сўради.

— Менга Галактион ҳаётидан сўзлаб беринг. У тўғрисида ҳеч нима билмайман.

Улар ўрмон чети бўйлаб қорлари босилган йўлак узра боришар, атрофда баланд-баланд ўттиз метрга етадиган еллар қуюқ ўрмонзорни қоплаб, яқинига борсанг дарахтдан дарахтга сакраган олмахонлар ҳам кўриниб қоларди.

— Галактионлар уйи юз эллик чақирим ичкарида, кичкина поселкада, отаси егер бўлган. Онаси мактабда математика, физика, химия, географиядан ўқитувчилик қилади. Галактион болалик пайтида отаси ўрмонда бўрилар хужумига учраган. Бўрилар бир оёғини важиб ташлашган. У ногиронликка чиқиб, аламданми, ичадиган одат чиқарган. Натижада икки йилга бормай, совуқда қотиб ўлган.

— Хотини-чи?

— Мазлума хотини ногирон эрни йўлга сололмай ўзига ташлаб қўйган. У эса дуч келган жойда, вақт-соатига қарамай ичаркан, шу фалокат уни олиб кетган. Ўшанга Галактион онасини айбдор сезади. Уни кўришга ҳам боргиси келмайди. Йиллаб хабар олмайди.

— Фожеали воқеа экан.

— Аммо Галактион ўзи ёмон йигитмас. Ичмайди ҳисоб. Енгилтак аёлларни ёмон кўради. Чунки, ўшанда, отаси ногирон бўлиб қолиши билан, ойиси юриб кетган экан.

— Ҳа. Ўқиш, ишлари-чи?

— Мактабда аъло ўқиган. Онаси ҳам ўқитувчи, ҳам репетиторлик қилган. Бу тушунарлидир.

Институтга киргунча мактаб директорига — онасининг хуш-торига ҳам қаттиқ гапирмаган. Ҳамма баҳолари беш, билими бор, солиқ академиясига ўз кучи билан кирган. Ўғлим билан бирга ўқишни тутатган, ўша пайтдан дўст бўлишди. Уйимизга кўп келиб туради. Ҳар шанба, якшанба шу дала ҳовлига бирга келиб дам олади.

— Ўғлингиз ким? Максимилианми?

— Ҳа. Яқинда уйланади. Аҳдлашган қизи бор. Галактион тортинмасин, сиқилмасин деб келишмади.

— Тушунарли. Галактион эса уйланмоқчи эмас.

— Нега энди, сизга оғиз солмоқчи

— Ҳа-я. Унинг ҳислари озод. Ўзи эркин. Минутларда қарор қилиш унга осон. Тўғрими?

— Тўғри.

— Мен эса эркин қуш эмасман. Шаровтимни боя сизга тушунтирдим. Галактион ўғлингиз қатори, сизга қулоқ туттишига аминман.

— Ҳа, нимадир демоқчимисиз, хоним?

— Майли, мени қанақа аёл деб билсангиз, ўзингизга ҳавола, у билан жиддий муносабатларга тайёр эмасман.

— Тушунарли. Фақат, у ҳолда, бу ерга келиб, бекорга унинг таклифига рози бўлибсиз?

— Яхши ўйлаб кўрмай, юрак амрига қулоқ тутгандим.

У Егор амакига виқор билан қадрини букмай қаради ва ундан жўяли маслаҳат чиқмаслигига кўзи етди.

— Дала ҳовлига юра қолинг, уйга боришим керак.

Галактион уни меҳмонхонага ташлаб ўтди.

У душ қабул қилиб, бошқа кийимларини кийиб, телефони-ни ёқди. Ва бир нечта кўнғироқлар бўлганидан, қайси биридан бошлашни билмади.

У аввалига қайнанасига кўнғироқ қилди.

— Мамочка. Салом. Айсу яхшимми?

— Қачон келасан Лайло? Қизинг ичикиб кетди.

— Кечки овқатга ўтарман.

— Яхши. Ҳа. Сенга Москвадан Никитин телефон қилди.

— Нима деди.

— Ойиси сени сўраётганмиш.

— Ҳимм.

У яна бошқа номерга кўнғироқ қилди:

— Олтинсоч опа, яхшимисиз! Нима янги гаплар бор?

— Салом. Лайло. Мен маслаҳатлашиб кўрдим, сиз яхшиси, меҳмонхонага бошқа одам топмасангиз бўлмас экан.

– Маъқул... Битта маслаҳат бор. Яхши бичиқчига жой топиладими?

– Зарур бўлса? У янги фасонлар бўйичами?

– Эртага эрталаб суҳбатга келади. Ўшанда гаплашамиз. Соат олти бўлибди. У Собирхўжабойга қўнғироқ қилди.

– Ассалому алайкум. Мен Лайломан.

– Ваалайкум ассалом қизим. Яхшимисан. Соғлиқларинг дурустми?

– Яхши. Ўзингиздан сўрасак.

– Дуруст. Хўш, нима яхши гаплар айтасан?

– Менга маслаҳатингиз керак.

– Қанақа маслаҳат?

– Меҳмонхона менга ўтган, шуни юргиза оладиган менежер топиб берсангиз.

– Хабарим бор. Табриклайман. Сенга бу ерни фуқароси ёки рўйхатдан ўтган кадр керак бўлади. Мен ўйлаб кўрай. Муддат.

– Тез кунда, ўн кун ичида, мен Тошкентга қайтишим мумкин.

– Унгача ҳал қилиб бераман.

– Раҳмат.

– Арзимаёди.

У Москвага телефон қилди.

Қайнаnasi унинг овозини эшитиб йиғлаб олди.

– Ўғлинг бир ёшу етти ойлик бўлди, гапга тушиб кетди, сузаяпти. Худди ўзинг, кўзигача қора. Келгин, керак бўлса Евгенийни домга қувиб, сени олиб қоламан. Хоҳласанг подполковникдан куёв ҳам топиб қўйдим, деди.

Қайнаnasi бирпасда шунча гапларни гапириб ташлади. Лайлонинг кўнгли юмшаб жавоб қилди:

– Мама, ўн кунлардан кейин бориб қоларман, бироқ эрга тегишни ўйлаётганим йўқ.

– Бўлмаса зўр ошиқ бор. Сени рақсингни кўрган. Сен тортинчоқсан. Ёшсан, ўйнаб-кулиб қолсанг-чи. Роса пули кўл.

– Мама, гапириб чарчамадингизми?

– Шундек ҳусн билан ўйнаб-кулмасанг, сиқилиб уйда ўтирсанг, юзингни ажин босиб, тез қарийсан.

Қайнанам ҳамма нарсани билади, деб ўйлади Лайло.

– Кўришгунча.

– Ҳозир, шошмай тур.

– Ҳимм...

– Ҳа. Анави қоранг бор эди-ку. Хушгоринг.

- Ким? Аминми?
- Ҳа. Ўша ўлибди.
- Йўғ-эй?
- Евгений айтди. Хайр.
- Кўришгунча, мама.

У негадир Аминга ачиниб, қайғуга чўкиб ўтириб қолди ва атрофини Аминнинг қорароқ баданидан келаётган ҳид босгандек бўлди. Дардида энг кўп қийналган ошиғи эди. Аввалига осонгина мақсадига эришгани бошига бало бўлди. Натижада жинни бўлар даражада севиб қолиб, кейин уни роса кетидан пойлаганларини ўйлади. Балконлардан арқонда осилиб тушганларими, бассейнга важоҳати кўзгаб, кўзига қон тўлиб, қилган ҳаракатларими? Булар унинг жавобсиз севгисига етишиш учун қилинган уринишлар оқибати эди.

ОЛТИНСОЧ ҲУШЁРЛИК ҚИЛДИ

Орадан икки кун ўтди.

Олтинсоч ҳушёр, Лайлони гапга солди.

- Ким бу йигит?
- Танишим.
- Фақатми?
- Ҳимм...
- Ёлвон гапирманг, у сизга бутунлай мубталоку?
- Рост. Нима қилсам экан?
- У қаерда ишлайди?
- Давлат идорасида, солиқчи.
- Мен гаплашиб қўяман.
- Хафа бўлмасмикан?
- Нима, кетингиздан юрсинми? Газетага чиққингиз келаяптими? Лунин келинининг бойфренди? Ёки солиқ тизимини сотиб олиш учун ўйнаш орттирибди. Қалай, дурустми? Лайло бошини сарак-сарак қилди.

Галактион, эртасигаёқ қўнғироқ қилиб, кечирим сўради. Майли, кимингиз бўлсам ҳам розиман, мени ўзингиздан четлаштирманг деб ялинди. Шундан сўнг бир неча бор Лайлони учрашувга таклиф этса-да, жувон рад этаркан, йигитнинг ҳис-туйғуларини қанчалик самимийлигини синаш учун эмас, унга нисбатан ўзидаги қизиқиш нима эканлигини билолмай гап-ранг эди. Шунинг учун, Галактион телефон қилишига қарши-

лик қилмай қўйдики, масофавий алоқа орқали йигит яхши гапиришга ўтиб, ширин, лузум гаплар топиб, дилини қитиқлайдиган сўзлар айтиб, меҳр-муҳаббатта сазовор бўлишга ҳаракат қиларди. Энг асосийси, Лайлонинг измига қарши бормас, ишхонасига излаб келмас, йўллари пойламас, қошида ногаҳон пайдо бўлиб тинчини бузмас, гап-сўзлар бўлмаслик чораларига амал қиларди. Унинг муносабатлари тобора Лайлога ёқиб, унинг қўнғироқ қилишига ўрганиб, ҳар куни беихтиёр кутадиган бўлди. Жавоблари қисқа: ҳа, йўқдан нарига ўтмаса-да, Галактион ҳамон ундан умидвор, жон дилини бериб ҳар куни камида бир марта Лайло хонимининг телефон рақамларини терарди.

Момо Ҳавони қизиқувчанлик ҳароб қилди дейлади. Бу қанчалик ҳазил ёки чин, лекин ҳозир ёлғизлик Лайлога ҳам қизиқувчанликни ичига солиб, ўзига бўлган йигитнинг муҳаббатини дийдорда синаш учунми, ё Галактион билан муносабатларига ойдинлик киритишни истабми, ресторанга боришга розилик берди.

Лайло бир чеккадан айтиб беришни лозим топди.

Харина эшитиб ҳулосасини баён қилди.

— У аёлларга ишонмайди, чунки кўзининг олдида онаси хиёнатта қўл урган, тушунарлими? Иккинчи сабаби, сиз унинг ҳаракатларини, севгиси доирасини чеклагансиз, у эса ўртоқлари, таниш-билишларига сизни ҳусни-жамолингиз, гўзаллигингиз, нафосатингизни кўрсатиб, мақтанмоқчи, ҳузур олмақчи бўлган. Сизнинг мақомингиз, нуфузингиз ундан анча баланд, у ўзини таҳқирланган, хўрланган санаб, тилида қўлликка тайёрман дейди-ю, ўзаро муносабатларга келганда, босиладиган оддий товуксан-да, деган ўйда зуғум ўтказган, шу билан ўзининг эркаклик мартабаси баландлигини эслатмоқчи бўлган, бу учинчи сизга бўлган ҳасади.

— Мантиқ бор гапларингизда. Энди нима бўлади. Мен у билан алоқаларни узаман.

— У сизни йўқотишни истамайди. Яхши гапнинг унга таъсир қилишига кўзим етмайди.

Туш пайтида тушликда Мазуркани уч тарафидан аёллар ўраб олиб хужумга ўтишганди.

Харина унинг олдида қоғозлар ёзиб, гапирди:

— Сен қилган ишинг ва етказган жабрингни биласанми?

Аёл кишига нисбатан зўрлик ишлатиш мақсадида таъқиб этиш, камида икки йил сента тайин.

Мазурка мулазам, нима дейишини билмай қолди.

Шунда Олтинсоч жуда ишончли ва қатъият билан гапирди.

— Аммо сен уч кун ичида шаҳардан қорангни ўчириб, бирор туманга бориб, даф бўлсанг, бу воқеаларни дoston қилиб юрмасанг, қамалишдан қутиласан. Бунга мен қафилман.

— Лекин, хонимни унутиб, ортиқча безовта қилмасамчи?

— Лайлони унутишинг, эсдан чиқаришинг, у тўғрисида ҳеч қаерда гап кўтармаслигинг ўз йўлига, сенинг қоранг уч кунда шаҳардан ўчиши шарт.

— Йўқ, десамчи?

— Қамаласан.

— У тўғрисида гап чиқиб кетса-чи?

— Сен бундай пасткашликка борадиган йигит кўринмайсан, — деди Лилия Дмитриевна.

— Ҳаётда аламдан ҳар нима бўлиши мумкин?

Олтинсоч уни сиқувга олди:

— У ҳолда орияти бор дўстлари сени қамалишга олиб бормай бир нима қилиб кетса, мисол учун, уриб майиб қилмасликка кафолат йўқ. Буни ҳам назарда тут.

Йигит бир зум ўйлаб гапирди.

— Тушунарли. Мен розиман.

— Яхши, ёз.

— Нимани ёзай?

— Лилия Дмитриевна, айтиб турилинг.

Харина сўзларини Галактион бошини ушлаб ёзишга киришди.

У берган тилхатда, ўзи, иш жойи, бўлган воқеа кунини, жойидан ташқари, зўрлик, қонун олдида, шаҳарни ташлаб чиқаман, ўз ихтиёрим билан ва бошқа сўзлар бор эди. Галактион сана ва қўл қўйгач, бу қовозни Олтинсоч сумкасига солди.

Шу пайт майор формасида полициячи пайдо бўлиб Мазуркани олиб чиқиб кетаркан, кўз қисиб уларга қараб қўйди.

Олтинсоч, киши билмас бошини силкиб, уйга боришим керак, бутун эрим хизмат сафаридан келади, деб рухсат сўради.

Харина ҳамманинг номидан: борақолинг Олтинсоч, сизга катта раҳмат деди.

Қайнэгачи кетиб, Лайло шифокори билан икковлари қолишди.

Харина стаканларга шарбат қуйди. Шарбатни хўплаб ичарканлар, у ёқ-бу ёқдан суҳбатлашиб, бироз диллари ёришгач, шифокори сенлаб гапирди:

— Лайло, сен шундек назокатли аёлсан, ҳамма нарсанг ўзинг билан. Сенга нима етишмайди?

— Билмасам?

— Ҳамма нарса. Ҳусн, чирой, кийимлар эгингда ярашди. Ҳашамли давраларда, катта-катта мансабдор одамлардан таниш орттирмайсанми? Мана нима ҳаётингни кемтик қилиб турибди. Олтинсочни қара, ўзини ҳеч йўқотмайди.

— Ҳа. Олтинсоч опам бошқача.

— Сен ундан кам эмассан. Фақат, сен принципларингдан кечиб, очиқ юришни ўрганишинг, ундан уялмасликни дўндиришинг керак. Депутатлар, амалдорлар, миллионерлар бор. Улар сени мансабдорлар базмларига таклиф этишади. Қомитингни кўрсатиб, сал елкангни кўз-кўз қилсанг, бетўхтов табассум билан доим қақриладиганлар рўйхатига кириб қоласан.

— Мен ўзимни бозорга солишим керакми, бу менга маъқулмас.

— У ҳолда иш юзасидан, улар билан гаплашиб юрсанг ҳам бўлади.

— Ҳимм...

— Менинг бир мижозимни эри бу ишларни ҳадисини олган. Таништириб қўяман. Олтиш бешга кирган бу кекса, калласи компьютер, юзталаб одамнинг исми шарифидан ташқари телефон номеригача ёддан билади.

— Мен айтган шартга мувофиққина бу даврага боришим мумкин.

Харина энди сизлашга ўтди.

— Майли, сиз истаганча бўлсин.

Шифокор аёл телефон қилиб, Анастасия билан бироз гаплашиб, унга фикрини айтгани, у телефонни эри Павелга тутди. Улар ўзаро сўзлашарканлар, суҳбатда, тижоратчи ниҳоятда тўзал аёл, ёш, Лайло, узбечка тушунчалари қайтарибди.

Шифокор аёл унга жилмайди:

— Лайло, тайёргарлик кўр, сен мартабаликлар базмига пайшанба кунига таклиф этилдинг. Ёнингда мен ҳам бўламан.

— Ташаккур.

Унинг овози хўрсиниб чиқди.

Харина буни сезиб, музлаткични очиб, оқ мусаллас олди.

- Энди вино ичамиз. Кўпмас, бир бутилка.
- Ҳимм...
- Битта гап бор,
- Эшитаман.
- Муҳаббат ҳақида.
- Қизиқ? Нима экан?
- Танлаган йигитинг чиройли, келишган, алл қомат, лекин яхши тарбия кўрмаган. Хонимлар билан гаплашишни, уларга мулозамат, хушомадни ўрганмаган.
- Ҳимм...
- Сен кўчадан йигит тошиб, севдим, куйдимни унут. Хушторлар мансабдорлар, бойваччалар, мартабаликлар ичидан ўзи ҳали базмларга борсанг кетингдан ёнилади. Эринг йўқ — йўлинг очиқ. Ёмонми, бироз учрашув ва васфинг учун катта совғалар, мол-мулк беришади. Ҳар ҳолда тўпори ошиқ билан учрашиб қадр топмай, таҳқирлангандан кўра, бу вариант маъқулмасми? Лайло, ўйлаб кўрарсан, жавоб беришга шошилма.

ГЎЗАЛЛИК ШАҲАРЛАРНИ ОЛАДИ

Луниннинг йигирмасида таниш-билишлар, қадрдонлар келиб, у тўғрисидаги воқеаларни, турли кечинмаларни ва бошқаларни ичимликлар ичиб эслашди.

Хайрлашганда меҳмонларга юзини, дудоғини тута бериб, Лайлонинг лаблари ҳеч нима ҳис қилмайдиган этга айланганди.

Эртаси кечки пайт у қайнанасига шифокори таклифи билан бир жойга боришини айтди.

– Мени огоҳлангирмай истаган жойингизга бораверинг. Буни оддироқ ҳам таъкидлаганман, энди сиз менга келинмас, қиз ўрнидасиз.

Базмда турли доирага тегишли одамлар бўлишини ҳисобга олиб, шифокори маслаҳати билан кийинди. Ранги яшил кўк ва сариқ аралаш кўйлак танлади. Туфлини ёпар даражада тушиб турадиган бу енгсиз кўйлак устидан олди сал очиқ, тугмаланадиган тўқ қизил кофта, кўкрак қисмида яшил бўёқдаги катта барг расми уйғунлашиб, бу кийимга ҳам бошқача тус бериб турарди. Сочлари юқорига турмакланиб, сариқ тасмачадан бантик тақилди.

Оёғига қизил капалакнусха нишони бор қора туфли. Колье, узук ва зираклар ҳам дид билан танланганди.

Устига кудранг манто ва бўйнида оқ ранг мўйна бор эди.

Уларни Павел Павлович рошпа-роса еттида ресторан эшигида кутиб турарди. У сўрашган заҳоти тасанносини яшириб ўтирмади:

— Лайло, Сизни жон деб қабул қилишларига кўзим етятти. Хуш келибсиз!

Бу корпоратив вечеринкада ҳамма учун ўтирадиган жой белгиланмаган, аммо баъзи ардоқлиларга залнинг ўнг ва сўл тарафда тўрт-бешта стол қўйилганди.

Ўнг тарафга мартабалилар: шаҳар маъмурияти вакиллари, расмий одамлар, депутатлар, чап тарафи эса катта бизнесменлар, кўчага сўзи ўтадиганлар жойи ҳисобланарди.

Зал ўртасининг ҳар қаерида столларда икрадан, балиқдан, сур гўштдан бутербродми терилган, турли ичимлик, шарбатларни хизматчилар қуйиб беришга шай туришарди.

Бу атрофда хонимлар, жаноблар жуда яхши кийинган ҳолатда, ёнларида баъзи бирлари балоратга етган ўғил-қизлари билан, зал ичида айланиб, таниш-билишларига ўз ҳурматини ва саломини етказиб, баъзилари билан узоқроқ, бошқаларига икки оғиз сўз ташлаб, шошмай, салобат ва виқор билан юриш одатий тартиб ҳисобланади.

Ҳозир Лайло Павел Павловичнинг тирсағи остидан қўлини ўтказиб, унга суяниб бораркан, ортиларида Анастасия ва Лилия икки эски дутона ниманидир эслаб, завқланиб келишарди.

Лайло ўзининг чиройли юришини, бошини тўғри тутишини ва зодагон аёлдек ён-атрофга виқор билан кўз ташлашини намоён қилиб, келганлар ёнидан ўтарди.

Аммо, залда бир-биридан чиройли, келишган аёллар шунчалик кўп эдики, кишининг ақли шошиб қоларди. Улар кийган кийимлари қайтарилмас, фарқли, оригинал фасонларда жилваланарди. Гўзалларнинг ичида сариқ, малларанг сочли, кўк кўз гўзаллари кўп эди. Шунинг учунми, қош-кўзи қора гўзал Лайло дарров кўзга тушди.

Павел Павловични билганлар билан сўрашганда, Лайлони таништиришни сўраб, аввал ўзларининг номларини айтишарди.

Павел Павлович уни оддий таништирарди:

— Лайло, тижоратчи аёл.

— Ҳам соҳибжамол, латофатли денг, — деб қўшиб қўярди танишганлар.

Ўртада мусиқа ўйнаб, кўпчилик четга чиқишди. Истаганлар рақсга туша бошлашди. Иоганн Штрауснинг вальси янграрди.

Павел Павлович Анастасияга имлаганди, у: азробикага боргандим, ўзи ўша ерда чарчаганман, рақсга тушгим йўқ, деди.

Павел Павлович шунда йўлини топди, атрофга кўз ташлаб, эски таниши олдига югурди. Лайло аёллар билан қолди.

Боя танишганлар ичидан қирқ ёшлардаги ўрта бўй, сочлари сариқ, Галактига ўхшаш тик қомат кавалер Лайлони рақсга таклиф этди.

Улар вальс оҳанглари остида зал бўйлаб айлана кетдилар. Аслида ҳар бир базмда рақсни Павел Павлович бошлаб берар ва ундан ташқари уч-тўрт жуфтлик вальсга тушарди. Аксари бу жуфтликлар ёши ўтганлар бўларди. Ва улар орасида албатта Павел Павловичга етадигани топилмасди ва ғолиблик ёки олқишлар асосан унга тегарди. Бу гал бу ёшлар традицияни бузиб, ҳаммани ўзларига қаратгандилар.

Ҳозир Лайло мўйнали мантосини ечиб, елкаси бироз очиқ кофтада ва оригинал кўйлагиди, ҳар бир аъзоси белгилари ажралиб, қабарик кўкрагини бўрттириб турарди. Ёпишиб кетган кўйлагидан қорни текислиги кўришиб, қоматининг бенуқсонлиги, айниқса рақс ҳаракатларида яққол билиниб, қарамаганни қаратарди.

Атрофдагилар доира ҳосил қилиб вальс тамом бўлгунча томоша қилдилар-да, куй туташиб билан ёшларга чапак чалиб кузатдилар.

Кавалер Лайлонинг қўлидан қўйвормай аёллар қошигача кузатиб келди, кетгиси келмай рақсдаги ҳамроҳини сўзга тутди.

— Сиз туфайли шунча олқишларга мушарраф бўлдик. Исмнингиз ҳам чиройли. Нимани англаганди?

— Чапак олишимизда сизнинг хизматларингиз ҳам кам эмас.

— Камгаринлик. Бу ёқда қоматингиз гўзал, рақсингизни кўриб кўз қувонади, яқиндан танишишга рухсат берсангиз.

Павел Павлович пайдо бўлиб гап қўшди:

— Рухсат йўқ. Шундоқ моҳир раққосани бурнимни остидан олиб кетдинг.

— Ўзингиз узоққамас, ёнингизга қараб юришни қачон ўрганасиз.

Павел Павлович иршайиб, уни таништирди.

— Марк Вайсман, нефть бизнеси боссларидан, шаҳардаги ўттиз фоиз ёқилғи қуйиш шахобчалари унга тегишли. Ёпи ўттиз саккизда, уйланмаган...

– Бу ёғи қизикмасдир.

– Аёлларга ҳар нарса қизик. Мен кичик тижоратчиман, холос.

– Асосийси гўзал, зодагон аёл кўринасиз, шунинг ўзи тенгсиз қимматга эга.

– Ташаккур.

– Юринглар, Павел Павлович, менинг столим бўш. Ўша ерда ўтириб суҳбатлашайлик.

– Марҳамат, барча аёлларни сенга топширдим.

Улар чап тарафдаги энг охириги столга бориб ўтиришди. Стол ясатиғлиғ экан, ким шарбат, ким қизил вино ичишга ўтди.

Лайло жим ўтиришдан ўнғайсизланиб савол берди:

– Марк, рақсда профессионал уқувингиз бор экан.

– Ҳа. Ёшлигимда балет мактабига қатнаганман. Бўш пайтларда футболга ҳам борардим. Жиддийроқ футбол ўйинида оёқдан жароҳат олиб, профессионал балет ва футболдан ажраганман. Сўнгра ўқишга зўр бериб, нефть-химия институтига кирдим, бўш вақт рақс тўгаракларига боришни ҳам унутмадим.

– Кишининг хоббиси бўлса яхши. Менинг хоббиим тил ўрганиш, шекилли.

– Ростданми? Рақс-чи? Сиз ҳам яхши тушар экансиз?

– Билмасам. Бегона шаҳарда битта ўзим тўгаракка боришга чўчирдим.

– Ҳа. Тўғри-да. Сиздек офатижонни ўғирлаб кетсалар, миллион долларга ҳам қайтаришмайди.

– Лайлоними? Унинг баҳоси ундан бир неча марта баланд. Сиз қанча тиккан бўлардингиз?

Суҳбатга бемаврид Лилия Дмитриевна аралашиб, шу саволни йигитга берди.

Марк ҳам ўзини йўқотмай жавоб қилди:

– Мен билан турсалар, боримни берардим.

– Ўшанда хотиним бўлади-ку, бир гап бўлса ярми бари-бир ўзимга қайтади, деб умид қилаяпсизми?

Кулишди.

– Ярми ҳам кичик пулмас.

Шу пайт Маркни чақириб қолишди.

Фужердаги винодан аёллар хўплашаркан, бирпасда Марк асабий, қизариб қайтди.

Шифокор аёл сўради:

– Нима гап, Марк?
– Шунчаки.
– Айт. Бу ер жанжаллашадиган жоймас. Биров тазйиқ қиладими?

– Заурбек, Лайло менинг синглим, унинг сочидан бир тола тушса... деяпти.

– Вой, аблаҳ-эй! Хаддидан ошишини қаранг! Лайлони бугунгина мен олиб келган бўлсам.

– Ҳа-я. Бўш келиш йўқ.

Лайло гапга қўшилади.

– Заурбек ким?

– Криминалчилар каттаси.

– Шу ердами?

– Ўртадаги парад столда.

Лайло мўйнали мангосини тақиб, унинг хузурига йўл олди.

У айтилган столга боргунча, уни танибми, иззат қилибми йўл бўшатиб туришар, кетидан икки қадамда Лилия Дмитриевна келарди.

У Заурбек столига яқин қолганда салом берди:

– Ассалому алайкум, Заурбек оға!

– Ваалайкум ассалом.

Алик ола туриб, у ёндагиларга имлади. Улар туриб нарироққа боришди.

– Марҳамат, ўтиринглар.

– Ташаккур. Лилия Дмитриевна, сиз ҳам ўтиринг. Менинг оғам Заурбек шу киши бўладилар.

Заурбек индамай, бошини силкиб, бу ёғи нима бўлади деб, унга ўткир нигоҳини тикди.

– Исми Лайло. Сизга сингил бўлиш шараф. Аммо баъзи шартларим бор.

– Сўйланг.

– Фақат менга нисбатан зўрлик, ноҳақлик ёки таъқиб бўлсагина сиз оға, ака бўлсангиз жон деб қабул қиламан.

Заурбек ўйлаб қолди, мана гап қаерда экан.

– Менинг бизнесмен ўртоқларим хоҳ аёл, хоҳ эркак ва улар қайси миллатдан бўлмасин, уларни танлаш ҳуқуқи ўзимда қолади.

– Кейин-чи?

– Шунингдек, мен турмуш кўриб чиққанман, айтмасам барибир суриштириб биласиз, шунинг учун ёр танлаш, у билан хандон отишми, рақсга тушишми, бу ҳаёт лаззатидан шу

ерда ўрнатилган тартиб ва қоидалари негизида яшаш, бахтимни излаш изинни ўзимга берасизми?

— Яхши.

— У ҳолда мен сизнинг акалигингизни — мени ҳақиқатдан сингил ўрнида кўраман деган кунингиздан қабул қиламан.

Заурбек индамай атрофдагиларга қараб ўйлаб қолди:

— Гапларингиз дона-дона ва ниҳоятда мантқиқли. Ўзингизга ярашди. Сизга ҳеч ким йўл тўсмайди.

Лайло унга бир зум бош эгиб: кўп яшанг, оға, деб, шифокори ҳамроҳлигида залга қайтдилар.

Энди икки овиз улар бир-бирига мамнун гап қилгунича, Заурбекдан бир одам келиб Лайлога таклифнома берди:

— Заурбек туғилган кунига, «У Максима» ресторанига, якшанба кuni таклиф этилти.

Шундай таклифномани у ҳамон Лайло ёнида ўралашиб турган Маркга ҳам бериб кетди.

Лайло йўл очилаётганига хурсанд, хаёлига бир фикр келди.

Заурбекка сюрприз қилишни ўйлади.

— Марк, сизнинг тўғарақда кавказ рақсини ўргатадиган борми?

— Бор, бу мен.

— Аёллар рақсини-чи?

— Ўргатувчи топилади.

— Бўлмаса, эртагаёқ тўққизда борганим бўлсин.

— Нимага керак. Мен ҳам борайми?

— Кейин айтаман. Сизни иштирокингиз ҳам зарур.

Эртасиданоқ улар тўғарақда машқ қилишни бошладилар. Марк оёқ учиди, бармоқда ҳалигача юришни қойиллатаркан, унга қайтариш кийин бўлмади. Лайло ҳам бор вақтини сарфлаб икки-уч кун тўлиқ машқ қилиб, «Лезгинка»ни ҳаваскорлардан ортиқ ўрганди. Оқ куйлак, бошга фатага ўхшаш аёллар бошига ташлайдиган рўмол ҳам топилди. Кийиб кўрса, ўзига мос келди. Узунлиги сал туширилди. Асосийси, катта ойнага бу кийимда ўзини солиб турса, ўқитувчиси мақтади.

— Бу ўйинни гулдек нозик қизлар ўйнайди, у ёқ-бу ёри туртиб чиққанлар, бели йўғонларга ярашмайди. Сенинг қоматинг эса рақс талабларига мос келди. Яна елкангни, бошингни виқор билан тутишни билишинг рақсга уйғунлашиб, унга кавказ колоритини беришти. Ҳали роса олқишлар тагида қоласан.

АВТОРИТЕТНИ ТАБРИКЛАБ

Заурбек «У Максима»даги юбилейига беш юз ўринга жой буюрганди, аммо мингдан ортиқ меҳмонлар келишди.

Натижада янги жойлар бирпасда ясатилиб, тўққиз юз меҳмон аранг сифдирилади. Қолганлари тикка туриб ёки бир ай-ланиб келиб, жой бўшаса ўтиришарди.

Шаҳар бошқарув вакили, бошқа органлардан танишлар учун тўртинг ўнг томонидан жойлар қилинганди. Уларнинг кўпчилиги эр-хотин келишганди.

Ўртада юбиляр учун ўтирадиган жой саҳнага ўрнатилган эди. Меҳмонлар учун столларда йўқ нарсанинг ўзи йўқ эди. Балиқ, гўшт, товуқ маҳсулотлари, хўл мевалар, банан, ананаслар, ичимликлар дарёдек тошган. Совуқ кунда ичмайман деган кимса ҳам топилмасди.

Мерия вакили сўзга чиқиб жиддий табрик айтди, олақинлар бўлди. Заурбекка қутида тилла совға қилиб, у билан қучоқлашиб ўпишди.

Бошқа табриклардан сўнг турли тузилмаларидати танишлари номидан чиққан вакил совға топшираркан, Заурбекни қучоқлаб ўпишни унутмади.

У табригида куйидаги сўзларни ишлатиб, меҳмонларни кулги ва таҳсинига сазовор бўлди.

– Дўстимиз Заурбек Кавказ тоғининг бургути, у фақат чўқимай, кенг қанотлари остида дўстлари, қадрдонларини ялаб-юлқашни ҳам қойиллатади, деб ўйлайман.

Павел Павлович, Анастасия, Марк ва Лайлолар бир столга жойлашди. Улар Заурбекка яқин столда, бироқ кийим алмаштириш хонасига чиқишга қулай тарафда эдилар.

Табриклар, истаклар кўп танишларидан эшитилди. Заурбек уларни бир хил нигоҳ билан қабул қилиб, ўз ўйлари билан ўтиргандек эди.

Павел Павлович сўз сўраб, навбатга ёзилиб келди. Юлиан унга ўн-ўн беш минутлардан кейин табрикка чақдиришини айтди.

У рақс тушувчиларга имлади, улар кийим алмаштириш хонасига ўтиб кетдилар.

Павел Павловичга сўз берилганда, у Заурбекни қайсидир хизматлари ва одамларга кўмакларини эслаб узоқ гапирди. Унинг ёрдамчилари охири бориб қисқароқ сўзланг, одам кўп, деб танбех берди.

У ниҳоят ёшларни кўрган: «Заурбек, сенга битта сюрприз тайёрлаганмиз, шунга бир баҳо берсанг», деди.

Заурбек энг юқоридаги столда бир ўзи ўтирарди. Ёндаги ўнг тарафдаги столда ўн ва саккиз яшар қизи, ўғли, қариндош-уруғ: амакиваччалар, холаваччаларми, бор эди.

Лезгишка чалинди.

Заурбек нигоҳи ўртага қадалди.

Залга раққоса ва раққос чиқиб, росмаңа кавказ рақсини бор қондаларини жойига қўйиб ўйнай бошладилар.

Заурбек йигитнинг бармоқларда сакрашларигача, раққосанинг оқ қушми, ё товусдакми қўлларини тепага, бир ёнга солиб бошини чиройли эгиб сувда сузгандек айланишиними таъсиридан ҳайрат ва ҳаяжонга тушиб ёрдамчисини чақирди.

Унга рақс тушаётганларнинг номларини келтиришганда, у ўрнидан туриб, ўртага чиқиб кетди ва Лайло қаршисида ўтириб олиб қўлини чўзди, раққоса унинг қўлини ушлаб товуслардек унинг атрофида айланиб, қўлидан чиқарди-ю, даврани каттароқ олиб ўйнаб келиб яна унинг ёнида пайдо бўлиб, унинг атрофида оқ капалақдек чиройли ва майин учгандек юзарди. Кимдир келиб Заурбекнинг тиззаси қаттиқ ботмадими деб юмшоқ ёстиқча ташлаб кетди. Лекин унинг фикри-зикри рақсда, кўркам, гир-гир айланаётган оққа ўранган чиройли раққосада эди. Атрофдаги чапаклар, олқишлар остида рақс поёнига етди.

Лайлонинг қўлини қўйиб юбормай, Заурбек бошини силкиб-силкиб ўрнидан турди.

У Маркни қучоқлаб бағрига босди:

— Раҳмат сенга, бир умр эсан чиқмайдиган иш бўлди.

— Мен эмас. Бу Лайлодан чиққан фикр.

У ён-атрофига қараб ўтирмай, энди раққосани оҳиста қучиб:

— Лайло менинг синглимдек бўлди. Қабул қилинглар ва хурмат жойида бўлсин, — деб у чор атрофга ва қариндошларига қаради.

Лайло, боя имлаганда олдига келган Анастасиядан қутича олиб, тузилган кунингиз муборак бўлсин Заурбек оға, деб қўлига перстень тақди ва криминаллар отасининг бўйнига беихтиёр осилиб, қизиган ёноқларини юзига босди.

Ва чапаклар ҳамроҳлигида ўз гримхонасига югурди.

У жойига келиб ўтирганда Павел Павлович уни қўлидан сиқиб қўйди:

– Лайло, одамлар йиллар давомида бу одамни эътиборига тушишни ўйлайди, ҳимоясида бўлсам дейди. Сен эса бунга бирпасда сазоворсан. Табриклайман.

Марк ҳам келиб ўтириб, бош бармоғини юқорига кўтарди.

Вино қуйиб қўлларига олишганда, уларга биринчи бўлиб кавказ сикларида қайноқ кабоб тортишди.

Заурбек ёрдамчиси Лайлонинг қулоғига шивирлаб, уни тўрға хўжайини ёнига таклиф этганини айтди. Лайло бошини кўтариб, унга тикилиб турган Заурбекка қараб, ўрнидан турди.

Сўз таниқли кинорежиссёрлардан бирига берилганда у ҳазил билан гапини яқунлади. Америкада «Махлуқ ва соҳиб-жамол» деган мультфильм бор, менимча, ҳозир шу фильм қаҳрамонларига ўхшаш персонажларни ҳақиқийсини шу залда кўриб турибсизлар, деди. Кўпчилик бақрайиб, баъзи зўрлардан ўдағайлаганлари ҳам бўлди: «Эй, нима деяпсан?», «Қаерда ўтирганингни эсдан чиқардингми?». Шунда кинорежиссёр шовқинларга эътиборсиз давом этди.

– Мен соҳибжамол ролига актриса топиб қўйдим, агар жаноб Заурбек руҳсат берсалар гўзал Лайло бу ролга муносиб.

– Лайло кинематографияда ўз кучини синаб кўраман деса, қаршилигим йўқ.

– Жон деб кинога тушишга тайёрман, – деди Лайло.

Кинорежиссёр давом этди:

– Махлуқ ролига ҳам кандидатура аниқладим.

– Ким? Ким?

У ҳаммага кулиб қараб гапирди.

– Мен... Мендек бадбашара ва қиёфаси бузилган бошқа одамни бу залдан топа олмайсиз.

Чиндан, кинорежиссёр паст бўйли, бурни катта, кўзлари чақчайган ва овқат ейишни яхши кўрганидан думалоқ ва чўчқадек семиз, бўйни бошига қўшилиб кетганди.

Чапак ва кулги бўлиб кетди.

Ўзини кулгига қўйган одам кўпчиликнинг наздида аҳмоқдек кўринса-да, бундай кишилар аслида алоҳида ҳурматга сазовордирлар.

У Заурбекнинг қўлини сиқиб яна саволини қайтарди:

– Синглингиз Лайлога йўл берарсиз, профили ва силуэти чиройли экан, кинога яхши тушади.

– Гачим гап. Бу қарор Лайлонинг ўз ихтиёрида қолади.

Кинорежиссёр Лайлонинг қўлидан ушлаб:

— Эшитдингиз-а. Сизга роль тайин, — деди. — Қачон менга учрайсиз?

— Билмасам.

— Тез орада, — деб унинг ўрнига жавоб берди кўшни столдан Марк.

Кулишдилар.

Кинорежиссёр пайдан фойдаланиб Лайлони ўзига тортиб ўпмоқчи эди, у кўлини узатиб қудди:

— Қўлимни ўша қолинг, у ҳам ўзимники.

Яна қулги ҳосил бўлди.

Сўнгра братвалар вакиллари совфаларини рақс тушадиган залга киритиб қўярқанлар, юришга жой қолмади. Булар аслида совфаларнинг ўндан бир қийматига ҳам тўғри келмасди.

Братвалар номидан Саян гуруҳи вакили қалмиқ Никотин лақабли Николайга сўз берилди. У кўп сигарет чекканидан юзи, бурунларида қорага яқин доғлар пайдо бўлган ва лақаби ҳам шунга мосланганди.

— Заурбек, отам, братвалар доим сенинг ҳар қандай қарорингни маъқуллаб келишяпти. Бутун хурсандчилик кунда сенга омонлик, соғайк тилайман. Бу ёқда тутинган сингил ҳам муборак бўлсин. Худди жапон аёлидек чиройли экан. Икки ойлик ўлпонни олдиндан майли берай, фақат синглингни бир ўнай.

Бундай гаплар учун бошқа вақт ё калтак, ё бир умр таъқиб остида қолиш мумкин, кўчада ҳар бир сўз, ҳаракатга жавоб бериш шарт, аммо тўйларда хурсандчилик чоғларида тост, табрикда айтилган сўзлар, истаклар кўпинча ҳазилга йўйилади. Шунгами бутун зал ҳоҳолаб қудди. Айниқса, братвалар вакиллари тиззаларига, бир-бирларининг елкаларига уриб, полни тешишарди.

Никотин Заурбекка тик қараб жавоб кутарди.

Заурбек сингилга нажот истаб нигоҳ ташлади.

— Лайло, мени бу вазиятдан халос этинг.

Лайло официантга имлади, у икки фужерга оз-оздан вино қуйди. Сингил ўрнидан туриб, Никотин олдида виқор билан ўтди. Қўлидаги винони унга тутиб, бронденшафтга мослаб, қўлларини тирсаги остидан киритиб, винони бир маромда секин Никотинга кўз қирини ташлаб ича бошлади.

Залда ўтирганлар уларга тикилиб қолишди, атроф жимжит. Орқадаги столдагилар ўрниларидан туриб олишган.

Лайло одамларнинг қизиқишини ошириб, винони жуда секин ичиб бўлди-да, унга интиқ қараб турган Никотиннинг лабига лабини босиб тезда олди.

Қийқириқ ва чапаклар бўлиб кетди. Никотин лабини ушлаб-ушлаб жойига бориб ўтираркан, баъзи братва ўрнидан туриб, унинг қўлини сиқиб қўйишарди.

Ўртани олиб бораётган Юлиан эълон қилди:

— Навбат бадиий қисмга.

Вальс чалинди.

Заурбек мусиқага безътибор ёндаги ёрдамчиси билан гаплашиб ўтирар, унинг кайфияти яхши эди. Кўп ўтмай Марк пайдо бўлди. У Заурбекка мурожаат қилиб, сингисини вальсга таклиф этишга изн сўраб, Лайлога ишора қилди. Заурбек барчанинг нигоҳи улардалигини англаб, йўқ дейиш мумкинмаслигини англаб, марҳамат, деди.

Марк қўлини чўзганда, Лайло хурсанд, оёғимни чигилини ёзаман, ўзимни бир кўрсатаман қабилда ўрнидан турди, шунда Анастасия унга Заурбекка имо қилди.

Лайло тушунди. У Маркга қўлини бермай, Заурбек томон кўз қирини ташлаб олди-да, чор-атрофга нигоҳини тикди.

Даврадан кимдир қичқирди.

— Заурбек ўйнасин.

Атрофдагилар бу ҳайқириқни қўллаб чапак чалдилар.

Заурбек ҳайрон атрофга, Маркка ва охирида унга кулиб турган Лайлога кўз қирини ташлади.

Лайло унга пичирлади:

— Биринчи рақсни, одатда, юбиляр бошлайди.

Заурбек хижолатли, лекин шодон дамларга ошна бўлиш арафасида эди. Уларнинг чеккасига қадам қўйишлари билан вальс тушиш қондасига кўра Заурбек ўнг қўли панжаларини ёйиб Лайлонинг белидан юқорироқ ўнгга қўйди, шу онда ўзига яқин бу кишисининг ҳароратини туйиб, зал бўйлаб у билан айланишга тушди.

Лайлонинг чап қўли унинг елкасидан бўйнигами, кўксига довр иссиқликми, нурми, қувватми бериб, дилини равшанлаштириб ёритиб борарди. Табиатан камгал, чехраси кам очиладиган бош авторитет ҳозир оддий одамлардек рақсга тушиши, ҳусни беқиёс сарвқомат билан ҳосил қилган жуфтликни кўз-кўз қилиб айланишидан чап тарафдаги братвалар қизиқишларини яшира олмай, эътибор ва қувончда бу сахнани кузатардилар.

Заурбек қоматини тўғри ушлаб, мағрур, ортиқча тишининг оқини кўрсатмай рақс тушарди. Бу унинг профессионал касбидан келиб чиққан хусусияти эди.

Рақс охирига етди.

Чапак, қарсақлар бўлиб, ҳайқириқлар эшитилди.

Ҳамма ўрнидан туриб кетганди.

Этикет юзасидан Заурбек Лайлонинг қўлини ўпди.

Лайло эса икки қўли билан авторитетнинг юз-кўзларини силаб, сўнг кўзига босди. Бунга яна қарсақ кучайди.

Мартабалилар столида ўтирган маъмурият вакили ва қанақадир қўшин генерали хотинлари ўзаро гаплашиб қолдилар:

— Бу жувон ҳамма нарсани тўғри қиляпти.

— Доимо омма кўзидалигини ҳис қилиш, малика Дианадек ўзини тутишини қаранг.

— Тўрт хавотирли ҳолда ҳам одамнинг ҳавасини келтириб ҳаракат қилди.

— Биринчиси?

— Кириб келишларида ўзбекча, русча ва кавказча салом қилди.

— Тўғри. Иккинчиси, иргамчи кинорежиссёрга дудоғини тутмади. У чўчқадек ичиб олган, оғзи ҳам сасиганди.

— Учинчиси. Заурбекни братвалари олдида хижолатини чиройли бекитди. Оддий бўса ўрнига бронденшафтга ичгани уларга биз сиз билан биргамиз, оёғимиз ердан узилмаган, яқин биродармиз дегани эди. Братвалар бекорга хурсанд бўлиб қичқиришмади.

— Тўртинчиси ва асосийси. Биринчи рақсини юбиляр руҳсат берса ҳам, у билан тушиш лозимлигини эслатиб, донолик қилди.

— Рақс охирида, юзларини силаб, кўзига суриши бу шарқона одатми?

— Ҳа, сиз менга азизсиз деганини аңглатади.

— Нима дейсиз, шу сабаблар етарлими, Лайлони ўз таркибимизга қўшсак?

— Етарли. Уни жон деб қўшган бўлардим. У барча миллатлар дунёқараши, турмуш тарзини бир-бирига яқинлаштириш тарафдори. Турли халқлар одатларини жойида қўлаб, ардоқлаб, ўзига мақтов йиғади.

Биринчи аёл Алевтина Марковна ва иккинчиси Маргарита Назаровна эди.

Гуруҳда Маргарита Назаровнанинг гапи гап ҳисобланади. У ҳозир Лайлони кўшишга қарор қилдими, бўлди.

Алевтина Марковна сўради:

— Алёна ни ма қиламиз?

— Алёна бетайин. Сўзларимизга ҳам юрмасди. У гуруҳга келмайди, айтаман. Бирам ўзига қарамай, беўхшов, фаросатсиз, на кийим-бош ярашади, на мулозиматни қойиллатади. Лайлони қаранг, кўриб кўзинг қувонади. Ундаги ҳусни кўриб, шунақа беқнёс чирой ҳам бўларканми, деб ҳалигача ҳайратимни яшира олмаяпман.

ЗАУРБЕК СЎЗИДАН ҚАЙТДИ

Орадан икки кун ўтгач, Лайлони Заурбекнинг одамлари излаб келишди.

Заурбек офиси «Зеленый» бозорининг ичида эди. Лайло замонга қараб, ёпиштириб шим ва кофта кийиб олган, устидан қора калта пальто ва бошида оқ шапка, оёқда оқ этикча бор эди. Бу кийимлари билан Заурбек хонасига кирганда, Заурбек, ҳатто унинг ҳинд меҳмони ўрнидан туриб кетишди. У пальтосини ва шапкасини ечиб, сочларини елкасига ташлаб силкитди. Ҳинд унинг ҳуснига ва кўксига тўғри келган қора кофтасидан ўтган тасмадек оқ йўлларга тикилиб, у билан қулоқ саломлашди.

— Хэлло.

— Хэлло.

Меҳмон америкалик ҳинд Акшай Чопра бўлиб, унинг сўзларини ёш чечен студент таржима қиларди.

Лайло Заурбекнинг ўнг томонига ўтирди. Заурбек уни меҳмонга таништиришдан қизганди ва зимдан унга қаради.

Меҳмон ўн партия моллар келтириш учун олдиндан элик фоиз пул ўтказишни сўради, таржимон студент эса, қисқароқ қилиб Заурбекка етказди:

— Пул сўраяпти.

— Қанақа пул?

— Элик минг бўлса керак.

— Яхшилаб сўра.

Таржимон ҳинд билан қайта гаплашиб, энди «ҳа, элик фоиз экан», — деди.

Индамай турган Лайло тўғри таржимани келтирганди, Заурбек ажабланди.

— Инглиз тилини биласизми?

- Бироз араб тилини ҳам.
- Араб тили нимага керак?
- Дубайлик шайхдан совчи келган.
- Нима?
- Ўйлаб кўришим керак. Маслаҳат берсангиз?

Заурбекни астойдил жаҳди чикди.

– Маслаҳат кейин. Яхшиси ўзингиз гаплашиб кўринг, пулни кейин тўлаймиз, молни юборишсин, кафолатига Майамида виллаларим бор.

Лайло меҳмон билан гапга тушиб кетди. Меҳмон инглиз тилида сўзлашаётган таржимоннинг ниҳоятда дилбарлигидан у билан тўхтамай чақчақлашиб сўзлашди. Агар сизга бўлса, молни шундоқ етказардик, бир ўзингиз кўп миллионлик мол кафолатига ўтасиз, деб гап қистирди. Лайло унинг суҳбатига ташаккур билдириб, Заурбекка қаради. Бор гапни айтиб берди ва ҳатто, Лайло ўзи буюртмачи бўлса, шундоқ кафолатсиз беришлари мумкинлигини кулиб айтди.

Заурбекнинг разаби кўзиб, ҳиндга катта менежер билан телефонда видео ҳолатини улаттириб, ўзаро юзма-юз кўришган ҳолда суҳбатлашишни ташкил қилишни буюрди.

Ҳинд барибир ҳеч нима ўзгармайди деб, бепарво номерларни терди. Бош менежер ўрта ёшли, жуда оройишта йнгит экан, Лайло у билан суҳбатга кирди.

– Менинг ёнимда жаноб Заурбек ўтирибдилар, улар ва мен сизга салом йўллаймиз жаноб Сомерсет Порше.

– Саломат бўлинглар.

– Бизга охириги партия моллар ҳали етиб келмади. Шуни тезроқ жўнатсанглар, деб илтимос қилаяптилар.

– Унинг пули-чи?

– Майамидаги қатор виллалар гаровга қўйилган, хабарингиз бор экан. Шуларни инобатга олсангиз, жаноб Порше.

– Сиз янги таржимонмисиз?

– Ҳа, шундоқ деса ҳам бўлади. Вақтинча.

– Овозингиздаги самимият менга ёқди. Чиройли аёлларга йўқ деб ўрганмаганман. Розилигимни Заурбек Кошиевга етказинг. Ҳа, балки Майамига келарсиз, меҳмоним бўлардингиз.

– Таклифингиз учун раҳмат. Жаноб Порше, аввал шартномани охирига етказиб олсак, нима дейсиз?

– Яхши. Акшай Чопрани чақирсангиз.

Лайло, улар рози, деб телефонни Акшайга берди.

У ҳам бир зум ўтмай, Поршенинг эътирози йўқ деди.

Заурбек хурсанд тушлякка таклиф этди.

Ва «Марказий»га уларни бошлади.

Тушлик пайтида бу истараси иссиқ, лаблари қалин Акшай нукул Лайлони суҳбатга тортганидан Заурбекни кўнгли вазн бўлиб, бояги таржимон Маҳмудни чақиртирди.

Гарчи Лайло ора-чора Акшай нимани сўраётганини Заурбекка билдириб турса-да, меҳмон уни алоҳида бир ўзини чет эл опера юлдузлари концертга таклиф этганини айтмайми, йўқми деб ўйга чўмганди, Заурбек сўради.

— Концерт ҳам дедими?

Лайло алдаб бўлмаслигини тушуниб, қўлини унинг қўлига босиб сўзлади:

— У мени концертга таклиф қилди.

— Концертга Маҳмуд билан борсин, айтинг, Сизнинг измингиз менинг қўлимда.

— Заурбек, бошқа нарсага келишган эдик-ку?

— Лайло, наҳотки мен ғофил, кўзи кўрга ўхшасам.

— Йўғ-эй?

— Шундай экан, сизни ҳеч кимга бериб қўймайман.

— Нега айнадингиз, оға?

— Ҳиндга айтинг, тошани терсин ва қайтиб сизга осилмасин.

Лайло Акшайга, фирма тартибига кўра, таржимонларнинг алоҳида чет эликлар билан норасмий жойга бориши ман қилинган, деди.

Маҳмуд келиб билганича сўзлашиб, меҳмонни олиб кетди.

— Оёнингиз енгил экан, ишим битди.

— Энди сўрашга рухсат этсангиз. Нега чақиргандингиз, оға?

— Оға деманг. Сизга яқинроқ, Заурбек бўлай.

— Менинг ишларим нима бўлади? Йиғилишим бор, бекачларни чақиртириб қўйгандим.

— Ёрдамчингиз ўтказсин. Бугун дам оласиз.

Шу пайт Лайлога кўнғироқ бўлди.

— Қаердасиз Лайло?

— Мени кутманглар. Олтинсоч опа, ўзингиз ўтказа беринг. Зоя Аловна фикрини айтмай турунг.

— Албатта. Хайр.

— Яхши.

Заурбек уни сув ҳавзасига бошлаган эди.

- Марҳамат киринг.
- Бассейнми? Суви иссиқ экан.
- Бу ёғи сауна. Ана тайёр кийимлар.
- Оға, мен олдингизда қандоқ сувга тушаман?
- Бошқалар билан чўмилмаганмисиз?
- Улар бефарқ одамлар эди. Сизнинг кўзингизда эса ғалаён кўраяпман.

– Ғалаён эмас. Ошиқлик ўти. Майли, ёлғиз чўмила қолинг. Мен кетдим. Сизнинг хонангиз ўнгда.

Заурбек чиқиб кетди, аммо юқорида ўтириб бемалол сув ҳавзасини томоша қиладиган сауна тепасидаги кичик хонага кирди ва жувонни чўмилишини кузатиб ўтирди. Лайлонинг сувда бемалол ҳаракатларини кўриб у хаёлга чўмди: ё ажаб, баъзи аёллар оддий вазифаларни эпломмайди, бир ишта ярамайди. Бу оҳанраболи эса тил билса, рақсда қойиллатиб хиромон этса, ўзига қараб, кўп болаликка ўхшамай юрса, сузишни ҳам эпларкан, деб шундоқ пастдаги креслога келаётган Лайлонинг қоматидан кўзини узмай, миясига келган фикрдан ҳовлиқиб ўрнидан турди.

У бир зумдан кейин бассейнга кирди-ю ўзини сувга ташлади. Лайло ундан четланиб, эгнига узун халат кийиб олди.

У ёнига келиб ўтирган Заурбекка, нега бесўроқ кирдингиз демади. Чунки у ҳеч ким билан ҳеч қачон ҳисоблашмайдиган феълли одам эканлигини билади. Қайтага таъна-дашномдан жаҳли чиқиб кетса, қаттиқроқ сўзлаб, силтаб юборса, обрў тўкилади.

Тўғрисида унга тикилиб ўтирган Заурбекнинг хаёлини бўлиш учун жилмайиб гап ташлади.

- Оға, илтимос, бундай қараманг.
- Хаёл кетибди. Америкага қўшимча шартнома тузгани мен билан бориб келмайсизми?
- Жон деб борардим. Сомерсет Порше ҳам таклиф этганди. Меҳмон қилмоқчи.
- Қачон улгурди.
- Бояги суҳбатда. Эшитмадингизми?
- Йўқ. Ўзларидаги эркинликни тарғиб этадиган аёллардан зерикиб, энди осиелик аёлларга ёпишиш уларда мода.
- Ҳимм.
- Хўш, борасизми?!
- Москвага боришим зарур. У ерда ўғлим бор. Какку қушдек уч боламини уч жойда қолдириб юрибман.

— Биламан, ҳаёт тарзингиз ҳақида етказишди. Ажрашган бўлсангиз ҳам, обрўйингизни сақлаб келаётганингиз учун қанотим остига олишни ўйладим.

Лайло энгашиб унинг қўлларига бошини қўйди.

— Лайло, ҳамманинг олдида синглимдек дедим-у, лекин бу ерда сизни ҳеч кимга бериб қўя олмас эканман. Рашик кўзгаяпти.

— Оға, сингилни рашк қилишмас, суяш лозим, холос. Мен ўз ҳаётимни ўзим ҳал қилишни хоҳлардим.

— Лекин сизга тенг келадиганлар бу ерларда йўқ ҳисоб. Мавқеи, мартабаси паст ва феъли бузуқ одамларни ўйламанг. Ёш, навқирон йигит бўла туриб, умрини ароқ ичишга бахшида қиладиганларни кўрсам, ҳайрон қоламан. Оби кавсар сувини имони бор одамлар қолиб, пиёнисталар ичса тўғри-ми, шунингдек сиздек ҳурилиқо, жозибали дилбарни калтабин, фаҳм-фаросатсиз одам бағрига олса йиртиб ташлайман.

— Ҳай, ҳай, оға. Шайтонга ҳай беринг.

Заурбекни чақириб қолишди, у қайтиб кираркан, ҳаммасини кейинроққа қолдирларинг, дегани эшитилди.

Қарама-қарши креслога ўтираркан, Заурбек жиддий сўзлади:

— Сиз аёлмас, иблисга, жодугарга ўхшайсиз?

— Шунақа даҳшатлиманми? — деб жилмайди Лайло.

— Бир-икки кўришда ҳаловатимни йўқотдим. Бир ёқда эшитганим, эрингиз Азиз сиздан ажралиб, девона сифат бўлибди экан?

— Билмасам. Алдоқ ва хиёнатга унча-мунча аёл чидолмас керак. Мен, мисол учун, кўтара олмадим. Энди ақлим тўлган сари кечиримли бўлиш лозим экан, деган фикрдаман.

Заурбек унинг бу сўзини эшитмаганга олиб, бошқача гапирди:

— Ҳозир ходимани юбораман. Саунамизга кириб чиқинг, яқинда қуриб битгазганмиз. Бир ёғи исиниб ҳам оласиз...

Ташқаридаги хонада тамадди ҳозирланган экан. Асалли чой ича туриб, Заурбек жиддий гапга тушди.

— Мен меҳрга муҳтожман. Лайло сингилмас, яқиним, сирдошим, ўнг қўлим, маслаҳатчим, хотиним бўлинг. Никоҳ ўқитайлик.

— Йўқ, никоҳ керакмас. Қўрқаман. Мен хотинлик қила олмайман. Менга уйланиб, сизнинг омадингиз кетса-чи? Эрни бахтли қилолмайман, қисматимга шу ёзилган, шекилли...

У ўрнидан туриб дераза олдига бориб кўз ёш қилишга тушди. Заурбек тинчлантирай деб юзига қўлини олиб борса, унга иссиқ бир неча кўз ёшлари тўхтамай томди.

— Менда ҳам қалб бор, турмуш ўртоқларим бошқалардан юқори мартабаларга эришишини хоҳлардим. Шароитлар яратиб, айтган измидан чиқмаганман. Ичиб, маст-аласт ёпишганда ҳам ўзимдан итармадим. Бекорга таъна тошини отиб, кўнглини офритмагандирман-ки, ҳалигача мени севишади. Фақат битта айбим, ортимда қолган кунимга қайтиб яшолмайман.

— Ҳимм...

— Ё фалак, мен энди эрга тегишим бекор. Бировни бахтли қилишга ишончим қолмаган, Заурбек. Агар сиз учун суюмли бўдсам, жисмимни сизга назр этайми? Гуноҳи менга. Токи тошқин тўлқинларни фақат тоғлар қайтаради.

Заурбек индамади.

Яна овқат келди.

Лайло келиб жойига ўтирди.

Улар соусга ботириб қовурилган жўжа ея бошлашди. Лайло кўзларини онда-сонда Заурбекка қадаб, унинг кўзларида ҳеч қандай маъно тополмай, ўзига-ўзи савол берди: нималар деб қўйдим, енгилтак бўлиб қолибман, ҳайф сента аёллик. Энди номим ким? Мени ким деб атайди? Эртагаёқ Москвага кетмасам, ўшанда билишади Лайлонинг қадрини.

У Заурбекнинг нурсиз қарашларидан истиҳола қила-қила, ғурури поймол бўлаётгани, қадри букилаётгандек туюлди ва шартга ўрнидан туриб кетиш учун эшикни очай деса, у қулф-локлик экан, аччиқланиб, лекин вазабини ичига ютиб, аламзада Заурбекка қаради. У эса иблисона кулиб турарди:

— Хоним, сизни роса қийнадимми?

— Қайси бирини айтасиз?

— Ҳозиргиси? Ё бошқа ҳам азоб бердимми?

— Сизни билибманки, кўз ўйини, бундай хурсандчиликни бурундан булоқ қилишни тушунмадим.

Заурбек унга яқинлаб, шивирлади.

— Катта тўй қилайлик. Қолган умримиз ўзимизга фойдага қолади. Сиз менга кераксиз.

— Севгисиз, ҳис-туйғусиз бўларканми?

— Хоним, суйишим, ёқтиришим кўзимдан кўринмаётибдими?

— Лекин бояғи ҳолатдаги тикилишларга унча-мунча одам чидамайди. Қаердан ўргангансиз бундай қарашларни?

— Турмада. Кунлар, ойлаб бир нуқтага тикилиб ўтирса, ҳамма нарсага одам кўнигиб қоларкан.

— Аммо, мен эркин яшамоқчиман. Ваъда берган эдингиз?

— Ваъда бергандим, энди қайтариб оламан. Сизни Мумтоз-ни ардоқлаган Шох Жаҳондек севаман, бошимга кўтараман.

— Заурбек сўзида туради, деган эдилар.

— Ишқда, муҳаббатда ҳис ақл-идроқдан устун туради. Ваъдани бузган шулар.

— Ҳой, Заурбек, менга уйланманг. Мен ёмонман. Бир неча эр кўрдим. Яна ишқ деб тазйиқларга учраганман.

— Гаширманг буёғини. Яхшиси розилик беринг.

— Айтдим-ку, мен дунё кезмоқчиман. Қарорларни ўзи қабул қиладиган аёлдек яшаш орзуим, қайта эрга чиқиб оёғимга кишан урайми?

— Ўзим дунёни айлангирсам бўлмайдими? Йўқса, анави Маркга ўхшаган хотинбозлар қўлига тушиб қоласиз. Сўнг армон қиласиз... У ҳам майли, битта-яримта зўравон ҳамла қилсачи... Ҳусни-камалингизга бирпасда мубтало бўлаётганлар озми? Ёки бирор рақсингиздаги хиромонни кўриб ўфирлаб кетишсачи? Уйда бекитиб чўридек сизга муомала қилса, бир йилга ҳам бормаи тароватингиз кетиб, оҳорингиз тўкилади...

— Заурбек, энди бу аёлга маъқул келдим деб чўчитиб, тамоман ўзингизга оғдириб олмоқчимисиз?

— Ростми гапингиз? Мени ҳам севса бўладими?

Лайло жавоб ўрнига, гаши бурди.

— Заурбек, овқатингиз учун раҳмат. Мени элтиб қўйсангиз. Какку қизини олдига бориши керак.

ЯНА ИЛАКИШГАН КИМ?

Эртаси Заурбек тушликка бирга боришини илтимос қилганди. Лайло рад қилолмай, индамай рози бўлди.

Улар номи чиққан ўша «Марказий»да тамадди қилн-шаркан, Заурбекни битта одати, алоҳида кабинет буюрти-риб ўтирмасди, шунгами уни таниганлар сўрашиб кетишар ва киши билмас у топган маҳлиқога ҳам кўз қирини таш-лашни унутишмасди.

Таомларни тановул қилиб бўлишгач, Заурбек яна қўлини сўраб таклифни қайтарди. У бугун кўзлари ялтираб Лайлога қиё боқарди.

Лайло унга катта масъулият ва бурч юкланишини ўйлади. Ич-ичдан бунга тайёр эмасди. Фақат кимга маслаҳат солсин? У ўйлаб қолди, қизининг бир гал Галакти устида айтгани тўғри чиқди. Қизини кўрсатиш баҳонасида Заурбекни уйга таклиф этди.

Улар кириб келишганда, Светлана Петровна ухлаётган экан, Заурбекни меҳмонхонада қолдириб, Айсунни етаклаб чиқди.

Айсунни кўриб Заурбек шошиб қолди. Қўлидан битта узук чиқариб унга тутди.

Қизалоқ узукни қўлига олиб, узукдан қон ҳиди келяпти, эгаси танишингиз экан, деб бижиллади.

— Ҳа. Лекин сен қаердан биласан.

— Ойижон, булар яхши одамлар. Мен кетдим.

У шундай деб, узукни столга ташлаб, ўз хонасига югуриб кириб кетди.

Лайло унинг ортидан бориб, уни гапга солди:

— Қизим, нега унақа дединг?

— Улар сизни адамдек яхши кўради. Айтганингизни бажарадилар. Қўллари узун. Яна тунгус аёлдан сўранг. У ёнини улар айтсин.

— Нега мақтадинг. Энди мен унга бир нима дейишим керак.

— Тунгус аёл сизни сўраяпти, ҳозироқ боринг. Менинг қулоғимга биддиришди.

Заурбек Лайлонинг қизи чиройли, шунчалик бийрон ва донолигидан ҳайрон, у башоратчими? — деб сўради. Лайло шивирлади: ҳа, лекин илтимос, ҳеч ким билмасин. Кўз тегади.

«Мерлион» марказида тунгус аёл уларни дарров қабул қилди.

— Келишингни билардим. Қизалоғинг айтганлари хатомасми? Жабр кўришингни огоҳлантирса ҳам у сариқ соч билан учрашибсан?

— Илтимос, бу ҳақда кейинги сафар гаплашайлик, ҳозир эса...

— Чақир сенга илашгани.

Заурбек кирди.

Тунгус аёл унга бир-икки кўз қирини ташлаб, саволга тутди:

— Бехосдан одам чавақлаб кўйганмисан?

— Ўзимни ҳимоя қилганман.

— Ўзининг юртингдан экан-ку, катта пулга сотилиб, сирни ошкор қилган эканми? Хотининг ҳам у билан ҳамтовоқ бўлган.

— Бу ёғини нега айтаяпсиз?

— Уйланмоқчимисан? Лайло ҳам билсин-да?

— Душманларинг кўп, Эҳтиёт бўл. Сенга рухсат.

— Бидаман. Хайр.

Заурбек чиқиб кетди.

Тунгус аёл: «Сенга яхши суявчиқ эр бўлади», деди.

— Лекин мен эрга текким йўқ. Нега менинг кўнлимим йўқ, ошиқлардан бахтим чопмаган? Унча-мунчаси кўнлимга ўтирмайди. Дилга тушгани ҳам тезда ёқмай қолади.

— Сен бу сабабларни онангдан сўра. Мазмунан бувиларинг ёки аждодингда шунақа ҳаётни жуда севган одамлар руҳи сенга ўтандир?

— Сизнингча уларнинг қони менда хуруж қиляптими?

— Ҳа. Ҳаёт сенга энди бошланяпти. Муҳаббат ҳам. Сен доимо эркаклар орзуси бўлиб юрасан, улар сени талашиб, тортишиб, рашк қилиб, устингдан жанжаллар чиққан ва келгусида ҳам юз беради. Кўп тасодифлар кутяпти. Ҳисларимни яшираман, чехлайман деб овора бўлма, уларни қўйиб юбор. Токи, сен дарахтдан узилган хазондек шамолларда тўзиб юрасан, ўз масканингни топгувнингча, учиб юриш сенинг тақдирингда бор.

— Унда хушторлардан бўшамас эканман-да? — деди Лайло силтаб.

— Нолима. Ардоқли, суюмлаи бўлишдек бахт борми аёл кишига.

— Заурбекка турмушга чиқмасликнинг иложи йўқми?

— Москвага кетиб қолиб, бекинсанг сенинг бахтинг. Аммо у ерда ҳам сени топса, ҳа демаганга қўймайди.

— Бахтчи, муҳаббат-чи?

— Унинг сенга ишқи баланд. Сени ҳечам хафа қилмайди. Яхши, ёруғ кунлар сизларни кутаяпти. Сен ўзинг ёккилансанг ҳам, унга қизиқишинг бор экан-ку? Ё нотўғрими?

— Хиждолат қилманг, ҳаммасини айтдингизми?

— Асосийларини сенга етказдим. Хайр. Қизингга яхши қара.

— Хайр.

У ташқарига чиқса, Заурбек машинасини қиздириб турган экан, дарров йўлга чиқибди.

- Мени офисда қолдирсангиз.
- Заурбек уни офистага кузатиб деди:
- Эртага пешинга совчилар боради.
- А-а-а?

Заурбек қўлидаги қутини очиб, унга узук тутди. Лайло бир нима дегунча машинага қайтди ва ҳайдовчи газ бериб жўнаб қолишди.

Лайло кабинетига қира солиб, Олтинсочни йўқлатиб, иккита кофе буюрди.

Олтинсоч тезда кирди.

- Нима гап Лайло. Ҳам хурсанд, ҳам ҳаяжондасиз?
- Ҳа. Опача, мени эрга чиқаришяпти.
- Яхшику?
- Опача? Мен энди эрлар сонини ошириб, шоу вакиллари билан мусобақа ўйнайманми?
- Буни тақдир дерлар. Нима бўлибди? Ким сўраб келган?
- Заурбек.
- Заурбек? Криминалданми?
- Шунақа, шекилли.
- Кутмагандим. Вой, келин пошша, кимлар билан, нималар қилиб юрибсиз! Ҳатто, бир сўз дейишга ҳам ҳайронман.
- Кофедан ичинг, совиб қолади.

Кофе хўплаб, Олтинсоч миясида ҳар турли комбинацияларни кўриб чиқди. Агар унга келини тегса ютуқ томонлари обрў ошади, баъзи товарларни биринчи қўл шартида сотишга имкон туғилади, майда конкурентларни синдириш осон, ортиқча бюрократик тўсиқлар силлиқланиб, ўз-ўзидан ҳал бўлади. Энг асосийси, жамиятда нуфузли аёл мақомини олади.

Эрга тегмаса, шу ҳолат, шу ҳолат. Балки келинини таъқиб қилиш, номини булғаш ёки бадном қилишга уринишлар юз берар. Бизнесига таъсир, миждозларни айнаттиш. Йўғ-эй, Заурбек унақа пасткашликка қўл урмайди. Лекин, унга эътироз билдириш, Лайло мартабасини ҳам кўтармайди. Зодагонлар уни тушунтирмайди, улар Заурбек тараф бўлиб олишса, унда қадри кетади. «Биринчи мартабамас, нега ноз қилди?», деган гаплар чиқади. Олтинсоч иккинчи вариант ютқазик эканлигига кўзи етди.

У масаланинг моҳиятига етиш учун Лайлонини гапга солди.

- У сизни қайдан танийди, келин.

Лайло шифокор аёли орқали зодагонлар корпоратив вечеринкаларига борганидан тортиб, контактни боғлаш ва яқин-

дан танишиш учун кавказ рақсини ўргангани, Заурбек юбилейда намойиш қилганларигача айтиб берди.

— У сизга энди боёланиб қолдимми? Яшаш тарзи, ҳаётдан хабарингиз борми?

— Қаёқда? Кимдан сўрардим?

— Бу ерга ўн етти ёшида адаси билан иш қидириб келиб қолган. Химия-технология институтига кириб ўқиб юрганида, уч курс паст курсдаги Алёнага ошиқ бўлган. Тўрт йил бирга юришиб, йигирма беш ёшида уйланган. Иккита фарзанди — қиз ва ўғил кетма-кет тузилган.

Алёнанинг отаси амалдор, унга ердам берган, икки мингичи йилларда, уйланган вақтидан бозорда кўк ва сабзавоёт сотишдан катта бизнесга кирган. Қимматли қоғозлар, уй-жой бизнеси билан шуғуллангандан марказий бозорнинг кўп акциялари унинг қўлида йиғилган. Демакки, бозор назоратини Заурбек амалга оширади. Авваллари регионга товуқ, оёқларини Америкадан олиб келган, биринчи қўл ҳуқуқи ҳам унга тегишли эди. Пичоқвозликда қатнашиб уч йил қамалиб чиққанига уч йил бўлди. Уни криминаллар ўзларига ота қилишди. Қамалганда хотини ажрашиб ярим мулкини тортиб олган. Ҳозир у билан олди-бердиси йўқ. Лекин болаларини ташлаб қўймаган. Чет тилида ўқитиладиган гимназияга боришади.

— Бошқа уйланмаганми?

— Никоҳида бир кавказлик қиз бўлган. Нақд тоғдаги қишлоқлардан, содда келин бўлган экан. Тилни яхши билмайди. Туғмаган экан, шунгами узоқ турмаган. Аёл ўз қишлоғига қайтибди, олти ойлар бўлди шекилли. Заурбек унга анча пул бериб жўнатибди. Буёғига у бўйдоқ.

— Хотини ўтқирмиди? Пулларни нима қилган?

— Алёнами? Семиз, камҳаракат. Кўп гапириб, ўзини ақлли кўрсатадиган, назокатсиз аёл. Қўлидан ҳеч бир иш келмайди. Ҳатто Заурбекдан теккан магазинни банкротга олиб бориб бой берди. Иш юригувчилари билан ишлаш ўрнига, ишқий алоқалар қилган, деган гап бор, яна билмадим. Нагижа маълум.

— Ҳимм...

— Кейин Заурбек у магазинни зўрлик қилиб бўлса ҳам ўзига қайтарди.

— Арзийдиган дўкон экан-да?

— Шундоқ «Марказий»ни ёнидаги «Тонг юлдузи» супер-маркети.

- Ростданми?
- Ҳа. Янги эгаларини рози қилгунча Заурбекнинг анча дули кетган. Эгалари сотишга мажбур бўлишди.
- Рейдерлик деиғ?
- Бу Россияда, ҳамма жойда бор.
- У эртага пешинга қариндошлари билан қайнанам уйига совчиликка келади. Сиз нима дейсиз.
- Эртагача муҳлат бор, ўйлаб кўриш керак. Ҳа, қайнанангиз ҳақи қолибдимми?
- Ҳар ҳолда ҳурмати, яна катта уйи бор экан десин, домдан кўра. Сиз ҳам борсангиз. Собирхўжа ака, Нишон акани эркаклардан айтсакми?
- Яхши, уларга ўзим тайинлайман.
- Жонимга оро кирдингиз, йўқса мен кўнғироқ қилишга истиҳола қилаётгандим.
- Ҳа, мабодо, Заурбекка расмий тегмоқчимисиз?
- Буни ўйлаганим йўқ эди.
- Криминалларнинг расмий хотинидан никоҳдагиси тинчроқ. Ҳар турли қалвадан нари бўласиз.
- Бир башоратчи унга эрга теккин деб маслаҳат берди. Ўзим эса на расмий, на никоҳ ўқитиб турмушга чиқишга орзумдамасман. Энди нима бўлади, опача?
- Унинг кўзига тушиб қолибсиз, яна ўзингиз шуни хоҳлабсиз?
- Астойдил хоҳламовдим, ўйин қилиб ўзимга бир қаратмоқчи, кетимдан оҳ-воҳ қиладиган шайдога айлантирмоқчи эдим, холос.
- Ўйиндан ўт чиқади дегани шу. Мана сизга шайдо қилиш оқибати, энди хоҳласангиз ҳам, хоҳламасангиз ҳам ўзингизни келинлик тўшагида кўрасиз.
- Вой, қанақа бўларкин? Қўрқиб кетяпман.
- Улар баробар хоҳолашиб кулишди.

ҚОЧҚОҚ, КЕЛИН

Эркаклар меҳмонхонада, беш киши бўлиб, тўйини маслаҳатини қилиб ўтирганларида, бошқа уйда Светлана Петровна йиғлаб қолди:

– Лайло, энди бу уйга камдан-кам келаркансан-да. Сенсиз бу уйим совуқ, хувиллаб жонимдан ўтиб кетса-чи?

– Нега унақа дейсиз, битта Айсунинг ўзи ўнта Лайлога дарс беради. – гап кўшди Олтинсоч.

– Айсуни кўпчиликка кўрсатишга кўрқаман. Кўз тегмасин илоё. Майли, қизим бахтли бўл. Аммо у Заурбегиинг жуда бад-жаҳл кўринади, қандай турасан. Сени чўрига айлантирса-чи? Уларда шунақа, шекилли?

– Эй, бўлмаган эски гаплар. Заурбек замонанинг олди. Дунёқароши янгича. Аввалги хотини Алёна рус бўлган. Шунгами, у илғор фикрлайди.

Олтинсоч Лайлонинг Заурбекка тегишга тарафдор, шунгами йиғитни мақтади. Яна кеча уйдаги кенгашда эркаклар ҳам шу фикрни тасдиқлаган эдилар. Лайлога эркинлик, кенг давраларни гули бўлиб юриш ёқади, уни доимо назоратига олишни эса унча-мунча эркак эпдолмайди ва зарурият туғилса ҳамоя қилишни ўхшатолмаслиги ҳам мумкин.

Совчилар илтимослари билан тўй ўн кун ичида ўтказилиши белгиланди.

Лайло бир-икки кун ўзида бўлмай юрди. Унинг тўй муносабати билан қайтага кўнгли ёришмай Москвага бориб келишни ўйлаб юрганди. Людмила Юрьевна кўнғироқ қилиб қолдию, тезда етиб келишини, ундан Лондонга бориб келишини сўради.

Лайло ҳайрон ҳолда сўради:

– Нимага?

– Сабаби жуда жиддий. Илтимос, тез етиб кел, кейин тушунтираман.

Лайло Людмила Юрьевнанинг жиддий ва ҳовлиққанча айтган сўзларидан вазият унинг бориши зарурлигини англа тарди. Демак, менга боғлиқ бирор воқеа рўй берган деб ўйлади у, биринчидан. Иккинчидан, нима бўлса ҳам, баҳона пайдо бўлганидан мамнун эди. Чунки энди Красноярскни тарк этиш мумкин эди.

Бу орада Заурбек кунда унга кўнғироқ қилар, совғалар, тилла тақинчоқлар, тўйга олинадиган кийимлар тўғрисидами, келин томонидан келадиган меҳмонлар таркиби тўғрисидами сўрарди. Лайло, ҳамма нарсам бор. Мени бир-икки кун безовта қилманг, деб, илтимос қилди.

Ўзи бир кун ўтказиб, эртасига ҳеч ким билан хайрлашмай, кичик сумкасини олиб, самолётга ўтирди.

Лайло тўй қолдирилганини манзилга етгач телефонда айтишни режалаштирган эди.

Лайло қайга борса, кийимлари топилади. У шаҳардан бу шаҳарга кийим юклаб, катта чемоданлар кўтариб юриш одати йўқ.

Самолётга таниш орқали досадка, қўшимча бўш қолган жойга чиқарилди. Стюардесса уни тижорат класси салонига олиб кириб:

- Бу ерда асосан чет эликлар, артистлар, — деди.
- Жуда соз, улар билан зерикмасам керак.

Унга охирги қаторда иккита ёки биринчи қатордан бир бўш ўрин тавсия қилди. У биринчи қаторда Николони кўриб ҳовлиқди. Унинг ёни бўш эди.

- Николо. Яхши юрибсизми?
- Николомасман. Сизнинг ўзингиз ким бўласиз?
- Кечирасиз, Николога ўхшаш экансиз?

Лайло охирги қаторга бориб ўтирди.

Чиндан ҳам Николога ўхшаш экан. У ўйга чўмди...

Ўшанда, бундан уч ойлар олдин Флоренцияга фестивалга Никитин Лайлони ўзи билан олиб борди. Флоренцияда қадимги опера санъати асарларини профессионал труппа артистлари билан бирга ёшлар ариялар билан қатнашдилар. Никитин жюри аъзоси сифатида, ҳар куни фестиваль ишчи гуруҳида вақтини ўтказди.

Лайло шаҳарни кўрсин деб, Никитин инглиз тилини биладиган таниши Николони унга ҳамроҳ бўлишини сўради. Николо қош-кўзлари қора, жингалак сочли, ўрта ёш, Никитиндан ярим қарич баланд, келишган йигит. Аммо ўйчан, овир табиат экан.

У Лайлога Флоренция, унинг қадимий тарихи, уни машҳур қилган шўх аёллари даври ҳақида гапириб уч-тўрт кун шаҳарнинг қадимий ёдгорликларини кўрсатиб, биноларига, черковларигача олиб кирди.

Театрларга томоша вақтида ёпиқ бўлса ҳам меҳмон ҳурмати очдириб, уларнинг эски биноларини намойиш этди. Саҳна, амфитеатр, портер, балконларидан иборатлигини кўрсатаркан, қизнинг қўллариданми, елкаси, беллариданми билиб, билмай ушлаб қўйишни бир неча марта амалга оширди. Қиз унинг қўлларини кулиб суриб қўярди. Театрнинг қоронғу йўлагидан ўтишда у яна хуруж қилиб қучоқлади.

Лайло тисарилиб сўради:

— Жаноб Трапотони, агар хотинингизни биров шундоқ кўчада бағрига тортса яхшими?

– Аллақачон бу ишни Евгений уддалаган, шундан кейин хотиним мендан кетиб, ажрашди. У Никитинни яхши кўради.

– Ростданми?

– Ҳа.

– Бас қилинг. Қанақа бўшгоб одамсиз.

– Евгенийни қачондан бери биламан. Дўстмиз. Келганда уйга олиб кетардим. Хотиним, қизим бор эди. Энди улар алоҳида яшайди. Айб ўзингда, қозикни яхши қоқмагансан, хотинингни ипи ечилиб, кетиб қолган, деб, Евгений мени мазах қилади.

– Юра қолинг. Концертга қайтайлик.

Николо бошини эгиб унинг орқасидан келарди, Лайло ичида ўйлади:

«Евгений бирт хотинбоз. Лекин қанақадир қизиқ, у билан одам зерикмайди. Қилиқларидан яна ўртоқлари хафа бўлмайди. Николо каби одамларга ачинасан, лекин ўз уйига олиб борган, хотинидан огоҳ бўлиб турмайдими?»

Бирпас туриб, унинг хаёлини бўлиб, ёнига боши кал артист келди.

– Николо Трапотони, музикантни айтаяпсизми?

– Ҳа.

– Мен унинг укаси Жаванни Трапотониман.

– Наҳотки?

У умуман Николога ўхшамасди, аммо Лайло сир бермади.

– Мен опера артистиман. Красноярскда йигирма кун бир нечта опералар кўйдик, яна Москвада шунча вақт бўламиз, – деди Жаванни.

Лайло Чопра таклиф этган опера артистлари концерти шулар ижросида эканлигини билгач, ўзининг таассуфини ачиниб сўзлади.

– Афсус, билмай қолибман. Италия операси жону дилим.

– Бирорта ария айтиб берайми?

– Самолётда мумкинмикан?

– Сиз учун ҳамма нарса мумкин.

Жаванни аввал паст овозда Вердининг «Трубадур»идан ариялар айтди. Сўнг «Кармен»га ўтди.

Стюардесса унинг тепасига келди ва Лайлога ҳавас билан қаради, чунки бу ҳаракатлар у учунлигини сезганди.

– Командир фақат паст овозда айтишни илтимос қилди, йўқса, овоз қаттиқ резонанс бериб, самолётни силкинишига олиб келаркан, – деди.

Спёардессалар бу кўшиқ айтишлар Лайлога ишқибозлик, ёкиш, унинг эътиборини қозониш мақсадида эканлигига шубҳа қилишмас, айниқса энди тўладан келган ўрта ёшли, баритон овоздаги артист ҳам Жаваннига жўр бўлишга жон-жон деб кўшилаганидан фикрлари тўғрилиги тасдиғини топгани.

Лайло чапак чашиб, уларни олқишлаб кўйди. Жаванни эса унинг кўлларини олиб ўпмоқчи эди, у ҳар доимгидек тўғри-сини айтди.

– Мен кўлимни ўпишларини ёқтирмаймаи. Узр.

– У ҳолда.

– Сизларга катта раҳмат.

– Шу ҳолёсми?

– Тамағирлик яхшимас. Оллоҳ макруҳ қилган нарса, – деб сўз ўйинини бошлади Лайло.

– Аёл кишини хушомад, мақтовлар билан ийдирмасангиз, у ҳеч қачон дилдан ўзи илтифот қилиши қийин.

– Дилдан суҳбат қурмоққа изн бергани, аёл кишининг илтифоти.

– Лекин жуда кичик-да бу илтифот.

– Каттаси яқинларга, кичиги оқинларга.

Қофия сўзлари келиб қолганидан Лайло шарақлаб кулди. Унинг овози шунчалик беғараз эдики, салондаги артистлар унга ўтирилиб қарашди.

– Жаванни, табриклаймиз, топган жононинг бунча хуш-чақчақ.

– Ўзим ҳам хурсанд, ёнида дунёнинг четига учишга тайёрман.

– Уйингизда хотинингиз борлиги эсингиздан чиқдимми?

Жаванни иккинчи ролларни ижро этадиган семиз Ривера хонимга қараб, ижирғаниб, жавоб қилди.

– Бирпас ўзимни бўйдоқ ҳис қилишимга ҳам қўймайсиз. Нега ҳам сизни хотиним билан таништирган эканман.

Улар итальян тилида бир-бирларини чўқилдилар.

Сўнг салонга осудалик чўқди.

Лайло ҳар доим қарзини қайтаришга ўрганган. Ҳозир уларни кўнглини олганлари учун ўзи ҳам «Сунбула»ни бошлайми ё йўқми, деган хаёлга борар, лекин профессионал овози йўқлигини, аммо қариндош-уруғлар эшитганида нуқул мақташганларини инobatта олибми, Жаванни кўлига секин туртди.

Жаванни унга қайриди.

Лайло халқ суйган кўшиқлардан бирини айта бошлади.

*Сунбула-ю, сунбула,
Ўраб олай гул билан,
Менинг кўнглим сен билан,
Сен борасан ким билан
Қадамингда гуллар очилсин!*

Энди фақат Жаваннимас, салондагилар секин-аста орқага ўтирилиб, унга тикилиб эшига бошладилар.

Лайло қўшиқни юракдан чиқариб айтарди.

Биринчи қатордаги муסיқачи ҳатто скрипкасини чиқариб, қўшиқни куйга солиб турди. Жаванни ва бояги баритон кўзларини бир-бирларига уриштириб, қошларини кўтариб ҳайратларини ифодалардилар.

Лайло қўшиқни охириги куплети сўзларини айтди.

*— Бу дунёда бор бўлса,
Юрак бағри бутуни.
Қоғоздан ўчоқ ясаб,
Гулдан қилай ўтинни.
Қадамингда гуллар очилсин!*

У қўшиғини тугатар-тугатмай, ҳайқириқ ва олқишлар ичида қолди. Бу ёқда унга кулиб қараётган чехралар чапақларини узоқ тўхтатмадилар. Жаванни ўзини йўқотиб қўйиб уни қучишни ҳам, қандай ҳайратини ифодалашга ҳайрон бақрайиб қолганди. У фақат:

— Брависсимо! О yes! — деб кўярди.

Лайло кўпчиликни ҳурмати ўрнидан туриб, қўли кўксига, чиройли калом қилди. Ўгирилиб қараётган йўловчиларни ўрта-сини ёриб, унинг қошига бояги биринчи қатордаги муסיқачи келди ва сўради.

— Қўшиғингиз куйини тўғри акслантирдимми? Эшитиб кўрсангиз, Карло, сен тур-чи?

— Ҳа, Узр. Бироз шаккоклик қилдим. Мен Карло Паскулиаман. Жаванни Трапотони асида скрипка чалувчи, акаси Николо саксафончи ҳисобланади.

Карло кетди.

Лайло асл Жаваннига қайтага хурсанд бўлди. У ниҳоятда тарбияли ва андишали кўриқди. Куйни чалиб тамомлади ва секин нигоҳларини қизга тикди. Лайлога Жаваннини ижроси, ўзини тутиши маъқул келганди. У куйни охиригача эшитаркан, беихтиёр йигитга қараб, унинг қўллари ҳаракати, юзи-

даги самимий ифода, жингалак сочларига ва қора кўмирдек кўзларига нигоҳини бир-бир ташлаб қўйди.

Стюардесса самолёт қўнишини, ременларни тақиб олишни эълон қилди.

Боя турганида ременлар учи ерга тушган шекилли, уларни Жаванни қидириб топиб, уни бирлаштиришга ёрдам берар экан, нафаси шундоқ яқинидан келди.

Лайло лузум билан раҳматини айтди.

Жаванни жавобан бош силкиб қўйди.

— Николога ким бўласиз?

— Ҳеч кими.

— У ҳолда қаердан танийсиз?

— Никитин орқали.

— Шунақами? Тушунарли. У Николо оиласини бузган.

— Хабарим бор.

— Менинг оилам йўқ. Бўйдоқман.

— Омадингиз бор экан, — деб Лайло кулди.

— Никитинга шама қиялпсизми? Менинг оиламни буза олмади. Кўрсатиб қўярдим. Николо ўзи ўта интеллигент.

— Ҳа, у сиздан кўра бўшроқ шекилли.

— Менга исмингизни айтиб, телефонингизни берсангиз?

— Шуни ўзимиз?

— Ҳозирча шу.

— Айтмасам-чи?

— Сўнг армон қилиб юрманг.

— Армонга арзийдимиз?

— Шундоқ эркин музикантни қўлимдан чиқардим, мени энди ким Италиянинг жануби бўйлаб саёҳатга таклиф этади, деб куйиб қоласиз.

— Сабаблари жиддий экан. Мен саёҳатни жуда ёқтираман.

— Балки энди яқиндан танишармиз.

Лайло унга визит карточкасини берди. Ўз навбатида Жаванни ҳам уни қандай топиш мумкинлиги тўғрисидаги бор маълумотларни ёзиб берди.

— Москвада ўн кун бўламиз. Балки бизнинг операга келарсиз?

— Билмасам. Мени Москвада қандайдир сирли иш кутаётгандек, бўш бўлсам қўнғироқ қиламан, Жаванни. У қўлини узатди. Жаванни унинг қўлини сиқиб қўйиш ўрнига энгашиб юзига босди.

ОХИРИ БАХАЙР БЎЛСИН ЭКАН

ЕВГЕНИЙ ЁРДАМГА МУҲТОЖ

Людмила Юрьевнанинг ўзи Лайлони аэропортда кутиб олди. Улар Жаванни билан гаплашиб чиқиб келишганди.

— Бу ким, Николоми?

— Йўқ, укаси Жаванни экан.

— Ҳа, акасидан кўра сал жонлироқ, шекилли. Бизникига борадими?

— Нега энди?

— Кўпинча, Евгений Николони уйга олиб кетарди.

— Йўқ, улар труппасининг Москвада концерти бор экан, бирга бўлишади.

— Сенга ёпишиб олибди. Ўшанга сўрадим.

— Мен ўзим ташаббус кўрсатдим.

— Янгилик-ку? Фақат сен эртагаёқ Лондонга учишинг керак.

— Нима гап ўзи? Нега у ёққа бориш шошилишч.

— Евгенийни гаровдан қутқариб келасан.

— Қўлимдан келмас. Ким тутқун қилган? Уларни танимасам.

— Танийсан, Амин.

— Амин? У тирикми?

— Тирик. Жони бирам қаттиқ экан.

— Нимани хоҳлаяпти?

— Сени кўришни.

— Ўрнига ўрин, Евгений озод, мен гаровга тушаманми?

— У сени яхши кўради. Бошқа аёллар куриб қолгандек, бир фосиқни ишқи фақат сени дермиш. Сенсиз ҳаёт кўзига қоронғумиш. Бўлмаса, Евгенийни Лондонга боришини қаердан билади. Никитин деб қидириб, яқинда Лондондаги мусиқа фестивалига боришини ой-куни, етиб келгани, қайси меҳмонхонага жойлашганини Интернетдан аниқ-

лаб, ресторандан маст чиқаётганини пойлаб, олиб кетибди.

— Ҳа, Евгений ичса, гоҳида ўзини билмай қолади. Бу рост.

— Илгимос, ёрдам бер.

— Полицияга хабар берилса-чи?

— Амин у ҳолда ўзимни ҳам, Евгенийни ҳам ўлдираман, деб огоҳлангирган.

— У телбадан ҳар нарса кутса бўлади. Дубайда ҳам мени ҳеч тинч қўймай нукул хонамга соқчиларни кўзини шамвалат қилиб, тунда бостириб кирарди. Худо бир сақлаганди.

— Лайло, сендан умид. Бир марта кўзингни чирт юм.

— Мама, у қора менинг гуруримни поймол қилиши мумкин.

— Йўғ-эй! Сен уни алдаб, аврайсан. Дорилар топиб қўйдим, ичирсанг бўлди, ҳушидан кетади.

— Бу ёғини ҳам ўйлаб қўйибсиз. Шунга ҳам раҳмат.

— Тушун, Евгенийни ўлдириб қўйса, мен ҳам чўкаман. Амирни ким оёққа турғзади.

— Йўлда чарчадим. Уйга етиб келдик. Мен сал ўзимга келиб олай. Кейин маслаҳат қиламиз.

— Ҳа. Албатта. Ана бассейн, сауна тайёр.

Москвада март ойларининг ўртасида совуқ камаяди. Лайло Лондондаги об-ҳавони ҳам билди. У ерда эса туман ва доимий бўлиб турадиган ёмғирни айтмаса, умуман ҳаво бир хил илиқ.

Амир ҳаракатлари мўл, тиниб-тинчимайдиган бола бўлибди. У онасига зўрға келди. Лекин бувисининг бағридан чиқишни ўйламайди. Лайло кўзларидан ёш томчилади. У охирига пайт ҳис-туйғуларини йиғи билан ифодалашга ўтиб олганди. Бу унда беихтиёр юз берарди.

Людмила Юрьевна унинг кўнглини кўтарди.

— Доченька, ўксима. Ҳали каттароқ бўлсин, сени дейди. Мен бир чеккада қолиб кетаман.

Москвадан Лондонга учган самолётда, ёнига ёш оила ўтирган экан, улар кўтарилшмасдан сумкасида егуликлар чиқариб ейишга бошлашди. Унга ҳам таклиф этишди. Эр-хотин юзлари қип-қизил, жуда бақувват ва бироз тўла эдилар.

Лайло бошини чайқаб, уларнинг таклифини рад қилди. Унинг хаёли, бирор бир бўш, бемалол жойга кўчиб ўтишда эди.

Стюардессага соф инглиз тилидаги мурожаатидан кейин, уни бирор мансабдор идорадан деб билишдими, ўрта са-

лондаги бўш уч жойнинг бирига кўчиб ўтишига ёрдам беришди.

«Энди бемалол ўйга чўмиб кетиш мумкин», — деб ўйлади Лайло. Боя у самолётга чиқишдан олдин, Светлана Петровнага телефон қилиб, Заурбек билан тўйи қолдирилганини етказишни сўради.

— Тўппа-тўғри, сенга у бош оғриғи нимага керак. У фирт ишқал-ку! Оёғингга болта уриб уйдан чиқармаса нима қиласан? Ёки ҳар бир қадамнингни ўлчаб қўймайди.

Сўнгра Ойгул опага кўнъяроқ қилди. Узоқ ҳол-аҳвол сўрашиб гаплашишди. Орасида Ёдгорни сўзларини эшитди.

— Ойи, қачон келасиз?

Лайлонинг кўзларидан ёшлар силқиб жавоб берди.

— Тез орада.

— Йиеламанг, ойи.

Телефонни Ойгул опа олганда у тамоман ҳўнграб йиғларди.

— Вой, қоқиндиқ, келинжон. Нима бўлди?

— Чарчадим шекилли. Бунча дарбадар экан қисматим.

— Нолиманг қизим. Сабр қилинг. Ана Олтинсоч индамай ўтирибди-ку!

— Ҳа-я. Шундай йиғлайдиган бўлаб қолдим. Дийдам бўш бўлиб қолган, шекилли. Лондонга кетяман. Хайр.

— Шунақами. Яхши бориб келинг, келин.

Сўнг у Тошкентга телефон қилганда кулиб, ҳазиллашиб гаплашди ва ўзининг хафақон руҳини онасига ўтказмади.

Уни қайнанаси кузатаркан, «Билет умумий салондан бўлибди, жой ёқмаса стюардессаларга айтсангиз, фақат русча сўраманг, инглиз тилида илтимос қилинг, натижасини кўрасиз», — деганди, мана яхши ўринга жойлашди. Қайнанам балони билади, фақат Аминдан Евгенийни қутқаришга ақли етмай, ўзини бахшида қилмай, ҳал қилиш йўларини у ўйлаб борарди. Сумкасида ҳар эҳтимолга қарши уйқу дори таблеткалари бор. Божхона текширувчиси «Эҳтиёткор аёл ўзи билан олиб юраркан-да», деб, индамай ўтказиб юборди.

Хўш, балки Заурбек одамларини ишга солса-чи, энди бўлмайди. У билан боғланиш, ўзини бўйнини сиртмоққа тикиш билан баробар. Аёл боши билан бу авантюрага балки бекорга қўшилгандир.

Орадан икки соатча ўтди.

Лайло ўйлардан чарчаб кўзларини юмиб ухлашга ҳаракат қилар, аммо бунинг уддасидан чиқмасди.

Шунда у бўлгуси Амин билан бўладиган учрашув тўғрисида ўйларкан, негадир ҳеч қандай хавф-хатар сезмасди. Чунки Амин уни қанчалик яхши кўришини, унга охирги пайт ҳатто кўзига тик, бақрайиб қарамаганини эслади. Тортинчоқ, ҳатто уятчан ҳолати кўз ўнгида намоён бўларкан, ҳов ўша биринчи кўргандаги дағал йигитни, муҳаббат қанчалик ипақдек мулойим қилиб қўйганидан, бунга ўзи сабаб бўлганидан, ҳатто гурурланиб ҳам қўйди. Сўнг хаёли Людмила Юрьевнага кетди. Бу кўпни кўрган аёлни баъзи қилиқлари, хатти-ҳаракатларига ижобий баҳо бериб ўтираркан, баъзи гап-сўзлари, ҳаётга эркинроқ муносабатларини, шу юзасидан унга берган панд-насиҳатларини ҳозир эслаб мийиғида кулиб қўйди...

Людмила Юрьевна ўтган умри, ўтказган турмуши ва ҳаётга муносабати, эри, таниш-билишларини таърифлаб, қуйидагиларни айттанди:

— Сен борган сари ёқяпсан. Кийинишингда камчилик йўқ, мен ҳам ёшлагимда роса кийинардим. Либосларимни энг яхши магазинлардан жазманларим олиб берарди. У вақт Максим Карлович асосий вақти гастролларда бўлса ҳам кўп пул топмасди. Мени эса хушгорларим зериктирмасди. Буни Максим билар, барибир мени яхши кўрарди. Бойликни кўпини менинг ҳусним топган, ошиқларим совғаларидан тўрт хоналик уйнинг икки хонаси банд бўларди. Дунёда яшаб қолиш керак, Лайло. Сен ҳам бу тентак Евгенийга сажда қилма, агар чиройли юришни биладиган бойвачча хуштор, жазманларни орттира олсанг, у ҳеч нима демайди. У ҳам отасига ўхшаш қўрқоқ эркаклардан. Фақат ошкора юриб, унинг номини булғамасанг бўлгани. Унинг айтишга арзигулик мусиқа дунёсида ўз обрўси бор.

Ўшанда Лайло қайнарасидан тикка сўради:

— Мама. Буни жиддий айтаяпсизми?

— Муҳаббатда ҳазил кетмайди, — деб гапини давом эттирганди Людмила Юрьевна. — Фақат ҳис биланмас, бойлиги ва мартабаси учун севишни ўрганинг, камбағал, қашшоқ, омадсизларга тобим йўқ. Сизга ҳам маслаҳат бермайман. Ҳеч қачон уларни ёнингизга келтирманг, улар бахтсизлик келтиради.

Людмила Юрьевнанинг одати, жон бериб қулоқ солган одамни сизлаб ҳам қўярди.

— Мама. Бундай енгилтак хоним бўлишим шартми? — ҳайрон сўраганди Лайло.

Бу саволга жавобан эса қуйидагича суҳбат ўттанди.

— Мен енгилтак эканманми? Бутун ҳаёт тарзим шундай ўтди. Бу йўл билан жамиятнинг юқори табақалари орасидаги эркаклар билан танишиб, бу уйнинг дўстларини кўнайтирасиз. Дўстларнинг эса бир кун албатта фойдаси тегади.

— Билмасам. Менинг тарбиям бунга йўл қўя олмайди.

— Роҳибалик сиз учун эмас. Чунки сиз жозибали, оҳанраболисиз. Яна барча хушторлар билан ётиш шартмас. Бирикки ўпич бериш, ноз-карашма билан узоқ вақт умидвор қилиб юриш ҳам мумкин. Менинг шундай бир умрлик дўстларим бор. Улар ётоқхонам эшиги қаердалигини ҳам билишмайди. Бас, чарчадим. Аммо менинг раъйим, Сизга доим йўл очик.

Лайло ичида ўйлаганди: «Мама, алжирайверади, Евгений эшитса, ўзи капромаат йиғиб юрибди, бир кундаёқ ҳайдайди». Ундоқ деса, ёдига Пенанг оролларидаги воқеа келди-ю, эрининг телбалигидан кулганди.

Ҳозир шулар кўз ўнгидан ўтди.

САМОЛЁТДА ТОПИЛГАН ҲАМРОҲ

Одинги қатордаги бир йўловчи қариянинг кўнгли айнадими, стюардесса улар ёнидаги баланд бўйли қора кўз йўловчини Лайло ўтирган қаторга ўтказди.

У Лайло ёнидан жой олди.

Йигит инглиз тилида, «Тенкю», деди.

Лайло ширин хаёлларини бузган йўловчидан сал хафа бўлгансимон унга назар ташладию, унинг ҳамюрти эканлигини юз тусидан англади. Чунки, ўзбекларга хос жилмайиб қараш унча-мунча миллатда учрамайди.

Лайло жавобан ўзбекча сўзлади.

— Марҳамат.

— Сиз ўзбекмисиз?

— Шундай. Ўзингиз-чи?

— Мен ҳам. Учрашган жойимизни қаранг.

— Менимча, ажабланарли жойи йўқ. Ҳозир минглаб одамларимиз чет элларда сафарларда бўлади.

— Ҳар ҳолда, ўз юртдошингни кўриш доим одамни руҳлантириб юборади.

– Менинг исмим Лайло.

– Жарангдор исм экан. Меники оддий ўзбек исми – Толиб.

– Жуда хурсандман.

– Мен ҳам.

Улар бир-бирига қараб қолишди. Толиб гап бошлади.

– Чиройли экансиз. Японками деб ўйлагандим. Рангингиз тоза оқ ва қош-кўзларингиз қорасини эса мен қуёш чиқар мамлакати аёлларида кўп учратганман.

– У ерда кўп бўлганмисиз?

– Япониядами, атиги икки марта. Лекин ҳар борганда бир ойдан ортиқ инспекция қилиб келишга тўғри келади.

– Фирмада ишлайсизми?

– Фирмадан каттароқ компания. Сиз нима иш қиласиз?

– Аввал сиз. Ўзингиз, ишингиз, лозим топсангиз ҳаётингиз ҳақида сўзлаб беринг. Ўзбекча суҳбатларни сочинганман. Илтимос, ганиринг. Мен фақат эшитаман. Ҳали Лондонга етиб боришимизга икки соатча бор шекилли.

– Икки соатча, тўғри.

Аммо Толиб қизга қараб бироз индамай қолиб, унга ўхтин-ўхтин қараб қўйишга ўтиб олди.

Жувон илтимосини қайтаришни истамадими, у ҳам индамай қолди.

Ўртага бироз сукунат тушди.

Лайло бошини ўриндиққа ташлаб кўзини юмди.

Ўшандан фойдаланган йигит дипломатидан ноутбукни олиб, Интернетга кирди-да, бир нима қидира кетди. У бир неча муддат ишлади, сўнг ноутбукни ёниб, шодон жувонга кўзини тикиб кулиб қарай бошлади.

Лайло бу ҳолатни зимдан кузатаркан, бу вазият унга эриш туюлдию, ҳамроҳига гап қотди.

– Ишлаб бўлдингизми?

– Ҳа.

– Бўлмаса, вақт ўтказиш учун бирор нарса айтиб берарсиз.

– Ўзим ҳақимда айтиб берсамчи.

– Яхши бўларди, – деди Лайло, ҳамон ўриндиққа ёнбошлаганча, кўзини очмай.

– Болалигимда бор ҳаётим Уста Ширин кўчасидан юқориқоқдаги маҳаллада ўтган. Отам автобус ҳайдайди. Онамиз уй бекаси. Ўзимни ишга ва ўқишга киришим қизиқ

бўлган. Агрегат заводи тўғрисидаги Шарқшунослик лицейини битириб, институтга ўша йили кира олмадим. Балл етмади. Лекин институт қошидаги ёрдамчи курслардаги болаларга араб тилини ўқитиш учун мени ишга олишди. Аслида катта ўқитувчилар дарс олиб боришарди. Мен кичик гуруҳларга бўлинганда амалий жиҳатдан гапириш, суҳбат куришдан машқлар ўтказардим. Ярим йиллар ўтиб, қайсидир газетада турк фирмасига мутахассислар қабул қилиниши эълон қилинган экан. Талабларида инглиз ва араб тилини билиш мажбурий кўрсатилганди. Танловда қатнашиб, мени қабул қилишганида аввалига ишонмадим, аммо бу ҳақиқат чиқди. Роса уйдагилар хурсанд бўлишди. Дарс бериш ҳам қолиб кетди. Ойлик яхши. Уч йил ишладим. Дубайга кўч борардик. Тилмочлик ҳам қилардим. Сўнгра мени бош компанияга, у Британияда рўйхатдан ўтганди, ишга ўтказилди. Икки йилча ишлагандим, ўзлари Юридик институтта контракт асосида валютада пул тўлаб мени ўқишимни ташкил эттишди. Ўқишни тўрт йил ўқиб бакалавр даражасини олдим. Ўшанга ҳам беш йил бўлибди. Охири икки йилида инспекция ишларида қатнашиб, дунёдаги компаниянинг шўъба фирмаларини молиявий аҳволи, бошқарувда иш юритишини текшириб келишга боряпман. Ҳозир тувар жойим Лондонга айланиб қолган. Шунақа гаплар...

Ингит жим қолди. Лайло унга бир яширин нигоҳ ташлади. Чет эл фирмаларида ишлайдиган бадаида ёғи йўқ, тик қомат, бироз озғин, аммо келишган, башанг, кийимлари билиб-билиб кийган тусдаги бу хорижий компания ходими унда қизиқиш пайдо қилганди.

Аммо у уйланган ё уйланмагани тўғрисида айтмай, сукут қилиб, бироз айёрона унга қарашидан, улчалик соддамаслиги кўришиб турарди.

— Бўлдими? Бошиқа айтадиган гапингиз қолмадими?

Лайло унинг оилавий шароитига қизикаётганини Толиб тушунди.

Лайло, олдига стюардесса қўйиб кетган ноқ шарбатидан ҳўлаб қўяркан:

— Дуруст, ўз кучингиз, ақл-идрокингиз билан бу мартабаларга эришибсиз. Табриклайман, — деди самимий.

— Раҳмат. Лайло Қудратовна!

— Ия, менинг шарифимни қайдан билдингиз. — деб ажабланди Лайло.

— Интернетдан.

— Ҳа-я. Бундан ҳайратга тушмаса ҳам бўлади, — деб жувон унга маъноли тикиларкан, сўради. — Яна мен ҳақимда, нималарни топдингиз?

— Бошқа ҳеч нарса.

Лайло ишонқирамай қаради, сўнг:

— Жеймс Бондга ўхшаб сир тутмай, бўлмаса ўзингиз ҳақингизда охиригача айтинг.

— Нимани?

— Нимани бўлса ҳам: даромадингиз, мулкингиз ёки оилангиз ҳақида.

— Даромад ҳақида айтиш фирма сири ҳисобланади. Мулким йўқ ҳисоб, уйимизни отамиз қурганлар. Оилавий аҳволимга келсак. Бўйдоқман, аслида уйланиб ажрашганмиз, уч йил бўлди. Фирмамининг Англиядаги ходими Шейлага уйландим, у ярим араб, ярим шотландиялик, олти ойга ҳам турмушимиз бормади.

Лайло ўриндиғини бироз тиккалаб:

— Исми меникига ўхшаш эканми? — деб ҳайратланиб, савол берди. — Шундай чиройли исми жувон билан нега ажрашгансиз?

— У салга менга фуқаролик олиш учун уйландим, деб жанжал қила берди.

— Ҳм...

— Қизимиз Зейнаб онаси билан қолди. Бўлдим, бошқа саволлар йўқми? — деб Толиб асабийлашиб унга қаттиқ тикилиб қаради.

Лайло аёллардан кўра эркеклар ажрашиш тўғрисида гапиришини ёқтирмаслигини яна бир бора тасдиғини кўраркан, юзини киши билмас иллюминатор томонга бурди.

Толиб олдида турган пивони нўшиб, бошини ўриндиққа ташлаб, кўзини юмиб олди.

Бирмунча муддат ўтди.

Лайло хаёли яна хотираларга уланди...

— Қомати келишган, таранг экан, — деганди Аминни кўриб Людмила Юрьевна. — Унга қизиқсангиз, фақат хонасига тушинг.

— Мама. Нима деяпсиз?

— Ёшсиз. Кимдир эркалашига зорсиз. Телба ўғлим қайларда юради. Фақат бу қора хонангизга зинҳор ва зинҳор кирмасин.

– Хаёлимга бунақа нарса келмаган.

– Ёнингизда юра берса, келади. Энди у сизга тил ўргатади. Евгений хатида ёзибди-ку?

Чиндан Амин унга тилини амалиётини кучайтириш учун ўқитувчи бўлганида, доимо Лайлонинг ёнида юрганида, жувонни шайтон кўп марта йўлдан урмоқчи бўлгани эсига тушди. Ёлғизликни, эрсизликни аёл киши ҳам кўтара олмайди. Ҳузурида ялтоқланиб, айш-фароғат тўла ҳирсли нигоҳини тикиб, келишган қомагидан куч ва ёшлик қуввати биланиб турган йигит юрса, чидашнинг ўзи бўладими? Бу синовда, ундоқ-мундоғининг ҳам сабр косаси тўлади, бир куни манаман деб кучоғини очади. Ошурфта бўлган оширига ўзини бахшида қиладди. Ошири ҳам башар фарзанди-ку, севиш, эркалашни эплайдиган. Тентак Евгений уни нега Москвага чақиради. Яна Лайлога рўпару қиладди.

Аммо ҳазил-ҳузул қилиб, Амಿಂದан буёғига ўзини сақлаш учун, қандай макр ва ҳийлаларни ишлатмади. Уни укам деди, дўстим деди, авради, алдади. Сувга олиб бориб, суғормаи келди. Ўшангами унинг ҳозир кўзига қон тўлган, Лайлодан бошқаси кўзига кўринмасмиш. Лондонда нима қиладди, у ҳозир билмасди, ҳеч бўлмаса маъшуқа ролини ўйнайдими? У қоравойни тагига яна тушадими? Мама ҳам қизик. Нима Лайлонинг Пенанг воқеалари ёдидан чиқибдими, ҳечамда. Амин қирғини-ку! Чангалига тушдигини соғ қўймайди. Қандай эсламасин, қиз ҳушидан ўшанда тамоман кетмаганди...

Аввалига, кутилмаганда, Амин унинг оёқлари пойига чўкка тушгани унга эриш туюлди. Нима қилаётганини англамади, фақат сал кейинроқ, унинг оёқ бармоқларини галма-гал узоқ сўраётганидан, вужудида енгил хотиржамлик пайдо бўлди. У унга ташланган махлуқ эмаслигини идрок этиб, бироз тинчланганди.

Озгина фурсат ўтиб, Амин унинг оёқларини бир қўл билан сийпалаб, кетма-кет ўпиб, иккинчи қўли қорнини силаётганда эса, баданида нимадир жимирлади. Кейин, йигит бошини киндикдан сал пастроқ жойга қўйганда, ожиза тамоман ўзини йўқотиб, қўлларини ёнга ташлаган куйи, кўзларини чирг юмиб олди, чунки ҳуши учар даражада юраги дукиллаб уришга бошлаганди...

Бу безовталиги бежиз эмасди.

Чунки, бадани узра бегона қўллар тоқ зангиларидек чирмашиб банди этган. Лайло эса, бир-икки тўлғониб, зорманда

жипсидан қутила олмай, бас суллоҳ, забтнинг курсин дер, илло бу ножинс зўрлашларини қанда қилмай, унинг инграшларини кучайтирарди...

Хотирасидан ўчиши қийин бу воқеани ҳозир у эслаб, хаёллар тагига ета олмай ўй суларкан, нимаёқул вазиятни кўз олдига келтирди-ю, чирт этиб пакетга туғлади.

У ҳайрон, хаёллар тагига ета олмай ўй суларди...

— Ёшим ўттиз иккида, — деб Толиб унга қараганда, Лайло ҳам беихтиёр ўгирилиб, ўйларига чек қўйди.

— Яхши.

— Сиздан беш ёш каттаман.

«Мана гап қаерда экан. Толиб мазмунаж мени ҳайратга солмоқчи, бунисини энди қаердан биласиз?» — деди у бепарво.

— Ўша-ўша, Интернетдан.

— Балки у ҳолда мен ҳақимда ўзингиз ҳикоя қилиб берарсиз.

— Турмушдан ажраганингизни, Тошкентда туғилганингизни биламан, холос, — деб Толиб кўзларини яширди.

— У ҳолда шу ҳам сизга етарли.

Йигитнинг бекорга яна гап бошламаганини билса ҳам, унинг суҳбат олиб бориш манераси унга ёқиб қолганди, шунга ўйин қилибми, кўзини ўйнатиб ҳис-туйғуларини синаш учуви ўзини суянчиққа ташлаб, уни чап тарафдаги кнопасини босиб, узала тушираркан, унинг қабарик кўкраклари, ёпиштириб кийган кийимларида бўртиб, чиройли манзара касб қилди. Бу етмагандек, у хумор кўзларини ўйнатиб, йигитга ишва билан қарашни машқ қилди.

Толиб унинг бу ҳолатига кўзи тушдию, бошини тескари ўгирди.

«Андишали экан, фақат, жуда ичимдагини топга ўхшайди», — деб ўйлади Лайло ўз ҳолатини ўзгартирмай. У зерика бошлаганди: «Бошқа одам бўлганида, ҳозир комплиментларга кўмиб ташларди. Ҳеч бўлмаса, чиройим, туси ёки қоматимни мақтарди».

Улар бирпас жим қолдилар.

— Лондонда тураржой муаммоси мавжуд, — деди сукутни бузиб, унга жиддий қараганча Толиб. — Сизнинг борар манзилингиз тайинми?

— Мени кутиб олишса керак? — деб ёлғонлади Лайло.

Йигит унинг кўзидаги алдовни аниқлаб, таклиф киритди:

— Яхшиси, бизнинг компания меҳмонхонасига жойлаб қўяйми?

— Узоқмасми? — деб Лайло бирдан тиккаланиб сўради.

— Марказда. Бир подъездда, беш этажли бино. Йигирма тўртта хонаси бор. Доимо бўш ўрин бўлади. Беғоналар қўйилмайди, ammo мен айтсам, сизни қабул қилишади.

— Мента таклифингиз ёқди, — деди Лайло бу ҳамюртларнинг фикридан шодланиб.

У Людмила Юрьевна билан бу масалада гаплашиб, хусусий бир меҳмонхонадан ҳаттоки жой брон қилишган бўлган-са-да, у шаҳарнинг чегроида бўлгани Лайлонини кўнглини хижил қилаётган эди.

Шу зумдаёқ йигит жувоннинг Лондонга ташрифи сабабни аниқлаш учун, ҳийлага қўл уриб савол берди.

— Меҳмонхонада қайд қилиш дафтарида нима мақсадда Лондонга келгани кўрсатилиши керак.

— Мен хусусий таклиф билан келаяман, — деб Лайло яна ёлрон сўзлаганди, Толиб саволга тутди:

— Фирма, таклиф этган кимсанинг исм-фамилияси?

Лайло борини айтмаса бўлмаслигига ақли етиб сал юмшади.

— Толиб, сиз интеллигент экансиз. Фирмангизда репутациянгиз етарлича. Тўғрисишни айтсам, мени ёнингизга йўллаб, гап-сўзга қолишишгиз мумкин.

— Нима, қора ният билан келганмисиз? — деб, Толиб ҳовляқди. — Террористмисиз?

— Бунақа хаёлга борманг, — деди Лайло. — Ammo сизга буни айта олмайман. Қалтис иш.

— Пул, фирмага тааллуқлими? — деди Толиб бироз ҳовурини тушириб.

— Йўқ. Шахсий муносабатларга тегишли, — деди Лайло ерга қараб. — Бошқа ҳеч нарса маълум қилмайман.

— Бўлмаса ўзим фикрлаб кўрайчи, — деб Толиб санаб кетди. — Ишқ-муҳаббат...

— Керакмас, гапирманг, — деб Лайло Толибнинг қўлини ушлади.

— Нега ахир, — деди Толиб, унинг қўларини беихтиёр қисиб. — Лондонни яхши билмайсиз, нега сир тутаясиз, дардингизни айтинг! Балки ҳамроҳга чиндан муҳтождирсиз.

— Тўполон чиқибми, сизнинг номингиз, обрўингизга зарар тегиши мумкин. Буни ҳозирданок сезяман, — деди Лайло.

— Шунақа хатарли ишми?

— Ҳа, — деб Лайло қўлини тортиб олиб, четга ўтирибди.

Толиб ҳазил қилдимми, жилмайиб гапирди:

— Бир бошга бир ўлим.

— Қўйинг. Сизни бу мавқега етишингизни ўзи бўлмаган.

— Уришса ун оши, сўжишса сўк оши.

— Ишдан ҳайдашса-чи?

— Тошкентга кетаман, дунё кезиб чарчадим, — деди Толиб.

Шу дамда стюардесса Лайлога инглиз тилида муружаат қилди:

— Аёллар хонаси йигирма дақиқадан кейин ёпилади. Эслатиб қўймоқчи эдим.

— Ташаккур. Вақтида ёдимга туширдингиз.

Лайло унга ажабланиб қараётган Толибга кўз қирини ташлаб ўрнидан турди.

Толиб қизнинг инглиз тилида сўзлашганига ҳайрон: «Инглиз тилини билса, дунё кезишга жуда қулай. Қани энди шундай ёринг бўлса», — деб ўйлади.

У бир ўтириш ёки суҳбат қуриб ёр танлашда қалб адашмайдиган ёшда эди.

Толиб ишлайдиган компанияга тегишли меҳмонхонанинг биринчи этажида кичик буфет, ошхона ва сауна жойлашган экан. Иккинчи этажда хизматчилар, шу жумладан Толибга ҳам икки хоналик номер ажратилганди. Қолган уч этажда йигирма тўртта хона. Ҳар бир хона бир кишилик, алоҳида душ, ванналар, санузеллари бор. Телевизор, музлаткич, софуткич, диван-креслолар жам.

Лайлога учинчи этаждан жой тегди. Чунки шуни Толиб ҳам истоганди. Ҳар ҳолда иккинчи ва учинчи этаж бир-бирига анча яқин.

Ювиниб, кийимларини алмаштирди. Бироз чўзилди. У Аминга қўнғироқ қилишни истамас, гарчи келганини билдириши лозим бўлса-да, вақтни чўзарди.

Эшикни тақиллатиб Толиб кириб келди. Унинг юзи хотиржам эди. Лайло уни диванга таклиф этиб, қаршисидаги креслога чўкди.

— Қўнғироқ қилдингизми?

— Йўқ. Юрагим дов бермаяпти.

— Москвага-чи?

— Ҳозир.

Лайло Людмила Юрьевнага телефон қилиб, етиб келганини билдирди.

— Лайло, сен уларнимас, у сени қидирсин. Ҳозир Аминга телефон номерингни бераман.

— Яхши.

Икки ёки уч сония ўтмай Лайлога қўнғироқ бўлди. Амин экан.

— Етиб келганингиздан хурсандман, гўзалим.

— Раҳмат.

— Бир бетайин Евгенийга шунчалик фидойилик. Хўш, уни кўрдингиз келса, шаҳарнинг жанубий шарқига, эски «Тоттенхем» стадиони яқинига етиб келиб қўнғироқ қиларсиз.

— Мен у ерга бормайман. Керак бўлса...

— Сизга зарур, бўлмаса Москвадан келишга ҳожат нима? Кун бўйи шу ердамиз.

— Тўхтанг, Евгений билан гаплашишим керак.

— Марҳамат.

— Алло Лайло? Мен Евгенийман. Афсуски, аблаҳ, Амин тутқунликка олди.

— Людмила Юрьевнадан салом.

— Икки кундан бери ҳар саккиз соатда ойим билан гаплашаман. Сен ўзингдан гапир. Мен учун бу разил инсонга ҳам-тўшак бўлиш сенга керакми?

Телефонни Амин олиб суҳбатни давом эттирди.

— Эшитдингизми Евгенийнинг овозини?

— Ҳа.

— Хайр. Манзилни айтдим. Кутамиз.

Амин телефонни узди.

Лайло Толибга шивирлаб гапирди.

— Суҳбатимизни эшитдингизми?

— Яхши илғай олмадим.

— «Тоттенхем» клубининг эски стадионига борсак, ўша ерда Амин кутиб олади. Унинг қўлидан Евгенийни қутқариш лозим. Мен эса гаровда бўламан.

— Сизга зарар етса-чи?

— Ҳамма гап шунда-да. Ўша малъун қоравой Амин менга ошиқ бўлиб қолган. Қаерда бўлсам ҳам таъқиб этади.

— У ҳолда Евгенийнинг нима алоқаси бор?

— Евгений билан бир йиллик никоҳ контракти тузган эдик.

У контракт пайтида яхтада мусобақалашиб, мени ютук ўрнига қўйиб ютқизган. Аслида шартнома муддати ўтганди. Амин уни лақиллатгани учун ўчини олиш пайида.

— Шундоқми?

Толиб ўрнидан туриб, у ёқ-бу ёққа юрди.

— Полицияга хабар берсак-чи.

— Улар Евгенийни ўлдириб қўйишлари турган гап. Яна бошқа давлатда бизлар ҳақ-хуқуқларимизни тўғри тушуниб ҳимоя қилишларига ишончингиз комилми?

— Англия либерал давлат. Аммо қонуни устуворлиги доим амалда.

— Кўнглим шу томонига чоппаяпти. Бошқа йўлини излаб кўриш керакмikan?

— Бир таниш тансоқчи бор, ўшани қўшиб олиб кетайлик бўлмаса?

— Яхши.

Толиб қаергадир кўнвироқ қилди. У томондан мижоз-хизмат кўрсатиш доирасидан ташқарида деган жавоб келди.

— Афсуски, дам олишга чикиб кетган кўринади. Бугун шанба.

— Мавҳумлик ва кўтишдан ёмони йўқ. Сиз мен билан боришга қарор қилдингизми?

— Албатта.

— Қуролсиз Аминга бас келиш қийин. У жуда бақувват.

— Оддийроқ спортивкага ўхшаган кийимларни кийиб оламиз-да йўлга чиқамиз. Негадир кўнглим тинч, бир гап бўлар.

БУ ЁҒИ ТАВАККАЛ

Улар эски стадионнинг айтилгандек орқа томонига бориб кўнвироқ қилишганда, Амнининг овози келди.

— Сизларни кўриб турибман, етиб келибсиз-да, Лайло. Ҳозир тушаман.

У ўша-ўша ҳайбатли, бироқ юзларида чандик, бошида ёрилиш излари, анча руҳи паст аҳволда эди. Кўпроқ у савдойига ўхшаб қолганди.

Амин Толибга шубҳали қараб туриб, бирга келибсан юр-вер деб, уларни трибунанинг орқа томонига бошлади. Нарироқда пастда каттагина сув оқарди.

«Яхши жойни мўлжаллашибди, йўқ қилиб сувга ташлаб юбориш ҳеч гапмас», ўйлади ичида Толиб.

Ташландиқ бинога кираверишда Зубайра уларни кутиб турарди.

— Эски танишлар йиғилдик мана. Фақат яна битта оқ бадан кўшилибди. Ҳозир тепада Евгенийни кўрасизлар, лекин кескин

ҳаракат қилмашлар. Ўзи аччигим бурним учида. Бу сен ва Евгений тўфайли. Чунки акам девона ҳолатига келиб қолди, қара.

Амин Лайлони кўлидан тортиб, оғзи қулоғида уч этаж бандлигидаги зина бўйлаб судраб кетди. Кетма-кет Толиб, ортида эса Зубайра мингираб борарди.

— Ўзингга Евгенийдан дуруст эр топибсанми? Юзлари зодагонларникига қиёс. Қомати ҳам текис, силлиқ экан. Балки бир кечага ташлаб кетарсан.

Зубайра Лайлони жаҳлини чиқариш учун турли усуллари кўллаш ниятида эди.

Лайло Амин ким билан экан, деб ўйлаб-ўйлаб ўйига етмаганди, бор ишнинг бошида синглиси Зубайра тургани чатоқ бўлди. Агар у шайх оғиз солганини эшитса, Лайлони тирик қўймайди.

Заддек катта хонага кирдилар. Хона четида парда тортилган экан. Зубайра уни очди.

Оёқ-кўли боғланган, оғзига латта тикилган Никитин бўйнидан шипга осилган. Оёқ остидаги ёғоч яшик лиқиллаб турибди. Бир тепса...

Қутқарувчиларнинг оғзилари ланг очилиб қолганди. Амин тўсатдан Толибнинг биқинига бир урганди, у букчайиб қолди. Пайтдан фойдаланиб Амин унинг кўлини орқага қайириб устунга жипслаб боғлаётганда, Зубайра Лайлога қучоқлаб ёпишди ва уни йигит тарафга йўлатмасликка интилади.

Лайло сочидан булавка чиқариб Зубайранинг бўйнига санчди. Зубайра қичқириб юборди. Унинг қичқиривига Амин Лайло томон югурди. Қиз ундан қочаман деб қоқилди ва Евгенийга урилиб кетди. Оёқ остидаги яшиқдан силжиган Евгений танаси муаллақ осилиб қолди.

Евгений бўйнидаги арқон шип бетонида очилиб қолган симга боғланган эди, у симни бир тарафининг кавшари кўчиб кетдими ёки олдинроқ узилган эканми, Евгенийнинг танаси соат маятникидака ҳаракатта келганда, пастга қайрилди ва арқон сирғалиб чиқиб кетди. Тана гуп этиб ерга узала тушди.

Амин тўхтаб, ҳайрон шипга қараб қолди.

Лайло пайтдан фойдаланиб Евгений оғзидаги латтани олиб ташлади ва кўлларини ечишга бошлади. Амин ҳамон индамай турарди.

Зубайра бақирди.

— Лайлони ол. Бағрингга бос, у сенинг армонинг. Кейин Евгений озод қилинади.

Амин Лайлонинг қўлидан ушлаб олди ва ўзига қаратди.

У қанақадир бошқача телба бўлибди, деб ўйлади Лайло.
Қўллари ҳам совуқ. Кўзларида ўт йўқ.

— Амин, Илтимос, менга тегма? Ўзинг яхшисан-ку!

Амин Лайлонинг лузум гапи ва жилмайишидан иржайди.

— Йўқ, қўйиб юборма. Олсанг-чи уни! Ана эски диван.
Тезроқ торт! Сени шу аҳволга солиб савдони қилганини ала-
мини ол.

Лайло яна ялинди.

— Истасанг Москвадаги шифокорларга кўрсатамиз. Сени
даволаймиз.

Индамай ялтоқланиб турган Аминга Москва сўзи ёмон хо-
тираларни, айниқса авария билан боғлиқ ҳодисани эслатди-
ми, у қайтага ўзгариб қолди ва Лайлони даст кўтариб, икки-
уч кадам юрдими-йўқми, диван устига ташлади.

Шунда Зубайра унга ёрдамга келди ва Лайлонинг кийим-
ларини тимирскилаб ечишга интилди. Таранг, ёпишиб турган
жинси шимини туширишга кучи етмади.

— Кел ўзинг ҳам қараш. Вақтни ўтказма?

— Аблахлар нима қилаяпсизлар?

Амин овоз чикқан томонга қараб Толибни бир тепди. Йи-
гит инграб ўнг биқини тарафга бошини эгди.

У ёқдан Евгений гапирди.

— Зубайра, Лайлони тинч қўйлариинг, уни гаровга олинг-
лар яхшиси, мен танишлардан ёки банкдан катта пул келти-
риб бераман.

— Пул билан Аминни даволаб бўлмайди. У ютуғини олиши
зарур. Токи ўшанда ичидаги заҳарлари тарқаб ўз ҳолига келса.
Акам ўлса сенинг бойлигингдан менга не фойда? Ҳаётда ундан
бошқа суянчиғим йўқ.

Амин жинсини тортиб ечди-ю, кофтасини ечишга сабри
чидамай пичоқ билан кесаман деганда ё Лайлони ушлаб тур-
ган Зубайра туртдими, ё Лайло ўзи чўчиб кескин ҳаракат
қилдими, пичоқ кофта аралаш ўнг сийнасининг ости тарафи-
ни илиб кетди ва қон силқиб оқа бошлади.

Лайло қондан чўчиб ҳушидан кетди.

Амин пичоқни улоқтириб, Лайлонинг оёқларини қучоқ-
лаб, йиғлаб ўпа бошлади.

— Жонгинам сenga озор бердимми? Қонингни оқиздим-
ми? Буни кўргунча кўзларим ситилсин.

— Ваҳима қилма ака, ҳозир пахта босамиз.

Аммо қон тўхтамасди, сияқиб чиқарди.

Зубайра Лайлони узаласига диванга ётқизди.

— Қўлларимни ечларинг, варварлар.

Йиғлаб турган Амин аламини Евгенийдан олиб, уни ётган жойида бир-икки тепди.

— Бу аёлни сен хор қилмоқчи бўлгандинг. У сендан кўра устунроқ, олийжаноброқ ва покиза. Лайлони бор жисмим билан яхши кўриб қолганман. Мана икки йилдирки, хаёлимдан чиқмайди, жоним азобда. Телбаларча севаман. Зубайра, мен девона, тентакка қачон ақл киради? Нима қилиб қўйдим?

Зубайра уни кучоклади.

— Ака тинчлан, ҳозир қон тўхтайдди, тўхтамаса шифокорга олиб борамиз. Буларни нима қилсак экан? Сувга чўктира-мизми? Ортиқча гувоҳлар керакмас.

— Яхши. Аммо Лайло?

— Ака Лайло сенга меңдан тортиқ. Уни қанча тез олсанг, шунча тез биз бу ердан қорамизни ўчира-миз. Жасадаларни сувга ташлайсан.

Толиб уларнинг арабча сўзлашувини эшитиб, этлари жунжикиб кетди. Бошини эгик ҳолда сақлаб, қўллари киши билмас тимирскилаб боғланган арқон тугунини топиб еча бошлади. Яхшиям боя шошилишда Амин тугунни бармоқларга яқин жойда туккан экан, деб ич-ичидан мамнун эди. Ниҳоят, битта тортса арқон ечилиб, оёвига тушади. Бироқ ҳозир акасингил сергак, Лайлога кўз тикиб туришибди. Аммо Зубайра зерикдимди, ўрнидан туриб Евгенийнинг олдига борди.

— Ака, нариги хонага чикиб тур.

— Нима учун?

— Манави кўк кўзда бир ишим бор.

— Зубайра?

— Ака. Сенга Лайло қанчалик суюмли бўлса, бу ўрис менга шунчалик ёққанди, гарчи ҳайвонтабиат бўлса ҳам.

— Ҳаммамиз аслида ҳайвонсифатмиз. Майли, мен пастга тушиб чиқаман. Лайло ўзига келса тезда чақир.

Зубайра Евгенийнинг теңасига келди, унинг қўлида пичоқ.

— Акам қондан қўрқади. Ўша сен, обдан ичириб ўрмонда машина авариясини ташкил қилганингда кўп қон йўқотган. Дўхтирлар айтди, озгина умри қолган. Энди нима бўлади, худо билади. Акамнинг аҳволига йиғлайдиган пайт мен сен билан айш қилармидим. Унинг касалига аслида сен алоқадорсан ва анаву парини алдаб чақиртиргандим, осонгина тузовимга илин-

ди. Акамни илтимосини бажариш менга ҳам қарз, ҳам фарз. Манатни гўрсўхтани ҳам ажал ҳайдаб келган, шекилли?

Шундай деб туриб, Зубайра орқасига ўгирилди. Толиб унинг бўйига бир уриб ағдарди ва тезда Евгенийнинг оёқ-қўлини ечди. Сўнг улар ўзаро маслаҳатлашиб Зубайрани бир-икки кийимини ечиб, қўлини бойлаб, оғзига латта тикиб Евгенийни устига тикка ўтказиб қўйдилар. Евгений уни йиқилиб кетмаслиги учун пастда қўлини чўзиб ушлаб турарди.

Амин кирди.

— Зубайра анча вақт бўлди.

Шу вақт инграб Лайло ўзига келганди. Амин унинг қошига югуриб, яна оёқларини қучоқлаб ўпа бошлади.

— Лайло, жонгинам, мени севгин. Сен билан ҳечам совуқ бўлмайдиган ўлкаларга, ороларга, хоҳласанг яна ўша Пенангга борардик.

У энди Лайлонинг қон чиққан жойига бошини қўймоқчи эди. Лайло вақтни ютиш учунми, уни эркалашга қўлини чўзди.

— Менинг дардимда роса азоб чекдинг-а, Амин? Бошингни бу кўкрагимга қўяқол.

Амин бошини киз кўкрагига қўйишини Зубайрага намойиш қилмоқчи бўлдими, у тарафга қараб бақариб юборди.

Чунки шу дамда Евгений Зубайрани бехосдан қўлдан чиқарди-ю, киз ўнг тарафга шалоп этиб ағанади.

Аминга икки тарафдан ёпишса ҳам у Евгений ва Толибга бемалол бас келар. кулиб уларнинг ҳужумларини қайтараркан, бу орада Евгений кўксидан, Толиб тумшугидан яхшигина мушт еди.

Муштлашиш узоқ давом этди. Икки томон ҳансираб, бирпас дам олишни кўзлаганда, кучлари етмаслигига ақли етган Толиб айёрлик ишлатишга қарор қилди ва ерда ётган арқондан сиртмоқ ясади.

Амин қудди.

— Бўйнимдан осмоқчимисан? Бир кўрай-чи, хунарингни?

Толиб ёпилигида Бўрчмуладаги амакисининг йилкисини ҳар ёзда ҳайдашга чиқарди. Шунда ўргангани эгарга ўргатиладиган отга сиртмоқ ташлаш машқини ҳадисини олганди.

Аминни мазаҳи уни қитиғини қайтага қўзитди-ю, сиртмоқни мўлжаллаб куч билан ташласа, рақибининг бўйига илинди қўйди. Амин нима бўлганини идрок этгунча, арқонни бир учини устундан айлангириб ўзига торга бошлади. Евгений ҳам қўшилиб арқонини устун тарафга тортишга бошла-

ганда, Амин иккала қўли билан тобора томоғини сиқаётган сиртмоқни чиқариш ва арқондан бутунлай халос бўлишга қилган ҳаракатлари зое кетиб, устунга бориб урилди.

Аминнинг қўл-оёқларини қўшиб устунга боқланди.

Зубайрани ҳам чаңдиб ташлашга арқон етди.

Амин турган жойида бақирарди.

— Зубайра мени нега бу ерларга олиб келдинг? Тинчгина оролда балиқ тутиб юргандим. Лайлони эслатиб яна дилимни вайрон қилдинг?

— Ака, мени кечир. Ахир, қасдингни нариги дунёга қолдирма деган гап бор-ку?!

Толиб қўнғирроғига шифокорлар ва полиция етиб келди. Лайлони шифохонага, қолганларни полиция маҳкамасига олиб кетишди.

ТОЛИБГА ОЛҚИШЛАР ЁНИЛДИ

Лайлонинг унги кўкраги пастига иккита шов тушди. Лекин ипини олиб ташласа, билинмай кетади деди шифокорлар.

Аминни эси пастлиги тасдиқланиб, ўз юртига экстрадиция қилинди. Зубайрага қотиллик мақсадида уч кишини жонига тазйиқ ўтказиш жиноятини ташкил этганлиги учун икки йил озодликдан маҳрум этилди.

Компания раҳбарияти Толиб Асидовга ташаккур эълон қилиб, мукофот тарзида қимматли совға инъом қилишди. Чунки сариқ матбуотда Толибнинг қаҳрамонликлари, айниқса, «Асов отни тушовлаш усулини безориларга қўллаган ўзбек жўмарди», деган мақолада унинг болаликда ийлақи боққанларигача ва отларни ушлашда сиртмоқ отишни билгани, жиноятчидан халос бўлишда қўл келгани ёзилганди.

Евгений Лайлога миннатдорчилик билдириб, ойим билан кеча гаплашдим, раҳмат ва ташаккур етказишимни сўрадилар деди.

— Менга ҳам қўнғирроқ қилдилар.

— Ундок бўлса қайтадан никоҳимга ўтинг, хоҳдасангиз контракт асосида.

— Пенанг оролларига обориб, яна бирортасига мени топшириш учунми?

— Йўқ-эй. Бу гап ҳаммаси ҳалол бўлади. Хўш, нима дейсиз?

— Кўр ҳассасини бир марта йўқотади.

— Бўлмаса, мен билан Москвага барибир боришингизга тўғри келади.

— Нима учун?

— Ойим илтимоси. Йиғлаб, қадрдоним Лайлони бағримга бир босай деяптилар.

— Майли, барибир Москвадан Тошкентга учиб қулай. Сўнг менга ҳам кўнғироқ қилдилар.

Улар Лайлонинг хонасида ўтиришарди.

Евгений дарров Интернетдан Москвага иккита билет ундирди.

Бир соатлардан кейин меҳмонхона ходими иккита билет ташлаб, чойчақани чўнтакка солиб, хурсанд чиқди.

Шу дамларда компания президентининг ёрдамчиси Толибга жасурлиги учун мукофот топшириб, қолган гапларни сариқ матбуотдан ўқиб оласизлар, деб йиғилишни ёшанди.

Толибни қоида бўйича бор ходимлар табриклаб, елкасига уриб, кўлини сиқиб кетишарди, баъзи аёллар бетидан чўлп-чўлп ўпишарди. У ниҳоят холи қолиши билан Лайлогга кўнғироқ қилди. Ишхона табриклаганини айтди. Лайло, хурсандман, мен ҳам шунчалик кўрқмаслигингизга ҳайрон қолдим, аёллар ёпишиб, бўёғини роса чаплаб ташлашгандир, деди.

— Ҳа. Энди бу ерда тартиб шунақа.

— У ҳолда учрашганда, менга ҳам рухсат берарсиз?

— Бирга кечки овқатни тановул қилишга таклиф этсам, сизга имконият яратган бўламанми?

— Майли десангиз Никитин ҳам боради.

— Ҳа, албатта. Айирсак хафа бўлар?

Кечки овқат устида Никитин меъёрдан ортиқроқ ичаётганини кўриб, Лайло эслатди.

— Евгений, сизни самолётга қўйишмаса, бир ўзим учиб кетаман.

— Нима? Самолёт? Қаёққа учасизлар, Лайло? — сўради Толиб.

— Олдин Москвага, сўнг мен Тошкентга.

— Менга айтмаган эдингиз.

— Узр. Ўзи яқинда маълум бўлди. Сизга кўнғироқ қилсам, телефонни олмадингиз.

Толиб телефонни очиб кўрди.

— Чиндан ҳам кўнғироқ қилибсиз, лекин мен тайёр эмасман.

— Илтимос, русча ёки инглизча гаплашинглар, йўқса мен бошқа столдагилар олдига кетиб қоламан.

— Евгений, марҳамат қилиб, бирпас аралашмай туринг. Лайло яна ўзбекча сўзлашга ўтди.

— Азизим Толиб, нимага тайёرمассиз? Мен ҳаётда бу сўздан кўп жабр кўрганман. Кутиш ва ноаниқлик инсонни чарчатади.

— Мен эса бостириб келаётган жўшқин ҳисларга дош бера оламанми, деган ўйда хавотирдаман.

— Йўлимда худойим сизни учраштириб мушкулимни осон қилди. Сиздан бир умр миннатдорман. Яна ўзингиз биласиз? Шу пайт Евгенийга кўнғироқ бўлди.

— Зубайра, ҳа, қайси юз билан кўнғироқ қиляяпсан?

— Бир нарсани сен ва Лайло билиб қўйсаларинг ёмон бўлмасди. Мабодо бу йигит келмаганда, жасадаларинг Тимзада кўмиларди. Амин бу йигитни кўриб, «чигтаккина экан, гўмдон қилиш ҳеч гапмас, ўзига ўлим сўраб келибди», — деганди. Ўзи шошилишда унинг кўлини бунақа бўштоброқ бойламабди-да, йўқса учаланг асфаласофилнинг жўнардинглар. У йигит арабчани ҳам тушунаркан, терговчи айтди, ҳамма гапларни эшитибди, ўшанга ғайрати ошиб, астойдил курашган экан. Сиртмоқ отиб акамни маҳв қилибди. Аблах. Барибир, қасдимдан кечмайман. Ҳали кўришамиз.

Евгений телефонни ёпди.

— Нима гап Евгений?

— Ҳа, Лайло, бир дақиқа. Мен ойим билан суҳбатлашиб олай.

Евгений нарироққа бориб, ойисига унинг ва Лайлонинг жонини Толиб кутқариб қолганини айтиб берганди, Людмила Юрьевна у йигитни бир кўрай, жонингни сақлаб қолибди, деди.

Евгений столга қайтди.

— Толиб, сиз қачон Тошкентга борасиз?

— Билмасам.

— Балки Москвага ўтарсиз, сизга совға олиб қўйгандим.

— Йўғ-эй, керакмас.

— Олмасангиз онам хафа бўладилар, кейин мен билан у халоскор йигитни таништир, деб қўймаяптилар.

— Билмасам...

Ресторандан чиқишиб, меҳмонхонага келишди.

Соат ўн бир бўлганди. Чемодан, сумкалар тахт. Йўл олди-

дан ўтириб, дуо қилиб туришаркан. Евгений яна бир бор Төлибга ташаккурини айтиб, нарсаларни кўтариб дастга тушиб кетди.

Лайло Төлибнинг ёрилган лабига қўлини қўйиб сўради.

— Оғриғи безовта қилмаяптими?

— Безовта қилаётган бошқа ерим.

Йиғит ҳазиллашибми ё чинми чап кўксини кўрсатди.

Лайло, юрак ютиб, унинг икки ёновидан чўзиб ўпди.

— Яхши қолинг, менинг халоскорим.

ПУЛ ПУЛНИ ЧАҚИРАДИ

Москвада Евгенийни соғ-омон кўрган Людмила Юрьевна Лайлонинг бағрига босиб деди:

— Авваллари ҳинд фильми қахрамонларидаги каби романтик эдинг, энди эса американинг жантари киносидаги қахрамон аёллардек ҳаёт сени чархляпти. Боланг ухлаб қолди, эрталаб кўрарсан.

— Йўқ, ухлаётган бўлса ҳам бир кўз ташламасам, кўнглим жойига тушмайди.

Эрталаб Людмила Юрьевна чой ича туриб, Лайлогга бир янгиликни айтди.

— Лайло, биз сени мукофогламоқчимиз!

— Қўйинг, мама, ҳар нарсани пулга чақсақ, одамгарчилик қайда қолади.

— Барибир, Евгений ўз ишидан бери келмайди. Менежерлари эса уни лақиллатиб, алдаб фойдасини пасайтиргани-пасайтирган. Сенинг атрофингда қаттиққўл одам борми?

— Ҳа. Изласа топилар.

— Евгений акцияларни ярмини сенинг номингга ўтказди, ўзинг яхши бошқарувчи топарсан. Танишларингни ишта сол.

— Мама, мени хижолат қилаяпсиз.

— Ҳечам. Шу ишни қилмасам, эртага шуни Евгений картага тикиб юбориши мумкин.

— Йўғ-эй?

— Ҳа. Энди у муҳаббат ўйинларидан чарчаб, картага қиморга бўш вақтини ажратадиган бўлди.

Евгений гап қўшди.

— Лайло, мен тентакка ўрил туғиб бердинг, мен ҳаммадан шунга хурсандман.

Людмила Юрьевна уни астойдил қучиб ўтди: «Лайло, сен ўғлимнигина эмас, менинг ҳам умрим мазмунини асраб қолдинг».

Тунги клуб тегишли акцияларнинг элик фозини Лайло номига расмийлашгирдию, боши қотиб, у Заурбек билан маслаҳатлашишни кўнглига олган эди, эртаси эрталаб оғаси ўзи унга кўнғироқ қилиб қолди.

— Лайло, салом. Лондонда қанақа жанжалларга аралашиб юрибсиз? Энди сиз ҳам криминал номини олмоқчимисиз?

— Ассалому алайкум оға. Тузукмисиз. Бир қочоқ қайлиқдан хафамасмисиз?

— Нечук бунақа тез рози бўлди деб ҳайрон бўлгандим. Бунақа одатларингиз бор экан-да. Хафалигим ўтди-кетди. Аммо умидимни узганимча йўқ.

— Яхши телефон қилдингиз. Бир маслаҳат лозим.

— Эшитаман.

— Менга «Ночное небо» тунги клуб бошқаруви топшириди.

— Тузук. Энди скрипка чалса бўлади. Нима муаммо?

— Москвада бу ишни олиб боришда, ҳисоб-китобни тўғри йўлга қўйишда, ташимчи, нобакор, ҳалолмас менежерларни тартибга чақаришда ишонган одамга муҳтожман.

— Тушунарли. Бирор соатда сиз билан ўзлари менинг номимдан боғланишади.

— Ташаккур оға. Сизга илло ҳурматим йўқолмагай.

— Маъқул. Ҳозирча.

— Хайр.

Лайло уйда уч соат давомида боласи билан уйда ўйнаб ўтирди. У ойисининг қучовига югуриб келиб бир-икки отилганда, ўнг кўкрагида сал оғриқ сездию, пичоқ теккан жойига қараб қўйди. Шундагина аҳамият берган Людмила Юрьевна худо бир асрабди келин, балки ис-пис чиқариш керакдир, деди.

— Рост, мама, қойил, сиз эскичани ҳам, янғичани ҳам биласиз, менинг ақлимга ҳали келмаганди.

— Сен ишингин қилавер, нарироқда гастербайтерлар ишлаяпти, мен ўшалар билан гаплашиб келай. Қўйни ҳам ўзлари топишади, дуосини ҳам билишар.

Шундай деб Людмила Юрьевна чиқиб кетди.

Лайлога уч соатдан кейин Заурбек номидан Мирослав деган бошқарувчи кўнғироқ қилди. Улар учрашишга келишиб олишди.

Улар суҳбати «Ўзбекистон» ресторанида ўтди. Енгил ичимлик ича туриб, Лайло тунги клубдан келаётган фойда миқдорини айтганда, Мирослав кулиб:

— Бу қушпа-қундуз қунидаги ўғриликка киради, — деди. — Фойданинг ярмидан кўпи кўрсатилмаётганига ишончим комил.

Бир куннинг ўзида бош менежер ўзгартирилиб, унинг ўмарган пуллари бўйнига қўйилиб, жиддий одамлар ўттиз фоиз бай ҳисобига уч йиллик даромад икки миллион долларга яқин пулни аввалги менежер ва унинг ёрдамчиларидан ундириб тез кунда қайтаришди.

Орадан етти кунлар ўтибми Лайло бу ишлардан, қаттиқ гаплар, расмий учрашувлар, битим, шартномалар, ходимлар танлаш масалаларидан зерикди. Гарчи унинг ҳисоб рақамига озмас-кўпмас бир миллион доллар пул тушганди. Евгений унинг ишбилармонлигидан хурсанд, йўқотилган пуллар қайтганидан хурсанд, унга ўз ҳисобидаги яна шунча пулни берди.

Лайло пул пулни чақиради деб ҳисоблар ва ҳеч қачон пулдан қайтмасди.

Кўнгли дам олишни тусаб, бирор бир оролга борсам қанийди деб ўйлади. Нега эркаклар анқовроқ, бу Толиб ҳам ёпиша қолмайди. Самолётда ҳазиллашиб уйга олиб қочаман дегани куруқ гапми? Ё энди ўзимга тегишли бу енгилтабиатлилар клубига бориб вақт ўтказиб келайми?

Йўқ, у ким билан ресторанга боришни топди. Ишонган дугонаси Каролина бор.

«Ўзбекистон» ресторанида Каролина билан анча чақчақлашиб, ўтган кунларни эслашиб, олий зодагон клубига «кўз текканини» Каролина айтиб берди.

Унинг айтишича, Никитин гуруҳга ёш мусиқачи скрипкачи жувонни қўшади. Сасо уни ичириб, хоҳишига қарши олади. Жувон жаҳлда эрига қўнғироқ қилади. Дам олишган дала ҳовлидан чиқишида Сасони машинасини скрипкачи жувон эри ва унинг яқинлари тўхтатиб, уни ўрмонга олиб киришади, яхшилаб тепкилаб, бир эсдалик, ақлинг киради деб пичоқ тиқиб кетишади. Сасо анча қон йўқотган эди. Пичоқни чуқур уришган экан. Тирик қолди-ю, узоқ вақт даволанди. Ҳаттоки овози чиқмай қолган. Гапирса ямоқ еган ери тортишар эмиш.

Бу воқеаларни кўриб Вениамин четга ишлагани жўнаб қолди. Энди мен жазмансиз қолдим, деб гапини яқунлади Каролина кулиб.

Лайло беихтиёр, хаёли бошқа жойда, чатоқ бўлибди деди.

— Чатоқмас, яхши. Энди кап-катта одамлар ақлини йиғиб олишади.

— У жабрланган аёл-чи?

— Даврадан сенга ўхшаб чиқиб кетди.

Улар битта вино шишасини эрмак қилиб ўтиришаркан, кўнғироқ бўлди.

Лайло, ким экан деб номерига қараса нотаниш. Ҳайрон бўлиб, барибир, телефонни очди.

— Алло.

— Мен Толибман. Яхшимисиз.

— Халоскорим сизми? Ассалому алайкум. Овозингизни эшитиб хурсанд бўлдим.

— Ваалайкум ассалом. Ишим кўпайиб кетди. Шунга энди кўнғироқ қилаяшман.

Лайло умрида шу баҳонани ёмон кўради. Чунки бундай гапириш, сендан кўра иш азиз. Ундан бўшасам, балки сенга эътибор бераман дегани билан баробар юради.

— Хўш, энди камайдами ўша ишингиз?

— Лайло, аския қилмай туринг. Сизга жиддий гашим бор.

— Бизнес бўйичами?

— Йўқ, Ҳаёт, муҳаббат ҳақида.

— Нима экан?

— Менга турмушга чиқинг.

Лайло индамай қолди ва Каролинага гапирди.

— Мени кўлимни сўрашяпти.

— Яхши-ку.

Телефондан овоз келди.

— Лайло? Жавоб беринг... Лайло?

— Йўқ, Сизга турмушга чиқмайман.

— Нега энди? Сизга ёқмайманми?

— Балки ёқарсиз. Аммо менга бир соатда қарор қабул қиладиган, ярим кунда қошимда пайдо бўлиб, пойимга чўкка тушиб, сўнг кўлимни сўрайдиган ёр керак.

— Бир тўхтамга тез келишим қийинроқ, феълим шунақа, тушунинг.

— Таниш бўлганимизга ўн кунча бўлади-ю, бу кишини ўйлашларини. Шундай юраверсангиз келинлик фатасини бошқа гўзаллар бошига тақасиз.

Лайло жаҳлда телефонни ўчирди. Дугонасини бу ҳолга тушганини биринчи бор кўраётган Каролина сўради.

- Нима бўлди. Лайло? Ким у?
- Бўлғуси эрим.
- Лекин сен уни уришиб ташладинг. шекилли.
- Яхши кўриб қолганман. Лекин у парвойи палак. Етти кун деганда кўнғироқ қилди.
- Аммо.
- Ундан кўнглим хотиржам. Кунда кўнғироқ қилмаса-да, мен ҳақимда ўйлагани-ўйлаган. Қарор қабул қилиш ҳам осон кечмагандур. Бир-икки эр кўрган аёл билан шундай йигит бир ёстиққа бош қўймайди. Айниқса бизда.
- У ким ўзи, япон шаҳзодасими? Ё бирорта шайхми?
- Йўқ, ўзимиздан, бир қобил оиланинг арзандаси.
- Янги ўзбекларданми?
- Каролина, у дунё кўрган. Уч-тўрт тилда гаплашади. Яна менга нима керак. Мен билан ўт билан чўйга кириб чиққан шу.
- Лондондаги воқеани айтаяпсанми? Эшитдим.
- Қаттиқроқ сўзлаб қўйдим. Энди нима бўлади?
- Кел қўй, танлаганинг эси бўлса, ҳаракатга тушади, шунда ҳам сусткашлик қилса баҳридан ўтганинг яхши.

ТАНИШ-БИЛИШЛААР ЭСДАН ЧИҚМАДИ

- Заурбек таклифнома олгач, Лайлога кўнғироқ қилганига етти кунлар бўлди.
- Никоҳ тўйи билан табриклайман. Мен кутаётган бахт бошқага насиб этадими? Ваъдага вафо қани?
 - Аёллик беқарорлигидан қутилдингиз. Яна, Заурбек, мен доимо совуқ ўлкада яшай олмас эканман.
 - Сабаби фақат шуми?
 - Йўқ. Толиб менинг жонимни сақлаб қолди. Мен бир умр ундан қарздорман, яна уларни севиб қолдим.
 - Мени-чи? Суймасдан эрга тегмоқчи эдингизми?
 - Сизга тегиб тоққа суянишни хаёл қилгандим, бунисини эса ўзим қуловидан тортиб, керак бўлса суяшга тўғри келади.
 - Тўғриси айтганингиз учун ташаккур. Сизга бахт ва саодат тилайман.
 - Тўйга келарсиз деган ниятдаман.
 - Менинг бир жойга боришим қанчалик мушкуллигини билсангиз керак. Олдиндан узримни қабул қилинг. Лекин кимдир номимдан бўлади. Кўришгунча.

— Хайр.

Яхши Заурбек ортиқча индамади.

Лайлонинг шайх билан гаплашуви эса араз ва гиналар билан ўтди.

— Мен сизни Аминдан сақлаб ўзимга ҳозирлаган эдим. Ҳузурини бошқа одам кўраркан-да?

— Кўнгилга бир нима дейиш қийин экан.

— Ширин издиҳом билан мени авраманг, нечук менга берган сўзингиздан кечурсиз?

— Сўз ўйлаб кўришга айтилганди, бажаришга эмас. Аммо, хаёлимда сизга ўзимни нисор этган дамларим ҳам бўлганди. Ўшал ўйлар учун андишаланмайман. Сиздек доно муслимни ёр ўрнида кўрмоқ, қарорим ҳам егилиб бораётган эди. Аммо Толибнинг оз дамдаги садоқати ва оғир дамлардаги жонбозлиги туфайли жоним омон қолгани баробарида, унга нисбатан меҳр-муҳаббат алангаланиб, бутун қалбимни ишрол этган. Бунинг учун шайхим мени айбга буюрмасиз. Зеро, ишқ-муҳаббат эгамдан, тақдирнинг иноятидир.

Шайхга охирги гаплар оғирлик қилди.

— Ҳаҳ, Аллоҳ бахтли қилсун. Хайр.

У жавобни ҳам кутмай, трубкани қўйди.

Лайлога Ҳусайннинг охирги амали ёмон ботса-да, шайхга бу дамда чиндан алам ўтганини фикр қилди.

Лайло таклиф этган меҳмонлар рўйхатини Толибга кўрсатишганда, «Осиё»ни танлаб тўғри иш қилганига иқроп бўлди-ю, шунга мос у етолларни тўкис ясатишни Зиёга топширгани ҳеч кимга қизиқ туюлмади.

Қибрайдаги уйга фақат Светлана Петровна Айсунни етаклаб кирганда, қариндошлар, айниқса Хайрихон ола ва Адибалар кўзлари ёшга тўлди.

— Лайло, шундоқ қизингни қандоқ кўзинг қийди бошқаларга ташлаб келивсан, — деб пичирлади Адиба.

— Кўнглимни хира қиладиган гапларни қўйинг, бу қизим доим қалбимда, гарчи узоқда бўлса ҳам.

У онаси билан кучоқлашиб ўтирди ва русчалаб гапирди.

— Мамочка, я очень люблю тебя.

— Мен ҳам қизгинам. Сен менинг жигаримсан ахир.

— Папа тебе привет передал.

Лайло, мулзам ҳолда, ҳайрон Светлана Петровнага, ойнасига ва охири индамай ерга қараб, ичида ўйлади: «Красно-

ярскдаги қизалоғим ва Москвадаги ўғлимни оталари тирик бўла туриб, яна турмуш қураяпман, эртага булар катта бўлишса, роса маломатга қолсам керак».

Никоҳ тўйининг дастурхонлари, тўйхонанинг ўзи ҳам жуда чиройли ясатилганини меҳмонлар, ҳар сўзга чиққанларида қайд қилиб гапирардилар.

Людмила Юрьевна гапга чечанлигини сўзга чиққанда тасдиқлаб, Лайло сендай хуққли аёлни умримда учратмаганман. Ўзим керак бўлса, балки сендан ҳам чиройли эдим, лекин феъллим ёмон, тажангман. Сен эса худди жаннат беҳиштдан тушиб қолгандексан. Эрингни бахти бор экан. Лекин Толиб ҳам чакки йигит кўринмайди. Камгап, аммо асосийси унга суянса бўлади. Ҳақиқий эр бўлади. Бахтли бўлинглар!

Қарсақлар бўлди.

Тўй қаттиқ режа ва тартибга солинмаган бўлса-да, аммо қизиқ ўтарди.

Бир пайт мусиқачилар томонидан лезгинка чалиниб, даврага чўпдек ингичка икки жуфт қиз ва келишган қоматли йигитлар ўйинга тушиб кетдилар. Ўйинни шундек маромига келтириб, завқу шавқ билан ижро этдиларки роса олқишу қарсақлар чалинди.

Тўравой акага Шовкат Толибнинг танишларими дегунча, ўртага, микрофонга икки салобатли кавказликлар чиқишди.

Улардан йўғонроғи Заурбек номидан келин ва куёвни узоқ табриклаб гапириб совғасини чиқарди. Ёрочдан ишланган кичик қутичани очиб иккита қалин билакузукни чор-атроф ёруғига тутди. Қизилроқ рангдаги тилладан ишланган билакузуқларда қатор майда яшил кўзлар терилган эди.

Лайло ва Толиб ҳурмат учун ўрниларидан турарканлар, совғани салобатли кишидан Зиё олиб, бу ҳурматли меҳмонларни жойига кузатди. Ва уларни Дубай ваколатхонаси вакиллари билан таржимон орқали таништирди.

Вакил уларга ҳам сўз беришларини Зиёдан илтимос қилди. Бир-икки қўшиқлардан кейин, вакилга табрик айтиб ва совғани киритишларини сўради. Ўртага катта жун эрон шоҳона гилами ёзилди.

«Гиламни эронлик усталар қўлда тўқиган, унинг устида эса арабча рақсни кўрамиз», деди шайх Хусайндан вакил.

Югуриб чиққан икки раққосаси, араб куйлари остида бир майин, бир шўх ҳаракатларга, қорин ва елка ҳаракатларини

бажариб, тўйга эхтирос ва ҳавас ўтини олиб киргач, яна қар-
сақлар узоқ вақт тинмади.

— Гўзал Лайло хонадонига шайх Ҳусайндан совға. Бах-
тингиз давомли ва шу араб рақсидек қувноқ бўлсин, — деб
вакил жойига қайтди.

Бир оздан кейин Красноярскдан келган меҳмонлар табрик-
ка сўз сўрашяпти деб бошловчи микрофонни Олтинсочга узат-
ди. У озиб анча ўзига келиб қолган, жуда чиройли узун ва сипо
кўйлақда янада баланд, моделларга хос кўринарди. Нарироқ-
дан оталари Сидиқмат ака ва Ойгул опа қизларининг гулгун
ёнаётган чеҳрасидан маст даврага кўз ташлаб кўярдилар.

— Лайлони кўпчилик билмайди. У шунчалик киришимли-
ки, агар истаса, бемалол халқаро бирор ташкилотга ҳам йўл
топади. У ҳолда уни ё Женевада, ё Нью-Йорқда кўрасиз. Яна
у жуда тарбияли: на мансаб, на ҳусн ва на ҳашам уни буза
олмаган. Шундай синглим, дутонам борлигидан фахрланаман.
Келин-куёв учун, уларнинг бахти камоли учун қадаҳ кўтари-
шингизни сўрайман.

Сергей қисқароқ рус тилида гапириб айтдики, Лайло қачон
ким билан қанақа сўзлашишни билади. У юксак дипломатлик
қобилиятига эга. Аввал шарқда шундай аёллар бўлади деса,
шубҳаланардим, энди ишончим комилки шарқ, ўзбек аёли,
энг доно ва ақлли, оилапарвар аёл экан, буни мен хотиним
Олтинсоч мисолида биламан, сўзларимга ишонинг. Лайло қато-
рида барча ўзбек аёллар бахтли бўлишсин, деб каттагина кон-
вертни Зиёга топширди.

Бу вақтда Ҳикмат ўғлининг Лайлонинг ўнг қўли бўлганли-
гидан фахрланиб, Сидиқмат аканинг ёнида гурур нашъасини
суриб ўтирарди.

Марк Вайсман сўз сўраб алоҳида табриклади.

— Мен умримда Лайлодек ҳаётга ташна, бахтни бировга
яхшилиқ, хурсандчилик ва шодгунлик улашиш билан бажар-
радиган, қувноқлик ва шўхликлари ўзига ярашган оптимист,
ҳуснли, қалби пок жувонни кўрмаганман. Шу лобарни туқ-
қан оналарини ўртага таклиф этаман.

Хайрихон опани Зиё ўртага бошлаб чиққанида унинг ус-
тига Марк юмшоқ чармдан жигарранг плащ ташлади.

Светлана Петровна ўртага чиққанида, ёнидаги Айсу югу-
риб онасининг олдига чоғди. Лайло кийимларини сал йиғиб
қизини қучоқлаб ёнига ўтказди.

— Айсуни мен бувисиман. Онаси ким эканлигига ақлингиз

етгандир. Шундай чиройли, ақлли қизни туққан аёл қандай бўлишини эса, таърифлашга ҳожат бўлмаса керак. Мен қис-қароқ гапираман. Бахтли бўл Лайло. Сенинг қадринга етиб, эринг қўлида олиб юрсин. Илло, сендек аёл кам туғилади, — деб ўз совғасини топширди.

Давомли қарсақлар бўлди.

Москвадан келганлар гапиришмади. Улар совғаларини шундоқ беришганди.

Тўравой ака келинига айтилаётган мадҳлар, олқишларни эшитиб, совғалар конвертларда берилаётганини кўриб, эси оғиб қолди, чунки барча четдан келган меҳмонлар бари конвертлар тутган эди.

— Шовқат бу Толибни ишхонасидан бир бор табриклашди ва катта ҳажмдаги юпқа телевизор беришди, холос. Келинга бўлаётган иззатни қара, ёпирай, умримда кўрмаганман.

— Қўяверинг. Почча. Келин ҳам қиз ўрнида, меҳрини уйга келгандан биласиз.

КЕЛИНЧАКЛИК ЗАВҚИ ЁДГА ТУШДИ

Базм тугаб ҳамма тарқагач, келин-куёв ичкарига киритиб юборилди.

Улар ёлғиз қолишганда, Толибнинг тўй ҳаракати билан чарчагани шундоқ кўзларидан билиниб турарди. У бир зумдан сўнг ётоқхонага кириб, кенг каравотнинг бир четида донг қотиб уйқуга кетди.

Лайло унинг ёнида: «Эркакларни бунча мўрт яратган, бир бора бўлса ҳам қучиб, эркалашга ярамади», деб жилмайиб, ўйчан чўзилди.

Эрталаб келин салом қилиш Мукаррам онадан чиқди. Аввалги келинида, табиийки, бу удум амал кўрмаганди.

«Бой келин келибти», деб кўшнилари эшиқдан томошага туришар, бир хиллари бир парча латта кўтарибми навбатини кутарди.

— Салом, салом, келин салом, қайнанасига салом.

Аввал қайнана, кейин бошқа яқинларга салом қила туриб орасида яллагчи бир-икки кўшиқ айтди. Қайнана келинига қадимий бухорий зирак ва узук тақди. Яқинлар ҳам ким палос, ким ошхона сервис беришди. Уларга мос равишда келиндан катта-кичик совғалар бўлди.

Яллагчи эшиқда пайдо бўлган Тўравой акага салом қилди.

— Салом, салом келин салом. Ўзига қаттиқ турган, адаб йўлини тутган, олийгоҳда ўқитган, ҳаёт илмин уқитган, пир-бадавлатдир зоти, қайнатасига салом.

Қайнатасининг ишораси билан, катта учга тўрт метрли Хива гиламини, икки дастёр бир чеккасини очиб, айвонга кўйишди.

Ҳамма тузук, тузук деб турган эди, очик эшик тўғрисида ҳаворанг Ласетти машинаси тўхтаб, ичидан Дилдора тушиб шошиб ичкарига кирди.

Қайнатанинг совғаси «ҳозир чиқар бир кўрайлик», деб йирилганлар илҳақ кутишарди.

Ичкаридан қизил духоба ёстиқ чиқди. У қайнатага узатилганда, биров ҳайрон бўлди, бошқаси «энди қариганда юмшоқ ёстиққа бош тегаркан, аввалгиси қаттиқ эканми?» деб кулишди.

Мукаррам опа яқин турганидан ёстиққа тўғноғичланган калитни кўриб, гапиролмас, фақат кўрсаткич бармоғини ниқтарди. Барноҳон буни энди фаҳмлаб ёстиқни бир ёридан тутиб, шанғиллади:

— Тўравой почча, сизга сюрпризнинг каттаси, топинг-чи?

Ҳамма ёстиқчага қаради.

Бироқ ҳамон эрининг қимирламаганидан, Мукаррам опа тўғноғични ечиб, калитни эрига узатди.

— Сизга машина.

Кимдир бақриб юборди.

— Яшаворинг, келин.

Атроф гурилларди. Соттихон сўзлади.

— Қуда бува, ташқаридаги машина сизга, келинингиздан совға. Илтимос, қабул қилинг.

— Йўқ, ололмаيمان. Менга ўғилларим олиб беради.

— Вой, адаси, келинингизни изза қилманг.

Лайло унга бош эгиб, бошида узун оқ рўмол остидан қайнатасининг ҳолатини кузатиб жилмайиб турарди.

Кутилмаган бахт ёки катта совға ўзи одамларни шошириб кўяди.

Тўравой ака индамай чиқиб кетаётган эди, сингласи тўхтаб, «ака, ҳеч бўлмаса, дуо қилинг, калитни кеннойим оларлар», деди.

Тўравой ака кўзлари намланиб, дуо қилди:

— Болаларимиз бахтли, саодатли бўлишсин! Уларнинг роҳатини кўриб юрайлик. Кейинги йил ой кунларида яхши набиралар бериб, ақиқалар қилиш насиб этсин! Илоҳи омин!

У келини томонга қарамай кўзларига даструмол босиб-босиб кўчага йўл олди.

Сўнг қийқирик ўйин-кулгилар бўлди...

Талабгорининг ўпичлари тўхтамай, силаб-сийпалашлари жонига оро кириб, натижада, Лайло баҳорда бутун далани қоплайдиган қоқи ўтдек бағрини ёзиб, маҳбубининг муҳаббатига сазовор бўлиб, эҳтиросданми, севинчданми кўзларидан муздек ёш қалқди...

Саҳарлаб, ҳовлидан қайнанасининг ва Сожиданинг овози келиши билан Лайло уйғониб дарров келинлик либосларида ҳовлида пайдо бўлди.

Чаққонлар ҳовлига сув сепиб супиришибди. Унга кўча қолганди. У пақирлаб ташқарига сув сепа бошлаганди, қўшни эшигидаги келин кўлидан челақни олиб ёрдамга келди.

— Кийимингиз жуда оҳорли экан.

— Таги сероб.

— Қаердан?

— Бизнинг фирма тикади.

Лайло қолиб ўрнига ёшроқ, одмироқ кийинган келин ишга тушди.

Бошқа икки келинлар ишини қўйиб, бир кўлида ҳокандоз, бошқаси кўлида супурги унга қизиқиб гапга тутишди.

— Ательенгиз ҳам бор эканми?

— Ҳа.

— Шунча нарсага қандоқ улгурасиз? Сири нимада?

— Билмасам, нима иш қилишимни Оллоҳ ўзи дилимга солиб кўяди.

— Толиб ака билан самолётда танишган экансизми?

— Европа осмонида танишгандик, ўйлайманки энди Тошкент бағрида яшаймиз.

Ҳоҳолаб кулишди.

— Қувноқ экансиз?

— Шодон кулиб, ҳавас билан ҳаётда яшаганга нима етсин.

Нариги кўшни қайнанаси чиқиб шанғиллади.

— Гуландом, қайда қолдингиз, ярмини ким супиради?

Сўнг Лайлога кўзи тушди.

— Вой, бой келин сизми?

— Ассалому алайкум. Келинингизни мен чақиргандим.

Айбга буюрмайсиз.

— Ваалайкум ассалом. Майли, майли. Кейин супирса ҳам бўлади.

У қайнана уйига тезда шўнғиди.

— Лайло опа, сиздан ҳайиқдилар.

— Ҳозирча ҳаммангизга хайр, ҳали бирор соатдан кейин маслаҳатлашиб чиқинглар, меҳмоним бўласизлар.

Кулишди. Лайло уйга кириб, юз-қўлларини ювиб у ёқ-бу ёғини қоққан бўлди-да, холасини бағрига бошини қўйди.

— Ҳаммаси жойидами?

— Ҳа, нимани айтаяпсиз? — айёрона сўради Лайло.

— Нимани, нимани? Ўшани?

— Хола?

— Мушукдан кўрққан сичқондек овозларинг чиқмади. Бу ёшлар, шўх бўлмайдами.

— Одам уяларкан, эшикда жосуслар бўлса, — деб ҳоҳолди Лайло. — Жавобимдан қоникдингизми?

— Мен ойингга ҳисоб бераман. Ҳозир холангмас, янгангман. Ростини айт, ё куёв яна уйқуга кетдимми?

— Бироз ухлагани рост, кейин куёвлигини эслатиб... ўз ҳолимга қўймади, — деб Лайло кудди. Сизнингча бир неча турмуш кўрган жувонни эплаш осон эканми, ҳайиқаяптилар ёш эргинам, — деб яна яйраб кудди.

Бир зум ўтмай кулгуга этакдаги уйдан чиққан қайнанаси билан қучоқлаб кўришди.

— Яхши ухлаб турдингизми, ойижон. Чой қўяйми?

— Толиб уйғонсин, у ухлаяптими? Ўзи тўйда роса толиққан.

— Йўқ, яхшилар. Туни билан ўз ҳолимга қўймадилар, ойижон.

У холасига кўзини қисиб гапирди.

— Вой, болам-эй, қўя беринг эрлар ўзи шунақа.

Қайнанаси бошқача жавоб қилганига, Лайло ҳазилни тушунмас эканлар, деб фикр чиқарди ва суҳбат мавзусини бурди.

— Адажон турганмилар?

— Ҳа, улар туриб, қўшни келинлар билан машғулот ўтказётганингизни кўрибдилар, — деб жилмайди қайнанаси.

— Ўзлари ёрдам беришди. Ё нотўғри қилдимми?

— Баҳосини адажонингиздан эшитарсиз. Толибни ҳам уйғотишни унутманг.

— Хўп, ойижон.

Лайло чаққонгина чой қўйди. Чойнак-пиёлаларни дастурхонга терди.

Шу пайт тоғора кўтариб Соттихон кирди.

— Ҳа, Лайло, табриклайман.

— Нима билан.

— Ўзини билмаганга солади, эрлик бўлибсан.

— Аввалчи, ким эди?

— Қайлиқ.

Лайло Толибни уйғотаркан, ёноғига лабини босди.

— Куёв тўра, туринг эди.

— Лайло, нима шовқин?

— Қовурдоқ буюрган экансизми? Ҳақини сўрашяпти.

— Боя тўлаганим камми?

— Ёдимда йўқ.

— Шунақами?

У хотинининг қўлидан ушлаб ёнига тортди.

— Бўлди, қайтиб олдим сўзимни. Эсимга тушди.

Уларнинг ҳар иккаласининг кўзида кундалик турмушнинг юксак қадр-қиймати, муҳаббат ардоғи ишва қилиб, ўз она тилларидаги қочиримлар билан ўйин қилишлар ёқарди.

Лайло бежирим келинлик либосида, бошида шоҳона дуррача, оёғида учи қайрилган пойафзалда айвондаги ясатуғлик стол-стул атрофида қайнатасига чой узатди.

— Кўп яша. Лекин боя келинларни йиғиб йўлга солдингми? Бир ёши сув ҳам ташидимми?

— Ҳа, адажон, уларга Дубай, Италия, Англия ва Россия давлатларидаги саёхатларимдан сўзлаб бердим.

Қайнатаси қалқиб кетди.

— Шу давлатларда бўлганмисан келин?

— Шундоқ адажон.

— Яна адажон дейди. Ҳа, мен Тошкентдан умримда чиқмабман, Самарқанд, Бухоро ва Хивага бир мартагина борибман.

— Ўзингиз адаси, Англияга бормадингиз-ку?

— Эй, ўша тўйгами? Сенга ҳам бормагин дегандим. Балки, ўшанда, ўғлинг у имонсизга уйланмасди.

— Адажон, келинг чой қуйиб берай. Яхшиси, бу йил ҳаж сафарига тайёргарлик кўрсангиз.

— Келин, сен мени шоширма. Менга хўжайинлик қилма, ана эрингни ўйла.

— Ойижон билан бирга борасизлар?

— Яна гапиради-я?

— Умрингиздан барака топинг, яхши фарзандлар берсин келин, — деди қайнанаси.

Лайло хурсанд, эрига қаради.

— Толиб ака, чой берайми?

У ҳам сир бой бермай илжайди: «Қалай отам, бўш келмайдиларми?».

— Пиёлангизни узатинг.

— Эй, Толиб, мунча хаёлинг қочди. Узат пиёлангни, шу хотин энди сеники, — деб кесди адаси.

— Ҳой, адаси, сал нафас олгани қўймайсиз-а? Ундан кўра, машинада бориб бир айланиб келсангиз бўлармиди?

Тўравой ака энди сал тиржайди.

— Келин, кеча чойхонада гап бўлибди, борсам ҳаммаси ўрнидан туриб сўрашди. Келинг, Тўравой бой дейишди.

Лайло пиёлага чой қуйиб қайнатасига узатди.

— Қулмуқ бўлсин, янги номингиз?

— Раҳмат келин.

У ўғлига қараб гапирди.

— Сенлар вақтлироқ машина олиб берсаларинг, қачонлар бой ста номини олардим. Энди келин олдида қарздорман.

— Қўяверинг адажон. Қарзини ўғлингиздан ундириб оламан.

— Тўғри ада, мен тўлаб тураман.

Тўравой ака қараса, ёшлар ўзаро ширин аския қилишяпти, ўзини жўрттага жаҳли чиққанга солиб, ўрнидан турди.

— Сенларга гап бўлса.

Бари ҳоҳолаб кулишди.

Толиб келинни пастлатиш учун гапирди.

— Ҳой, келин, буindoқ куёвга чой қуйиб турмайдими, томоғим қуриди.

У жўрттага ойиси нима деркин деб гапни айлангирган эди.

— Томоғинг қуримайди, аданг инжиқликлари камми? Энди сен бошладингми?

Лайло Толибга қаради. Унинг қарашида, ана менинг ҳимо-ячим ойижон бор, деган маъно ётарди..

— Ўғлим сента ҳам жавоб. Қовурдоққа ҳозир қўшнилар, яқинлар келишади. Фақат, аввал бозорга бориб келасан.

— Ойижон, Толиб акам ишга боришлари зарур. Бозорга борадиганлар топилиб қолар.

— Тўғри ойи, офисда кўринмасам, гап тегади.

Ўн дақиқада Толибни жуда кўркам ясангириб, галстук ва чиройли енгил ёзги костюмда, янги жигарранг туфли кийгани, сифатли одеколонлар пуркаб, улар ховлига чиқишганда, Мукаррам она кўзлари ёшланди.

— Кўз тегмасин, бирам пўрим бўлиб кетибсан, ўғлим. Келинимга раҳмат дедингми?

— Эй, ойи, Лондондаёқ бор раҳматларини айтиб қўйганман. Энди келинингиз бир умрга мендан қарздор. Ишонмасангиз ана ўзидан сўранг.

— Бор-эй, ҳаддингдан ошма? Оғзим бор экан деб ҳар нарсани ҳазил қила берма?

— Шунини айтинг ойи, эрталабдан бери ўғлингиз мазаҳга ўтиб олдилар.

Лайло, эрини машинаси жўнагунча кузатиб турганда, бирикки қўшнилари чиқиб туришган экан, уларга салом бериб ичкарига таклиф этди.

— Раҳмат Лайлохон, йиғилишиб чиқармиз.

Бирпас туриб ойиси бир тоғора норин кўтариб келди. Ёнида Тания опа ва шифокор Лилия Дмитриевна бор эди. Меҳмонларни Лайло ўнг қўлдаги меҳмонхонага бошлади. Айвонда яқин икки қўшни чиқиб улгуришганди. Хайрихон улар қаторига чўқди, даҳлиздан Сотихон ва Сожида ҳам уларга қўшилишди.

Тания опа кулди.

— Мана Лилия хайрлашгани кирди. Кетар олди маслаҳатларини олиб қол. Мен айвонда ойинг билан бўламан.

У айвонга чиқди.

— Эринг дурустми?

— Лилия Дмитриевна, одамни хижолат қилманг.

— Демак, дуруст. У ҳолда мен хотиржамман. Жуда интеллигентга ўхшаган эркаклар сал ишончсизроқ ҳисобланади.

— Ҳимм.

— Керак бўлса ташаббусни қўлга олиш лозим. Сен ёш қизмассан.

— Доктор Харина — мени қайси йўлга бошляпсиз. Бу ер шарқ.

— Аҳамиятсиз. Кесақдек совуқ ётиш, минг чиройинг бўлса ҳам, охири жонга тегади.

— Тушундим. Ликбез тамомми?

— Кўз қарашларинг, ишваларинг, гоҳо беихтиёр тегиб кетишингми, сўз ўйини биланми, ёлғиз қолганларингда силаб-сийпалаб уни севишингни билдириб туриш лозим.

— Буни дастлабки марта эрга тегишимдан фаҳмлаганман.

— Бу нечанчиси?

— Айтмайман, баракаси кетади, — Лайло қувнаб кулди.

Айвонда чой ичиб ўтирган қўшниларидан бири гапирди.

— Келинингиз мунча қувноқ. Кўз тегмасин. Уйдаги ана-

қонда келинимнинг юзидан заҳар томади. Ҳалим йигирма дақиқадан ортиққа чидай олмай, кўчага югуради.

Сўнг бирин-кетин бошқа қўни-қўшнилар ҳам чиқиб, Лайло қўлидан бир пиёла чой ичиб кетишарди. Гарчи катта овсин ҳам қарашган бўлса-да, Лайло қўлидан чой ичиш, келин саломини кўришни истаганлар кўп эди. Кечгача у чарчади. Тушга яқин Харина ва Таня опа кетиши билан, Олтинсоч, Ойгул опа, Светлана Петровна Айсуни етаклаб кириб келишди. Ҳазил-ҳузул, чиройли гаплар бўлди. Айсу жиддий қизлардек ўтирар, ойиси билан ҳам узоқ кучоқлашиб кўришмади.

— Ойи, сиз меҳмонларни кутиб олишингиз керак экан. Бувим айтди. Бизлар сизга халақит бермаймиз-а?

Шу гапларни эшита туриб, Лайлонинг кўзларидан ёш чиқиб, Айсуни ўпиб, бағрига босди.

Қўшнилари бунча чиройли қизингиз, фақат кўзлари нега кўк деб сўрашди.

— Адаси, Азизнинг кўзига мос.

— Нега ажрашгансиз?

— Тақдир.

Олтинсоч «бугун ҳамма красноярскилик меҳмонлар кечки еттида учамиз», деб эслатди.

— Кузатгани чиқаман, хабарим бор.

Одамгарчиликнинг энг юқори нуқтаси кутиб олиш ва кузатиш билан белгиланади. Лайло буни яхши уққанди.

Аэропортга соат бешда Толиб билан келганларида регистрация бошланишига бир неча дақиқа қолган эди.

Барча танишлари билан Лайло хайр-хўшлашаркан, кўзларига беихтиёр ёш келар ва унга азиз, қимматли бўлиб қолган кадрдонларининг бағридан зўрға чиқиб, бошқасининг қучоғига ўзини отиб тин олган бўлардию, яна у билан ҳам хайрлашиб бошқасини қучарди. Ниҳоят ҳаммалари билан у хайрлашгач, улар ортидан аэропортнинг бўшаб қолган йўловчилар йўлагига қараб, анча вақтгача бир жойда қотиб турди. Толиб уни суяб олган, Лайло эски хотиралари, хотираларигина эмас, умри билан боғлиқ танишларини ҳозиргина кузатганидан ниманидир йўқотгандек, нимадандир узилиб қолгандек эди. Унинг ёнида ҳаттоки, уч боласидан бири ҳам қолмаганидан, ёнида Толиб бўлса-да, ёлғизликни ҳис қилиб юраги сиқилиб, хўнграб йиғлаб юборди-да, эрининг бўйнига осилди.

ДИЙДОРГА ТҮЙМАЙДИ, КИШИ

Бир ой ичида севишганлар бир-бирларини шунчалик тушуниб етдиларки, четдан қараган одам, иккита робот ҳар куни бир хил юмушни бажаряпти, деб ўйларди.

Бу муддатда Мукаррам опа Лайлони келин саломларга навбатма-навбат барча қариндошлариникига олиб борди. Келин томондан ҳам Сожида, Соттихон ва бошқа узоқ қариндошлари ҳам чақиришиб қўймасди.

Лайло келин саломга борган жойлари йигирматага яқинлашганда, қайнана келин чарчаб, бошқаларига кейинчалик тўй-ҳашамларда чалларсизлар деб жавоб бериб қўя қолишди.

Тонгда Лайло, туриб ҳовли ташқарисига сув сепади, супуради. Кейин сули, гречка ё крупадан бўтқа ёки ширгуруч пиширади. Сокларми, чой-нон ўз йўлига. Сур гўштми, қазими, пишлоқми кесилади. Қаймоқ ёки кўпинча сметана қўйилади.

Ҳамма келишиб олгандек бир паррақдан ортиқ гўшт ва пишлоқ емайди. Мақсад қоматини сақлашмас, бу уйда кам томоқлилика ўрганилган эди. Бу эса Лайлонинг ҳам шиори.

Чой ичилгач, эрининг ўзига қараши, кийиниши ва чиқиб кетишигача Лайло унинг ёнидан бир қадам жилмайди. Костюмига мос куйлак, галстук, ҳатто пайпоқ танлашиб юборади.

Кечки овқат вақтида ҳамма етиб келади.

Яна тўртовлон ҳангомалашиб, айниқса Тўравой аканинг ҳайдовчилиқ пайтидаги қизиқ воқеаларини эшитиб ўтиришади.

Кексалар сўнг этакдаги уйга тушиб кетишади. Ёшлар гоҳи-гоҳида шаҳар бўйлаб, рудда Толиб бўлади, аммо гоҳи Лайло илтимос қилса, эри унинг ҳайдашига кўнади. Баъзан япон боғида пиёда айланишади, чунки уйлари яқин. Ё бўлмаса гоҳ-гоҳида, ташқарида, қўшни келинлар билан соатлаб ҳангомалашиб туриш Лайлога ёқади. Шунда ҳам у ишқий саргузаштлар тўғрисида улар билан гаплашишига андиша қилади. Кўнгли тусаб қолса дилни қитиқлайдиган ҳинд ёки саргузаштли, романтикми, классикми фильмни айлантириб, ёки мусиқа, куй, қўшиқлар клиплариними, Лайло эрининг пинжига кириб олиб томоша қилади. Аммо Толиб зерикаётганини сезса, дарров ўчиришни, унинг дилидан ўтаётган фикрларни илғаб олишни қойиллатади.

Энг яхши висолдаги ҳузур севишганлар қулоқлари биланмас, қалblари билан тинглашадигини улар англаб етиш-

гаддек жим ўтириб, ора-чора бир-бирларига кўз ташлаб қўйиб ором олишарди.

Астойдил хоҳласа талабгорининг завти белни синдирар даражада эканлигини жувон ўзида синаб, бу қўллар сиқуви ёкишпини билдириш учун, ёрини эркалаб, халоскорим деб, майин товушлар берар, қизарган, ўтда ёнгандек оловли юзиши танлаганини кўксига босарди. Бу қилиқлари йигитга ҳам хуш келарди.

Шундан сўнг у кўтаринкилик ва кўзларидаги қувончни, бошини ҳар тарафга буриб, яширган бўлар, ўтли қарашларини онда-сонда ташлашини ўзида, бахт ва саодат онларига етказган манманлик, такаббурилик ёки катталиқни билмайдиган меҳнатда чиниққан, талабчан ёрига миннатдорчилик ва ташаккур бўларди. Лайло, ўз юртида эрга чиқиб қанчалар бахтиёр эканлигига тавсиф ва таъриф тополмай, кўзларидан гоҳо муздек севинч ёшлари милтилларди. Шунда Толиб увинг ёшли кўзларидан ўпиб, кўнглини кўтарган, ҳис-ҳаяжонда чуқур-чуқур нафас олишларига қулоқ тутиб, ушга зимдан боқаркан, сизнинг дардларингиз ва севинчларингизга бир умрга шерикман, дегандек ўзининг ҳозирлигини намоён этарди.

Уни баъзилар, фақат қадду камолини хоҳлашганини, қалбини туб-тубигача тушуна олишни исташмагани, энди билиниб қолди. Эрининг меҳр ва муҳаббати Лайлонга худди йигитдан турилгандек, руҳида бошқа жонан, ўйинқароқлик ва шўхликлари қизлигини эслатадиган моҳичеҳра пайдо қилдики, у энди ҳар тонг кўзини очганда, ёнида тоғдек суянчини ва халоскори борлигидан дили яйрарди. Лаблирида ним табассум ўйнаб, ўзини ташвишсиз дамларга қайтгандек сезиб, бу қучоқда эркаланишдан ҳорини, толиқиш сезмай ағанаб-ағанаб қувнади.

Тўравой ака, шу вақтгача ўзига қарамаган бефарқ одамдан, ораста юриб дуч келган жойга туширадиган чолларга дакки берадиган одат чиқарди. Кийимлари ювиб, дазмолланган, пўрим кексалар қаторига ўтган, дуч келган жойда ўтириб кетмайди. Меҳмонгами, тўй-маъракага борсами, жой танлаб иззатталаблик қиладиган бўлди. Натижада маҳаллада Тўравой сатанг номини ҳам олди.

Қайнана-қайната ҳам Лайло келиб, уйларига файз-баракка, сарингталиқ ва озодалиқ кирганидан хурсанд эдилар. Чунки кўшинча Лайло кучи етмаса, жиянлари ҳар шанба ё дам олиш-

ми чақиртириб, уйларни йиғиштириб тозалатиб, йиғилган кирларни ювдириб оларди.

Июннинг бошида ҳисобот билан Толиб хизмат сафари билан Англияга икки ҳафтага бориб келди. Лайло шундагина қанчалик унга боғланганини англади, бу ёқда ёш эрининг завқу шавқига ҳали тўйинмагани сезилди.

Ҳақиқий муҳаббат унинг қалбига ташриф буюргангани, унда иззат-ҳурмат, меҳр, қадр-қиймат, оқибат, соғиниш ва ҳижронга ўрин бўлишини тушуниб етди. Шунча пайт унинг фироқида ошиқлари ҳам чекса, энди у ўзи шу ҳисларга рўпарў бўлиб, кунда Толибга қўнғироқ қилишдан чарчамади.

Лайло бизнестан катта пул келишини билса-да, аввало менежерларига телефон қилиш ўрнига, ўзи айтгандек, қадрдон эрига қўнғироқ қилишга ошиқарди. Бизнеси эса яхши йўлга қўйилган, ҳафталик ҳисоботларни компьютерда йиғиш ва тайёрлашни жияни Дилдора бажарарди.

Ҳар ҳолда Лайло яқинларига иш топиб беришни унутмасди...

Толиб Лондондан Тошкент аэропортига келиб тушганда, бир соатлар у чиқишини кутиб, Лайлонинг юраги ҳаприқар, худди унинг бағрига отилиб бош қўйса тинчи, ҳаловати қайтадигандек орзиқарди.

Вақт эса роса секин ўтарди. Ниҳоят, Толиб чиқиб келди, у барно ва жуда келишган, ўйлади унинг қаршисига бораркан Лайло ҳамда яқин келганда унинг елкасига бош қўйди-ю, қўлларига осилиб қолди. Толиб қўлидаги сумкаларини ерга ташлаб, уни ушлашга улгурди...

ГАП-СЎЗЛИ МАҲАЛЛА

Кунлар осуда, масъуд ўтар эди.

Аммо бировнинг бахти бировда ҳавас уйғотса, бировда ҳасад кўзкатади. Лайлонинг қувончига шунинг учун ҳам кўз тегди.

Лайло энди бахти ҳеч узилмайдигандек, хурсандлигидан иши, ҳаёти тўғрисида бўрттириброқ ўзи айтиб қўйдими ёки унинг фирмаси тўғрисида Интернетдан хабар топишганми, қўшни аёллар ичида шов-шувлар бирпасда тарқаб, унинг молдунё, ҳашам орттиргани фирмалари орқали келаётганини инобатга олинмай, аёлликнинг ёмон қилиқларию, юришлари

билан боғланганди. Бу гап Тўравой ака уйига ҳам киши билмас тезда етиб келди. Аввалига бу гапларга эътибор бермай, Толибнинг оийси бор гапни бости-бости қилгандек эди, аммо бошқа куни тўй ошидан пешинда чиқишда, маҳаллада даракчи номини олган Сотволдидан Тўравой ака кўпчилик орасида қизиқ гап эшитди.

Эмишки, келини Лайло бир неча бор турмуш кўрган, болалари ҳар қаерда яшаркан. Никоҳга манфаатли контракт тузиш асосида тегиб, ҳашам, бойлик орттирганмиш ва бошқа ҳасад гаплар. Бу сўзларга жавоб Тўравой акада йўқ эди. У балад келиб, сенинг нима ишинг бор деганини билади, нима энди шу йўл билан орттирилган келинни машинасига ўтириб олдим деб, кеккаясанми деб, «даракчи» хужумга ўтди. Шундан кейин, Тўравой акани росмана аччиғи чиққанди, бошқалар ҳей, майда гап бўлманглар деганича уларни ажратиб қўйишдию, лекин кўпчилик «даракчи»га ён босганини кўриб, Тўравой акани юзи шувут бўлди.

Тўравой ака шу вақтгача маҳаллада бунчалик изза бўлмаганди, уйга кира солиб, хотинига бақирмади-чақирмади, ўз хонасига кириб, ётиб олди. Кечқурунги овқатга ҳам чиқмади. Юраги сиқилиб, муштини тишлаб ётди. Олдига кирган хотинига бир сўз демади. Толиб ўғли келини билан ҳолаҳвол сўраб киришганда уларга ҳам бир сўз айтмай хўмрайиб қўйди, холос. Толиб бир гап бўлганини сезиб, хотинига ҳайрон қаради. Лайло кўтарилган гап-сўзлар энди эркакларга бориб етганини англаб, сир бой бермаса-да, ичидан қаттиқ сиқилди.

Бу уйда эрталабгача ҳеч кимда уйқу бўлмади. Шундагина Мукаррам опа янглишганини сизди. Гап-сўзлар маҳаллада бир умрлик, ўлиб кетмагунча қайта-қайта эшита берасан. Толибни ҳамма ниқтаб кўрсатишини кўз олдига келтириб ютинди. Аламдан бошини каравот четига урди. Ақлим қурсин, кимни олиб бердим. Эр кўрган, эл кўрганлиги майли, ҳашам учун ҳар кимга теккани маломати бор. Уни Толиб кўтара олармикан. Улардан туғилажак болалар-чи? Уларга ҳам онаси қоралаб айтилади. Уф... Нима бўлади энди.

Эрталаб вақтли турган Тўравой ака келини олиб берган машинага ҳам қарамай, Кўкчага қараб йўл олди. У ерда бирга битга автобусга ҳайдовчилик қилган барча билган улфати, маҳалласи Хабибулло бош деб атайдиган дўстининг олдига борди. Қўлида пагир, қаймоқ.

Ичкарига киришгач, салом-алиқдан сўнг, Тўравой бошини қотирган масалани ўртага ташлади. Келин тузрисида эшитган бор кирдякорларни оқди. Маслаҳат сўради. Бу гаплар қариганимда менга оғирлик қиларкан, кеткизиб юборайми деб тикка сўради.

Ҳабибулло бош, боши катталиги учун шундай ном олган бўлса-да, жуда ҳаётни яхши билади. Энг тузук маслаҳатлар бошқалардан чиқмаса-да, ундан чиқади.

Шувғами, у ҳозир индамай чойини хўриллашиб, қаймоққа нон ботириб ея бошлади. Орасида Тўравой акани чойга таклиф этиб, бошини силкиб ундаб қўярди. Тўравой ақа шошмади. У ҳам чой ичишга киришди. Билади, дўсти ўйга чўмди...

Эрталаб, уйдаги аҳволни, сукутни сабабини сезиб, Лайло ўйга бориб келай, ойи деб изв сўради. Мукаррам опа бош силкиб жавоб берди.

Бу вақтда Толиб саҳарлаб отасининг изидан кўчага чиқиб кетганди. У вақтга бориб офисида ўйга чўмганди. Нимага энди кўпчилик ифвони яхши кўраркин, бошқа ишлари йўқми? Бу гап-сўзлардан, қачон қутиларкин авом деб ўйладю, авом тугул кўп ақли тошганлар ҳам, бундай ҳаракатларни қўлламаслигига фаросати етиб, ўйланишга шошиб қолмадимми, деб биринчи марта ўзи ҳам дилидан шубҳагумонга ўрин берди.

Лайло индамай уйга бориб олди-да, биринчи бор аламла ўкириб, ойиси Хайрихоннинг бағрига ўзини ташлади.

— Ойи, ҳаммаси тамом. Мени у ердагилар гийбагимни қилиб, орсиз, шармандага чиқаришибди. Энди нима бўлади? Мен ҳам одамларга ўхшаб яшасам дегандим. Ойи... Айбим нима?

Хайрихон опа қизини бағрига босаркан, кибор хонимларданми, артистларданми келадиган атир аралаш ҳид келиб димоғига урилди. У қизининг пешонасидан ўпганди, кучоқидаги жувон унга қизини эслатмай, бегонадек совуқ, бироқ ниҳоятда латофатли хонимдек кўришди.

У шувғами юрак ютиб, унинг аҳволига ачинганиданми, ёки қисматиинг дарбадарлигини ҳисобга олибми, қизим, сенга бир гап айтайми, деб сўради.

— Нима гап?

— Сен ҳақингда.

— Мен ҳақимда.

— Отанг жони узилар чоғида мендан патимос қилган гап, мазмунан шуни айтиш вақти етди.

Лайло ойисидан айрирмай, бошини онасининг тиззасига қўйиб олди-да секин сўзлади:

— Балки кейинроқ айтарсиз. Шу ҳозир зарурми?

— Зарур, — деди Хайрихон она қатъийлик билан.

Лайло қўлларини ёнига очиб, ўзининг норозилигини намойиш қила-қила кўнди.

— Майли ойи, фақат қисқароқ сўзланг.

— Буниси энди сенга бөөлик.

— Яна топишмоқми? Бошлай қолинг яхлисис.

Хайрихон она индемай Лайлонинг ҳақиқий ота-оналари тўғрисида эшитганларни сўзлай кетди.

ТУБ ИЛДИЗ

ХАЙРИХОН ОПАНИНГ ЮЗИ ЁРУФ

Аслида воқеа мана бундай бўлган эди.

Чирчиқдаги ҳарбий танк билим юртида Улуф Ватан уруши қатнашчиси, қаҳрамони Эшвой Ҳобиловнинг невараси Озод Ҳобиловни ўқитувчиликка олиб қолишганига уч йил бўлади. У йигирма тўрт ёшга киради.

Ҳарбийларга қоида бўйича шанба куни тушдан кейин ва якшанба куни дам олиш кўзда тутилган.

Дўсти Нурик Кавказда тувилган.. Уларни ҳар иккисини билим юртида аъло баҳолар ва намунали хулқи учун олиб қолишган. Йўқса Сибирми, Узоқ Шарқми, Украинагами ҳарбий хизматга жўнатишарди. Ҳарбий хизматчини юки енгил ва кам бўлади. Ажабмас, уларни ҳам бирор йилдан сўнг, амалиёт учун полк алмашгиришларига тўғри келар.

Шанба, якшанба кунлари Чирчиқ марказидаги паркда танца бўлади. Ораста кийинган формадаги офицерлар қизларнинг жони-дили.

Бир шанбада Нурик Озодни ҳам ҳамроҳ этиб олиб боради. Озод нимагадир бундай саргузаштларни ишқибози эмас. Танца, дискотекаларга кам боради. У Фарғонада русча мактабда ўқимаган бўлса-да, аммо истиқомат қилишган микрорайонда рус забондилар кўп эдими, болалиқдан русчани яхши билади. Натижада, билим юртига қийналмай имтиҳон топширади, ўқийди ва унга ҳеч ким дакки беришга асос йўқ эди. Ичмайдиган, чекмайдиган, дуч келган қизга гап отмайдиган ўта тарбияли курсант, кейинчалик билим юрти ўқитувчилари қаторида ҳам лозим эди.

Нурик бирпасда сариқ сочли Клава билан жуда чиройли, оёқ-қўллари келишган, ундан ёшроқ, қош-кўзи тугул, сочи ҳам қора Манзурани Озодга таништирди.

Севги камон отса йигит-қиз бир хил ўйлайдиган, бир вақтда мубтало бўлишади.

Озод ичида: «Бундай чиройни энди кўришим», — деса, қиз ҳам ўз навбатида: «Қандайдир тарбияли оиланинг фарзанди. Бўлмаса бунчалик виқорли боқмасди», — деб йигитга баҳо берганди.

Табиийки, улар ўзаро танцага тушадилар. Нурик кавказликларга хос сариқ сочли қизидан қолмади. Клава аслида мурмансклик. Дам олгани холасиникига Чирчиққа келганди.

— Бизларда сентябрдан совуқ тушади, сизларда эса худди ёздак иссиқ экан, деб Нурикни гапга солмоқчи бўлади, у ҳам, мен Кавказдан келганман, деб кулади.

Нурик қошлари ўсиқ, бурни қаншари ҳам ўзи ҳам бироз эгилиб юрадиган, Озоддан ярим қаричча бўйи пастроқ йигит эди.

Манзура бўйи жиҳатдан Озоддан икки энлик паст, ҳозир юқорига кўзларини кўтариб, унинг юзларига қараб-қараб кўяр ва фақат ижобий баҳо бериб, кўнгли ёришиб кетарди. Қош-кўзлари худди меникига ўхшаган, шунақа келишган йигитни энди кўришим, деб ўйларди.

Аслида у уйнинг ёлғиз фарзанди. Отаси Чори Сафаров Капролактам заводида бош инженер, онаси Маргарита мактабда тарихдан дарс беради. 1980-йилларда Олмалиқдан отасини хизмат юзасидан Чирчиққа юборишган. Келганига мана уч йиллар бўлаяпти...

Тез кунда ёшлар бир-бирларига қаттиқ боғланиб қолишди.

Улар бекитишга ЗАГСдан ҳам ўтиб олишгач, ошкора майларига эрк бериб юришганини қизнинг онасига етказишганда, у ҳарбий билим юртига келиб тўполон чиқарганди.

Натижаси, Озодни билим юртида ушлаб қолишни полковник Исаев номақбул топди. Буни устига, уни қизнинг нуқталарга юбориш ҳисобига карточкасини тоза қолдириш, йўқса, «аморал» юрганликда айблаб, банд билан жазолаш кўзда тутилганди. Манзуранинг онаси ўн етти ёшли қизини алдаганга чиқариб, йигитни қизнинг нуқталарга юборишни талаб қилди ва унинг хоҳиши негадир амалга ошди.

Уруш зоналарига у вақтда ёрдамга чегараланган ҳарбий қисмлар ичида Озод Ҳобилов ҳам тушди. У уйдагиларга сабабини айтиб ўтирмади. Ҳарбийман, боришим зарур экан, деб кўя қолди. Уни, Термизда уч ойлик ҳарбий тайёргарлик курсларини ўтагач, хорижга сафарга жўнатишди.

Беш ойлар жанговар ҳолатда, жонбозлик билан хизмат қилди-ю, майор Куракин томонидан охиригача ўйланмаган

операцияда катта талофот билан чекинаётганларида, кўнчилик қатори у ҳам снайпер ўқидан ҳалок бўлди.

Бу пайғида Чирчиқдаги туғруқхонада Манзура ҳомиладор ётар, унга охири беш кундан бери эридан хабар келмаганидан тўлғоғи қочиб кетганди. Унга уйдагилар илтимоси билан алоҳида хона ажратилган. Жиянибийрон, ётани-ётган, кўзи ёрвиши қийинлашиб, у нукул ноҳақ жазо олиб урушга жўнатилган эри Озодни эслаб кўз ёш қилар, охири уч кун туғруқхонада ўтказаркан, ойиси келса, «Сиз менга онамассиз», деб ҳайдарди.

Ойиси бош шифокор ҳузурига кириб, қорахат келганига беш кун бўлганини қизига қандай айтишни сўради.

— Йўқса, ёрининг ҳажрида хаёли, бу ёқдан сув кетибми, туғолмай, вақт ўтказиб юборса-чи? Айб менда. Жаҳолатим туфайли шундай йигит ўлди.

У бош шифокорга бор воқеани сўзлаб берди.

— Қизингиз бу ҳолатда сизни кечирмас.

— Дўхтир, у эсон-омон кўз ёришига ёрдам беринглар. Йўқса, икки гуноҳсизни қотилига айланаман. Аламданми, ёш қизимни йўлдан урди деб, ўзим урушга юбортиргандим, кейин тавба қилиб қайтаришларини сўрадим, кеч бўлган экан. У ердан тавбалар билан ҳарбийлар қайтарилмас экан, ё хизмат муддати битса, ёки темир тобутда келаркан.

— Ихтиёрингиз, истасангиз хабарни қизингизга етказинг. Балки, эри учун қайғурмай, бу ёғига боласини ўйлаб, тезроқ туғиш учун биз айтган процедураларни бажарар.

Онаси юраги дов бермай қолдирган хатни ҳамшира олиб кирганда, Манзура қайтага даҳшатга тушиб қичқира бошлади.

Шифокорлар, ҳамширалар тезда уни операция столга кўйишганда, бақириклар ичида тўлғоғи келиб, у қиз туғди ва қизалоққа қарамаёқ ҳушидан кетди.

Нариги операция столида шу вақтда Хайрихон она ҳам қиз туғди. Уни Манзуранинг ёнидаги палатага жойлаштиришган эди.

Эрталабга яқин ҳамшира келиб Хайрихон онага чақалоқни узатганда, у эмизди. Боласи кам эмди.

У энди эмчагини сиқиб сутини ситиб чиқарай деса, ҳамшира: — Шошманг, бошқа чақалоқни ҳам эмизиб беринг, онаси беҳуш. — деди.

Хайрихон онага келтиришган чақалоқ қизига роса ўхшайдиган, қош-кўзлари қора, лекин тийрак, соғлом, каттароқ ва чиройлироқ эди. У шунчалик ютоқиб эмдики, Хайрихон она-

да бу қизга меҳр тушди, жон деб бу чақалоқни ҳам бола қилиб омишга тайёр эди.

— Сизни қизчангиз нимжон, касалмандроқ шекланди.

— Биламан. Каттаси, ўғлим ҳам шунақа турилган.

— Мана бу соғлом қизга алмаштириб берайми?

— Вой. Ўзининг онаси-чи?

— Рад қилапти.

— Бўлмаса шундоқ беринглар, ҳар иккисини боқай.

— Манзуранинг онаси йўқ дейиши мумкин. Шундай соғлом қизни бериб қўймайди. Касалманглигини билса, улар воз кечади. Ундан кейин ўзингизнинг болангизни ҳам боқволсангиз бўлади.

— Мен отасидан сўрашим лозим.

— Эсингизни йиғинг. Эртага кеч бўлади. Бу биринчи куни ҳали ҳеч ким қизалоқларни ажрата олмаганида қилинади.

— Рози бўлсам...

— Рози қиласиз.

— Тушунарли.

Ҳамшира уларни анкетадаги вазниларига тўғрилаб қўйди. Бўйнидаги номерлар, йўртакларни алмаштирди.

Аслида бу ишларни қилишига сабаб, Хайрихон опа билан гаплашишдан сал аввалроқ унинг қизчасини ҳамшира қўлидан полга тушириб юборганди. Чақалоқ боши билан ерга урилди. Бу дарров билинади. Эртага бу машмаша чиқса ишдан ҳайдалади. Манзура хаёли жойидамас, қўлига берсам, итарганди, каравотнинг раҳига тегиб кетди, дейиш қулайроқ ва ишончли чиқади, чунки у депрессия ҳолатида.

Бу чақалоқлар алмашинувини чуви чиқмай, Хайрихон опа шошилиб бир кун аввал жавоб сўради. Ўғлининг касаллигини пеш қилди.

Унга рухсат тегди ва қўлидаги соғлом қизалоқ, икки бахтли ёшнинг муҳаббатининг ширин мевасини у уйига олиб кетди.

Йиғлаб ҳар куни мотам тутаётган Манзурага боласини олмасликни онаси тайинлади. Чунки унга Хайрихон опанинг касалманд боласини кўрсатишган эди, у бошидан лат егани боисми, у тинимсиз йиғширди. Манзура онасининг қистови билан қизалоқдан воз кечиш қоғозларига қўл қўйиб берди.

Шу билан унинг Озодга бўлган муҳаббат саҳифаси ёпилди, деб ойиси хурсанд бўлди.

Бир неча кун ўтиб ўз қизалоғини тақдирини билишга борган Хайрихон опага ўша семиз ҳамшира бола уч кунга ҳам

бормай жони узилганини айтганда, умиди бадном бўлибми, Лайлога бор меҳрини қаратди.

Лайло шунгами на Хайрихон опа, на Қудрат ака, на Адибага ўхшайди. Оёқлари узун, бели юқорида, у европаликларнинг қоматига ўхшаш қадга эга, бўйи ҳам ойиси ва Адибадан ярим каллача баланд, адасидан бир эндиққина паст. У ҳақиқий онасига тортган ажиб қоматли эди.

Хайрихон опа Лайлонинг ҳаётга ташналигини онаси тарафга суяги сурди, бу қизим жаҳонгашта бўлади, шекилли деб ўйларди.

Аммо, шарқ одоб-ҳаёси, шармни жойига қўйиши, қонига ота-онасидан ўтган ва иккинчи томони, бизнинг тарбиямиз маҳсули дерди. Классик, халқ мусиқаси, куйлари, қўшиқларини ўрганиб, хиргойи қилиб юришлари, рақслар ҳаракати қонига шунчалик синганидан ҳайрон қоларди. Маликалардек виқор ва ғурурни қайдан олди деб кизиқсинар, чунки унинг ҳам, Қудрат акасининг ҳам оиласи оддий одамлар эди.

Ҳозир у қизига бор ҳақиқатни айтишни лозим топаркан, эри Қудрат акага берган ваъдасини бажарди.

Ҳали бу сирни Лайло қандай қабул қилади?

Ҳақиқий ота-онамни топаман деб хаёлларга берилса, уларнинг аччиқ қисмати кўнглини чўктириб қўйса-чи? Билгани ёш онасининг телба ҳолати, боласини эмизишдан бош тортганими, ё сути қочиб кетганими, эсида йўқ. Ахир бу воқеалар бўлиб ўтганига йигирма йилдан ошди.

Унинг отаси ҳарбий дейишганми. У қаерда ҳозир? Ҳа, отаси ўлганди, бечора. Ўшанга онаси телба бўлиб қолганди-ку.

Эвоҳ, сирни айтдим. Ёпиқлик қозон очилди, ёпиқлигича қолмади, энди Лайло нима деркин?

Шу сўзларни билганича шошиб, тутила-тутила сўзлаб, Хайрихон опа Лайлога қаради.

— Ойи, у алмаштирилган қиз ким? — деб Лайло безътибор сўради.

Хайрихон опа унга ҳайрон ўтирилиб, ичида орқага қайтиш йўқ деб ўйлаб, пичирлади.

— У сен эдинг, қизим.

Лайло ётган жойидан шартга туриб, чўккалаб ўтираркан, ойисига қаради. — Мен.

— Ҳа, у сенсан.

— Наҳотки шу гап рост бўлса.

— Чин ҳақиқат, болам мени кечир.

Хайрихон опа қизини шартта кучоклаб олди, йўкса ҳозир ўрнидан туради-ку, қочиб кетадигандек эди.

Лайло анграйганча, яна саволга тутди.

— Мени туққан онам бошқами?

Энди унинг овози паст чиқди.

— Сени ҳақиқий онанг бошқа аёл. Мен боқиб олдим.

Лайло ўтириб қолди.

Инсон кутмаган ҳолатда, бутун умри давомида бошқа бир ниқоб остида яшагану, энди эса ҳақиқий башарасини, афт-ангорини очиб берадиган дақиқалар уни тамоман гаранг аҳволга келтиришини у ўзида ҳис қила туриб, диванга узала ағдарилиб йиқилди...

Лайлонинг кейинги кунлари чуқур ўй суриш билан ўтарди. У қайнанасиникига бормаганига уч кун бўлди. Хайрихон опа телефонда Мукаррам опага қизининг мазаси қочганини, уч-тўрт кун ўзига келиб олиши учун, рухсат сўраганида, у томоннинг тезда рози бўлишидан ҳайрон бўлмади. Мазмунан Лайло бутунлай бормаса ҳам, улар хафалик сезмайдиган даражада, шекилли, деб ўйлади.

Бу орада Зиё Россиядаги хусусий изқуварларга чиқиб, Лайлонинг онаси тарафдагиларни аниқлади. Озод Ҳобиловнинг авлод-аждодлари эса Фарғонадан дарров топилди.

Маслаҳат билан аввал Москвага бориладиган бўлди.

Лайлога Хайрихон опа ва Таня опа ҳамроҳ эди, чунки бу сирни ҳозирча шуларгина биларди.

Толибнинг олдидан ўтиш имкони бўлмади. У ҳеч кимга айтмай Индонезияга хизмат сафарига жўнаб кетгани кейин билинди. Хайрихон опа буни Мукаррам опа билан суҳбатда эшитди ва, у ҳолда Лайлога рухсат беринг болаларини кўриб келмоқчи, деб сўради.

Бунга жавобан Мукаррам опа:

— Нимагадир адасининг феъллари айниган. Берган машинасини ҳам керакмас деяштилар. Майли, ҳозирча қизингиз ўз уйида тура қолсин. Болалари олдига бориши ҳам ўз ихтиёрида, — деди.

Хайрихон опа индамай ўйга чўмди. Унинг қулоғини остида «адасининг феъллари айниган» деган қудасининг сўзи янгради.

У бу сўзларни қизига бехосдан айтганини билади. Лайлонинг мазаси қочди. У ҳаётнинг бундай зарбаларига тайёрмасди, чунки ҳеч ким уни рад қилишларини хали кўрмаган, шохи синиб ётиб қолди.

Владимирда заводлар кўп эмас, лекин трактор заводи билан у машхур. Чори Сафаров ўшанда, қизи Манзурани туғруқхонадан олиб, Ўзбекистондан вақтинча кетсам, қизим дараларини тезроқ унутади, деб бу шаҳарга келиб қолишган эди. Уни таниш-билишлар трактор заводига цехда смена бошлиғи вазифасига олишди. Кейинчалик, у яна ўзини кўрсатиб ишлаб, юқори вазифаларга етиб борди, муовин бўлиб йигирма йил ишлади. Хотини Маргаритага мактабда иш топилиб, у ўқитувчилигини давом эттирди. Сафаровга шаҳарнинг қоқ марказидаги заводга тегишли квартира ёки шаҳар четидан коттедж таклиф этилди. Чори ака ҳовлини маъқул кўрди, у маҳаллий аҳоли билан ҳам чиқишиб кетадиган одати бор эди. Тезда тил топишди, шунгами унга коттедж беришларига ҳеч ким қаршилиқ қилмади. Уч-тўрт йиллик сафардаги ҳаётдан кейин ҳамма нарса ўз изига тушиб кетгандек эди...

Бироқ, Манзура ҳамон ўзига келолмас, Озоддан ажралиш, унинг бевақт ўлими кўнглини чуқтириб, боши хафаконликдан чиқмас, унинг охириги марта кулганини ҳеч ким эслолмасди.

Ўшангами на отаси, на онасининг ҳаловати йўқ эди. Улар ҳам виждон азобида қийналардилар. Айниқса, қизимни бахтини ўйлаб қилдим деган онаси Маргаританинг кўнгли вайрон. Қизи уни ёқтирмай қўйганди, сал нерсага жанжал кўтарар, онасидан аламини олиш учун бор вазабини унга сочарди.

Бу ерга кўчиб келишларига қарамай, анча вақтгача Манзурада ўзгариш бўлмади. Қўлида мактабни тўлиқ битирганлиги тўғрисидаги аттестати бор қиз на ўқишга, на ишга киришни истамас, ёлғизлик ва танҳоликда ўй суриб ўтириш, ҳовлини айланиш унинг машғулотига айланди. Аммо, шу ҳолига уй ишлари, овқат пишириш, кир ювишларни ташлаб қўймади. Ҳатто сал ўтмай ҳовлидаги полизга меҳр бериб, гуллар экиб, уларни кесиб туриб, парваришлаб юрди. Полизга бодринг, чеснок, кўкатлар экиб, тагига сув қуйиб вақтини ўтказиб, ўзини овутарди. Ёз тугамай ҳосил оларкан, юзларида жилмайиш пайдо бўларди.

Шу ишлар билан бўлиб, тахминан икки йилча ўтди. Шунда у ўзига анча келиб қолганди. Шунгами отаси унинг ўсимликларга қизиқишини эслатиб, қишлоқ хўжалик академиясига ўқишга киришга ундади. Манзура мактабда ўқиганларини қайтариб кўрса билими камаймаганини ҳис қилди ва уч ойча шуғулла-

ниб, ўша йили отаси айтган академияга ўқишга кирди, унинг Олмаликда рус мактабиде ўқигани қўл келди. Москвадан академия унга ўз ётоқхонасидан жой берди. У энди талаба бўлди. Ота-оналарининг қувончи чексиз эди. Ўзи эса бироз жилмайиб юрадиган бўлдию, юзларига зоҳиран қўнган ҳазинлик ўз ишини қилиб, кўзлари ҳамон ён-атрофга маънос боқарди.

Талабалик даври қизиқ. У доира бўйлаб югураётган олмахондек ҳаловат билмайди. Энг асосийси, агар астойдил талаба ўқийман деса, ўқишнинг ўзи қанча вақтни олиб қўяди. Манзура, шундай ниятда ўқишга кирганидан, иккиламчи деб аталмиш қизгин ҳаёт, кино, тандалар, учрашувларга ҳуши йўқ эди. Йигитлар билан масофа сақлаб гаплашарди.

Академияда йигитлар қизлардан кўпроқ қабул қилинган, чунки бу соҳада ишлашни эркакларга чиқарган. Яна қайси қиз бола қишлоққа бориб зоотехниклик ёки агрономлик қилишни хоҳларди. Ўшангами уни на ўқишда, на ётоқхонада йигитлар тинч қўйишмасди. Яхши ётоқдоши Дунияша ҳам жиддийроқ қиз экан. Бир томони тўлароқ, пастаклиги уни кўримсиз кўрсатарди. Юзларида сепкили бор, сочлари тўқ сариқ, кўк кўз қиз эди. Балки шунгадир уларнинг хоналарини ҳар ким ҳам истаган пайғида тақлимлатиб келмасди. Бўлмаса баъзи қизларнинг хоналаридан йигитлар аримай, эшиги ёпилмайдиганлари ҳам бор эди.

Аммо, ҳеч бўлмаса ўзи турадиган қаватдагилар билан туғилган кунларни оммавий ўтказиш таомилга кирганди. ўшанда Манзураши табриклагани барча йигитлар кетма-кет келиб, ўпиб табриклашга ишқибоз эдилар. Байрамларда ётоқхонадаги бор талаба ва аспирантлар биринчи қават фойесида ўтказиладиган тандаларга тушиб алламаҳалгача сакрашарди.

Манзура ҳам дугонаси қистовида қўшилиб ўйнарди. Жуфт бўлиб йигитлар билан танцага тушарди. Бу чоғда қалб кўридаги искакларини лузум сўзлаб, қиз баданини ўзига қаттиқроқ тортган йигитлар севги-муҳаббатларини изҳор этишарди. Қиз ўзини эшитмаганга оларди. Баъзи йигитлар бу гаплардан ҳам ўтказиб гўғридан-гўғри муҳаббат ўйинларини таклиф қилишганларида эса уларнинг тўпори, кўполликларидан ёмон хафа бўларди.

Бундай ҳолларда у йигитнинг башарасига шашалоқ тортиб юборишдан ҳам тоймасди. Бу ҳолат кўпчилик орасида бир неча бор бўлганидан, унга кейинчалик бошқа қув йигитлар ўйлаб яқинлашарди.

Москвадан Владимир узоқ эмас. Автобусда уч-тўрт соатда етиб олади. Янги йил байрамида ҳар доим у уйига боради. Ота-онаси, буvasи бир бўлиб янги йилни кутиб олишади. У отасини, отасидан ҳам урушда меҳнат фронтида хизмат қилган буvasини яхши кўради. Чунки соатлаб унинг ҳикояларини эшитиб зерикмайди. Урушда ўн тўрт ёшида заводда ишлагани борми, бир умр юқори даражадаги чилангар касбида ишлаганини сўзлаб толмайди. Ҳукуматдан олган нишон ва медалларини айниқса галаба куни тақиб олиб, невараси билан шаҳар айланиши-чи, Манзурага жуда ёқарди.

Умри меҳнатда ўтган инсоннинг тоғгани ардоқ ва фахр туйғусидир. Зеро, жамоадаги обрў, эътибор унинг меҳнатига берилган адолатли баҳо қадр-қийматиدير.

Манзурага Владимирда, турар жойларида ҳам хушторлари кўп эрса-да, уни учрашувга чорлаганларнинг таклифлари бекор қолиб кетарди, у турмуш ўртоғи ўз ҳамюрти бўлишини истарди.

Ўқиш пайтида ҳар йили агрофирмаларга амалиёт учун ёки картошка йиғишга бориларди. Ўшанда талабаларнинг ипи ечилиб кетарди. Кунда меҳнатдан кейин ўйин-кулгулар, хурсандчиликка ичиладиган ичимликлар ўз ишини қилиб, ҳамма бирга юрганда ҳам, Манзура бунақа майда ҳисларга ён бермасди. Озоддан айрилганига беш-олти йил ўтса-да, ҳамон севгилисига содиқ, бировга кўнгли чопмасди.

Шунда йигитлар гаров ўйнаганми, курсдошлари олтойлик Семёни унга қайрадилар. Ҳарбийдан кейин имтиёзли академияга кирган бу талаба балең бўйли, дуркун йигит эди. У ўз-ўзидан Манзура ёнига келиб туриб олди-да, унинг картошкаларини қоплашга ёрдам бера бошлади. Қопларни бир ерга учта-тўртта қилиб йиғади, қопни очиб туради, Манзура пақирда йиғанини унга ағдаради.

Натижада иккаласи йигитни киши бошига олгани бошқаларникидан ҳар куни кўп чиқиб, колхоз оқсоқолидан кунора ташаккур эшитиб юришди.

Манзура ўшандагина сал чехраси очилиб, ён-атрофга қарайдиган бўлди. Ёлғиз юргандан ёнида бу йигит борлиги унга маъқул келгандек эди. Фақат, бу ҳамроҳликни суиистеъмом қилиб, Семён кундузи қолиб кечалари ҳам улар хонасига тақиллатмай киришни машқ қилгач, унинг ҳафсаласи пир бўлди. Буям маили, бир куни у қишлоқ клубида, оқсоқолдан навбатдаги ташаккурни эшитиб, танцага қолмай ётоқхо-

нага қайтиб қизиқ манзаранинг устидан чиққач, бу ёрдамчи йигитни бахридан ўтди.

Улар, ҳашарчилар, мактабнинг иккинчи қаватига жойлаштирилган эдилар. Манзура зиналардан сакраб-сакраб ўз хонасига югуриб кирдию қотди. Чунки, дугонаси Дунияша билан Семён кучоқлашиб, бир кароватда эдилар..

Шунгами Манзура буюғига йигитларнинг дўстлигига ҳам ишонмай, хаёлини ўқишга берди. Токи диплом олмагунча ишқ ҳақида ўйламасликка аҳд қилди. Беш йил бирпасда ўтди ҳам. Манзура дипломини бешга ёқлаб, ишга йўллангани қайси колхозга олсам экан, деган ўйларда машғул эдиким, уни профессор Никольская чақирганини курсдошлари етказишди. Никольская унга ўз илмий раҳбарлигини таклиф этиб, аспирантурага киришга ундади.

Шу маслаҳат сабаб бўлдимиз, Манзура аспирантурага ҳужжат топширди. Уни ўқишга лаёқатини яхши билган қабул ҳайъати аъзолари ҳеч бир қаршилиқ кўрсатмади. У энди аспирант бўлди. Оила аъзолари унинг бу ҳаракатини ҳам маъқуллаб суюндилар. Негадир улар Олмалиққа қайтишни ўйламай, қизларига яқинроқ Владимирда яшашни хоҳлашар, унинг фан арбоби бўлиши учун қўллаб-қувватлашим зарур, деб ҳисоблашарди.

Аммо, ёзги таътил вақтида ҳаммалари бир бўлиб она юртарига, Олмалиқ шаҳрига йўл олишарди. Қариндош-уруғлари, таниш-билишлари билан ҳангомалашиб дам олишиб келишарди. Ҳар боришганида Манзурага янгидан-янги совчилар чиқса-да, у уларни ҳеч қайсисини Озодга ўхшатмасди.

Манзуранинг аспирантурада ўқиш чоғида, кўп вақти Ленин номи Москвадаги Россиянинг энг катта кутубхонасида ва қишлоқ хўжалик фанлари академиясининг кутубхонасида ўтарди. Бу жойда йиғилган билим манбаи унча-мунча жойларда йўқ. Ҳар ҳолда Россиянинг катта кутубхонаси йиғган билим манбаи дунёда иккинчи ўринда туриши билан ажралиб туради. Манзура қилган ишлари бўйича ҳафтада бирикки марта Никольская уйига бориб ҳисобот беради. Қилган ишларига ё тасдиқ олади, ёки камчилиги бўлса дакки эшитади. Домласи унинг ишини тузатиб беради, янги адабиётларни ўрганишни маслаҳат беради.

Назирни ўша ерда, домласи уида кўрди. Домласи турмуш қурмаган, бола-чақаси йўқ, бутун умрини илмга бағишлаган эркин аёл, отасидан қолган уч хоналик уйда танҳо яшарди. У

бир куни бошқа шоғирди Назир билан уни таништирди. Назир яқинда техникадан номзодликни ёқлаган, уйланмаган бўйдоқ, камган, ўйчан, илмга ўч, Наманганнинг тоғли қишлоғида турилганди.

Никольская мақсади, улар турмуш қуришларини истаганди. Чунки, буюк химиклар Пьер ва Мария Кюрига ўхшаб, Назир ва Манзура ҳам илм йўлини таплаган, бошини китобдан олмайдиган, ҳаётнинг бор завқини билим олишда деб билган ёшлар эди.

Манзурага ҳам бу режа маъқул келгандек бўлди. У ҳозир ҳечам аввалги шўх, ўйинқароқ, муҳаббат деса ўзини томдан ташлайдиган ўн етти яшар чоғини эслатмасди. Агар ўша пайтда ишқ-севги ҳаётининг асосий мазмуни бўлса, ҳозир эса илм-маърифат йўлида унга ҳамроҳ, тушунадиган инсон керак эди.

Бир йил ўтмай тўйлари бўлди ва аввалига улар Никольская хонимнинг уйига кўчиб ўтишди. Ёши олтмишдан ошган домласи қариганда ёлғизликдан кўра шоғирдларининг оиласи билан туришни маъқул кўрди. Бундай қадам қўйишга уларга ачинганими, ёки чиқдан бошқа истаги бормиди, билиб бўлмасди. Аммо у бу билан ёшларни Москвадан ижарага уй қидириш ташвишидан қутқарди.

Учовлон бирга қизиқарли, тортишиб яшашларининг иккинчи йили Манзура номзодлигини ёқлади. Унинг хурсандлиги яқинлари — ойиси, адаси, бувасиники олдида ҳеч нарса эмасди. Яна жигарлар ундан кўра кўпроқ қувонишди.

Бу оилادا ҳамма иш режа билан амалга ошириларди. Улар энди фарзанд кўришни истаб ҳаракат қилишганди, бир йил ўтмай қизлари дунёга келди. Унга Сабрина деб исм беришди. У соғлом ўсди ва озгина вақт ўтмай, онасигамас отасига ўхшаши сочлари жингалак, жигарранг сочли, кўзлари мунчоқдек қора қиз бўлди. Унга онасининг соҳибжамоллиги ўтмаган, ўртача тусли эди.

Бу орада қайта қуриш оқибатлари илм одамларига жиддий билинди. Шу йилларда гарчи уларга теккани икки хонали коммунал квартира бўлса-да, на Манзура, на эри бизнес олиб боришга қурби етмайдиганлар сафида эканлиги тасдиқланди. Шунда иккалалари ҳам Москвадаги олий билим даргоҳида педагоглик қилишга ўтиб олишди ва аввалига ойликдан-ойликкача маош кутиб яшашга қаноатланардилар. Аммо қарашса, бир умр коммунал квартирада қолиб кетишади, бу ёқда қизлари катта бўлиб қолаётти, ўшангача бўш вақтида

Назир математика ва физикадан репетиторлик қила бошлади. Яқин атрофдаги янги русларнинг уйларига бориб болаларини ўқитиб келарди, оила бюджетига қўшиладиган тушум кўпайди. Пул йиғишга шароит туғилди. Аммо туғилган кун, байрамларда уйларига ҳеч кимни чақира олмай сиқилишларини айтмаса, уларни юқори калорияли маҳсулотлар ейишга қурбилари бемалол етадиган бўлди.

Аввалгидек янги йилни Владимирда кутишади. Фақат ёнларида энди албатта Никольская бўлади. У ҳам бу кичик оиланинг аъзосига айланган. Унга Манзуранинг буваси ухажерлик қилади. Олдидаги тарелкаларга салатми, овқатми солиб туради, бокалларига қизил винодан қуяди. Умумий гаплар тугаб ҳар ким ўзаро суҳбатга тушганда, буваси Никольскаяга қизиқ-қизиқ ҳаётини, бошидан ўтган воқеалардан сўзлаб беради. Ҳар гал кўкрак саратони билан йигирма йиллар аввал оламдан ўтган аёлини қанчалик яхши кўргани, шундан бери ёлғизлигини қистириб ўтади. Ўзидан ўн ёшлар катта чолнинг ҳасратларини Никольская кулиб эшитаркан, ёшлигимда тан олмаган эрни қариганда бошимга урамани, деб ичида ўйлайди. Аммо, Сафар ота бўш келмайди, уни ўз ҳолига қўймайди. Чолдаги чўрткесарлик ва ёпишқоқлиги Никольскаяга ёқади, у билан ҳазил-ҳузуллар қилишга ўтиб олган.

Сўнг, чироқни ўчириб, хонанинг бурчагида ясатилган арчага қараб, унда ўчиб-ёнаётган гирляндага ҳузур билан тикилиб, ҳар ким янги йилда ўзига яхши ният қилади, тилагини сўрайди. Бу тилаклар қарсақлар билан қаршиланади. Ёки қўшниларнинг майда болаларини таклиф этишиб, уларга янги йил, арча, қорбобо, қорқиз ҳақида шеър, эртақ, топишмоқ айттиришади, саволлар бериб гапга солишади.

Кейин яна стол атрофида йиғилиб, қўшиқ айтишади, муסיқа қўйиб рақсга тушишади. Ўзбекча рақсларга ҳамма баравар тушишади. Назир ўйинга йўқ. Шу дамларда Чори Сафаров қизини мақтаб кетади: қизим жуда кўркам, чиройли-а, дея куёвига имлайди. Назир худди қисматда шундай бўлиши керакдек, пешонасига ҳаракат қилса, қилмаса шу ёр ёзилиши тайиндек хотинини ортиқча мақтамас, бундай ҳолатларда шарҳ беришни ёқтирмас, индамай қўйишни маъқул кўради. Ҳар гал бир сўз айтмай ўз қадагини ичиб юборади.

Ўз навбатида, Маргарита опа ўз қизини олқишлашни, бағрига босишни хоҳлайди. Аммо Манзура бунга йўл бермайди. Энди мақтов бошласа, оғзини очиртирмайди. Бағрига-ку ис-

тар-истамай киради. Совуққина сўрашишни одат қилиб олган. Аммо, ниҳоятда тарбияли томонга ўзгарди. Энди онасига зарда қилиб ёки эски воқеаларни эслатиб гина қилмайди. Аламларини алақачон унутган шекилли. Ўтган кун, ўтган кун, бугунги турмуш билан яшашни ўзига мақсад қилиб қўйган.

Эртаси чўзилиб ётмай, рус ҳаммомига ўт ёқиб, аёллар бошқа, эркаклар бошқа ҳаммомга киришади. Иссиқ ҳавода терлаб, орасида ҳовлидаги ҳовузга шўнғиб олинади.

Атроф сал наридан бошлаб ўрмонга тақалади. Қўшилари Виткани отлари бор. Уларни катта чанага боғлаб от чоптиришади. Совуқ ҳавода чанада маза, роса училади.

Бу дам олишлардан Манзурани барибир қовоғи унчалик очилмайди. Мабодо бирор сабаб билан Владимирга бирорта байрамда келолмаса ҳам, ўз навбатида, ортиқча ҳафа бўлмайди.

Аммо, барибир ота-онаси, буваси даврасида яйраш қанчалик тотли эканини бир неча йилдан кейин бувасидан айрилгандан билди. Яқин кишидан айрилиш ўзимас. Машойихлар: яқининг ўлса кулфат, бир умрга мусибат деб бекорга айтишмайди. Ўлган одамни эслайвериш одам ич-ичидан азоб тортади-да.

Буваси неварасини яхши кўраркан. Навойидаги бутун бошли ҳовлининг ўзига тегишли қисмини Манзурага васият қилибди. Ўшани эшитиб, Манзуранинг кўзларига шашқатор ёш келди. Анчадан бери бунақа кўз ёш тўкмаганди. Дийдам қотиб кетган деб ўйлаб юрарди.

Шундан сўнг орадан неча йиллар ўтиб, Сабрина ўн еттига кирди. Бу вақт Лайло онасининг олдига боришга шайланган пайтга тўғри келди.

ОНАМНИ ҲИДИДАН БИЛАМАН

Манзура олийгоҳдаги навбатдаги машғулоти тугатиб, ўқув корпусининг йўлагига чиққанида, уни кутиб турган кўзойнакли одам гапга солди.

- Сафарова Манзура Чориевна сиз бўласизми?
- Ҳа. Сиз ўзингиз кимсиз?
- Хусусий изқувар Цхабовман.
- Эшитаман. Нима хизмат?
- Сизни излаб Тошкентдан келишибди.
- Тошкентдан. Қизиқ. Нима гаплари бор экан. Улар ким? — дедию, Манзуранинг юраги дукиллаб ура бошлади. — Шунча йил ўтиб ё Озоддан янгиликми, ундай деса у ўлган. Ўлганлар

эса тирилмайди. Балки қариндошлари сафарда бўлишса кўригилари келгандир, — деб ўйга тушди.

— Кўришганда биларсиз. Улар кимлигини айтишмади. Мен билан юрсангиз.

— Йўқ боролмайман. Ҳозир репититорлик соатларим бор. Ҳали-бери бўшамайман.

— Мен сизни қанча бўлса ҳам кутиб тураман. Бу жуда зарур дейишди. Ишонинг.

— Уйимга айтишим керак, у ҳолда.

— Уйга кўнғироқ қилиб, ушланиб қолишингизни огоҳлантириб қўйинг.

Манзура кўна қолди. Йиллар давомида у мулоим ва юмшоқ аёлга айланган, бир тарафи, бир вақт яшаган жойлардан келган одамларни қайта кўриш имкониятидан бахраман бўлиш уни қизиқтирган эди.

Уч-тўрт соатлар ўтиб, хусусий изқувар офисига қирганда, Цхабов Манзура олдидаги журнал столига бир нечта расмларни ташлади.

Манзура суратдаги кўҳлик жувонни томоша қила туриб, кўнгли безовта бўлди, кўзларидан ёш қалқди, беҳолгина сўради.

— Бу чиройли дилдор ким?

— Топинг-чи.

— Биринчи эрим, Озоднинг қизими?

— Ҳа.

Манзура гаранг бўлиб қайта суратни қўлига оларкан, йиғлаб гапирди.

— Унинг бошқа хотини йўқ эди-ку. Ё алдаган эканми? Ундай гумонга бориб йимоним қуймасин. Айта қолинг, бу қиз туси жуда таниш, ким ўзи? Мен биламанми?

— Биласиз. Бу сизнинг туғруқхонада қолдирган қизингиз.

— Вой. Юрагим сезганди-я, ростданми?

У қайта суратни яқинига олиб келиб, лабларига боса туриб, бошини бирдан орқага ташлаб юборганди, ичкаридан: ойишон, деб Лайло югуриб чиқди.

Манзуранинг кўзлари юмилишга бориб келаркан, суратдаги латофатли жувон унинг қошига келаётганини англаган ҳолда ҳушсизланди.

Сепилган сувдан сесканиб кўзини очганда, диванда уни суяб ўтирган Лайлога кўзини тикиб михланиб қолди.

— Ростдан ҳам менинг шундоқ лобар қизим борми? — деб, у қизидан кўзини узолмасди.

Унинг нақадар ўзига ўхшашлигини, чиройда эса унданда кўркамлигини сезиб, шодланиб бағрига босиб узоқ ҳидини искаб ўтирди.

Хусусий изқувар ишени охирига етказиш учун хонага Хайрихон опа ва Таяя опани бошлаб кирди. Уларни таништирди. Бўлган воқеаларни аввал ўзи, сўнгра Хайрихон опани гапга солиб Манзурага етказди.

Бор сир очилган эди.

Манзура ҳамон қизини бағридан чиқармай, бир унга, бир Хайрихон опага қараб, унинг ҳикоясини астойдил тинглади. Хайрихон опа, ҳиссиёти тошиб тушунтиролмаб қолганда Таяя опа донга-донга қилиб ўша дамдаги туғруқхонадаги мураккаб вазиятни етказди. Ва сиз фарзандингиздан воз кечганингизда Хайрихон опа боқиб олганди, деб кўя қолди.

Шу гапдан кейин Манзура йиелаб юборди. У ҳиқиллаб йиелар, Лайло овутишга ҳаракат қилиб, унинг юзидан оқиб тушаётган ёшларидан ўпиб кучоқлаб олганди. Хайрихон опа четдан бу манзарани кўриб юраги эзилиб, унинг кўзларидан ҳам ёш калқди.

Анча вақт ўтди.

Энди Манзура Лайлонинг елкаси аралаш бўйнига бошини кўйиб тин олиб ётар, юраги дук-дук ураётгани эса қизига эшигилиб турар, у ойисининг юзлари, кўзларидан кетма-кет ўпиб кўярди. Унга ойисининг ниҳоятда ораста, озодалигими, ёки ўзига яқин исими, маъқул келганди.

Манзура ўзини оқлаб бир нима демас, атрофда сукунат ҳокимлиги давом этаркан, изқувар соатига қараб кўйди-да, гап қўшди.

— Сиз она-бола бир ҳафта бир уйдан чиқмасанглр ҳам дийдорингизга тўймайсиз. Ўшанга нима қиламиз? Бир-биримизга миннатдорчилик билдириб хайрлашсак бўлар, — деди...

Улар хусусий изқувар офисидан чиқишганда вақт тўққизга яқинлашганди.

Лайло туққан ойисини ҳам ўзи билан кетишга даъват қилди. Манзура чиройли жилмайиб рад қиларкан, яхшиси уни ўзи юришга ундарди. Бошқаларга қараб эса тўғрисиани айтди. Мен эса сизларни уйимга ҳозир таклиф этолмайман, хоналаримиз тор, аммо ҳозир дугонаминикидан жой сўраб бераман, деди.

Лайло оғиз жуфтлаганди, Таяя опа ундан илдамроқ Манзурага жавоб қилди:

— Рублёвқада қариндошларимни дала ҳовлиси бор, биз ўша ерга тушганмиз. Овора бўлманг. Яхшиси эртага шу дала

ҳовлига қадам ранжида қилсангиз. Ҳозир эса Лайло ҳақида уйдагиларга етказинг. Эртага барча оила аъзоларингизни кутамиз. Яқиндан танишиб, тўкилиб гаплашамиз.

— Яхши.

Лайло ойисига осилиб, ўпди:

— Ойижон, эртага пешинга албатта боринглар, кутамиз. Мана манзил ва менинг телефон номерим.

Улар кучоқлашиб хайрлашишди.

Уйига кираркан, Манзура ўзини босиб олишга ҳаракат қилса ҳам бўлмади, шунинг учун у билан сўрашгани чиққан қизини ўпаркан, қизининг, ойи сендан жуда қиммат атирни ҳиди келяпти, ким билан кучоқлашдингиз, деган саволига қисқагина қилиб: бошқа қизим билан деб юборди.

Ҳанг-манг бўлган қизи олдига эри ҳам яқинлаб, унинг ечиниши, юз-қўлини ювиб чиқишини кутиб, сўнг кетидан ошхонага киришди. Сабрина чой қўйиб, бир ликопчага карам салати солди ва бошқа ликопчага эса озгина димлама сузди. Икки бўлак қора нон кесди.

Чой қайнаб, дамланиб то уни Манзура ичиб, овқатланиб олмагунча Назир унга безовта қараб ўтираркан, ўзининг қизиқшини зўрға босди. Ниҳоят у гапни бошлади:

— Қанақа қизинг? Ахир у ...

— Йўқ, тирик экан.

— Ойи, яна қизингиз бормиди? У қаерда экан?

— Тошкентда.

— Отаси ким.

— Озод Ҳобилов, фарғоналик.

— Энди бир ками қаердадир ўсган, қандай тарбия олгани номаълум болангизни қабул қилишми? Дугоналаримга нима деб айтаман. Онамнинг гастербайтердан орттирган қизи, деб таништираманми?

Сабрина Москвада русзабон бўлиб кетган, унинг қизиқishi Европа санъати билан суғорилган, миллий қўшиқ-куйларни кам эшитар ёки уларни ота-онаси ва буvasи қошида тингларди, холос.

Манзуранинг кайфияти жуда кўтарилганлигидан, бу кесатишларга эътибор бермасди. Унинг ўрнига Назир жавоб қилди.

— Сабрина, у вақтда ўртада чегаралар бўлмаган. Ҳамма битта империяга хизмат қилган. Озод Ҳобилов катта лейтенант, хорихда ҳарбий ёрдам бериш сафарида ҳалок бўлган.

— Ада, сиз биларкансиз-да. Барибир, қизиқ. У билан қандоқ гаплашаман, мен ўзбекчани яхши билмасам.

— Сен билмасанг, Лайло уч тилда бемалол гаплашади. Шу жумладан, рус тилида.

Сабрина энди шаштидан тушиб, ён бериб гапирди:

— Шунчалик кучайганми? Ўзи қанақа Лайло қизингиз. Чиройли исм экан. Ойи, уни кўрдингизми?

Манзурани яна хаёл олиб қочганди, ундан иккинчи марта қизини кўринишини Сабрина сўраганда, хаёлини бузмай, пичирлади:

— Сумкамда расмлари бор.

Сабрина югуриб расмларни олиб келаркан, қувноқ овози эшитилди:

— Ойи, бунча фигуралди қизингиз. Ана қомату, ана кийиниш, юзи ҳам испанкаларникига ўхшаш қирра бурунли, чиройли брйонетка экан, тўғрими дада? Дугоналаримни бир ҳайрон қилай, — деб ойисини бўйнидан кучоқлаб олди.

Расмларга галма-гал кўз ташлаб, Назир ҳам «ҳимм» деб кўйдди. Бу унинг лол ёки қойил қолганда ишлатадиган ибораси эди.

Тунда эса ҳеч кимни кўзи юмилмади.

Манзура шундоқ қизи борлигидан еттиччи осмонда сузиб юраркан, бу қизини захматқаш умрининг безағи ўрнида кўрди ва туни билан эҳтирослар уммонида қолди. Севимли Озоддан хоҳира, ёдгори қизи бунчалик кўзга яқин бўлганидан ҳисларини жунбуш уриб, эси оғанди. Наҳотки шу қиз менинг фарзандим, менинг зуволам, деб ўйга ботиб ётди.

Лайлога ҳам онаси жуда бошқача кўринди. Дид, фаросатли, ҳар бир гапини билиб гапирадиган, зиёлилиги юзидан кўриниб турган аёл шаклида намоён бўлди. Фақат уни нимадир қийнаб келганидан, юзларида мусибат, кўзларида ғамташвиш изларини топти.

Хайрихон опа танишув бежанжал ўтганидан, аёл ниҳоятда тарбиялилигидан қойил қолди. Улар Таня опа билан минг бир хаёлда боришган эдилар.

Эртаси шанба, яхши дам олиш куни. Коммунал квартирада эр-хотин икковлон чой ичиб ўтириб, Манзура келтирган янгилик тўғрисида гап кетди. Эри аввалига ҳайрон бўлганини, ажабланганини яна бир бор такрорлаб, сўнг қизи тошгани билан хотинини табриклади. Фақат дала ҳовлига боролмаслигини, ўртоқларига балиқ овиға боришни ваъдалашганини, яхшиси Сабринани ҳамроҳ қилиши мумкинлигини билдирди. У Манзурани қизининг феъли ҳали қанақа экан,

аввал ўзлари синашта бўлиб олишсин, деган ўйда баҳона қилганди.

Ўз даврида катта қилиб қурилган, икки қаватли, тепаси теремокка ўхшаш дала ҳовли, яқиндагина енгилгина таъмирланиб, бўёқлар ҳиди анқиб турарди.

Ёз. Кунлар иссиқ бўлганидан, ташқаридаги усти ёпиқ айвон остига жой қилинган. Ҳовли саришта йиғиштирилган, олма ва совуққа чидамли нокларни таги чопилган. Кўча дарвозадан ҳовли бўйлаб йўлак четида қизил, сариқ гуллар очилган, қаралган дала ҳовли ҳар кимни ҳам эътиборини тортгани турган гап эди.

Лайло дала ҳовлини таъмирлатгани, қараб туришга одам топишни ҳам тунги клубини бошқарувчисидан сўраганди, Мирослав кулиб, сизнинг дидингизни ўз юртошингиз яхши билса керак деб, қорасаройлик Жамшидни унга рўпарў қилди.

Келишидан бир-икки кун аввал Лайло унга телефон қилгани, Жамшид уларни кутиб олиб, дала ҳовлини унга кўрсатиб, таъмир ишларига яхши баҳо олди. Лайлога унинг диди ёққандан, бу менежер йигитни мақтаб қўйди. Жамшид кетаркан, эшикда доимо битта кўриқчи бор, етадим, — деб сўради.

Лайло ҳайрон елка сиққанди, Жамшид яна ўзи гапирди.

— Улар ҳар суткада алмашади. Ичмайдиган йигитлардан танланган. Иккитаси ўзимиздан келган. Бошқа иккитасининг бири авар, бири чечен, улар ҳам тарбияли. Уларга алоҳида дарвоза олдида жой қурдирдим деб, у ҳужрасифат хоналарни кўрсатди.

Ўшанда Жамшиднинг бу ишларини ҳам Лайло бошини силкиб, маъқуллаганди.

Манзура ва Сабрина бу каттагина дала ҳовли олдига таксида келиб тушишгани заҳоти, эшик очилди. Чунки ташқарига қўйилган видеокамерадан Лайло кўриб улгурган ва улар қаршисига югурганди.

Ҳаммалари кучоқлашиб кўришарканлар, Сабрина бир чеккада ўзини тополмай турарди. Ниҳоят унга Лайло астойдил эътибор бериб, қараб қолди.

Ойиси катта қизини қўлидан етаклади:

— Доченька, эта твоя младшая сестра, Сабрина. Познакомтесь, — деди.

Сабрина қўлини узатди. Жавобан Лайло ҳам қўлини хонимларга ўхшаб, виқор билан чўзди-да, нозланиб сўзлади:

— Я Лайло, твоя старшая сестра. Примешь меня.

— Обязательно, — деб Сабрина жилмайганди, Лайло уни самимий бағрига босди.

Стол атрофида ажиб зиёфат устида, Тая опа Лайло тўғри-сида баъзи маълумотларни бериб, меҳмонларни гапга солса, Лайло кўзини улардан узолмай, ўзидаги аломатларни онаси-дан қидириб ўтирарди.

Дастурхон турли хўл мевалар билан тўлдирилган ҳолда, столга биринчи овқат ўрнида қайнатма шўрва тортидди. Хиз-матни украиналик официантка бажарса-да, ошхонада таомни шарқ йигити пиширарди.

Тая опа қўлига бокални олиб, она-болани топишгани би-лан табрикларкан, Озод Ҳобиловни эслашни таклиф этди. Бо-калларни уриштирмай ўрниларидан туриб ичишди. Ичиш-дию, Манзуранинг кўзларидан ёш чиқиб, йиғлашга тушди. Лайло шунда сўради:

— Ойижон, отам ҳақида айтиб беринг.

Хайрихон опа ҳайрон Тая опага қараганди, у кўзини қисди.

Манзура йиғидан тўхтаб қизига қараркан, Сабринани бағ-рига босиб, сўз бошлади.

— Мен севиб қолганимда Сабринадек энди ўн еттига кир-ган эдим.

Сабрина ойисини гапини тўғрилади.

— Ойи, мен индинга ўн еттига тўламан. Адашманг.

— Ҳа, тўғри айтасан қизим. Ўшанда мен ўн еттига тўлиқ киргандим. Танца майдонида лейтенант Озод Ҳобилов билан танишдим. У ниҳоятда гап-сўзларни топиб гапирадиган, де-ликант, чиройли, пўрим кийинадиган, тик қомат, қора қошу қора кўзли йигит эди. Уни бир кўрганимдаёқ севиб қолган-ман. У билан танцага тушганимда, худди самода учгандек бўлганман. Ҳали-ҳалигача бу ҳисдан қутула олмайман.

У кичик қизига қараб сўради:

— Менинг бу гапларим сенга оғир ботмаяптими?

— Йўқ, ойи, бор дардингизни тўкиб солаверинг, зора ен-гил тортсангиз.

Манзура қизини бошини силаб давом этди:

— Озод севгидан завқ олишни биларди ва бошқаларга ҳам бу шаштини кўрсатиб, шодлантирарди. Мени хаёлан до-имо қўлида кўтариб юрганини сезардим. Ёки бошқа вақт, ҳатто айрилиқ дамларида ҳамон унинг кенг бағрида ётгандек бўлардим. Лабларимдан олган бўсалар тотти кун бўйи менга ҳамроҳ, дудоғим қизирди. Усиз кўзимга ҳеч нарса кўринмас-

ди. Авваллари китоблардами, спектакллардами эшитиб қолганларим сенсиз менга дунё қоронғу деса тушунмасдим. Ким ишқни, ҳақиқий севгини бошидан кечирса бу сўзларга имон келтириши аниқ. Мен бу сўзларнинг маънисига етганман, ич-ичдан ҳис қилганман.

Ҳеч ким гап қўшмай Манзура каби сукутга чўмарканлар, Лайлонинг кўзлари ёшланиб кела бошлади. У онаси каби севгини ҳис қила олиши мумкинлигини билган ҳолда, сал эркинроқ яшамадимми, деб ҳозир ўзини койий бошлаганди.

— Озод шунчалик қаттиқ севган эдики, мендан воз кечмади. Бунга кўп тўғаноқлар бўлди. Мендан воз кечса, севгимни рад этса бўлгани эди, онам Маргарита уни тинч кўярдилар, урушга ҳам кетмасди. У ерда ёш умри жувонмарг бўлиб, қазо этмасди. Қаттиққўллик, жаҳолат муҳаббатимизни барбод этди, кўзимга дунёни тор қилди. Мен ўшанда эсимдан оғиб қолгандим. Кўзимга ҳатто қизим кўринмабди. Мени кечир, Лайло.

— Ойи, эски яраларингизни тирнаб қўйдимми?

— Нега энди, сен ҳақиқатни билишинг керак. Ҳақиқат эса гоҳида аччиқ бўлади.

Официантка бокалларга вино қуйиб кетди.

Таня опа Лайлога имлади:

— Лайло, сен ҳам бир нима дейсанми?

Лайло бокални қўлига олди:

— Албатта айтаман. Ота-онамни муҳаббат тарихини эшитиб, кўзим ёшга тўлди. Бу нимадан, бу севинганимдан, қувонганимдан, эртаклардагидек илоҳий ва ҳақиқий севги ҳақида эшитганимдан. Ойи, отам ҳақида шундоқ гапирдингизки, унинг пок туйғулари ва сизга садоқати кўнглимни кўтариб, ифтихорга тўлдирди. Раҳмат ойи, сиз ва шундай отам бор бўлганидан фахрландим.

Официантка бузоқ гўшtidан ниширилган кабобларни келтирди.

Сабрина шундагина столга қараб бирорта чўчка гўштли маҳсулот, ҳатто колбасани топмай ойисига пичирлади. У ҳам кўз кирини дастурхонга бирров ташлаб, бошини ликиллашиб қўйди.

Бирпасдан кейин ҳамма дастурхондан туриб, дала ҳовлини айланишга қарор қилишди. Олдинда Сабрина бораркан, Манзура Таня опани гапга солди:

— Бу қариндошингиз дала ҳовлиси ҳашаматли экан, нега ўзлари кўринмайди.

Таня опа бу саволга жавоб беришга мулзам орқага ўгирилиб

Лайлога бир қараб оларкан, унинг кўз қисганини илаб, ростини айтиб қўя қолди.

— Бу жой Лайло қизингизга тегишли.

Манзура жойида тўхтадию, орқасига ўгирилмай йўталиб кўйди-да, шукрона айтди.

— Қизим учун хурсандман. Бундан каттасини ҳам берсин.

Сабрина ойисини кўлидан олиб, зўр-ку қизингиз, деб пичирлади. Ойиси унга қараб илжайиб кўйди.

Тевадаги қаватда уч уй, пастда иккита уй, ошхона, веранда, ёнида санузел жойлашган. Дала ҳовли чиндан ҳам режали ва пастдаги хоналари катта қурилган эди.

Айланиб бўлишгач Таяна опа, Хайрихон опа ва Манзура ҳовли четидаги ўриндиққа бориб ўгириб, у ёқ-бу ёқдан суҳбатга тушдилар.

Лайло Сабринани эргаштириб мансарадаги энсиз, лекин узун хонага олиб чиқди ва ён-атрофни томоша қилишга чорлади. Фақат чор-атроф қолиб у опасига қараб-қараб қўяркан, нимадир сўрамоқчи бўларди. Аммо унинг тарбияси биринчи кўрган кишидан, гарчи яқини бўлса ҳам, бу ҳақда сўзлашга йўл бермасди.

Пастга тушишганда, Лайло бирпас кўринмай қолди. У ичкарига кириб, нималардир кўтариб чиқди ва Таяна опага қаради.

Таяна опа кўз қирини меҳмонларга ташлаб сўзлади:

— Сизларга кичик совға бермоқчимиз, марҳамат қилсангизлар.

Шундай деб, Манзура ва Сабрина кўлига икки турдаги ҳошияси заррин Адиба тиккан уй халатларини ҳар иккисига тутди.

Улар ўз миннатдорчилигини билдирар эканлар, қизим, мен шошиб қолиб бутун қуруқ келдим, сенга нима совға қилсам маъқул, деб ойиси Лайлога мурожаат қилди.

— Менга совға ўрнида бувим ва бувам билан таништирсангиз етарли бўлади.

— Яхши, индинга улар Сабринанинг туғилган кунига келишади, ўшанга сизларни ҳам таклиф этамиз.

— Раҳмат.

Сабрина гапга қўшилди.

— Менинг дугоналарим, синфдошларим ҳам бўлади, ўшанга каттароқ жой керак, шу сабаб ҳали ресторан ёки кафе таъинланмаган. Ўзимиз эртага манзилни айтаман.

Ойиси яна сўз олди:

— Назир ака гаплашиб кўйганлар, лекин у ернинг бошқа залида сходка ўтгаркан. Ўшанга ўйлаб турибмиз, сходқаси нимаси.

Лайло ойисининг соддалигидан, тўғрилигидан жилмайиб кўйди.

БУВА ВА БУВИНИНГ ҚУВОНЧЛАРИ

«Рассвет» ресторанига тўғри етиб келишган бува ва буви обдан Лайлога тикилиб қолишди, сўнг Маргарита бувиси кучоғини очди.

— Здравствуй, внучка.

— Здравствуйте, бабушка.

Бувиси Лайлони бирпас бағрига босиб, йиғлаб олди:

— Прости меня, глупую. Папу твоё загубила.

Маргарита бувиси, ўзбек бўлса-да, тилни бузиб сўзлашарди, шунинг учун русча гапиришга кўпроқ мойиллик билдирарди.

Бувиси нарироққа ўтиб, диванга ўтирди-да, астойдил кўз ёши тўкишга бошлади, чунки кўёвини ҳалок бўлишига, қизини гумроҳ даражасида телба ҳолатига келишида ва устига-устак, шундоқ неварасидан қизини воз кечишга мажбур қилганлигини эсдан чиқариш қийин.

Буваси, қизим энг чиройли деб юрарди, муқояса қилса Лайло ундан қолишмайдиган, кўзни ёндирадиган даражада хушрўй, қараб одам тўймайдиган экан, деб қиёслади. Қизи Манзура телефон қилиб, ада, суюнчи беринг, қизим топилди, мени излаб келди деганидан бошлаб, эр-хотин кўксига ўт тушиб, ҳаловатини йўқотишган, қачон неварамизни кўрарканмиз, у бизларни қандоқ қабул қиларкин, юзимизга маломат қилмасмикан, деган ўйга боришганди. Тарбияси бошқа невараларидан фарқланмайдиган, туси-таровати ундан-да юксак бу бош невараларини кўрганларида кўзларига анча вақт ишонмадилар. Манзурадан бирор артистни рўпарў қилиб, ҳазил қилмаяпсанми, деб бир неча бор сўрадилар, сўнгра Лайло ўзи бориб улар кучоғига отилгач, ҳузур билан бағриларига босиб, тўйиб-тўйиб ўпарканлар, шашқатор кўз ёш қилиб олдилар ҳам. Бир жувон умри ўтди деганда, учрашган невараларни нега ялаб-юлқашмасин. Фақат у биздан хафамасмикан, ундан бир вақтлар воз кечгандик-ку, деган минг хаёл ҳамон бошларида гужгон урарди.

Кейин невараларини боқиб олган Хайрихон опа билан сўрашиб, анча суҳбатлашиб, Лайло ҳаёти ҳақида билганларини сўзлаган Тая опага қулоқ тутиб, ҳайрат билан оғизларини очиқ қолди. Чунки, невараларини асраб олганлар рус мактабида ўқитиб, ҳар икки тилни билсин деб олийжаноблик қилганлари эмасми? Ҳозир Чори ака шулар ҳақида ўйга тушаркан, кейинги столларда йирилган Сабринанинг дугоналари ўз-ўзлари билан банд шоду хуррамлик билан ўйин-қулгу қилишарди.

Людмила Юрьевнанинг мазаси йўқ экан, кеча Лайло уни, ўғлини бориб кўрди. Узоқ ўтириб, анча вақт ўша ерда қолиб кетди. Ўғлини гапга солиб, ўйинларга тортди. Аммо, ҳамон у энагаси ва бувисига ёпишгани-ёпишган, онасига келмади ҳисоб. Ўшанда, у Людмила Юрьевнани бироз кўнглини кўтариб эски гапларни эслашишди. Қайнанага, онаси топилганини бор тарихи билан етказди. Бу хабарни эшитиб мама ҳайрон бўлиб, онанг Россияда яшаркан, ўшанга нуқул тақдиринг бу ерлар билан боеланган экан-да. Ўзи билмаган ҳолда қошига сени тортган. Сўнг кулиб, ҳали онанг сенинг тароватли ўйинларингни кўрса, ўз юртига кетиб қолишни хоҳлаб қолади, мана кўрасан, деди.

Ҳозир шуларни ўйлаб ўтираркан, Тая опа уни қўзғатди: тур Лайло, сен бир ўйинга тушиб беришингни сўрашяпти. Лайло атрофга қараса, онаси, бува-бувилари унга қараган, мазмунан диск-жокейга ҳам шу ҳақда айтилганми, лазги куйи янграй бошлади.

Лайло ёзга мослаб кийиниб олганди. Кўйлагини тиззадан калта, бундай кўйлақда лазгига тушиш ўринлимас. Шунгами, у ҳозир сумкасини кўтариб, йўлакка кириб кетди-да, бирпас ўтмай рақсга мос либосда ўртада пайдо бўлди.

Тая қисмини: кўкси ва белини ситиб турган кўйлагининг тая қисми оч яшил бўлиб, бу жойини бўрттириб турарди. Қорин тарафи тўқ кўк рангда, уни озинроқ кўрсатаркан, куйи қисми кенгайиб нақ ерга тегадиган даражада узун эди. Яқинда сочини кесиб калта укладка қилгани учун, бошига узун попукли рўмол ўраб, осилган тарафини орқага ташлаб олганидан, раққосалар кийинишига мос тус ҳосил бўлганди. Лайло, тўғри либос танлашнинг ўзида рақснинг ярим муваффақият калити ётишини яхши биларди.

Куй қайтариб бошидан қўйилди. Лайло мусиқа ритмига мослаб секин ҳаракатлардан ўйинни бошлади. Унинг ўйини-

ни кўриб, қариндошлари, айниқса янги тошилган онаси, бува, бувиси ҳайратланиб, кўзлари қинидан чиқар даражада унга тикилишиб қолишди. Лайло лазгининг бор элементларини ўрнига қўйиб рақсга берилганди. Ёшлар қарсақ чалиб кузатишаркан, баъзи йигитлар қўшилишиб ўйнамоқчи бўлишга ҳаракат қилишардию, бирпасда бу муқомларни ўрганиш ўзи эмаслигига ақллари етиб, бошини силкиб четга чиқардилар. Баъзи қизлар ҳам ўрниларидан туриб олишган, чунки Сабрина опасининг изидан бир чеккада, кўлларини кўтариб ўзича ўйнарди.

Лайло доира бўйлаб айланишга келганда, кўкси силкиниб, бироз тўққинланиб бораркан, қарсақлардан ташқари, ёшлар қийқириб, бақириб-чақириб юборишди.

Мусиқа тиниб Лайло кўксига қўлини қўйганини билади, унга қизлар ёпирилиб ёпишиб олишди. Улар барабар қичқиришарди: Сабрина айт опанга, бизга ҳам бу рақсини ўргатсин. Сабрина эса, хозирмас дедию, ўзидан сал тикроқ опасининг ёноғидан ўтиб: Спасибо, сестра, деб маҳкам қучоқлаб елкасига бошини қўйди. Бу унинг, тенгдошларига кўриб қўйишлар, мени шундоқ опам бор, дегани эди.

Лайлога биринчи бор бу гапни эшитиши валаги бўлиб, синглисини бағрига тортиб, кўзлари намланди.

Таня опага имлаганди, у қути келтириб Лайлога узатди. Лайло ундан қалингина тилла занжир чиқариб, синглисининг бўйнига осди. Яна қийқириқ бўлди. Сабрина энди қаттиқроқ опасига ёпишди-да, сўнг унинг бағридан чиқиб ойнасининг олдига югуриб совчасини кўрсатди, кейин бувисига намоёишини давом эттирди...

Лайлонинг бу қариндошлари унинг ҳимматидан ҳайрон, бир-бирларига қараб кўзларидан ёш думаларди. Сағир, ташлаб кетилган, воз кечилган қизнинг оқибатлигидан бошлари эгилса-да, кўнгиллари шод бўлди.

Шу пайт официант Лайлога йўлакни кўрсатиб, сизни сўрашяпти деб қолди.

Ўтирганлар унинг санъатидан лол, бир-бирларига бир нима дегунча, Лайло йўлакка чиқди. Уни икки тарафидан олиб, ичкарига — бошқа залга бошлаб кирдилар. У ҳатто овоз чиқаришга улгурмади.

— Нималар бўляпти?

Юқори столда ўтирган кўримсиз киши, уни «Кривой» лақаби бор эди, гап қотди.

— Бизга ҳам бир рақсга тушиб бер. Танаффус қилиб олмасак, ишимиз оғир. Сходка одамни чарчатади.

Атрофдагилар кулиб қўйишди.

Лайло сходка нималигини яхши билади ва уларнинг гапи гап. У негадир ўйга чўмиб қолди.

Сукут бироз чўзилди.

Ўтирганлар кўзлари ўйнаб уни кузатишарди.

— Хўш ўйнамайсанми, ё бирор ерингни тилиб қўйсак, сакраб рақсга тушиб кетасанми? — тезлатди Кривой.

Бу гапга сходка аъзоларя жилмайиб, ўзларига бино қўйиб ҳингиллаб қўйдилар.

Ташқарида Лайлодан хавотир ола бошладилар, ўрнидан турган бувасига ичкарида битта рақс тушиб беради, ўзи рози дейилди жиддий оҳангда. Буваси жойига қайтиб бошқаларга бу гапни етказди. Хайрихон опа ўрнидан турмоқчи эди, Тания опа қўлидан тортиб: Лайло ўзи ҳал қилади, безовталанманг, деди.

Ичкарида араб рақси чалинди.

Лазгида кўкрак дириллайди, арабчада бел ва ёнбошга зўр берилади, ҳинд рақси эса кетга боғлиқ. Лўли рақсга тушса бор вужуди жимирлаб қалқийди...

Лайло нимагадир кўрқувни сезмай қўлини очиб, жаҳданми, ғазабданми, киприклари пирпираб бирпас турди-да, сўнг юқори столдагилар тарафга қараб рақс элементларига мослаб югурлади-ю, уларга яқинлаб қўлини силкитганди, Кривой чўчигандан юзини қўллари билан паналаб олди. Ўтирганлар пиқиллаб кулиб юборди.

Лайло алаמידан чиқди. Энди майли, ҳузур қилиб бир ўйнай, деб рақсга қўлларини қайта ёзганди, бояги кўримсиз имо қилдим мусиқа овози тинди.

— Сени маймувларга бостирайми? Қаерда эканлигингни унутиб қўйдинг, — деб даҳшатли вишиллади Кривой.

Лайло ҳам қуюшқондан чиқиб кетганини сезди, лекин энди орқага йўл йўқ. Кечирим сўраса ҳам, бирорта зугум қилмагунча уни тинч қўймайди бу авторитет. У индамай мағрур турарди.

— Сен кимсан, қаердан келиб қолдинг, ўзи.

— Ҳимм.

— Гапир, йўқса, ана бомбилага ўлжага бераман.

Бомбила дегани турди. Унинг сочи кам, бўйи узун, энига кенг, камида ўн пуд келадиган амбал эди.

— Йўқ демасдим, — деб илжайди.

Шундагина Лайлога фикрати, Заурбекни сўзи буларга ўтармикан, деган хаёлни берди. Мирослав Москвада Заурбекнинг Мехмет деган яқини бор деганди. Буларнинг ичида кўринмайди, шекилли.

У ўктам сўзлашга тушди:

— Мен кўчадаги фоҳиша ёки пули тўланган раққоса, артист ҳам эмасман. Сен ҳам бутун дунёни яратган эгаммасанким менга буйруқ берсанг. Аламни аёл кишидан олиш ҳам тарбияли одамга хосмас.

— Биз тарбиясизлармиз.

Сходка яна хохолади.

— У ҳолда кимгадир қулоқ соларсан, мен телефон қилиб олишим зарур.

Бояги бомбила телефоници узатди:

— Мана охири марта телефон қилиб ол, кейин сен меники бўласан.

Лайло эндигина тушунди. Булар дори уриб олган. Оддий гап таъсир қилиши қийин.

Бир-икки қўнғироқ қилиб кўрди-да, сўнг:

— Заурбекка туша олмаяпман, бўлмаса сенга саломини етказарди, — деди.

— Қаердан уни танийсиз? — деб кавказликка унча ўхшамаган хушсурат киши ўрнидан туриб кетди. — Мен Мехметман. Эшитганмисиз.

— Мирослав айтганди.

— Эй, бўлди, қаерда кўргандим дегандим-а. «Ночное небо» клубида учрашгандик.

— Ҳа.

— Сиз бораверинг. Босс рухсат бер, кетсин. Бу аёл Заурга тегишли.

Кўримсиз киши ноилож қўл силкиди.

Лайло чиқди.

Ичкаридагилар ўзаро нималарнидир сўзлаша бошладилар. Бу гаплар орасида босслари Кривой кетиб, ўрнига Мехмет ўтирса керак, деган гаплар ҳам йўқ эмасди.

Лайло йўлақдан чиқиб, негадир янги ойиси томонга юрди ва уни кўриб Манзура ҳам анграйиб ўрнидан турди. Улар беихтиёр бир-бирларининг кучоғига кириб, анча туриб қолишди. Шунда онаси пичирлади.

— Лайло, улар сендан нима хоҳлашди? Кўрқиб кетдим. Қўлимдан ҳеч бир иш келмаслиги учун уялдим.

Лайло, бошини унинг елкасидан кўтармай бошқа гап айтди:

— Ойи, қаранг, бўйимиз ҳам бир хил экан. Қоматингиз ҳам тик, менга нусхасини берган экансиз. Ҳидингиз ҳам худди ўзимникидака. Яна, ойи, сиз масъума ва фариштадексиз. Бекорга адам сизни севмаган эканлар.

— У безорилар сени бошқа чақиришмайдими? Ёшлигимда менга ҳам қув йигитлар кўп хиралик қилишарди.

— Ойи, Чиройли бўлиш ярим бахт. Қўяверинг, бундай яшаш қизиқ-ку. У безориларга келсақ, менинг одамим бор уларни овзини ёниб қўядиган. — деб Лайло ойисидан ёноғига ёноғини босди.

Шунда Хайрихон опа қизини қизғонди. Уни бағрига олиб эркалаган дамларини қўмсаб, ҳозир эса лабини тишлаб қолди. Шунда қизиқ воқеа бўлди. Маргарита буви Хайрихон опани қўлидан етаклаб, уларнинг олдига олиб борди-да, барчасини қучоқлатиб кўйди.

Шундагина, қизи уни бир ёнидан қучоқлаганида, бир ёнидан Манзура қўлини чўзганида, ҳамон қизига кераклигини ҳис қилди.

Эртасигаёқ улар Таяя опа билан Тошкентга қайтишга қарор қилишди.

Уларни кузатгани барча чиқишди.

Маргарита буви Хайрихон опани кузата туриб, чатнаб гапирди.

— Сизлар: сиз ва эрингиз оддий одамлар қизимизни ўқитиб, ақлли-хушли қилиб тарбиялабсизлар, қонига буюк халқимизни адаб ва хулқини синдирибсизлар, аёллик назокати ва оҳанрабосидан баҳраманд этибсизлар. Бу ҳайрат қилишга асос бўлмайдими? Институтда ўқитиб, мусиқа, адабиёт, санъатдан баҳраманд қилиш-чи. Бошқа халқлар одатларини ўргатиш-чи. Ё, қодир худо, бу камтарин инсонларни ўзинг ёрлақа. Уларни меҳр-оқибатли қил экан. Бу вазифаларни эса Хайрихон опа оиласи жон-дили билан бажарган. Унга минг бир раҳмат ёғилсин, илоё. Бунга бор умрингизни сарфлаган бўлсангиз керак. Неварамнинг сиздек онаси боридан хурсандман.

Манзура ҳам Хайрихон опани ўпиб хайрлашаркан: Лайло ҳақида кўп нарса билиб олдим, у мендан фарқли роса ўт-олов экан, кичик қизимни унга ҳаваси келиб, ўз опасидек яхши кўриб қолганини айтди. Лайло августларга бизни Тошкентга таклиф этди. Ўшанда кўришиб қолармиз, деди.

Таня опа ва Хайрихон опа самолётга чиқишганда ҳам, худди биров гапириб тургандек, орқаларига ўгирила-ўгирила самолёт кўкка парвоз қилганидагина тинчиб, бир-бирларига Лайлони туққан онаси билан таништирув сафари хуш ўтганини таъкидлай-таъкидлай уйкута кетдилар.

Лайло эртасига буваси ва бувиси билан уларнинг Владимирдаги уйига жўнаркан, эски дўстарлигига қўнғироқ қилишни кейинга қолдирди.

Владимирда Лайло тезда зерикди. Буви, бувасига турмуши, ҳаёти ҳақида бутунлай гапиришга шошмасди. Қайтанга уларни сўзлатарди. Аммо, бир хил турмуш, бир хил меҳнат, ишига, уйига бир жойга бир умр бориб келган одамлардан қандай қизиқ гаплар чиқарди. Буваси содда, ишини яхши биладиган, ҳалол, меҳнаткашлигини англади. Бувиси сал калондимоғ, кибрли, ҳаётдан кўп нарсага эришмаганлиги учун бироз заҳархандалиги ҳам билиниб қолди. У ҳаётда бой-бадавлат, ҳашамдор одамларгагина қуллуқ қиладиганлар тоифасидан эди. Лайло буни сезди. Бувиси қайдандир сезган шекилли, Лайлонинг мол-мулки тўғрисида гап кетса қулоғи дик этади, неварасини қандай бойлик орттирганини секин авраб суриштиришга ўтади. Лайло бу ҳақда айттиси келмайди, айттиси келса ҳам, яна мақтанаяпти деб ўйламасинлар деб, истиҳола қилади. Яна унинг яхши одати, мол-дунёси ҳақда гап очишни ёқтирмайди. Ирим қилади. Кўз тегишидан кўрқади.

Буви ва бувасини ҳам ортиқча талтайтирмай, уларга кичик совғалар инъом қилди. Бувасига майда қавилган тўқ ҳаворанг тўн ва бувасига икки турдаги хошияли уй халатлари. Шунга ҳам улар хурсанд бўлишди. Бироқ уйлари анча тўкилиб қолган экан, шуни таъмирлаб берайми-йўқми, деб минг хаёлга борди.

Эрталабки нонушта чоғида уларга бу ҳақда оғиз очганди, бува ва бувиси бир-бирига қараб олиб, рад қилишди. Қайтиб бу ҳақда эшитишни истамасликларини буваси жиддий айтди. У принципаал, бировга муҳтож бўлишни истамайдиган, оч қолса ҳам ёрдам сўрамайдиганлар хилидан эди.

Лайло буни тушунди, аммо бувисининг кўзлари ёниб кетди. У жон дейди. Шундоқ бўлди ҳам. Улар ёлғиз қолишганда бувиси қақшаб қолди.

— Бизларни топганимиз нима бўлади. Уйлар таъмирланмаганига ўн беш йиллар бўлди. Ванналарнинг кафеллари тушиб бўлди. Трубалар чириб, у ёқ-бу ёғи ёрилишга бошлаган.

Уйларни ҳам бир оқлаб-кўклаб қўйса ёмон бўлмасди. Ҳамма ёқни ис, моғор босиб кетди.

- Бўлмаса нега йўқ дединглар.
- Буванг ўзи шунақалар, ғурурлари йўл қўймайди.
- Тушунарли.

Ўша куниёқ Лайло юртдош усталарни топиб келди. Жамшид уларнинг телефонини берган эди. Шунда буваси индамай қолди. Фақат нега маҳаллий усталарни ишлатмайсан деган саволни бердию, ўзи уялиб қолди. Чунки Ўзбекистондан борган усталар, ётволиб емайди, кунда майхўрлик қилмайди, ишга ёпишиб тез ва сифатли бажаришини ўзи ҳам яхши биларди.

Усталарнинг каттаси кўқонлик Фанишер ака ўн кунга мўлжалладими, демак, йигирма кунда битса керак деб ўйлади Лайло, лекин шунда ҳам уларга тайинлади: Келишганимиздек бўлсин, чўзиб юборманглар. Бува ва бувимдан ҳар нарса сўраб бошини қотирманглар, ялтимос. Олиб келган материаллар ҳажми, уларнинг қийматларини кунма-кун ёзиб бординглар. Кейин қўшиб ҳисоб қиламиз. Аванс керакми?

Фанишер ака авансига беш минг кўкида сўради.

Лайло пулни бериб, энди менга бу ерда иш қолмади, кечга қолмай Москвага қайтаман деб нарсаларини йиғиштира бошлади.

Бува ва бувиси ҳай-ҳай дегунча у кийиниб ва йўл сафарига чоғланиб бўлган эди. Уни қароридан қайтара олишмади. Шунда бу яқинларини ҳам Лайлонинг баъзи ижобий хислатларидан ташқари, унинг бир сўзлиги ва қайсарлигини ўзларида ҳис қилдилар ҳамда ортидан бу ўт-олов жувонга биринчи марта кўраётгандек қараб қолдилар. У елкасида сумкаси, эгнида жинси шим, сиёхранг кофта ва қўлида енгил оқ куртка билан баландроқ туфлисини дўқиллатиб бораркан, ишбилармон аёллардек туси жозибали эди. Лайло қўл кўгармасидан тўхтаган биринчи машинага ўтириб, автовокзалга йўл олди. Хайрихон опа индамай ўйга чўмди. Унинг қулоғи остида асраб олган қизингиз деган қудасининг сўзи янграрди.

У бу сўзларни Лайло қизига айтишга жазм қила-қила айтмадию, ичини бўшатиб олиш учун Адиба қизига сўзлаб, йиғлаб олди: бамаъни деган қудамдан чиққан гапни қара.

Адиба кўнглини кўтариб: ойи, ҳар кимни гапини ўзингизга яқин олаверасизми? Қўйинг, Толиб ака келса, жойига тушиб кетади. Ҳали Лайло синглимдан қайтган йигит туғилмаган, —

деди. — Фақат ойи, бу сирни қандоқ қилиб шунча йил ичингизда сақладингиз. Сизга қойил қолдим. Одамни ишонгиси келмайди. Қайнанам, ҳа, ўзим ҳам билувдим-а, бу Лайлони бир нарсаси бор, нукул бир жойда ўтира олмайди, на онаси, на онасига тортган, оғир меҳнатсиз пул топишга усталани бекор эмас экан, дедилар.

— Ҳа, қайнанинг тугул, бор қариндош-уруғ савол-жавобга мени тутгани тутган. Энди нима бўлади.

— Ойи сиқилманг. Лайло келсин, у бундай гап-сўзлардан юқори туради.

— У ўша ерда дайдиб қолди. Эри ҳам эсидан чиқиб кетди. Уни бутунлай қудалар уйига киргазмаса-чи.

— Ойи, яхши нафас қилинг, — деб Адиба телефоннинг у тарафидан сўзларди.

ЯНА БИТТА ҚАРИНДОШ

Лайло тўғри собиқ қайнанаси уйига тушди. Ҳафт-сўрт кун унинг ёнида яшаб, соғлиги тиклангунча ундан хабардор бўлди. Орасида Мирославни иши билан қизиқиб, тундаги клубга кечқурун борди. Назоратчилар хонасига кириб компьютер орқами дам олувчилар, келди-кетди, тунги раққосаларнинг қилиғлари, эркаклардан пул шилиш амалларини бирпас томоша қилди, залга чиқмоқчи эди, навбатчи мулоимгина огоҳлантирди: Эркаклар шилқимлик қилишлари мумкин, ширакайф мижозлардан бу ҳолда сизни ҳимоялаш мушкул, жанжал чиқиши мумкин.

— Наҳот ўз клубимда кўринишим муаммо бўлса, — деб Лайло кудди-да, дам олгани «Ўзбекистон» ресторанига йўл олди. — У ерда ҳеч бўлмаса босиқ ҳамюртларимни учратаман деган фикрда эди.

Ресторанда балиқ ва оқ вино буюриб, хаёлга чўмиб ўтираркан, беихтиёр жойига эътибор берса, бундан бир неча ой илгари Толиб билан ўтирган столи. Ҳатто танлаган жойи ўша кундагидақа, Толиб эри рўпарасида ўтирганди.

Қизиқ, буни қандоқ тушунсам, эрим қаерда қолди ўзи, телефон ҳам қилмайди. Унга ён-атрофни гап-сўзи муҳимроқ. Яхши кўрган хотини эса чойчақага арзимади. Мен, Лайло-я? Қанча хушторларни, ошиқларни измини қайтарган, сарсону девона қилган, хонзода деб ном берган шайхлар қолиб, кўчани титратган криминаллар офиз солганда ноз-истигино

қилган, оқ билак хоним энди хор бўладими? Йўқ, Толиб ака мени эсламангиз, мен ҳам сизни юрагимдан чиқариб ташлайман ва бунга ўзингиз мажбур қилган бўласиз? Лайло зор бўлиши мумкин, лекин хорликка чидамайди ва ўзини у кунгача олиб бормајди.

У чиройли фужердаги винони секин-секин ҳўпларкан, ўйларидан шу фикрлар ўтди ва юраги сиқилди.

Лайло дардини қандоқ ёзишни билмай атрофга кўз ташлади. Узоқроқдаги столда бир жуфт ўтирибди. Худди кабу-тарлардек бир-бирига мос. Бошқа столда учта ўрта ёшдаги аёллар дугоналар бўлса керак, жуда қизғин суҳбат қуриб, секингина қулишиб ўтиришибди. Бошқа столда оилавий байрам шекилли, эркак хотиндан ташқари, ёш қиз ва иккита катта-кичик ўғил бола бор. Лайло энди бошқа тарафга бир кўз қирини ташлаб қўйдию ўзига яқинроқдаги столда мулоқим гаплашиб ўтирган ҳамюртларига кўзи тушиб, секин бошини эгаркан, хаёлидан бир гап ўтди: кўп дам олиш жойларида кўпинча бақиріқ-чақиріқ, бу ресторанда мижозлари ўта маданиятлими овози эшитилмайди, ҳатто зерикиб кетади киши, деб ўйлади.

Бир вақт унинг столига официант шампанский қўйиб, бояғи босиқ кишиларни кўрсатди. Лайло энди кетиш тараддудида эди, аммо унинг қондасида бировнинг илтифотини рад этиш йўқ. Уларга қараб жилмайиб, официантга деди.

— Ҳамюртларимни столимга таклиф этинг, агар исташса.

Таклиф этилган юртдошлари бир қишлоқнинг одамлари экан. Лекин уларнинг босиқликлари юзаки эканми, жувоннинг ҳуснига мубтало бўлибми, унга кетма-кет хушомадлар қилишни бошлашди. Ёшроғи ўзини вазмин ушласа, бошқаси, юзи лўпписи, маҳмадоналик билан Лайлони чарчатди. Жувон уларни таклиф этганига пушаймон, боринглар, кетинглар десам кибор аёл кишига ярашмайди, яхшиси боламни ухлатишим керак деб, баҳона қилиб ўрнидан турмоқчи бўлганди, юзи лўпписи уни тўхтатди.

— Ҳеч бўлмаса кимлигингизни айтиб кетинг. Москвани яхши биларкансиз. Ўртоғим хизмат сафари билан келган, мен бозордаман. Мен Худояров Зикрилла, бу ҳамроҳим Ҳобилов Анвар.

Лайло тураётган жойида стулига қайта ўтириб қолди. Қўли титраб, фужерни қидирди.

— Сизга нима бўлди, — деб лўппи юз туриб кетди.

— Ҳеч нима, — деб Лайло винони бир қултум ютиб, қўли билан имлади. Бу унинг жойингизга ўтиринг дегани эди.

Лайло ёшроқ ҳамроҳга қараб сўради:

— Сиз чиндан Анвар Ҳобиловми?

— Ҳа, — деди у хайрон бўлиб. — Бирортасига ўхшатдингизми?

Лайло ютиниб олиб, секин сўради:

— Эшвой Ҳобиловни эшитганмисиз, ватан уруши қаҳрамони.

— Ҳа, лекин сиз уларни қайдан биласиз?

— Йўқ, аввал Сиз жавоб берсангиз. Қариндош эмасми?

— Катта бобом-ку, мен уларга авараман.

Лайло қизиб кетди. Наҳотки отасининг қариндошларини тақдир шу ерда учратган бўлса.

У официанткага кўк чой буюрди.

Лўппи юз ҳам жимиб қолган уруш қаҳрамонининг авараси билан Лайлога қараб қолишди. Лайло ҳам энди аҳамият бериб қараса, ёшроғи кўз-қоши қора хушрўйгина, чехраси очик киши экан.

— Бўлмаса катта лейтенант Озод Ҳобилов ким бўларди сизга.

— Кичик амаким, — деб Анвар унга энгашди. — Уларни ҳам биласизми?

— Ҳа, — дедию йиғлаб юборди Лайло. — Улар менинг дадам эдилар.

Ҳамроҳлар столдан йиқилиб тушай деб, барабар бақириб юборишди:

— Ростданми?

Уларнинг телефон номерини ёзиб олиб, Лайло тезда хайрлашди, у бу янгиликни яқинларига етказмаса, ичи ёниб кетаётган эди.

Людмила Юрьевна унинг гапларини эшитиб, кучоғидаги собиқ келинини бағрига қаттиқроқ босиб шипшиди.

— Сен уларни яхшиси бу уйга таклиф эт. Ойингни оиласини ҳам. Улар билан баҳонада мен ҳам танишиб оламан. Амирни ҳам кўришсин.

— Мама, жуда доно дипломатсиз. Қачон, балки якшанба кунга бу учрашувни тайинлармиз.

— Бизлар шу ердамиз. Якшанба кунга эса ҳали анча бор. Сен отанг қариндошидан сўра. Балки сафари тугаб, қайтиши лозимдир.

— Яхши.

Эртаси меҳмонлар келганда, чиндан ҳам милиция майори Анвар Ҳобидовни хизмат сафари тугаётган, эртаси кун Тошкентга учиши маълум бўлди. Манзура эрининг амакиваччаси билан қўл узатиб саломлашди. Лайло эса, юзига юзини босиб кўришди. Улар хотираларга берилиб анча гаплашиб ўтиришди. Анвар амакисига ҳаваси келиб органга ишга кирганини, умуман амакиси уларга ўрнак бўлганини, ўшанда у тўққизинчи синфда ўқиганини эслади.

Манзура бир четда бошини эгиб, сим-сим кўз ёш тўкиб ўтирарди. Ёнида қизи Сабрина, бу воқеаларга тубоҳ бўларкан, онасини юпатиб силаб кўярди.

Кейин энага пешинги уйқудан уйғонган Амирни олиб кирди.

Бола Людмила Юрьевна томонга югуриб ўзини унга отди. Неварасини бағрига босаркан, кампир жилмайиб сўзлади:

— Бир умрли бўйдоқ ўғлим инсофга кириб, фақат қизингиз Лайлони деди. Неварам Амир эса уларнинг муҳаббатининг меваси.

Ойиси ва Сабрина бир болага, бир Лайлога қараб, кўп ўхшашликларни топдилар. Лайло болани етақлаб ойисига тутди:

— Ойижон, бу сизнинг ҳам неварангиз.

Манзура кўлини чўзганди, Амир унга бегонасирамай келди. Фақат бу бувиси неварасини астойдил қучиб, ўпганида фингший бошлади.

Сабрина эса болани кўтариб олди ва айлантиргани олиб чиқиб кетди.

Манзура Людмила Юрьевна тўғрисига келиб ўтираркан, Лайло Анвар билан ҳовлига чиқиб, очиқ ҳавода ҳар турли темада суҳбат қуришга ўтишди.

Людмила Юрьевна эса ойисига Лайлони турли хислатларини мақташдан бошлаб, бирпасда Лондондаги унинг жасоратларигача айтиб чиқишга улгурди.

Манзура бу гапларни эшитаркан, шундай ёш аёлнинг — қизининг кўлидан шунча иш келганидан ҳайратланиб, нуқул кўз тегмасин, кўз тегмасин, ишқилиб, деб қайтаргани-қайтарган эди.

Кейин стол атрофида қисқа зиёфатдан кейин Манзура Анварга водийга август ойида борсак, қариндошлар билан таништириб кўясизми, деб сўраганди, Анварнинг худди эри-

га ўхшаб жиддий: беҳижолат бораверинглар, ҳаммаси жойида бўлади, деган жавобини эшитди.

Шундан кейин улар ўзаро қуюқ хайрлашишди.

Отасининг қариндоши топилган хабарни Лайло Хайрихон опа ойисига ҳам айтиб, суюнчи олди. Ҳар ҳолда Хайрихон опа, қизим, юрган йўлингда керакли одамларни Оллоҳ йўлиқтиради, бир ҳикмат боров сенда, илоё доим шундоқ бўлсин, деб дуо қилди.

Эртаси Лайло ўзига дам олиш куни эълон қилиб, сауна, бассейндан чиқмади. Сўнг, тушдан кейин, телефонда кетмакет номер териб, дўстлари, қадрдонларига, Красноярскдан бошлаб, Сайрамгача қўнғироқ қилиб чиқди.

Светлана Петровна билан узоқ гаплашди, орасида қизи Айсунинг қувноқ овозини эшитгаркан, кўзлари намланиб, унга яқинда бориши тўғрисида ҳовлиқиб ваъда берди. Чунки, Айсу худди катта одам ўргатиб қўйгандек: Ойи, жуда соғиндим. Адамнинг ҳам фикри-зикри сизда. Бир келиб кетинг, илтимос қиламан дегани, Лайлонинг юрагини узиб олгандек бўлди.

Сўнг, Олтинсочга телефон қилишдан аввал, у бироз ўйга чўмди. Ва янгиликларни ҳали айтмай туришга қарор қилди.

У Олтинсоч опаси билан у ёқ-бу ёқдан гаплашишаркан, ҳар галгидек суҳбат охири Галактионга бориб тақалди. У яна шаҳар солиқ тизимига қайтиб кирганини опаси билдириб кулди: бизни текширишга журъат қила олмаяпти.

У эркакларга иши бўлмаса ҳеч қачон телефон қилмасди, ҳозир ҳам бу қондани бузмай, Ойгул опага телефон қилиб ҳол-аҳвол сўради. Тилининг учида турган гапни айтмади. Унинг ўрнига ўғли Ёдгор билан узоқ гаплашди. Ўқишлари билан қизиқди.

ЛАЙЛО МОСКОВДА ҚОЛАДИМИ?

Вақт топиб Евгений уни гапга солди.

— Кеча ойим билан гаплашдим. Лайло яна битта фарзанд қилайлик, бошқалардан тўкис бола тувилмаслиги мумкин. Нима дейсиз?

Аввал бўлганда у Евгенийни жеркиб берарди, ҳозир эса: менинг ўзимдами ёки пробиркадами, деб кулди.

— Истаганингиз, — деди Евгений ўзини йўқотиб қўйиб. — Балки мен билан фестивалга бориб келарсиз, у ҳолда.

— Балки борарман. Вақтим кўп. Қаерга?

— Каталонияга.
— Испаниягами? Майли. Фақат мени ким деб таништирасиз.

— Хотиним деб.

— Евгений?

Лайло Евгенийни юзини ўзига буриб, кўзларига тикилди-да:

— У ҳолда ёлғиз бораверинг, — деди аразлагандек.

— Суюмли собиқ рафиқам, ёлғиз ўғлимнинг онаси, ҳозир энг яқин дўстим, деб тақдим этсам-чи.

— Вақтида қадримга етмай, энди эса суюмли дейсиз.

— Тентак эдим, ақлим кирди. Чунки, аёлларга ишонмасдим. Сиз менда бу ишончни қайта уйротдингиз.

— Энди бу гаплар бефойда. Мен эрли аёлман.

— Лекин, Толиб, гарчи мард инсон бўлса-да, феодал, қолоқ тушунчалардан халос бўлмаган экан-ку, қадамларингизни қирқиб қўяди.

— Ҳимм...

Лайло индамай қолди. У дўстона суҳбатга чек қўйиш-қўймасликни билмай, бошини Евгенийни елкасига тиради ва шу ондаёқ ўзини унинг бағрида кўрди.

— Сиздан менга ҳеч нима керакмас. Аммо, гоҳида шундай кичик бир илтифот қилсангиз етарли, сизнинг исларингизни ҳидлаб туришнинг ўзидан маст бўламан, — деб, Евгений унинг сочларини силарди.

Никитининг шу бетайинлигига, Лайло ундан ўзини олиб қочмаслигига ҳайрон эди, бир ойдан ортиқ вақт ўтди, бирор марта ҳам Толиб кўнғироқ қилмади. У умидсизликка туша бошлаганди. Евгенийнинг таклифларига нима десам деган ўйда, собиқ эрининг елкасидан бошини узмай хаёлга чўмган эди. Лайло, уни яқин дўсти сифатида, маслакдоши, ватандан олисда суянган тоғларидан бири ўрнида кўришини Евгений билармикан. Ё хаёлида ҳамон муҳаббат айшларимикан?

Лайло турмушининг ноаниқлигидан уни хафа қилгиси келмади, кейин бу оиладаги эркинликка мойиллик, майда-чуйда гапларга аҳамият бермасдан яшаш унга кўпроқ ёқарди. Бир томони, яна қайси юз билан Тошкентда тураман, деган ўйдан қийналиб, ўзини Москвага боғлаш фикрида эди, чунки туққан онаси тошилиб, доимо ёнида бўлади. Хайрихон ойисини ҳам кўчириб олиб келади. Кейин Евгенийдан хушрўй бола

туғилишини у Амирда кўрди. Чўзинчоқ юзли, қирра бурун, худди британияликларга ўхшаш. Энди қиз кўрса ёмон бўлмасди. Шунгами, у ҳозир Евгенийнинг таклифини рад этмай, ўйлаб кўраман деди. Кейин болалар қаерда туғилмасин, барибир онасини биринчи ўринга қўйишини у кундан-кун ҳис қилиб борарди.

Бир неча кун ўтиб, Людмила Юрьевнани кўргани борганда, у севиниб кетди ва бағрига босиб, яна она бўлишга рози бўлибсан, Евгений айтди. Энди қиз бўлса дуруст. Розилигиндан бошим кўкка етди. Аслида, яна икки-учта бола қилсангизлар-чи. Пулимиз етарли. Ана миллиардер Ракитскийда олти фарзанд бор. Шарқда ўнта бўлса ўрни бор, деб бекорга айтишмайди, — деб Лайлони оғзини очиртиришга бермай сўзларди.

— Шарқ маталарини ҳам билади мама. Евгенийга ўйлаб кўраман, — дедим, холос.

Лайло нозланиб ўрнидан турди.

— Бу тақдир. Яна Евгенийдан бола қилиб оёққа тургазгунча, мен маманг бор, сени жондан суядиган. Юраман десаңг, ҳеч ким сезмасин. Ана бир вақтлар, бевалигинда, Италияга борганинда бирмас иккита жазман бирпасда топилганди, эсингдами?

— Мама, яна ўша гапми? Яхшиси мен кетдим. Сабрина мени сўраган экан, учрашиб келай.

— Яхши. Ҳа, бола тўғрисида тезроқ қарор қабул қил.

Цветной бульвардаги «Ўзбекистон» ресторани эшигида Сабринани Лайло узоқдан таниди. Улар кучоқлашиб сўрашгач, ичкарига йўл олишди.

Енгил тамадди ва шарбатлар буюртма бериб, Лайло сингисининг ташвишли юзига қараб, қўлини чўзиб унинг ёноғини силади.

— Сабрина, нима бўлди? Юзларинг хавотирли. Ичингта ютмай бор гапни айт-чи.

— Адамни катта пулга лақиллатиб кетишди.

— Ростданми? — деб Лайло тирсагини столга тираб, унга бошини яқинлаштириб шивирлади. — Буёғига шошилмай, туншунтириб гапир-чи. Нима бўлди ўзи?

Сабрина шунда ўзини қўлга олиб сўзлаб берди.

— Адам Люберцыда қурилаётган тўрт хонали уйга биринчи авансни икки йил аввал тўлаб қўйган эди. Уй уч йил ичида битиши керак эди. Пул йиғиб олган ширкат банкрот

бўлябди. Ўшанга пул ҳам йўқ, ширкат раҳбари ҳам қаерга-дир қочган.

Лайло ширкат номи, қурилаётган уй-жойи, қуриб бериш тўғрисидаги шартнома ва бошқа маълумотларни ёзиб оларкан, оҳиста сўради.

— Аванс миқдори қанча эди?

— Уч юз минг доллар.

Лайло ичида катта пул эмас экан, деб ўйлади. Лекин синглисига сир бой бермади:

— Тегишли органларга мурожаат қилинганми?

— Мерия, прокуратура ва бошқаларга ариза берганмиз, фойдаси бўлмади.

— Сабрина, ҳеч нима ваъда қилмайман, албатта битта-яримта танишларни ишга соламан. Мабодо, ўхшамаса хафа бўлмайсан, синглим. Аммо пул керак бўлса, ёрдам беришга тайёрман.

— Раҳмат, Лайло. Бирам ишбилармонсизки, яхши кўраман бу хислатларингизни, қани эди сизга ўхшасам.

Опаси жавоб ўрнига синглисини ёноғидан ўпиб қўйди.

Лайло уйга борибоқ бу ҳақда Людмила Юрьевна билан алқалашгани, у кулиб, маъмурият ҳал қилолмайди, иш чўзилиб кетади, ўзингнинг танишларингни ишга сол, деди.

— Мама, сиздек маслаҳатчим бўлмаса, сира ишим илгари сурилмасди, — деб қайнарасининг тиззасига бошини қўйди.

Людмила Юрьевна эса, бужмайган қўллари билан келинининг сочини силаб:

— Лайло, доченька, ўлим бор. Мен ўлсам Евгенийни бир ўзини ташлаб қўйма, унга сизнинг ўрнингизда дўст бўламан, йўлга соламан, тергаб тураман деб сўз бер, — деб йиғлаб олди.

— Ҳали ҳам шундай бўлади. Мен Евгенийни кутилмаган қилиқларию, тентак бўлса-да, самимийлиги учун яхши кўраман. Уни ҳеч қачон ташлаб қўймайман. Хавотир олманг, мама, — деб қайнарасининг қўлларига лабини босди.

Чиндан ҳам у ўлиб қолса, нима қиламан, деган ўйдан чўчиб, кўксига туфлади.

— Спасибо, доченька. Сен менга келинмас, қизимдан ҳам аъблосан.

— Ой, мама. Мен-чи, мен. Сизга жуда бовланиб қолганимни билмайсиз. Сиз онамдек, ундан-да зоҳир тиргагимсиз аслида.

— Худо сени менга етказганига доим дуода юраман. Иш-қилиб, зорингни кўрсатмасин, доченька, бора қол. Ишларингни

битказ. Мен тўйиб бир йнглаб олай, қаричилик.

Лайло чиқар экан, Людмила Юрьевна унинг ортидан нигоҳини узмай, кўз ёш қилишга тушди.

Лайло ўша куниёқ Мехметни топди ва масалани тушунтириб, ёрдам сўради.

Бироздан кейин Королёвдаги «Звёздная» ресторанида уни Мехмет кутиб оларкан: — Заурбекнинг синглиси деб атайми ё қайлиғи, — деб жилмайиб қўйди.

— Истаганингиз, — деб, баробар ҳоҳолашди Лайло.

— «Дачник» ширкати бошлиғини топиш кийин бўлмади, пулни ундириб берамиз, йигирма фоизи хизмат ҳақиға ўтади.

— Менга ўттиздан кам бўлмайди деб айтишган эди.

— Сиз ўзимизникисиз. Яна — дедию тилини тишлаб қолди.

У Лайлога, жозибали аёлни кўрган нормал эркакдан хушомад қилиши мумкин эди. Қилмади. Заурбек эшитса, чигалликлар пайдо бўлмасин, унинг жаҳди чиқиши мумкин, деб ўйлади.

Лайло суҳбатни давом эттириб сўради:

— Пулни қайтариш муддати қанча?

— Бир ҳафта.

— Мен эртага жавобини айтаман.

— Яхши. Қани энди, марҳамат, столга қаранг.

Лайло, яқин синашта бўлмаган одам билан ичиб, обрўсини туширмасликни, яна у киши не хаёлға боради деб ўйлаб, шарбат ичишини билдирди.

Мехмет унга бошқа таклиф ҳам киритди:

— Пулни олганингиз билан, ойингиз уй-жойли бўлиб қолмайди. Истасангиз, эски фонддан тайёр тўрт хонали уй бор.

— Қаерда?

— Гиляровский кўчасида, шундоқ ЦСКА стадиони орқасида.

— Онамга маъқул келармикин?

— Ёқади. Фақат, нархи билан қизикмадингиз.

— Барибир сотиладиган нархни ким ўзгартира оларди.

— Сиз учун етти юз минг. Бўлиб-бўлиб тўласангиз ҳам ҳисоб.

— Менга шартта тўлаш маъқул. Бировдан қарз бўлиб юриш юракка тош солиб юрган билан баробар.

— Тилла гаплар. Ҳуснингиз десам, ақлингиз ҳам расо экан. Шундай экан, мени ҳам акадек кўрсангиз, хурсанд бўлардим.

— Ундоқ бўлса рухсат беринг.

Лайло ўрнидан туриб, Мехметнинг икки ёноғидан силаб, миннатдорчилик изҳор этиб ўпди.

— Анавулар ичида ёнимга тушганингиздаёқ сизнинг жасур, ҳеч нарсадан тап тортмаслигингизни сезгандим. Мени тутинган яқинингиздек қабул қилинг, оға, — деди.

Мехмет анграйиб қолди-да, сўнг юрак ютиб Лайлони бағрига босди ва шу ондаёқ уни кўкрагидан итарди.

— Лайло, иккинчи марта бунчалик яқинимга келманг.

— Нима учун, Мехмет оға.

— Ўзимга жавоб бера олмаслигим мумкин, — деб тескари қараб олди.

— Ҳимм...

Лайло ер остидан Мехметнинг бу ҳолга тушганига ҳайрон бўлмай, уни Ҳусайн шайхга ўхшаб кетишини аниқлади ва ишқилиб буниси ҳам ошиқ бўлиб қолмасин, унинг дўстлиги менга биринчи навбатда керак, деган ўйга чўмди.

Эртасигаёқ Лайло онаси ва Сабринани айтилган жойга олиб бориб кўрсатаркан, тўртинчи қаватдаги бу таъмирдан чиққан уй Сабринага дарров маъқул бўлди. Уйлар ромлари гарчи аква бўлмаса-да, икки қаватли иссиқ тахта ромлар яхши сақланган, ванна, туалет, ошхонанинг маълум қисмигача чиройли кафеллар терилган эди. Сабрина ойисини у уйдан бу уйга етакларкан, қулоғига бир нималар деб пичирлар, энг четдаги кичик уйни бу менинг ётоқхонам бўлади деб туриб олди. Ойиси жилмайиб яхши-яхши дедию, уйнинг баҳосини сўради.

Лайло ўша ширкатга берилган пул ҳисобидан дейишига қарамай, ишонқиримай, сўнг бошқа важ келтирди. Пулнинг асосий қисми Назир аканики, у уйни кўриши керак. Сабрина отасига қўнғироқ қилиб, чақиртирди. Ярим соатларда етиб келган Назир бу уй камида саккиз-тўққиз юз минг туришини, бунча пули йўқлигини айтди. Лайло қолган қисмини ўзим топаман деган сўзига, қарзга яшашга рози бўлмади.

Яна биз сени шунча йил боқмаганмиз, қайси сабабдан бу катта соврани олишимиз керак, деб кўнмади.

Уйни кўрсатгани келган Мехмет одами уни четта чақириб: пулингиз бўлса, ўзингизни номингизга расмийлаштиринг, уй кўлингиздан чиқиб кетмасин. Ютқазмайсиз. Мана мени дейсиз, — деди.

Лайло шундай қилишга қарор қилиб, нариги уйга чиқди-да, жигарларига ширкатга берилган аванс пуллар тўғрисида тушунтириш берди.

— Банкротлик туфайли ширкат раҳбари чет элга қочибди. Уни тошиб пулларингизни қайтариб олишда ёрдам берувчи одамлар йнгирма фоиз хизмат ҳақи ушлаб қолишларини билдирдилар, бу шарт сизга тўғри келадими? — деб ўтай отасига юзланди.

— Қанақасига? — деб Назир бошига уриб ўтириб қолди.

У умри бўйи қийналиб пул йиғанди, ҳозир олтмиш мингдан айрилишини ўйлаб аламдан йиелаб юборишига тайёр эди.

— Бир ҳафта ичида пулингизни оласиз. Истамасангиз бу савдони тўхтатса бўлади.

Манзура катта қизининг дона-дона гапларини эшитиб, Сабринани бағрига босиб, гапга аралашмай турарди.

— Ўйлаб кўринг, адажон, эртадан қолдирмай жавобини айтсангиз, — деб Лайло нариги уйга чиқди.

Назир индамай бошини ҳамон чангаллаб ўтираркан, Манзура қизининг ортидан қараб ўйлаб қолди: кимга ўхшаган, менда бунақа ришталар бўлмаса, Озод ака ҳам бошқароқ эдилар. Ҳар ҳолда, антиқа қиз, У билан яшаш роса қизиқдир.

Сабрина эса киши билмас келиб, Лайлони кучоқлаб, «қойил опа», деди.

— Сингилжон, айтганингдек бўлдимми?

— Ҳа, лекин...

— Яна нима?

— Опа..., — деди ялингансимон Сабрина.

Лайло унга хушёр қараб жилмайди.

— Уй тўғрисида сўрамоқчимисан?

— Вой, қаердан билдингиз. Коммунал уйда сиқилиб кетаман, опа.

— Тушунаман, лекин адажон кўнмаяпти-ку?

Сабрина Лайлони бўйнига осидди. У бироз пастакроқ бўлса-да, қилиқлари ўзига ярашадиган қиз эди.

— Хўш, эркатой сингилжон, яна нима дейсан?

— Ўртоқларим сизни кўришгач, мени жуда иззатимни жойига қўйишяпти. Опа, улар кўз ўнгида обрўйим кўтарилган. Билмайсиз-да, восточная красавицани синглиси деб гапиряшади. Вой, опа, зўр бўлди-да, бизларни топганингиз, йўқса, ҳеч ким танимай, бир четда ҳасдек юрардик.

Лайло бу гаплардан эриб сингисини бағрига босди, у эса унинг дудоғидан ўпишга тушди. Лайло уни беихтиёр итарди.

— Менга ҳам юқсин, опаюн — деб, Сабрина нариги уйга қочди, четланган заҳоти.

* * *

Бир ҳафтадан кейин пулини олган Назир на хурсанд, на хафа бўлишини билмасди.

Тўрт хонали уйни эса, Лайло ўзига расмийлаштириб сотиб олди ва онасига янги уй олгунларича бу уйга кўчиб ўтишни таклиф қилганди, у Назир ака билан маслаҳатлашмасам бўлмайди, деб жавоб қайтарди.

Лайло онасини шоширмади, чунки Владимирдаги бувасининг уйини таъмирлатгани Назирга унча ёқмаганини эшитганди. Таяна опа ҳам уларни ўз ҳолига қўй, қандоқ бўлишса шуңдоқ қабул қил. Улар ёши катта одамлар, бирпасда турмушини, ҳаёт тарзини ўзгартира олишмайди, сенинг саховатингни яна бошқача тушунишмасин, деб бекор айтмаган экан, деган фикрга амал қиларди.

Толибдан эса ҳамон дарак йўқ эди.

Августда Тошкентга борганда бу турмушим тўғрисида барча нарса ҳал бўлар, тайёр эрни қўлдан чиқармайман, Евгенийга берган ваъдам эса пуч хаёл. Аммо, тезроқ яна бир қизим бўлишини истардим. Ҳозир эса эртага Красноярскка йўл оламан. Қизим Айсунни соғиндим, деб кўнглидан ўтказди Лайло.

Шу пайт унга кўнғироқ бўлди.

Аввалига у гап нима ҳақдалигини тушунмай ҳайрон бўлса, Заурбек юбилейидаги ўша хунук, лекин машҳур кинорежиссёр уни кинопробага бош ролга таклиф этиб, Красноярскка келишини илтимос қилиб, йўл харажатлари студия ҳисобидан, деди. Лайло пулим кўп, ўзим боравераман деб мақтаниб ўтирмади, яхши, деб кўнақолди. Баҳонада энди қизим билан узок қолишим мумкин, деб суюнди.

МУНДАРИЖА

Биринчи бўлим. Илк севги изтироблари.....	3
Иккинчи бўлим. Ўзга ёрнинг қучоғи.....	128
Учинчи бўлим. Хиёнатни кечириш қийин.....	242
Тўртинчи бўлим. Ҳаёт синовлари.....	325
Бешинчи бўлим. Охири бахайр бўлсин экан.....	395
Олтинчи бўлим. Туб идиз.....	438

Адабий-бадиий нашр

Абдужаббор Обидов

БАХТИНИ ЙЎҚОТГАН ГЎЗАЛ

Саргузашт роман

Муҳаррир Гулчеҳра Азизова
Дизайнер Хуршида Исмоилхўжаева
Саҳифаловчи Барно Баҳромова

Лицензия АИ № 168. 23.12.2009 й.
Босишга 07.05.2015 й. да рухсат этилади. Бичими 84x108^{1/32}.
BalticaUz гарнитураси. Офсет қоғози. Шартли б.т. 30,0.
Нашр табоғи. 24,0. Адади 2 000 нусха. Буюртма № 05-13.

E-mail: tafakkur-qanoti@mail.ru
(муаллиф) abid354@Rambler.ru
«ТАФАККУР ҚАНОТИ» нашриёти. Тел.: (+99894) 632-10-14
Тошкент, 1-тор Мирсолиҳова кўчаси, 13-уй.
Фаолият юритувчи манзил: Тошкент, Навоий кўчаси, 30-уй.
"Leader Print" МЧЖ босмахонасида босилган

12700e

"Tafakkur qanoti"

ISBN 978-9943-382-36-7

9 789943 382367

— Келинлар, эски қадрдонлар. Қариндош, уруғлар яхшими? Юсуф тузукми? Ишларга тушиб кетдимми?

— Ҳа, унинг ошиғи олчи. Акахонларини соясида яна ўша мавқеларини тиклаб олган, давлати қўшилса-қўшилди, камаймади.

— Қизим ҳам пошшоҳон, эрка арзанда бўлган. Тушган жойи-дагилар унинг димоғини кўтариб, ўзгартириб юборишди. Эски Лайло энди йўқ.

— Ундай деманг. Барибир таги бор-ку. Зотига тортади. Бу қизингиз, худо хоҳласа, борга ҳам, йўққа ҳам кўнадиган.

Хайрихон опа аслида бошқа нарса айтмоқчи эди, лекин такаббурлик қилиб, кибрдан сўзлаганини англаб, тилини тишлаб қолди.

Сожида сукутни бузиб, «Олинлар, сомсалардан, энди бизники бўлди», деди.

Совчилар ундан-бундан чўқиган бўлишди.

Шу пайт эшик очилиб, Лайло ўқишдан қайтди.

У совчилар келишини биларди.

Кириб сўрашмай, қўлларини ювиб, ўз хонасига кириб кетгани ҳаммага сезилди.

Мезбонлар хижолат, совчилар изза бўлишди.

Хайрихон опа: Ана кўрдиларингми, дегандек Салтанатхон ва Марҳабога қараб, кўз уриштириб олди.

Сожида чойни янгилай деб ўрнидан турди ва тезда ортига қайтиб ўтирди.

— Лайло олиб кираркан.

Меҳмонлар енгил хўрсиниб қўйишди.

Орага бир неча дақиқа жимлик чўқди.

Ҳамма кейинги воқеалар ривожини кутарди.

Лайло қўлида чойнак билан кирди.

У ўз тахайюлига содиқ эди. Ўз хонасига кириб, оҳори тўкилмаган келинлик либосларини кийиб чиққанди.

Бошида дуррача, оёғига учи қайрилган пойафзалини кийишни ҳам унутмаган, билинар-билинемас пардоз қилиб, лабига лаб бўёқ ҳам суришга улгурганди.

Овсини чап қўли билан Салтанатхон билакларидан қисиб, хайратини унга ошкор этганди.

Лайло бош эгиб салом қилди.

Келганлар бараварига «кўп яшанг», дедилар.

Лайло ўтирмади. Икки оғиз улар билан сўрашиб,

— Уйдагилар яхшими. Ўғилларингиз келиб хурсанд бўлган-